

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

XX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ YORUMLARI
(DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI, DURMUŞ HOCAOĞLU)

DOKTORA TEZİ

MERVENUR TUZAK

İSTANBUL 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

XX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ YORUMLARI
(DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI, DURMUŞ HOCAOĞLU)

DOKTORA TEZİ

MERVENUR TUZAK

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ALİ SATAN

İSTANBUL 2022

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	IV
ÖZET	IX
ABSTRACT.....	X
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
1. Millet Kelimesinin Tanımı ve Anlamı.....	1
2. Modern Milliyetçiliğin Tarihsel Süreci	17
3. Türk Milliyetçiliği'nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	26
4. Çok Partili Hayat ve Milliyetçilik.....	47
1. BÖLÜM	67
1.1. DÜNDAR TAŞER'İN HAYATI.....	67
1.1.1. DüNDAR Taşer'in Yazıları ve Hakkında Yazılanlar	73
1.1.2. DüNDAR Taşer'in Fikri Oluşum Süreci/Kişiliği	77
1.2. AHMET ARVASI'NİN HAYATI.....	87
1.2.1. Ahmet Arvasi'nin İlmi ve Kültürel Çalışmaları	92
1.2.2. Ahmet Arvasi'nin Fikri Oluşum Süreci/Kişiliği.....	97
1.3. DURMUŞ HOCAOĞLU'NUN HAYATI.....	108
1.3.1. Durmuş Hocaoglu'nun Akademik Çalışmaları.....	111
1.3.2. Durmuş Hocaoglu'nun Fikri Oluşum Süreci /Kişiliği	116
2. BÖLÜM	124
2.1. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK	124
2.1.1. DüNDAR Taşer'de Millet ve Milliyetçilik	124
2.1.2. Ahmet Arvasi'de Millet ve Milliyetçilik	128
2.1.3. Durmuş Hocaoglu'nda Millet ve Milliyetçilik	134
2.1.4. Değerlendirme	142

2.2. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA, KÜLTÜR MEDENİYET VE BATILILAŞMA	146
2.2.1. DüNDAR Taşer'de Kültür, Medeniyet ve Batılılaşma	146
2.2.2. Ahmet Arvasi'de Kültür, Medeniyet ve Batılılaşma	153
2.2.3. Durmuş Hocaoglu'nda Kültür, Medeniyet ve Batılılaşma	165
2.2.4. Değerlendirme	178
2.3. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA AYDIN.....	181
2.3.1. DüNDAR Taşer'de Aydın	181
2.3.2. Ahmet Arvasi'de Aydın.....	183
2.3.3. Durmuş Hocaoglu'nda Aydın.....	187
2.3.4. Değerlendirme	193
3. BÖLÜM	196
3.1. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA DEVLET VE VATAN.....	196
3.1.1. DüNDAR Taşer'de Devlet ve Vatan	196
3.1.2. Ahmet Arvasi'de Devlet ve Vatan.....	201
3.1.3. Durmuş Hocaoglu'nda Devlet ve Vatan	204
3.1.4. Değerlendirme	210
3.2. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA ATATÜRK, CUMHURİYET, DEMOKRASİ VE ORDU	213
3.2.1. DüNDAR Taşer'de Atatürk, Cumhuriyet, Demokrasi ve Ordu.....	213
3.2.2. Ahmet Arvasi'de Atatürk, Cumhuriyet, Demokrasi ve Ordu	221
3.2.3. Durmuş Hocaoglu'nda Atatürk, Cumhuriyet, Demokrasi ve Ordu	228
3.2.4. Değerlendirme	236
3.3. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA ÜLKÜCÜLÜK VE SOL'A BAKIŞ	240
3.3.1. DüNDAR Taşer'de Ülkücülük ve Sol'a Bakış	240

3.3.2. Ahmet Arvasi’de Ülkücülük ve Sol’a Bakış.....	249
3.3.3. Durmuş Hocaoglu’nda Ülkücülük ve Sol’a Bakış.....	261
3.3.4. Değerlendirme	269
4. BÖLÜM	273
4.1. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU’NDA GELECEK TASAVVURU.....	273
4.1.1. Dündar Taşer’de Gelecek Tasavvuru	273
4.1.2. Ahmet Arvasi’de Gelecek Tasavvuru.....	279
4.1.3. Durmuş Hocaoglu’nda Gelecek Tasavvuru	290
4.1.4. Değerlendirme	305
4.2. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU’NDA AVRUPA BİRLİĞİ	309
5. BÖLÜM: KAVRAM HARİTASI.....	320
5.1. AHMET ARVASI’NİN KAVRAM HARİTASI	320
5.2. DURMUŞ HOCAOĞLU’NUN KAVRAM HARİTASI	324
SONUÇ	333
KAYNAKÇA.....	336
EKLER	379

ÖN SÖZ

Bu çalışmada amaç milliyetçilik konusuna yeni bir teori getirmek değildir. Çalışmanın konusu olan Dünder Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nun eserlerinde milliyetçiliğin nasıl ele alındığını ve yorumlandığını ortaya koymaktır. Bu tezde Osmanlı Dönemi'nden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atmada büyük bir etkisi olan milliyetçiliğin ne gibi değişiklikler yaşadığı kısaca anlatıldıktan sonra çalışma konusu olan Dünder Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nun hayatları, kişilikleri ve dönemleri analiz edilmiştir. Türk milliyetçiliğinin önemli meseleleri hakkında yorum ve yaklaşımları başlıklar halinde incelenmiştir. Her yazarla ilgili bölümde, onların kişilikleri ve hayatlarıyla ilgili bilgiler verilerek düşüncelerinin oluşumundaki olayların anlamlandırılmasına çalışılmıştır. Bahsedilen üç fikir insanı, millet ve milliyetçilik konularındaki hassasiyetleriyle birlikte olanı olduğu gibi görüp, değerlendirip çözüm önerileri sunmuş ve anlatımlarını kavramlar ve felsefi yorumlarla desteklemiştir. Türk düşünce yaşamına katkılarının yanında getirdikleri bakış açılarıyla da bugünlere kadar unutulmayan Taşer, Arvasi ve Hocaoglu'nun bu çalışma dâhiline alınmasının en önemli nedeni yaşları, meslekleri ve aile çevrelerinin farklı olmasına rağmen Türk milliyetçiliğine yaptıkları katkı ve yorumlarla milliyetçi camia içinde çeşitli ölçülerde etkili olmalarıdır. Üç yazar da 1960 sonrası Türkiye'nin içinde bulunduğu ortamda yaşamış ve karşılaşılan meseleler üzerine aydın sorumluluğu içinde çözümler öne sürmüşlerdir. Dolayısıyla bu yazarları okumak aynı zamanda yakın dönem Türkiye tarihini de okumak anlamına gelmektedir.

Çalışmamızın ana konusu Dünder Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nun yaşadıkları dönemin, eğitimlerinin, mesleklerinin ve yaklaşımlarının bir tezahürü olarak milliyetçilikle ilgili kavramlara nasıl yaklaştıklarını ortaya koymaktır. Yapılan incelemeyle Türk milliyetçiliği fikrinin karşılaştığı problemlerin neler olduğu ve bunların üstesinden nasıl gelinebileceğinin anlatılması, yazarların konulara yaklaşımlarının ne gibi farklılıklar içerdiğinin görülmesi ve özellikle üç yazarın Türkiye'ye bakışı ve nasıl bir Türkiye modeli önerdiklerinin anlaşılabilmesi, bu çalışmanın ulaşılması istenen neticesidir.

Konumuz dâhilindeki üç fikir insanıyla ilgili yapılmış çalışmalar, kitaplar ve makaleler de bulunmaktadır. Bu çalışma içerisinde kullanılan bazı eserlerin diğer çalışmalarda da kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak bu çalışmanın kapsamına alınan

konu ve bölümlerin genel çerçevesinin daha önceki çalışmalardan farklı bir yaklaşımda olduğu görülmektedir. Çalışmamızda kullanılan bu kaynaklara konumuz dâhilinde farklı yaklaşım getirebilmekle birlikte yazarlarla ilgili yapılan çalışmalar, bu çalışma için önemli katkılar sunmuştur. Diğerlerinden farklı olarak bu çalışma içerisinde belirlenen kavramlar dâhilinde onların fikirleri ve yaklaşımları yanında amaçları, önerileri, şikâyetleri ve sıkıntılarına da yer verilmiştir.

Üç aydının kavramlara ait yaklaşımlarının tam anlamıyla anlaşılabilmesi gayesiyle kitap, makale ve röportajları dikkatle incelenmiştir. Çalışmamızın zorlayıcı yönü Dünder Taşer'in fikirlerini açıklamış olduğu kendisine ait kitap olmamasıdır. Mesele isimli kitap (1972), Devlet gazetesindeki yazılarından seçilerek oluşturulmuştur. Bu sebeple en çok Taşer ile ilgili ikincil eserlere müracaat edilmiştir. Durmuş Hocaoglu'nun ise üç yayımlanmış kitabı bulunmasına rağmen birçok farklı alanda çok ciddi akademik ve gazete makaleleri vardır. Onun çalışmalarının çok fazla alanlarda olması araştırmanın bir diğer zorluğu idi. Yazarın her yazısı incelenerek çalışma için kullanılmasına dikkat edilmiştir. Ahmet Arvasi ile ilgili hem kendisinin, hem de kendisiyle ilgili yazılmış birçok eser olması kaynak çokluğu meydana getirmiştir. Bu sebeple şahsi çalışmaları yanında hakkında yazılan eserlerin incelemeleri uzun bir sürece yayılmıştır. Çalışmamızda aydınların ele aldıkları kavramlar, belirlenen başlıklar halinde ayrı ayrı ele alınmıştır. Her biri için ortak başlıklar belirlenmeye çalışılsa bile görüş, dönem ve ilgi alanları gibi farklılıklardan dolayı birebir uyum sağlanamamıştır. Ancak bölümlerden sonra eklenen değerlendirme bölümleriyle aynı kavramlar üzerindeki fikirleri karşılaştırılmıştır.

Türk Milliyetçiliği'nin fikri gelişimine önemli katkıları bulunan fikir insanları hakkında yapılan bu çalışmada başlık ve bölümlendirme oluşturulurken bu kişilerin doğum tarihlerine göre sıralama esas alınmıştır. Üç aydının Türk milliyetçiliğinin dayanakları olan millet, milliyetçilik, kültür ve medeniyet, Batılılaşma, aydın, devlet, vatan, Atatürk, cumhuriyet, ülkücülük ve sol kavramlarına nasıl yaklaşımları ortaya konmuştur. Türkiye'nin geleceği için çözüm önerileri değerlendirilmiştir. Ayrıca Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nun kendi ürettikleri kavramlar ya da sıklıkla kullandıkları kavramlar, dağınık bir şekilde bulunan çalışmalarından yararlanılarak derlenmiştir. Türk milliyetçiliği bağlamında kavramların belirginleşmesi, Türk milliyetçiliği düşünce geleneğinde yer edindiği görülen isimlerin çalışmalarından hareketle ele aldıkları konular üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda ilk olarak ele alınan isimlerin hayatları ve

fikir dünyaları anlatıldıktan sonra kavramlara dair yaklaşımları aktarılmıştır. Bu kavramlara nasıl yaklaştıkları anlatıldıktan sonra birbirleriyle olan ortak ve farklı düşüncelerine de yer verilmiştir. Tezin giriş bölümünde millet kelimesinin anlamı ve tarihsel süreç içerisindeki yeri, milliyetçiliğin tarihsel süreci ve Türk milliyetçiliğinin Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti dönemine gelişimi, kırılma noktaları ve siyasi yaşam içerisindeki yeri anlatılmıştır. Birinci bölümünde Taşer, Arvasi ve Hocaoglu'nun hayatları, kişilikleri ve çalışmalarına; sonraki bölümlerde ise belirlenen kavramlar üzerinde görüşlerinin neler olduğuna değinildikten sonra bu görüşlerinin karşılıklı olarak değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Birinci Bölüm'ün 1.1. numaralı başlığı altında, Dünder Taşer'in hayatı ve kişiliği ele alınmıştır. Dünder Taşer, Milli Birlik Komitesi (MBK) üyesi olarak 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne katılmış bir subaydır. Eğitimi, bilgisi, Türk tarihi ve kültürüne olan yakınlığı ve milletine olan sevgisiyle Dünder Taşer vefatına kadar Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Milliyetçi Hareket Partisi'nde (MHP) aktif olarak çalışmış bir siyasetçi olmasıyla birlikte gençlerin eğitimi, geleceği için uğraşmış bir milliyetçidir. Bununla birlikte çeşitli yayın organlarında yazılarını yayımlamış bir yazardır. Taşer, Türkçülük düşüncesinin, 1960 sonrası Türk siyasi ve fikir hayatında yer edinmesi dahası doğru anlaşılması için uğraşmış bir fikir insanıdır. Çalışmanın belirlenen bölümlerinde Taşer'in Türk milliyetçiliğinin dayanakları olan kavramlara nasıl yaklaştığı ortaya konmuştur. Ancak Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu için ayrılan Kavram Haritası Bölümü Taşer için oluşturulamamıştır. Bunun nedeni ise Taşer'in 1960 Darbesi'yle birlikte tanınması ve yazılarını günlük gazete ve dergilerde yazmasıdır.

Birinci Bölüm'ün 1.2. numaralı başlığı altında, Ahmet Arvasi'nin hayatı, yaşadığı toplum, kişiliği ve belirlenen başlıklar içerisinde milliyetçilik yaklaşımının nasıl şekillendiği incelenmiştir. Ahmet Arvasi, köken itibarıyla Seyyid'dir. Pedagoji mezunu olarak uzun seneler eğitimcilik yapmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde görev almıştır. Görevleri sayesinde ülke ve gençlerin problemlerini yakından gözlemleme imkânı bulmuştur. 1979 senesinde MHP'de Genel İdare Kurulu üyesi olmuş ancak 1980 askeri darbesinde tutuklanmış ve ilk kalp krizini bu dönemde geçirmiştir. Hayatı boyunca aydın, ilim insanı, gençlik önderi ve eğitimci kimliklerini benliğinde taşıyarak gençlerin Türk-İslam kültürü içerisinde ilerlemesi için çalışmıştır.

Kitap ve makaleleri dışında şiirleri de bulunan Arvasi, günlük gazete yazıları ile geniş kitlelere ulaşma imkânı bulmuştur.

Birinci Bölüm'ün 1.3. numaralı başlığı altında, Durmuş Hocaoglu'nun yaşamı, şahsiyeti ve yaşadığı dönemle ilgili fikirlerinin neler olduğu incelenmiştir. Hocaoglu, lisans eğitimini Elektrik Mühendisi olarak tamamlamıştır. Sekiz senelik mühendislik tecrübesinin ardından fizik bölümünde öğretim üyeliğine geçmiştir. Yardımcı Doçent unvanını almış ve birçok alanda bilgi sahibi olarak disiplinlerarası çalışmalar yapmıştır. Fizik, fizik felsefesi, tarih ve tarih-siyaset felsefesi alanları dışında çeşitli dergi ve gazetelerde yazıları yayımlamıştır. Disiplinler arası çalışmaları yanında ürettiği kavramlar ve güncel olaylara kayıtsız kalmamasıyla dikkat çeken Hocaoglu, yazılarını günlük ve akademik olarak yayımlamıştır.

Çalışma dâhilinde değerlendirilen Dünder Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu Türk milliyetçiliği ve Türkiye'nin sorunları konusunda kafa yormanın yanında çözüm önerileri getirmişlerdir. Kendini milliyetçi olarak ifade eden üç aydının, bu çalışmaya alınmasının en önemli nedeni ise yaşları, meslekleri ve aile çevrelerindeki farklılıklara rağmen Türk milliyetçiliği ve kavramlarına bakışlarının ortaya konmasının, Türk milliyetçiliği fikir hayatına farklı bir ufuk açacağının düşünülmesidir. Çünkü Taşer, Arvasi ve Hocaoglu'nun yer aldığı bu çalışmanın milliyetçilik düşüncesinde yaşanan dönemin, mesleğin ya da yaşın bir önemi olmadan ortak kaygıların olduğu görülmüştür. Yazarların çalışmaları değerlendirilmekle birlikte onların toplumsal kaygılarının neler olduğu yine çalışmalarından öğrenilebilmiştir. Taşer'in 1925-1972, Arvasi'nin 1932-1988 ve Hocaoglu'nun 1948-2010 dönemlerinde yaşamaları ve yaşadıkları dönemin sorunlarını dile getirmeleri konu dâhiline alınmalarının diğer sebebidir.

Bu çalışma sürecinde literatür taramasına dayalı tarama ve değerlendirme yapılmıştır. Giriş Bölümü için gerekli görülen kitap, makale, tez ve süreli yayımlar incelenmiştir. Cumhuriyet Arşivi, Atatürk Kitaplığı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Gazete Arşivi, Ulusal Tez Merkezi ve yazarların eserlerinden yararlanılmıştır. Çalışmamızın ana kaynakları Dünder Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nun bizzat yazmış oldukları eserleridir. Bu eserler incelenerek onların Türk milliyetçiliği fikri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Süreli yayımlar taranarak, yazarların bizzat kaleme aldıkları yazıları dışında, verdikleri mülakatlar; makaleleri ve onlarla ilgili yazılanlar

incelenmiştir. Ayrıca üç mütefekkirin; hayatında yeri olan ve onlarla ilgili çalışmaları bulunan kişilerin eserlerine ulaşmaya çalışılmıştır. Yazarların vefatının ardından kaleme alınan yazılar üzerinde durulmuştur. Araştırma esnasında mevzu bahis eserlere ulaşılması konusunda, koronavirüs kısıtlamaları haricinde, sıkıntı yaşanmamıştır.

Lisans döneminden bu yana, doktora ders dönemim de dâhil olmak üzere, eğitim hayatımda desteğini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Ali SATAN'a, çalışma süresince göstermiş olduğu ilgi ve çalışmaya sunmuş olduğu değerli katkılarından ötürü teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, çalışmanın başından itibaren desteğini esirgemeyen ve konu seçiminde değerli fikirlerinden faydalanma imkânı bulduğum ilk danışmanım Prof. Dr. Okan YEŞİLOT'a da teşekkür ederim. Lisans eğitimi yıllarımda tanıma fırsatı bulduğum, o dönemden bu güne akademik hayatımda değerli yorumları ve destekleri ile katkıda bulunan Hocam Dr. Öğr. Üyesi Ali KARACA'ya da ayrıca çok teşekkür ederim.

Tezimi teslim sürecinde okuyarak gözden kaçan noktalarla ilgili uyarılarda bulunan değerli arkadaşlarım Kıymet YASAVUL, Kübra Saniye AĞLI, Selim HÜSEM ve Beyzanur ERDAL'a çok teşekkür ederim. Her zaman desteklerini benden esirgemeyen annem Şerife TUZAK ve kardeşlerim Aleyna TUZAK, Mustafa TUZAK ve Hatice Gül ÜMITLİ'ye tez süresince maddi ve manevi anlamda yaptıkları destekler için tüm kalbimle teşekkür ederim. Son olarak hayatım boyunca desteğini hissettiğim babam Zeki TUZAK'a teşekkür ederim.

Mervenur TUZAK

İstanbul-2022

ÖZET

Türkiye'nin cumhuriyet sonrası yaşamış olduğu milliyetçilik olgusu önceki tarihlerde tecrübe etmiş olduğu birikimlerin de bir devamı niteliğindedir. Milliyetçi hareketlere dikkat edildiğinde pek çok farklı milliyetçi ideolojinin bulunduğu görülmektedir. Her ülke içerisinde birbirinden farklı milliyetçilik anlayışları vardır. Türkiye'deki milliyetçilik de kendi tarihsel ve toplumsal olaylarının neticesinde şekillenmiştir. Bu kendine özgü milliyetçilik anlayışı, Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkmıştır. Türkiye'ye, Osmanlı'dan devredilen milliyetçilik düşüncesi, devletin ve milletin geleceğini koruma endişesi yanında, ulus inşa etme görevlerini de üstlenerek sonrasında edebi bir hal alarak kökleşmeye başlamıştır. Türk milliyetçiliğinin nasıl olması gerektiğinin düşüncesi Tek Parti dönemi, çok partili hayat, II. Dünya Savaşı, 1944 Irkçılık-Turancılık davaları, 1960 Darbesi gibi süreçlerde değişik gidişatlara uğramıştır. Bu çalışmada; millet kavramı, milliyetçiliğin tarihsel süreci, Osmanlı Dönemi'nde ortaya çıkan ve ilmi çalışmalar yoluyla temellendirilen sonrasında ise Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan Türk milliyetçiliğinden bahsedilmiştir. Çalışmanın amacı ise Türk milliyetçiliği ve kültüründe önemli yeri olan Dünder Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nun hayatı ve görüşlerinin analizini yapmaktır. Bu analizler yapılırken meslekleri, yaşadıkları dönemler, eğitimleri ve farklılıklarının yanı sıra, eserlerindeki üsluplarına dikkat edilmiştir. Çalışma içerisinde bu üç fikir insanının millet, milliyetçilik, devlet, vatan, Atatürk, cumhuriyet, modernleşme, demokrasi, ülkücülük, aydın, militarizm, insan hakları vb. kavramlara yaklaşımları ve kavramları nasıl değerlendirdiklerine hatta Türkiye'nin geleceğine ve muhtemel problemleri için çözüm önerilerine yer verilmiştir. Araştırmanın amacı ise üç fikir insanına ait yaklaşım tarzının, görüş ve fikirlerin belirlenen başlıklar dâhilinde neler olduğunun ortaya konulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Dünder Taşer, Ahmet Arvasi, Durmuş Hocaoglu, Milliyetçilik, Millet, Türk, Türkiye.

ABSTRACT

The nationalist approaches that Turkey has experienced after the republic is a continuation of the experience it has been through previous dates. It can be realized that there are many different nationalist ideologies when focusing on nationalist movements. There are different kinds of understandings of nationalism within each country. As a result of its own historical and social events, nationalism in Turkey has been shaped. This distinctive nationalism emerged in the last period of the Ottoman Empire. The idea of nationalism, which was transferred to Turkey from the Ottoman Empire to the republic, began to take a literary form, taking on the duties of nation-building besides the concern of protecting the future of the state and the nation. The idea of how Turkish nationalism should be has gone through different phases, such as the single-party period, the multi-party life, World War II, the 1944 Racism-Turanism trials, and the 1960 military coup. This study explains the concept of nation, the historical development of nationalism, the Turkish nationalism that emerged in the Ottoman period and was based on scientific studies and then experienced in the republican period. The study aims to analyze the life and views of Dündar Taşer, Ahmet Arvasi, and Durmuş Hocaoglu, who have a significant place in Turkish nationalism and culture. While carrying out these analyzes, the main focus was on their occupations, periods they lived, their educational background, and their differences, as well as their turns of expression. In the study, in addition to how they approach and evaluate concepts such as nation, nationalism, state, homeland, Atatürk, republic, modernization, democracy, idealism, intellectuals, militarism, human rights, the future of Turkey, and solution proposals for possible problems were included. The importance of this research is to see the opinions and approaches of the three intellectuals within the determined titles and the ideas they put forward.

Key Words: Dündar Taşer, Ahmet Arvasi, Durmuş Hocaoglu, Nationalism, Nation, Turkish, Turkey.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
AP	Adalet Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
Bkz.	Bakınız
C	Cilt
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	Demokrat Partisi
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ed.	editör
FKF	Fikir Kulüpleri Federasyonu
GİK	Genel İdare Kurulu
haz.	hazırlayan
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
KÜBİTEM	Kültür Bilim ve Teknik Merkezi

MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MBK	Milli Birlik Komitesi
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MÖ	Milattan Önce
MP	Millet Partisi
MS	Milattan Sonra
MSB	Milli Savunma Bakanlığı
MSP	Milli Selamet Partisi
MTTB	Milli Türk Talebe Birliği
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
S	Sayı
s	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TDK	Türk Dil Kurumu
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TMTM	Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	Türk Tarih Kurumu
vd.	ve diğerleri

GİRİŞ

Bir arada yaşama iradesi gösteren ve genel itibariyle benzer kökenden gelen insanların toplumları oluşturması sosyal hayatın, söz konusu toplumların kurallar bütünü içerisinde oluşturduğu organizasyon olan devlet ise siyasi hayatın temel taşı olarak açıklanabilir. Toplumların ve devletlerin tarihsel süreçler içerisinde yaşadıkları hadiseler ise neticesinde fikir akımlarını getirmekteydi. Milliyetçilik de sosyal ve siyasi hayatı önemli ölçüde etkileyen fikir akımların bir tanesiydi. Milliyetçiliğin ortaya çıkışı ve toplumsal dönüşümlerde oynadığı rol nedeniyle bugüne kadar milliyetçilik hakkında pek çok yorum ve araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalar içerisinde farklı yaklaşımlar görülmektedir. Bu nedenle Türk milleti açısından genelgeçer bir milliyetçilik tanımı oluşturmak zordur. Elde edilen veriler analiz edildiğinde görülmüştür ki; Türk milletinin varlığıyla devletin mevcudiyetini sağlamayı hedefleyen düşünce eylemlerinin toplamına Türk Milliyetçiliği denilebilir. Burada sözü edilen tanımlama Türk milliyetçiliği üzerine yapılan okumaların nihayetinde ortaya atılabilecek bir öneridir. Diğer bir taraftan milliyetçiliğin ne olduğunu anlatmak ve anlayabilmek için, milliyetçi sözler ve birikimler gerekmektedir. Türklerde tarih boyunca milliyetçilik bilinci var olmasına rağmen, fikrin “milliyetçilik” şeklinde isimlendirilmesi Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Dönemi’nde olmuştur. İlk yaklaşımın ortaya çıkışı ise devleti yıkılmaktan kurtarma çabaları şeklindedir. Osmanlı Dönemi’nde yapılan çalışmalar Kurtuluş Savaşı’nın itici gücü olurken cumhuriyet devrinde bir millet inşasına kadar varmıştır. Cumhuriyet’ten itibaren Türkiye’nin yaşadığı milliyetçilik olgusu geçmiş tecrübelerin birikimindendir. Cumhuriyet Dönemi’nde milliyetçilik anlayışı, cumhuriyetin ilanı, tek partili ve çok partili dönemde çeşitli değişikliklere uğramıştır. II. Dünya Savaşı süresinde ise savaştan uzak durma gibi stratejilerle değişik yaklaşımlara maruz kalmıştır.

1. Millet Kelimesinin Tanımı ve Anlamı

İbranice ve Aramice’de “melel konuşmak, söylemek”, “mille de kelime söz” anlamlarına gelmektedir. Arapça’da ise “ezberden yazdırmak, dikte etmek” şeklinde kullanılan “imlal (imla)” kökünden türemiş olan millet kelimesi, din karşılığına gelmiş olmakla birlikte “izlenen, gidilen yol” anlamlarına da gelmektedir. “El-milletü’l İslamiyye (el-milletü’l-Muhammediyye), el-milletü’l-Yehudiyye, milletü’l- Nasraniyye,

millet'ül-İslam" gibi farklı tamlamalarda da bazı dinleri ifade etmek için kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de ise millet kavramı "millet-i İbrahim" olarak on beş defa geçmektedir. Kavram, sonrasında sosyolojik anlamda değişikliğe uğrayarak modern anlamda Batı'daki "nation" kelimesini karşılamış, Türkçe ve Farsça'ya geçmiştir.¹ Sözü edilen tanım, "nation" ve "nationalite" kavramlarını da tam olarak karşılamamaktadır. "Nation" devleti oluşturan insanların tamamı anlamına gelmektedir. "Nationalite" ise devlet varlığı bulunsun ya da bulunmasın aynı lisan, tarih ve kültüre sahip olan, gelecekte de ortak siyasi amaçları isteyen kişilerden müteşekkildir.²

Bakıldığında millet kelimesi birçok sözlükte farklı ele alınmıştır. "Kâmûs-ı Türkî"de milletin din ve mezhebi ifade ettiği, bu nedenle din ve milletin aynı olduğunu söylemektedir.³ Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde ise "Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus" şeklinde yer almaktadır.⁴ Ferit Devellioğlu sözlüğünde "din, mezhep; Bir dinde veya mezhepte bulunanların topu; Sınıf, topluluk; Makule, kategori" olarak yer vermiştir.⁵

Din âlimleri de millet kelimesinin sesteş kavramlar ile farkını inancın sosyal hayattaki yerine vurgu yaparak açıklamaktadır. Farabi'ye göre baştaki yöneticinin ortaya çıkardığı durumlarla sağlanan davranışlar, millettir. Modern çağda Avrupa'da ortaya çıkan "nation" kavramı, Türkçe ve Farsça'daki millet kavramı ile açıklanmış, bu şekilde millet kelimesi dini literatürde, yüklenmiş olduğu dini anlayışından ayrılarak sadece sosyal ve siyasi bir kavram hâline gelmiştir.⁶ Osmanlı döneminde "nation" kelimesinin tercümesi olarak "cins, kavim, ümmet, millet ve ahali" kelimeleri gibi birçok kelime bulunmaktadır. Ahmet Cevdet Paşa ve Kanipaşazade Rıfat Beyler "nation"u dilimize "kavim" şeklinde tercüme ederken, Ali Suavi, Webster Sözlüğündeki "nation" kavramını "ümmet" şeklinde çevirmiştir. Bunu yapmaktaki hedefi, Osmanlı vatandaşlarının ulus şeklinde adlandırılmasını sağlamaktır. Bu fikir gerçekleştirilerek "nation" kelimesi Osmanlı da "ümmet" şeklinde çevrilmiştir. Tanzimat'ın ardından fikir hayatında meydana gelen olayların bir sonucu olarak, millet kavramı anlamsallaşmaya

¹ Recep Şentürk, "Millet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Yayınları, C 30, İstanbul 2005, s. 64-66.

² Nadim Macit, *Türk Milliyetçiliği Kültürel Akıl, İçtihat ve Siyaset*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011, s. 69.

³ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2008, s. 1455.

⁴ *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, "Millet", 2022.

⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2012, s. 754.

⁶ Şentürk, "Millet...", s. 64-66.

başlamış ve “ümme” teriminin yerine geçerek “nation” teriminin çevirisi haline gelmiştir.⁷

Liah Greenfeld İngiltere’de Lord Chancellor⁸ olarak görev yapan Thomas More’un⁹ 1535’de idam edilmesi¹⁰ sonrasında millet (nation) kelimesinin halka uygulanması anlamına gelen ve modern çağın başlangıcını ifade eden bir tavır değişikliğine neden olduğunu düşünmektedir. Araştırmacılara göre, Kralın kilise üstündeki gücünü istemeyen More, Hristiyanların birlik olması fikrine tutunan bir insandı. More’un idamına karar veren mahkemenin önemi ise 1600’lü yılların başında milliyetçi dünya görüşü ortaya çıkarak İngiltere’de ulus ve kimlik konularında farkındalık oluşması ile birlikte millet olmanın bağımsız ve özgür olmaktan geçtiğinin anlaşılmasıdır.¹¹ Tüm bu olayların sonucuna bakıldığı zaman milli kilisenin, milliyetçiliğin oluşumuna zemin hazırladığı yorumu yapılabilmektedir.

Millet kelimesiyle ilgili birçok çalışma olmakla birlikte hiçbirisi ne zaman oluştuğuna dair kesinlik barındırmamaktadır. Buna rağmen modern anlamda millet kavramının oluşmasında en önemli etkiyi Fransız İhtilali’nin yaptığından bahsedilmektedir. Fransız İhtilali’ne gidilen süreçte Rönesans ve Reform dönemlerinden itibaren Avrupa’da seküler-laik eğilim gelişmiştir. Bu gelişim esnasında

⁷ Ahmet Yıldız, “*Ne Mutlu Türküm Diyebilene*” *Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019, s. 51.

⁸ Lord Chancellor, Lord Şansölyesi ve Lord Yüksek Şansölye ve Büyük Mührün Lord Koruyucusu olarak da adlandırılan İngiliz devlet memuru ve kabine bakanlığıdır. Lord Şansölyesi geleneksel olarak yargının başı ve Lordlar Kamarası sözcüsü olarak görev yapmaktadır. 2006 yılında yapılan değişiklikle yargı işlerinin çoğu devredilmiş ve Lord Şansölyesi Lordlar konuşmacısı ofisi haline gelmiştir. Bkz. “*Lord Chancellor*”, <https://www.britannica.com/topic/lord-chancellor>, (Erişim Tarihi 21.05.2022).

⁹ Thomas More (1478-1535), VIII. Henry Dönemi’nde Kral’ın Katolik kilisesinden ayrılmasını desteklemediği için önce tutuklanmış sonrasında idam edilmiş olan hukukçu, bilim ve devlet insanı, Kralın Lord Şansölyesidir. Otuz sene siyasi hayatta aktif görev almıştır. 1504 senesinde parlamentoya girmiş, ardından Desiderius Erasmus ile tanışıklığı olmuştur. Yazıları ile dikkat çeken More, Ütopya isimli eseri ile tüm dünyada ünlenmiştir. 6 Temmuz 1536 tarihinde Tower Hill’de idam edilmiştir. 1535’te Katolik kilisesi More’un son sözleri olan “Ben kralın, ama ondan da önce Tanrı’nın iyi bir hizmetkârı olarak ölüyorum” ifadeleri nedeniyle kendisini aziz ilan etmiştir. Bkz. Mark Cartwright, “*Sör Thomas More*”, Çev. Ezgi Nur Yılmaz, <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-18889/sor-thomas-more/>, (Erişim Tarihi 17.12.21), 23 Nisan 2020.

¹⁰ Thomas More, “Lord Chancellor” görevini yaparken, Kral VIII. Henry’in, Anne Boleyn’le evlenebilmek amacıyla eşini boşaması olayıyla karşılaşmıştır. O devirde Katolik Hristiyanların boşanmak için Papa’nın iznini almaları şarttı. Ancak Papa, bu boşanmaya taraftar olmamıştır. Bunun üzerine Kral, boşanmanın doğru olduğunu ispat etmek için Oxford, Cambridge, Paris, Bolonya ve Padua okullarından yazı almıştır. Bu yazının mecliste okunmasının ardından “Act of Supremacy (üstünlük yasası)” yürürlüğe girmiştir. Bkz. Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yayınları, İstanbul 1984, s. 30-38. Üstünlük Yasası, İngiliz Parlamentosu tarafından kabul edilmiş olan iki farklı kanunun ismidir. Bu iki yasa, İngiltere hükümdarını, İngiltere Kilisesi’nin başı hâline getirmektedir. İlk kanun (the original act), VIII. Henry’nin isteği üzerine 1534’te, diğeri ise I. Elizabeth Dönemi’nde çıkartılmıştır. İlk kanun, İngiltere Kilisesi’ni yaratarak Roma ile bağların kopartılmasını sağlamıştır. Çünkü üstünlük yasasının kabulüyle Papa, İngiltere Kilisesi’nin lideri olarak kabul edilmemiştir. Bu yasa, Kral Henry’i İngiltere Kilisesi’nin başı olarak kabul etmesine rağmen dini bir hareketten ziyade siyasi bir harekettir. Bakıldığında üstünlük yasası, VIII. Henry’nin kilisenin servetine erişimini de temin etmiştir. Bu yasayla Katolikliği desteklemek sadece dini inanç ifadesi olmaktan çıkmış ve hükümdara karşı bir suç hâline gelmiştir. Bkz. Marilee Hanson, “*Act of Supremacy*”, <https://englishhistory.net/tudor/act-of-supremacy/>, (Erişim Tarihi 17.01.22), February 16, 2017.

¹¹ Liah Greenfeld, *Milliyetçilik: Moderniteye Giden 5 Yol*, Alfa Yayınları, İstanbul 2017, s. 55-56.

1648 Westphalia Antlaşması'nın¹², ulus-devlet yapısına geçişi sağladığı düşünülmektedir.¹³ Rönesans ve Reform döneminden önce bugünkü anlamıyla siyasi birlikten ziyade din birliği düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir. Rönesans ve Reform sonrasında toplulukların yapılarında değişiklikler yaşanarak devlet ve kilise birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrımlar ardından milli devlet ve milli kiliseler meydana gelmiştir. Sonrasında Fransız İhtilali'yle millet ve hükümdar ilişkisinde farklılıklar yaşanarak, devlet yönetiminde insanların yer alması gerektiği düşüncesi hâkimiyet kazanmıştır. Fransız İhtilali ardından soy ve dil ortaklığına dayanan milletlerin kendi devletlerini kurma çabaları görülmüştür.¹⁴ 1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali ile millet (nation), insanlara mensubiyet anlamında bir bildiride kullanılmıştır.¹⁵ Fransız İhtilali İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nin 3. maddesine bakıldığında “Egemenlik ilkesi esas olarak ulustadır. Hiçbir kuruluş veya hiçbir birey açıkça ulustan (milletten) kaynaklanmayan bir yetkiyi kullanamaz” ifadeleri görülür. Batı'da millet kavramının ortaya çıkışı olarak Fransız İhtilali verilmesine rağmen milletin tanımlanmaya çalışılması 18. yüzyılın sonlarına denk gelmektedir.¹⁶

19. yüzyıla gelindiğinde millet kavramının tanımlanmasında yeni bir boyuta geçilmiştir. Millet, çeşit ve ayrımlarla taze ve çoklu bir kavramdır. Bu yüzden millet kavramı Alman romantizminden etniklik etrafında dolaşan millet açıklamalarından, Fransız milliyetçiliğine kadar genişletilebilmektedir.¹⁷ Bunun nedeni ise Batı'da üretilen millet teorilerinden “toprak hukuku (vatandaşlık)” ve “kan hukuku (ırkî kökende ve anadilde birlik)” temelinde ele alanlar, Fransız ve Alman milliyetçiliğidir. Bakıldığında Alman ve Fransız milliyetçiliklerinin birbirleriyle zıt noktadaki görüşlerden yararlandıkları görülür. Fransız milliyetçiliği, bireyleri ırki nitelikler yerine etnik köken

¹² Westphalia Antlaşması (1648) ile Seksen Yıl ve Otuz Yıl Savaşları bitmiştir. Antlaşma 1644'ten itibaren Vestfalya'nın Münster ve Osnabrück kasabalarında müzakere edilmiştir. Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, Alman Prenslükler, İspanya, Fransa, İsveç ve Hollanda Cumhuriyeti arasında imzalanmıştır. Bkz. *Peace of Westphalia*, <https://www.britannica.com/event/Peace-of-Westphalia>, (Erişim Tarihi 26.05.2022). Westphalia Antlaşması ile çağdaş uluslararası ilişkilerin temeli atılmıştır. Vestfalya Barış Antlaşması olarak da geçen antlaşma ile “ulusal devlet egemenliği” ilkesi temel hak olarak kabul tanınmıştır. Bkz. Dilara Batı, “*Vestfalya Antlaşması*”, <https://www.tuicakademi.org/vestfalya-antlasmasi/>, (Erişim Tarihi 26.05.2022), 21 Mart 2014.

¹³ Hüseyin Dayı, “Millet Teorilerinin Tutarlılığı ve Türk Kavramının Gerçek Muhtevası”, *ASSAM*, C 1, S 1, 2014, s. 13.

¹⁴ Hamza Eroğlu, *Atatürk ve Milliyetçilik*, Atatürk Kültür ve Dil Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1992, s. 6-7.

¹⁵ Dayı, “*Millet Teorilerinin...*”, s. 13.

¹⁶ Georges Lefebvre, “The Coming Of the French Revolution”, Çev. R. R. Palmer, *Princeton University Press*, 1947, s. 221-223.

¹⁷ Y. Furkan Şen, *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*, Yargı Yayınevi, Ankara 2004, s. 9.

ortaklığına göre sınıflandırır ve vatandaşlık bağının bulunmasını yeterli görür. Alman milliyetçiliği ise ırksal nitelikleri ve ortak lisansı temel almaktadır.¹⁸

Milletin ne olduğuyla ilgili olarak kesin ve net bir fikir ortaya konulabilmiş değildir. Yaşanılan çağda milletlerin olduğu kabul edilse bile bu milletlerin meydana gelmesiyle ilgili net bir tanım yapılamamaktadır. Bu konudaki çalışmalarıyla tanınmış olan Ernest Renan¹⁹, Benedict Anderson²⁰, Anthony Smith, J. Gottfried Herder²¹, Elie Kedourei ve Ernest Gellner gibi kişiler millet tanımının güçlüğü konusunda birçok yazı yazmışlardır. Ayrıca kendi çalışmaları çerçevesinde milletin ne olduğuna ilişkin yaklaşımlar da getirmeye çalışmışlardır.

Renan’a göre millet, ortak yöne doğru giden birçok olayın sebebiyet verdiği tarihi bir neticedir. Renan’ın anlatımına göre bir toplumun millet olabilmesi, bazen Fransa örneğindeki gibi aile olabilmekle bazen İsviçre ve Belçika’daki gibi bireylerin karakteriyle bazı zamanlarda ise İtalya ve Almanya’daki gibi tamamen değişik dönemlerden ortaya çıksa bile kendisini geliştirerek sonuçlanabilmektedir.²² Herder, milleti dil ve kültür içerisinde açıklamış, Birch ise milleti “bugün kendini yöneten veya bunu geçmişte yapmış ya da uzak olmayan bir gelecekte kendi kendini yönetme

¹⁸ Dayı, “Millet Teorilerinin...”, s. 13.

¹⁹ Ernest Renan, 28 Şubat 1823 tarihinde Fransa’da dünyaya gelmiştir. Treguir’deki Katolik okulundan mezun olması sonrası dini eğitim için Paris’e gitmiştir. Saint-Sulpice’de felsefe, ilahiyat, tarih ve Doğu lisansları eğitimi almıştır. Almış olduğu yoğun ve farklı alanlardaki eğitimleri neticesinde dinlere karşı şüpheciliğinin temelleri atılmıştır. İncil’i okuması ardından çelişkiler olduğunu görmesi nedeniyle Protestanlığa yönelmiştir. Ancak 1845’te din görevlisi olma isteğinden vazgeçmiştir. Bkz. Faruk Bilici, “RENAN, Ernest (1823-1892)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 34, İstanbul 2007, s. 568. Renan’ın hayatı ve eserleri, özellikle pozitivistimin çekiciliğini anlatmaktadır. Ayrıca eserlerinde din ve Roma Katolikliği’yle ilgili çatışmaları görülmektedir. Bkz. Richard J. Resch, “Renan, Ernest”, *Encyclopedia of Religion*, <https://www.encyclopedia.com/people/history/historians-european-biographies/ernest-renan>, (Erişim Tarihi, 23.01.22), 1987.

²⁰ Benedict Anderson, ünlü bir tarihçi ve siyaset bilimcidir. 26 Ağustos 1936’da Kunming’de dünyaya gelmiştir. California’da ilk eğitimini almıştır. 1945’te ailesinin anavatanlarına dönmesiyle eğitimine İngiltere’de devam etmiştir. Eton College’de eğitimine başlamasının ardından Cambridge’e devam etmiştir. 1957’de lisans eğitimini tamamlamıştır. Kendi kitabında sorduğu, milliyetçilik nedir ve nereden gelmektedir? Sorusu bütün hayatı ve çalışmalarıyla bağlantılıdır. En çok “Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism” kitabıyla tanınmaktadır. Eseri, en çok atıf yapılan eserler arasındadır. 13 Aralık 2015 tarihinde vefat etmiştir. Bkz. Jingqiu Zhang, “Benedict Anderson”, *History in the Making*, C 9, Ocak 2016, s. 153-159.

²¹ Johann Gottfried Herder (25 Ağustos 1744- 18 Aralık 1803), Doğu Prusya’nın Mohrungen şehrinde dünyaya gelmiştir. Pietist cemaat içerisinde dindar biri olarak yetiştirilmiştir. İlahiyat okumasına rağmen aldığı eğitim onu tatmin edememiş ancak kiliseyle bağlarını ölümüne kadar koparmamıştır. Dogmatizmden hoşlanmamaktadır. Bu yüzden dini faaliyetlere ve kilise bünyesinde yapılan ibadetlerin karşısında olmuştur. Immanuel Kant ve Georg Hamann’ın öğrencisidir. 1761-62 kışında Rus ordusunda görevli bir cerrah olan Johann Christian Schwartz-Erla’yla tanışmış ve Herder’i Königsberg’e götürmüştür. Bununla birlikte Herder, bir daha ailesine ve doğduğu yere hiç dönmemiştir. Bkz. Acar Sevim, *Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü Herder*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 193-196. Königsberg’e gidişi sonrasında Herder, Alman eleştirmen, teolog, şair ve filozof olarak kendini geliştirmiştir. Romantizm hareketinin gelişiminde oynadığı rol ve Goethe gibi yazarları etkilemiş olmasıyla tanınmaktadır. Kant’ın öğrencisi olmasına rağmen onun felsefeye yaklaşımına ve insan düşüncesindeki dilin önemi konusundaki eksikliğini eleştirmiştir. Herder, fikirleri ile antropoloji, tarih felsefesi, kültür felsefesi ve dil felsefesi alanlarını etkilemiş olan bir düşündürüdür. Giambattista Vico ile birlikte tarihselciliğin de öncülüğünü yapmıştır. Bkz. New World Encyclopedia, “Johann Gottfried von Herder”, https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Johann_Gottfried_von_Herder, (Erişim Tarihi, 22.01.22).

²² Ernest Renan, *Nutuklar ve Konferanslar*, Çev. Ziya İshan, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1946, s. 105.

iddiasında olan bir toplum/topluluk” şeklinde tanımlamaktadır.²³ Kedourei²⁴, milleti aileden büyük aşiretten küçük ve doğumundan itibaren bazı özellikleri bulunan insanlar şeklinde ifade etmektedir.²⁵ Fakat bu sayılanların milli kimlik açıklamalarındaki önemi ve milletin tanımlanmasındaki konumu, araştırmacılar tarafından tartışılmaktadır.

Millet konusuyla ilgili dikkat çeken bir yorum da Benedict Anderson tarafından yapılmıştır. O, milletleri hayal edilmiş siyasal topluluklar olarak ele almaktadır. Yani kapitalizmle birlikte gelişen teknoloji ve insan ilişkileri “yeni bir cemaat tarzının hayal edilmesini mümkün” hale getirerek “bu yeni modern tarzın ulusların temel morfolojisini” hazırlamıştır.²⁶ Anderson gibi düşünenler, ırki köken dışında millet ve milliyetçiliği sonradan gelişen olgularla ortaya çıkarılmış kavramlar olarak ele almaktadır.

Gellner²⁷ ise milletin ne olduğunun anlaşılabilmesi için gelecek ve kültür olgularının dikkate alınması gerektiğini ancak bu kavramların milleti izah etmede tek başına yeterli olmadığını söylemektedir.²⁸ Hegel,²⁹ varlık gösteren “her milletlerin kendine has bir ruhu bulunduğuna şöyle dikkat çekmektedir: “Milletlerin dostlukları ve düşmanlıkları ruhlarının uyuşup uyuşmamasına bağlıdır. Millet ruhunun üstünde, ayrıca

²³ Emin Gürses, *Milliyetçi Hareketler ve Uluslararası Sistem*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1998, s. 25.

²⁴ Elie Kedourie, 1926 tarihinde Bağdat’ta doğmuş ve orada Musevi cemaatinin Fransızca eğitim veren Collège A-D Sasson ve İngilizce eğitim yapan Şamas liselerinde eğitim alması ardında bir daha geri dönmek üzere İngiltere’ye gitmiştir. Bkz. Andrew Mango, “Kedourie, Elie (1926-1992)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 25, Ankara 2002, s. 165. 1947 senesinde İngiltere’de ekonomi bölümüne başlamıştır. Emekli olana kadar akademisyen olarak çalışmıştır. Temel çalışması Ortadoğu, Osmanlı’nın son dönemleri ve İngiltere’nin Osmanlı siyasetidir. Fikirlerinde İngiltere ve Batı dünyasının, bölgeye getirdiği yeni düşünceler ile Osmanlı’nın uyguladığı barışa zarar verildiği yönündedir. İngiliz yanlısı tarihçilere eleştirilerde bulunmuş ve Orta Doğu’nun karışıklığa düşmesinin nedeni olarak İngiltere’yi göstermiştir. 29 Haziran 1992 tarihinde ABD’de ölmüştür. “Kedourie, Kohn, Hayes gibi ilk kuşak milliyetçilik araştırmacılarının akabinde 1960’larda Karl Deutsch ve Ernest Gellner gibi isimlerle birlikte 1980’lerde iyice artan akademik milliyetçilik çalışmalarına öncülük eden ikinci kuşak araştırmacılar arasındadır”. O, milliyetçiliğe “pejoratif” bakmaktadır. Ona göre milliyetçilik, “19. yüzyıl Avrupası’nda icat edilmiş bir doktrin”dir. Ali Akkaya, “Elie Kedourei”, *Milliyetçilik*, Ed: Tefik Erdem, Otorite Kitap, İstanbul 2020, 251. Erol Güngör’ün “Elie Kedourei’nin Avrupa’da Milliyetçilik Kitabına Önsöz” isimli yazısıyla ilgili bkz. Erol Güngör, “Elie Kedourei’nin Avrupa’da Milliyetçilik Kitabına Önsöz”, *Türkiye Günlüğü*, S 50, Mart-Nisan 1998, s. 131.

²⁵ Walker Connor, “A Nation Is A State, Is An Ethnic Group Is A”, *Ethnic And Racial Studies*, 4, 1978, s. 388.

²⁶ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul 1995, s. 62.

²⁷ Ernest Gellner, 1925’te Paris’te doğmuştur. Antropolog, sosyolog ve filozof olan Gellner, felsefe, mantık ve bilim alanlarında çalışmalar yapmıştır. 1962’den sonra London School of Economics’te felsefe ve Cambridge’de sosyal antropoloji profesörü olarak başarılı görevi ardından Prag’daki Central European University’de Milliyetçilik Araştırmaları Merkezi’nin başına geçmek için 1993’te emekli olmuştur. 1995’te Prag’da ölmüştür. Gellner’in milliyetçilikle ilgili çalışmaları şunlardır: *Thought and Change* (1964), *Nations and Nationalism* (1983), *Encounters with Nationalism* (1995) and *The Posthumous Nationalism* (1997). Bkz. Ümit Özkırımlı, *Theories of Nationalism a Critical Introduction*, Palgrave, Hampshire 2010, s. 99.

²⁸ Geniş bilgi için bkz. Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, Cornell University Press, Chiago 1983.

²⁹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), Fransız İhtilali ve Kant’ın etiği ilişkisi eserlerinden etkilenmiştir. 1801’de Jena Üniversitesi’nde ders vermeye başlamıştır. “*Tinin Görünbilimi* (1807), *Mantık Bilimi* (1812-16)” bu dönemdeki eserleridir. 1816’da Heidelberg’e geçmiş ve ölümüne kadar genişleterek yayınlayacağı “*Anahatlarıyla Felsefe Ansiklopedisi*”nin ilk baskısını yapmıştır. 1818-1831 tarihlerinde Berlin’de ders vermiştir. Hegel’in önemli diğer eserleri şunlardır: “*Tarih Felsefesi Üstüne Dersler*, *Estetik Üstüne Dersler*, *Din Felsefesi Üstüne Dersler*, *Felsefe Tarihi Üstüne Dersler*”. Bkz. G. W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, Çev. Önay Sözer, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 1.

bütün insanların bir ruhu vardır. İnsanlığın bu ruhu zaman zaman bir milletin sinesinde tecelli eder ve o ruhla o millet insanlığın önderi olur. Diğer milletler ilhamını hep bu milletten alırlar. Bu üstünlükle, bu millet haklı olarak diğer milletlere egemen olur. Bu üstün ruh değişik devirlerde, tecelli eder(...)"³⁰ Bu kendine has durumun bir tezahürü varlıklarını devam ettirebilmek için milletler, devleti meydana getirmektedir. Ancak Hegel, devletin varlığını devam ettirebilmesi için felsefenin olmasını zorunlu görmektedir. Çünkü kendine has ortaklığı bulunan milletin kültür içeriğinin toplamı düşünmeye ait olan formlardır.³¹ Smith'e³² göre millet,³³ "Ortak mitleri ve tarih belleği, ortak bir kamu kültürü, tarihi bir toprağı, ortak bir ekonomisi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adıdır".³⁴

Millet kavramını açıklamada kullanılan bir yaklaşım da "Batı ve Doğu tipi" yaklaşımıdır.³⁵ Smith, kişi ve toplumların kökenlerinin neresi olduğunu ön planda tutan bu yaklaşımın, en nüfuzlu kişinin Hans Kohn³⁶ olduğunu söylemektedir.³⁷ Batılı millet kavramı, kişinin tercih edebileceğı belirli bir millete ait olmasını kabul ederken, Doğu menşeli kavram analizi konuya bu şekilde yaklaşmamaktadır. Doğu tipi millet kavramında (Doğu Avrupa ve Asya kaynaklı), etnik birliktelik ön planda tutulmaktadır.

³⁰ Mehmed Niyazi, *Millet ve Türk Milliyetçiliğı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2005, s. 27.

³¹ Hegel, *"Tarihte..."*, s. 180.

³² Anthony D. Smith, 1933'te doğan İngiltereli sosyologdur. 1970'lerden sonra milliyetçilik üzerine çalışan Smith, milliyetçilik sosyolojisi konusunda en önemli çalışmacılardanıdır. London School of Economics'de ders vermiştir. Smith'in eserleri şunlardır: "Theories of Nationalism (1971), Nationalism in the Twentieth Century (1979), The Ethnic Revival (1981), Ethnic Origins of Nations (1986)". Bkz. Anthony Smith, *Milli Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 2.

³³ Anthony Smith, bir milletin oluşum aşamalarını ortaya çıkaran ve bu yolu çizenlerin taşıdıkları nitelikleri şu şekilde sıralamıştır: "1. Yatay etni içinde aristokratik bir temel. Demokratik unsurlar da içermenin yanında devlete, içine ekseriyetle dinî ve ruhban etkilerin sızdığı aristokratik bir kültür ve gelenek damga vurur. (Rusya, Etopya, Türkiye ve Japonya örneklerinde görüldüğü gibi). 2. Önemli etnik azınlıkların içerilmesi. İçlerinde çok sayıda büyük azınlığın bulunduğu (örneğin Rusya, Etopya, Osmanlı Türkiye'si gibi) imparatorluklardan, yalnızca birkaç azınlığın bulunduğu (Japonya) imparatorluklarına dek, duruma bağlı olarak değişkenlik arzeder. 3. Bürokratik devletlerin modernleştirici özelliğı. Yine bu da (Japonya ve Osmanlı Türkiye'si veya Etopya karşılaştırıldığında) derece olarak farklılık gösterir ama, tâbi etni ve sınıflar üzerinde egemen etnik bir çekirdek ile hâkim sınıfın takviye edilmesini yansıtır. 4. Resmi ve kurumsal milliyetçilikten yararlanma sıklığı. Nüfuzlarını tahkim etmek ve nüfusunu tümleşik bir millet halinde türdeşleştirmek için hâkim sınıf, etnik azınlıkları büyük kurumlarla desteklenen milliyetçi bir eğitim programı yoluyla özümlemeye çalışır. Bu amaçla herkesin uymak zorunda olduğu ve başka herhangi bir fikir, sembol ya da hayallerin ortaya çıkmasını önleyen, millete dair resmi, yerleşik, kurumsal fikir ve imgeleri teşvik ederler". Bkz. Smith, *"Milli..."*, s. 161.

³⁴ Anthony Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, Çev. Sonay Bayramoğlu-Hülya Kendir, Dost Yayınları, Ankara 2002, s. 55.

³⁵ Geniş bilgi için bkz. Anthony Smith, *National Identity, Nations and Nationalities: Cultural Constructions of Collective Identity*, Haz. E. Weisband, B. Board, Custom Publishing, New York 2001.

³⁶ Hans Kohn, 1891'de Prag'da doğmuştur. 1933'de ABD'ye taşınmıştır. Emekli olana kadar modern tarih dersleri vermiştir. 1971'de Philadelphia'da vefat etmiştir. Kohn'un başyapıtı "The Idea of Nationalism: A Study in its Origins and Background (1944)"tır. Milliyetçilik araştırmalarıyla ilgili yapmış olduğu diğer çalışmalar şu şekildedir: "Prophets and Peoples: Studies in Nineteenth Century Nationalism (1946), American Nationalism: An Interpretative Essay (1957), The Age of Nationalism: The First Era of Global History (1962), Nationalism: Its Meaning and History (1965)". Bkz. Özkırımlı, *"Theories of..."*, s. 36.

³⁷ Smith, *"Milli..."*, s. 131.

Bunun nedeni ise doğuştan gelen özelliğin belirleyici olarak ele alınmasıdır.³⁸ Gellner, milleti anlatmanın devleti anlatmaktan zor olduğunu belirtmektedir. Çünkü modern dünya görüşünde, milleti olmayan birini tahayyül etmek imkânsızdır. Bir millete aidiyetin ise doğuştan gelmediğini, fakat bu şekilde görülebildiğini izah etmektedir.³⁹ Kökene dayalı bir millet yorumunun da bir kesinliği bulunmamaktadır.

Yukarıda da örnekleri verilen araştırmacılarda görüldüğü gibi millet kelimesinin tanımı ve anlamı konusunda birçok araştırma mevcuttur. Ancak bu araştırmacıların hiçbiri, millet kelimesini tam anlamıyla açıklayamamıştır. Bunun nedeni millet kelimesinin zamana ve yaşanan topluma göre farklılıklar barındırmasıdır.

Kemal Lokman, Fransız İhtilali ve Napolyon Savaşlarıyla ilişkilendirilen millet kavramının aslında tarih boyunca insanlarda var olan bir duygu olmasına rağmen farkına varılmasının ve isimlendirilmesinin 18. yüzyıl ardından olduğunu söylemektedir. Lokman bu dediğine Türklerde eski zamanlardan beri var olan devlet ve milliyet düşüncesini örnek olarak vermektedir.⁴⁰ Aynı şekilde Yusuf Akçura da Avrupa milletlerinin 15. yüzyıldan itibaren milliyet konusunu işleyerek 19. yüzyıl ortalarına doğru “bugün anladığımız manada milliyet fikrini tayin” ettiklerini söylemektedir. Ayrıca Akçura, millet ve milliyetçilik duygularının 19. yüzyıl itibarıyla konuşulmasına rağmen Türklerin tarih boyunca bu duygulara sahip olduğunu söylemektedir.⁴¹

Tarihteki Türk devletlerine bakıldığında toplumun en küçük biriminin aile, en genişinin ise millet olduğu görülmektedir. Türklerin toplum yapısı aile, oba (uruğ, aşiret), boy, budun ve millet şeklinde oluşmaktadır. Bu yüzden Türk milleti tanımının doğru şekilde yapılabilmesi için Türk sosyal yapısı⁴² içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir.⁴³ Ancak Türkler için millet kavramının anlamına yalnızca sözlükten bakılarak cevap aranmamaktadır. Çünkü Türkler binlerce yıllık tarihleri boyunca gelenek ve kültürleri aracılığıyla bugünlere kadar gelmişlerdir. Bu yüzden Türkler için milli bilincin varlığına ve millet olma tarihine bakıldığında Asya Hun Devleti’ne kadar uzanmak gerekmektedir. Metehan dönemine bakıldığında Türk soylu olanları tek bayrak altında birleştirdiği görülmektedir. Metehan döneminde kesin şeklini alan Büyük

³⁸ Şen, “Globalleşme...”, s. 11.

³⁹ Gellner, “Nations and...”, s. 30.

⁴⁰ Kemal Lokman, “Millet Gerçeği ve Milliyet Şuuru”, *Türk Kültürü*, S 12, Ekim 1963, s. 23.

⁴¹ Yusuf Akçura, *Yeni Türk Devleti’nin Öncüleri -1928 Yazıları-*, Haz. Nejat Sefercioğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 2-4.

⁴² İslamiyet’ten önce Türk kültür tarihi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Bahaeddin Ögel, *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984.

⁴³ Abdulkadir Yuvalı, “Atatürk, Millet ve Milletleşme”, *ERDEM*, S 31, 1998, s. 321.

Hun Devleti, hâkimiyet anlayışı, sosyal yapısı ve kuruluşları yanında kültürü ile Türk milleti için kaynak durumundadır.⁴⁴ Metehan'ın ölümü sonrasında ise taht mücadeleleri başlamıştır. Tanhu T sü-ti-hou (Chu-t'e-ho) zamanından itibaren (MÖ 101-96) Türklerin topraklarının istilaya uğramasıyla iktisadi ve askeri güçsüzlüğü artmıştır. Maddi yardım alınır düşüncesi ile Ho-han yeh (MÖ 58-31)'in Çin himayesini istemeye meyletmesi üzerine Sol Bilge eliği olan Çi-çi (Chih-chih, Tsit-ki) kardeşinin Tanhuluğunu tanımamıştır.⁴⁵ Çi-çi'nin Ho-Han-ye'yi tanımaması ve olayın Hun Devlet Meclisi'ne gelmesiyle burada Çi-çi'nin sarf ettiği sözlerde millet olmanın belirtileri görülmektedir. Çin yıllığı Ts'ien Han-shu, Hun Devlet Meclisi'ndeki konuşmayı şu şekilde nakletmiştir: “Bu olamaz! Bizler gelenekleri cesaret ve güçlülüğü, kök ve temel olarak bir üstünlük ve bir onur meselesi olarak kabul ederiz. Başkasına bağlanıp, ona hizmet etmek ise aşağılıktır. Bizler (Hunlar) at üzerinde yapılan savaşlar ile devletimizi derlemiş ve kurmuşuzdur. Mücadele için binecek atlarımız, korunacak toprağımız ve yürütülecek devletimiz, kavimler üzerinde şerefimiz var. Henüz savaşarak ölmesini bilen yiğitlerimiz var. Çin gerçi bu gün bizden güçlüdür. Fakat Hunları kendisine bağlayıp, diz çöktüremez. Bize taaa atalarımızdan gelen devlet idaresini niçin bozalım? Çin'e bağlanarak. Çin'e niçin hizmet edelim? Bazı eski Hun Tanhularına kızdığımızdan dolayı, gülünç mü olalım? Biz dirlik ve düzenimizi belki bu yolla bir süre kurabiliriz. Fakat yüzlerce kavim üzerindeki üstünlüğümüzü yeniden nasıl kuracağız?”⁴⁶

MS 580 senesinde ise Çinliler batı bölgesindeki Yabgu'ya hükümdarlık alametleri göndererek onu Hakanlık rütbesine getirmişlerdir. Sui (Sui hanedanı) ailesinin yönetimiyle Çin birliği meydana getirilirken, öte taraftan Türk birliği bozulmaktadır. Gelişen olaylar neticesinde Çinliler, Türkleri asimile etmek şartıyla himayeleri altına alacaklardır. Çinlilerin birçok kere uyguladıkları bu politika Türklerin milli şuuru ile karşılaşınca işe yaramaz hale gelmiştir. Türk kağanı Şetu (Şê-t'u/İşbara), Çinlilerin himaye etmelerine yönelik öne sürdükleri şartları kabul etmekle beraber, milliyetinden vazgeçmemektedir. Şetu'nun Çin hükümdarı Kao-tsu'ya konuyla ilgili göndermiş olduğu şu cevap Türklerin millet olma bilinçleriyle ilgili önemli bir göstergedir: “Şimdi oğlum sarayınızda isbat-ı vücud edecek ve her sene harac olarak ilahi bir asla mensub atlar takdim edilecektir; her gün sabahtan akşama kadar sizin emirlerinizden başka bir şey dinlemeyeceğim. Fakat elbiselerimizin önlerini kesmeye,

⁴⁴ Şevket Koçsoy, “Türk Tarih Kronolojisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C 1, Ankara 2002, s. 37.

⁴⁵ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011, s. 64.

⁴⁶ Abdülkadir Donuk, “İlk Türk Milliyetçisi Çi-Çi Tanhu”, *Türk Dünyası Tarihi Dergisi*, S 3, Mart 1987, s. 44-45.

dilimizi değiştirmeye ve sizin kanunlarınızı kabul etmeye gelince, bizim adetlerimizle an'anelerimiz o kadar eskidir ki ben şimdiye kadar değiştirmeye cesaret edemedim; bütün millet aynı kalbi taşıyor(...)"⁴⁷ Ayrıca 630 yılında Göktürkler, Çin'e yenilerek 50 yıllık bir sürede esaret altında kalınca "milli bir şuur" meydana gelmiştir. Bu dönemde Türklerin asimile olmamasının yanında Çin'e sürekli isyan etmeleri de önemlidir.⁴⁸

İbrahim Kafesoğlu, "Gök-Türk hâkanlığı"nın "'Türk' sözünü ilk defa resmî devlet adı olarak benimsemekle bütün bir millete ad vermek şerefini kazanmış" olduğunu ifade etmektedir. Köseoğlu, Türk kelimesinin ilk defa Göktürkler döneminde devlet adı olarak kullanılmasından dolayı bu ismin etnik bir anlamdan ziyade siyasi anlamına dikkat çekmektedir.⁴⁹ Türk kelimesinin bir kavram olarak ilk defa MS 730'lu yıllarda dikilmiş olan Orhun Abidelerinde yer almıştır. Orhun Abideleri incelendiğinde millet düşüncesi Kağan'ın şu sözlerinde görülmektedir: "Varlıklı, zengin millete kağan olmadım. Karnı aç, sırtı çıplak, kötü ve perişan bir millet üzerine hükümdar oldum. Kardeşim Köl Tigin ile konuştuk. Babamızın, amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye, Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Kardeşim Köl Tigin ile, iki şad ile ölüp bitesiyey kazandım. Öyle kazandım ki birlik olmuş milleti ateş ve su haline getirmedi. Ben tahta oturduğmda, şuraya buraya dağılmış olan millet, ölererek, biterek, yaya olarak, çıplak olarak geri geldi... Oecek milleti diriltip besledim, çıplak milleti giyimli, yoksul milleti zengin kıldım. Az milleti çoğalttım. İtibarlı ÷lke sahiplerinden, itibarlı kağan sahiplerinden daha iyi hale getirdim".⁵⁰

Türkler, millet bilincini, İslam'a geçtikten sonrada korumuşlardır. 11. yüzyılda Kaşęarlı Mahmut'ta, 12. yüzyılda Fahreddin Mübarekşah, 13, 14 ve 15. yüzyıllarda İlhanlı, Osmanlı, Karamanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Temrl devirlerinde de millet bilinci görülebilmektedir.⁵¹

Millet kelimesi Osmanlı Devleti'nde gayri müslim cemaatler için kullanılmıştır. Müslüman ahali ümmet sayılmış ve "ümmet-i Muhammed" olarak adlandırılmıştır. Rum, Ermeni ve Yahudileri ifade etmek için kullanılan millet tabiri ise etnik anlamıyla değil dini cemaat anlamında kullanılmıştır.⁵² Osmanlı, dine dayalı bir millet sistemini yüzlerce yıl uygulamasının ardından II. Meşrutiyet'le birlikte etnik kökeni temel alan

⁴⁷ İsmail Hami Danişmend, *Türklük Meseleleri*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1976, s. 23.

⁴⁸ Şükrü Elçin, "Türkçülük ve Milliyetçilik", *Türk Kültürü*, S 368, 1993, s. 712.

⁴⁹ Kafesoğlu, "Türk Milli Kl...", s. 92.

⁵⁰ Ahmet Ercilasun, "Türkçülük ve Gençlik", *Türk Kültürü*, S 325, Mayıs 1990, s. 260.

⁵¹ Ercilasun, "Türkçülük ve...", s. 261.

⁵² Mustafa Keskin, *Atatürk'n Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 1.

millet anlayışına geçmeye başlamıştı. Başlangıcından II. Meşrutiyet devrine kadar uygulanmış olan millet kavramının anlamı din ile özdeşti.⁵³ Osmanlı’da millet sistemi din ile eş anlamlıdır ve dini zümreleri belirtmek için kullanılmıştır. Kısacası Osmanlı Devleti’nde millet kelimesi etnik ve dil kökenli bir mensubiyeti değil, din ve mezhep aidiyetini temsil etmekteydi.⁵⁴ Yani Osmanlı’da millet kelimesini ümmet kelimesi karşılamaktaydı. Bir din ya da mezhebe bağlı cemaat anlaşılmaktaydı.

Osmanlı dönemine gelindiğinde millet kelimesinin anlamı ve kullanımıyla ilgili Türk aydınlar yorumlar yapmışlardır. Hüseyin Ali Bey Müslüman kimliğinin karşısında olmamasına rağmen Türklüğün geri planda olmasının karşısındadır. Ona göre İslam dini Türklerin kimliğinde önemli bir yere sahip olmasına rağmen Türklerin İslam öncesinde de var olan bir medeniyet olduğu unutulmamalıydı.⁵⁵ Mustafa Suphi de Türk kimliğiyle ilgili, “Türklük Türklük... Fakat, bir Türk bundan ne anlıyor? Ruhunun derinliklerinde gezinen bir his, bir benlik; Rum ve İranlı dışında, Osmanlılıktan başka, Müslümanlıktan önce bir kimlik; öyle bir kimlik ki, onu, dünyaya düştüğü andan itibaren döktüğü kanların iziyle... ilk kan damlasına, ilk gün gördüğü toprağa, ilk türkü söylediği ocağa kadar, sürükleyip götürüyor...”⁵⁶ ifadelerini kullanmıştır.

Milleti bugünkü anlamıyla ifade eden Ziya Gökalp’tir. Gökalp’in millet ve ümmet kelimelerinin ayrımını yaptığı tanımı şu şekildedir: “Aynı dinde bulunan insanların mecmuuna ümmet adı verilir. O halde Müslümanların mecmuu da bir ümmettir. Yalnız lisan ve harsta müşterek olan millet zümresi ise, bundan ayrı bir şeydir”. Gökalp’e göre millet, “lisanca, dince, ahlâkça ve bediiyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan zümredir”.⁵⁷

Yusuf Akçura, çeşitli milletlerin var olmasına rağmen millet kavramının tarifinin kolay olmadığını söylemektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında ise var olan milletlerin birçok şekilde milleti anlatmaya çalışmaktadırlar. Örneğin Almanlar ve Slavlar ırk ve dili; Fransızlar istek, güç, lisan ve ticareti; İtalyanlar toprak, dil ve jeopolitik istekleri; Ruslar ise Slav birliği isteklerini milleti anlatmaktaki en önemli ayrıntı olarak göstermişlerdir. Akçura, en objektif bir biçimde milleti şu şekilde tarif

⁵³ Eroğlu, “Atatürk...”, s. 4.

⁵⁴ İlber Ortaylı, “Millet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 30, Ankara 2020, s. 66-70.

⁵⁵ İlhan Habibullayev, *Hüseyinzade Ali Bey (Turan) Hayatı ve Fikirleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s. 99.

⁵⁶ Turhan Feyizoğlu, *Türk Ocağı’ndan Türkiye Komünist Partisi’ne Mustafa Suphi*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 190.

⁵⁷ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Haz. Mehmet Kaplan, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976, s. 16-18.

edebileceğini söylemektedir: “Millet, ırk ve lisanın esasen birliğinden dolayı içtimai vicdanında vahdet hâsıl olmuş bir cemiyet-i beşeriyedir”.⁵⁸ Ayrıca Akçura önemli olarak andığı Bonfils’in millet tarifini şu şekilde vermiştir: “Menşe’in, lisanın ve teşkilât-ı bedeniyenin birliğiyle, menâfi’ ve hissiyâtın tûl müddet iştirakiyle ve asırlarca bir arada yaşanarak imtizâcıyla birleşmiş eşhâsın mecmû bir millettir”. Akçura millet tanımını geniş olarak şöyle ifade etmiştir “aynı menşe’den, yani aynı ırktan gelmek teşkilât-i bedeniyesi ve lisanı aynı olan, aynı âdât ve ahlâk ile mütahallî ve me’luf bulunan, mazi-yi tarihîlerinde vahdet ve iştirak hasebiyle menâfi’ ve hissiyâtında ve binaenaleyh mu’tekidât-ı esasiyesinde muvâfaat ve imtizâc husûle gelmiş olan efrâd-ı beşeriyenin tekil ettikleri cemiyete ‘millet’ namı verilir”.⁵⁹

Millet kimliği ile halk, ortak kültüre bireysel olarak katılır. Millet kavramının içerisinde bulunan her insanın yaşam içindeki her hali tavrı kültürüne dayanır. Tam açıklaması ile toplumun dini inançları ve hareketleri, hayatlarını devam ettirme biçimleri, mutlu oldukları şeyler ve mutlu olma şartları, üzüntüleri ve üzülmeye şekilleri farklılık arz eder. Bundan dolayı belirli seviyeye ulaşmış bulunan kültür mecburi olarak milli olmaktadır.⁶⁰ Millet kavramını tanımlarken birçok unsurun etkili olduğu unutulmamalıdır. Milleti meydana getiren unsurlar olarak ortak kan, ortak dil, ortak ülke, ortak din gibi kavramlar gösterilmektedir.

Milletlerin var olmasını ve devamını sağlayan unsurlardan birisi vatan/topraktır. Çoğunlukla üzerinde yaşanan yer kara parçasıdır, fakat geçen zaman içerisinde var olan ya da gelecek zaman içerisinde de sahip olunacak bu kara parçası milletin yurdu şeklinde kabul edilir. Sonunda lisan, bir milleti o kara parçasına kökleştirir ve o topluluğun anlatılabilmesini sağlayarak ülkenin farklılığını meydana çıkarır.⁶¹ Hilmi Ziya Ülken, milletin tarihte mücadeleler yoluyla sınırları belirlenmiş bir vatana dayanması gerektiğini söyler. Ayrıca bu vatanın ortak dil ve kültürle yoğrulmuş şekilde tek vücut halinde olan şuurlu bir halktan oluşmasının zorunluluğuna dikkat çeker.⁶²

Milliyetçi fikir, ortak lisana sahip kişilerin, milletin kökenini oluşturduğu düşüncesinden hareketle, lisanın, bir millet için ana noktasını işaret eder. Lisanın milli

⁵⁸ Yusuf Akçura, *Türk Yılı 1918*, Haz. Arslan Tekin Ahmet Zeki İzgöer, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2009, s. 306.

⁵⁹ Yusuf Akçura, *Muasıf Avrupa’da Siyasi ve İçtimai Fikirler Ve Fikri Cereyanlar*, Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul 2004, s. 29-30.

⁶⁰ Nevzat Köseoğlu, *Milli Kültür ve Kimlik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992, s. 17.

⁶¹ Kemal Karpat, *Osmanlı’da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 168.

⁶² Hilmi Ziya Ülken, *Millet ve Tarih Şuuru*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008, s. 162.

bir formu vardır ve içindeki toplumun yapısıyla beraber karakterini barındırması nedeniyle millete aidiyet şeklinde açıklanmaktadır.⁶³ Bu yüzden milleti tanımlarken ortak dilin ön planda olduğu görülmektedir. Ziya Gökalp, ulusu ifade ederken dilin önemini şu şekilde vurgulamaktadır: “Lisan, içtimaî hayatın zemini, maneviyetin nesci, harsın ve medeniyetin temelidir. O halde –hangi zümreye ve hangi faaliyete ait olursa olsun- istikbaldeki bütün içtimaî cereyanlar –gerek doğrudan doğruya ve gerek dolayısıyla- daima lisanî zümreyi tekâsûf ettirecek ve her buhrandan mutlaka –daha zinde ve daha kuvvetli bir surette- milliyet mefkûresi feveran edecektir”.⁶⁴ İbrahim Kafesoğlu’nun da dediği gibi bir millet dili sayesinde varlığını devam ettirir. Milletin, varlığı dilin varlığıyla birdir. Dilini kaybeden herhangi bir topluluk millet özelliklerini yitirir ve tarihe gömülür.⁶⁵ Hüseyin Nihal Atsız’a göre ise “İnsanın yüreği ne ise, milletin dili de olur”.⁶⁶

Sadri Maksudi Arsal’a göre antropolojik manada ırk zoolojiye dâhil bir konudur. Irk kelimesinin antropolojik anlamının dışında, bir de etnolojik anlamı bulunduğunu söyleyen Arsal’a göre etnolojik ırk, “birbirine yakın dilleri konuşan ve müşterek ruhî temayüllere sahip olan milletlerin bütünüdür”. Ayrıca Arsal millet kelimesinin anlamını şu şekilde de açıklamaktadır: “Aynı dil konuşan, aynı millî seciyeye, müşterek tarihe, müşterek millî emellere mâlik bir kümedir”.⁶⁷ Bu yüzden Georgeon’un da dediği gibi Türk milleti “tarihleri boyunca topraktan çok dillerine (her din değişikliğinde dil hep aynı kalmıştı) ve milli geleneklerine gerçek bir bağlılık göstermişlerdi”.⁶⁸ Necdet Sançar, Türk milletini anlatırken ırkın vazgeçilemez olduğuna şu şekilde vurgu yapmaktadır: “Türk milleti, bugünkü bazı milletler gibi çeşitli ırkların karışmasıyla meydana gelmiş değildir. Türk milleti, tek bir soyun eseridir. O soy da Türk soyudur”.⁶⁹ Aynı şekilde Hüseyin Nihal Atsız da, Türkçü olmanın kolay olmadığını ve de Türk olmanın sonradan oluşturulamayacağını, sadece Türk olarak doğanların Türk olabileceklerini şöyle anlatmaktadır: “Her Türkçüyüm diyen Türk olamaz”.⁷⁰ Reha Oğuz Türkkan, Hüseyin Namık Orkun, Nihal Atsız, Necdet Sancar ve Abdülkadir

⁶³ Yılmaz Torun, “Siyasal Bir İdeoloji Olarak Milliyetçilik ve Türkiye’deki Yansıması: Ziya Gökalp ve Türkçülük/Turancılık”, *Turkish Studies Social Sciences*, S 13/26, 2018, s. 1131.

⁶⁴ Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, Haz. İbrahim Kutluk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976, s. 94.

⁶⁵ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s. 91.

⁶⁶ Hüseyin Nihal Atsız, *Makaleler IV*, İrfan Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 21.

⁶⁷ Sadri Maksudi Arsal, *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1975, s. 36- 37.

⁶⁸ François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri –Yusuf Akçura- (1876-1935)*, Çev. Alev Er, Yurt Yayınları, Ankara 1986, s. 29.

⁶⁹ Necdet Sançar, “Türk Milletinin Tarifi”, *Türkçülük Üzerine Makaleler*, Devlet-Töre Yayınevleri, 1976.

⁷⁰ Hüseyin Nihal Atsız, *Türk Ülküsü*, Afşin Yayınları, Ankara 1996, s. 31.

İnan'ın yazı kadrosunu oluşturduğu Bozkurt dergisinin adının altında ırka dayanan Türk milleti anlayışını gösteren “Her ırkın üstünde Türk ırkı” ifadesi bulunmaktadır.⁷¹

İsmail Gaspıralı, Türk olma düşüncesinin ve milliyetçiliğin önemli şahsiyetlerindendir. Türk milleti düşüncesine sahip olmakla birlikte bunun için çalışmıştır. Türk milleti ve Türklük konusundaki yazılarına bakıldığında siyasi görüş ve fikirlerinin esasının Türk olduğuna dayandığını söylemektedir. Ayrıca Gaspıralı önce Türk olmadıkça ne aristokrat ne de demokrat olunamayacağının altını çizmektedir. O, milliyetin her şeyden önde ve her şeyden kutsal olduğunu iddia etmektedir.⁷²

Var olan milletlerin dini de bulunmaktadır. Milletler, ortak inanca sahip olmalarından dolayı birbirlerine karşı sevgi ve yakınlık hissederek. Milli kimliği var eden özelliklerin birçoğu dinden gelmektedir.⁷³ Milli kimlik ya da karakteri meydana getiren farklılıklar içerisinde bir bütünlükte mevcuttur. Bu birliktelik hali, ortak kültürün ortak inanca bağlı olarak “aynı mukaddesler sistemi içinde” ortak yaşam koşulları içerisinde bahsi geçen farklılıkları yaşatmasından oluşur.⁷⁴ Milletlerin oluşumunda ya da bir arada durmalarında ortak dinin önemi bulunmasına rağmen İbrahim Kafesoğlu'nun da söylediği gibi Türk milleti için dini ana unsur olarak görmek güçtür. Çünkü “diğer İslâm topluluklarını da Türk milletinden saymak ve meselâ bir Arap, bir İndonezyalı müslümanla, Türk arasında fark gözetmemek icap edecektir”. Bunları söyleyen Kafesoğlu, İslam dininin Türk milleti için bütünleştirici özelliğinin şüphe bırakmayacak bir gerçek olduğunu da ekler.⁷⁵

İbrahim Kafesoğlu, milleti anlatmak için bazılarının soy birliğini, dil birliğini, din birliğini ve coğrafya birliğini vb. esas aldıklarını söylemektedir. Kafesoğlu, tüm bu görüşlerden elde edilen sonucu şu şekilde belirtmektedir: “Milletlerin devamlılığını sağlayan unsurlar değişiklik gösterdiğinden, her millet kendi gerçeklerine uyan, sıraladığımız telâkkilerden birini veya ikisini müteber saymaktadır”.⁷⁶ Hilmi Ziya Ülken'in “İrkçi, iktisatçı, coğrafyacı, hatta dilci millet tanımları tek yönlü ve bazı durumlarda yanıltıcıdır. Çünkü ileri sürülen bu görüşler milletin temelini değil, yalnız oldukça değişik olan şartlarını meydana getirirler(...) Bunun için milleti kültür ve

⁷¹ Reha Oğuz Türkkan, “Türk Anaları! Sizden Bekliyoruz!”, *Bozkurt*, S 1, Y 1, Mayıs 1939, s. 1-3.

⁷² İsmail Gaspıralı, *Seçilmiş Eserleri II Fikir Eserleri*, Haz. Yavuz Akpınar, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s. 332.

⁷³ Abdullah Çiftçi vd., *Türk Düşüncesi*, İrfan Yayınları, İstanbul 2007, s. 117.

⁷⁴ Köseoğlu, “*Milli...*”, s. 25.

⁷⁵ Kafesoğlu, “*Türk Milliyetçiliğinin Me...*”, s. 239-240.

⁷⁶ İbrahim Kafesoğlu, “Türk Milliyetçiliği Nedir?”, *Türk Kültürü*, S 58, Ağustos 1967, s. 701.

gelenek birliği diye tanımlamak doğru olur(...)"⁷⁷ ifadeleri millet kelimesine nasıl yaklaşılması gerektiğini anlatmaktadır.

İbrahim Kafesoğlu kavimlerin zamanın ve sosyolojik etkilerin neticesinde millet varlıklarını meydana getirdiğini belirtmektedir. Bu şekilde millet, ırki ve kültürel anlamda kavimlerin birleşmesinin bir neticesi olarak din, dil ve yaşam ortaklığı etrafında bütünleşmiş bir toplumu ifade eder.⁷⁸ Kafesoğlu'na göre "Türk milleti 'tarihsiz' değil, aksine parlak uzun mazisi ile tarihi zenginliği ortada olan bir kütledir ve 'kanunsuz' değil, kültürün ayrılmaz bir parçası olan teşkilâtçılığı sayesinde birçok devlet kurarak yürürlükte tuttuğu hukûkî mevzuatla seçkinleşen bir millettir(...)"⁷⁹

Osmanlı döneminde temelleri oturtulan millet ve milliyetçilik anlayışının Milli Mücadele'de çağrı şeklinde kullanılması önemlidir. Bu mücadele için Mustafa Kemal Paşa, Türklüğü rehber olarak görmüş ve milli egemenlik ilkeleri doğrultusunda hareket etmiştir. Milli Mücadele'yle birlikte Türk toplumu ümmet şeklinden millet şekline geçiş sürecini yaşamıştır. Bu yüzden Türkiye'de modern anlamda milleti meydana getirme ve ona bu özelliği kazandırma süreci Milli Mücadele Dönemi ve Mustafa Kemal Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir.⁸⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın 23 Temmuz 1919 tarihinde söylediği "Milli hudut dâhilinde vatan bir küldür (bütündür)" cümlesi, Misak-ı milli sınırları açıklaması,⁸¹ 22 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul'a gönderdiği raporunda: "(...)Millet yekvücut olmuş ve milli hâkimiyet esasını ve Türklük duygusunu hedef ittihaz etmiştir(...)"⁸² ifadelerinde Türk milletine dair vurgular dikkat çekmektedir. Afet İnan, 1930 yılında Atatürk'ün kendisine şu sözleri yazdığını söylemektedir: "Yurt toprağı! Sana her şey feda olsun. Kutlu olan sensin. Hepimiz senin için fedaiyiz. Fakat sen Türk milletinin mezarı değilsin. Türk milleti için yaratıcılığını göster".⁸³ Atatürk'e göre "Aynı harstan (kültürden) olan insanlardan oluşan topluma millet denir".⁸⁴

Lozan Görüşmelerinde azınlıklar konusu konuşulurken İsmet İnönü'nün Ermenilere toprak verme gibi bir talebe karşılık ülkenin yüzölçümüyle

⁷⁷ Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1969, s. 205.

⁷⁸ Kafesoğlu, "Türk Milliyetçiliği Nedir...", s. 697-698.

⁷⁹ Kafesoğlu, "Türk Milli Kültürü", s. 34.

⁸⁰ Yusuf Sarıncay, "İmparatorluktan Cumhuriyet'e Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi", *Türkler*, C XIV, Ankara 2002, s. 819-834.

⁸¹ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Haz. Arı İnan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019, s. 427.

⁸² Cemalettin Taşkıran, "Atatürk, Cumhuriyet ve Milli Kimlik", *Erdem AKMD*, C XI, Sayı 32, TTK Yayınları, Ankara Eylül 1998, s. 641.

⁸³ İnan, "Atatürk...", s. 427.

⁸⁴ Afet İnan, *Medenî Bilgiler ve Atatürk'ün El Yazıları*, TTK Basımevi, Ankara 1969, s. 24.

kıyaslanamayacak kadar büyük toprakları bulunan devletleri hatırlatmış ve bu devletlerin Ermenilere yurt verebileceklerini belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin yeterince toprak kaybettiğini daha fazlasının söz konusu olamayacağını çünkü eldeki topraklarda Türk milletinin ikamet ettiğini ve ülkenin hiç bir parçasının ayrılamayacağını söylemesi Türk milleti düşüncesinin siyasi anlamdaki yeri için bir örnektir.⁸⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nin, millet kelimesinin tarifini nasıl yaptığı resmi metinlerde görülebilmektedir. 1924 Anayasası'nın 88. maddesindeki Türk tarifi şu şekildedir: "Türkiye'de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk denir".⁸⁶ Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) programının 2. maddesinde milletin 3 unsurundan şu şekilde bahsedilmektedir: "Millet dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasî ve içtimaî hey'ettir".⁸⁷

İnsanlar tarihin bilinen dönemlerinden itibaren topluluk halinde yaşamalarına rağmen bu toplumlara millet denilmesi yakın döneme ait bir olgudur. Toplular, sosyolojik anlamda gelişerek milli örgütlenme seviyesine yükselmişlerdir. Yüzlerce sene içerisinde toplum ve kültürel etkenlerle bütünleşmeleri neticesinde ortaya çıkan neticeye millet denilmiştir.⁸⁸ Bütün millet ve milliyetçilik yorumlarına bakıldığında tek ve kesin bir yorum yapabilmenin oldukça zor olduğu görülmektedir. Ancak görüldüğü kadarıyla millet ve milliyetçiliğin varlığında birçok öge de bulunmaktadır. Bu sebeple millet konusunda yapılan bütün yaklaşımlar önem arz etmektedir. Yine de milliyetçilik araştırmalarına bakıldığında evrensel ve genel geçer bir kuram olmadığı anlaşılmaktadır.⁸⁹ Bütün araştırma ve yorumlar, milleti meydana getiren unsurların ortak kan, dil, vatan ve din gibi kavramlar olduğunu göstermektedir. Millet kavramı, kişilerin oluşturduğu en büyük toplumsal birim olarak açıklanabilmektedir. Milliyetçiler, milletin ne olduğunu ifade ederken kendi milletlerinin tarihsel deneyimleri neticesinde milletlerin ortaya çıktığını söylerler. Bir milleti, var eden ve diğerlerinden ayıran bütün etkenler uzun yıllarda oluşmaktadır. Her insanda olduğu gibi milletlerinde deneyimleri ve bu deneyimlerden edindikleri tecrübelerde birbirlerinden farklıdır. Bu şekilde devam eden ve ortaklıklar barındıran topluluklar, zamanın da desteğiyle milleti

⁸⁵ Seyhan Akbulut, *Lozan Konferansı Sürecinde İsmet Paşa*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2019, s. 93.

⁸⁶ Niyazi, "Millet...", s. 31.

⁸⁷ Danişmend, "Türklük...", s. 6.

⁸⁸ Yves Santamaria, *Ulus-Devlet Bir Modelin Tarihi Uluslar ve Milliyetçilik*, Haz. Jean Leca, Çev. Siren İdemen, Metis Yayınları, İstanbul 1998, s. 21.

⁸⁹ John A. Hall, "Nationalisms, Classified and Explained", *Nations of Nationalism*, Central European University Press, Budapest 1995, s. 8.

var etmiş olurlar. Millet kavramını açıklamak için yapılan araştırmalar, her milletin çalışmasının ayrı yapılması gerektiğini göstermektedir.

2. Modern Milliyetçiliğin Tarihsel Süreci

Milliyet kelimesinin sözlük anlamı, aynı kavim ve cinsten olma, cinsiyet ve kavmiyet olarak geçmektedir.⁹⁰ Türkçenin içeriği bakımından millet ve milliyet kavramları arasında keskin ayrılıklar bulunmamaktadır. Milliyet, hukuki açıdan kişileri devlete bağlayan vatandaşlık bağıdır. Bunun ne anlama geldiği ve kişilerin devlet içerisindeki konumu ise devletlerin kanunlarında izah edilmektedir.⁹¹ Ancak araştırmalar incelendiğinde millet ve milliyetçiliğin tam ve kesin bir tanımlanmasının yapılması çok mümkün olmadığı görülmektedir.

Millet ve milliyetçiliğin tarihsel süreci incelenirken Avrupa’da bu fikirlerin doğuşu, toplumları nasıl etkilediği ve kavramsal olarak yaklaşımlar anlamlandırılmadıkça milliyetçilik süreçleri anlaşılamayacaktır. Bunun nedeni modern milliyetçilik anlayışının Batı merkezli bir medeniyeti işaret etmesidir. Fransız İhtilali sonrası yayılan fikirlerle tanışan halklar, Avrupa’nın kavramlarını kendilerini tanımak amacıyla kullanmışlardır.

Milliyetçilik konusunda insanoğlunun tarihinden itibaren var olan bir duygu olduğunu düşünen Gelenekçi ve ana ivme noktasının Fransız İhtilâli olduğunu düşünen Determinist iki teori ön plana çıkmaktadır. Determinist fikrin doğruluğunu iddia edenler, milliyetçiliği modern dönemden ayrı tutmamakta ve modern milliyetçiliğin Fransız İhtilâli ile bugünkü anlamını kazandığını savunmaktadır. Determinist bakış açısında milliyetçilik modern kavramlarla ilişkilendirilmektedir.⁹²

“Milliyetçilik söylemi doğru veya yanlış diye kolayca kenara bırakılmayacak kadar geniş ve temel bir söylemdir”. Ayrıca millet/ulus fikri, modern bireysel ve kolektif kimlik inşa süreçlerinin içerisine yerleşmiştir.⁹³ Milliyetçilik araştırmaları yapılırken milliyetçiliğin diğer ideolojilerle olan bağı da göz ardı edilmemelidir. Bunun nedeni ise milliyetçiliğin, milliyetçilik akımlarının arasındaki farklı ve uzak yaklaşımlardan beslenmesidir. İlk dönem milliyetçilik yorumlarına bakıldığında birçoğu

⁹⁰ Devellioğlu, “Osmanlıca-Türkçe...”, s. 754.

⁹¹ Keskin, “Atatürk’ün Millet...”, s. 7.

⁹² Barış Kızılyar, *Sultan Galiyev, Galiyevizm ve Türkiye’deki Türkçü-Turancı Düşüncelerin Karşılaştırılması*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018, s. 2.

⁹³ Craig Calhoun, *Milliyetçilik*, Çev. Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 119.

birbiriyle çelişmektedir. Batı milliyetçiliğinde ise Fransız İhtilâli'nin etkileri görülmektedir. Daha yakın olan 20. yüzyılın ilk dönemlerinde ise otoriter, demokrasi karşıtı ve faşist ifadeler eklenmiştir.⁹⁴

Milliyetçilik kavramını net çizgilerle anlatmanın g  olduğunu ifade eden araştırmacılar, anlamlandırmayı kolay hale getirecek kavramlar ortaya koymuşlardır.⁹⁵ “Liberal milliyetçilik”, “gelenekselci-muhafazakâr milliyetçilik”, “entegral milliyetçilik”, “sosyalist milliyetçilik”, “anti-sömürgeci milliyetçilik” ve “romantik milliyetçilik” bunlardan bazılarıdır. Tüm bu çalışmalardan anlaşılabileceği gibi milletiliğe yüklenen anlam zamana, yönetimlere, iktisada ve toplumun yapısına göre değişebilmektedir. Milliyetçilik teorileri, “ zsel ve tarihselci”⁹⁶ olarak da ikiye ayrılabilir.⁹⁷

Millet kavramının ortaya çıkışı ne zamandır, sorusunun cevabını arayan araştırmacılar  e ayrılmışlardır: Milletin modern bir ürün olduğunu dile getiren “modernistler”⁹⁸, milletin tarihin en eski zamanlarından itibaren var olduğunu iddia eden “eskilciler (ilkiler)”⁹⁹ ve iki görüşten de yararlanan “etno-sembolc ler”¹⁰⁰ bu üç

⁹⁴ Raoul Girardet, *Milliyetçi İdeoloji Araştırmaları, Milliyetçilik*, ev. Yıldızhan Yayla, Köprü Yayınları, İstanbul 1967, s. 13.

⁹⁵ Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot, *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuramlar ve Uygulamalar*, ev. Devrim Çetinkasap, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 14.

⁹⁶  zselci açıklama, etnisiteyi “insanlığın doğasında bulunan bir özellik” şeklinde anlatmaktadır. Tarihselci yaklaşımsa şahışların zaman içerisinde iktisadi gelirlerine, kültürlere, dinlerine ve siyasi düşüncelerine göre ortaya çıktığını düşünmektedir. Bkz. Erol Turan, “Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği”, *Selçuk Üniversitesi Kadınhami Faik Iik Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, S 1, 2011, s. 3-4.

⁹⁷ Turan, “*Milliyetçilik Teorisi...*”, s. 3.

⁹⁸ Modernistler, “1. milliyetçilik ideolojisinin ve hareketinin hem yakın tarihli hem de yeni olduğunu; 2. milletlerin de yakın tarihli ve yeni olduğunu; 3. her ikisinin de ‘modernleşmenin’, yani toplumların küresel olarak ‘modernlik’ durumuna geçmesinin ürünü olduğunu öne sürüyordu”. İlk modernistlere bakıldığında yalnızca Batı’nın üstünlüğü üzerinde durdukları ve çalışmalarını bu fikirle yürüttükleri görülmektedir. Bkz. Anthony Smith, *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik*, ev. Bilge Firuze allı, Alfa Araştırmaları Yayınları, İstanbul 2017, s. 17-19. Modernist milliyetçilik görüşünün kabul ettiği milliyetçilik anlayışının ortak düşüncesi, millet ve milliyetçilik fikirleri modern toplumların meydana getirilişine sebebiyet vermiştir. Bu fikir, milliyetçilik hareketlerini modern yaşamın getirilerinden biri olarak görmektedir. Bkz. Umut  zkırmılı, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2019, s. 97.

⁹⁹ Eskilcilerin anlayışlarına göre milletler, ağlar boyu süren ortaklığın günümüze olan yansımadır. Milletleri, tarihin her sahasında görmek mümkündür. Farklı olan ise milletlerin biçimidir. Ancak “milli öz” değişmemektedir. Bu bakış açısına sahip olanlara göre “millet ortak bir kültürü, tarihi, dili ve toprağı paylaşan insanların oluşturduğu topluluktur”. Bu kavram, kısaca milleti açıklarken doğal veya ağlar öncesinden gelen yapı taşları olarak adlandırmak amacıyla kullanılmaktadır. Bkz.  zkırmılı, “*Milliyetçilik Kur...*”, s. 74-80. Ayrıca ilkiler, “etnik kimliğin tarihi ve toplumsal koşullardan bağımsız bir varlığı ve çekiciliği olduğunu, ekonomik ve kurumsal düzenlemelerin yok edemeyeceği bir güçle bireylerin siyasi temayülleri üzerinde belirleyici rol oynadığını” söylemektedirler. Bkz. şener Aktürk, “Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, ok Etnili ve Gayri Etnik Rejimler”, *Doğu-Batı Dergisi*, S 38, 2006, s. 24. Kısaca ilki bakış açısına göre, tarih günümüzü şekillendirdiğinden milletler, doğal bir sürecin ürünüdür. Bu sebeple mevcudiyetlerini koruyabilmişlerdir.

¹⁰⁰ Etno-sembolc  kavramı, milliyetçilik düşüncelerinde ırki köken ve toplumun değerlerine yoğunlaştıran bir kuramdır. John Armstrong, Anthony Smith, John Hutchinson bu fikri sistemleştirmeye çalışmışlardır. Etno-sembolc lerin bakışına göre tarih, bugünün mevcut çizgilerini korur; milletler, “tarihin kaydettiği bütün kıtalarda ve çağlarda varolmaları” bakımından tarihin bütünüdür. Etno-sembolc l ğ n en önemli yeri, modern ve modern evveli dönemlerin ilişkisidir. Milletler tarihteki kültür ögelerini insanlara verdiği özelliklere önem verir ve bunlardan

grubu oluşturmaktadır. Sosyolojik anlamda milletin ne olduğunu anlamlandırmaya çalışılırken de sınıflandırma yapıldığı görülmektedir. İskender Öksüz'ün milletlerin nasıl oluştuğuyla ilgili kemikleşmiş sıralaması ise şu şekildedir: “1. Primordializm¹⁰¹, 2. Perennializm (Daimicilik)¹⁰², 3. Modernizm, 4. Etno-sembolizm, 5. Sosyobiyooloji¹⁰³”.¹⁰⁴ Kuramcılar, çalışmalarında görüldüğü kadarıyla milliyetçiliğin ortaya çıkış tarihini farklı olay ve devirlere dayandırmaktadırlar. Bazıları insanoğlunun varlığından itibaren var olduğunu söylerken bazıları ise belli olaylarla beraber ortaya çıktığını söylemektedir.

Kavimlerin ilerlemelerini modernleşme çizgisinde gören Apter, Coleman, Halpern, Binder, Pye, Geertz ve Emerson gibi bilim insanları araştırmalarında daha çok millet kurma aşamasına ve milliyetçiliğin bu aşamadaki rolüne dikkat çekmişlerdir. Bu araştırmaların birçoğunun ortaya çıkmasının nedeni, geleneksel ve modern kavimlerin ayrılıklarıdır. Adlandırmalar farklı olsa da, genel kabul görmüş üç dönem sayılabilmektedir. Araştırmacılar bu üç dönemi “geleneksel toplum, geçiş dönemi ve modern toplum” olarak ayırmaktadır.¹⁰⁵

Milliyetçilik araştırmalarının ilerlediği söylenmesine rağmen bu araştırmalar ve kuramlar doğru mudur, sorusu hale sorulmaya devam etmektedir. Bu konuyla ilgili Craig Calhoun şu şekilde yazmıştır: “Milliyetçilik tek bir kuramın bütünüyle açıklanamayacağı kadar aşırı bir çeşitlilik ihtiva ediyor. Muhtelif milliyetçiliklerin özgül eğilimleri ve kapsamaları büyük ölçüde, özgül tarihsel gelenekler, liderler yaratıcılığı ve uluslararası bağlamın olumsuzluğu tarafından belirlenir”. Bu doğrultuda düşünen John Hall'de “milliyetçiliğe dair tek ve evrensel bir kuram mümkün değildir.

yararlanmaktadır. Bkz. Umut Özkırmı, Spyros Sofos, *Tarihin Cenderesinde Yunanistan ve Türkiye’de Milliyetçilik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 6.

¹⁰¹ “Primordializm, milletin tabii bir toplum yapısı olduğunu ve bir başlangıcının bulunmadığını iddia eder. Bu sözü Türkçeye ‘kadimcilik’ veya ‘ezelcilik’ diye çevirebiliriz”. Bkz. İskender Öksüz, *Millet ve Milliyetçilik*, Panama Yayınları, Ankara 2016, s. 204.

¹⁰² Perennial terim anlamıyla “ebedi, daimi” anlamındadır. Perennialistler ya da daimiciler “ebedi doğruların arayışı içindedir(...) 20. Yüzyılda daimicilik Mortimer J. Adler ve Robert M. Hutchins gibi temsilciler tarafından yeniden canlandırılan bir eğitim felsefesi olur ve geçmişin doğruları ve büyük fikirleri yeni yaşama aktarmaya çalışır(...) Daimiciler, evrende çok küçük yüzeysel değişimler olduğunu ve, doğru ve iyilik gibi temel değerlerin hiç değişmediğini savunurlar”. Bkz. Gül Tuncel, “Öğretmenlerin Kendi Eğitim Felsefelerini İnşa Etmeleri Üzerine”, *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S 10, 2004, s. 226. Anthony Smith’e göre daimicilik anlayışı “doğalcılık, özcülük ve geçmişe dönük milliyetçiliğin günahlarını bir araya toplayan bu terim, birçok çevrede aşağılayıcı bir anlam kazanmıştır”. Bkz. Smith, *Etno-Sembolizm...*, s. 11.

¹⁰³ “Sosyobiyologlara göre insan toplumlarının davranışları rastgele değildir(...) Bizim ‘iç güdü’ dediklerimiz genlere programlanmış davranışlardır”. Sosyo-biyologların fikirlerinin kökeninde insanoğlunun doğması ve çoğalması bulunmaktadır. Sosyo-biyologların düşüncelerine göre insanlar, milyonlarca yıllık geçmiş birikimlerle, diliyle gelir ve “akraba-kültür” çevrelerinde doğumu gerçekleştirerek toplumsal dayanışma meydana getirmektedir. Bkz. Öksüz, *“Millet ve Milli...”*, s. 248-253.

¹⁰⁴ Öksüz, *“Millet ve Milli...”*, s. 203-204.

¹⁰⁵ Özkırmı, *“Milliyetçilik Kur ...”*, s. 58.

Kavramlarımız da tarih kadar çeşitli olmalıdır” demektedir.¹⁰⁶ John Breuilly’de, “Nationalism and the State” isimli eserinde, milliyetçilik çalışmasında bir kuram değil, genel anlamda milliyetçilik araştırmaları için metod ortaya koyulmaya çalışıldığını söylemektedir.¹⁰⁷

Anderson ortak bir millet ve milliyetçilik anlayışının olmamasının en önemli sebebinin milliyetçiliğin ideoloji şekline büründürülmesinde görür. Ona göre milliyetçilik, “liberalizm, faşizm gibi olgularla değil de akrabalık, din gibi olgularla bir arada düşünülürse, her şey daha kolay olabilir.”¹⁰⁸ Smith’e göre milliyetçilik, bireylerin var olan veyahut hazır olmaya yakın bir millet şeklindeki bir toplumun varlık mücadelesini anlatan fikir hareketidir. Smith, milliyetçiliğin hangi anlamlar içerdiğini şu şekilde sıralar;

“1. Bütün olarak millet ve milli-devletlerin bütün bir kurulma ve kendini idame ettirme süreci,

2. Bir millete ait olma bilinci ve milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmak,

3. ‘Millet’ ve rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm,

4. Milletler ve milli irade hakkında bir kültürel doktrin ile milli emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de içeren bir ideoloji.

5. Milletin amaçlarına ulaşacak ve milli iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasi hareket”.¹⁰⁹

Milliyetçilik kavramı, bir hayli eskiye götürülebilmesine rağmen ideolojik bir yaklaşım ya da siyasi bir araç olma özellikleri nedeniyle modern bir kavramdır. Bu sebeple son iki yüzyıl içerisinde tüm ülkelerin ulusa dayalı bir karakter kazanarak siyasi anlamda teşkilatlanması anlamını almasıyla birlikte günümüzde ulus-devletlerin ortaya çıkışını etkileyen güçlerden birisi olmuştur. Milliyetçi hareketlerin ortaya çıkmasına sebebiyet veren şartlar, toplumu derinden etkileyen dönüşümlere yol açabilmektedir. Milliyetçiliğin modern dönemdeki serüvenine bakıldığında sömürge kazanmak,

¹⁰⁶ Christophe Jaffrelot, “Bir Milliyetçilik Kuramı İçin”, *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuramlar ve Uygulamalar*, Çev. Devrim Çetinkasap, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 25.

¹⁰⁷ John Breuilly, *Nationalism and The State*, Manchester University Press, Manchester 1993, s. 1.

¹⁰⁸ Anderson, “*Hayali Cemaatler...*”, s. 20.

¹⁰⁹ Smith, “*Milli...*”, s. 74-119.

ekonomi politikalarını hayata geçirmek ve bağımsızlık istekleri için kullanıldığı görülmektedir.

Milliyetçiliğin ortaya çıkış tarihi olarak araştırmacılar, genellikle son 150 yılı işaret etmelerine rağmen milliyetçiliğin kökleri “Alman romantik” fikirlerinde görülmektedir. Kohn’a göre günümüz anlamıyla milliyetçilik, 17 ve 18. yüzyıllarda romantik Alman milliyetçiliğinin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.¹¹⁰ Bazıları, milliyetçiliği 18. yüzyılın sonlarına Herder ve Fichte; diğerleri ise daha eskiye Kant ve Rousseau’ya dayandırmaktadır. Ancak Kedourie gibi modernistler, milliyetçilik fikrini 18. yüzyıldan 19. yüzyıla götürmektedir. Hobsbawm ise milliyetçilik fikrinin ilk olarak 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığını söylemektedir.¹¹¹ Hobsbawm, ayrıca modern milletlerin ve onunla bağlantılı olan her şeyin modernite ile bağlantılı olduğunu belirtmektedir.¹¹² Hayes, modern milliyetçiliğin 18. yüzyıl itibarıyla günümüze kadar gelişen tarihi olaylarla sıralandığını ve milliyetçilik fikrinin siyasi gelişmelerin neticesinde ortaya çıktığını söylemektedir.¹¹³ Smith, tarihsel süreç içerisinde millet tipolojileri olduğunu söylemesine rağmen siyasetin kültür, özgürlük, milletin üstünlüğü ve halkın egemenliği konularında gelişebilmeleri için 17 ve 18. yüzyılları beklemesi gerektiğini söylemektedir.¹¹⁴ Görüldüğü üzere her çalışmacı milliyetçiliğin tarihini farklı ele almaktadır. Hâlâ tartışma mevzuu olmasına rağmen milliyetçiliğin 18. yüzyıl sonlarında bazı ülkelerde benzer tarihlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Milliyetçilik fikrinin ilerleyişi ise her toplum ve ülkede farklı yol izlemiştir.

Bugünkü anlamıyla milliyetçiliğin Avrupa dillerinde kullanılması 19. yüzyılda olmasına¹¹⁵ rağmen Jakobenlerin karşısında olan Fransız Papaz Augustin Barruel’de de görülmektedir. Barruel, 1798 senesinde yazdığı “Memoirs, Illustrating the History of Jacobinism” isimli eserinde milleti sevmenin (l’amour national), insanları sevmek olduğunu söylemektedir. O zamandan beri millet sevgisi kavramı çok önemli bir hâl

¹¹⁰ Hans Kohn, *The Idea of Nationalism: A Study in Its Origins and Background*, Mac Millian Company, Newyork 1946, s. 3-5.

¹¹¹ Orhan Örs, Temuçin Ertan, “Milliyetçiliğin Müphemliği Milliyetçilik Nedir?”, *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 62, 2018, s. 52.

¹¹² E. J. Hobsbawm, *Nations and Nationalism Since 1780 Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, s. 14.

¹¹³ Carlton. J. H. Hayes, *Nationalism As A Religion*, Panarchy, 1926, s. 2.

¹¹⁴ Smith, “*Milli...*,” s. 88.

¹¹⁵ Mithat Atabay, *II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Milliyetçilik Akımları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005, s. 25.

almıştır.¹¹⁶ Milliyetçilik kelimesinin ilk kullanımı ise 1844'te İngiltere'de ve 1885'te de Fransa'nın Akademi Sözlüğü'nde geçmektedir.¹¹⁷

Milliyetçilik fikrinin köklerinin olduğu 18. yüzyıl, sonraki yüzyıla dünyayı kökünden değiştirecek düşünceler miras bırakmıştır. Bu nedenle 19. yüzyıl "milliyetçilik çağı" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemdeki milliyetçilik çalışmalarında ahlaki ve felsefi yaklaşımlar göze çarpmaktadır. Bunlardan biri milliyetçiliğe sempatik yaklaşan bazı araştırmacıların "partizan" olarak adlandırdığı bir diğeri ise milliyetçilik fikrine karşı çıkarak tarihsel süreç içerisinde geçici bir dönem olarak gören düşüncelerdir. Umut Özkırmı'ya göre milliyetçilik taraftarları ve karşıtlarının ortak eğilimleri bulunmaktadır. Bu ortaklık, milliyetçiliğin doğallığının eleştirilmemesidir. Ayrıca milliyetçiliğin toplum yaşamının ayrılmaz bir parçası olduğunun kabul edilmesidir. Milliyetçilik karşıtlığı da kişilere göre değiştiği gibi zaman içerisinde de farklılık göstermektedir.¹¹⁸

Bazı coğrafyalarda ortak kültür veya ortak soya sahip toplumların siyasal ve tarihsel açıdan yükseltilmesini amaçlayan bir anlayış olarak milliyetçilik fikrinin, 1789 Fransız İhtilâli sonrasında gelişerek anlam kazandığı düşünülmektedir. Milliyetçiliği, millet olmanın ya da milli bir teşekkül meydana getirmenin amacı şeklinde ifade eden¹¹⁹ Kohn'a göre, kişisel özgürlükler ve ulus olma isteğiyle ilgili İngilizlere dayanan fikirler, Fransızlar aracılığıyla dünyaya yayılarak 18. yüzyılda ortak bilince dönüşmüştür.¹²⁰ Fransız İhtilâli sonrasında Jean-Jacques Rousseau'nun bu alandaki fikirleri etkili olmaya başlamıştır. Rousseau'nun milliyetçilik düşüncesine iki önemli katkısı bulunmaktadır. İlki halkı ön planda tutması ve halkın toplum içindeki yerine dikkat çekmesidir. İkincisi ise yöneticiler ve halk ilişkisini tanımlayarak kişilere toplumsal haklar verilmesinin gerekliliğini ifade etmesidir.¹²¹

Milliyetçilik fikirlerinin yeni bir boyuta taşındığı süreci beraberinde getiren Fransız İhtilali'nin etkilerinin tüm Avrupa'ya yayılması ise 1792-1815 Napolyon Savaşları'yla gerçekleşmiştir. Napolyon Savaşları'nın etkileriyle Fransızlara yönelik

¹¹⁶ Antony Easthope, *Englishness and National Culture*, Routge, London 1999, s. 49.

¹¹⁷ Atabay, "II. Dünya Savaşı...", s. 25.

¹¹⁸ Özkırmı, "Milliyetçilik Kur...", s. 38.

¹¹⁹ Kohn, "The Idea...", s. 13.

¹²⁰ Dieckhoff, Jaffrelo, "Milliyetçiliği Yeniden...", s. 50.

¹²¹ Geniş bilgi için bkz. Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006.

kızgınlık, milli bir bilinçlenmeye yönelmiştir.¹²² Aslında Napolyon kendi ülkesindeki milliyetçiliğin demokratik köklerine zarar verirken diğer Avrupa halkları arasında milliyetçiliğin hızlanmasını sağlamıştır.¹²³ Milliyetçilik fikrinin önemli tarihlerinden birisi de Batı toplumunu da etkilemiş olan Kırım Savaşları'dır. Bu muharebelerin ardından İtalya ve Almanya bu fikirlere yakınlık göstermiş ve ilk olarak milli bilinç buralarda ortaya çıkmıştır.¹²⁴

Milliyetçilik kan veya ırk bağına bağlı olsun olmasın, Avrupa'da 19. yüzyılın ortalarından itibaren birçok Pan (birlik) fikirlerini ortaya çıkarmıştır. Bu fikirlerden birisi Almanların birliği anlamına gelen "Büyük Almanya" amacını taşıyan "Pancermenizm" fikridir.¹²⁵ Pan'a dâhil olan düşünce ve eylemler, farklı ülkelerde bulunsalar dahi belirli yakınlığı bulunan grupların birleşmesini ya da desteklerini arzulamıştır.

1789 senesiyle görülen milliyetçilik, tüm dünyaya yayılma imkânı bularak milliyetçilik bilincinin oluşmasını sağlamış ve sonrasında bu olay "sömürgeciliğin çözülüşü" şeklinde tasvir edilmiştir. Millet oluşturma amaçları, 19. yüzyılın temelini teşkil etmiştir. 19. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise sömürge devletleri, sömürgelerinden vazgeçmek mecburiyetinde kalmıştır.¹²⁶ Özellikle 1945'ten sonra sömürge karşıtı milliyetçilik, etnik milliyetçilik fikrinin güçlenmesini sağlamıştır. Milliyetçiliğin ve sömürge karşıtlığının tüm dünyada yayılması ise ulus devletlerin ortaya çıkmasında başrolü oynamıştır.¹²⁷ 19. yüzyılın son 15 yılında Avrupa coğrafyası dışında Meiji Japonyasında, Hindistan, Ermenistan ve Mısır'da kendini göstermiş olan milliyetçilik, 20. yüzyılın ilk senelerinde Türk, Arap, Pers, Burma, Çava, Filipin, Vietnam ve Çin gibi coğrafyalara örnek olmuş hatta Nijerya, Gana ve Güney Afrika'daki gibi ilk milliyetçi hareketlere sebebiyet vermiştir.¹²⁸ Mayall, üçüncü dünya ülkelerinin, kendilerini koruyabilmek için birçok alanda bağımsız olmaları gerektiğini düşündüklerini ve milliyetçilik duygularını, sömürgeci devletlere karşı kendilerini

¹²² Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler Bir Giriş*, Çev. A. Kemal Bayram vd., Adres Yayınları, Ankara 2013, s.161.

¹²³ Mümtaz'er Türköne, *Milletler ve Milliyetçilikler*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2012, s. 24.

¹²⁴ Yunus Emre Tansu, "Türk Milliyetçiliğinin Teşekkülünde İki Tesir: Balkanlar ve Rusya", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C 7, İstanbul 1995, s. 422.

¹²⁵ David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*, Çev. Zeki Doğan, Fener Yayınları, İstanbul 1998, s. 17.

¹²⁶ Feroz Ahmad, *Jön Türkler ve Osmanlı'da Milletler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 4.

¹²⁷ Geniş bilgi için bkz: D. Smith Anthony, *Nationalism Theory, Ideology, History*, Polity Press, 2010.

¹²⁸ Örs, Ertan, *a.g.m.*, s. 59.

savunmanın yöntemi olarak görüldüklerini söylemektedir.¹²⁹ Asya ve Afrika’da milliyetçilik, ilk olarak sömürgecilğe karşı duruş, sonrasında ise özgürlük için yapılan hareketler anlamına gelmektedir.

19. yüzyılın gelişmiş dünyası, tarihsel dönüşümün merkezi olmuştur. Ulus-devlet ile ulusal ekonomiyi birleştiren bir dizi ulusun inşası bu yüzyılda görülmüştür. Milliyetçilik düşüncesi, ulusal kurtuluş ve bağımsızlık hareketlerinin tetikleyicisi olmuştur. Bu nedenle 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren dünyanın, özellikle sömürgeleştirilmiş kısmının siyasi kurtuluşunda milliyetçilik bilinci önemli rol oynamıştır. Yarım yüzyıl önce bile neredeyse akıl almaz görünen emperyal yönetimin ortadan kaldırılması için itici güç olmuştur. Sonrasında ise 20. yüzyılda dünya çapında milliyetçilik “the principle of nationality”, “nation”, “national” gibi kavramlar ile Avrupa, İspanya, Fransa, Birleşik Krallık’ta ve hatta İsviçre’de dahi kendini göstermeye ve taraftar kazanmaya başlamıştır.¹³⁰ Milliyetçilik fikrinin, 1870’ten 1914’e kadar hızlı bir dönüşüm yaşanmasıyla 20. yüzyılın başlarında Almanya ve İtalya’nın emperyalist hedefleri doğrultusunda milliyetçiliği kullanmaları, savaşın sebeplerinden birisi olmuştur.

Milliyetçilik, 20. yüzyılın başlarından itibaren bilimsel ve siyasi tartışmalarda sıkça yer almıştır. Soğuk Savaş’ın sonlanmasına ve küresel dünyanın iyice yerleşmesine rağmen milletler içerisinde ve milletlerarası anlamıyla milliyetçilik, daha da önemli hâle gelmiştir. Milliyetçilik kavramına akademik anlamda yaklaşımların da bu dönemle birlikte arttığı söylenmektedir. E. H. Carr, H. Kohn, E. Kedourie ve K. Deutsch gibi araştırmacılar 1950-60’larda ve E. Gellner, W. Connor, T. Nairn ile A. D. Smith, 1970’lerde milliyetçilikle ilgili çalışmalar yapmıştır. 1980’lere gelindiğinde ise araştırmalar devam etmiş ve bu araştırmalar millet ve milliyetçilik kavramlarının neden ve nasıl ortaya çıktığı üzerine yoğunlaşmıştır.¹³¹ 1980’li yıllar, milliyetçilik araştırmalarının en verimli dönemidir. “Anthony D. Smith’in Milliyetçilik Teorileri ve Ernest Gellner’in Millet ve Milliyetçilik kitabının yanında Benedict Anderson’un Hayali Cemaatler kitabı” yayımlanmıştır.¹³²

¹²⁹ James Mayall, “Nationalism and International Society”, Ed. Steve Smith vd., *Cambridge Studies In Internatioanal Relations/10*, Cambridge 1991, s. 126.

¹³⁰ Hobsbawm, “*Nations...*”, s. 163-170.

¹³¹ Atsuko Ichijo, Gordana Uzelac, *When is the Nation? Towards an Understanding of Theories of Nationalism*, Routhledge Taylor And Francis Group, London 2005, s. 1.

¹³² Türköne, “*Milletler ve...*”, s. 30.

Milliyetçiliğin bilimsel anlamda araştırılması ve somut fikirler üzerine yoğunlaşarak çalışılması 1920’li senelere kadar beklemiştir. İlk araştırmacılar, millet ve milliyetçilik kavramlarının doğal sürecine yoğunlaşmasalar bile önceki zamanlara göre katkıda bulunmuşlardır. 1960 itibariyle hızlanan milliyetçilik fikirleri günümüzde de aynı şekilde devam etmektedir. Özkırmılı, milliyetçilik tartışmalarındaki araştırma için dört devirden söz etmektedir. “1. Milliyetçilik düşüncesinin doğduğu 18. ve 19. yüzyıllar, 2. Milliyetçiliğin akademik araştırmalara konu olduğu ilk dönem (1918-1945), 3. Milliyetçilik tartışmasının geliştiği ikinci dönem (1945-1990), 4. Milliyetçilik tartışmasının yeni boyutlara taşındığı üçüncü dönem (1990’dan bugüne)”. 1970’lere gelindiğinde ise iktisadi duruma dikkat çeken “neo-Marksist” kuramlar görülmeye başlanmıştır. Hecter’in 1975 seneli “Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development 1536-1966” isimli eseriyle Nairn’in 1977 seneli “The Break-up of Britain”i bahsi geçen kuramların en meşhurlarıdır. 1980’lerde milliyetçilik çalışmaları için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu aşamada etno-sembolcüler de milliyetçilik konularında yerlerini almışsa da modernistlerin sayısında azalma olmamıştır.¹³³

Fransa’da uzun bir dönem yalnızca tarihçilerin ilgi alanında kalan milliyetçilik fikri milliyetçi bir ruha sahiplik olarak açıklanmıştır. Amerikalı ve İngiliz araştırmacılar ise II. Cihan Harbi itibariyle konuyla alakadar olmuştur. O zamandan itibaren yapılan çalışmalar neticesinde konuyla ilgili alt disiplin oluşmuştur. Siyasilerin ve bu alandaki araştırmacıların milliyetçilik konusuna yönelmeleri 1990’lı yıllarda çalışmaların artmasını sağlamıştır. Milliyetçilik konusunda dikkati çeken “Nations and Nationalism 1995”, “National Identities 1999”, “The Nationalism Reader 1995” ve “Nationalism 2000” vb. dergiler de yayım hayatına girmiştir.¹³⁴

Milliyetçi hareketlerin ortaya çıkmasında çeşitli sebeplerin etkili olduğundan bahsedilebilir. Milliyetçi hareketlerin siyaset, ideoloji ve psikoloji gibi alanlarla belirli ortaklıkları bulunmaktadır. Fikir, siyasi hareket, dil ve görüş gibi içerisinde farklı istekleri barındırmaktadır. Milliyetçi hareketlenmeler, son yıllarda özellikle Soğuk Savaş’ın bitmesi ve yerel silahlanmalar ile birlikte, Avrupa’da dikkati çekmiştir. 21. yüzyıl ile beraber görünen manzara, bir önceki yüzyılın çizgisinden oldukça farklıdır. Geçiş süreçlerine rağmen milliyetçilik fikri, insanlar nazarındaki geçerliliğini ve

¹³³ Özkırmılı, “*Milliyetçilik Kur...*”, s. 30-62.

¹³⁴ Dieckhoff, Jaffrelo, “*Milliyetçiliği Yeniden...*”, s. 24.

önemini korumaktadır. Tüm dünyada milliyetçilik fikri ve hissiyatı artarak devam etmiş ve milliyetçi düşünceler en kabul edilen siyasi ve sosyal kurumsallaşma aracı olmuştur.

Milliyetçilik üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında tarihsel süreçte birbirinden farklı amaçlar taşıyan versiyonlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Buna göre milliyetçilik bazı zamanlar siyasi bölünme yaşayan halkı bir araya getiren bir fikir olarak görülmekteyken bazı zamanlar özgürlük mücadelesi halinde insanlığın karşısına çıkmaktaydı. Ayrıca bazen emperyalistliği amaçlayan güç, bazı zaman ise emperyalizm karşısı olarak karşılaşılmaktadır. Bazı zamanlar iktisadi büyümeyi amaçlarken bazen de diğer milletlerin yaşam hakkını elinden alabilecek kadar ileri gitmektedir. Bu sebeplerden dolayı tam ve kesin bir millet ve milliyetçilik tanımlaması yapılması çok mümkün olmamaktadır.¹³⁵ Milliyetçilik araştırmaları incelendiğinde görülmüştür ki milliyetçilik konusunda hazırlanacak bir çalışmanın bütün milliyetçilik kavramlarını ve doktrinlerini kapsayacak nitelikte olması zordur. Düşünürlerin ve tarihsel süreçlerin, milliyetçilik fikrine nasıl etkileri olduğunu ve milliyetçilik fikrini nasıl geliştirildiğini net bir biçimde çerçevelemek neredeyse imkânsızdır. Milliyetçilik fikri, kesin çizgiler içerisine alınamayan karışık bir sistemdir. Bu karışıklık nedeniyle milliyetçilik araştırmalarında yapılması gereken var olan metinler ve kuramların devamını getirmek ya da yenilerini ortaya çıkarmaktan ziyade milliyetçiliği anlamlandırabilmek olmalıdır.

3. Türk Milliyetçiliği'nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Milletlerin ne zaman ortaya çıktıkları konusunda birçok teori ve çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar kendi içerisinde bir tutarlılık sergileyerek devam etmektedir. Ancak birçok milliyetçinin milletlerin kökenlerini ve nasıl ortaya çıktığını kesin hatlarla açıklama ihtiyacı bulunmamaktadır. Çünkü birçokları için milletler her zaman vardır. Yalnızca milletin farkına varmak ve siyasi yaşam içerisinde onu ifade etmek toplumlara göre farklılık göstermiştir. İlgili bölümlerde de anlatıldığı üzere bazı araştırmacılar, milliyetçiliğin 18. yüzyıl itibariyle ortaya çıktığını savunmaktadırlar. Bazıları ise Fransız İhtilali'nden önce var olan milliyetçilik duygusunun, milli duygularla hareket edilmesine sebebiyet veren olaylardan ibaret olduğunu düşünmüşlerdir.

Türk milliyetçiliğinin ne olduğu konusunda yapılan bütün tarihsel ve sosyolojik yorumlardan anlaşıldığı üzere nasıl ki Türk kültürünü kendi içerisinde incelemek icap

¹³⁵ Louise Leo Snyder, *Encyclopedia of Nationalism*, St. James Press, Chicago-London 1990, s. 11.

ediyorsa Türk milliyetçiliğine de bu şekilde yaklaşılmalıdır. Kanaatimizce Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik ve literatürüyle Türklerin milliyetçiliğini açıklamaya çalışmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü Türk milliyetçiliği tıpkı öteki milliyetçilik fikirleri gibi birdenbire var olmuş değildir. Var olan bu fikir, süreç içerisinde değişerek günümüzdeki halini almıştır. Türk milleti, tarihleri boyunca kavramların kesinliğine ihtiyaç duymadan vatan, millet ve istiklal düsturuyla hareket etmiştir. Bakıldığında milliyetçilik, kültürel ve siyasi anlamda karşdakilere direnmek ise Türk tarihinde birçok milliyetçi bulunmaktadır ve milliyetçilik her dönemde vardır.

Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik fikirlerinin 18. yüzyılda tüm dünyayı etkileyerek milletleri meydana getirdiği düşüncesinin her millet için doğru olmadığı görülmektedir. Reha Oğuz Türkkan, Batılı araştırmacıların derin ama geniş olmayan çalışmalarına rağmen milliyetçiliğin 7 ve 8. yüzyılda başladığını fark edemediklerini söylemektedir. Türkkan, Batılı araştırmacıların bazı milletlerdeki milli hislerin 17. yüzyıl öncesinde de olduğunu kabul etmelerine rağmen bunu milliyetçilik olarak görmemelerini eleştirmektedir. Çünkü Türkkan’a göre Orhun Abidelerinde ve Çi-çi’nin sözlerinde Türklerin milliyetçilik fikrinin belirtileri görülmektedir.¹³⁶ Çi-çi’nin sözleriyle ilgili tarihçi F. Hirt: “İşte dünya tarihinde milliyetçiliği devlet politikasına temel yapan ilk devlet adamı Çİ-Çİ’dir” ifadelerini kullanmıştır. Necmettin Hacıeminoğlu’da “Türk milliyetçiliği bir dünya görüşü ve devlet felsefesi haysiyetiyle Bilge Kağan’dan beri, hiç kesintiye uğramadan sürüp gelmektedir” demiştir.¹³⁷ Ayrıca bu örneklerin Türk tarihine bakılarak çoğaltılabileceğini düşünen İbrahim Kafesoğlu, Türklerin dünyanın “en eski ve en büyük” milletlerinden biri olduğunu belirtmektedir. Buna örnek olarak Türkistan’da yapılan arkeolojik araştırmaların 2750 yıl geri gitmesini, Türk edebi dilini, kültürünü vb. örnek göstermektedir.¹³⁸ Nevzat Köseoğlu’na göre “toplumlar ne kadar eski, tarihî kökleri ne kadar derin olursa, kimlik duygusunun da o ölçüde oturmuş olması tabiidir. Türk kimlik şuuru bu açıdan dünyanın en eski ve köklü kültür hassasiyetlerinden” sayılmalıdır.¹³⁹ Osmanlı’da Türk milliyetçiliğine bakıldığında ise Sultan II. Murat (1421-1451) Devri itibarıyla milliyetçilik duygusunun arttığı ve Türk tarihine ait olguların kullanıldığı da dikkat çekmektedir.¹⁴⁰

¹³⁶ Reha Oğuz Türkkan, *Türkçülüğün Yeni Esasları Yükselen Milliyetçilik*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006, s. 170.

¹³⁷ Necmettin Hacıeminoğlu, *Milliyetçilik, Ülkücülük, Aydınlar*, Kemer Yayınları, İstanbul 1993, s. 12-27.

¹³⁸ Kafesoğlu, “*Türk Milliyetçiliğinin Me...*”, s. 11-12.

¹³⁹ Nevzat Köseoğlu, *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s. 24.

¹⁴⁰ Kushner, “*Türk Milliyetçiliği...*”, s. 10.

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra milliyet fikri yerine genel ve evresel niteliklere haiz İslami düşünceyi benimsediği görülmüştür. Osmanlı Devletinde millet sisteminin dinle özdeş olması milli egemenlik ve milliyetçilik gibi düşüncelerin geç gelişmesine neden olmuştur. Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesi Osmanlı içerisinde ilk olarak azınlıkları etkilemiştir.¹⁴¹

Türk milliyetçiliğinin Batı milliyetçiliklerinden farkı, Türklerdeki milliyetçiliğin “ruhban” sınıfından veya dini bir kurumdan yardım almamasıdır. Bazı araştırmacılara göre Osmanlı Dönemi ile birlikte Türkler, Asya’ya uzanan tarihlerini ve göçmenliklerini unutmuşlardır. Çok az olmakla birlikte hatırlayanlar ise köylüler ve göçebe halktır. François Georgeon’a göre Osmanlı’da saklı kalan bu gizli fikir, 19. yüzyılın sonları itibariyle yazarların Türk lisanına ve kültürüne yönelik çalışmaları ile görünür hale gelmiştir. Bu dönemin katkıları sayesinde Türkler, kendilerini yalnızca Müslüman olarak ifade etmeyi bırakarak mevcut bulunan halklarını ve tarihlerini tanımaya başlamışlardır.¹⁴²

Osmanlı, 19. yüzyıla kadar içerisinde bulunan milletlerin kendi kimliklerini korumasına izin vermiştir. Tanzimat Fermanı’nda milletlerin gelenek ve varlıklarına saygı esas alınmış ancak tüm bu kimliklerin üzerinde bir Osmanlı vatandaşlığı yaratılmak istenmişti. Tanzimat reformları beklenenin aksine Osmanlı milleti oluşmasını sağlayamamış ve milliyetçi fikirlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bazı yazarlar, Türk milliyetçiliğinin tarih sahnesinde yer alışı Tanzimat Dönemi’ne götürmektedir.¹⁴³ Yapılan çalışmalar incelendiğinde Tanzimat aydınlarının, ilk zamanlarda Türk kelimesini kullanmaktan çekindikleri dikkat çekmektedir.¹⁴⁴ Bu yüzden Tanzimat Dönemi’ne kadar Türkçülük ile ilgili herhangi bir yazılı kaynağın olmadığını söyleyen Akçura, Türkçülüğün “sezgisel” bir şekilde görülmesinin Şinasi¹⁴⁵ ve Ziya Paşa¹⁴⁶ gibi şahısların lisan konusundaki uğraşlarıyla oluştuğunu söylemektedir.

¹⁴¹ Eroğlu, “Atatürk...”, s. 50-51.

¹⁴² François Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930 Seçilmiş Makaleler*, Çev. Ali Berkay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 4.

¹⁴³ Çağla Gül Yesevi, *Türk Milliyetçiliği*, Kripto Yayınları, Ankara 2018, s. 94-96.

¹⁴⁴ Ağâh Sırrı Levend, “Türkçülük ve Milli Edebiyat”, *Belleten*, C 9, S 147, 1961, s. 157.

¹⁴⁵ İbrahim Şinasi, Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr gazetelerindeki yazılarında sade bir lisan kullanarak dilin sadeleşmesi için öncülük etmiştir. Ayrıca Şinasi, 1845 yılında Arapça, Farsça, Fransızca ve Türkçe’yi kullandığı manzumesinde sadece Türkçe kelimelerle mısra yazmıştır. Bkz. Hilmi Ziya Ülken, “Tanzimat Devrinde Türkçülük”, *İstanbul Kültür Dergisi*, S 54, 1956, s. 2.

¹⁴⁶ Dilde sadeleşmeye gidilirken Ziya Paşa, “Şiir ve İnşa” isimli yazısında gerçek şiirin insanlar arasında var olduğunu anlatmaktadır: “Bizim tabii şiir ve inşamız, taşra halkı ile İstanbul ahalisinin avamı beyninde hâlâ durmaktadır. Bizim şiirimiz, hani şairlerimizin nâmevzun diye beğenmedikleri avam şarkıları ve çokür şairleri arasında deyiş, ütleme ve kayabaşı tabir olunan nazımlardır...” Yine de bu makalesinde Osmanlı tanımını herkes için

Şinasi'nin sahip olduğu fikirler içerisinde, dil ve edebi konuda Ziya Paşa, sözlük alanında Ahmet Vefik Paşa¹⁴⁷, “filolocya” incelemelerinde ise Mustafa Celaleddin Paşa¹⁴⁸ zikredilmektedir.¹⁴⁹ Yayımladığı Tarih-i Âlem isimli eseriyle tanınan Türkçüler arasındaki bir isimde Süleyman Hüsnü Paşa¹⁵⁰’dır. Ali Suavi¹⁵¹ de ilk Türkçülerden birisidir. Yayımladığı Ulûm ve Muhibir gazetelerinde, Türkçülüğü anlatmanın yanında lisanın sadeleştirilmesi için çalışmalar yaparak Türk dilinin üstünlüğünü yazmıştır. Milli bilinci uyandırma çalışmaları yapan kişi de Namık Kemal’¹⁵² dir. Namık Kemal’in çalışmaları için konularını Osmanlı ve İslam tarihinden alması tarih şuuru oluşturma ve milleti uyandırması için mühim bir adımdır.¹⁵³

Tanzimat döneminde, Yeni Osmanlılar¹⁵⁴ teşkilatlanmış ve fikir insanları kemik kadrolarını toplamıştır. “Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Gökalp, Agâh Efendi”

kullanıldığı, “kendilerini Türk değil Osmanlı” olarak isimlendirdikleri görülmektedir. Bkz. Hüseyin Namık Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, Kömen Yayınları, 1977, s. 52.

¹⁴⁷ Ahmet Vefik Paşa çoğu kişiye göre Osmanlı Türkleri’nin ilk Türkçüsüdür. Türkçülüğün dil çalışmalarıyla ilgili fikirleri Ahmet Vefik’den sonra incelenmeye başlamıştır. Şinasi’nin hazırladığı sözlüğün bölümleri, Osmanlı memleketinin haricinde kalmıştır. Bu sebeple Türkçe sözlüğü devam ettirme işini Ahmet Vefik üstlenmiştir. Ahmet Vefik’in “Lehçe-i Osmanî” isimli eserinin ön metninde, Türkçe’nin bütün Türklerin dili olduğu konusundaki açıklamaları ve Türk milliyetçiliği fikrine olan atfı dikkat çekmektedir. Bkz. Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, Haz. Erol Kılınc, Ötüken Yayınları, İstanbul 2019, s. 38. Ayrıca Ahmet Vefik “ilk Osmanlı meclisinin ilk başkanı”dır. Türklerin sadece Osmanlı sınırlarından oluşmadığını, Orta Asya’ya kadar devam eden tarihi bir soya dayandığını anlatan ilk kişilerdendir. Bkz. Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çev. Metin Kırıatlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 345. Ahmet Vefik Paşa, Avrupa’daki Türkoloji çalışmalarını takip etmiştir. Ebu’l- Gazi Bahadır Han’ın Şecere-i Türk isimli eserini Çağatay lehçesinden Osmanlı Türkçesine çevirmiştir. Bkz. Keskin, “Atatürk’ün Millet...”, s. 44.

¹⁴⁸ Aslen Polonyalı olan Mustafa Celaleddin Paşa (Kont Konstany Polkozic Borzecki), 1869 senesinde “eski ve yeni Türkler” (Les Turcs: Ancien et Modernes) isimli Fransızca bir eser kaleme almıştır. Eserinde, Türklerin Arienne ırkına mensup olduğunu yazmıştır. Bu eserin önemi tüm Türk tarihi ve Türkçülük düşüncesinde Batı kaynaklarının kullanılması ve Batı usulünde yazılan ilk çalışma olmasıdır. Oğlu Enver Paşa’da babasından edindiği fikirlerle Edebiyatı Umumiye mecmuasında yazmıştır. Bkz. Orkun, “Türkçülüğün...”, s. 53-54.

¹⁴⁹ Akçura, “Türkçül...”, s. 30-46.

¹⁵⁰ Türk ismini kullanarak Türk tarihi ve gramerini hem yazan hem de okuyan ayrıca Türk tarihinin önemini anlatan ilk şahıs Abdülhamit’in modern okullarında okuyan Süleyman Paşa’dır. Ayrıca Süleyman Paşa, milli tarihin ilk olarak okullarda okutulmasını sağlayarak milli bilincin yeşermesine katkı sağlamıştır. Bkz. Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s. 96.

¹⁵¹ Ali Suavi, yayımladığı Muhibir ve Ulûm gazetelerinde kültür, tarih, din, felsefe, eğitim ve ekonomi gibi alanlarda yazdı. Suavi, Türkler, Türk dili, Türk tarihi ve Türk dünyası üzerine eğilmiş ve bu yüzden ilk Türkçülerden birisi sayılmıştır. Bkz. Halûk Kayıcı, “Ali Suavi (1839-1878)”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019, s. 2-5.

¹⁵² Namık Kemal, Türk milliyetçiliği için “Osmanlı milliyetçilik” bilincini ortaya çıkaran kişi olarak bilinmektedir. 1838 yılında İngiltere ile yapılan “Ticaret Antlaşması”nı şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. Batı içerisindeki “biz”le ilgili iki kavrama dikkat çekmiştir: “hürriyet ve aydınlanma”. Sonraki yıllar ise bu kavramlar “Kanun-i Esasi ve maarif” haline gelmiştir. O, anayasa ve doğru eğitim yoluyla medeni milletler seviyesine çıkılacağını savunmuştur. O aynı zamanda Müslüman Türkler için Batı’da bulunan sınıf anlayışı yerine “bizdeki üstünlüğe, hürriyet rejimi”nin üzerine modern bilim eklenince ilerlemeler başarılı olabilecektir düşüncesindeydi. Namık Kemal, Osmanlı’nın devamlılığı için saltanat ve hilafetin yanında “fıkıh ve dini” ana unsur olarak değerlendirmiştir. Bkz. Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk, Toplumsal Devrimler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007, s. 62- 76.

¹⁵³ Yusuf Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s. 75-76.

¹⁵⁴ Yeni Osmanlılar Cemiyeti, 1865 tarihinde kurulan ve meşrutiyeti hedef alan, genç Osmanlı aydınları arasında teşkil edilmiş ilk siyasi oluşumdur. Aydınlanma döneminin fikirlerini esas alarak ilerlemişler ve İslam’la birlikte modernleşmeyi gerçekleştirme hedefinde olmuşlardır. Ayrıca Yeni Osmanlılar, Osmanlı’da ilk olarak fikirlerini yayabilmek için medyayı aktif olarak kullanmışlardır. Bkz. Hugh Poulton, *Top Hat Grey Wolf and Crescent Turkish Nationalism and the Turkish Republic*, Hurst and Company, London 1997, s. 54-55. Yeni Osmanlılar, Tanzimat fikrinin devamı niteliğindedir. Cemiyet mensupları, Tanzimat’ın hukuksal konuda verilen haklarla ilgili tedbir,

bu ekibin içerisinde yer almış ve monarşiye karşı duruşlarını sergilemişlerdir. Batı tarzı eğitim ve yaşamı bilen bu insanlar, Tanzimat düşüncesinin siyasi altyapısını genişletmiş ve “I. Jön Türk Hareketini”¹⁵⁵ ortaya çıkarmışlardır.¹⁵⁶ I. Meşrutiyet, 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilmesine rağmen 14 Şubat 1878 tarihinde dönemin padişahı II. Abdülhamit tarafından Meclis’in kapatılması ile sonlanmıştır. Bu olay neticesinde mutlakiyete dur demek ve yeniden Anayasal düzene geçmek isteyenler arasında bir örgütlenme başlamıştır. Aydınların yurt içi ve dışında giriştikleri yoğun faaliyetlere ve bu faaliyetleri yürütenlere Jön Türkler ismi verilmiştir.¹⁵⁷ Jön Türkler¹⁵⁸, fikri altyapılarını sonraki yıllarda büyüterek 1908 yılına gelindiğinde siyasi anlamda gücünü arttırmıştır.

Tanzimat Dönemi’nde kültürel açıdan Türkçülük, sade bir lisan ortaya koyma çalışmalarıyla gündeme gelmiştir. Sade bir dil ortaya koyulmasıyla ilgili ilk çalışmalara Mustafa Reşit Paşa başlamıştır. Lisana duyulan bu ilgi, 1851 yılında “Encümei Daniş”in meydana getirilmesi ve “Kavaid-i Osmanî” ile sürdürülmüştür.¹⁵⁹

Yeni Osmanlılar Dönemi, Türkçülük hareketinin başlangıcı olarak görülmüş ve bu hareket 1880’li yıllarda dilbilimde Türkçülük halini almıştır. Şemsettin Sami’nin yazılarında dilbilim tartışmalarının yer alması ve 1893 yılından itibaren İkdâm gazetesinin “Türk gazetesidir” manşetleriyle yayımlanması Türkçülük fikrinin toplumsal bir hareket olarak ortaya çıktığını göstermektedir.¹⁶⁰

İlmi açıdan Türkçülüğün yanında 1897 senesindeki Türk-Yunan Savaşı’nın getirdiği milliyetçi düşünce, Türk milliyetçiliğinin edebi dönemini açmıştır. Bu yeni

kanunlarla ilgili düzenlemelerin yerine getirilerek halkın, hükümetin ve padişahın yasal ve bağımsızlığını tahsis etmek amacını taşımıştır. Bkz. Akçuraoglu, “*Türk Yılı...*”, s. 313.

¹⁵⁵ Jön Türklerin tarihi iki devir olarak da anılmaktadır. I. Jön Türk hareketi, Sultan Abdülhamit’in yönetimine karşı durulan dönemdir. II. Jön Türk hareketi ise II. Abdülhamit’in yönetimi süresince ülkenin dâhili ve haricindeki çalışmalarını sürdürdükleri dönemdir.

¹⁵⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 30.

¹⁵⁷ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2014*, Der Yayınları, İstanbul 2015, s. 499.

¹⁵⁸ Jön Türk tanımının, Fransızca “jeune, İngilizce young” kelimeleriyle kullanıldığı görülmektedir. Avrupa’ya gitmiş olan aydınlar “Türkistan’ın erbab-ı şebabı”, “civan” kelimelerini geride bırakarak, ne “jeune” ne de “Türk” kelimelerini almamış ve nizamnamelerine de damgalarına da “Yeni Osmanlılar” ismini yerleştirmişlerdir. Bkz. Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s. 282. “*Jön Türkler*” ismi Fransızcadan olmakla beraber, dil ve tarihi sebebiyle Türkçe’ye uyum sağlamaktadır. Bu hareket 24 Ağustos 1908 tarihindeki The Times gazetesinde orta sınıfın burjuvazisi şeklinde adlandırılmıştır. Bkz. Feroz Ahmad, *The Young Turks The Committee of Union and Progress in Turkish Politics 1908-1914*, Hurst Company, London 2010, s. 16.

¹⁵⁹ Sarıay, “*Türk Milliyetçiliği...*”, s. 73.

¹⁶⁰ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul 1989, s. 53.

dönemde Cemaleddin Afgani¹⁶¹ İstanbul'dayken, “insanlar arasındaki ittihadın dil ve din birliğine bağlı bulunduğu” yönündeki telkinleriyle başta Mehmet Emin (Yurdakul) olmakla birlikte Türkçüleri etkilemiştir.¹⁶² Afgani'nin çalışmaları ile Mehmed Emin Bey Türkçe Şiirler'ini (Anadolu'dan bir Ses Yahut Cenge Giderken) yazmıştır. Mehmed Emin Bey'in Türkçe Şiirleri, güçlü vatan sevgisiyle kaleme alınmıştır:

“Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur.

Sinem, özüm ateş ile doludur.

İnsan olan vatanının kuludur.

Türk evladı evde durmaz, giderim” mısraları ülkede edebi Türkçülüğün emarelerindendir. Mehmed Emin Bey'in bu şiirinde halkın ağzında bulunan “hece vezni” doğru bir şekilde kullanılabilmiştir.¹⁶³ Ayrıca Muallim Naci 1891'de yazdığı “Gazi Ertuğrul Bey” isimli manzumesinde:

“Zikre şâyândır Fırât'ın her yeri

Ben ki bir Türküm unutmam ‘Caber’i

Türk olan nimetşinâs olmak gerek

Var yeri gitsem ‘mezâr-ı Türk’e dek

Ey mezâr-ı Türk! Safvethânesin

Hâbgâh-ı şâhsın, şâhânesin

iftihâr et ey sarây-ı manevî!

Şâh-ı Türkân sende olmuş münzevi” ifadeleriyle Türklüğü mazideki şanlı günlere götürmektedir.¹⁶⁴

¹⁶¹ Cemaleddin Afgani (Efganî), Batı'nın sömürge politikalarına karşı durmaları için İslam dünyasını, milliyetçilik duygusu ile ayaklandırmak istemiştir. Afgani'ye göre, İslam birliğinin gerçekleşebilmesi için Müslümanların milli bilinç kazanmaları gerekmektedir. Bu yüzden Afgani, “Her millet uyanmalıdır” demektedir. Nevzat Köseoğlu'nun aktardığına göre Yusuf Akçura, sohbetlerinde Türk olduğunu söyleyen Afgani'nin makalelerini incelemesi ardından “İttihad-ı İslâm'dan ziyade, Bütün Türklüğe” kıymet verdiği sonucuna varır. Nevzat Köseoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2005, s. 49.

¹⁶² Sarıay, “*Türk Milliyetçiliği...*”, s. 81.

¹⁶³ Ercüment Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, Der. Mümtaz'er Türköne, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s. 72.

¹⁶⁴ Atilla Aktaş, *Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Türk Kimliği ve Milliyetçi Söylem*, Altınordu Yayınları, Ankara 2020, s. 89.

Bu devrin önemli isimleri “Necib Asım, Veled Çelebi, Bursalı Mehmed Tahir, Şemseddin Sami, Mehmed Emin, İkdamcı Ahmet Cevdet, Tunalı Hilmi, Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmed, Hüseyinzade Ali ve Akçuraoğlu Yusuf”tur. Bu kişilerden birçoğunun Meşrutiyet Devri fikir hayatında da mühim bir rolleri vardır.¹⁶⁵ Dilbilimle ilgilenen Şemsettin Sami, Osmanlı’nın lisanına büyük katkı sağlamıştır. Osmanlı Lisanı ifadesinin karşısında olmuş, Osmanlı adının devletin ismi olduğunu, bu insanların isminin Türk, lisanının da Türkçe olduğunu söylemiştir. O, tüm Türkler için lisan etrafında toplanılan “bütün Türkçülük” fikrini savunmuştur. Bursalı Mehmet Tahir, 1898 tarihli “Türklerin Ulum ve Fünuna Hizmetleri” isimli kitabıyla tarihte Türklerin mühim yerini işaret etmektedir. Necip Asım Bey’de, “Türk Tarihi” isimli eseriyle Osmanlı’dan evvelki dönemi izah etmektedir. Veled Çelebi, “Türk Diline Medhal” isimli çalışmasıyla Türkçe’nin sadeleşmesi yönünde araştırmalar yapmıştır.¹⁶⁶

Osmanlı Türkleri, ülke içerisindeki diğer grupların milliyetçi ayaklanmaları sonucunda içsel bir hal almıştır. Türk milliyetçiliği, II. Abdülhamid’in saltanatının son 20 senesinde kültürel sahada görülmeye başlanmasına rağmen ortaya çıkışı denilecek başlangıç ise 19. yüzyılda eski Türk tarihi çalışmaya başlayan oryantalistlerin araştırmaları ve Türkistan kökenli Türklerin etkileri ileler. Türk milliyetçiliğinin başlangıcı Türk fikir insanlarının Avrupalı düşünürler ile temasının etkili olması ve edindikleri fikirleri kendi ülkelerine getirmesi etkili olmuştur. Ancak “De Guignes, Silvestre de Sacy, Abel de Remusat, Arthur Lumley Davids, Vambéry, Leon Cahun, Radloff” gibi oryantalistlerin eserleri okunarak kendi kimlikleriyle ilgili edindikleri bilgilendikler de bu konuda büyük bir öneme sahiptir.¹⁶⁷ Türkistan kökenli çalışmacılar içerisinde “Hüseyinzade Ali (Turan)¹⁶⁸, Azeri Ahmet Ağaoğlu¹⁶⁹ ve Yusuf Akçura”

¹⁶⁵ Mehmet Kaan Çalen, *Osmanlılık ve İslamcılık Karşısında Türkçülük*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017, s. 34.

¹⁶⁶ Sarıay, “*Türk Milliyetçiliği...*”, s. 79-81.

¹⁶⁷ Çalen, “*Osmanlılık ve İslamcılık...*”, s. 28.

¹⁶⁸ “İttihat ve Terakki’nin öncülü olan İttihad-ı Osmanî, Hüseyinzade Ali’nin okuduğu Mekteb-i Tıbbiye-yi Askeriye’de 1889 yılında kurulmuştur. Kurucusu İbrahim Temo, kendi anılarında her ne kadar Hüseyinzade Ali’den bahsetmese bile kurucuları arasında Ali Bey’i göstermek yerindedir. Vaka, Petersburg Üniversitesi’nden gelerek Avrupa fikir akımlarını bu okula tek başına Hüseyinzade Ali sokmuştur. Aynı zamanda kendisi de cemiyetin üyelerinden biri olduğunu ve finansal yardımlar yaptığını daima belirtmiştir”. Ayrıca Hüseyinzade Ali, 1892’de Turan imzasıyla yazmıştır. Kendisine ideolojik anlamda “çağdaş Turancılık” düşüncesinin fikir babası da denilmektedir. Türk milliyetçiliğinin aydın kesimini etkileyen Hüseyinzade Ali, “muasır Azerbaycan resim sanatının öncüsüdür”. Bkz. Mehmet Kürşad Yavan, “Hüseyinzade Ali (1864-1940)”, *Türk Milliyetçiliği Portreleri*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019, s. 14-26.

¹⁶⁹ 1869 yılında Azerbaycan’ın Şuşa şehrinde doğan Ahmet Ağaoğlu, II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında İstanbul’a yerleşmiştir. Türkçülük fikrinin kurumsal bir hal almasında önemli bir rol oynamıştır. İstanbul merkezli Türk Ocağı’nın kurucularındandır. Ağaoğlu, milliyetçilik konusundaki düşünceleriyle Türkçülük konusu üzerine fikirlerini yayımlamıştır. Ağaoğlu’nun Türkçülük fikirleri ilk olarak “dönemin üç tarz-ı siyasetini (Türkçülük, Osmanlılık, İslamcılık) Türkçülük çatısı altında birleştirme gayreti; ikincisi ise Türk milliyetçiliğini sivil milliyetçilik (civic nationalism) anlayışıyla yoğurma çabasıdır”. Bkz. Kerem Yavaşca, “Ahmet Ağaoğlu”, *Türk Milliyetçiliği Portreleri*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019, s. 11-16.

vardır. ¹⁷⁰ Gökâlp'in açtığı yoldan gelen Ahmet Vefik'e, Süleyman Paşa'ya, Mehmet Emin'e, Hüseyinzade Ali'ye göre Türk milliyetçiliği, Batıda 18.yüzyılda ortaya çıkan Türkoloji çalışmalarının 19.yüzyıl çalışmalarıyla beraber ürünü, kısacası Batı'dan Anadolu'ya taşınan bir düşüncedir. ¹⁷¹

Türkoloji hususunda Ziya Gökâlp, Türkçülüğün Türk topraklarındaki zuhurundan önce Batı'da ortaya çıkan iki harekete dikkat çekmektedir. Bunlardan biri Türkoloji çalışmaları diğeri ise Türkseverlik (Turquerie) fikridir. Gökâlp, Türkoloji çalışan araştırmacılarının Türkçülük düşüncesinin ilerleyebilmesine etkileri olduğu fikrindedir. Türkseverlik ise Türklerin adet ve geleneklerine karşı Batı'da meydana gelen beğeni duygusudur. Batı'ya özenilen bir devirde Batılıların Türklere özenmesi, fikir adamları üzerinde ulusal öz güveni düzeltmeye başlamıştır. Gökâlp'e göre Türkseverler'den "Lamartine'in, Auguste Comte'un, Pierre Lafayette'in, Âli Paşa'nın kâatibi bulunan Mister'in, Pierre Loti'nin, (Claude) Farrere'in Türkler hakkındaki dostane yazıları bu kabildendir". ¹⁷² Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları dışındaki fikirler, meydana gelen göçler ve basının etkisiyle Anadolu'daki Türkleri de etkilemiştir. Bu etkiler ise toplumun milli kimlik inşasını hızlandırmıştır.

Rusya'dan gelen kişiler içerisinde en önemli çalışmalara imza atan Yusuf Akçura'dır. Türk milliyetçiliğinin kültür tanımlamalarına ek olarak siyasi bir fikre evrilmesi dönemi, ilk olarak 1904 senesinde Akçura'nın "Pan-Türkçü" ¹⁷³ fikri ortaya atmasıyla başlamıştır. Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" isimli yazısı Türk milliyetçiliği fikrinin "manifestosu" olarak görülmüştür. Akçura, mevcut Türk birliği fikirlerine daha farklı çözümler getirmektedir. Yazısında, Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirlerinin de yeterli olmadığını söyleyerek Türkçülüğün devletin bekası açısından en doğru adım olduğunu yazmıştır. Akçura'nın Türkçülük fikri, Türklerin köken ortaklığına dayanmaktadır. ¹⁷⁴ "Üç Tarz-ı Siyaset" in en önemli niteliklerinden biri ele alınan siyasi fikirlerin tahlil edilmesi ve aralarındaki çelişkilerin ortaya konulmasıdır. Akçura'nın

¹⁷⁰ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 189.

¹⁷¹ Halil Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kopernik Yayınları, İstanbul 2018, s. 42.

¹⁷² Gökâlp, "Türkçülüğün...", s. 2.

¹⁷³ Osmanlı'da Türk milliyetçiliğinin geniş bir yer alabilmesi Pantürkizm fikrinin dışında düşünülmemektedir. İlk zamanlarda Pantürkizm, Kafkasya ve Türkistan'da yaşayan Türk halkının topraklarını koruma ve Slavlaştırılmadan uzaklaştırma çalışmaları olarak görülmüştür. Türkçü fikirlere sahip olan Rusya kökenli Türkler, bu bölgede 19. yüzyılda ortak Türk dili çalışmaları yapmışlardır. Bkz. Georgeon, "Osmanlı-Türk...", s. 6. 1870'li yıllarda Rusya'daki Türkler içerisinde ilerleyen harekete Kırım'da yayın hayatına başlayan "Tercüman" gazetesi ve Gaspıralı İsmail Bey büyük katkılar sağlamıştır. Bkz. Altan Deliorman, "İsmail Gaspıralı ve Tercüman Gazetesi", *Türk Kültürü Aylık Dergi*, S 69, 1968.

¹⁷⁴ Günay Göksu Özdoğan, "Turan'dan "Bozkurt"a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)", İletişim Yayınları, İstanbul 2019, s. 72.

Türkçülük ve İslam arasındaki ilişkiye getirdiği açıklama Türk milliyetçiliğinin fikri yapısındaki sistematığının meydana gelmesi açısından başlangıç kabul edilebilir.¹⁷⁵ “Üç Tarz-ı Siyaset”te Türkçülük kavramı ilk defa devletin kurtarılmasında başvurulması gereken çözümlerden biri olarak görülmüştür. 1904 yılında Akçura’nın “Üç Tarz-ı Siyaset” isimli yazısında “ırk üzerine müstenid bir Türk milliyet-i siyasiyesi husule getirmek” düşüncesini temellendirerek ilmi çalışmalarla kökleştirilmeye uğraşılan Türk milliyetçiliği fikrini siyasi bir noktaya getirmiştir.¹⁷⁶ Ayrıca Akçura’nın Osmanlıcılık ve İslamcılık değil de Türkçülük önerisi, Türk coğrafyasında yaşamakta olan bütün Türk halklarını içine alan Türk milliyetçiliğidir.¹⁷⁷

Yusuf Akçura’yı etkileyen önemli bir kişi İsmail Gaspıralı’dır. Akçura Türklerin birliği ve kültürel sahada mücadele, kadının önemi vs. gibi konularda Gaspıralı’dan istifade etmiştir.¹⁷⁸ 1870’li yıllarda Rusya’daki Türkler içerisinde ilerleyen harekete, Kırım’da yayın hayatına başlayan “Tercüman” gazetesi ile Gaspıralı İsmail Bey bu fikirlere büyük katkı sağlamıştır. Gaspıralı, Rusya Müslümanlarının ve Türklerin birleşmelerini istediği düşüncelerini “dilde, fikirde, işte birlik” sloganıyla anlatmıştır.¹⁷⁹

Türklüğün önemli şahsiyetlerinden birisi de Ziya Gökalp’tir. Gökalp, millet ve milliyetçilik kavramlarını çağdaşları içerisinde açık bir biçimde açıklamış ve onun terminolojisi hem Türk milliyetçiliği hem de Türk sosyolojisi açısından temel çerçeveyi çizmiştir.¹⁸⁰ Milliyetçilik için Gökalp’in önerdiği çözüm, “Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak”¹⁸¹ şeklinde ifade ettiği sentezidir. Gökalp, Türk Yurdu’nda yayımladığı bu makaleler serisinde söz konusu üç fikri kronolojik olarak ele almıştır. Türk milliyetçiliğinin diğer fikir akımlarına göre geç teşekkül etmesiyle ilgili olarak Gökalp, “devlet, ümmet, millet” konularıyla açıklama getirmiştir. Gökalp’e göre milli yaşamı, bir Türk-İslam harsı meydana getirebilmek ve Türkçülüğün milli ülküsünü bulabilmek için Türk tarihine ve edebiyatına dönmek lazımdır. Çünkü “Bir milletin hatıraları, an’aneleri”¹⁸² Gökalp, Türkçülük konusunda fikir babası olarak görülmenin yanında

¹⁷⁵ Mehmet Kaan Çalen, *Modern Türk Düşüncesine Bir Derkenar Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018, s. 18-19.

¹⁷⁶ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Salon Yayınları, İstanbul 2016, s. 35.

¹⁷⁷ Şenol Durgun, “Yusuf Akçura (1876-1935)”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019, s. 49.

¹⁷⁸ Georgeon, “*Türk Milliyetçiliğinin Kö...*”, s. 26-27.

¹⁷⁹ Mardin, “*Türk Modernleşmesi...*”, s. 97.

¹⁸⁰ Mehmet Kaan Çalen, “*Ziya Gökalp (1876-1924)*”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019, s. 32.

¹⁸¹ Geniş bilgi için bkz. Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, Haz. İbrahim Kutluk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976.

¹⁸² Çalen, “*Modern Türk...*”, s. 22-23.

Cumhuriyetin kuruluş ilkelerinin belirlenmesinde etkili ve besleyici olmuştur.¹⁸³ Ayrıca Gökalp, Türkçülük ve milliyetçiliği bir program mahiyetine getirdiği “Turan” manzumesini ilk defa dile getirmiştir. İbrahim Kafesoğlu, bu manzumenin Türk kültür ve fikir hayatında büyük bir önemi olduğunu söyler çünkü bu manzume “yeryüzündeki Türkleri tek idarede toplamak gibi ciddiyetle alâkasız ve siyasî bir aksiyon değil, fakat Türklüğün varlığını teminat altına alacak olan bir kültür seferberliği ihtiva ediyordu”.¹⁸⁴ Gökalp, Turan’ın sınırlarını net olarak belirmemiştir. Ona göre Turan, sonsuz bir ülkedir. Gökalp bu düşüncesini toplumun bütün fertlerine hitap edebilecek şekilde anlatmıştır. Çocuklar için yazdığı Ala Geyik isimli manzumesinde Turan düşüncesiyle ilgili:

“Yüz milyon Türk, bu anda,
Seni bekler Turan’nda;
Haydi, çabuk varalım,
Karanlığı yaralım.
Sönük ocak canlansın,
Yoksul ülke ş anlansın!” demektedir.¹⁸⁵

1902 yılına gelindiğinde ise Jön Türkler çalışmalarını tek bir çatı altında yürütebilmek için Paris’te bir kongre düzenlenmiştir. Bu kongrede yaşanan fikir ayrılıkları sebebiyle Jön Türk hareketi ikiye bölünmüştür. Sonrasında Ahmet Rıza’nın fikir babası sayıldığı Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti (İTC) 1906 yılında Selanik’te teşkil edilen “Hürriyet Cemiyeti” ile birleşmiştir. Bu birleşmenin ardından Jön Türkler çalışmalarını hızlandırarak 24 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyetin ilan edilmesini sağlamıştır. II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi “Hürriyet İlanı” olarak adlandırılmıştır. Osmanlı tarihinde ilk defa, “Ya Kanun-ı Esasi Ya Ölüm” sloganı ile bu devir başlamıştır. II. Meşrutiyetin ardından siyasi ve kültürel yaşam, bir açıdan konferanslar döneminin de başlangıcıdır.¹⁸⁶

¹⁸³ Köseoğlu, “*Türk Milliyetçiliği ve...*”, s. 46.

¹⁸⁴ Kafesoğlu, “*Türk Milliyetçiliğinin Me...*”, s. 209-210.

¹⁸⁵ Aktaş, “*Ömer Seyfettin...*”, s. 102.

¹⁸⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) Kanun-ı Esasi ve Meşrutiyet Dönemi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 18.

30 seneden uzun süren II. Abdülhamit Devri, tüm engellemelere rağmen II. Jön Türk hareketinin ortaya çıkışına engel olamamıştır. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlükçü ortam çeşitli fikirlerin yazılabilmesine imkân hazırlamıştır. Bu fikir konuları birçok kez üç fikir etrafında şekillenmiştir. Bu üç fikir: “Yeni Osmanlıların, farklı cemaatleri Osmanlı tahtı etrafında birleştirme yönündeki eski ülküsü, Osmanlılık; İslami uygulamaları ve İslam ümmeti içerisindeki dayanışmayı esas olarak İmparatorluğu hayat vermeye çalışan (Pan) İslamizm ve Türk halkları Osmanlı bayrağı altında birleştirmeye çalışan (Pan) Türkizm”dir. Bazı yazarlar bu döneme ait diğer bir fikri de eklemektedir. O fikir ise Avrupa’nın ön plana çıkarıldığı Batıcılıktır.¹⁸⁷ II. Meşrutiyet'in ilanının ardından görülen tüm fikirler, yıkılmanın eşiğinde olan devleti kurtarmayı hedefleyen milliyetçilik barındıran akımlardır. Ancak ne Tanzimat reformları ne de Osmanlılık ve İslamcılık gibi fikirler beklenenin aksine Osmanlı milleti oluşmasını sağlayamamış ve milliyetçi fikirlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

İlk Türkçü kadronun çalışmalarında bilimsel konular ağırlık göstermiştir. Türkçe üzerine çalışmalar yapılmış ve millet bilincinin ortak dil ile sağlanacağına inanılmıştır. Devamında ise Türkçülük fikri siyasi hâle gelerek Turan’ı¹⁸⁸ ifade edecektir. Fakat döneme bakıldığında bütün fikirlerin ana hedefi devletin varlığını devam ettirebilmesidir.¹⁸⁹ Tüm ilmi çalışmalar neticesinde ise Osmanlı fikir üreticileri etrafında Türklük teriminin canlandığı ve Türklükten yola çıkarak yeni bir edebi yazımın ortaya çıktığı görülmektedir.

II. Meşrutiyet Devri’nde Türklük düşüncesi, Osmanlı Türkleri içinde gitgide büyüyen ve güçlenerek basın organları arasında kendini göstermeye ve büyük bir kesime ulaşmaya başlamıştır. Bu dönemde Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Ocağı, Türk Bilgi Derneği gibi teşkilatlar; Türk Derneği, Türk Yurdu, Genç Kalemler, Halka Doğru, Türk Sözü, Milli Tettebular, İslam Mecmuası, İçtimaiyat Mecmuası, Yeni Mecmua gibi süreli yayınlar çoğunlukla Türkçülük fikrinden bahsetmiştir.

¹⁸⁷ Zürcher, “*Modernleşen...*”, s. 186.

¹⁸⁸ Turan terimi aslında Fars efsanesinde anılan Farsça kökenli bir kelimedir. Bu terim, Sovyetlerin Türkistan’ına denk gelen, Afganistan’ın kuzeyinden Aral Gölü’ne doğuda Çin’in Türkistan’ı boyunca devam eden bir bölgeyi içine alır. 19. yüzyılda Macaristan’da gerçekleştirilen Türkoloji çalışmaları neticesinde, Turan, tüm Türk kökenli lehçe ve lisanların yanında Fince ve Macarca’yı da içine alan Ural-Altay dil ailesini anlatan bir anlamı ifade etmiştir. “Turanî” kavramı, yaklaşık olarak 2000 yıl eskiye götürülen Türkistan halklarını anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Ana anlatımıyla “Turancılık” ya da “Pan-Turancılık”, 19. yüzyılın sonlarına doğru Macaristan’da siyasi bir fikir olarak ortaya çıkmıştır. 1905 senesinde Macar Turancılar, “Budapeşte-Tokyo” ve “Kazan-İstanbul” dâhilinde birlik istemişlerdir. Başka bir anlatımla, Turancılık, Türk kökenli toplumların, Macarların ve Finlerin bütünlüğünü anlatır ve bu açıdan “Pan-Turancılık” ile eş anlamlıdır. Bkz. Özdoğan, “*Turan’dan Bozkurt’a...*”, s. 28.

¹⁸⁹ Milay Köktürk, *Millet ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s. 68.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla beraber Selanik'te Ziya Gökalp'in çalışmalarıyla sistem haline getirilmeye başlanan "Pantürkçülük" aydın kesim ve askerler arasında hızlı bir şekilde yaygınlık kazanmıştır.¹⁹⁰ "Türklük cereyanı" Gökalp'in kendi ürünü değildir ancak çok kısa bir sürede bu düşüncenin lideri olarak Gökalp ön plana çıkmıştır.¹⁹¹ İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türkçülük siyasetini Gökalp'in sistemiyle uygulamaya çalışmıştır. Gökalp'in yöntemi şöyle özetlenebilir: "A. İhtilalcı ve İnkılâpçı, B. Demokrat ve Meşrutiyetçi, C. Hilafetçi ve Panislamist, D. Türkçü ve Pantürkist, E. Halkçı ve milliyetçi, F. Medeniyette Batıcı, kültürde milliyetçi".¹⁹²

31 Mart Vakası (13 Nisan 1909), II. Abdülhamit'in meşrutiyete karşı hareketi şeklinde ele alınmıştır. 31 Mart Vakası'ndan Sultan Abdülhamit sorumlu tutulmuş ve tahtan indirilmesine karar verilmiştir. Yeni Sultan V. Mehmet Reşat'ın tahta çıkışı ile İttihat ve Terakki Partisi devlet yönetimindeki etkisini arttırmıştır.¹⁹³ Gelişen olaylarla beraber İTC tüm kuvveti kendisinde toplamış ve meclisteki çoğunluğu elde etmiştir. Yapılan seçimler kuvvet kullanılarak onların lehinde sonuçlandırılmıştır. Bu şekilde fiili bir tek parti rejimi ortaya çıkmıştır.¹⁹⁴ İTC, 1908 senesinden itibaren, Mondros Antlaşması'nın imzalandığı 1918 yılına kadar geçen 10 senelik vakitte iktidar partisi olarak görev almıştır. Mahmut Şevket Paşa'nın 11 Haziran 1913 tarihinde öldürülmesi ile 1918 yılına kadar sürecek üç adam yönetimi (Enver, Talat ve Cemal Paşalar-Triumvira) başlamıştır.¹⁹⁵

Türkçülük fikri, Genç Osmanlılar içerisinde yüksek oranda taraftar toplamasına rağmen 1913 Balkan Harbi'ne kadar Osmanlılık fikri revaçta kaldığından dolayı resmi bir hâl alamamıştır.¹⁹⁶ Balkan Harbi, Osmanlı'nın daha önce yaşamadığı bir felaket olduğundan dolayı Türk milliyetçiliğini uyandıran bir kırılma noktasıdır. Çünkü düne kadar devletin tebaası olan Balkan devletlerinin Türklere yaşattığı kayıp ve hayal kırıklığı tüm toplumu etkilemiştir.¹⁹⁷ Balkan Savaşlarının sosyokültürel etkileri şu şekildedir: "Osmanlı için Balkan Harbi sonun başlangıcıdır. Şunu hatırlamakta yarar var: En uzun Cihan Harbi, yani Birinci Dünya Savaşı Türklerin savaşıdır(...) Türkiye

¹⁹⁰ Atabay, "II. Dünya Savaşı...", s. 86.

¹⁹¹ Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Yer-Su Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 179.

¹⁹² Yaşar Semiz, "İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, S 35, 2014, s. 232.

¹⁹³ Nevin Yazıcı, *Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 146.

¹⁹⁴ Tunaya, "Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) Kanun-ı...", s. 42.

¹⁹⁵ Lewis, "Modern Türkiye...", s. 224.

¹⁹⁶ Zürcher, "Modernleşen...", s. 189.

¹⁹⁷ Yahya Kemal Taştan, *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017, s. 41.

bir anlamda Balkan Harbi'yle başladığı Cihan Harbi'ni Milli Mücadele ile sona ermiştir... Tüm bu savaşları sürdürecektir milli kimlik Balkan Harbi ile birlikte gündeme gelmiştir. Balkanlar'ın yitirilişi Osmanlı kimliğinin bir yana bırakılmasına, yeni bir milli kimlik olarak Türk milliyetçiliğinin ön plana çıkarılmasına neden olmuştur".¹⁹⁸ Balkan savaşları, Türkçülüğün gelişmesinde dönüm noktasıdır. Balkan savaşları neticesinde Türklerin Anadolu coğrafyasındaki önemi büyümüştür. Balkan Savaşları'ndan alınan büyük hezimet, Osmanlı Türklerinin bakışını Anadolu ve Asya bölgelerine çekmiş ve İTC'nin Türkçülük fikriyle hareket etmesine yol açmıştır. Bu nedenle Türk ırkından olan ve ana dili Türkçe olan Türklerin yoğunlukla yaşadığı Kafkasya ve Türkistan mühim hale gelmiştir.¹⁹⁹ 1913 senesinin bir diğer önemi de Türkçülük fikrinin, tezlerini oturtması, basına yayılması ve İTC hükümeti tarafından kabul edilen bir ideoloji hâline gelmesidir.²⁰⁰ Birçok etnik unsura sahip olan devlette, devletin devamını sürdürmek amacıyla, devleti yöneten kesimin bütün milliyetçi fikirlerin karşısında olması normaldir. Bu psikolojide, "ulusçuluk" çözüm olarak görülür. Bu nedenle, İTC bir dernek olarak kurulduğu dönemde Türkçülük fikrine meyletmesine rağmen yönetimde olma çabasında ve yönetimde olduğu dönemde kendi ulusçuluğunu susturma çabaları anlaşılabilmektedir.²⁰¹

Türkleşme ve Türkçülüğün uygulanması I. Dünya Savaşı'yla birlikte başlamıştır. İttihat ve Terakki hükümeti yabancı okullardaki öğretmenlerin ve yöneticilerin Türkçe'yi konuşmadıklarını gördüklerinden 1914 yılında bazı kararlar almıştır. Bu doğrultuda 1915 yılında bütün yabancı okullarda Türkçe'nin kullanılmasını zorunlu hale getiren ilk kanun çıkarılmıştır.²⁰²²⁰³

Dünya Savaşı'nın başlaması ile Türkçülük fikri zirve noktasına ulaşmıştır. Çanakkale Savaşları'nda Türk ruhu, mücadelesini kazanmış ve Rus devleti tarih sahnesinden çekilmiştir. Ziya Gökalp, savaşın sonuna gelindiğinde ve İstiklâl Savaşı senelerindeki milliyetçilik fikrini terbiye içerisinde ve kültürle bütün olarak tanımlamaktadır.²⁰⁴ Gökalp'in Türk diliyle ilgili vurgusunun nedeni Mustafa Kemal

¹⁹⁸ Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918 Propagandadan Millî Kimlik İnşasına*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 119.

¹⁹⁹ Atabay, "II. Dünya Savaşı...", s. 89.

²⁰⁰ M. Şükrü Hanioglu, "Türkçülük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 41, İstanbul 2012., s. 551.

²⁰¹ Mete Tunçay vd., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, 1997, s. 37.

²⁰² Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s. 51-52.

²⁰³ İttihatçıların, İTC şeklinde bilinen son faaliyetleri 1923-1924 yıllarında olmuştur. 1926 senesinde İzmir Suikastı sebebiyle İTC kadrosu tasfiye edilmiş, bazıları Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) içerisinde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bkz. Vahdettin Engin, *Hesaplaşma*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

²⁰⁴ Gökalp, "Türkçülüğün...", s. 177-178.

Paşa'nın, İstiklâl Savaşı'nın başlarında Türk milliyetçiliğini rehber edinerek milliyetçiliği bir çağrı olarak kullanmasıdır. Milliyetçilik bir anlamda Milli Mücadele'nin hareketi görevini görmüştür. Mustafa Kemal Samsun'a varır varmaz yazdığı ve gönderdiği tüm yazılarında “millet, irade-i milliye, millî hâkimiyet, vicdanı millî, milliyet ve milliyetçilik” kelimelerine vurgu yapmıştır. İstiklal Savaşı'nın tüm sıfatları ve tabirleri Türk milliyetçiliği fikrinin açık delilidir: “Millî Mücadele, Millî İstiklâl, Millî Hareket, Millî Zafer, Büyük Millet Meclisi, Hâkimiyeti Milliye, Kuvayi milliye”.²⁰⁵

Osmanlı Devleti'nin son devresinde Türkçülük, Anadolu topraklarında ulus devletin en önemli unsuru hâline gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devri'nde de Türkçülüğe sahip çıkılması dönemin bir şartı olmuştur. Türkçülük, kurulan devletin fikri altyapısını oluşturması ile “ümme” şeklinden “ulus” fikrine ve şark toplumundan Garp toplumuna geçişte önemli hâle gelmiştir.²⁰⁶ Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'nın çok uluslu hâlden ayrılarak Türklerden oluşan “ulus-devlet” biçimini almıştır. “Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir” cümlesini merkeze alarak ve sadece bu cümleyle bile milliyetçi bir biçim hâline bürünerek Türkiye sistemini ulus kavramının üzerine şekillendirmiştir.²⁰⁷

Cumhuriyet Türkiye'si'nin Türk milliyetçiliği, birçok yönden Mustafa Kemal Paşa ve yanındakilerin tecrübe ve fikirlerine göre oluşmuştur.²⁰⁸ Mustafa Kemal Paşa'nın milliyetçilik anlayışı; İstiklâl Devri'nde ortaya çıkan ve Cumhuriyet Dönemi'nin temellerini atan Türk milliyetçiliğinde, cumhurbaşkanlığı devrinde yürüttüğü uygulamalarında, ölümü ardından arkasında bıraktığı mirasında görülebilmektedir.²⁰⁹ Mustafa Kemal, “Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk denir” sözü ile yeni cumhuriyetin milliyetçilik anlayışını ortaya koymuştur. Atatürk, Türkleri tarif ederken “Geçmişte Türk varlığı, yaşayan Türk milleti, gelecekte Türk” ifadelerini kullanmıştır.²¹⁰ Kemalist milliyetçiliğin uygulamaları dönemsel olarak değişikliğe uğramıştır. Bu dönemler 1919-1924, 1924-1930 ve 1930 sonrası olarak ele

²⁰⁵ Safa, “*Türk İnkılâbına...*”, s. 59.

²⁰⁶ Akçura, “*Üç Tarzı...*”, s. 74.

²⁰⁷ Ali Rıza Saklı, “Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti ve Milliyetçilik Anlayışının Uygunluğu Sorunu”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13/1, 2011, s. 5.

²⁰⁸ Rafael Muhammetdin, *Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi*, Türk Tarih Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1998, s. 116.

²⁰⁹ İnan, “*Medeni Bilgiler...*”, s. 28.

²¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Afet İnan, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Yenigün Haber Yayınları, Aralık 1999, s. 40.

alınabilir. İlk dönem koşullar nedeniyle Türklük, Müslümanlıkla özdeş olarak ele alınmış, 1924'ten sonra ise Türklük tanımı siyasi olarak ağırlığını hissettirmiştir.²¹¹

Türkçülük, cumhuriyetin ilanı ardından, milletleşme sürecinin temeli olmuş ve Atatürk Dönemi milliyetçilik kavramının oturtulmasında yardımcı olmuştur. Cumhuriyetin ilanıyla milliyetçilik söylemlerinde farklılığa ve ulus meydana getirebilmek için yöneticilerin yeni devrimlerine tanıklık edilmiştir. Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçilik anlayışına yenilik getirme çalışmasının ilk adımlarını “millî hâkimiyetin tesisi ve Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşu, saltanat ve hilafetin ilgası, millî iktisat siyaseti, Türk tarihinin Orta Asya kökenine uzatılması(...), Güneş Dil teorisi, Soyadı Kanunu, Ezan'ın Türkçeleştirilmesi gibi adımlarda” görmekteyiz.²¹² “Güneş Dil Teorisi”²¹³ ve “Türk Tarih Tezi”²¹⁴, kurulan yeni Türk kimliğinin temellerinin atılmasında yardımcı olmuştur.²¹⁵

Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün vefatına kadar olan 15 yıllık dönem Türk milli eğitimi açısından en parlak dönemdir. Bu dönemdeki eğitimin ana hedefi Milli Mücadele ruhunun geliştirilerek devamını sağlamaktır. “Vaktiyle Süleyman Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Rıza Nur, Ziya Gökalp, Mehmet Emin ve Ömer Seyfeddin'lerin başlattığı dilde, tarihte edebiyat, sanat ve kültürde Türklüğe dönüş hareketi, Cumhuriyet millî eğitiminin de asıl muhtevasını teşkil etmiştir”. Necmettin Hacıeminoğlu, milli eğitime vatanın bütünlüğü ve üstünlüğü fikrinin yanında Batı'nın ilim ve tekniğine ulaşmanın azminin eklendiğini söyleyerek 1923-1938 yıllarındaki milli eğitimi

²¹¹ Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019, s. 125-126.

²¹² Ahmet Yıldız, “Kemalist Milliyetçilik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2, Kemalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 223.

²¹³ “Güneş Dil Teorisi”ne bu ismin verilmesinin sebebi, yerli dilbilimcilerin “güneş” kelimesi üzerine yapmış oldukları çalışmalarıdır. Bu dilbilimciler, araştırmaları sırasında eski Türkçe’deki “siliy” yani güneş ile Fransızca “soleil” kelimelerinin yakın olduklarını fark ederler. Bunun üzerine araştırmalarını genişleten araştırmacılar Türklerin dünya üzerindeki en eski ırk ve güneşe taptıklarını söylerler. Eski Türkler hayatlarının merkezine güneşi almışlar ve güneş temelli bir dil benimsemişlerdir. Bu dilbilimcilerin iddialarına göre, Güneş Dili dünyadaki medeniyetlerin temelini temsil etmektedir. Bkz. Soner Çağaptay, “Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde Irk, Dil ve Etnisite”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s. 256.

²¹⁴ 1932 senesindeki Birinci Tarih Kongresi’nde ortaya atılan teze göre, Osmanlı’dan da geriye gidilerek güçlü bir bilinç oluşturulacak ve bu bilinç arkeoloji ve bilime dayandırılacaktı. 1937 senesindeki ikinci toplantıda Türk Tarih Tezi tüm hatlarıyla ele alınarak kabul edilmişti. Konunun Afet İnan, Bekir Sıdkı Baykal, Uluğ İğdemir, Hasan Çambel gibi eski dönem tarihçiler tarafından ele alınması sebebiyle bu kişiler “devlet kurucuları” olarak görülmüşlerdi. Bkz. Yesevi, “*Türk Milliyet...*”, s. 184. Soner Çağaptay I. Tarih Kongresi’ni şu şekilde anlatmaktadır: “Birinci Türk Tarih Kongresi Tarih Tezi’nin ve Türklüğü meydana getirenin ne olduğuna dair resmi görüşün kabulüyle sona erdi: ırk, etnisite ve uzun ve ihtisamlı bir tarih Türklüğün yapı taşlarıydı; ikinci olarak sadece Türkçe konuşan insanlar ulusa mensubiyet için uygundu ve üçüncü olarak din, Türklüğü tanımlamada belirleyici olmamalıydı. Her ne kadar Orta Asya’dan göç ettiklerinden beri Türkler diğer ırklarla karışmışlarsa da, dil onların hatırasını, kültürel özelliklerini ve en saygın mülkleri olan ‘Türk aklı’ da dâhil olmak üzere onları ulus yapan diğer her şeyi muhafaza etmişti. Türk dili ulusun niteliklerini muhafaza ettiği için sadece Türkçe konuşanlar Türklük iddiasında bulunabilirlerdi”. Bkz. Soner Çağaptay, *Türkiye’de İslâm, Laiklik ve Milliyetçilik Türk Kimdir?*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 84.

²¹⁵ Yesevi, “*Türk Milliyet...*”, s. 82.

anlatmaktadır.²¹⁶ Yusuf Akçura'ya göre Türkiye Cumhuriyeti, milliyetçiler için Türkçülük fikrinin canlı hali demektir. Türkçülerin, bu noktayı dahi, tahayyül edemedikleri bir istek Mustafa Kemal'in önderliğinde milli bir devlet olarak teşekkül etmiştir. Akçura, Türk milliyetçilerinin lisanın millileşmesini, yasaların Türk örfüne uygun olmasını ve kadınların eski devirlerdeki gibi özgürleşmesini vb. konularda millileşmeyi amaçladıklarını anlatmaktadır.²¹⁷

Orhangazi Ertekin, Cumhuriyet Devri'ndeki Türkçülüğün iki ayrı kuşağı olduğundan bahsetmektedir. Ertekin'in bahsettiği iki kuşat Türkçüler şöyledir: "Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Tekinalp, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Hasan Ferit Cansever vb. gibi ideolojik ve ajitatörler Nuri Killigil, Ali İhsan Sabis, H.H. Emir Erkilet vb. gibi İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk-Alman ilişkileri nezdinde roller edinmeye çalışan emekli generaller, bürokratlar ve aydınlardan oluşan I. Kuşak Türkçüleri ile Hüseyin Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Fethi Tevetoğlu, İsmet Tümtürk, Alparslan Türkeş vb. gibi öğrenci, öğretmen ve bir kısım subaylardan oluşan II. kuşak Türkçüler".²¹⁸ I. Kuşak Türkçüler, I. Dünya Savaşı'nın ardından çıkardıkları sonuçlar sebebiyle Pantürkçü fikirlerinden uzak durmuşlar ve ülke içinde ve dışındaki Türkler ile kültürel bağlarını savunmalarına rağmen hiçbir yerden toprak talep etmemişlerdir. II. Kuşak Türkçüler ise ülke dışındaki Türklerle sadece kültürel değil, politik hedefler de taşımışlardır.

Cumhuriyetin kurulmasından 1930'lu yıllara kadar milliyetçilik, milli kimliği oluşturmaktan daha çok "ümme" toplumu olma şuurunu taşıyan halkı, modernleştirmeye ve yeniden dönüştürmeye odaklanmıştır. Cumhuriyet Türkiye'si'nin tüm vatandaşları için Türk üst kimliği oluşturulmak istenmiştir.²¹⁹ Cumhuriyet'in ilanı ardından resmi ideoloji içerisinde bulunan Türkçülük "Türk ulusçuluğu" şeklinde yeniden tanımlanmıştır. Tek parti hükümetinin mevcudiyetini devam ettirmesiyle 1931 tarihine kadar kurumları merkezileşmiştir.²²⁰ 1920-1930 yıllarında resmi siyasi politikadaki değişikliğin birkaç sebebi vardır. İlki 1920 yıllarında Kemalist aydınlar, geçen on yıl boyunca yaşanan mücadelelerden kalan sorunları halletmeye çalışmışlardır. 1920 yıllarının sonlarında ise laikliğin yerleştirilmesinden sonra Kemalizm fikri

²¹⁶ Necmettin Hacıeminoğlu, *Milliyetçi Eğitim Sistemi*, Töre-Devlet Yayınları, Ankara 1974, s. 17.

²¹⁷ Akçuraoglu, "*Türk Yılı...*", s. 479.

²¹⁸ Orhangazi Ertekin, "Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4, Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s. 348.

²¹⁹ Azmi Özcan, "Milliyetçilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 30, İstanbul 2005, s. 86.

²²⁰ Özdoğan, "*Turan'dan Bozkurt'a...*", s. 13.

ideolojik hale getirilmiştir. Bu temellendirmeler içinde milliyetçilik düşüncesinin önemli bir yeri vardır.²²¹

1930 itibariyle hükümetin tüm kuvveti, partisi altında birleştirebilmek amacıyla yeni yaptırımlara yönelmesiyle değişiklikten milliyetçilikte payını almış ve Türk Ocakları tasfiye edilmiştir. Türk Ocakları ve Türk Yurdu mecmuasının faaliyetlerinin sonlandırılması Türkçülerin tepkisini çekmiştir. Türk Ocağı ve Türk Yurdu gibi Türkçülük fikrinin sesi konumundaki yerlerin kapatılmasından sonra Atsız Mecmua, yayım hayatına başlayarak Türkçülük çalışmalarında meydana gelebilecek kopukluğun önüne geçmiştir. Türk Tarih Kongresi'ne yönelik yazıları nedeniyle yayım hayatına son verilen Atsız Mecmua'nın yerine Çağatay, Tanrıdağ, Orhun, Ergenekon, Çınaraltı, Bozkurt, Gökbörü ve Kopuz gibi dergilerin yayım hayatına başlamaları sayesinde Türkçülük fikri kesintiye uğramamıştır.²²² Türkçü dergileri bulunan Reha Oğuz Türkkkan "Ergenekon, Bozkurt ve Gökbörü dergilerim merhum Atatürk'ün Türkçü görüşünü savunuyordu" demiştir.²²³

1930'dan sonraki dönemde Türkçülük fikri dalgalanmalar yaşamış olsa bile Mustafa Kemal Paşa dönemi, özellikle eğitim konusunda Türkiye'nin sisteminin temelini teşkil etmiştir.²²⁴ Atatürk'ün vefatıyla birlikte bu dönem "Türkçü kadroların tasfiye edilmeye başlandığı dönem" şeklinde ifade edilmiştir.²²⁵ Atatürkçülük ve Kemalizm fikri tek partili dönemde ağırlığı hissedilen görüşlerdendir. Cumhuriyetin ilk devrelerinde Turancılık²²⁶, Kemalist milliyetçilik tarafından beslenmiştir. Ayrıca Atatürkçülük (Kemalist milliyetçilik), Türk İnkılâbı'nın devamlı olmasını da sağlamıştır.²²⁷

Atatürk'ün ölümü ardından Türkiye'ye bakıldığında Turancılar arasında bir birlik olmadığı görülmektedir. Bu yüzden çalışmalarını dağınık bir şekilde yürütmüşlerdir. 1940'lar itibariyle Türkçülerin beş gruptan oluştuğu görülmektedir. 1.'si Zeki Velidi Togan, 2.'si Hüseyin Nihal Atsız, 3.'sü Rıza Nur, 4.'sü Reha Oğuz Türkkkan

²²¹ Çağatay, "Türkiye'de İslâm...", s. 71-72.

²²² Özdoğan, "Turan'dan Bozkurt'a...", s. 56.

²²³ Reha Oğuz Türkkkan, *Arayan Adam Bir Dava Uğruna 44 Olayları ve Tabutluk İşkenceleri Cilt II*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2011, s. 79.

²²⁴ Ercilasun, "Türkçülük ve...", s. 261.

²²⁵ Kadir Kaan Güler, *Alparslan Türkeş, Türk Milliyetçiliği Fikri ve CKMP*, Deli Dumlul Kitap, Ankara 2017, s. 56.

²²⁶ Farsça köklü bir terim olan Turan ilk başlarda İran'nın topraklarının Kuzey doğusunu ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Daha sonrasında, Ural-Altay ve Fin Macar toplulukları ve "Turan Irkı" şeklinde ifade edilen kavimlerin yaşamış oldukları anayurdu tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Turancılık ise uzak anayurt fikri olarak Macaristan'da 1939 yılında ortaya çıkmıştır. Bkz. Sarıay, "Türk Milliyetçiliği...", s. 202.

²²⁷ Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) Mütareke Cumhuriyet ve Atatürk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, 201.

ve beşincisi ise “Çınaraltı grubu” şeklinde isimlendirilen Ziya Gökalp’in düşüncelerini savunanlardır.²²⁸ Togan, dış Türkler ve Türkistan’daki sorunlara odaklanmışır. Atsız grubunun ise Turancılar içerisindeki en iyi örgütlü çalışma olmasının yanında keskin söylemlere sahiptir. Rıza Nur yaşı en büyük olanlardandır ve ölümü ardından yanındaki birçok kişi Atsız’a yakınlaşmıştır. Bozkurtçular olarak da adlandırılan Türkkan grubu da oldukça etkilidir. İlmli Turancılar olarak da bahsedilebilecek olan Orhan Seyfi Orhon ve Yusuf Ziya Ortaç gibi kişiler Çınaraltı dergisinde bir araya gelmişlerdir.²²⁹

1927’den beri İstanbul Üniversitesi’nde profesör olarak görev yapan ve 1932’de siyasi nedenlerden²³⁰ dolayı Türkiye’den giden Zeki Velidi Togan’ın Türkiye’ye dönmesi Türkçülük çalışmalarına olumlu etki yapmıştır. Ayrıca Türkiye içerisinde 1941 senesi itibarıyla Türkçü çalışmalarda hayli yükseliş görülmüştür. Reha Oğuz Türkkan’ın “1943 ortalarında, müşterek yakınımız olan Prof. Zeki Velidi Togan bizi evine davet etti ve bizi bir hayli zorlayıp barıştırdı, kucaklaştırdı”²³¹ ifadelerinde Togan’ın Hüseyin Nihal Atsız ve Türkkan gibi milliyetçilerin birlik içerisinde olmasını istediği anlaşılmaktadır.

II. Dünya Savaşı esnasında Türkiye de Türk dünyası da karmaşık bir hâl almıştır. Bu dönemde Türkçülük fikri güç kazanmış ve fikirlerin teşkilatlanması Türkiye geneline yayılmıştır. Bu genişlemede Almanya’nın büyük bir etkisi olmuştur. Almanya²³², Türkiye’yi kendi yanında harbe sokabilmek için Türkçü kesimlere ve Türk dış politikasında etkili olan kişilere yaklaşmıştır. Bu dönemde Pan-Türkçülük fikri,

²²⁸ Yesevi, “*Türk Milliyet...*”, s. 198-201.

²²⁹ Süleyman Seyfi Ögün, *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000, s. 139.

²³⁰ Zeki Velidi Togan, “1932 yılında gerçekleşen I. Türk Tarih Kongresi’nde ortaya atılan Orta Asya’nın eskiden bir iç deniz olduğu, sonradan kurduğuna ve göçlerin temel sebebinin bu olduğuna dair iddiâyı eleştirdiği için üniversite görevinden istifâ edip, Türkiye’den ayrılmak zorunda kaldı. Viyana’ya gittikten sonra zaman zaman Viyana, Bonn ve Göttingen Üniversitelerinde dersler verdi. 1939’da Milli Eğitim Bakanlığı’nın dâveti üzerine tekrar Türkiye’ye döndü”. Bkz. Kutlu Altay Kocaova, “Zeki Velidi Togan (1890-1966)”, *Türk Milliyetçiliği Portreleri*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019, s. 156.

²³¹ Türkkan, “*Arayan Adam...*”, s. 101.

²³² Almanya’nın Türkiye’yi savaşa yanında sokmak amacıyla yaptığı çalışmalarla ilgili Türkiye Alman Büyükelçisi Franz Von Papen’in raporu şu şekildedir: “Alman askeri başarıları sonucunda, Türk Hükümet çevrelerinin, Sovyet sınırı ötesindeki ırkdaşlarının/soydaşlarının, özellikle de Azeri Türklerinin kaderi ve geleceği ile daha yakından ilgilenmeye başladığı belirtiliyordu. Türk hükümet çevreleri, 1918 olaylarını yinelemek ve Bakü petrollerini ilhâk etmek eğilimindeydi. Bu amaçla, bir kısmı İkinci Abdülhamid zamanında benzer hizmetler görmüş bazı kişilerden, bir uzmanlar komitesi oluşturulmuştu. Komitenin amacı, gerek daha önce yurt dışından gelmiş ve artık Türkiye’de yaşayan Türk kökenli göçmenler arasında, gerekse yurt dışında, özellikle de İran Azerbaycanı’nda ve Hazar Denizi’ne kadar olan bölgede, Türk nüfusun yaşadığı bu bölgelerde, söz konusu bölgeleri Türkiye’ye ilhâk etmek için, taraftar toplamaktı. Grubun lideri, İstanbul mebusu Şükrü Yenibahça idi. Grubun diğer üyeleri ise Enver Paşa’nın kardeşi İslâm Ordusu eski liderlerinden ve 1918 yılında Bakü’ya giren Nuri Paşa (Nuri Kılıgil), Prof. Dr. Zeki Velidi (Başkı) Togan, Ahmet Câfer (Ahmet Sait Câfer) ve Türkiye’nin Kâbul Büyükelçisi Memduh Şevket Esendal idi. Ancak Memduh Şevket Esendal, devletin resmi temsilcisi olduğu için hükümetin verdiği talimata göre tutum alacaktı”. Bkz. Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt I*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 661-662.

Türk Dışışleri tarafından harbe katılmama veya tarafsızlığı devam ettirmek amacıyla bir dönemin siyasi manevrası olarak kullanılmıştır.²³³ Bu dönemde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Türkiye için tehdit hâlini alması neticesinde halk nezdinde SSCB'ye karşı “düşman” fikri oluşmuş ve milliyetçilerin kendilerini komünist karşıtı olarak ifade etmelerine sebebiyet vermiştir. Bu olaylar nedeniyle ülke içerisinde Türkçüler komünizmi “korkunç bir tehlike” olarak algılamışlar ve ana mücadele alanı olarak kabul etmişlerdir.²³⁴

II. Dünya Savaşı'nda Pantürkist düşüncenin canlandığı görülmekle birlikte 1943-1944 tarihlerinde savaşta yenilgiler almaya başlayan Almanya'nın Türkiye'ye, savaşa girmemesi ve tarafsız olması yönünde, baskı uygulamasıyla birlikte hükümetin Türkçülerin çalışmalarına engellemeler getirmesi Pan-Türkçülerin azmini azaltmış ve solcularla liberaller eleştirilerini serbest bir şekilde açıklamışlardır. Bu eleştirilere Türkçülerin cevap vermeleri nedeniyle taraf tutmadığını göstermek amacıyla iktidar, geçmişte kısmi özgürlükler bırakmış olduğu Türkçü fikirleri engellemeye çalışmıştır. Türkçüleri durdurabilmek için Türkçü aydınlar 9 Mayıs 1944 tarihinde tutuklanmıştır.²³⁵ 1944 Irkçılık-Turancılık Davaları'nın görünürdeki sebebi, Hüseyin Nihal Atsız'ın Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na gönderdiği mektuplarda²³⁶ komünist olduğunu söylediği şahısların mevcut vazifelerinden alınmasını talep etmesidir. Atsız, 26 Nisan 1944²³⁷ tarihinde duruşma için başkente getirildiğinde bir öğrenci topluluğu

²³³ Özdoğan, “Turan'dan Bozkurt'a...”, s. 126.

²³⁴ Ozan Karabulak, *Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı Süreli Yayınlarında Türk Milliyetçiliğinin Seyri 1931-1975*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2017, s. 236.

²³⁵ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 346.

²³⁶ Atsız'ın 1 Mart 1944 tarihinde Orhun dergisinin 15. sayısının birinci sayfasında “Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup” isimli yazısındaki bahsi geçen birinci mektubuna şu şekilde başlamaktadır: “Sayın Başvekil, Hem Türkçü, hem de Başvekil olduğunuz için size bu açık mektubu yazıyorum. Yalnız Başvekil olsaydınız bunları yazmak emeğine katlanmazdım. Çünkü Türkçü olmıyan bir Başvekil'e hitap etmenin ne kadar boş olduğunu bilirim. Yalnız Türkçü olsaydınız yine yazmağa lüzum görmezdim. Çünkü faydasız kalacak olduktan sonra, sizden daha eski Türkçülerle yurdun dertlerini her zaman konuşabilirim. Fakat Türkçü olarak idare makinesinin başında olduğunuz için sizinle konuşmaktan faydalar doğabileceğine inanıyor, onun için size hitap ediyorum”. Yazdığı ikinci mektupta, “Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav, Sadrettin Celal ve Ahmet Cevat” gibi kişilerin ismini komünist olarak vermesi yüzünden Sabahattin Ali, Atsız'ı dava etmiştir. Bkz. Mustafa Müftüoğlu, *Çankaya'da Kabus 3 Mayıs 1944*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1974, s. 21-28.

²³⁷ Resmi belgeye göre ilk duruşmada beraat ve mahkûm edilenler: “1. Mahkûm Olanlar: Zeki Velidi Togan: 10 sene ağır hapis, 4 sene Adapazarı'nda gözaltı. Ömür boyu amme hizmetlerinde mahrumiyetine. Nihal Atsız: 6 sene 6 ay, 15 gün hapis, 3 sene Adapazarı'nda gözaltında tutulması. Ömür boyu amme hizmetlerinden mahrumiyetine. Reha Oğuz Türkkan: 5 sene, 5 ay hapis. 2 sene Diyarbakır'da gözaltında tutulması. Cihat Savaşfer: 4 sene hapis. Uşak'ta gözaltında tutulması. 4 sene amme hizmetlerinden mahrumiyetine. Nurullah Barıman: 4 sene hapis. Kırşehir'de gözaltında tutulması. 4 sene amme hizmetlerinden mahrumiyetine. Nejdett Sancar: 1 sene, iki ay hapis. Fethi Tevetoğlu: 11 ay, 20 gün hapis. Cebbar Şenel: 11 ay hapis. Cemal Oğuz Öcal: 11 ay hapis. Alparslan Türkeş: 9 ay, 10 gün hapis. 2. Beraat Edenler: “Hasan Fethi Cansever, Fehiman Altan, Heybetullah İdil, Yusuf Kadıgil, Hamza Sadi Özbek, Muzaffer Eriş, Zeki Özgür, İsmet Rasin Tümtürk, Hikmet Tanyu, Hüseyin Namık Orkun, Orhan Şaik Gökat, Sait Bilgiç ve Saim Bayrak”. Bkz. Reha Oğuz Türkkan, “44 Olaylarında Doğrular, Yanlışlar”, *Türk Yurdu*, C 22, S 178, Haziran 2002, s. 36.

onu savunmak için gösteri yapmıştır.²³⁸ Atsız'a göre Ankara'da gerçekleştirilen yürüyüş, bir gençlik hareketidir. Gençler, fark etmiş oldukları tehlikeye ses çıkarmayanlara seslerini duyurmaya çalışmışlardır.²³⁹ Bütün yaşananlara rağmen, 3 Mayıs 1944 Irkçılık-Turancılık Davası²⁴⁰ Türkçülüğün ateşleyicisi hâline gelmiştir. Yaşananlar göz önüne alınarak 3 Mayıs tarihi “Türkçülük Günü” ilan edilmiştir. Bu olaylarla Türkçüler, yaşamış oldukları sıkıntılara rağmen yeni bir bakış açısı kazanmıştır.²⁴¹

Milliyetçi hareketin cumhuriyet sonrasında yaşamış olduğu en mühim kırılma 1944 Irkçılık-Turancılık Davası olarak görülmüştür. Bu davayla birlikte resmi ideolojinin milliyetçi düşüncüyü kontrolü altına almak istemesinin neticesinde yaşanan kırılma ve tartışmalar bir anlamda “devlet merkezli milliyetçilik ile toplum merkezli milliyetçiliğin karşı karşıya kalmasına yol açmıştır”.²⁴² Ayrıca dava sonrasında Türkçüler etkili olmaya devam etmenin yanı sıra II. Dünya Savaşı ardından anti-komünizm fikriyle ilerlemişlerdir.²⁴³ Yusuf Ziya Bölükbaşı, Irkçılık-Turancılık Davası'nın gidişatına bakıldığında “bir hukuksal süreç, bir kişi ya da kişi zümrenin açtığı bir dava neticesinde verilen cezalar olmadığını” söylemektedir. II. Dünya Savaşı döneminde, Türk iç ve dış politikası savaşın gidişatına yönelik hareket etmiştir. Almanya'nın savaşta üstün olduğu vakit Alman lehine politika yapılmaktayken, ABD ve SSCB'nin üstün olduğu vakit tam tersi yaşanmıştır. Aslında bu dava, Türkiye'nin savaş boyunca tarafsızlığının bir göstergesidir.²⁴⁴

1944 davası sonrasında milliyetçi gençler “Tabutluk” ismi verilen yerlerde işkenceye maruz bırakılmışlardır. Alparslan Türkeş, “1944 Milliyetçilik Olayı” adlı eserinde tabutlukların, yarım metre bir yer, 45 santimetre genişlik ve 50 santimetre uzunlukta beton duvar içinde bir oyuk, olduğunu anlatmıştır. Bu oyukların içine sokulan

²³⁸ Son duruşma, 9 Nisan 1944 tarihinde yapılır ve Atsız suçlu bulunur fakat herhangi bir suçtan mahkemesi olmadığından verilen ceza üçe bölünür ve ertelenir. Mahkeme neticesinde; “Atsız 4 yıl 9 ay 10 gün; Fethi Tevetoğlu 11 ay 20 gün; Zeki Velidi Togan 10 yıl; Reha Oğuz Türkkan 5 yıl 5 ay ağır hapis cezası alırlar”. Diğerleri ise içeride işkenceye maruz bırakılırlar. Sonrasında temyize gidilir. Askeri mahkeme verilen mahkeme kararını bozar. Atsız, 3 Mart 1947 tarihinde “2 Numaralı Örfi Mahkemesince” suçsuz bulunur ve serbest bırakılır. Bkz. Hüseyin Tuncer, “3 Mayıs Türkçülük Hadisesi, Irkçılık- Turancılık Meselesi”, *Türk Yurdu*, S 357, Y 106, 2017, s. 2.

²³⁹ Hüseyin Nihal Atsız, *Tarih, Kültür ve Kahramanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011, s. 72.

²⁴⁰ 1944 Irkçılık-Turancılık Davasıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Nejdett Sançar, *1944 Irkçılık Turancılık Davası Mahkeme Günlükleri*, Haz. Serkan Akyüz, Bozkurt Yayınları, İstanbul 2018. Murat Yılmaz, *1944-1945 Irkçılık Turancılık Davası Tefriki*, Umay Kitap, İstanbul 2016.

²⁴¹ Necmeddin Sefercioğlu, *3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2009, s. 5.

²⁴² Hatem Ete, Hamza Taşdelen, Sami Orçun Ersay, *Ülkücülüğten Tepkisel Milliyetçiliğe MHP'nin İdeolojisi ve Seçmen Eğilimleri*, SETA Yayınları, İstanbul 2014, s. 18.

²⁴³ Öğün, “*Mukayeseli Sosyal Teori...*”, s. 129-142.

²⁴⁴ Yusuf Ziya Bölükbaşı, “Hüseyin Nihal Atsız (1905-1975)”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019, s. 267.

kişi kapı kapandığında yere çömelememekle beraber bele ve ayağa batan demir prangalarda bulunmaktaymış ayrıca oyuğun tepesinde ampulün yanmakta olduğunu eklemektedir. Bu tabutluk denen oyuklara kapatılan kişilere 24 saat su ve yemekte verilmediğini söylemektedir.²⁴⁵ Aynı şekilde Reha Oğuz Türkkan, “(...)beni açılan insan boyutundan biraz daha yüksek deliğe ite kaka soktu. Duvarlardan sarkan iki halka bileklerime geçirildi, zincir gerilerek ayaklarım yerden bir karış kesildi ve birden tepemde muazzam bir ışık parladı, arkasından kapı veya kapak kapandı. Mahut Tabutlukla teşerrüf ettim”²⁴⁶ ifadeleriyle yaşadıklarını anlatmıştır.

Milliyetçilerin “Tabutluk”larda gördüğü muamele komünistlerin cesaretlenmelerine yol açmıştır. Bu devirde Türkçüler, komünizm karşısında durabilmek amacıyla hareket etmişlerdir. Komünizme karşılık vermek için çalışmaları yaygınlaştırmışlardır. 1945 Tan Olayı,²⁴⁷ 1947’de İzmir Zincirli Hürriyet mecmuasının basımhanelerine zarar verilmesi ve Milli Türk Talebe Birliği (MTTB)’nin²⁴⁸ 1947 yılında Ankara Üniversitesindeki hocalık yapmasına karşı oldukları kişilere karşı başlattıkları gösteriler gerçekleştirilmiştir.²⁴⁹

1944 olayındaki işkenceden dört yıl sonra (24 Mayıs 1948) CHP meclis grubu “komünizmle mücadeleye karar vermek” amacıyla toplanmıştır. O toplantıda konuşan “Nihat Erim, Fahri Kurtuluş, Sinan Tekeli, Süreyya Örgüevren, Fahrettin Altay, Rasih Hoca” tehlikeyle ilgili hassas durmuşlardır “Komünizmle Mücadele” ve var olan mevzuatı incelemek amacıyla komisyon seçilmiştir. Komisyonun üyeleri şöyledir: “Ahmet Remzi Yüreğir(Adana), Sadı Irmak(Konya), Mekki Hikmet

²⁴⁵ Alparslan Türkeş, *1944 Milliyetçilik Olayı*, Kamer Yayınları, İstanbul 1992, s. 60.

²⁴⁶ Türkkan, “*Aryan Adam...*”, s. 142-143.

²⁴⁷ Tan Gazetesi, 1935’te Ahmet Emin Yalman, Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Ömer Rıza Doğrul, Burhan Felek, Refik Halid Karay, Esref Şefik ve Fikret Adil’le beraber serüvenine başlamıştır. II. Cihan Harbi esnasında gazetesinin Nazizm’e olan eleştirileri, muharebe dışı kalma kararı, müttefik birlikleriyle anlaşma yapılmasının önemi, SSCB’nin karşısında bir siyaseti olmasıyla ilgili yazılarıyla öne çıkmıştır. Bu sebeplerle öteki yayınlar tarafından sıkça eleştirilmiştir. Bkz. Serap Yolcu Yavuz, *Cumhuriyet Misyonerleri 1930-1946 Arası Türkiye’de Bir Politik Özne Olarak Gençlik İnşası*, Vakıf Bank Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 225. Hüseyin Cahit Yalçın’ın 3 Aralık 1945 tarihinde, SSCB yanlısı olarak tanınan Tan Gazetesine karşı, “Kalkın Ey Ehli Vatan” isimli makalesi vatandaşı galeyana getirmiştir. Yalçın’ın yazısı sonrasında (4 Aralık 1945), yüksek öğretim talebeleri İstanbul Üniversitesi’nde toplanmış, gösteri yapmış ve Tan’ın binasına saldırmıştır. Grup, sola yakınlığıyla tanınan ABC, Berrak Kitabevi, Görüşler Dergisi, Yeni Dünya ve La Turque yayınları tahribata uğramıştır. Yaşanan olaylar neticesinde “Türk Ceza Kanunu’nun 159. Maddesine” binaen Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel ve Cami Bayburt birer yıl mahkûm edilmişlerdir. Bkz. Ahmet Çelik, “Soğuk Savaşın Başlarında Türkiye’de Anti-Komünizm Etkisinde Milliyetçilik ve Din”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 30, S 1, 2020, s. 402.

²⁴⁸ Milli Türk Talebe Birliği’nin komünizmle mücadelesi yalnızca teoride kalmamış ve çeşitli şehirlerde komünizmle karşı 20 Mart 1966 tarihinde İstanbul’da başlayarak Kahramanmaraş, Erzurum, Zonguldak gibi şehirlerde devam eden “Komünizmi tel’in ve gafletten uyarma mitingleri” yapılmıştır. Bkz. Emine Öztürk, “Milli Türk Talebe Birliğinde Değişen Milliyetçilik Anlayışı ve Anti-Komünizm (1965-1971)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 25, 2016, s. 111.

²⁴⁹ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Aşırı Milliyetçi Sağ Geçiş Sürecinde Türkiye, Geçiş Sürecinde Türkiye*, Der. İrvin C. Schick, E. Ahmet Toprak, Belge Yayınları, İstanbul 2006, s. 209.

Gelenbek(İstanbul), Nihat Erim(Kocaeli), Süreyya Örgüevren(Balıkesir), Tahsin Banguoğlu(Bingöl), Feridun Fikri Düşünsel(Bingöl), Hulki Karagülle(Konya), Hüseyin Cahit Yalçın(İstanbul)”. Müspet hedeflerle kurulan komisyon, CHP’nin içerisinde var olan “Sola müsamaha” düşüncesi nedeniyle çalışmamıştır.²⁵⁰

İktidarın etkisi ve kolluk kuvvetlerinin de yardımıyla yürütülen yaptırımlar döneme damgasını vurmuştur. Komünizmin Rusların yararına olduğu, bu düşünce için çalışanların hain anlamında kabul edilebileceği bu sebeple askeri mahkemeler tarafından yargılamasının uygun olduğu, anayasa da bulunan yıkıcı ve bölücü terimlerinin yerine komünizm teriminin açıkça yazması gerekliliği mevzuunda görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler neticesinde, Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 141, 142 ve 163. maddeleri gereğinde cezalandırma kararı alınmıştır. Mevzu bahis cezaların ise süreleri ve maddi hükümleri yükseltilmiştir.²⁵¹

4. Çok Partili Hayat ve Milliyetçilik

Türkiye, 1945 senesinin başlarında, II. Dünya savaşının sonuna gelindiğinde Almanya ve Japonya’ya savaş açmış ve Birleşmiş Milletlere (BM) kurucu üyelerden biri olarak katılmıştır. Türkiye, San Francisco Konferansı’na (26 Nisan 1945) giderken Avrupa basınına gelecek dönemlerde ülke içerisinde çok partili siyasi sisteme geçileceği izlenimi vermiştir. Aynı şekilde İsmet İnönü’de 19 Mayıs tarihindeki demecinde demokrasinin tam anlamıyla uygulanması gerektiğinden bahsetmiştir.²⁵²

CHP’nin içerisindeki fikir ayrılıkları 1945 senesindeki Toprak Reformu Tasarısı²⁵³ nedeniyle keskinleşmiş ve uzun süren tartışmalar neticesinde 11 Haziran’da parti, kanunu kabul etmiştir. Kanunun karşısında olanlar Celal Bayar, Refik Koraltan ve Adnan Menderes’tir. Parti içerisindeki tartışmalar bu üç mebusun partiden ayrılmasına

²⁵⁰ İlhan Egemen Darendelioğlu, *Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri*, Toker Yayınları, 1968, s. 197-198.

²⁵¹ Resmi Gazete, 6 Haziran 1949, S 7234.

²⁵² Levent Cantek, *Cumhuriyetin Büluğ Çağı Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar (1945-1950)*, İletişim Yayınları 2008, s. 38.

²⁵³ Toprak reformunun amaçlarını Bernard Lewis şu şekilde anlatmaktadır: “Toprağı hiç olmayan ya da çok az olan köylülere toprak ve tarım aletleri vermek, ülkenin ekilebilir topraklarının tam ve verimli kullanımını sağlamak. Yöntem; yirmi yıllık faizsiz kalkınma kredisi ve diğer maddi yardımlarla birlikte bu köylülere toprak vermektir. Bu toprak, kullanılmayan hazine arazileri, belediyelere ve devlete ait diğer topraklar, tarıma elverişli hale getirilen araziler, sahibi belli olmayan topraklar ve özel kişilerden müsadere edilecek araziler olacaktır. Bu son kategori için, 500 dönümden fazla bütün araziler millileştirilecektir. Millileştirme bedelleri değişen ölçülerde ödenecektir; elde bulundurulacak arazi ne kadar büyükse oranlar o kadar küçük olacaktır. 20 yıl içinde, yüzde dördü hazine bonusu olmak üzere taksitler halinde ödenecektir. Yasa, bu yasayla elde edilen yeni toprakların mirasçılar arasında bölünemeyeceğini de şart koşuyordu. Kırsal nüfusun yaklaşık üçte birinin -5 milyon kişinin- tam uygulandığında Türkiye’yi bağımsız bir küçük mülk sahibi köylüler ülkesine dönüştürecek önemli bir devrime yol açacak olan bu yasadaki yararlanacağı tahmin ediliyordu”. Bkz. Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul 1996, s. 27.

neden olmuştur. Bu kişiler 7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti'yi (DP) resmen kurmuşlardır. Çok partili siyasi hayata geçişte, 21 Temmuz 1946 ve 12 Temmuz 1947 dönemi büyük bir önem taşımıştır. 12 Temmuz 1947'de İsmet İnönü radyodan ilan ettiği bildiri ile net bir tavır sergilemiş ve tek partili yönetim sonlandırılmıştır. Ayrıca muhalefet partisine “eylem serbestliği ve tek partiye eşitlik” imkânı tanınmıştır.²⁵⁴

DP, nizamnamesinde ve yayınlarında, sağ fikirlere yakınlığını açıklamıştır. DP'nin sağ fikir denilirken ne kastettiği şöyle anlatılmaktadır: “Partimizin sağcılık anlayışı, kaynağını teşkil eden Türk-İslâm düşüncesi gibi, yarınları inşaa dönüktür... Bizim sağcılığımız, gelişmeye, ıslâhatçılığa, kendini tarihî ve manevî değerlerinden güç alarak yenilemeye açık olan milletimizin insanlık camiasında varlığını sürdürmesini sağlayan ülküler manzumesidir. DP'nin sağcılığı donmuş bir doktrin olmayıp, milletimizin kendine ve kök değerlerine yabancılaşmadan, kendi öz inançları ve kendi öz hayat tarzı içinde yaşaması, gelişmesi, ilerlemesi, kalkınması ve yüceltilmesi davasının adıdır. DP'nin sağcılık görüşü, devlet felsefesinin üç ana unsuru olan siyasî, sosyal, ekonomik alanları da içine almaktadır”. Bu açıklamanın ardından, “Sağcılık ilkemizin sosyal yönünü milliyetçilik teşkil etmektedir” denilmekte ve şunlar ilâve edilmektedir: ‘Uzun ve zengin tarihi içinde Türk milleti dini, dili, töreleri, kültür ve sanat hazineleri, hukuk ve ahlâkı ve topyekün manevî değerleri ile üstün bir Millî Değerler Sistemi meydana getirmiştir’. Görüldüğü üzere DP, milliyetçiliği, sağcılığın parçası olarak kabul etmiş ancak milliyetçiliği kendisine temel ilke olarak benimsediği sağcılık içerisinde eritmiştir. Yalçın Toker, DP'nin “tarifini yaptıkları milliyetçiliği, programlarının sayfaları arasında tozlanmaya terk etmiş ve onun icaplarını yani aksiyonunu yerine getirmemiş” olduklarını ifade etmektedir. Toker, DP'nin milliyetçilik yorumundan ziyade söylenenlerin icraata dökülmemesini eleştirmektedir.²⁵⁵ DP'nin muhalefette bulunduğu zaman milliyetçiliği temel ilkelerinden kabul etmesine rağmen yapılan suiistimalleri yermişlerdir. DP, “Ben Türküm” diyen vatandaşları, ırk ve inanç ayrımı gözetmeden Türk kabul ederek Türk muamelesi yapılacağını anlatmıştır.²⁵⁶

Çok partili hayat Türk milliyetçiliği adına yeni bir devir anlamına gelmiştir. CHP'nin muhaliflerin sertliklerini azaltabilmek amacıyla getirdiği düzenlemeler ve yeni özgürlükler, Türk milliyetçiliğinin nefes almasını sağlamıştır. Bu özgürlükler içerisinde Türk milliyetçilerinin, ocak ve dernekler yoluyla örgütlenme çalışmaları hızlanmıştır.

²⁵⁴ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul 1995, s. 148-153.

²⁵⁵ Yalçın Toker, *Milliyetçiliğin Yasal Kaynakları*, Toker Yayınları, İstanbul 1979, s. 436.

²⁵⁶ Karpat, “*Türk Demokrasi...*”, s. 337.

1938 tarihindeki “dernekler kanunu”nda yapılan 1946 değişiklikleriyle Türkiye’deki gençlerin teşkilatlanabileceği dernekler kurulmuştur.²⁵⁷ Çok partili hayatla birlikte kurulan milliyetçi dernekler 1950 Nisan ayı itibariyle “Türkiye Milliyetçiler Federasyonu” ismi ile bir araya gelmişlerdir. Birlikte hareket etmek amacıyla “Türk Kültür Ocağı, Türk Gençlik Teşkilatı, Türk Kültür Çalışmaları Derneği, Türk Kültür Derneği, Kayseri Türk Kültür Birliği” birleşen derneklerdir.²⁵⁸ 1950-60 senelerinde de teşekkül eden “Komünizmle Mücadele Dernekleri” de etkili olmuşlardır.²⁵⁹

Birleşememiş olan Türkçülerin bütünlüğünü sağlayabilmek amacıyla 1946’dan 1951’e kadar tartışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu konuyla ilgili iki düşünce dikkat çekmektedir. Birisi “milliyetçi bir siyasi partinin kurulması” ve Türk milliyetçilerinin bu parti içerisinde bir araya gelmesini isterken, diğeri ise milliyetçiliğin politikadan azade partiler üstü bir konumda olduğunu bu yüzden politika dışında bir kurum oluşturulması düşüncesini savunmuştur.²⁶⁰ Milliyetçi siyasi parti fikri 1946 yılında Reha Oğuz Türkkkan tarafından ortaya atılmıştır. Türkkkan kurulmasını arzuladığı bu Türkçü parti için program dahi hazırlamıştır. “İleri Türkçülük ve Partiler” isimli kitapçığının “1.nci bölümünde, İleri Türkçülük Partisinin Prensipleri az çok mufassal bir şekilde izah ve müdafaa edilmiş, 2 inci bölümde ise bu prensipler program halinde kısaca sayılmış, milli meseleler de gözden geçirilmiştir(...)”²⁶¹ Türkçülerin birleşmesi ve iktidara ulaşabilmesi için parti kurmasını isteyenlerden birisi de Rıza Nur’dur. Bunun için “Türkçü Parti Tüzüğü” dahi hazırlamıştır. Rıza Nur’un vefatı sonrasında bu konu çok partili siyasi hayata kadar rafa kaldırılmıştır.²⁶²

Zeki Velidi Togan, 1951 senesindeki bir konferansta, birleşme tartışmalarıyla ilgili şunları söylemektedir: “Türk Milliyetçileri bugün birleşme ve aralarındaki muhtelif cereyanları telif etme ihtiyacı duyuyorlar. Teşkilatları var, bunlar da fırkalar üstünde teşekkül olarak bulunacaklardır. Fakat takip edecekleri gâye yalnız kültürel mi, yahut hem kültürel hem siyâsi mi olacaktır, bunlar açıklanmak icap eden meselelerdir. (...)misyoner teşkilâtına, yahut filantropik cemiyetlere benzer bir şekilde asırlar zarfında tedricen iş görecektir, tarikat şeyhleri ve müritleri gibi halk arasında nesiller boyunca çalışarak aktüel meselelerden çok umumi milli terbiye, ahlak terbiyesi gayesini

²⁵⁷ Saklı, “Türkiye Cumhuriyeti...”, s. 13.

²⁵⁸ Darendelioğlu, “Türkiye’de Milliyetçilik...”, s. 225.

²⁵⁹ Özkırımlı, Sofos, “Tarihin Cenderesinde...”, s. 125.

²⁶⁰ Murat Kılıç, “Allah, Vatan, Soy, Milli Mukaddesat” *Türk Milliyetçiler Derneği (1951-1953)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 73.

²⁶¹ Reha Oğuz Türkkkan, *İleri Türkçülük ve Partiler*, Sinan Matbaası, İstanbul 1946, s. 11.

²⁶² Ali Kemal Meram, *Türkçülük ve Türkçülük Mücadeleleri Tarihi*, Kültür Yayınları, İstanbul 1969, s. 186-190.

görecek teşekküller mi olmalıdır?” Togan, Türk milliyetçiliğinin daha ziyade gelecek nesillerin eğitimini amaç edinmelerini istemektedir. Ona göre aktüel konularda uğraşabilecek parti statüsünde olmakla beraber isteklerini siyasi davalar şeklinde ortaya koyabilecek bir harekette olması gerekmektedir.²⁶³ Necmettin Hacıeminoğlu ise milliyetçilik konusunda dağınıklık olmasının ve mevcut bölünmelerin iki nedeni olabileceğini söylemektedir. Bu iki neden: “1. Varılmak istenen hedefin mahiyeti üzerinde görüş ayrılığı: Prensipte ayrılık, 2. Hedefe ulaşmak için tutulan yolun seçimi üzerinde görüş ayrılığı: Metotta ayrılık”.²⁶⁴

1950’li seneler itibariyle Türk milliyetçiliği, entelektüel haliyle dikkat çekerek sivil bir alanda kendini göstermiştir. Bu konuda önemli çalışmalarıyla öne çıkan iki kişi ise Nurettin Topçu ve Osman Turan’dır. Anadolu milliyetçilik ya da Anadoluçuluk fikri, II. Cihan Harbi sonrasında geliştirilmiştir. Turancılığın karşısında olan bu fikir, Anadolu sınırları dâhilinde İslam’ı destekler niteliktedir. Bu fikrin savunucuları Hilmi Ziya Ülken, M. Şemseddin Günaltay, Ahmet Kutsi Tecer ve Ahmet Hamdi Tanpınar’dır. Cumhuriyet devrinde ise Remzi Oğuz Arık ve Nurettin Topçu’dur.²⁶⁵ Anadolu milliyetçilik, Kemalist ve Türkçü milliyetçiler içerisinde “söylemsel” bir vasfa sahiptir. Hüseyin Nihal Atsız ve Reha Oğuz Türkkan’ın savundukları ırki milliyetçilik fikrine tamamen karşı olmamalarına rağmen söylemlerinde sahip oldukları ülke ve kültür kodları ile okuyanları tedirgin etmemişlerdir. 1940 yıllarında Millet Mecmuası etrafında kendini gösteren bu fikir, Pantürkçü fikirlere yönelik eleştirel tutumuyla ve Anadolu vurgusu ile dikkat çekmiştir. Anadoluçuluk, Anadolu’nun altını çize çize Türklerin vatanı olarak görmüş ve bu sayede kendini diğer milliyetçi fikirlerden ayırmıştır. Anadoluçuluk fikri diğer milliyetçi fikirler kadar ülkenin entelektüel çevreleri tarafından benimsenmese bile, katkısı bulunmadığı da söylenemez. Anadolu milliyetçilik fikrini kendi içerisinde üç ana dalga ile ele almak doğru olacaktır. Birincisi, İstiklal Savaşı senelerinde “Anadolu Mecmuası” etrafında birleşen Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Mükrimin Halil Yinanç’ın başında olduğu bir ekibin açıkladığı milliyetçiliktir. İkincisi 1930 sonları ile 1940’lı yıllarda Remzi Oğuz Arık ve Nurettin Topçu’nun yazılarıdır. Üçüncüsü ise öncekilerden söylemsel farkları barındıran Cevat Şakir Kabaağaçlı, Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat etrafında şekillenen “Mavi

²⁶³ Zeki Velidi Togan, *Türklüğün Mukadderatı Üzerine*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1977, s. 36.

²⁶⁴ Hacıeminoğlu, “*Milliyetçilik, Ülkücülük...*”, s. 56.

²⁶⁵ Ögün, “*Mukayeseli Sosyal Teori...*”, s. 129-130.

Anadoluculuk”tur.²⁶⁶ Mithat Atabay, Anadoluçuluğun, Pantürkçülüğün Türkler içinde meydana getirdiği kötü geçmişin sonucu olarak ortaya çıkan milliyetçilik olduğunu ileri sürmektedir. Bu neticelerle birleşen Anadoluçuluk, mistik bir özelliktedir. Anadoluçular, eskiye döndükleri vakit yalnızca Anadolu’yu ele almışlar ve Türkistan’ı göz ardı etmişlerdir.²⁶⁷

1950 yılları sonrasında Türk milliyetçiliği, dini kökenlerini yeniden alma eğiliminde olarak ırkçı-Turancı fikirlerin tesirinin azaldığı İslami bir yapı oluşturmuştur. Bundan sonraki Türk milliyetçiliğinin ana özelliklerini gösteren “maneviyatçı, mukaddesatçı ve muhafazakâr” şeklinde tarifler ortaya atılmıştır.²⁶⁸ Milliyetçilik muhafazakârlık ve İslamcılığın ön plana alınmasıyla ilgili Tanıl Bora, bu üç kavramın iç içe geçtiğini ifade etmiş ve şu şekilde anlatmıştır: “Önerdiğim, milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslâmcılık, pozisyonlar olmaktan ziyade ‘haller’ olarak anlamaktır. Fizikteki ‘maddenin halleri’ gibi: katı, gaz, sıvı... Milliyetçiliği, muhafazakârlığı ve İslâmcılığı, Türk Sağının birbirine dönüşebilir oluş biçimleri olarak yorumlamaya çalışıyorum(...) Bu anlam çerçevesinde, salt bir ideoloji değil, bir zihniyet örgüsü olarak düşündüğüm milliyetçiliği Türk Sağının grameri/dilbilgisi olarak ele alıyorum. İçerikleri, kavramları, imgeleri uyarlama, uydurma gücü esas olarak ondadır. Milliyetçilik, maddenin halleri mecazına başvurursak, Türk Sağının katı hâlidir. İslamcılığa, Türk Sağının lügatçesi olarak, imge, değer, ritüel kaynağı olarak bakıyorum. Tek kaynak değil tabii; ama belki en bereketli, en hararetli kaynak, onsuz olunmaz bir hayat pınarı. Mecazımızı zorlarsak, İslâmcılık Türk Sağının sıvı halidir - kap değiştirme ve mecra bulma gücü modernlik kadar yüksek!... Muhafazakârlık, içeriklerin ve zihniyet kalıplarının ötesinde bir ruh hali, duruş/duyuş biçimi, üslûptur; Türk Sağının ‘havasıdır’. Burada ‘maddenin halleri’ mecazını çok güzel istismar edebiliriz: muhafazakârlık, -hele buharlaşana düşkünlüğüyle -, Türk Sağının gaz hâlidir - ‘gaz’ın âmiyane kullanımlarını da (‘gaz verme’, ‘gaza getirme’) hesaba katıyorum...”²⁶⁹

Cumhuriyet Devri’nde görülen milliyetçilik anlayışlarından birisi de muhafazakâr milliyetçiliktir. Onların eleştirisi, dini, arka plana alan ya da dini yok hükmünde gören milliyetçilik anlayışlarıdır. Bu sebeple muhafazakâr milliyetçilikle

²⁶⁶ Özlem Bülbül, “Remzi Oğuz Arık ve Anadolu Milliyetçilik”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, s. 74-77.

²⁶⁷ Atabay, “*II. Dünya Savaşı...*”, s. 157.

²⁶⁸ Özcan, “*Milliyet...*”, s. 86.

²⁶⁹ Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hâli Milliyetçilik Muhafazakârlık İslâmcılık*, Birikim Yayınları, İstanbul 2007, s. 7-9.

anlatılmaya çalışılan cumhuriyetin ilanı sonrasında görülen “İslam motifli Türk milliyetçiliğidir”. Bu anlayış din ile milliyetçiliğin harmanlanmasıdır. Bazılarına göre bu, Türk-İslam sentezidir. Muhafazakâr milliyetçilik mevzusunda, milliyetçiliğin İslam ile buluşturulması konusunda, ilk izler Şemsettin Günaltay ve Nurettin Topçu’da görülmektedir.²⁷⁰

Muhafazakâr milliyetçiliği temsil edenlerden birisi, Mümtaz Turhan’dır. Özellikle milliyetçilik vasfıyla bilinen Turhan, muhafazakâr olarak da görülebilmektedir. Turhan, milliyetçi bir aydın olarak Türkiye’nin sorunları üzerine yöneldiğinden, muhafazakârlık yanında “kurucu ve sosyal mühendislikçi” bir yapıdadır. Turhan, Ziya Gökalp’in fikirlerinde bulunan düşüncelerle medeniyette Batılı olmayı hedefleyen devrimciliği ve kültürde milli kültürü muhafaza etmeyi hedefleyen muhafazakârlığı mevcut hâle getirmeye çalışmıştır. Batı’nın hazinesini bilim ve fende gören Turhan, kültürel yozlaşmadan endişe ederek kontrol altında tutulacak olan toplumsal değişikliği istemiştir. Bu doğrultuda ortaya koyduğu “Turhan projeleri” Türkiye’deki sağ kesimin içerisinde yer edinmiştir. Gökalp’e bakıldığında ekonomi çözümünü “solidarizm”le²⁷¹ ilişkilendirdiği görülmekte ve bu çözümle birlikte bütçesi ve sermayesi yetersiz olan bir halk kitlesinden “ulus-devlet” yaratılabilecektir. Turhan ise burada Gökalp’ten ayrılarak “solidarizm” terimini kullanmadan “mutedil” bir devleti ifade ederek ekonomi düşüncesini liberalizm fikrinden uzaklaştırmamıştır.²⁷²

Muhafazakâr milliyetçilikte dikkat çeken bir diğer tanınmış isim de Erol Güngör’dür. Ziya Gökalp’i okuyan Güngör, Gökalp’ten önemli bir noktada ayrılmaktadır. Gökalp’in yazılarını yazdığı dönem, birçok alanda yeni düşüncelere ihtiyaç olacak bir mecburiyeti barındırmıştır. Güngör ise ülkenin pek çok alanda ilerleme gösterebildiği bir dönemde çalışmalar yapmıştır. Bu sebeple Güngör, bir anlamda kabile formuna dönüşmüş ülkenin yapısını ulus şekline geçirebilmek için zihniyet konusuyla ilgilenmiştir. Güngör’ün çalışmalarını oluşturan “kültür, değişme,

²⁷⁰ Murat Kılıç, “Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 16, Aralık 2007, s. 126.

²⁷¹ Solidarizm, “Emile Durkheim, Alfred Fouillée, Charles Gide, Paul Cauwès gibi” fikir insanlarının etkileriyle gelişmiştir. 19. yüzyılda “ekonomist ve sosyalist” fikir insanlarının toplumsal meselelere karşı çözüm sağlayamamaları düşüncesinden yola çıkılarak ekonomi ve sosyalizmi bir arada ele alma amacı taşıyan fikirdir. Ekonomideki “bırakınız yapsınlar” düşüncesinin adaletli olduğuna inanan solidaristler, adaletle özgürlük kavramları arasındaki ilişkiyi anlamlandırmaya çalışmışlardır. Bkz. Çağdaş Görücü, “Tek Parti Döneminde Halkçılık ve Sosyal Politika: Solidarizm ve Korporatizm Kavramları Çerçevesinde 1936 İş Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme”, <https://www.calismatoplum.org/makale/tek-parti-doneminde-halkcilik-ve-sosyal-politikasolidarizm-ve-korporatizm-kavramlari-cercevesinde-1936-is-kanunu-hakkinda-bir-degerlendirme>, (Erişim Tarihi 29.01.22) 2017/3 (54).

²⁷² Murat Yılmaz, “Mümtaz Turhan”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 5, Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 192-201.

tasavvuf, İslam, ahlak, tarih” konuları içerisinde iktisat yoktur. Güngör, modernleşmenin, inkılâpçı aydınlarla halk arasında meydana getirdiği uçurumun, devletin bekası için büyük yaralar bıraktığını düşünmüştür. Çalışmalarında da bu doğrultuda iktisat konusunda milli irade ve özel sektör ilişkisinde bağlantı olması gerektiği üzerinde durmuştur.²⁷³ Aslında Güngör, Ziya Gökalp’le başlayan milliyetçilik düşüncesine bilimsel bir yön kazandırmak istemiştir. Güngör’ün milliyetçiliği “millet, din, şahsiyet ve devlet” ile ilişkilendirilir. Onun milliyetçiliğinin tarihsel gelişimi ise muhafazakârlığın milliyetçi öğelerini “millet, gelenek ve tarih dâhil olmak üzere, millet, devlet ve otorite, dini unsurlarını ise din, cemaat ve gelenek” oluşturmaktadır.²⁷⁴ Ayrıca Güngör’ün muhafazakârlığında halkı gönüllü olarak öne çıkaran bir tavır vardır. Güngör için “Türk milletinin değerlerine bağlı, aynı zamanda çağının farkında ve şuurunda bir ferdiydi” denilebilir. Güngör, sosyal olayları, sosyal ilim yöntemleriyle tahlil etmiştir.²⁷⁵

Milliyetçilik, tüm partilerin nizamnamelerinde yer aldığı için 1957 yılına kadar hiçbir parti milliyetçilik fikrini kendi tekelinde tutamamıştır.²⁷⁶ Bu yüzden Cumhuriyetin ilanından 1960’lı yılların sonuna kadar dini ve muhafazakâr olan gruplar bazı şekillerde de olsa milliyetçi olarak ifade edilmişlerdir. Türkçü-Turancılardan kendilerini ayrı tutmak için “muhafazakâr milliyetçilik” ifadesini kullanmışlardır. Bu tabirdeki muhafazakâr kelimesi, dini endişelerin yanında milli endişeleri de barındırmaktadır. Siyasi cephenin bu milliyetçilik fikrine koyduğu ad “mutaassıp milliyetçilik”tir.²⁷⁷

Milliyetçilerin siyaset içerisinde ilk defa temsili ise 20 Temmuz 1948 tarihinde Fevzi Çakmak ve Osman Bölükbaşının liderliğinde Ankara’da Millet Partisi’nin (MP) kurulmasıyla olmuştur. MP’de Mareşal Fevzi Çakmak, Kenan Öner, Osman Bölükbaşı ve Yusuf Kemal Tengirşenk gibi kişiler partide bulunmaktadır. Partinin genel başkanlığına ise Hikmet Bayur gelmiştir. Hedefleri içerisinde “milli iradeyi hâkim kılmak”, “insana saygılı bir hükümet kurulması”na çalışmak yer almaktadır. Parti, komünizme karşı olan tutumunu da belirtmektedir. MP kendisini “mutedil Türkçülük” kavramının içerisinde görmektedir. MP, muhafazakâr çizgide durmakla beraber tam

²⁷³ Aytekin Ersal, *Türkiye’de Ulus Devlet ve Ziya Gökalp Mümtaz Turhan Erol Güngör*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012, s. 443-444.

²⁷⁴ Edibe Sözen, “Erol Güngör”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 5, Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 207-209.

²⁷⁵ Altan Çetin, *Tarihten Tefekküre Nurettin Topçu Erol Güngör Nevzat Köseoğlu’nda Tarih*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s. 78.

²⁷⁶ Karpat, “*Türk Demokrasi...*”, s. 338.

²⁷⁷ Özcan, “*Milliyet...*”, s. 86.

anlamıyla “İslamcılık-milliyetçilik” veya “muhafazakârlık-milliyetçilik” ayrımı bulunmamaktadır.²⁷⁸ MP, 1950-53 yılları içerisinde 5 kongre toplamıştır. 1953 senesindeki kongrede MP içinde ayrılıklar yaşanmıştır. Sorunlar öyle bir noktaya gelmiştir ki Hikmet Bayur MP’nin dincilerin oyunlarına alet olduğu gerekçesiyle istifa etmiştir.²⁷⁹ 9 Temmuz 1953 tarihinde MP, bazı uygulamaları ve Atatürk karşıtı söylemler kullandığı gerekçeleriyle geçici olarak kapatılmıştır. Partinin yargılanması sonrasında 27 Ocak 1954 tarihinde MP’nin tamamen kapatılmasına karar verilmiştir.²⁸⁰

1954’te MP’nin faaliyetleri sonlandırılmış olmasına rağmen MP’li aydınlar politikadan uzaklaşmamıştır. MP’nin kapanışı bir sene olmadan Osman Bölükbaşı ve arkadaşları 10 Şubat 1954 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) kurmuştur. CMP’nin hazırlanan nizamnamesine şu şekildedir: “programa göre, emeğin sömürülmesine yol açan faaliyetleri durdurmak, kanuni ve fiili tekelciliğe son vermek, serbest rekabetteki devlet imtiyazını kaldırmak, emek ve sermaye münasebetlerinde ‘hakkaniyeti nizam’ kılmak istemektedir. Laiklik ve vicdan özgürlüğünün devlet esaslarının Anayasa ile tarif ve tesbit olunmasını ve siyasi partilerin Anayasaca tanınmasını ve teminata bağlanmasını ileri sürmektedir”.²⁸¹ DP’nin 1957 genel seçimlerini kazanmasıyla muhalifler bütünleşme konusunu görüşmüşlerdir. Birleşmeyle ilgili en büyük çalışma Tahsin Demiray ve Cezmi Türk’ün önderliğinde kurulan Türkiye Köylü Partisi’nden gelmiştir. Türkiye Köylü Partisi’nin CMP’ne katılmasıyla 16 Ekim 1958 tarihinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)²⁸² kurulmuştur.²⁸³

1960 yılının ardından Türkiye’de siyaset sağ-sol olarak ayrılmaya başlanmış, Türk sağının temeli milliyetçilik olarak tanımlanmıştır. Sağ kesimin varlığının temelinde milliyetçilik, İslamcılık ve muhafazakârlık yeniden yorumlanarak yer almıştır. Bu temelin kısaca tarifi “milliyetçi-maneviyatçı” tanımlamasıdır. CKMP/ Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Ülkücü Hareket; sağ kesimin fikir hayatını köklü hale getirerek milliyetçilik ekseninde büyük başarı sağlamış, bazı zamanlar

²⁷⁸ Güler, “*Alparslan Türkeş...*”, s. 85.

²⁷⁹ Karpat, “*Türk Demokrasi...*”, s. 87.

²⁸⁰ *Ayın Tarihi*, 28 Ocak 1954.

²⁸¹ Güler, “*Alparslan Türkeş...*”, s. 87.

²⁸² CKMP’nin programı ön söz, ana prensipler dâhil olmak üzere on altı başlık altında 117 maddeden oluşmuştur. CKMP Programı için bkz: *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Programı*, Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, Matbaacılık ve Gazetecilik Ltd. Şti.

²⁸³ Ete vd., “*Ülkücülükten...*”, s. 21.

“kalkınmacılık”, “sosyal adetçilik”, “liberalizm” ve “baticılık” gibi fikirlerden de eklemeler yaptığı yapısını şekillendirmiştir.²⁸⁴

Cumhuriyet’in ilanı ardından ilk askeri darbe, Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşmiştir. MBK ismiyle yönetime el koyan askeri yönetimin içerisinde “İhtilalın Kudretli Albayı” olarak anılan Alparslan Türkeş, Komite Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel’den sonra ikinci konumdaydı. Ancak MBK, darbe ardından komite içerisinde fikir ayrılığı yaşamıştır.²⁸⁵ Fikir ayrılıkları içerisinde radikaller ve ılımlılar şeklinde adlandırılan iki grup dikkat çekmiştir.²⁸⁶ Cemal Gürsel ve Cemal Madanoğlu’nun temsil ettiği ılımlılar; darbenin kısa sürede sonuçlandırılarak yeni anayasa hazırlanması, Atatürk Devrimlerinin hayata geçirilmesi, silahlı kuvvetler içerisinde yeni yapılanma ve en kısa sürede seçimlerin yapılarak yönetimin sivillere teslimini istemiştir. Alparslan Türkeş, Dündar Taşer ve Muzaffer Özdağ’ın öncülük ettiği Radikaller ise askeri yönetimin bir süre daha devam etmesini ve siyasilerin hayata geçirmekte başarılı olamayacağı kalkınma ve reformların yapılmasını savunmuşlardır.²⁸⁷

Askeri yönetimin sivillere devredilmesiyle ilgili görüş ayrılığının yanı sıra komite içerisindeki gerginlik de artmıştır. Ağustos 1960’ta ordu içinde tasfiyelerin gerçekleştirilmesi (Eminsu Olayı)²⁸⁸ ve Ekim’de 147’ler Olayı²⁸⁹ meydana gelmiştir.²⁹⁰ Fikir ayrılıklarının derinleşmesiyle iki tarafın karşılıklı darbe endişesi ortaya çıkmış ve kışlalarda tedbir alınmıştır. Bu ortam içerisinde Cemal Gürsel, komitede Kurucu Meclis meydana getirmek istemiştir. Fakat buna 14’ler içinde bulunan Dündar Taşer, Orhan

²⁸⁴ Kemal Can, “Ülkücü Hareketin İdeolojisi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s. 663-664.

²⁸⁵ Kürşat Güç, “Alparslan Türkeş (1917-1997)”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019, s. 376.

²⁸⁶ M. Hakan Özçelik, Mustafa Güneş, “Bir 27 Mayıs Tahlili: Silahlı Kuvvetler Birliği”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S 20, 2018, s. 277.

²⁸⁷ Levent Börklüoğlu, “27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği”, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C 1, S 2, Aralık 2017, s. 20.

²⁸⁸ MBK, 2 Ağustos 1960 tarihli 42 sayılı kanunla 235 general ve amiral ile 4500’e yakın subayı emekliye sevk etmiştir. 42 sayılı kanunla gerçekleştirilen bu tasfiyeler, sonrasında EMİNSU (Emekli İnkılâp Subayları) Olayı şeklinde anılmıştır. Bkz. Metin İlhan, “Türk Silahlı Kuvvetleri’nde Tarihi Tasfiye: Eminsu Olayı”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 217, Ağustos 2015, s. 170.

²⁸⁹ Milli Birlik Komitesi tarafından 28 Ekim 1960 tarih ve 10641 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 114 sayılı “Üniversite Öğretim üyelerinin bazılarının vazifelerinden affına ve bazılarının diğer fakülte ve yüksek okullara nakline dair” kanunu kabul etmiştir. Üniversitelerdeki bu tasfiyeler tepki yaratmıştır. 147 öğretim üyesinin üniversitelerden atılmalarına karşılık üniversite rektörleri “Turhan Feyizoğlu, Siddık Sami Onar, Fikret Narter ve Suut Kemal Yetkin” istifa etmişlerdir. Tasfiye edilen 147 öğretim üyesine, 28 Mart 1962 tarihinde çıkartılan yasa ile üniversiteye dönme olanağı sağlanmıştır. Bkz. Tunçay vd., “Türkiye Tarihi...”, s. 200.

²⁹⁰ Kübra Tatlısu, “Milli Birlik Komitesi İçinde Çıkan İkilem ve General Cemal Madanoğlu-Alparslan Türkeş İlişkisi”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 1, Y 14, 2021, s. 106.

Kabibay ve Muzaffer Özdağ buna karşı çıkmıştır.²⁹¹ İsmet İnönü'nün önderliğindeki CHP, MBK'de yaşanan fikir ayrılıklarından yararlanarak onları yönlendirmeye çalışmıştır. Tüm bu görüş ayrılıkları sonucunda, 13 Kasım Bölünmesi şeklinde literatüre geçen olay gerçekleşmiştir. 13 Kasım Bölünmesi ile 14'ler kademlerine bakılmadan emekliye sevk edilerek ülke dışında zorunlu göreve gönderilmişlerdir.²⁹²

1960 sonrasında CHP'nin sol bir söylem benimsemesi, Adalet Partisi'nin (AP) liberal siyaset benimsemesi gibi nedenlerle Türk milliyetçileri siyasi parti arayışına girmişlerdir. 13 Kasım bölünmesi ardından sürgünden gelen 14'lerin lideri konumunda bulunan Alparslan Türkeş, siyasi parti için adımlar atmış ve CKMP'ye girmiştir. Türkeş, CKMP'nin 30-31 Temmuz 1965'deki kongresinde, diğer aday Ahmet Tahtakılıç'ı geçerek genel başkan olmuştur. Türkeş ve arkadaşları 120 gün öncesinde katıldıkları partinin yöneticiliğine gelmişlerdir. Yönetime gelen bu kişiler partiyi hızlı bir dönüşüme sokmuşlardır. Partinin sahip olduğu fikri çizgisi ve komünist karşıtlığına olan duruşu düzeltilmiştir. Faşist, radikal söylemlerden arındırılarak siyasi yaşamdaki düzen yeniden oluşturulmuş, bunları gerçekleştirirken partinin ana tabanı korunmuştur. Küresel ortam içerisinde Ülkücü Hareket devletle çatışmamıştır.²⁹³

Alparslan Türkeş'in CKMP'ye katılımı ve genel başkan olması milliyetçiler içinde canlanmaya neden olmuştur. Çünkü bu zamana kadar Türkçü şahsiyetler diğer partilerin içinde olmalarına rağmen parti politikasının dışına çıkamamakta ve Türkçü fikirlerini siyasi hayata tam anlamıyla katamamaktadırlar. Artık değişim yaşanma vaktidir. 1944 davasının yargılananlarından olan "Kudretli Albay" Türkeş, bir partinin başında bulunmaktadır. Bu yüzden milliyetçiler için CKMP, Türkçü bir oluşumdur.²⁹⁴ Türkeş ve arkadaşlarının giriştikleri mücadelenin özellikle ilk aşaması zorlu olmuştur. Nuri Gürgür'ün deyişiyle, "adeta kayaların üzerinde tırnaklarıyla tutunmaya çalışıyorlardı". İnsanüstü azimlerinin neticesinde ortak fikirlere sahip ve birçok yaş grubundan kişilerden halkalar meydana getirmeyi başardılar.²⁹⁵ Türk milliyetçiliği

²⁹¹ Üzeyir Aygördü, *Dündar Taşer'in Hayatı ve Fikirleri Üzerine Bir İnceleme (1925-1972)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2021, s. 49.

²⁹² "Alparslan Türkeş Yeni Delhi, Orhan Erkanlı Mexico City, Orhan Kabibay Ottawa, Münir Köseoğlu Stockholm, Mustafa Kaplan Lizbon, Muzaffer Karan Oslo, Şefik Soyyüce Kopenhag, Fazıl Akkoyunlu Kabil, Rıfat Baykal Tel Aviv, Dündar Taşer Rabat, Numan Esin Madrid, İrfan Solmazer Lahey, Muzaffer Özdağ Tokyo, Ahmet Er Trablus". Bkz. Ferit Salim Sanlı, "13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi İçinde İhtilaf", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Y 14, S 27, Bahar 2018, s. 243.

²⁹³ Merdan Yanardağ, *MHP Değişti Mi? Ülkücü Hareketin Analitik Tarihi*, Kaya Matbaacılık, İstanbul 2002, s. 32-33.

²⁹⁴ Karabulak, "Atsız ve Türkçülüğün...", s. 301.

²⁹⁵ Nuri Gürgür, "O, Bir Alperen'di", *Ölümünün 27. Yılında Dündar Taşer'in Hatırasına Armağan*, Haz. Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998, s. 21.

düşüncesi sadece klasikleşmiş toplumsal olgulardan biri olmayı bırakarak siyasi anlamda teşkilatlanmış ve halk kitlelerine nüfus etmiştir.

Alparslan Türkeş'in başkanlığındaki yenilenen parti, dâhili ve harici bütün ortamı değerlendirerek ülkücü fikrin temelini atmıştır. Toplu halde bulunmayan grupları bütünleştirmiştir. Bu özellikleriyle ülkücü fikir, önceki ırkçı, Türkçü, Turancı ve radikal yapılanmalar ile kıyaslandığında, içinde hem bu fikirleri barındırdığı hem de onlardan ayrıldığı görülmektedir. Türkeş, özetle "milliyetçi toplumculuk" şeklinde ifade ettiği fikirlerini 1965 senesinde ilk defa metin şeklinde sunmuştur. Yazarlık kabiliyeti de haiz olan Türkeş, bu yazılarını büyütmüş ve yedi yüz sayfa halinde bir kitap olan "Dokuz Işık" isimli eser oluşmuştur.²⁹⁶ Alparslan Türkeş, milliyetçiliği Dokuz Işık'ta²⁹⁷ şöyle anlatmaktadır: "Her şey Türk milleti için, Türk milleti ile beraber ve Türk milletine göre sözleriyle özetlenebilecek, Türk milletine bağlılık, sevgi ve Türkiye devletine sadakat ve hizmettir".²⁹⁸

Dokuz Işık, 1967'deki parti toplantısında CKMP'nin resmi fikirleri olarak kabul edilmiştir. "Milliyetçilik, Ülkücülük, Türkçülük, Ahlakçılık, Gelişmecilik, ve Halkçılık, Endüstri ve Teknikçilik" şeklinde açıklanan ve kısaca "milliyetçi toplumculuk" olarak ifade edilen Dokuz Işık'ın sunulması ülkücülük tarihinde önemli bir anı oluşturmuştur. 1967 kongresinde ülkücülüğün fikri temellendirilmesindeki gidişat sağlanmış, Türkeş'in konumu tartışmasız kabul edilmiş ve "Başbuğ"²⁹⁹ olarak ilan edilmiştir.³⁰⁰ Dokuz Işık'ın sağladığı fikirler, MHP'nin ve ülkücülüğün, "Türkçülük" düşüncesinin siyasi hayat içerisinde yeni bir şekil alması açısından mühimdir.³⁰¹ Türkeş, Dokuz Işık'ta ülkücülüğün ne olduğu şu şekilde açıklamaktadır: "Ülkücülük, Türk milletini en ileri, en medeni en kuvvetli bir varlık haline getirme ülküsüdür".³⁰² Ayrıca ülkücülük fikrinin ne olduğunu fikrin babalarından birisi olan Prof. Necmettin Hacteminoğlu şöyle anlatmaktadır: "Ülkücülük öze dönüştür, kendine dönüştür(...) Ülkücülük organizmaya

²⁹⁶ Yanardağ, "MHP Değişti Mi?... ", s. 33.

²⁹⁷ Dokuz Işık üzerine bir inceleme için bkz. Kurt Karaca, *Milliyetçi Türkiye*, Çınar Yayınevi, Ankara 1971.

²⁹⁸ Alparslan Türkeş, *Milli Doktrin Dokuz Işık*, Özlem Kardeşler Matbaası, İstanbul 1978, s. 16.

²⁹⁹ Başbuğ'un TDK'da iki anlamı bulunur, birincisi "eski Türklerde baş, başkan, komutan", ikincisi "Osmanlı Devleti'nde savaş zamanı başka birliklerden ayrılıp bir araya getirilerek oluşturulan birliğin veya milis güçlerinin komutanı". Bkz. Türk Dil Kurumu Sözlüğü, "Başbuğ", 2021.

³⁰⁰ Yanardağ, "MHP Değişti Mi?... ", s. 33.

³⁰¹ Gökhan Eşel, "Yusuf Akçura'nın 'Üç Tarz-ı Siyaset' Adlı Eserinin Türk Siyasal Hayatına Yansımaları: Milliyetçi Hareket Partisi Örneği", *Social Science Studies*, N 58, 2017, s. 431.

³⁰² Türkeş, "Milli Doktrin...", s. 16.

giren mikroba karşı organik tepkidir(...) Türk aslında doğuştan ülkücüdür, bu atalarından devraldığı bir vasıftır(...)”.³⁰³

CKMP’nin 8-9 Şubat 1969 tarihindeki toplantısında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinin adı Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) şeklinde değiştirilmiş, amblemi ise üç hilal olmuştur.³⁰⁴ Milliyetçi düşünce için yaşanan önemli kırılma noktalarından birisi de CKMP’nin MHP’ye dönüşmesiyle olmuştur.³⁰⁵

Ülkücü Hareket içerisinde Türkçülük fikriyatı şüphesiz en baştan itibaren vardır. Türkçülüğün en önemli yazarlarından olan Hüseyin Nihal Atsız, 1965 senesinde 1944 davasındaki dava arkadaşı Türkeş’in CMKP’nin Başkanı olması ardından, CKMP’ye yakın durmuş ve dergisi Ötüken’de Alparslan Türkeş ve dostlarını övmüştür. Fakat Atsız, CKMP’nin MHP olarak yenilenmesi ve ambleminin değiştirildiği 1969 kongresi ardından MHP’nin Türkçülük düşüncesini sürdürmediği ve dinci olduğunu söyleyerek tavır alınmıştır.³⁰⁶ MHP saflarında bulunanların ve Türkeş’in iddiasına göre “Atsız ve onun takipçisi olan Türkçüler ‘İslâmiyet’i dışlayan’ bir profil çizmek ve Türk Milleti’nin ‘manevi değerlerini hiçe saymak’ suretiyle ‘dava’ya zarar vermektedirler. Türkçü cenah ise Türkeş ve MHP’lilerin Türkçülüğü siyasileştirip diğer partilerle ‘oy kavgasına’ girerek Müslümanlığı Türklüğün önüne geçirmek suretiyle ‘dava’ya zarar verdiklerine inanmaktadırlar”.³⁰⁷ Atsız’ın MHP’ye ve Türkeş’e tavır almasına “ırk esasına dayalı milliyetçilik ile kültürel milliyetçilik” arasındaki ayrılık şeklinde bakılabilir. Atsız ve ekibinin CKMP’den uzaklaşması, partinin Türk-İslam ekseninde ilerleyeceğinin de bir göstergesidir.³⁰⁸

1960 senesinin son yılları itibariyle CKMP/MHP’nin politikasının oturtulmasındaki en önemli unsur sahip olduğu “Anti-komünist” duruştur. Komünizme karşı olmak genel sağ politikasının ana unsuru olmuştur. Sol kesimin basın ve sokaklardaki hareketlerine karşılık “anti-komünizm” mücadele timi oluşturulmuştur. Milliyetçilik hareketlerine katkı olması için yürekten savunulan komünizm karşıtlığı tamamıyla siyasi hüviyet ve meslek haline gelmiştir.³⁰⁹ Alparslan Türkeş komünist siyasetin özelliğinin, Sovyet ideolojisi ve Sovyet siyasetinin mühim bir unsuru

³⁰³ Can, “Ülkücü Hareketin...”, s. 664.

³⁰⁴ Yesevi, “Türk Milliyet...”, s. 250.

³⁰⁵ Ete vd., “Ülkücülükten...”, s. 20.

³⁰⁶ Can, “Ülkücü Hareketin...”, s. 667.

³⁰⁷ Karabulak, “Atsız ve Türkçülüğün...”, s. 298.

³⁰⁸ Ete vd., “Ülkücülükten...”, s. 22-23.

³⁰⁹ Tanıl Bora, Kemal Can, *Devlet, Ocak, Dergâh 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 56.

olduğunu söyler. Türkeş'e göre "Komünizm, Sovyet siyasetinin hem belirleyici faktörlerinden biridir hem de kullandığı propaganda ve sızma silahıdır".³¹⁰

Milliyetçi hareket altmışların ortasından seksen darbesine kadar olan zaman zarfında karşı görüşlü talebelerin arasında yaşananlar ve ülkücü fikrin çalışmalarıyla oturtulmaya çalışılan geniş çaplı eğitim fikri etrafında sürmüştür.³¹¹

19. yüzyıla kadar dayanan Türkiye'nin temelini atan Türk Ocakları, H. Nihal Atsız, Peyami Safa ve Türk Milliyetçiler Derneği sayesinde kesintisiz olarak Türkçülük fikrini devam ettirmişlerdir. Yol dergisine cevap vermek için Mümtaz Turhan, Tarık Buğra, Erol Güngör ve dostları, Yön dergisine cevap veren Atsız, İsmet Tümtürk ve arkadaşları Türkçülüğün siyasi yanını oluşturmuşlardır. Hükümet ve siyasiler SSCB'nin ortadan kalkacağı zamana dek onların bu mücadelesini anlamadılar. Türkçüler ile iktidar sahiplerinin ilişkileri 1944 Türkçülük-Turancılık davasından beri soğuk çizgidedir. Bu fikir mücadelesi 1968 tarihine kadar çizgisinde kalmıştır. 1968 itibariyle fakülteler karşıt görüşlüler tarafından ele geçirilmeye başlamıştır. Komünist fikrin savunucuları fikir kulübü ismi altında teşkilatlanmaya başlamışlardır.³¹² Batıda meydana gelen öğrenci olayları altmışların ortalarından itibaren Türkiye'de de artmış ve muhafazakârların savunduğu Türkiye Milli Talebe Federasyonu'yla (TMTM) Komünizmle Mücadele Derneği'nin faaliyetlerinin azalması, milliyetçi grubun karşıt görüşlülerle olan mücadelesinde önemli sıkıntılara sebep olmuştur. 1965 yılında temelleri atılan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF), çok bir zaman geçmeden sosyalist-devrim yanlılarının hâkimiyetine girmiş ve 1969 senesinde adını Dev-genç halini almış ve yükseköğretimlerdeki karışıklığın baş müsebbibi haline gelmiştir. Bunlar yaşanırken ülkücüler, iktidarın bu olayları önlemede yetersiz kaldığını savunmaya başlamışlardır.³¹³

1965 itibariyle, az sayıda bile olsa yükseköğretim gören öğrencileri Talebe Cemiyetleri içerisinde yer almışlardı. Devrin milliyetçi-muhafazakâr düşünceli öğrencileri Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) ve TMTF içerisinde bulunmuştu. Bu kuruluşlarda CHP'li ve sol fikirli öğrencilerde yer alıyordu. Ülkücüler, adı geçen derneklerde çalışsalar bile solcu ve muhafazakârlar nedeniyle istedikleri ilerlemeyi

³¹⁰ Alparslan Türkeş, *Bunalımdan Çıkış Yolu*, Yeni Yayınlar, İstanbul 1980, s. 29

³¹¹ Ali Erken, "Örgüt ve Strateji: 1965-1980 Arasında Milliyetçi Hareket Partisi", *İnsan ve Toplum Dergisi*, C 4, S 7, 2014, s. 136.

³¹² İskender Öksüz, *Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemi*, Panama Yayınları, Ankara 2018, s. 26.

³¹³ Erken, "Örgüt ve Strateji...", s. 136.

başaramamışlardı. İlerleyen yıllarda solcuların üniversitelerdeki faaliyetleri azaldığında, bu derneklere AP'li muhafazakârlar ve aşırı İslamcılar yerleşmişti. Bu yeni örgütlerin 1966 sonrasında yaptığı toplantı ve kongrelerin hemen hepsinde sorunlar yaşanmıştı. Kan dökülmesine sebep olan bu münakaşaların bir tarafı da ülkücülerden oluşmuştu. Hali hazırdaki derneklerde faaliyet imkânının zor olduğunu gören ülkücü öğrenciler MTTB ve TMTF'den uzaklaştı. MHP Genel Başkan Vekili Dünder Taşer tüm bu gelişmeler nedeniyle 16 Ekim 1969 tarihinde gençlere seslenerek milliyetçi talebelerin “yozlaşan” bu öğrenci derneklerinden çıkmasını ve Ülkü Ocakları'nda toplanmalarını istemişti. Bu zamandan sonra Ülkü Ocakları adı altında milliyetçi dernekler kurulmaya başlandı.³¹⁴

1966'dan itibaren üniversitelerde kurulmuş olan ülkü ocakları³¹⁵ geçmiş senelerde milliyetçilerin Türk Ocakları Gençlik Kolu, Üniversiteliler Kültür Derneği, Türk Gençlik Teşkilatı adında çeşitli yapılanmaları olmasına rağmen ülke genelinde ve ülkeyi etkileyecek etkiye sahip ilk çalışma “Ülkü Ocakları” ismi altında gerçekleştirilmiştir.³¹⁶ Sayıları çoğalmaya başladıkça İstanbul, Ankara ve İzmir şehirlerinde üst birlikleri oluşturulmuştur. Bu şekilde milliyetçi nesil, 1969'da “Ülkü Ocakları Birliği” adı altında bütünleşmiştir.³¹⁷

Milliyetçi gençler içerisinde bulundukları durumda eğitimlerini devam ettirebilmek ve hatta yaşamlarını devam ettirebilmek amacıyla çetin bir mücadeleye atılmak mecburiyetinde kalmıştı. Kanunun karşısında durmadığı, yaptıkları bütün kargaşaya “devrimcilik” ve “ilericilik” ismi altında görülen solcu militanlar gün geçtikçe eylemlerini daha da şiddetlendiriyorlardı. Milliyetçi gençlerin içerisinde bulunduğu koşulları anlatan Nuri Gürgür, ortaya çıkan Ülkü Ocakları teşekkülüne “milli refleks” gözüyle bakılması gerektiğini belirtmektedir.³¹⁸

Türk gençlerinin milli ve İslami değerlerle yetişmesi için 1968-1970 tarihlerinde açılmaya başlayan eğitim kampları kamuoyunda Komando Kampları olarak adlandırılmıştır. Eğitim kampları 1968 yaz mevsiminde “İlk olarak Ankara'da CKMP Genel Başkan Yardımcısı Dünder Taşer ile CKMP Gençlik Kolları Başkanı Sadi

³¹⁴ Yanardağ, “MHP Değişti Mi?...”, s. 37-38.

³¹⁵ “1966 yılında Ankara'da Hukuk Fakültesi'nde kulüp kurma, pano açma gibi haklardan faydalanılarak Ülkü Ocağı kuruldu. 25 Nisan 1966 tarihinde yayımlanan derneğin tüzüğünde kurucuları arasında şu isimler yer alıyordu; Atilla Özer, Sami Koçak, Ali Erdan Özcan, Şerif Erayman”. 1968'de ise bütün üniversitelerde Ülkü Ocakları açılmaya başlanmıştır. Bkz. Metin Turhan, *Ülkü Ocakları 1966-1980*, Panama Yayınları, Ankara 2016, s. 1.

³¹⁶ Gürgür, “O, Bir Alperen...”, s. 23.

³¹⁷ Turhan, “Ülkü Ocakları...”, s. 21.

³¹⁸ Gürgür, “O, Bir Alperen...”, s. 22.

Somuncuoğlu, İzmir’de ise CKMP Genel Başkan Yardımcısı Rıfat Baykal’ın öncülüğünde” açılmıştır. Ayrıca eğitim kampları, CKMP Gençlik Kolları ve TMTF öncülüğünde bazı illerde kurulmuştur.³¹⁹

Alparslan Türkeş ve arkadaşları ateşli silaha sahip bir teşkilatlanmanın altyapısını atmışlardır. Bu fikir ile beraber meşhur Komando Kampları kamuoyunda sıkça yer almaya başlar ve TBMM’de de konuşulur. CHP’liler Türkeş’i “faşist örgütler kurmakla” itham etmiştir. Türkeş, Komando Kampları’nın teşkil edilmesi düşüncesini savunurken, komünistlerin üniversiteleri hareket üssü olarak kullandıklarını ve gençlerin elden gitmekte olduğunu belirterek şunları eklemiştir; “yaptığımız iş bu tehlikeye karşı gençleri uyarmaktı...” Türkeş, yöneltilen suçlamaları cevaplarırken partinin üstlenmiş olduğu vizyonu ise şöyle açıklamaktadır: “...Karşımıza çıkanlar ‘gençliği bölüyorsunuz’ dediler. Ne yapsa idik? Bölünmesinler diye hepsinin komünistlerin ağına düşmesini seyretmemiz mi isteniyordu?”³²⁰ Dost olanların Ülkücüler, düşmanların komandolar olarak adlandırdıkları bu grup, Türkiye’de sahip çıktıkları fikre, entelektüel altyapı ile düşmanlarını adım adım durduracak karşıt güç olarak sahnedeki yerlerini almıştır. Elde ettikleri başarının sebebi, Türk milliyetçiliği fikri ile yol alarak bu fikirleri kendilerine rehber edinmeleri olmuştur.³²¹ Komando Kampları Ülkücü Hareket’in altyapısının oluşup fikri hayattaki başarısının kazanıldığı dönemde (1970’lerde) bir daha kurulmamıştır. Bunun sebebi basın sebebiyle oluşturulan korku ve eleştirilerdir. Ayrıca belirli öğretim kitlesinin ortaya çıkmasının da kampların kurulmamasında katkısı vardır. Yetişmiş eğitimcilerin bir sonraki nesilleri mücadele edebilmeleri için hazırlanmaları tercih edilmiştir.³²²

1970’lere gelindiğinde MHP’nin din konusundaki yorumları öne çıkarttığı görülmektedir. Ayrıca MHP, 1970’lerde kendisini ifade ederken, “Hira Dağı kadar Müslüman, Tanrı Dağı kadar Türk” ifadelerini kullanmıştır. Söylemlerindeki bu yenilik arkasındaki desteği arttırmıştır.³²³

Milliyetçi harekette yaşanan önemli bir kırılma 12 Mart 1971 Muhtırası ile olmuştur. 1971 Muhtırası ile komünizmle mücadele için Ülkücü Hareket’in devletin

³¹⁹ Oğuzhan Cengiz, *Alparslan Türkeş -Başbuğ-*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2020, s. 162.

³²⁰ Yanardağ, “MHP Değişti Mi?...”, s. 40-42.

³²¹ Ayhan Tuğcugil, *Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemi*, Töre Devlet Yayınları, Ankara 1980, s. 13.

³²² Yanardağ, “MHP Değişti Mi?...”, s. 40-42.

³²³ Can, “Ülkücü Hareketin...”, s. 675.

yanında olma tavrını benimsediğine yönelik genel bir kanı oluşmuştur.³²⁴ 1971 Muhtırası sonrasında Mart 1972’de ölkü ocakları ve Genç Ölkücüler Teşkilatı³²⁵ sıkıyönetim idaresi tarafından kapatılmıştır.³²⁶ Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı yayımlamış olduğu 3 numaralı bildiri ile Dev-genç, Doğu Kültür Ocakları ve Ölkü Ocakları kapatılmıştır. Bahsedilen 3 numaralı bildiri şu şekildedir: “Bugüne kadarki faaliyetleri ile Ankara halkının huzurlarını bozan Devrimci Gençlik, Doğu Devrimci Kültür Ocakları ve Ölkü Ocakları Dernekleri süresiz olarak kapatılmıştır”. Mayıs’ın ilk haftasında ise Sıkıyönetim ilan edilen Ankara, İstanbul, Adana ve Eskişehir Ölkü Ocakları Birlikleri süresiz bir şekilde kapatılmıştır.³²⁷

Ölkü Ocakları, 12 Mart’ın etkilerini sonlandıran 14 Ekim 1973 seçimleri öncesinde 15 Eylül 1973 tarihinde Bursa’da açılmıştır. Bursa Ölkü Ocağı Derneği, ölkücü gençler tarafından kurulmuş ve 23 Aralık 1937 kurultayında derneğin ismi Ölkü Ocakları olmuştur.³²⁸ Derneğin merkezi, sıkıyönetim kaldırılınca 1974 yılında Ankara’ya taşınmıştır. Genel Başkanlığa Muharrem Şemsek gelmiş ve merkez yönetim kurulunda “Ahmet Güzel, Cahit Pekiyardımcı, Muhsin Yazıcıoğlu, Lokman Abbasoğlu, Fahrettin Cevher, Fatih Baltacıoğlu ve Aydın Özgüneş” gibi kişiler yer almıştır. Ölkü Ocaklarının tekrardan kuruluşu ardından hızlı bir şekilde örgütlenmiş ve bir sene içerisinde 500 şube açmıştır.³²⁹

Muhtıra sonrasında milliyetçi hareket içerisindeki toparlanmalar 1973 itibariyle olmuştur. Özellikle 1970’ler öncesinde öğrenci bulunanların mezun olup birçok devlet kurumunda varlığını hissettirmeleri ile milliyetçi hareket biraz nefes almıştır.³³⁰ 1960-1980 yılları arasında milliyetçi/ölkücü gençlik teşkilatlarının yanında, birçok yan kuruluş Ölkücü Hareket’e katkı sağlamıştır. Bu kuruluşlar şu şekildedir: “1971 Ölkücü Öğretim Üyeleri ve Öğretmenler Birliği (ÖLKÜ-BİR), 1971 Ölkücü İşçiler Derneği (ÜİD), 1973 Ölkücü Teknik Elemanlar Derneği (ÖLKÜ-TEK), 1975 Ölkücü Memurlar Derneği (ÖLKÜM), 1975 Ölkücü Köylüler Derneği (ÖLKÜ-KÖY), 1975 Ölkücü Maliyeciler ve İktisatçılar Derneği Birliği (ÜMİD-BİR), 1972 Ölkücü Hanımlar

³²⁴ Ete vd., “Ölkücülükten...”, s. 23.

³²⁵ 1968’de CKMP Genel Merkezi, Gençlik kollarının haricinde, yeni bir adla gençleri bir araya getirecek teşkilat için çalışmalar yapılmıştır. Parti içerisinde teşkilata isim aranırken Dündar Taşer ve Lütfi Önsöy’un önerileriyle Genç Ölkücüler Teşkilatı adı kararlaştırılmıştır. Şubat 1968’de kurulan Genç Ölkücüler Teşkilatı, “Ölkücü kimliğiyle kurulan ilk teşkilattı. İlk kurucuları Salih Dilek, Kamber Gündoğdu, Sedat Abacı ve İbrahim Çıtal’dır. Bkz. Turhan, “Ölkü Ocakları...”, s. 124.

³²⁶ Erken, “Örgüt ve Strateji...”, s. 141.

³²⁷ Turhan, “Ölkü Ocakları...”, s. 121-122.

³²⁸ Turhan, “Ölkü Ocakları...”, s. 356.

³²⁹ Yanardağ, “MHP Değişti Mi?...”, s. 97.

³³⁰ Erken, “Örgüt ve Strateji...”, s. 144.

Derneği (ÜLKÜ-HAN), 1971 Ülkücü Gazeteciler Cemiyeti (ÜLKÜ-CEM), 1975 Ülkücü Esnaflar Birliği (ÜLKÜ-ES), 1974 Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK), 1975 Üniversiteli Asistanlar Yardımlaşma Derneği (ÜNAY), 1976 Tıbbiyeliler Derneği, 1976 Töre Musiki Folklor Derneği (TÖMFED), 1980 Folklor Musiki Töre Eğitim Derneği (FÖMFED), 1977 ülkücü emniyet mensupları tarafından kurulan POL-BİR, 1976 Sanat ve Teknisyen Okulları Mezunları Derneği (SAN-TEK), 1973 Avrupa Demokratik Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu (ADÜTDF)”.³³¹

Milliyetçi hareket için kırılma noktalarından birisi de 12 Eylül 1980 Darbesi’dir. 1960 ve 70’li yıllarda dikkat çeken “devlete sahip çıkma” misyonu 1980 Darbesi’yle birlikte ağır yara almıştır.³³² Çünkü 12 Eylül Darbesi’ne kadar MHP, kendini “devletin bekası uğruna sola karşı savaşıyan bir parti” şeklinde tanımlamıştır. 12 Eylül’e kadar devletle bir sorun yaşamayan Ülkücü Hareket, 12 Eylül sonrasındaki tutuklanmalar ve yargılanmalarla birlikte büyük bir travma geçirmiştir.³³³

12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin, solun ortaya çıkardığı kargaşadan kâr sağlayarak Türk milliyetçilerinin siyasetten tasfiyesi hareketine dönüşmüştür.³³⁴ Askeri yönetim, çok zaman geçmeden ülkücülere yönelik harekete geçmiştir. Alparslan Türkeş dışındaki MHP ileri gelenleri tevkif edilmiştir. Saklanan Türkeş ise darbenin ikinci gününde teslim olmuştur.³³⁵ 14 Eylül’de teslim olan Türkeş, 9 Ekim’de Ankara’ya getirilerek Sıkıyönetim Savcılığı’na tutuklanmıştır.³³⁶ Türkeş’in darbeden son anda haberi olabilmıştır. Darbeyi 11 Eylül 1980’de Ankara’da saat 20.00 dolaylarında evine giderken yolunu kesen bir askerden öğrenmiştir.³³⁷

12 Eylül’ü gerçekleştirenler, ülkücüleri çok zaman geçmeden cezalandırmaya girişmişlerdir. İhtilal yönetimi, önceleri sol grupların üstüne yollanan Ülkücülere bir anlamda “işiniz buraya kadar” demektedir. Ülkücüler, kendilerine yönelik “ülkücüler ile sosyalistleri aynı kefeye koyma” davranışını kabullenemedi. Bu yüzden Ülkücüler içerisinde bir “aldatılmışlık duygusu” yaşanmıştır.³³⁸ Ülkücüler, yönetimin daha kısa bir süre önce gerekli gördükleri yerlerde kendilerini kolluk kuvveti vasfında gördüklerini,

³³¹ Cengiz, “Alparslan Türkeş...”, s. 180-181.

³³² Bora, Can, “Devlet, Ocak...”, s. 48.

³³³ Özgür Bayraktar, *Ülkücü Harekette Bölünme: Milliyetçi Hareket Partisi ve Büyük Birlik Partisi*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s. 83.

³³⁴ Öksüz, “Türk Milliyetçiliği...”, s. 29.

³³⁵ Zürcher, “Modernleşen...”, s. 405.

³³⁶ Alişan Satılmış, Metin Turhan, *Ülkücü Hareketin ABC’si Cilt 2*, Altın Küre Yayınları, Ankara 2002, s. 439.

³³⁷ Hülisi Turgut, *Türkeş’in Anıları Şahinlerin Dansı*, ABC Yayınları, İstanbul 1995, s. 434.

³³⁸ Yanardağ, “MHP Değişti Mi?...”, s. 225-226.

ancak darbenin ardından bu vasıflarının biterek bazılarının ipte, bazılarının cezaevlerine gönderildiğini söylemişlerdir.³³⁹

Ülkücülerin hepsi, 12 Eylül'ün etkisini MHP ve ülkücü kurumlara yapılan soruşturmayla beraber yaşamıştır. 587 sanıklı MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davası³⁴⁰ 6 sene sürmüştür. Türkeş, Ceza Kanunu'nun 146. Maddesi uyarınca mahkûmiyet almıştır. 150 sanığın beraat ettiği davada beş idam, dokuz müebbet, 219'u ise 6 ayla 36 ay arası hapis cezaları verilmiştir.³⁴¹

Türk-İslam ülkücülüğünün ülkücü kesimde en etkili olduğu dönem 12 Eylül 1980 sonrasındaki yıllardır. Ülkücüler, 1970'ler boyunca “devletin zaafa düştüğü noktada vatana, millete, devlete, bayrağa sahip çıkma” düsturuyla hareket etmişlerdir. Ancak askeri yönetimin ülkücüleri hapsetmesi, mahkûm ve idam etmesi ağır bir travmaya neden olduğundan³⁴² MHP eski devletçilik çizgisinden ayrılmış ve demokrasi vurgusu daha sık yapılmıştır.³⁴³ Darbe ardından yaşananlar, MHP'nin fikri olarak dönüşümünü etkilediği gibi dine yönelik vurgusunun artmasını sağlamıştır. Türk-İslam Sentezi bu süreçte MHP'nin karakterini oluşturan temel yaklaşım halini almıştır.³⁴⁴

1980 Darbesi ardından ülkede siyasi sistem aynı kalmamıştır. Milliyetçilik çatısında politika yöneten gruplar ve Ülkücüler darbe sonrasında dinle olan ilişkisini arttırmış “Türk-İslam Sentezi”, “Türk-İslam Ülküsü gibi sözlerle yer almaya başlamışlardır. Türk-İslam Sentezi ve Türk-İslam Ülküsü farklıdır. Türk-İslam Ülküsü, Türk milliyetçiliğiyle birlikte kendine has nitelikleri barındırmaktadır. Türk-İslam Sentezi ise Türklük, İslami öğeler ve siyasi argümanlarla yoğrulmuştur. Türk-İslam Sentezi düşüncesinin 1940'ların sonları itibarıyla önem kazanmasına rağmen 12 Eylül 1980 Darbesi ardından siyasi yaşamda yer aldığı görülmektedir.³⁴⁵ “Türk-İslam Sentezi, bir görüş olarak 1965 yılının sonlarında ortaya atılmıştır. Başta Türkeş olmak üzere birçok Türk milliyetçisi bu fikri savunan konuşmalar yapmışlar, demeçler vermişlerdir. Türk-İslam Sentezi adlı düşüncüyü fikir olarak ilk ortaya atan Ahmet Er'dir. Ahmet Er'in ortaya attığı bu senteze, daha sonra Aydınlar Ocağı sahip çıkmış ve savunmaya

³³⁹ Yaşar Yıldırım, *Balkondan Seyretmek*, Kayı Yayınları, Ankara 1991, s. 20

³⁴⁰ Geniş bilgi için bkz. A. Oktay Güner, Sadi Somuncuoğlu, Ahmet Er, *Milliyetçi Hareket Partisi ve Ülkücü Kuruluşlar Davası Sorgu*, Mayaş Yayınları, Ankara 1982. Bkz. Alparslan Türkeş, *Savunma Ülkücü Kuruluşlar Davası*, Mayaş Yayınları, Ankara 1987.

³⁴¹ Bora, Can, “Devlet, Ocak...”, s. 111.

³⁴² Can, “Ülkücü Hareketin...”, s. 678.

³⁴³ Türköne, “Milletler ve...”, s. 38.

³⁴⁴ Hamit Emrah Beriş, “30 Mart'a Doğru Milliyetçi Hareket Partisi”, *Analiz*, S 84, Şubat 2014, s. 13.

³⁴⁵ Yesevi, “Türk Milliyet...”, s. 214.

başlamıştır”. Ahmet Arvasi ise sentez kelimesi yerine başka şekilde ifade edilmesi gerektiğini söylemiştir. Arvasi, Türk-İslam Ülküsü ifadesinin, “milletimizin gönlüne, yüreğine kokusuna en uygun düşecek, onu tanımlayacak ülkü” olduğunu söylemiştir.³⁴⁶

1980 Darbesi sonrasında milliyetçi hareket siyasi temsil hakkını kaybetmiştir. 1983 senesinde parti kurulmasına yönelik yasal engellerin kaldırılmasıyla beraber ülkücüler ve diğer görüştekiler siyasi parti kurmaya yönelmişlerdir. Ülkücü fikrin devam ettirebilmesi amacıyla Muhafazakâr Parti 7 Temmuz 1983’te kurulmuştur.³⁴⁷ Kurulan Muhafazakâr Parti’yle birlikte siyasi yaşama katılan milliyetçi hareket, 1985’te Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP)’nde varlığını devam ettirmiştir.³⁴⁸ Darbe ardından tutuklanan Türkeş, 9 Nisan 1985’te tahliye olmuştur. Alparslan Türkeş’in siyaset yasağı 6 Eylül 1987 tarihinde kalkmıştır. Türkeş 4 Ekim 1987’de MÇP’nin Genel Başkanlığına gelmiştir.³⁴⁹

1987’de MÇP’nin toparlanması ve bu dönemde tahliye olan ülkücüler, partinin gençlik teşkilatlanmasında, ideolojik tabanında etkinlik kazanmışlardır. İdeolojik olarak İslami yapının ağırlığı hissedilen MÇP, 1991’de yapılan genel seçimde Refah Partisi ve Islahatçı Demokrasi Partisi’yle ittifak yapmıştır.³⁵⁰ Ayrıca MÇP, 1993 yılında eski adı olan Milliyetçi Hareket Partisi adını almıştır.³⁵¹

Çok partili siyasi hayata geçiş sonrası Atatürkçülüğün ülke içerisindeki karakteri değişim göstermiştir. Bu aşamada meydana gelen üç askeri müdahalede, hükümetin çiğnediği Atatürk ilkelerine dönülmesi isteği müdahalenin hedefi veyahut aracı olmuştur. Bunun sonucunda darbeyi gerçekleştiren kurumla Atatürkçülük fikri ilişkilendirilmiştir. Bir anlamda “silahlı Kuvvetler en doğru Atatürkçüdür ve toplumdaki bütün kurumların Atatürkçülük derecelerini bir tek o bilir” düşüncesi yaratılmıştır. 1980 sonrasında ise Atatürkçülük muhafazakâr hâle gelmiştir.³⁵² Türk siyasi ve toplumsal hayatında milliyetçilik çok boyutlu ve geniş sürece yayılmış bir gerçekliktir. Birbirinden farklı uçlardaki zihniyetlerde milliyetçiliğe dair öğelere rastlamak mümkündür. Bu

³⁴⁶ Hakkı Öznur, “Başöğretmen Arvasi”, *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvasi*, Haz. Hüdavendigar Onur, Uyanış Yayınları, İstanbul 2012, s. 210.

³⁴⁷ Mete Kaan Kaynar vd., *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri*, İmge Yayınları, Ankara 2007, s. 196.

³⁴⁸ Ahmet Kaysılı, Tuba Acar, “Türk Milliyetçiliği Üniversite Öğrencilerinde Milliyetçiliğin Oluşumu, Gelişimi ve Karşıtlıklar Üzerinden Sürdürülme Biçimi”, *Zeitschrift für die Welt der Türken (Journal of World of Turks)*, Vol 6, No 3, 2014, s. 208.

³⁴⁹ Yesevi, “*Türk Milliyet...*”, s. 251.

³⁵⁰ Can, “*Ülkücü Hareketin...*”, s. 678.

³⁵¹ Beriş, “*30 Mart’a Doğru...*”, s. 14.

³⁵² Murat Belge, “Mustafa Kemal ve Kemalizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2, Kemalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 40.

sebeple Türk milliyetçiliğinin kesin bir tanımı yapılamazken bu düşünceyi yaşam biçimi olarak kabul etmiş kurumlar ve insanlar üzerinden bir açıklama oluşturulabilmektedir. Bu noktada dahi görüş ayrılıkları öne çıkmış olsa bile nihayetinde milletin ve devletin devamlılığını ortak paydasında bir Türk milliyetçiliği anlayışının genel kabule uygun olacağı öngörülmüştür.

1. BÖLÜM

1.1. DÜNDAR TAŞER'İN HAYATI

Dündar Taşer, 15 Mayıs 1925 tarihinde Gaziantep'te doğmuştur. Türkmen bir aileye mensup olan Taşer'in ataları Türkistan'dan Anadolu topraklarına gelmişlerdir. Bedesten Şeyhizade Abdülkadir Kamil Bey'in oğludur. Annesi, Kız Öğretmen Mektebi mezunu Aliye Hanım'dır. Erkek kardeşi Turan, kız kardeşleriyse Aysel ve Fatma Ayla'dır. Soyadı kanunuyla beraber Taşar adını almasına rağmen Milli Birlik Komitesi'nde (MBK) adı söylenirken yanlışlık nedeniyle Taşer olarak ifade edilince öyle kullanmaya devam etmiştir.³⁵³ Taşer'in ailesi Türkmen olduğu için kendisine sonraları "Türkmen Ağası" denilmiştir. Çocukluk yılları, Milli Mücadele'nin ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin teşkilatlanma çalışmalarına ve inkılâpların ardından yaşanan toplumsal değişimlerin dönemine denk gelmiştir. Tüm dünyayı sarsan 1929 Ekonomik Buhranı, Taşer'in çiftçi olan ailesini de etkilemiştir.

Dündar Taşer'in eşi Asuman Taşer'in bahsettiğine göre Dündar Taşer'in ailesi toprak sahibi olmasına rağmen ürettikleri ürünleri satmak için pazara götürememelerinden dolayı sıkıntı yaşamıştır. Çocukluk yıllarında maddi açıdan yaşadıkları sıkıntılar sebebiyle kendi evlerinde kalamamışlardır. Bu nedenle köye gitmişlerdir. Yaşadıkları maddi zorluklara rağmen daha okula başlamadan annesinin gayretleriyle okuma yazmayı öğrenmiştir.³⁵⁴

İlköğretimini Dai Ahmet Ağa Mektebinde, ortaokulu Gaziantep Lisesinde okumuştur. Ardından askerlik eğitimi için 1939'da Kuleli Askeri Lisesi'ne kayıt olmuştur. Askeri okula başladığı seneler, II. Dünya Savaşı'nın etkilerinin arttığı zamanlara denk gelmiştir. Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda taraf olan ülkeler içerisinde bulunmasa bile seferberlik nedeniyle Kuleli Askeri Lisesi, Mayıs 1941'de Konya'ya taşınmış ve öğrenciler altı yıl boyunca eğitimlerini burada devam ettirmiştir.³⁵⁵

29 Temmuz 1942 tarihinde girdiği Kara Harp Okulunu başarıyla bitirmiş ve 30 Ağustos 1944 tarihinde teğmen unvanıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK)

³⁵³ Nevzat Köseoğlu, *Dündar Taşer*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s. 14.

³⁵⁴ Meriç Coşkun, "Asuman Taşer'le Dündar Taşer'in Gençlik Yıllarına Ait Konuşma", *Türk Yurdu*, C 22, S 178, Haziran 2002, s. 30.

³⁵⁵ Kara Kuvvetleri Kuleli Askeri Lisesi Komutanlığı, *Dünden Bugünden Kuleli Askeri Lisesi*, Kuleli Askeri Lisesi Matbaası, İstanbul 2007, s. 112.

bünyesinde göreve başlamıştır.³⁵⁶ 17 Aralık 1941 tarihinde Teyzesinin kızı Asuman Hanım'la dünya evine girmiştir. Teğmen iken Çanakkale, Aşkale ve Samsun'da görev yapan Dünder Bey, 1951 senesinde başkente gelmiştir. Ağustos 1959'da Milli Savunma Bakanlığı (MSB) Yüksek İstişare Kurulu üyeliğine tank binbaşı olarak atanmıştır.³⁵⁷ Taşer'i birçok insan 27 Mayıs 1960 Darbesi'ni gerçekleştiren kişiler içerisinde tanımıştır. 1960 senesi sonrasında milliyetçilerin düşünce ve siyasi alandaki çalışmalarına katılabilmektedir. Bugün Taşer'i tanımamızın ve onu Taşer yapan nedenlerin en önemlisi sohbetleri ve düşünceleridir.

Dünder Taşer, 1960 Darbesi içerisinde bulunan bir subay olarak, gerçekleştirilen askeri harekâtı darbe şeklinde ifade etmemektedir. O, DP yönetimine karşı yapılan 1960 Darbesi'nin milli amaçlarla ortaya çıktığı için ihtilâl olarak adlandırmaktadır. 1960 askeri darbesinin amacının, “kardeşlik, barış ve sevgi hedefine yönelen, kardeş kavgasını önlemek için yapılan ve çağdaş medeniyetin imkânlarını var etmeye çalışan, hiçbir zümre ve kişinin leh ve aleyhine bir gaye” barındırmadığını söylemektedir.³⁵⁸ Taşer'in ihtilâl sürecine dâhil oluşu, İshahiye'de bulunan birliğinden izinliyken arkadaşı Suphi Karaman'ın aracılığı ile komiteye girmesiyle gerçekleşmiştir.³⁵⁹ Askeri müdahaledeki vazifesine bakıldığında rastgele dâhil olmadığını göstermektedir. Alparslan Türkeş ile yakın olan subaylar arasındadır. Kendi anlatımıyla “başkalarının döşediği raylar üzerinde” mecburi görülen nedenlerle katılım sağladıkları bir olaydır.³⁶⁰ 27 Mayıs'ın hedefinden kaydığını söylemiş olmasına rağmen konu üzerinde fazlaca durmamıştır.

27 Mayıs'ın ne olduğunu anlatırken “Yakın tarihimizin önemli, olaylarından birisidir” şeklinde ifade etmektedir. Bu darbenin, ülkede son 50 senedir yapılmaya çalışılanların bir faydası olmadığı ve olmayacağı düşüncesinin bir neticesi olduğunu bu yüzden arkadaşlarıyla beraber “son elli yılın bilançosunu” ortaya koyduklarını ve ortadan kaldırılacak olanın kişi veya siyasi bir parti değil “yürümeyen, yürümeyecek olan” olduğunu söylemektedir. Bu ifadelerinin devamında “ömrünü tamamlamış ve

³⁵⁶ MSB'nin 21 Eylül 1945 tarih ve 143187 sayılı kanunuyla Taşer, birinci senesi biterken Tank Teğmeni olarak (2. Müs. Zh. Tğ. 5. Zh. A. 1. Tb. 2. B1. Tk. K.) tayin edilmiştir. Bkz. *Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, 030-11-1-0/178-27-5.

³⁵⁷ Köseoğlu, “Dünder...”, s. 18.

³⁵⁸ Dünder Taşer, *Mesele*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2019, s. 17.

³⁵⁹ Ümit Özdağ, “*Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*”, Boyut Kitapları Yayınları, İstanbul 1997, s. 269.

³⁶⁰ Gürgür, “*O, Bir Alperen...*”, s. 19.

bitmiş olan bir şey vardır” diyerek düzenin değişmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.³⁶¹ Aynı şekilde eşi Asuman Taşer, Dündar Bey’in 27 Mayıs hareketini DP’yi devirmekten ziyade “Büyük Türkiye Ülküsü” için milletin kendine gelmesi olarak gördüğünü aktarmaktadır. Bu fikirle yapılanları, hayatından ileri görmesine rağmen 13 Kasım’da yaşadıklarını hiç unutamamıştır.³⁶²

Dündar Taşer ve arkadaşlarının yurt dışına gönderilmesiyle neticelenen 13 Kasım olayının ana nedeni ise MBK’nin farklı fikirlere sahip kişilerden oluşmasıdır. Bu fikir ayrılıkları 27 Mayıs-13 Kasım arasında iyice derinleşmiştir.³⁶³ Siyasal iktidarın kısa bir sürede seçimler yapılması ve sivil idareye terk edilmesini istemeyen Türkçü grup (14’ler), 13 Kasım 1960 tarihinde MBK’nden tasfiye edilmiştir.³⁶⁴

Dündar Taşer, 13 Kasım’ı “Yetkisi olmayan Devlet reisi M.B.K. yi feshedip yeniden 14 ekisi ile kurdu. 27 Mayıs bitmiş yeni bir devir başlamıştı” şeklinde anlatmıştır.³⁶⁵ Taşer yaşanan bu olayların, “eskinin umdeleri ile alakası” olmadığını düşünmektedir.³⁶⁶ Ayrıca 13 Kasım’ın sonucunda “Türkiye’de halden memnun olmamanın yaygın bir kanaat” haline geldiğini belirtmektedir. Taşer, “27 Mayıs’tan zerre nişan kalmamıştır” diyerek darbenin hedefinden saptırıldığını da ifade etmektedir.³⁶⁷ Yaşanan bu iç darbeyle Alparslan Türkeş ve 13 subay (14’ler) ülke dışına zorunlu görev kapsamında gönderilmiştir. Taşer ilk olarak Fas’ın başkenti Rabat’a gönderilmiş fakat akciğerinde kist görülmüş ve sağlık sorunları yaşamıştır. Fas’ın sağlık imkânlarının yetersizliği sebebiyle 22 Temmuz 1961 tarihinde yine müşavir olarak İsviçre’nin Bern şehrine gönderilmiştir.³⁶⁸

Yurt dışındayken bağlantılarını koparmayan 14’ler, Türkiye’ye dönülmesinden sonra ikiye bölünmüştür. Orhan Kabibay, İrfan Solmazer ve Orhan Erkanlı, CHP’de bulunarak 1965 yılında milletvekili olmuştur.³⁶⁹ Alparslan Türkeş ve arkadaşları ise 1963 itibarıyla ülke içerisindeki faaliyetlerini arttırmıştır. Ancak imkânların kısıtlı ve kamuoyu desteğinin yok denecek kadar az olması gibi sorunlar yaşamışlardır. Bu

³⁶¹ Ziya Nur Aksun, *Dündar Taşer’in Büyük Türkiye’si*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2019, s. 17.

³⁶² Aysel Metin, “Asuman Taşer Dündar Taşer’i Anlatıyor”, *Töre Dergisi*, S 73, Haziran 1977, s. 23.

³⁶³ Erhan Olgun, *27 Mayıs Askeri Müdahalesi’nde Ondörtler Olayı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2016, s. 131.

³⁶⁴ Ağaoğulları, “*Aşırı Milliyetçi...*”, s. 214.

³⁶⁵ Dündar Taşer, “İhtilal ve Sonrası”, *Milli Hareket Dergisi*, 3 Mayıs 1967, s. 13.

³⁶⁶ Dündar Taşer, “Fesadın İttifakı Çabuk Gelişti”, *Milli Hareket Dergisi*, 9 Nisan 1967, s. 12.

³⁶⁷ Dündar Taşer, “Çözülen İhtilal”, *Milli Hareket Dergisi*, 10 Mart 1967, s. 10.

³⁶⁸ *Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, 030-11-1-0/ 286-19-13.

³⁶⁹ Ahmet Er, *Hatıralarım ve Hayatım*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 199.

dönemde Türkeş ve arkadaşlarının her fikrinin karşısında basın ve yükseköğretim kurumları olmak üzere eleştiri ve ön yargı hâkimdir.

CKMP, Alparslan Türkeş ve beraberindekileri partisinde istemesi üzerine 31 Mart 1965'te Türkeş ve 14'lerden Dünder Taşer, Muzaffer Özdağ, Fazıl Akkoyunlu, Mustafa Kaplan, Numan Esin, Ahmet Er, Rıfat Baykal, Şefik Soyyüce, Münir Köseoğlu hep beraber partiye katılmıştır.³⁷⁰ 21 Nisan 1965 tarihinde Türkeş'e Genel Müfettişlik, Taşer, Özdağ, Er ve Baykal'a Bölge Müfettişliği görevleri verilmiştir. Taşer, siyasi yaşama CKMP'de Bölge Müfettişi olarak başlamıştır. CKMP 7. Olağanüstü Kongresi'nde (30 Temmuz- 1 Ağustos 1965), Taşer Genel İdare Kurulu (GİK) üyeliğine seçilmiştir. Sonrasında Genel Sekreter Vekilliği görevini de üstlenmiştir. 24-25 Kasım 1967'deki CKMP'nin 8. büyük kongresinde Taşer, GİK üyeliğine yeniden seçilmiş ve GİK toplantısında CKMP Genel Başkan Yardımcılığına getirilmiştir.³⁷¹ Görevini vefatına kadar devam ettirmiştir. Türkeş ve arkadaşlarının çalışmalarını yaptığı 256 maddelik yeni "Müreffeh ve Kuvvetli Türkiye Programı" da bu kongrede belirlenen komisyon tarafından kabul edilmiştir.³⁷² Kongrede gerçekleştirilen parti programı değişikliği ile CKMP içerisinde Türkeş ve arkadaşlarının ağırlığı artmıştır.

Dünder Taşer, siyasi yaşamında 1965 seçimlerinde Gaziantep'ten milletvekili, 1968'de senatör ve 1969 seçimlerinde de İstanbul'dan milletvekili adayı olmuştur.³⁷³ CKMP'nin 8-9 Şubat 1969'da Adana'da gerçekleştirdiği kongrede partinin ismi "Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)" olmuştur. Yeni amblemi de "üç hilal" olarak değiştirilmiş ve gençlik kolları için "hilal ve bozkurt" amblemi kararlaştırılmıştır. Taşer, partinin isminin değiştirmesinden sonra da partide bulunmuştur.³⁷⁴

1967-1969 yıllarında Alparslan Türkeş ve Dünder Taşer, partinin teşkilatlanması ve organizasyonu konusunda önemli adımlar atmışlardır. 1969 seçimlerinin ardından Taşer'in bütün milliyetçi talebe derneklerinin, Ülkü Ocakları çatısı altında birleştirilmesi sonrasında, Ülkü Ocaklarının etkinlikleri hızla artmıştır. Taşer ve Türkeş'in büyük önem verdiği Ülkü Ocaklarının ilk açılışı, 1967 sonlarında ve 1968 yılı içerisinde gerçekleştirilerek³⁷⁵ gençlerin eğitimine özel bir önem verilmiştir. Bu nedenle

³⁷⁰ Yanardağ, "MHP Değişti Mi?... ", s. 31.

³⁷¹ Aygördü, a.g.t., s. 81-84.

³⁷² *Müreffeh ve Kuvvetli Türkiye için C.K.M.P. Programı*, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Ankara 1965.

³⁷³ Köseoğlu, "Dünder..." , s. 22.

³⁷⁴ Hakkı Öznur, *Ülkücü Hareket CKMP'den MHP'ye*, C 1, Alternatif Yayınları, Ankara 1999, s. 144.

³⁷⁵ Erken, "Örgüt ve Strateji..." , s. 138.

gençlerle ilgili çalışmalar partiden ayrı tutularak, milliyetçi gençlerin yararına olacak dernek kurulması çalışmalarına öncelik verilmiştir.

Geçmiş senelerde milliyetçilerin “Türk Ocakları Gençlik Kolu”, “Üniversiteliler Kültür Derneği”, “Türk Gençlik Teşkilatı” adında çeşitli yapılanmaları olmasına rağmen ülke genelinde ve ülkeyi etkileyecek etkiye sahip ilk çalışma Ülkü Ocakları ismi altında gerçekleştirilmiştir. 1968’de “Ülkü Ocakları ve Genç Ülkücüler Teşkilatı” Türkiye’nin birçok yerinde açılmıştır. Sayıları çoğalmaya başladıkça İstanbul, Ankara ve İzmir şehirlerinde üst birlikleri oluşturulmuştur. Bu şekilde milliyetçi nesil, “Ülkü Ocakları Birliği” adı altında birleştirilmiştir.³⁷⁶ Aslında, Taşer’in meydana getirmek için uğraştığı model bir dernekler konfederasyonudur. Bunun için Taşer, milliyetçi kurumlar içerisinde tamamen bütünleşmeyi meydana getiremese de milliyetçi kesimin Ülkü Ocakları çatısı altında bulunmalarını sağlayabilmiştir.³⁷⁷ Ayrıca Alparslan Türkeş ve arkadaşları ateşli silaha sahip bir teşkilatlanmanın temelini atmışlardır. Bu fikir ile beraber meşhur Komando Kampları ilk defa 1968 yılında çalışmaya başlamıştır.³⁷⁸ Taşer’in 1969 yılında kurulması için öncülük yaptığı Kültür-Bilim-Teknik Merkezi de (KÜBİTEM) Ankara’daki yüksekokul öğrencilerine ve akademisyenlere hitap etmiştir.

Dündar Taşer, 1970-71 senelerinde ülkenin ahvalini kaleme alırken anarşinin zirvede olduğundan söz etmektedir. O, komünistlerin köstebek gibi hareket ederek çoğu kurumu ele geçirdiğini hatta bazı özel ve devlet görevlilerinin anarşistleri de kollamakta olduklarını bu yazılarında ifade etmektedir.³⁷⁹

13 Haziran 1972 tarihinde Kızılay yakınlarında, ekmek dağıtan bir kamyonun geri gelirken çarpması sebebiyle ağır yaralanan Dündar Taşer, Numune Hastanesine götürülmüş burada vefat etmiştir. 15 Haziran’da Hacı Bayram Camii’nde cenaze namazı kılınarak Karşıyaka Mezarlığına defnedilmiştir.³⁸⁰ Taşer’in vefat etmesinin ardından yakınları ve sevenleri büyük bir üzüntü yaşamıştır. Bu üzüntüleri, yayımladıkları yazılarında görülmektedir. Ölümünün yarattığı ayrılık acısı ve özlem nedeniyle

³⁷⁶ Gürgür, “O, Bir Alperen...”, s. 23.

³⁷⁷ Tunahan Yıldız, “Dündar Taşer”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019, s. 391.

³⁷⁸ Yanardağ, “MHP Değişti Mi?...”, s. 40.

³⁷⁹ Taşer, “Mesele”, s. 271.

³⁸⁰ Devlet Gazetesi, “Milliyetçiliğin Telafi Edilemez Kaybı: Dündar Taşer”, 26 Haziran 1972, s. 4.

kendisine şiir yazanlar da olmuştur.³⁸¹ Bunlardan bir tanesi Diaver Cebeci'nin kaleme aldığı Dünder Taşer Sagusu'dur:

“(...)Dünder Ağam. Çoh görestim hardasan,

Eller sanır, bir karanlık gordasan.

Mene göre Tanrı nerde ordasan,

Get Cennet'e Nebileri gör Ağam,

Muhammed'in sağ yanında dur ağam(...)”³⁸²

Arif Nihat Asya'nın Dünder Taşer'e şiiri de şu şekildedir:

“Bucak bucak gezerek kürsülerde yolda onu,

Arayan bir hayat yolcusuna,

Bakıp gelen biri der: Gezdiğin bu toprakta

Yattı Dünder Taşer son uykusuna!”³⁸³

Vefatının ardından unutulmayan Dünder Taşer'i anmak için seminerler, konferans ve programlar düzenlenmiştir. Ölümünün birinci senesinde MHP'nin düzenlediği mevlit programı bunlardan birisidir.³⁸⁴ Ziya Nur Aksun, Taşer'in vefatını şu şekilde anlatmaktadır: “Milletimiz, son asırda yetiştirebildiği en büyük fikir, hareket ve dava adamlarından birini, belki de en mühimini kaybetti”.³⁸⁵ Taşer'in ölümü sonrasında uzun bir müddet kendine gelemediğini ifade eden Erol Güngör, ölümün ne olduğu ve Türk kültüründeki yerinden uzun uzun bahsettiği yazısında Taşer'i anma ve sonsuza kadar yaşatmanın yolunun, öğretilerini öğretmek ve gençlerin eğitimekten geçtiğini söylemektedir.³⁸⁶ Aynı şekilde İskender Öksüz de Taşer'in hatırasını yaşatmanın onu yaşatmak olduğunu, bunun yolunun da bilgi ve tarihten geçtiğini hatırlatmaktadır.³⁸⁷

³⁸¹ Taşer için yazılan bazı şiirler: Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, “Dünder Ağam”, *Devlet*, 18 Eylül 1972, s. 8., Osman Nuri Kurt, “Türkmen Ağam'a Ağıt”, *Devlet*, 26 Haziran 1972, s. 9., Yetik Ozan, “Taşer'e Ağıt”, *Devlet*, 7 Ağustos 1972, s. 9., Yılmaz Yalçın, “Olurmuş”, *Töre*, S 16, Y 4, Eylül 1972, s. 11., Gavseddin Koçak, “Dünder Taşer'in Ardından”, *Bozkurt*, S 9, Haziran 1973, s. 9.

³⁸² Dilaver Cebeci, “Dünder Taşer Sagusu”, *Türk Yurdu*, S 238, C 27, Ankara, Haziran 2007, s. 76.

³⁸³ Öksüz, “Dünder Taşer'i...”, s. 7.

³⁸⁴ *Devlet Gazetesi*, “Taşer İçin Mevlid”, 4 Haziran 1973, s. 8.

³⁸⁵ Köseoğlu, “Dünder...”, s. 112-115.

³⁸⁶ Güngör, “Türk Kültürü...”, s. 121.

³⁸⁷ İskender Öksüz, “Dünder Taşer'i Kaybettik”, *Töre Dergisi*, S 14, Temmuz 1972, s. 3.

Galip Erdem,³⁸⁸ “Gönlümüze çöken acı hâlâ bitmedi.” diyerek Taşer’in vefatının kendisinde bıraktığı üzüntüyü dile getirmektedir. Onun vefatına bu kadar üzülmesinin nedenini “heyecanlarımızın, sevinçlerimizin, üzüntülerimizin” bir olması nedeniyle bıraktığı boşluğun da bir o kadar büyük olmasına bağlamaktadır.³⁸⁹

1.1.1. Dünder Taşer’in Yazıları ve Hakkında Yazılanlar

Dünder Taşer, subaylık yaşamı sonrasında bilgisini kalemi yoluyla aktarmıştır. Fakat o, yine de bir yazardan ziyade sohbetleriyle bunu gerçekleştirmiştir. Bünyesinde barındırdığı millet sevgisi ve derin bilgisini yayımlamış olduğu yazılarıyla paylaşmıştır. Yazılarında Türklerin tarihteki ve şimdiki gidişatına, sanayi ve ilerleme mevzusuna, halkın sorunlarının neler olduğuna, iktidar ve muhalefet partilerine, tarihe, cumhuriyete, orduya, nizama, milliyetçiliğe, Türk Sağ ve Türk Soluna, güncel olaylara, gençlerin problemlerine değinmiştir. Yazılarında kendisinin milletin bekası için teklifleri ve ülkesine olan sevgisi üslubu ile birleşmiştir. Üslubunu konuya göre nahif, öğüt verici, eleştirel ve sert olarak kullandığı görülmektedir. Yazılarında, Türkiye gündeminde yer kaplayan meseleler üzerinde durmaya çalışmıştır. Üslubunu koruyarak tartışmalı meselelere değinebilmesi dikkat çekicidir. Yayımlandığı dönemde yazılarının dikkatlice okunmaması, ciddiye alınıp uygulanmaması ise acı bir gerçektir. Günümüzde ise onun yazılarındaki incelik, öngörü ve gelecek nesle olan tavsiyelerinin değerinin anlaşıldığı düşünülmektedir.

Dünder Taşer’in ilk yazısı MTTB’de yayımlanan Hürriyet Yolunda adındaki eserde görülmektedir.³⁹⁰ Taşer’in bu yazısı ise “İhtilal Niçin Oldu” başlığıyla yer almaktadır. Burada Taşer değil Taşar soyadını kullanmıştır.³⁹¹ Yazının 27 Mayıs sonrasında yazılması, Taşer’in o dönemdeki fikirlerini anlayabilmek açısından dikkate değerdir.

Dünder Taşer’in Milli Hareket dergisi ve Yeni İstanbul gazetesinde ilk yazıları görülmektedir. Taşer’in Milli Hareket dergisinde “Çözülen İhtilal”³⁹², “Fesadın İttifakı Çabuk Gelişti”³⁹³, “İhtilal ve Sonrası”³⁹⁴, “Meseleler ve Durumumuz”³⁹⁵ ve “Üç

³⁸⁸ Galip Erdem, “Dünder Taşer’in Ülkücülüğü”, *Bozkurt*, Haziran 1974, s. 8.

³⁸⁹ Galip Erdem, *Milliyetçilik ve Sosyalizm Üzerine Mektuplar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018, s. 223.

³⁹⁰ Ali İsmet Gencer’in yayıma hazırladığı eserde 1960 Darbesi ve darbeye gidilen dönem, nedeni ve sonuçları bulunmaktadır. Bkz. Ali İsmet Gencer, *Hürriyet Yolunda*, MTTB Yayınları, Ankara 1960.

³⁹¹ Dünder Taşar, “İhtilal Niçin Oldu”, *Hürriyet Yolunda*, Haz. Ali İsmet Gencer, MTTB Yayınları, Ankara 1960. s. 68-69.

³⁹² Taşer, “Çözülen ...”, s. 10.

³⁹³ Taşer, “Fesadın...”, s. 12.

Hilal”³⁹⁶ isimli makaleleri yayımlanmıştır. Yeni İstanbul gazetesinde de “Çözülen İhtilal”³⁹⁷ başlıklı bir yazı dizisi yayımlanmıştır. Bu yazı dizisi 5 Temmuz 1968’den 12 Temmuz 1968’e kadar devam etmiştir. Töre dergisinde de yazıları yer almıştır. Taşer, Ayşe dergisinin Töre dergisine dönüştürülmesi sürecinde bulunmuştur. Töre’nin, tanıtım broşürü ve ilk sayısı için de yazı kaleme almıştır.³⁹⁸

Alparslan Türkeş’in Dokuz Işık ilkeleriyle ilgili yaptığı konuşmaların bir araya getirilmesiyle oluşturulan ve 1972’de “Yeni Ufuklara Doğru”³⁹⁹ ismiyle yayımlanan eserin “Önsöz”ünde⁴⁰⁰ ise Dündar Taşer’in yazısı bulunmaktadır. Taşer, Devlet gazetesindeki “Mesele” adındaki köşede de yazılarını okuyucularıyla paylaşmıştır. Bu gazetede “Mesele” köşesi dışında “Hüseyin Sabahattin” mahlasını kullandığı hikâye ve şiirleri de yayımlanmıştır. İsimsiz bulunan bazı yazılarında Taşer’e ait olduğu bilinmektedir. Devlet gazetesinde Taşer ve “Hüseyin Sabahattin” adıyla toplam 120 yazısı yayımlanmıştır. Bu yazılardan 104’ü Taşer, 16’si Hüseyin Sabahattin imzalıdır. İsimsiz bir şekilde yayımlanan haber yorumlarından Taşer’e ait olanlar ise tespit edilememektedir.⁴⁰¹ “Mesele” köşesindeki yazılarına “Biz Kimiz”⁴⁰² isimli makalesiyle başlamıştır. Aniden vefat etmesi nedeniyle yarım bıraktığı yazısı, ölümünün ardından Devlet gazetesinin 148. sayısında yayımlanmıştır.⁴⁰³

Dündar Taşer’e saygı duyan dostları, vefatından sonra Devlet gazetesinde “Mesele” köşesinde onun yayımlamış olduğu yazılarını bir araya getirerek “Mesele” isminde kitabı çıkarmışlardır. “Mesele” isimli eser ilk olarak 1972’de Töre-Devlet yayınlarında yayımlanmıştır. Bu eserde ülkenin sorunları ve bu konularla ilgili fikirleri açık bir şekilde yer almaktadır. İhtilâl, devlet, millet, milliyetçilik, durum ve gidişat, sanayileşme, ekonomi, gençler, eğitim, ordu, seçimler ve hükümet, tarih, Atatürk, sol ve sağ gruplar, batılılaşmak, 27 Mayıs ve birçok başlık altında çeşitli konulara değinilmiştir. Millet’in içinde bulunduğu ahvale ve harici grupların yaklaşık 200 senedir ülke içerisinde çıkardıkları kargaşa yoluyla bağımsız Türk devletini parçalama hareketlerini durduracak kalıcı çözüm önerilerinin bulunmadığına değinilmiş ve kendi

³⁹⁴ Taşer, “İhtilal ve Sonra...”, s. 12.

³⁹⁵ Dündar Taşer, “Meseleler ve Durumumuz”, *Milli Hareket*, Temmuz 1968, s. 12.

³⁹⁶ Dündar Taşer, “Üç Hilal”, *Milli Hareket*, Ocak 1968, s. 12.

³⁹⁷ Dündar Taşer, “Çözülen İhtilal”, *Yeni İstanbul*, 5 Temmuz 1967, s. 5.

³⁹⁸ Dündar Taşer, “‘Ayşe’ ‘Töre’ Oluyor”, *Töre Dergisi*, S 25, Haziran 1973, s. 3.

³⁹⁹ Geniş bilgi için bkz. Alparslan Türkeş, *Yeni Ufuklara Doğru*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1976.

⁴⁰⁰ Dündar Taşer, “Önsöz”, *Yeni Ufuklara Doğru*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1976, s. 5-6.

⁴⁰¹ Aygördü, *a.g.t.*, s. 166.

⁴⁰² Dündar Taşer, “Biz Kimiz”, *Devlet Gazetesi*, 7 Nisan 1969, s. 12.

⁴⁰³ Dündar Taşer, “.....”, *Devlet Gazetesi*, 26 Haziran 1972.

kültüründen uzaklaşarak yabancılaşmış olmanın kurtuluş değil çöküşe gidişin anahtarı olduğu izah edilmiştir.⁴⁰⁴

İbrahim Metin, Dündar Taşer'in yazı tecrübesi olmamasına rağmen Mesele başlığıyla yayımladığı yazılarının okuyucular tarafından çok beğenildiği için kendisinden bu yazıları arttırmasını istediklerini aktarmaktadır.⁴⁰⁵ Cemil Meriç ise Mesele'yi "Türk düşüncesinin ana belgelerinden biri" şeklinde ifade etmektedir.⁴⁰⁶

Dündar Taşer ile ilgili yazılmış olan eserler, kendisinin düşünce hayatıyla ilgili bilgi vermesi açısından dikkate değerdir. Bunlardan biri olan Ziya Nur Aksun'un "Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si Osmanlı Devlet Anlayışı" isimli eseri, 1974'te Kutluğ yayınlarında yayımlanmıştır. İçerisinde Taşer'in kaybının büyüklüğü, 27 Mayıs'la ilgili düşünceleri, devlet ve devlet adamının nasıl olması gerektiği, Aksun'un Taşer ile olan anıları, sağ-sol çekişmesi, toprak reformu, Taşer'in bazı hatıraları, seçimler, ekonomi, ordu gibi bazı konular ele alınmıştır. Aksun, eserinde Taşer'in fikirlerinin yanında söylediklerinin analizini de yaparak okuyuculara yeni bir bakış açısı sunmuştur.⁴⁰⁷

Yücel Hacaloğlu'nun hazırlamış olduğu "Ölümünün 27. Yılında Dündar Taşer'in Hatırasına Armağan Türkiye'de Modernleşme ve Demokrasi Meseleleri" isimli eser, 1998 tarihli Türk Yurdu yayınları onayıyla çıkmıştır. Bu eserde Erol Güngör, Nuri Gürgür, Şevket Bülent Yahnici, Yasemin Yahnici, Asuman Taşer ve Dündar Yahnici'nin yazıları bulunmaktadır.⁴⁰⁸ Ayrıca Taşer'in "Türklük ve Geleceği"⁴⁰⁹ başlıklı yazısına yer verildiği gibi fotoğrafları ve konuşmalarının kayıtları da çalışmada yer almaktadır.

Nevzat Köseoğlu'nun "Dündar Taşer" isimli biyografi çalışması, 2003'te Alternatif yayınları tarafından basılmıştır. Köseoğlu çalışmasında Taşer'in kim olduğuna ek olarak onun yaptıklarını ve amaçlarını anlatmak istemiştir. Kısa yazı hayatının yanında onu dinleyenlerle birlikte gerçekleştirmiş olduğu sohbetlerin değerinin farkında olan yazar, yazısında konuları belirlerken kalıcı ve gelecek nesiller

⁴⁰⁴ Taşer, "Mesele", s. 7-11.

⁴⁰⁵ İbrahim Metin, "Siz, O Menhus 13 Haziranı Bilir Misiniz?", *Türk Yurdu*, C 22, S 178, Haziran 2002, s. 23.

⁴⁰⁶ Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s. 256.

⁴⁰⁷ Aksun, "Dündar...", s. 7-8.

⁴⁰⁸ Yücel Hacaloğlu, *Ölümünün 27. Yılında Dündar Taşer'in Hatırasına Armağan*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998, s. 4.

⁴⁰⁹ Dündar Taşer, "Türklük ve Geleceği", *Ölümünün 27. Yılında Dündar Taşer'in Hatırasına Armağan*, Haz. Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998, s. 45.

açısından tebliğ niteliği taşıyanları ele almıştır. Sunuş ardından Taşer'in hayatına ve bazı konulardaki fikirlerine yer vermiştir. Yazılarından seçmeler isimli bölümde, adından anlaşılabacağı üzere Taşer'in bazı yazıları, yayım yeri ve tarihi ile birlikte verilmiştir.⁴¹⁰

İbrahim Metin'in "İhtilalciler Hesaplaşıyor Belgelerle 27 Mayıs ve Ondörtler ve Dünder Taşer" isimli eseri, 2012'de Töre-Devlet yayınlarında yayımlanmıştır. Metin'in eserinde ihtilâllerle karşılaşma deneyimi birçok toplumdan fazla olan Türklerin; tarihinde olan olayların neler olduğu, 27 Mayıs süreci ve sonrasında yaşanan yol ayrımının nedenleri, 14'ler ve onların zorunlu görevde oldukları dönemin öneminden bahsedilmiştir. Taşer'in tuttuğu notların ve mektuplarının bulunduğu kitap, bu belgelerin asıllarından örnekler de barındırmaktadır. Altı bölümden oluşan kitapta ihtilâl ve ihtilâle giden süreçle beraber sonrasında yaşananların aktarılması ve Taşer'in belgelerle birlikte ele alınmasıyla okuyucunun bilgilendirilmesi sağlanmıştır.⁴¹¹

Hayati Tek'in "Dünder Taşer'den Özdeyişler-Özleyişler" isimli kitapçığı "yeni çalışmalar ve genç araştırmacılar için güzel bir örnek teşkil etmesi" için yayımlanmıştır. Kitapçıkta Taşer'in biyografisi ve seçme sözleri bulunmaktadır.⁴¹²

Dünder Taşer, sohbetlerinde gençlere ve arkadaşlarına fikirlerini bu ülkenin geleceği ve geçmişini ilgilendiren meseleleri açmıştır. Ne yazık ki sohbetlerinin bir kaydı veya listesi bulunmamaktadır. Ancak Alparslan Türkeş, Osman Yüksel Serdengeçti, Yıldırım Niyazi Gençosmanoğlu, Dilaver Cebeci, Mehmet Çınarlı, İskender Öksüz, İbrahim Metin, Ahmet Er, M. Hanifi Bostan, Dünder Taşer (Taşer'in torunu), Meriç Coşkun ve Hakkı Öznur gibi birçok önemli yazarın Taşer'le ilgili makaleleri yayımlanmıştır. Erol Güngör'ün⁴¹³, Taşer'i bizzat tanıyan ve onun sohbetlerinde bulunan bir kişi olarak onun fikirlerini kağıda döktüğü makaleleri bulunmaktadır.

Dünder Taşer'in yazıları ve onunla ilgili çıkan yayımların yanında Taşer'i konu alan iki tane yüksek lisans tezi de bulunmaktadır. Muzaffer Çatak'ın "Dünder Taşer'in

⁴¹⁰ Köseoğlu, "Dünder...", s. 5-6.

⁴¹¹ İbrahim Metin, *İhtilalciler Hesaplaşıyor Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer*, Töre-Devlet Yayınları, İstanbul 2012, s. 5-10.

⁴¹² Hayati Tek, *Dünder Taşer'den Özdeyişler-Özleyişler*, Ankamat Matbaacılık, Temmuz 2019, s. 6.

⁴¹³ Erol Güngör, Taşer'in "Büyük Türkiye Ülküsü"ne bizzat tanık olan kişilerden birisidir. Bu ülküyle ilgili Töre dergisinde "Taşer'in Büyük Türkiye" isimli yazısını yayımlamıştır. Bkz. Erol Güngör, "Taşer'in Büyük Türkiye I", *Töre Dergisi*, Ekim 1972, s. 6., Erol Güngör, "Taşer'in Büyük Türkiye II", *Töre Dergisi*, Kasım 1972, s. 11., Erol Güngör "Taşer'in Büyük Türkiye III", *Töre Dergisi*, Aralık 1972, s. 8.

Fikir Hayatı” isimli tezinde girişin ardından ilk bölümde millet, milliyetçilik ve Atatürk’ün bu konulardaki görüşleri yer almaktadır. İkinci bölümde Dünder Taşer’in ailesi, eğitimi, evliliği, 27 Mayıs süreci, MBK, 13 Kasım, CKMP, MHP ve vefatına değinilmiştir. Son bölüm olan üçüncü bölümde ise Taşer’in devlet, vatan, nizam, Batılılaşma, eğitim ve ilim, millet, milliyetçilik, Atatürk, kültür ve medeniyet, ordu, Osmanlı, Turancılık, aydın gibi bazı konulardaki düşünceleri incelenmiştir.⁴¹⁴ Ayrıca Çatak’ın bu tezi, “Dünder Taşer’in Fikir Hayatı” ismi ile Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınlarında 2010 tarihinde yayımlanmıştır.⁴¹⁵ Çatak’ın eserinin Taşer’le ilgili yapılan ilk tez çalışması olması ve ileriki çalışmaları teşvik etmesi nedeniyle önemli olduğu düşünülmektedir. Üzeyir Aygördü’nün “Dünder Taşer’in Hayatı ve Fikirleri Üzerine Bir İnceleme (1925-1972)” isimli yüksek lisans tezi⁴¹⁶ 2021 tarihinde yayımlanmıştır. Tez, giriş sonrasında “Dünder Taşer’in Hayatı”, “Dünder Taşer’in Siyasi Hayatı ve Aldığı Vazifeler” ve “Dünder Taşer’in Fikir Hayatı” isimli üç bölümden oluşmaktadır. Aygördü’nün bu çalışmasıyla Taşer’in hayatı ve fikir süreciyle ilgili derli toplu bilgi alınabilmektedir.

1.1.2. Dünder Taşer’in Fikri Oluşum Süreci/Kişiliği

Dünder Taşer, Türk-İslam Ülküsü’nün en önemli şahsiyetlerinden biri olarak millete karşı saf ve yürekten sevgisiyle tanınmaktadır. Milliyetçi nesil için yaşarken değerli görülmüştür. Günümüzde de önemini korumaktadır. Yaşadığı zaman boyunca hep bir mücadele içerisinde bulunmuş ve tarihteki güçlü Türk milleti ana hedefi olmuştur. Yürüdüğü yolda yanında dostları, arkadaşları ve gençler bulunmaktaydı ve yanında bulunanlardan akla gelen ilk isim Alparslan Türkeş’ti. Türkeş’in siyasi hayattaki yeri ve milliyetçilik için çalışmaları devam ederken Taşer’in asıl hedefi gelecek olan neslin eğitilmesi olmuştur.

Namık Kemal Zeybek’in “Zekiydi, güzel konuşurdu, nurlu yüzü vardı. Doluydu. Dopdolu(...) Başını hafif yukarı kaldırdığında pırıltıları etrafında saçılmaya başladılar”⁴¹⁷ diyerek tarif ettiği Taşer’i, Erol Güngör şu şekilde tasvir eder: “orta boylu, kıvrıkcık kır saçlı, yüzü daima mütebessim, alnında kış ve yaz ter damlaları eksik olmayan, parlak ve canlı gözlerinde zekâ kıvılcımları tutuşan bir adam. Konuşurken gözleri yukarıya doğru

⁴¹⁴ Geniş bilgi için bkz. Muzaffer Çatak, *Dünder Taşer’in Fikir Hayatı*, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2009.

⁴¹⁵ Muzaffer Çatak, *Dünder Taşer’in Fikir Hayatı*, Türk Ocakları Yayınları, Ankara 2010.

⁴¹⁶ Geniş bilgi için bkz. Üzeyir Aygördü, *Dünder Taşer’in Hayatı ve Fikirleri Üzerine Bir İnceleme (1925-1972)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2021.

⁴¹⁷ Namık Kemal Zeybek, Ahmet Yesevi’den Dünder Taşer’e, *Türk Yurdu*, C 22, S 178, Haziran 2002, s. 28.

çevriliyor, sanki orada kendisine fikirleri ve sözleri en güzel terkipler halinde veren gizli eller var. Bir âlimin dikkati ve titizliği ile bir sanatkârın zerafetini, bir velinin ıztırabını kendine saklayıp sevgi ve şefkati başakalarına sunan diğergamlığını, bir Türk köylüsünün karşısındakini küçülten tevazu ve mahcubiyetini, bir Osmanlı paşasının vekar ve azamatini şahsında toplayabilmek için mutlaka yukarılarda bir kaynaktan ilham alıyor olmalı, çünkü bu vasıfları bir araya getirmek her faniye nasip olacak gibi değil. Nadir olarak öfkelenildiği zaman gözlerini yere eğiyor; belli ki sevginin yukarıdan, öfkenin aşağıdan geldiğini pek iyi anlıyor. Ailesinin küçük yaştaki fertleri dışında hiç kimseye küçük adıyla hitap ettiğini gören olmadı; yüzlerine karşı saygı gösterdiği insanların arkalarından da hep saygılı konuştu. Siyasi hasımlarından bir teki için bile bir tek kaba sıfat kullanmadı. İnsanlar hakkında hüküm verme yolunu seçmedi, onları tahlil etmeye çalıştı.⁴¹⁸ Erol Güngör'ün deyiimiyle Taşer'i anlayabilenler yalnızca bir insanı değil kültürü de anlayacaklardır.

Dündar Taşer; edebiyat, tarih⁴¹⁹ ve klasik Türk müziği konularında yetişmiş ve Fransızca'yı iyi bir şekilde konuşabilmekteydi.⁴²⁰ Fuzuli'yi, divan şiirlerini, bütün Mesnevi'yi ezberden okuyabilecek bilgiye sahip olmakla birlikte, Klasik Türk müziğine oldukça da hâkimdi.⁴²¹ Osman Yüksel Serdengeçti, Taşer'in divan edebiyatına olan ilgisini gördüğünü ve onun mest olduğunu aktarmaktadır. Aynı zamanda Taşer'in zeki biri olduğunu ve bu zekâsının onu dinleyenler tarafından hemen fark edildiğini şu şekilde anlatmaktadır: “Dündar kelimenin tam manasıyla zeki adamdı. Konuşmaya başladığı zaman tadına doyumazdı. Her şeyi açardı, seçerdi”. Onun herkes gibi düz bir

⁴¹⁸ Güngör, “*Türk Kültürü...*”, s. 101.

⁴¹⁹ Dündar Taşer'in tarihle ilgili kara ve deniz devletleri, kölelik ve kardeş katli konusundaki yorumları dikkat çekmektedir. Taşer, imparatorlukların “kara ve deniz” olarak ele alınabileceklerini söylemektedir. Bu imparatorluklar genel olarak faaliyetlerine göre adlandırılırlar. Eski insanlar buna “berri ve bahri saltanatlar” demişlerdir. Deniz devletlerinin ana kaynağı denizdir. Kara devletlerininse topraktır. Bu özellikleri aynı anda kendinde tutan devlet sayısı yok denecek kadar azdır. Buna örnek olarak “Roma ve Osmanlı” devletlerinin yapısal özellikleri verilebilir. Yine de ağırlıklı yönleri karadadır. “Venedik ve Ceneviz” ise deniz devletleridir. Devletlerin sahip oldukları bu özellikler tarihte ve günümüzde dahi yaptıkları ve yapacaklarının önceliklerini belirlemektedir. Bkz. Aksun, “*Dündar...*”, s. 84. Taşer, Türklerde “kölelik” denilebilecek bir kurumun bulunmadığını söylemektedir. Çünkü adı köle olsa dahi Türkler, onlara özgür bireyler gibi davranmıştır. Toplum içerisinde sınıf farkları olmadığı gibi aşağı görülen bir kölelik durumunda mevcut olmamıştır. Batı'nın anlayışına göre en alta durması gereken köle, yeteneği ölçüsünde yükselerek en üstlere çıkabilmiştir. Bkz. Aksun, “*Dündar...*”, s. 89. “Kardeş Katli”, konusuyla ilgili Osmanlı sultanlarının devletin ve milletin devamı ve huzuru için kendisinden olanı feda edebilmesi olarak anlatmaktadır. Bu düşüncelerle dahi yola çıkarken hukuktan ayrılmadan ilim adamlarından fetva aldıklarını da ekler. Türk tarihinde sıkça görüldüğü üzere hakanın vefatı ardından devlette hak sahibi olan hanedan mensuplarının haklarının peşine düşmeleri nedeniyle devletler parçalanmıştır. Bu nedendir ki Fatih Sultan Mehmet'in kanunnamesiyle birlikte kanından olanın canına neden olmasına rağmen devletin bütünlüğü sağlanmıştır. Bkz. Köseoğlu, “*Dündar...*”, s. 88.

⁴²⁰ Dündar Taşer'in yabancı dil bilgisiyle ilgili kızı Yasemin Yahnici'nin şu sözleri dikkat çekmektedir: “İngilizce kolejinde okuyordum. Babam İngilizcesini okur, kendine Fransızca'ya çevirir, oradan bana İngilizce anlatırdı tekrar”. “Dündar Taşer'i, Kızı Yasemin (Taşer) Yahnici Anlatıyor”, *Türk Yurdu*, C 21, S 166, Haziran 2001, s. 48.

⁴²¹ Yücel Hacıoğlu, “Torunu Dündar Yahnici Dedesini Anlatıyor”, *Ölümünün 27. Yılında Dündar Taşer'in Hatırasına Armağan*, Haz. Yücel Hacıoğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998, s. 40.

konusmacı olmadığını, kelimelerini ve diksiyonunu dinleyenlerin ona tutulup kaldığını ifade etmektedir.⁴²²

Türkçülük konusu ve tarihi şahsiyetlerle ilgili araştırmaları yoğun olan Dündar Taşer, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, İsmail Gaspıralı ve Şeyh Galip gibi önemli fikir insanlarını “özümsemiştir”.⁴²³ Bu bilgi birikimi ve eğitimi nedeniyle subaylık görevinin ardından Türk milliyetçiliği fikir camiasının tanınan simalarından olmuştur. İçerisinde bulunduğu MHP’nin Atsız’ın “Türkçü çizgisinden değil”, Türk-İslam Ülküsü olarak ifade edilecek fikirde ilerlemesi için mühim bir rol oynamıştır. Tarihe olan merakı, bilgisi ve hitabeti nedeniyle parti içerisinde “Osmanlıya dönüş” katkı sağlamıştır.⁴²⁴ Taşer’i anlayabilmek için onun siyasi ve sosyal meselelerdeki davranış ve duruşunu bilmek gerekmektedir. Bu nedenle “kökü mazide olan atı” tanımını anlamak ve anlatmak onu anlayabilmek için atılacak adımlardan birisidir.⁴²⁵ Çünkü onda var olan tarih bilgisi ve bilinci, hayatını adadığı her şeyin özünü oluşturmuştur.

Dündar Taşer, üslubuyla pek çok kişiyi etkilemiştir. Bunlardan birisi de kendisiyle ilgili eseri bulunan Nevzat Köseoğlu’dur. Köseoğlu, Taşer’in sohbetlerinde bulunanların ilk olarak tarihin denizinden çıkmışçasına etkilendiğini düşünmektedir. Köseoğlu, Taşer gibi bilgili, üslubu değerli ve örnek bir “dava adamının” daha gelmeyeceğini söylemektedir. Köseoğlu, tarih bilgisi ve değerlendirmeleri ile muhataplarını etkileyebilen Taşer hakkında “Elimizin altında duran, ama fark etmediğimiz bu mirası bize anlatıyordu, ona sahip çıkma şuurunu veriyordu” demektedir. Taşer’den etkilenen bir diğer kişi ise Erol Güngör’dür. Güngör: “(...)Böyle bir adam tıpkı kuyruklu yıldızlar gibi dünyada çok nadir zamanlarda görülür ve onun karanlık göğümüzü bir an aydınlatıp geçtiği şeyleri görme saadeti ancak pek az kimseye nasip olur” diyerek anlatmıştır.⁴²⁶ Taşer’in fikirlerine hayranlık besleyen bir fikir insanı da Cemil Meriç’tir. Meriç, Taşer’den “Ne ikbal sarhoş etmiş Taşer’i ne bozgun yeise düşürmüş. Feleğin ‘germ-ü serd’ine vakur bir tebessümle bakmasını bilen yalçın bir

⁴²² Osman Yüksel Serdengeçti, *Bir Mabetsiz Şehir-Bu Millet Neden Ağlar*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2016, s. 276.

⁴²³ Çatak, “Dündar...”, s. 24.

⁴²⁴ Murat Yılmaz, “Dündar Taşer”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s. 668.

⁴²⁵ Cengiz Aydoğdu, “Erol Güngör’ün Dündar Taşer’i”, *Türk Yurdu*, C 27, S 238, Ankara, Haziran 2007, s. 77.

⁴²⁶ Elif Tuğçe Özyalçın, *Türk Milliyetçiliğinin Çağdaş Düşünürü Nevzat Köseoğlu Hayatı ve Fikirleri*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017, s. 125.

irade. Bu yiğit mücahidin de Koçi Bey, Sarı Mehmet Paşa ve Cevdet Paşa gibi tek kaygusu var: devlet-i ebed müddet olması” şeklinde bahsetmektedir.⁴²⁷

Dündar Taşer, Türkiye’nin her açıdan çalkantıları olduğu bir dönemde yetişmiştir. II. Cihan Harbi yılları gençlik çağına denk gelmiş ve bu dönemin karanlık günlerini ülkesiyle beraber yaşamıştır. Öğrenci olduğu senelerden itibaren milliyetçilik duygusunu uhdesinde barındırmakla kalmayarak 1944 olaylarındaki tabutluk işkencesine karşı durmuştur. Sesini çıkardığı için Harp Okulu’ndaki diğer gençler gibi soruşturmaya bile maruz kalmıştır.⁴²⁸

Dündar Taşer, adının tanınmasına sebebiyet veren 27 Mayıs olayıyla ilgili “İhtilali biz yapmadık” demektedir. İhtilâl sebebiyet veren gerekli şartların zaten mevcut olmasıyla toplumun isteği ve düşüncesi ile ülkenin darbeye doğru sürüklendiğini düşünmektedir. Bu neticenin bir sebebi olarak da millete kulak tıkamış ve durumu düzeltmek yerine daha da zorlaştırmış hükümeti göstermektedir. Milletin verdiği oylarla bir yerlere gelenlerin, milletle bağı olmadığını ve bu nedenle bir şeylerin koptuğunun söylenemeyeceğini çünkü zaten ortada hiçbir şeyin olmadığını söylemektedir. Taşer’in sözlerinden gerçekleşen darbeyi yapanların kendileri olmadığı ve mecburiyet hâlini almış olan “ihtilâlî millete zarar vermiyecek şekilde sevk ve idare” ettikleri söylenebilir.⁴²⁹ Onun söylediklerinden darbeyi kendileri yapmasaydı, niyetlerinin ne olduğunu bilmedikleri insanların elinde milletin harap olma tehlikesinin olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır.

Dündar Taşer, 27 Mayıs konusu açıldığında tıpkı eskiden yaşananlar gibi kendilerinin de benzer bir yanlışa düştüklerini söylemektedir. Taşer, “Bir mükemmel anayasa yapılırsa Türkiye’nin Almanya veya İngiltere seviyesine geleceğini sandık” diyerek kendini eleştirme ve hatasını kabul edebilme özelliğini çekinmeden ortaya koyabilmektedir. 27 Mayıs’ın bireyler ve devlet için de göstergeleri olduğu unutulmamalıdır. Taşer’e göre 27 Mayıs’ın gerçekleşmesiyle cumhuriyetin ilanından itibaren kurulan düzendeki çatlakların ve rahatsızlık veren hususların ne olduğunu sonraki dönemde yaşayanlara gösterebilmişlerdir.⁴³⁰

⁴²⁷ Alperen Yılmaz, “Dündar Taşer’i Yaşat Ki “Büyük Türkiye Rüyası” Yaşasın”, *Yeni Ufuk Dergisi*, 15 Haziran 2012.

⁴²⁸ Yeni Ufuk Dergisi Yayın Kurulu, “Türk Milliyetçiliğinin Yılmaz Savunucusu Dündar Taşer”, *Yeni Ufuk Dergisi*, 25 Mayıs 2015.

⁴²⁹ Metin, “İhtilalciler...”, s. 215.

⁴³⁰ Köseoğlu, “Dündar...”, s. 71.

Dündar Taşer 27 Mayıs'ın üst kadrolarının aldıkları eleştirileri hak ettikleri düşünülse dahi geri kalan bütün subayların kötü amacı olmadığını düşünmektedir. 27 Mayıs öncesinde ülke mevcut borçlarını karşılayamamıştır. Ülkenin ekonomik gidişatı nedeniyle subaylar arasında kapitülasyonların yeniden canlandığı, sosyal ve ekonomik çöküşün had safhaya ulaştığı görüşü vardır. Meclisin kargaşa içinde olması yanında yöneticiler, kendi istekleriyle meydana getirdikleri tahkikat komisyonu kanununa tutunmuş ve üniversitelerde huzursuzluk artmıştır. Taşer, subayların içerisinde bulunduğu ortamın yarattığı psikolojik altyapının göz ardı edilmemesini istemektedir.⁴³¹ Taşer, 27 Mayıs'ın haklı olabilme gayretinden ziyade uygulanması mecburi olan bir durum olduğunu düşünmektedir.⁴³² 27 Mayıs'ın ülke için yararlı olmadığı ve tarihte de görüldüğü üzere her darbenin ülkeyi zayıflattığı kanaatindedir. Ancak o, beklentileri karşılamayan bu darbeye rağmen ülkenin geleceği için umutsuz değildir.

27 Mayıs'ı gerçekleştiren subayların ülkesi ve milleti için yapılması gerekeni yerine getirdiğini düşünen Dündar Taşer, bu subayların hiç kimseye bir düşmanlık beslemediklerini de eklemiştir. Darbenin ardından MBK içerisinde hareketlenmelerin olması ve Alparslan Türkeş taraf haline gelerek ismi zikredilmeye başlanmıştır. Ardından kademeli bir şekilde yazılı ve sözlü olarak iftiraların yaşanması sonunda bölünmeye gidilmiştir. Ancak Taşer, bölünen komiteden kimin kimi bertaraf edeceğinin bir öneminin olmadığını çünkü kim giderse gitsin CHP'nin önünün açılacağını söylemiştir.⁴³³ İhtilâli gerçekleştirerek idareyi ele alan askeri yönetim içerisinde 5,5 ay gibi bir sürede (13 Kasım 1960) Türkeş ve Taşer'in de olduğu 14 MBK üyesi görevlendirme adı altında bulundukları vazifelerden tasfiye edilerek zorunlu görevle ülke dışına sürülmüşlerdir.

13 Kasım bölünmesi sonrasında 19 Kasım'da Dündar Taşer'in gazetecilere "Demokrasiye inanıyoruz. Milli Birlik Komitesi'nde kalanlar demokrasi davasını daha iyi yerleştireceklerdir. Son hareket milletin hayrına iyi olmuştur!" şeklinde bir beyanat verdiği söylenmiştir. Ancak Taşer, kendi ağzından çıkmış gibi ifade edilen bu konuşmanın gerçek olmadığını açıklamıştır.⁴³⁴ 27 Mayıs Darbesi'nin içinde bulunan ve sonrasında zorunlu yurt dışı görevine gönderilen Taşer, darbenin sonuçlarına şahit olup

⁴³¹ Taşer, "Mesele", s. 21-22.

⁴³² Galip Erdem, "Dündar Ağabeyimiz", *Devlet*, S 148, 26 Haziran 1972, s. 7.

⁴³³ Dündar Taşer, "27 Mayıs'ın Düşündürdükleri", *Devlet Gazetesi*, 31 Mayıs 1971, s. 12.

⁴³⁴ Metin, "İhtilalciler...", s. 206.

yaşanılanları inkâr etmenin imkânsız olduğunu söylemektedir.⁴³⁵ Erol Güngör, Taşer'in fikri oluşum döneminin sürgüne gönderildiği seneler “yani ülkedeki kurulu düzenle nizalı olduğu zamanlar” olduğunu düşünmektedir.⁴³⁶

13 Kasım sonrasında sürgüne giden 14 kişiden biri olan Dünder Taşer, iki sene sonra ülkesine geri dönmüştür. Dönmesiyle birlikte siyasi yaşamda yer almış ve siyasi kişiliğiyle de tanınmaya başlamıştır. Siyasi kişiliğinde dürüstlüğü ve erdemliliği ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Özellikle ülke, gençlik ve gelecek için yazdıkları ve söyledikleri herkes tarafından önemli görülmüştür. Ancak askerlik görevinin son bulmasından sonra kendisini ön plana atmak yerine fikir ve eğitimle ilgilenmesi nedeniyle yaşamının her detayını bilmemektedir. Bu nedenle onunla ilgili yakın dostlarının yazdıkları bizlere yol göstermektedir.

Dünder Taşer'i yakından tanıyan bir kişi olarak Osman Yüksel Serdengeçti, onun sivil hayata geçmesinden sonra bile asker duruşunu koruduğunu söylemektedir. “Konuşmaları namluda bekleyen bir kurşun gibiydi. Bu kurşunun fazla beklemeye de tahammülü yoktu” diyerek onun karakteriyle ilgili kanaatini paylaşmaktadır. Serdengeçti'nin de söylediği gibi Taşer'in yazıları ve onunla ilgili kaleme alınanlara bakılınca 27 Mayıs'a atıflar ve 27 Mayıs'la ilgili yazılar dikkat çekmektedir. Serdengeçti, bunun Taşer'in bir zaafı olduğunu düşünmektedir. Taşer'in bir cümleye başlayacağı vakit, tıpkı bir tarihçinin milattan önce (MÖ) – milattan sonra (MS) tabirlerini kullandığı gibi 27 Mayıs'ı başlangıç noktası kabul etmektedir.⁴³⁷

Dünder Taşer, aradan 10 sene geçmesine rağmen 27 Mayıs'ı kurtarmaya çalışanların olduğunu söylemektedir. Bu kurtuluş taraftarlarının ise ilk olarak arkadaşlarına ihanet ederek 14'leri böldüklerini ve bunun nedeninin ise 27 Mayıs'ı kurtarmak olduğunu söylediklerini yazmaktadır. Bu kurtarmak sözü ile Taşer, 14'leri ayıranların durmadığı ve ilk olarak tek yönlü meclisle işe başladıkları, İnönü'nün reisliğinde koalisyon oluşturulduğu ardından koalisyonun dağıtıldığı, AP'den hükümet olmaz denilirken onunda olduğu ve af kanunu çıkarıldığını söylemektedir.⁴³⁸

⁴³⁵ Erdem, “Dünder...”, s. 7.

⁴³⁶ Aydoğdu, “Erol Güngör'ün...”, s. 77.

⁴³⁷ Osman Yüksel Serdengeçti, “Dünder'in Ölümü”, *Türk Yurdu*, C 10, S 356, Kasım 1987, s. 23-24.

⁴³⁸ Dünder Taşer, “Hep 27 Mayıs'ı Kurtarmak İçin”, *Devlet Gazetesi*, 1 Aralık 1969, s. 12.

Gündelik hayatında mütevazı bir yapısı olan Dünder Taşer, karşısındakinin kim olduğuna bakmaksızın saygı duymasıyla bunu göstermiştir.⁴³⁹ Büyük devlet olma duygusuna sahip bir Türk milliyetçisi olarak gençlerin eğitilmesi ve yetiştirilmesi mevzularında en önemli kişilerdendir. 1967’de Ülkü Ocaklarının teşkili ile Taşer, subay kimliğinden sıyrılıp bir ağabey bir ilim insanı kimliğini de üstlenmiştir. Bu sebeple Ankara⁴⁴⁰ ve İstanbul’da⁴⁴¹ bulunduğu mekânlarda yüksekokul öğrencileri, arkadaşları, milliyetçiler ve aydınlarla sohbetler etmiştir.

Dünder Taşer’in öncülüğünü yaptığı KÜBİTEM 1969 senesinde kurulmuştur. Derneğin hedefi: “Üniversite ve yüksek okullarımızdaki öğretim elemanlarını Türkiye çapında teşkilatlandırmak ve ülkücü gençlikle belli bir dayanışma içinde çalışma sağlamaktır”. Dernek aracılığı ile ülke içerisindeki yükseköğretim kurumlarıyla bağlantılar kurulmuş, doğru bilgiler elde edilip değerlendirilerek ülkücülerin anarşiye kapılmaması sağlanmaya çalışılmıştır.⁴⁴² İskender Öksüz, KÜBİTEM’in adından da anlaşılacağı üzere “daha çok üniversite hocalarına hitap edecek bir kuruluş” olduğunu, gençliği yöneten asistan düzeyinde ekiplerinin bulunduğunu gençlik yönetimiyle ilgili resmi görevli olanın Sadi Somuncuoğlu olduğunu söylemektedir. İlk zamanlar Türk Ocağı Binası’nda toplanılırken ocağın riskli hale gelmesi ve evlerin pratik olmamasının yanında tam zamanlı çalışma gerektiğinden KÜBİTEM’in bu şartlarda doğduğunu anlatmaktadır.⁴⁴³

KÜBİTEM, özellikle üniversite çevrelerinden yoğun ilgi görmüş ve Dünder Taşer’in uğraşları sayesinde Ülkücü Hareket’in aydın merkezi hâline getirilmiştir. KÜBİTEM aracılığıyla Taşer, ülkedeki ülkücü kuruluşların faaliyetlerine konferans ve seminer vermek için gitmiştir.⁴⁴⁴ Sadi Somuncuoğlu, ilim insanlarını birlikte görebilmek amacıyla 1969 senesinde kurulan KÜBİTEM’de Taşer’in mesai saatleri varmış gibi bulunduğunu söylemiştir. Burada toplantı, sohbet ve müzakerelerin sıkça yapıldığını bazı zamanlar sohbet koyulaşınca ülkenin gündeminin ele alındığını ve kısa süre içerisinde bu sohbetlere bağımlıların ortaya çıktığını yazmıştır. Taşer, bu toplantılarda

⁴³⁹ İsmail Yakıt, *Hatıralarıyla İz Bırakanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s. 36.

⁴⁴⁰ Dünder Taşer’in Ankara’daki sohbetlere katıldığı mekânlar: KÜBİTEM, MHP Genel Merkezi, Ülkü Ocakları, Türk Ocağı, Bulvar Palas Oteli, Mülkiyeliler Birliği’dir.

⁴⁴¹ İstanbul’daki mekânları: Marmara Kiraathanesi (Marmara sohbetlerinin müdavimlerine, Marmaratör denilmektedir. Bkz. Hakkı Öznur, *Ülkücü Hareket, Portreler 6*, Alternatif Yayınları, Ankara 1999, s. 201.) Laleli Kent Oteli, Karaköy Fakülteler Matbaası, Sirkeci Töre Dergisi Bürosu’dur.

⁴⁴² Köseoğlu, “*Dünder...*”, s. 28.

⁴⁴³ İskender Öksüz, “*13 Haziran 1972: Dünder Taşer’i Anarken.../ Prof. Dr. İskender Öksüz*”, <https://www.ulkuyaz.org.tr/13-haziran-1972-dunder-taseri-41-yil-sonra-anarken/>, (Erişim Tarihi 20.05.2022), 13 Haziran 2015.

⁴⁴⁴ Öznur, “*Portreler 6...*”, s. 201.

“düzenleyici” ve “yetiştirici” gibi görevler üstlenmiştir.⁴⁴⁵ KÜBİTEM’in milliyetçi düşünce içerisindeki önemi sağ ve sol görüşün entelektüel mücadeleye girmeleri neticesinde KÜBİTEM gibi yerlerin var olmalarıyla Anadolu’dan gelmiş gençlerin üniversite dışı ortamlarda da eğitim almalarının yanında ileride meslek hayatlarından yaşamlarına kadar bilgi birikimlerinin beslenmesidir.

Muzaffer Özdağ ve Rıfat Baykal’ın 1969 kongresi sonrası partiden ayrılmalarıyla birlikte Dünder Taşer’in parti içerisindeki ve gençlerle ilgili sorumluluğunun arttığı görülmektedir. Ayrıca Taşer, “onun yanlışı benim doğrudan önce gelir” ifadesini kullanarak Alparslan Türkeş’in mevcut karizmasının pekişmesinde de etkili olmuştur.⁴⁴⁶

Nuri Gürgür, Dünder Taşer’in ülkücü gençlik için yaptığı çalışmaları ve azmini anlatırken onun sıradan bir siyasetçi olmadığına dikkat çekmektedir: “Politikayı mevcut düşünce ve idealini gerçekleştirebileceği bir yer olarak görmekteydi. Karakteri sağladı. Kendisiyle konuşan kişi hangi sosyal sınıf içerisinde olursa olsun, O’nun bilgi ve hitabetinin etkisinde kalmaması ve ona hayranlık duymaması elinde değildi. Yakınları kendisine Türkmen Ağası demektedir. Bu hitabeti sahip olduğu bütün özellikleriyle birlikte taşımaktaydı”. Gürgür, başka bir şekilde anlatılmak gerekirse diyerek devam etmektedir: “Taşer’de Anadolu’yu bize vatan olarak kazandıran Horasan Erleri’nin, Derviş Gazilerin, Alp Eren’lerin tarzı vardı. Hatta abartmadan ifade edebilirim ki Dünder Taşer tarihimizin derinliklerinden süzülüp 20. Yüzyıla intikal etmiş bir ‘Alp Eren’idi”.⁴⁴⁷

Erol Kılınç, “Çok etkileyici bir üslubu, bir subaydan umulmayacak derecede derin bir tarih bilgisi, sosyal meselelerde zekice tahlilleri ve keskin mantıki çıkarımları vardı; bu az bulunur bir özellikti ve askeri şahsiyetinin temelindeki cesaret ve atılganlığın boyutunu zihni sahaya da taşıyor ve olağanüstü bir muhakeme ile tarihi süreçle milli hedefler arasındaki irtibat noktalarını gözlerimiz önüne seriyordu. Onu dinlemiyor, içiyordum adeta(...)”⁴⁴⁸ diyerek Dünder Taşer’in sohbetlerinin kalitesini keşfettiğinden bahsetmektedir.

⁴⁴⁵ Mehmet Çınarlı, “Sadı Somuncuoğlu ile Merhum Dünder Taşer Üzerine Bir Mülakat”, *Türk Yurdu*, C 18, Eylül 1998, s. 59.

⁴⁴⁶ Yıldız, “Dünder...”, s. 393.

⁴⁴⁷ Gürgür, “O, Bir Alperen...”, s. 23.

⁴⁴⁸ Erol Kılınç, “Ziya Nur Aksun ve Dünder Taşer’ Hakkında Birkaç Söz”, *Türk Yurdu*, C 31, S 284, Nisan 2011, s. 251.

Dündar Taşer'in ülke içerisinde meydana gelen olayları görmek, tahlil etmek ve olaylara çözüm sunmak için kalemini kullandığı görülmektedir. Taşer'e göre Süleyman Demirel'in iktidardan inmesi için bütün şartlar haiz olmasına rağmen bunu yapmamaktadır. Demirel'in tutumunun ülke içerisinde bir kargaşaya sebep olduğunu anlatmaktadır. "Birçok bölgeler işgal altındadır(...)", "Yakında işçilerin sokağa döküleceği muhakkaktır.", "(...)rüşvet, irtikâp, ihtiras yadırganmaz hale gelmiştir(...)", "S. Demirel'le birlikte devlet sırrı denen mefhumunda kökü kurudu. Hiçbir muamele kalmadı ki, üç gün içinde ortaya dökülmesin"⁴⁴⁹ şeklindeki tespitleri onun kişiliği ve ön görüşüyle ilgili bizlere bilgi vermektedir. Demirel'in 12 Mart 1971 evvelinde başbakanlık görevinde bulunduğu süreçte Taşer, ülkenin gidişatından endişe etmektedir. Çünkü solcular, fakülteler, işçi grubu ve subaylar arasında kötü neticelere varan hareketlenmeler mevcuttur. Ekonomik gidişat, iç karartıcı bir tablo arz etmektedir. Öğrenci olayları, solcuların basını kullanarak yapmış oldukları propagandalar ve halkın huzursuzluğu asker içerisinde de kıpırdanmalara sebebiyet vermektedir. Taşer, tüm bu yaşananlara rağmen hükümetin ve Demirel'in bu gidişatı durdurmaya yönelik bir şey yapmadığını söylemektedir.

Cengiz Aydoğdu, Dündar Taşer'i Türk düşünce yaşamı içerisinde "sadece kendine benzeyen bir insan" olarak anlatır.⁴⁵⁰ Mehmet Eröz de yazısında Taşer'in en çelişkili konularda dahi rahat tavırlarla meseleyi hallettiğini, keskin zekâsı ve anlayışlı tavrıyla yakın uzak fark etmeksizin herkesi kendine hayran bıraktığını, olaylara herkesten farklı yaklaşabilen bir sezgisi bulunduğunu, Türkleri, Türkiye dâhili ve harici diye sınıflandırmadan bir bütün olarak gördüğünü söylemektedir. Eröz, Taşer'in Türklüğe zarar getirmeden bu sevgisine İslam'ı da eklediğini ve siyasi kimliğini kendine hizmet için değil millete hizmet için üstlendiğini anlatmaktadır.⁴⁵¹

Yasemin Yahnici, Dündar Taşer'i yüzlerce binlerce kitaba sığdıramayacak kadar araştırılması gereken biri olarak anlatır. Yahnici, Taşer için, "bir ansiklopedidir, bir sözlüktür" der. Yine ona göre Taşer, olayları araştırıp inceleyip süzgeçten geçirir ve bir ustanın altını ayırıştırması gibi uğraştıktan sonra sayfalara sığdırılamayacak hizmetlerini

⁴⁴⁹ Taşer, "Mesele", s. 51-79.

⁴⁵⁰ Cengiz Aydoğdu, *Bize Velvele Düştü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017, s. 128.

⁴⁵¹ Mehmet Eröz, "Dündar Taşer'de Göçtü", *Töre Dergisi*, S 16, Eylül 1972, s. 8.

Türk milletine sunar. Yahnici, “Yaptıklarından yüksünmezdi”⁴⁵², diyerek onun karakter özelliklerini onu bizzat tanımayacak olan gençler için açıklar.

Erol Güngör, Dündar Taşer’in geçmişteki doğruyu ve bugün de istenilen büyük arzuyu simgelediğini söylemektedir. Onunla olan sohbetlerinde, dinleyenlerin de kendisinin de bir anda yaş almış gibi hissettiklerini ve üstlerindeki tozdan arınarak kişiliklerine tekrardan sahip olduklarını anlatmaktadır. Taşer’in konuşmalarının dinleyicileri “efsunlanmışcasına” etkilediğine ve onlara yeni bir bakış açısı kazandırdığına vurgu yapmaktadır.⁴⁵³

Ziya Nur Aksun, Dündar Taşer’in “büyük devlet ve millet” fikirlerini barındırdığını, bu fikirlerini ise yalnızca duygulara değil tarih bilgisinin derinliği sayesinde belgelere dayandırdığını söylemektedir. Herhangi bir olayı dahi değerlendirirken önce tarihe gider ve köklerinden ayırmadan yaşadığı dönemi ve ilerisini değerlendirirdi. Ona “fena fi’ d-devle ve’ l mille”⁴⁵⁴ olan yani “devlet ve millet kavramında erimiş, yok olmuş” devlet ve fikir insanı demektedir.⁴⁵⁵

Dündar Taşer, Türkiye’de kelimelerle dostluğun ve düşmanlığın ifade edildiğini ancak bazı zamanlar bu kelimelerin isyanlara kadar gidebildiğini söylemektedir. Kelimecilik başlığıyla yayımladığı makalesinde “şariat isterük” diye ayaklananlardan sonra onlara karşı şariat geliyoreuların ortaya çıkışlarını bu söylediklerine örnek vermektedir. Kelimeleri silah yapanların dertleri, bazı zamanlar fikirden çok kullanılan sözcüklerdir. Kelimelerle boğuşarak zamanı boşa harcayanlara hayıflanmaktadır. Bu ülkeye Timur veya Yavuz gibi liderlerin lazım olduğunu ve yapılması gerekenlerin böyle insanlar tarafından yapılabileceğini ancak bunu anlatmanın imkânsızlığının Türklerin kaderi olduğunu yazmaktadır. “Çünkü biz mefhumlarla değil kelimelerle uğraşır ve kelimeler için doğuşürüz” yorumunu yapmaktadır.⁴⁵⁶ Taşer’in yazılarında tarihe ve sosyal meseleler üzerine bir hakikat araştırmacısı şeklinde yaklaştığı görölmektedir. Yazılarında kendisinin yahut benimsemiş olduğı ideolojinin

⁴⁵² Yasemin Yahnici, “Dündar Taşer’i Anlayabilmek”, *Ölümünün 27. Yılında Dündar Taşer’in Hatırasına Armağan*. Haz. Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998, s. 32.

⁴⁵³ Güngör, “*Türk Kültürü...*”, s. 102.

⁴⁵⁴ “Fena Fi’ d Devle” fikri Dündar Taşer’le neredeyse bütünleşmiştir. “Devlet mefhumunda erimek, yok olmak” anlamlarına geldiğı söylenebilir. Tarihte de kalıcı olmuş “devlet adamlarını” anarken de bu tanım kullanılmaktadır. Taşer, bu terimi ilk olarak Ziya Nur Aksun’dan duymuştur. Kendisinin tarih bilgisi göz önüne alındığında, tarihi kişilerin hal ve hareketlerine karşı olan alakası sonucunda bu terimi kendisinde de oturtmuştur. Aksun’da Taşer’i “fena fi’ d devle” olarak anmıştır. Bkz. Reha Bayansar, “Dündar Taşer ve Büyük Türkiye Meselesi”, *II. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı*, Kütahya 26-28 Ekim 2017, s. 593.

⁴⁵⁵ Köseoğlu, “*Dündar...*”, s. 31-84.

⁴⁵⁶ Dündar Taşer, “Kelimecilik”, *Devlet Gazetesi*, 5 Ocak 1970, s. 12.

propagandasını yapma amacının olmadığı dikkat çekmektedir. O, gelişen olaylar üzerine bilgisi ile izahat getirmeye çalışmaktadır.

1.2. AHMET ARVASI'NİN HAYATI

Ahmet Arvasi'nin soyu olan Arvasiler neredeyse yedi yüzyıl boyunca ilim konusunda önemli kişiler yetiştiren bir soy olarak Yakın Doğu'da yaşamışlardır. Moğol istilası yaşanırken Bağdat'tan Anadolu'ya gelen Şeyh Abdülkadir Geylani'nin dayısının torunu olan Seyyid Muhammed Kutbi Arvasi'nin (Seyyid Hacı Kasım Bağdadi olarak da tanınır) neslindendirler. Hacı Kasım Bağdadi, yanında yakınlarıyla Musul, Mardin ve Diyarbakır'a gelmiştir. Bağdadi; Diyarbakır, Hakkari, Mardin ve Van bölgelerinde talebeleriyle "İslamı tebliğ" etmiştir. Sonrasında Van'ın Müküs (Bahçesaray) bölgesindeki Arvas köyüne yerleşmişlerdir.⁴⁵⁷ "Seyyid Abdullah'ın Seyyid Abdurrahim ve Seyyid Abdurrahman adında iki oğlu vardır. Seyyid Abdurrahim'den Doğu Bayezid Arvasileri kolu; Seyyid Abdurrahman'dan Hakkâri, Müküs ve Hizan Arvasileri kolu gelmektedir".⁴⁵⁸

Ahmet Arvasi, soyunu şu şekilde anlatmaktadır: "Ailem Arvasi adı ile bilinir. 650 yıldan beri Anadolu'da yaşar. Orhan Gazi ile tanışan ve Anadolu'ya gelen ilk ceddin Hacı Kasım-ı Bağdadi adında bir zattır. Onun oğullarından biri Van gölünün güneyinde Arvas köyüne yerleşmiştir. Biz ondan türemiş ve çoğalmışız. Çok geniş ve köklü bir aileyiz. Şanlı Peygambere 'ümme't olmak nimetlerin en büyüğü iken, bir de 'evlad' olmakla şereflenmişiz". Cumhuriyet Devri'ndeysen Arvasilerden meşhur dört kişi bilinmektedir. Bu kişiler: "1. Osmanlı devleti döneminde çıkan Kürdistan dergisinin başyazarı, Sultanahmet camisi eski imamlarından Mehmet Şefik Arvasi (1884-1970)⁴⁵⁹. 2. CHP milletvekili İbrahim Arvas (1884-1965)⁴⁶⁰. 3. Abdülhakim Arvasi (1865-1943)⁴⁶¹. 4. S. Ahmet Arvasi (1932-1988)"dir.⁴⁶²

⁴⁵⁷ Oğuzhan Cengiz, *Seyyid Ahmet Arvasi ve Temel Fikirleri*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2020, s. 13.

⁴⁵⁸ Dündar Alıkcı, "Arvas ve Arvasiler'in Van Gölü Havzasındaki Etkinlikleri", *II. Van gölü Havzası Sempozyumu*, Ed: Oktay Belli, Bitlis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Ankara 2007, s. 259.

⁴⁵⁹ Mehmet Şefik Arvasi, "Sultanahmet Camii eski baş imamıdır. 1884 yılında(...) Van'ın Arvas köyünde doğdu. 13 Mart 1970'de İstanbul'da öldü(...) Süleymaniyeli Abdulkadir Nuri el Berzenci'nin kızı Gül hanımla evlendi. Berzenci ailesinin ileri gelenlerinden Şeyh Mahmud, 1922 yılında kendini Kürdistan Kırâlı(!) ilan etmişti. Şefik Arvasi, İstanbul'a gelince Kürt Talebe Hevi Cemiyetine üye oldu. Kürtçülük faaliyetlerine katıldı. Kürdistan dergisinin başyazarlığını yaptı. Ömrünün son yıllarında siyasi çalışmalardan çekildiyse de, Kürtçülük hareketinin ileri gelenleriyle dostluğunu sürdürdü". Bkz. Hüdavendigar Onur, *Asrın Yesevisi S. Ahmet Arvasi*, Biyografi Net Yayınları, İstanbul 2020, s. 39.

⁴⁶⁰ İbrahim Arvas, "1884 yılında Başkale'de doğmuştur. Babası Hamidiye alaylarında görevli Şeyh Abdulhamid Paşa, annesi Hatem Hanımdır. Mehide Hanımla evliliğinden Mehmet Sadık, Nafiye, Gülsüm ve Hamide adlarında çocukları olmuştur. Başta dedesi Seyyid Abdurrahman olmak üzere kuzeni Seyyid Abdülhakim ve babası Şeyh Hamid Paşa bölgenin saygın ve önde gelen kişilerindendir. İbrahim Bey, II. Abdülhamid'in özel bursu ile yatılı

Ahmet Arvasi'nin ailesi Van'ın "Müküs (Bahcesaray), Arvas (Doganyayla)" köyündendir. Çevrelerinde köylerinin isminden ötürü Arvasi olarak bilinmektedirler. Soyadı Kanunu'nun ardından köylerinin ismini almışlardır.⁴⁶³ İbrahim Arvas "Tarihi Hakikatler"⁴⁶⁴ isimli eserinde Arapça kökenli olan Arvas kelimesinin, "Cibal, cebelin cem'idir. Rasiy, yalçın demektir. Arvas, ism-i tafdil olup, daha yalçın manasına gelmektedir" şeklinde anlatmıştır. İbrahim Arvas, Arvasi soyunun, yüzlerce yıl eğitimle ilgilenen Şafii mezhebine mensup olduklarını ancak diğer mezhepleri de bildiklerini ve medreselerinde okuttuklarını ayrıca onlara manevi anlamda da katkıları olduğunu söylemektedir.⁴⁶⁵

Ahmet Arvasi'nin babası Abdülhakim Efendi, annesi Cevahir Hanım'dır. 15 Şubat 1932 Pazartesi günü Ağrı Doğubeyazıt'ta dünyaya gelmiştir. Kardeşleri Asiye, Vasfiye, Tahir Emin, Halil Bahadır, Abdülaziz Haluk'tur. İlk eğitimini Van'da almıştır. Tatillerde kuyumcunun yanında çalışırken Müftü Masum Efendi'nin kendisini yanına çağırarak "Babana selamlarımı söyle, seni okutsun, ilme versin. Senin mesleğin sarraflık değil ilimdir" demesinin ardından babası onu ilme yönlendirmiştir.⁴⁶⁶

olarak Galatasaray Sultanisi'nde okumuş ve 1912 yılında buradan mezun olmuştur". Çeşitli memuriyetler ardından "22 Temmuz 1923'te yapılan II. dönem TBMM seçimlerinde 238 oy ile Van Milletvekili seçilmiştir". "VIII. Dönemde ise 12 Ağustos 1946'dan 14 Mayıs 1950'deki genel seçimlere kadar Maliye Encümenliği görevini yürütmüştür. Ancak 1950'de genel seçim kararı alınıp TBMM'deki çalışmalara son verilmesinden sonra CHP'den ayrılmış ve 21 Ekim 1965 yılında vefat etmiştir". Bkz. Tunç, Volkan, "Van Milletvekili İbrahim Arvas'ın Biyografisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6 (2), 2019, s. 393.

⁴⁶¹ "Abdülhakim Arvasi, ibtidai ve rüştiyeyi Başkale'de okudu. Daha sonra Irak'ın çeşitli bölgelerinde tanınmış âlimlerden icazet alarak Başkale'ye döndü (1882). Kendisine miras kalan servetle bir medrese yaptırdı ve zengin bir kütüphane kurdu. Bu medresede yirmi yıla yakın ders okuttu. 1880 yılında intisap ettiği Halidiyye tarikatı şeyhlerinden Seyyid Fehim'den Nakşibendiyye, Kübreviyye, Sühreverdiyye, Kadiriyye ve Çiştîyye tarikatlarından hilafet aldı (1889)". I. Cihan Harbi'nde Rusların Başkale'ye kadar gelmesi ve Ermeni tacizleri nedeniyle "hükümetin emriyle", 150 kişiden müteşekkil ailesiyle beraber göç etmiştir. "Bağdat'a yerleşmek amacıyla yola çıkan aile, Revandiz-Erbil yoluyla Musul'a ulaştı. Burada iki yıla yakın bir süre kaldı". Bağdat'ında işgaliyle birlikte kalan altı kişiyle Adana'ya gitti. Ancak Adana'nın da işgal edilebileceği şüphesiyle Eskişehir'e gitti. 1919 tarihinde İstanbul'a gitmiş ve "Eyüp'teki Kaşgari Dergâhı şeyhliğine tayin" edilmiştir. Şeyhlik yanında imam ve vaizlikte yaptı. Soyadı kanunuyla "Üçışık" soyadını almıştır. 27 Kasım 1943 tarihinde vefat etmiştir. Bkz. Nihat Azamat, "Abdülhakim Arvasi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 1, İstanbul 1988, s. 211-212. Abdülhakim Arvasi, siyasi işlere karışmamıştır. Bölücü fikirlerden uzak durmuş, tekke ve zaviyelerin kaldırılmasından sonra "şeyhlik ve müridlik" konularında sözleri duyulmamıştır. Kanunlara aykırı davranmamış ve bu konuda tavsiyeler vermiştir. Bkz. Mustafa Kavuncu, *Seyyid Ahmed Arvasi Hayatı-Tefekkürü-Eserleri*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998, s. 13.

⁴⁶² Onur, "Asrın...", s. 30.

⁴⁶³ Osman Mutluel, *S. Ahmet Arvasi'de İslam Estetik ve Sanatı*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2012, s. 16.

⁴⁶⁴ İbrahim Arvas'ın eserinde içeriğiyle ilgili "Tarihi Hakikatler'in Muhtevası" bölümündeki açıklama yapılmıştır: "Van Eski Milletvekili İbrahim Arvas, hatıralarını, 'Tarihi Hakikatler' adıyla kaleme almıştır. Eser, 1964 yılında Ankara'da Resimli Posta Matbaası'nda basılmıştır. Kitap ismiyle müsemma olarak bir çok tarihi hakikati gün yüzüne çıkarıyor. Atatürk'ün masonlara ve dönmelelere bakışı, mason loncalarını kapatışı, dini anlayışı ve Ahmet Emin Yalman'ı devre dışı bırakması, komünizm tehlikesi, Doğu'da yöneticiler ve eşraf arasındaki ilişkiler, İttihat ve Terakki'nin yanlış yerel uygulamaları, Arapların Türk düşmanlığında Cemal Paşa'nın etkisi, Şeyh Said İsyanı'nda ve sonrasında Kürtçülüğün ekmeğine yağ süren uygulamalar, İran'daki isyancı Simko hakkında hiçbir yerde duyulmayan bilgiler yer almaktadır(...)" Bkz. İbrahim Arvas, *Tarihi Hakikatler*, Biyografi Net Yayınları, İstanbul 2007, s. 178.

⁴⁶⁵ Arvas, a.g.e., s. 149.

⁴⁶⁶ Kavuncu, "Seyyid Ahmed...", s. 35.

İlk eğitimini Doğubeyazıt'ta almasının ardından Erzurum'da ortaokuldan mezun olmuştur. Ahmet Arvasi, ortaokulun son senesinde Necip Fazıl'ın (Kısakürek) eserleriyle tanışmasını şu şekilde anlatmaktadır: “Ailece Erzurum'da oturuyorduk. Ben ortaokul son sınıfta idim. Evimiz misafirsiz kalmazdı. Akraba, eş ve dostumuz az değildi. Bir gün evimize enteresan bir misafir geldi. Bu, Piyade Albayı Hilmi Acar isminde bir zattı. Babamla tanışıyorlarmış, kucaklaştılar ve misafir odasına girdiler. Ben de arkalarından gittim. Evimizde ilk defa resmi kıyafetli bir albay misafir oturuyordu. Üstelik dindardı(...) Misafir albay, bir ara benimle de ilgilendi. Nerede okuduğumu, hangi kitap, dergi ve gazeteleri takip ettiğimi sordu. Bir şeyler anlattım. Misafir Albay, okuduklarımı, kâfi bulmadı, hatta bazılarını zararlı dedi. Sonra, cebinden 2 adet 25 kuruşluk çıkardı ve şöyle konuştu: Hemen şimdi, şu gazete bayiiine gideceksin, verdiğim 50 kuruşla bir adet Büyük doğu ile bir adet Ehl-i Sünnet dergisi alıp döneceksin(...)” Bu olaydan sonra dergileri almayı bırakmadığını, Necip Fazıl Kısakürek ve Abdürrahim Zapsu⁴⁶⁷ ile bu şekilde tanıştığını ve onun yazılarından istifade ettiğini söylemektedir.⁴⁶⁸

Ahmet Arvasi, Erzurum Erkek Öğretmen Okulu'nda liseye başlamış ve Erciş Öğretmen Okulu'ndan (1952) mezun olmuştur. Okurken dünyaevine giren Arvasi, genç bir öğretmen olarak önce Konya ardından Ağrı'da görev yapmıştır. Yedek subay olarak askerliğini bitirmesinin ardından öğretmenliğe geri dönmüştür. 1958 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji bölümünden mezun olması ardından Balıkesir, Bursa ve İstanbul'da eğitime hizmet etmiştir. 1978 Mart ayında Atatürk Eğitim Enstitüsü'nden sürgüne yollanan 24 idarecinin içerisinde eğitimci olmasına rağmen Arvasi de vardır. Sürgüne gittiği Kırşehir ve Ümraniye bölgelerinde çalışma ve imkân yetersizliği nedeniyle 1979 senesinde emekliye ayrılmıştır.⁴⁶⁹ Arvasi, öğretmen olarak çalıştığı seneler de dâhil olmak üzere ülke sorunlarına karşı kayıtsız kalmamıştır. Fikri ve siyasi yaşamı takip etmiştir. Siyasi yaşamda CKMP'yi sonrasında da MHP'yi desteklemiştir.

⁴⁶⁷ Abdürrahim Zapsu, Van Başkale'de doğmuştur. Seyyid olarak bilinmektedir. İlk öğrenimini Başkale'de, orta öğrenimini Van Darülmuallimini'nde almıştır. Arapça ve Farsça bilmektedir. Kürt derneklerinde görev alan Zapsu, Kürtçe yayımlanan Jin dergisinde yazılarını yayınlamıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Doğu Cephesi'nde milis kuvvetlerine katılmıştır. Esir düşerek Bakü açıklarındaki Nargin adasında esir kampında tutulmuştur. Esirken Rusça ve Almanca öğrenmiştir. Esir kampından kaçarak Bakü'ye gitmiş ve Rusya'nın savaştan çekilmesiyle özgür kalmıştır. İstanbul'a döndükten sonra Darülfünun İlahiyat Fakültesi'nde okumuş ve fakültenin ilk mezunlarından olmuştur (1927). Ehl-i Sünnet dergisini neşretmiştir (1947). Necip Fazıl Kısakürek'in önderliğinde meydana getirilen Büyük Doğu Cemiyeti'nin kurucu üyelerindendir (1949). Ayrıca dergisin genel sekreterliğini yapmıştır. Vefatı ardından Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Bkz. Mustafa İsmet Uzun, “Zapsu, Abdürrahim (1890-1958)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 44, İstanbul 2013.

⁴⁶⁸ Seyit Ahmet Arvasi, *Hasbihal V*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2008, s. 226.

⁴⁶⁹ Kavuncu, “*Seyyid Ahmed...*”, s. 40.

Kendisinin CKMP ile tanışması Ahmet Er ve Dündar Taşer aracılığıyla gerçekleşmiştir.⁴⁷⁰

Ahmet Arvasi henüz emekli olmadığı sırada, MHP'nin 1979 senesindeki Büyük Kongresi'nde, emekli olduğunu düşünen delegelerin kendisini aday ilan etmeleri nedeniyle Genel İdare Kurulu üyesi olmuş ve bu haberi radyodan öğrenmiştir. O hafta içerisinde emekliye ayrılmıştır. 12 Eylül Darbesi'nin gerçekleştiği zamanlarda da İstanbul'dan Dil ve İstihbarat Okuluna oradan da Mamak hapisanesine götürülmüştür. İlk kalp krizini de Ankara'da geçirmiştir. 31 Aralık 1988 tarihinde kalp krizi nedeniyle İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.⁴⁷¹ Arvasi yaşamı boyunca inançları uğruna çalışmış ve bundan asla yüksünmemiştir. Bir aydın, ilim insanı, ağabey ve eğitimci kimlikleriyle özellikle gençlerin bilgilendirilmesi için uğraşmıştır. Günlük gazete yazıları ile geniş kitlelere ulaşmıştır.

Ahmet Arvasi'nin ölüm haberini alınca şaşkınlık ve üzüntü hissettiğini söyleyen A. Yılmaz Boyunağa, "Rahmetli arkadaşım, dostum, Hocamız hayatı boyunca hadise uymuş, vazifesini yaparken de ruhunu, çok sevdiği ve asla dilinden düşürmediği Rahman'a teslim etmişti"⁴⁷² diyerek ona olan sevgisini okuyucularla paylaşmıştır.

Birol Dok, "Herkesçe bilinen bir gerçek de şudur; bazı insanlar tarihe, dolayısıyla insanlığın hafızasına silinmez bir kalemle yazılmışlardır. Tarih ve özellikle Türk milletinin hafızasına yazılan isimlerden birisi de, merhum Seyyit Ahmet Arvasidir"⁴⁷³ şeklinde Arvasi'nin genç neslin eğitimi için olan çalışmalarını, Allah inancını ve bu inançtan beslenen fikirlerini ve arkasında bıraktıklarını hatırlatmaktadır.

"Bırakın bugün vazgeçeyim 'ÇELEBİ'likten; ne duyuyorsam onu yazayım. Bu gün size gönlümün sızılı telleri seslensin(...)" sözlerini kaleme alan Dilaver Cebeci, hissettiği hüznü ve kaybının acısını bugün dahi okuyanlara hissettirmektedir. Ayrıca Cebeci, Ahmet Arvasi'nin arkasından ağlamak yerine eserlerinin okunması ve onun önerilerinin dikkate alınmasının onun istediği ve arzuladığı olduğunu söylemektedir.⁴⁷⁴

⁴⁷⁰ Hakkı Öznur, *Ülkücü Hareket I Fikir ve Siyasi Gelişimi (1908-1980)*, Akik Yayınları, Ankara 1996, s. 340.

⁴⁷¹ Cengiz, "Seyyid Ahmet...", s. 16.

⁴⁷² Yılmaz Boyunağa, "S. Ahmet Arvasi Hocamız", *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvasi*, Haz. Hüdavendigar Onur, Uyanış Yayınları, İstanbul 2012, s. 385.

⁴⁷³ Şuayip Özdemir, *Seyyit Ahmet Arvasi Hayatı, Eserleri ve Eğitim Üzerine Görüşleri*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2006, s. 131.

⁴⁷⁴ Seyit Ahmet Arvasi, *Hasbihal I*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2008, s. 386.

Ahmet Sağırılı, Ahmet Arvasi'nin cenazesine katılanlardan birisidir. Cenazedeki insan seli ve o insanların kaybettikleri kişiye duydukları üzüntülerini “Gıpta edilmeyecek gibi değildi” şeklinde anlatmıştır. Gelen insanların, yalnızca Arvasi'nin “emek verdikleri değil, onu seven herkes” olduğunu ve son yolculuğuna uğurladıkları kişinin kim olduğunun farkında olduklarını söylemiştir. Sağırılı, oradaki herkesin tıpkı kendisi gibi “Ya Rabbi, bize de böyle bir ölüm nasip et!”⁴⁷⁵ dediklerinden bahsetmiştir. Turan Yazgan ise “Benim için iyi bir dost, iyi bir arkadaş ve can yoldaşı. Milleti için çok iyi bir fikir adamıydı. Yıllar geçse bile unutulmayacak, içimizde yaşayacaktır”⁴⁷⁶ diyerek ona veda etmiştir.

Çiğdem Kader Beytaş, Ahmet Arvasi'ye şiiri ile veda edenlerdendir:

“(…)Bu çağda çok mübarek, çok büyük nimetti o;
Allah'ın bahşettiği büyük armağan gitti.
Kalemiyle yaptığı son cihadı anında,
Çok büyük bir kahraman, çok büyük insan gitti(…)”.

Mehmet Ateşoğlu da Ahmet Arvasi'ye şiir yazarlardandır:

“(…)İslam ile izzet buldu,
Türklük ile devlet buldu,
Ülküsüyle kıymet buldu,
Seyyid Ahmet Arvasi(…)”.⁴⁷⁷

Abdülkadir Sezgin, “Arvasi, kendi deyimi ile bir terbiyecidir” diyerek onun bütün yaşamını Allah'ın ve peygamberinin izinden gitmeye adanmış olduğunu, öleceği son ana kadar da bu idealinden vazgeçmediğini ve istediği gibi de olduğunu söylemiştir. Çünkü Ahmet Arvasi, öldüğünde daktilosunun başında çalışmaktaydı.⁴⁷⁸

Ahmet Arvasi birçok kişinin hayatına dokunmuş ve etkilemiş bir insandır. Bu sebeple yukarıda kendisinden bahsedenler dışında birçok kurum ve yazarın da onunla

⁴⁷⁵ Kavuncu, “*Seyyid Ahmed...*”, s. 213.

⁴⁷⁶ Özdemir, “*Seyyit Ahmet...*”, s. 136.

⁴⁷⁷ Kavuncu, “*Seyyid Ahmed...*”, s. 213-216.

⁴⁷⁸ Cengiz, “*Seyyid Ahmet...*”, s. 41.

ilgili çalışmaları bulunmaktadır.⁴⁷⁹ Eren Ören, Kenan Akın, Gürbüz Azak, Hamdi Mert, Seyit Ahmet Arvasi Vakfı, M. Necati Özfatura, Yalçın Özer, Ömer Öztürkmen, Süleyman Yalçın, Süleyman Yalçın, Nevzat Yalçıntaş, Mustafa Erkal, Ahmet Kabaklı, Yavuz Bahadıroğlu, Ünal Tayfur, M. Demiray Şaşıhüseyinoğlu, Enver Ören, Alparslan Türkeş, Kemal Tekden, Mehmet Ozan Semerci, Yaşar Yıldırım, Zihni Açba, Beşir Ayvazoğlu, Muhsin Yazıcıoğlu, Lütfi Şehsuvaroğlu, Hamdi Turgut, Veysi Erken, Mehmet Güneş, Talat Ülker ve Hasan Seçen bu yazarlardan sadece bazılarıdır.

1.2.1. Ahmet Arvasi'nin İlmi ve Kültürel Çalışmaları

Ahmet Arvasi'nin yaşamına ve çalışmalarına bakıldığında İslam dinine verdiği önem görülmektedir. O, İslam'ın yeniden anlaşılması ve hükümlerinin uygulanmasını istemiştir. Kitaplarında da bahsettiği “insan bilgisi bilimi” üzerinde durulmasını ve ilimin öğrenilmesini hedeflemiştir. Zekâ, bilgi, obje gibi insana ait unsurları incelemiştir ve özellikle gençlerin de bunlara dikkat etmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Müslüman Türklerin eğitimleri, aile ve toplumsal hayatlarındaki düzeninin nasıl olması gerektiği konularını anlatmıştır. Tüm çalışmalarında özellikle Allah'ın varlığı ve birliği konusunun tartışmaya kapalı olmasının yanında insanın sığınacağı ve tek kurtuluşunun İslam olduğunun anlaşılması için uğraşmıştır. Eserlerine bakıldığında tüm amacının imanlı bir nesil yetişmesi olduğu görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda çabalamıştır.

Ahmet Arvasi'nin ilk şiiri 1954 Aras dergisinde, yazısı ise ilk defa Yeni Düşünce gazetesinde yayımlanmıştır. Hergün gazetesinde başladığı “Türk-İslam Kültürü” fıkra yazarlığını, vefatına değin sürdürdüğü Türkiye gazetesindeki “Hasbihal” başlığı altındaki yazıları takip etmiştir. İlk eserleri “Kendini Arayan İnsan ve İnsan Ötesi” tanınmasını sağlamıştır. Bu kitaplarından sonra “Türk-İslam Ülküsü, Diyaketiğimiz ve Estetiğimiz” isimli eserlerini yayımlamıştır. Bahsi geçen eserleri ve “İlm-i Hal, Doğu Anadolu Gerçeği” isimli eserleri haricindeki kitapları, yayımlamış olduğu yazılarının derlenmesi ile meydana gelmiştir.⁴⁸⁰

Ahmet Arvasi, zamanında şairlikle ilgilenerek “Sır” isimli kitapçıkta yazılarını toplamıştır. Mahlas olarak Ahmet Cezar Arvasi ismini kullanmıştır. Kitapçığın girişinde “Okuyucuya” başlığıyla “Bu kitabı kendim için hazırlamıştım. Çünkü amatör bir kitap

⁴⁷⁹ Arvasi'nin yayınlanan eserleri, yazıları, kendisiyle ilgili yazılan makale ve kitap, yapılan panel ve sunum tarihlerini kronolojik olarak görmek için bkz. Hüdavendigar Onur, S. *Ahmet Arvasi Kronolojisi*, Biyografi Net Yayınları, İstanbul 2011.

⁴⁸⁰ Kamil Coştı, “*Seyyid Ahmet Arvasi (d. 15 Şubat 1932 / ö. 31 Aralık 1988)*”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/arvasi-seyyid-ahmet>, (Erişim Tarihi 17.08.2021), 29.08.2019.

bastırmak cesaretini kendimde bulamıyordum(...) Fakat zararı yok, sen de benimle beraber Hazan bahçe'ne gir, Susuz pınarımın başında otur, Harap şehrimi seyret, Akşamdan sonra düşen hazan yapraklarımdan Maceramı ve Dava'mı öğren" demiştir.⁴⁸¹ 23 yaşında çok gençken yayımlamış olduğu bu kitabı içine sindiremeyerek şairliğe küsmüştür. Sonrasında fikri çalışmalar yapmış olmasına rağmen şiirlerini toplayarak kronolojik şekilde tasnif etmiştir. Bu şiirleri kendisi yayımlamasa bile birilerinin yayımlayabileceğini veyahut evlatlarına hatıra olarak kalacağını düşünmüştür.⁴⁸² Arvasi'nin "Şır" isimli iki şiir kitabı 1955 senesinde Burhan matbaasında yayımlanmıştır. "Şır"ın düzenlenmiş hali olan "Şiirlerim" isimli eseri ise 1989 senesinde Bereket Yayınlarında yayımlanmıştır.

Ahmet Arvasi'nin "İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri" isimli eseri 1965 senesinde yazılan, on sekiz sayfadan oluşmuş bir kitapçıktır. Doğan Güneş Yayınlarında yayımlanmıştır. Eserin ön sözünde ülkenin içerisinde bulunduğu durumdan bahseden Arvasi, devletin ve milletin ihtiyaç duyduğu insanların ortaya çıkmasını beklemek yerine, bu insanları yetiştirme yolunun seçilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu sebeple Türk milliyetçiliğiyle ilgili merak edilen soruları, bu soruların cevaplarını ve hakikatleri anlatmıştır.⁴⁸³

Ahmet Arvasi'nin "Kendini Arayan İnsan" kitabı 1968 senesinde Yüksel matbaasında yayımlanmıştır. Arvasi bu kitabı hakikatte kendileri gibi kalbe sahip olanlar için yazdığını söylemektedir. İnsan aklının ve insanların istediklerinin neler olduğu bu kitapçıkta bulunabilmektedir. Dört bölümden oluşan kitapta bilgi, yaşam, zekâ, akıl, gerçek, insan, ilim ve insan zihni gibi konular ele alınmaktadır.⁴⁸⁴ "İnsan ve Ötesi" isimli eseri ise 1970'de Yağmur Yayınevinde yayımlanmıştır ve "Kendini Arayan İnsan" eserinin devamı özelliğindedir. "Kendini Arayan İnsan" isimli eserinde insanların idraki üzerine eğilerek ona neden olan konuları belirlemeye çalışmıştır. "İnsan ve İnsan Ötesi" eseriyle başka bir deneme sürecine girişmiş ve "belki de bu yeni bir metafizik denemesi" demiştir.⁴⁸⁵ Bu eserden yazarın beklentisi, insanları fikri dünyalarında bir yolculuğa çıkartarak varlık karşısında irdeleme yapmalarını sağlamaktır. Ayrıca eser tüm yolların tek bir çıkışı olduğunu, o çıkışın ise Allah olduğunu anlatmaktadır. Ön söz, giriş ve iki bölümden oluşan kitapta, insanların

⁴⁸¹ Ahmet Cezar Arvasi, *Şır Şiirler*, Burhan Matbaası, İstanbul 1955, s. 2.

⁴⁸² Seyit Ahmet Arvasi, *Şiirlerim*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2015, s. 5.

⁴⁸³ S. Ahmet Arvasi, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, Doğan Güneş Yayınları, İstanbul 1965, s. 3.

⁴⁸⁴ S. Ahmet Arvasi, *Kendini Arayan İnsan*, Akçağ Yayınevi, Ankara 1972, s. 12.

⁴⁸⁵ S. Ahmet Arvasi, *İnsan ve İnsan Ötesi*, Burak Yayınevi, İstanbul 1988, s. 12.

nitelikleri ve yaratılışlarına değinildiği gibi değerleri de psikolojik olarak açıklanmıştır. İslam'ın insan hayatındaki yeri göz ardı edilmeden bir inceleme yapılmıştır.

Mehmet Ozan Semerci, Ahmet Arvasi'nin "hiç bilinmeyen" diyerek yazdığı bir eserini anlatmaktadır. "Dünyadaki Kaynaşmalar ve Milli Eğitimimiz" adındaki bu eser "küçük boy (14x19,5 cm ebadında) 16 sayfalık bir kitapçık(risale)tır". 1975 senesinde "Bursa Öğretmen Derneği tarafından yayınlanmış ve Bursa'daki Doğru Hâkimiyet Matbaası'nda basılmıştır". Risalenin yazarı olarak dernek yazılmıştır. Semerci, bir gün bu eserin Arvasi'nin mi olduğunu bizzat kendisine sormuş ve "Evet ben yazdım, tamamen bana aittir" cevabını almıştır.⁴⁸⁶

"Eğitim Sosyolojisi" Ahmet Arvasi'nin 1976 senesinde İstanbul Atatürk Eğitim Fakültesinde verdiği "Eğitim Sosyolojisi" dersi için yazmış olduğu kitaptır. Ders için mevcut bir kaynak olmadığından dolayı, eğitim enstitülerinin kullanması için bu kitabı yazması gerekmiştir. Kalem alınırken eğitim enstitülerinin bütün programlarında kullanılabilecek nitelikte olması hedeflenmiştir. Bu yüzden "Sosyal Politika ve Eğitim" başlığındaki IV. Bölüm ve "Ekoloji ve Eğitim" bölümleri sadece eğitim (pedagoji) bölümleri için hazırlanmıştır. Öteki başlıklar ise genel olarak yararlanılacak şekildedir. Arvasi, eksiklerine ve noksanlarına rağmen bu alanda iyisi yapıncaya kadar geçecek sürede bu eserin eğitimde kullanılmasından memnuniyet duyacağını söylemiştir.⁴⁸⁷

Ahmet Arvasi, "Sohbetler" isimli eserinin ön sözünde kendisinin sohbet ve yazılarını kitap şeklinde görmek isteyen yakınları ve ülküdaşlarını kırmamak için yazdığını söylemiştir.⁴⁸⁸ Sohbetler kitabında yaşanan sorunların neler olduğu ve bir Türk-İslam ülkücüsünün konuya nasıl yaklaşması gerektiği anlatılmaktadır.

"Türk-İslam Ülküsü" 1977 senesinde Hergün gazetesinde yayımlanan yazılarının üç cilt hâlinde basılmış halidir. Ahmet Arvasi eserinde Müslüman Türklerin olmaları gereken yer ve oldukları yer arasındaki zıtlık üzerinde durmuştur. Türk-İslam ülkücüsünün nasıl olması gerektiği ve ülkenin geleceği ile ilgili neler yapılacağını anlatmıştır. Sebep ve sonuç ne olursa olsun doğru yolun İslam ve onun izinden giden Türk-İslam Ülküsü olduğunu vurgulamaktadır. Eserin I. cildinde düşünmenin önemi ve eksikliğin yanında felsefenin önemi, İslam dininin neler içerdiği ve içermediği, beşeriyetle ilgili fikirleri, Türk kültür ve medeniyetinin içinde bulunduğu durum ve

⁴⁸⁶ Cengiz, "Seyyid Ahmet...", s. 57.

⁴⁸⁷ Seyit Ahmet Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2015, s. 6.

⁴⁸⁸ S. Ahmet Arvasi, *Sohbetler*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2009, s. 11.

alınacak vaziyetlerin neler olduğu konularına değinilmiştir. II. cildinde ekonomi ve dünyanın nasıl bir çizgide devam ettiği, İslam'da ekonominin nasıl olduğu ve bazı siyasi meselelere yoğunlaşmıştır. III. ciltte ise İslam'da eğitim, din psikolojisi ve İslamiyet'le ilgili meselelere yer verilmiştir.⁴⁸⁹

Ahmet Arvasi'nin "Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz" isimli eseri 1982 tarihinde Türkmen Yayınevinde basılmıştır. Bu eserde ülke içerisinde İslami estetik konusu ele alınmakta ve Arvasi'nin İslam estetiği konusundaki fikirlerinin neler olduğu anlaşılabilir. İlk bölümü "Diyalektiğimiz" ikinci bölümü ise "Estetiğimiz" başlığından oluşan eser, Türk-İslam Ülküsü içerisinde değerlendirilmektedir. Eser içerisinde insanın ne olduğu ve yaratılışına dikkat çeken yazar, İslam'ın estetik yaklaşımına ve bu yaklaşımın insanlar üzerindeki olumlu etkilerine de dikkat çekmektedir.⁴⁹⁰

"İlm-i Hal" isimli eser 1982 yılında yayımlanmıştır. Ahmet Arvasi üç ana bölümden meydana gelen eserinde, imanlı okurlara hitap edildiğini söylemektedir. Kitabın ön sözünde, "çok uzun bir çalışmanın ve araştırmanın mahsulü" olduğunu söylediği eserin içerisinde "binlerce ciltlik bir kitaplık" olduğunu yazmaktadır.⁴⁹¹

"Doğu Anadolu Gerçeği" Doğu'da neler olduğuna ve hâlâ neler yaşanmaya devam ettiğine dikkat çektiği bir eserdir. Ahmet Arvasi, bu eseri 1986 senesinde Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü'nde ilk kez yayımlanmıştır. Arvasi Doğu sorunu denen olaya bir eğitimci yaklaşımıyla açıklamalar getirmiştir. Şark konusunu ortaya çıkaran nedenleri inceleyen yazar, Kürt sorunu ve Kürtçenin Türkçe ile olan ortaklığı üzerinde durmuştur. Doğu sorunu denen olayın olumsuz yönlerini başlıklara ayırarak tek tek incelemiştir. Bu sorunun birçok nedeni olmakla birlikte çözümün, milli bütünleşme olduğunu anlatmıştır.⁴⁹²

"Ehl-i Beyt ve Bazı Şecereleler" Ahmet Arvasi ve Süleyman Kuku'nun 1988 senesinde yazdığı ancak yayımlanmayan eserdir. Fotokopisini çekerek bazı yakınlarına vermişlerdir. Eserin I. kısmında, Ehl-i Beyt'in anlamı, kimleri kastettiği, 12 imam, bu kimselerin tasavvuftaki yeri, kronolojik olarak seyyid ve şerifler gibi konular yer

⁴⁸⁹ Seyit Ahmet Arvasi, *Türk-İslam Ülküsü I-II-III*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2013.

⁴⁹⁰ Seyit Ahmet Arvasi, *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2015.

⁴⁹¹ S. Ahmet Arvasi, *İlm-i Hal*, Burak Yayınevi, İstanbul 1983, s. 6.

⁴⁹² Seyit Ahmet Arvasi, *Doğu Anadolu Gerçeği*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2018, s. 65.

almıştır. II. kısmında ise birkaç soyağacı ve Seyyid Hacı Kasım Bağdadi kolu anlatılmıştır.⁴⁹³

Ahmet Arvasi'nin "Hasbihal" isimli eseri 16 Eylül 1985-31 Aralık 1988 tarihlerinde Türkiye gazetesinde yayımlanmış olan yazılarından oluşturulmuştur. 1990 senesinde Burak Yayınlarında yayımlanmıştır. Toplam altı cilt kitaptan oluşmaktadır. Arvasi, başlık olarak "Hasbihal" kelimesini kullanmasının sebebini, "Hasb-i hal terkiğini birleştirerek yazmayı tercih ettik" şeklinde açıklamıştır. Sözlük anlamı "halleşme, görüşüp konuşma" olan hasbihal başlıklı yazısında yapılmak istenenin de bu olduğunu anlatır. Yazılarının konularını ise "zaman ve zemin temin edecek" diyerek gündemden ziyade Türk ve İslam âlemini konu dâhiline almıştır. Arvasi, yabancıların, insanların önüne sunduğu gündemi takip etmek yerine "Aktüel olanı, biz tayin etmeliyiz" düşüncesini savunmuştur. "Türk-İslam kültür ve medeniyetinin yılmaz savunucusu olacağız. İslam Âlemi'nin yeni bir uyanış ve diriliş işareti verdiği bu günlerde, ısrarla Türk milletine ve onun aziz gençliğine 'tarihi misyonunu' hatırlatmaya çalışacağız" şeklinde anlattığı hedeflerinden birisi de emperyalizmin karşısında dimdik duracağıdır.⁴⁹⁴

"Türkiye'de Şark Meselesi ve Alınacak Tedbirler" isimli eser, Ahmet Arvasi'nin vefatının ardından 2009 yılında Bilge Oğuz Yayınlarında yayımlanmıştır. Kitapta ülkedeki şark meselesi ve neleri kapsadığı anlatılarak konuyla ilgili neler yapılabileceği üzerinde durulmuştur.⁴⁹⁵

"Mamak Günleri" isminden de anlaşıldığı üzere Ahmet Arvasi'nin cezaevinde bulunduğu zamanı anlatmaktadır. Arvasi'nin "114 Günlük Maceram" diyerek başladığı yazısı, yazarın vefatının ardından 2015 senesinde Bilge Oğuz Yayınlarında yayımlanmıştır.⁴⁹⁶

Ahmet Arvasi'nin vefatı ardından yazılarının birçoğu derlenerek basılmıştır. Burak Yayınevinin "Bütün Eserleri Dizisi" içerisinde yayımlanan eserlerden bazıları şunlardır: "Devletin dîni olur mu?"⁴⁹⁷, "Milletlerin İtibarı"⁴⁹⁸, "Manevi

⁴⁹³ Onur, "Asrın...", s. 276.

⁴⁹⁴ Arvasi, "Hasbihal I", s. 14.

⁴⁹⁵ Seyit Ahmet Arvasi, *Türkiye'de Şark Meselesi ve Alınacak Tedbirler*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2015.

⁴⁹⁶ Seyit Ahmet Arvasi, *Mamak Günleri*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2015, s. 5.

⁴⁹⁷ Seyyid Ahmet Arvasi, *Devletin Dini Olur Mu?*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

⁴⁹⁸ Seyyid Ahmet Arvasi, *Milletlerin İtibarı*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

Yönelişler”⁴⁹⁹, “İnsanın Yalnızlığı”⁵⁰⁰, “Akıl ve Gönül”⁵⁰¹, “Şüphe ve İman”⁵⁰², “Kadın Erkek Üzerine”⁵⁰³, “Sahte Dindarlar Sahte Laikler”⁵⁰⁴, “Medenileşme ve İslamiyet”⁵⁰⁵, “Fikir Sefaletine Örnekler”⁵⁰⁶, “İlmi Tavrı ve Ötesi”⁵⁰⁷, “Emperyalizmin Oyunları”⁵⁰⁸... Ayrıca Arvasi’nin “Size Sesleniyorum” isimli eseri, Türkiye gazetesindeki yazılarından oluşturulmuştur. Birçok yazısının bulunduğu eserin “Ne Dediler?” bölümünde Arvasi hakkında düşüncelerini aktaran 11 kişinin yazısı da yer almaktadır.⁵⁰⁹ Ayrıca Arvasi’yle ilgili 11 tez bulunmaktadır.

1.2.2. Ahmet Arvasi’nin Fikri Oluşum Süreci/Kişiliği

Yaşadığı dönem ve sonrası için mühim bir aydın olarak görülen Ahmet Arvasi, ülke içinde ve dışında, insanların ideoloji adı altında birbirlerine düştüğü bir zamanda kendisini yetiştirmiş ve özellikle ülkücü gençler için çalışmıştır. Çok yönlü bir kişiliği olan Arvasi’nin; pedagoji, sosyoloji, psikoloji, din, felsefe, sanat, edebiyat, ekonomi, siyaset, milliyetçilik ve kültür gibi çeşitli alanlarda çalışmaları vardır. Ele aldığı konuları ve kavramları bilgisinin yanında üslubu ile harmanlayarak milli kültürün geliştirilmesi için çabalamıştır. Kendisi için öncelik Allah’ın hoşgörüsünü kazanabilmek ve yolundan ayrılmamaktır. Bu nedenle Hz. Muhammet’in yolundan gitmeyi tek yol görmüştür.

Ahmet Arvasi, çocukluğunda bile yaşıtları gibi davranmayarak Allah’ın “İnsanlar başıboş yaratıldıklarını mı sanıyorlar!” emrine göre davranmıştır. Yaşamı boyunca “hak-batıl çizgisini” korumuş ve dürüst kişiliğiyle tanınmıştır. Hz. Ali’nin “Sen İslam’ı öyle yaşa ki seni öldürmeye gelen sende dirilsin” sözüne uymayı hedeflemiştir. İnançlarını uygulayarak yaşamış ve inandıklarını anlatmıştır. Bir öğretmen ve bir ağabey göreviyle talebeleriyle ilgilenmiştir.⁵¹⁰

Ahmet Arvasi denildiğinde onun İslam’ı anlayışı ve yaşayışı akıllara gelmektedir. Onun İslam’la olan ilişkisine “Her fikir, her karar ve her davranışta

⁴⁹⁹ Seyyid Ahmet Arvasi, *Manevi Yönelişler*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

⁵⁰⁰ Seyyid Ahmet Arvasi, *İnsanın Yalnızlığı*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

⁵⁰¹ Seyyid Ahmet Arvasi, *Akıl ve Gönül*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

⁵⁰² Seyyid Ahmet Arvasi, *Şüphe ve İman*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

⁵⁰³ Seyyid Ahmet Arvasi, *Kadın Erkek Üzerine*, Burak Yayınevi, İstanbul 1999.

⁵⁰⁴ Seyyid Ahmet Arvasi, *Sahte Dindarlar Sahte Laikler*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

⁵⁰⁵ Seyyid Ahmet Arvasi, *Medenileşme ve İslamiyet*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

⁵⁰⁶ Seyyid Ahmet Arvasi, *Fikir Sefaletine Örnekler*, Burak Yayınevi, İstanbul 1996.

⁵⁰⁷ Seyyid Ahmet Arvasi, *İlmi Tavrı ve Ötesi*, Burak Yayınevi, İstanbul 1999.

⁵⁰⁸ Seyyid Ahmet Arvasi, *Emperyalizmin Oyunları*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

⁵⁰⁹ S. Ahmet Arvasi, *Size Sesleniyorum Türkiye Gazetesi’ndeki Yazıları*, Model Yayınları, İstanbul 1989.

⁵¹⁰ Ünal Tayfur, “Hocam Seyyid Ahmet Arvasi’nin Karakteri”, *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvasi*, Haz. Hüdavendigar Onur, Uyanış Yayınları, İstanbul 2012, s. 20.

İslam'ın ölçüsüne uymak ve Allah (c.c.)'a kulluk şuurundan ayrılmamak" düsturuyla bakılmıştır.⁵¹¹ Arvasi kendisinin hayattan edindiği neticenin şu şekilde olduğunu söylemiştir: "İnsan Allah'a inandığı, O'nun sevgi ve otoritesine bağlı olduğu müddetçe mutludur, aksi halde, bunalımdan bunalıma yuvarlanır durur ve güvenilirliğini yitirir".⁵¹² Bu yüzden Arvasi, hem yazılarında hem de sohbetlerinde, imkân oldukça, "bütün Türk Dünyası ile birlikte, İslam Âlemi'nin dert ve meselelerini de dile getirmek" istediğinden bahsetmiştir.⁵¹³ "İslam'ı kurtarmayı bırakın, İslam'la kurtulmaya bakın!" cümlesiyle dahi onun inancına olan bağlılığı görülebilmektedir.⁵¹⁴ Türk ve İslam âleminin kaderinin ortaklığına, güçlü olunacaksa birlikte, zayıf olunacaksa yine birlikte olunacağına olan inancını sıkça hatırlatmıştır.

M. Demiray Şaşıhüseyinoğlu, "Seyyid Ahmet Arvasi çok zekiydi. Öğrenmek, öğrendiğini hafızasında saklayabilmek, bunları tahlil edebilmek, bunlardan yeni terkipler çıkarabilmek konusunda nadir zekâlardan biriydi" şeklinde anlattığı Ahmet Arvasi'yi dürüst, cömert, hassas, çalışkan, adaletli, kararlı ve İslam'ı anlayarak yaşayan birisi şeklinde tasvir etmektedir.⁵¹⁵ Onun anlattıklarında karakterinin nasıl olduğunu anlayabilmenin yanında kısa yaşamında iyi dostlar, öğrenciler ve çalışmalar biriktirmiş olduğu görülebilmektedir.

Kemal Tekden, bizzat dinleme şerefine erişenlerin Ahmet Arvasi'nin "hareket ve hamle sahibi kadroları" önemli gördüğünü söylemektedir.⁵¹⁶ Arvasi'nin yazılarına bakıldığında Tekden'in söylediğinin doğruluğu görülebilmektedir. O, İslam dünyasının son birkaç yüzyıldır durmadan gerilemesinin nedeni olarak kadro eksikliğini göstermektedir. Türk-İslam Ülküsü'ne sahip olan her ferdin ve milletin çalışmalarının ana hedefinin yozlaşmış kadrolardan kurtulmak ve yerine hak eden milli kadroları yerleştirmek olduğunu düşünmektedir.

Öğretmenlik mesleğindeyken üretkenliğine devam eden Ahmet Arvasi, siyasi yaşamda CKMP'yi desteklemiş ve CKMP'nin MHP'ye dönüşmesiyle destek vermeye devam etmiştir. Milliyetçi hareket fikrinin tamamen arkasında olmuş ayrıca kendi fikirleriyle bunu desteklemiştir. CKMP'yle tanışıklığı ise Ahmet Er ve Dündar Taşer'in

⁵¹¹ Doğan Sert, "Timsal Bir Şahsiyet", *Nizam-ı Âlem*, Aralık 1997.

⁵¹² Seyit Ahmet Arvasi, *Hasbihal III*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2008, s. 91.

⁵¹³ Seyit Ahmet Arvasi, *Hasbihal VI*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2008, s. 301.

⁵¹⁴ Ali Suat, "Düşünceler", *Zafer*, Ekim 1996.

⁵¹⁵ Kavuncu, "*Seyyid Ahmed...*", s. 44.

⁵¹⁶ Cengiz, "*Seyyid Ahmet...*", s. 45.

aracılığıyla gerçekleşmiştir.⁵¹⁷ Arvasi, Hüseyin Nihal Atsız'dan esinlenerek, "Türk'e ve İslam'a kefen biçenlerin sonu korkunç olacaktır" demiştir. 1970'lerin başlarında kendi ismiyle bütünleşmiş olan Türk-İslam Ülküsü hareketinin temelini atmıştır. Ayrıca "Türk-İslam Sentezi" kullanımından daha doğru bir kullanım olduğu düşünülen Türk-İslam Ülküsü kavramını ilk kez Arvasi kullanmıştır. Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak" düsturunda inancından ve milletinden ayrılmadan çağdaş olunabileceğini söylemiştir.⁵¹⁸ Arvasi, Türk-İslam Ülküsü ifadesiyle bu ülkeye inananlara Allah'ın ve Peygamberin yolundan çıkmamayı, Kur'an-ı Kerimi ve sünneti bu yolda rehber olarak görmeyi tavsiye etmiştir. O, ülkücülük derken Allah'ın düzenini ifade eden bir nizam meydana getirmekten bahsetmiştir. Yazılarından ve eğitimcilik serüveninden ölümüne değin Allah birdir ve onun yolundan başka her yolun önü kapalıdır düşüncesiyle hareket etmiştir.

Ahmet Arvasi'ye göre "Türk-İslam Medeniyeti, aziz Türk Milleti'nin mübarek bağrında yatan, muhteşem bir vaki'dir". Arvasi, bu gerçeği kabul etmemek gibi bir durumun söz konusu olmadığını çünkü bu sayede bugün Türklerin Türk olduklarını söylemiştir. Gerçek olarak ifade ettiği bu neticeyi kabul etmeyen ve eleştiren kişilere ise itibar edilmemesi gerektiğini tekrarlamıştır. İzlenilmesi gereken yolu ise şu şekilde çizmiştir: "Bizler, Türk milli şuuruna bağlı kalarak, İslam iman ve ahlakını yaşayarak ve yaşatarak, yepyeni ve çağdaş kadro müesseselerle Türk-İslam Medeniyetini, ihya ederek gelecek zamanlara taşıyacağız. Bu, bizim, en büyük ve en aziz davamız olacaktır".⁵¹⁹ O, sürekli bu anlattıklarını reddetmenin kendini reddetmek olduğunu hatırlatmıştır.

Ahmet Arvasi kendisinin inançlı ve dinine bağlı bir ailenin ferdi olduğunu ve eğitimini tamamlayarak diplomasını eline aldığını söylemektedir. Ancak eğitim hayatındaki uzun süreçte, "Ailemin bana verdikleri ile bazı öğretmenlerimin telkinleri arasında çoğu kez yalpaladım, hatta bunaldım" demektedir. Bu durumu kendisi gibi yaşatlarının da yaşadığını eklemektedir. Karşılaştığı bazı öğretmenlerin, içinde fırtınalar kopan ve birbiri ardına cevap almak isteyen gençlerin bu zor durumunu daha da zorlaştırdıklarını anlatmaktadır. İstedikleri cevapları ise Allah ve Kur'an-ı Kerim'de bulduklarını ve aldıkları cevaplar sayesinde iç huzursuzluklarının yok olduğunu ifade

⁵¹⁷ Öznur, "Başöğretmen...", s. 209.

⁵¹⁸ Ümit Özdağ, "S. Arvasi'nin Anısına", *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvasi*, Haz. Hüdavendigar Onur, Uyanış Yayınları, İstanbul 2012, s. 127.

⁵¹⁹ Arvasi, "Medenileşme...", s. 102.

eden Arvasi, Kur'an-ı Kerim'de İslam'a düşman olanlara yönelik şu cevapları bulmuştur: "O, mutlaka mecnundur diyorlar. Oysa o, kâinat için şereften başkası değil...(el-Kalem/51-52)", "(Sevgili Peygamberim) De ki: Ben size, sırf Allah için, gelip karşımda, ister teker teker, ister çiftler çiftler durmanızı, bende, hiçbir cinnet belirtisi bulunmadığını, iyice gözleyip bilmenizi dilerim.(Sebe'/46)".⁵²⁰

"Yorulduğum ise asla boş durmam, kendime mutlaka yeni bir faaliyet ararım" cümlesiyle azimli ve çalışkan karakterini anlamamızı sağlayan Ahmet Arvasi için dinlenmenin anlamı, kitap yazıyorsa okumaya geçmektir. Eğer bundan da yorgunsa öteki bir faaliyete yönelmektedir. Bunun nedeni insanların sıkıntılarının ve çöküntülerinin bir şeyler yapmadan oturmak olduğunu bilmesidir. Ayrıca Türk-İslam ülkücülerinin çalışmaya ara vermeden devam etmelerinin prensip hâline gelmesi gerektiğini söylemektedir.⁵²¹

Ahmet Arvasi'ye yönelik ön yargısı bulunan birçok kişi, onu anlamak için araştırdıktan sonra tanıdıklarında bu yargılarının yanlışlığını görmüşlerdir. Yünni Sezen, Arvasi'yi bilmeyen ve Türklüğe uzak olan, İslam'a yaklaşımı "bir vakıa" niteliğinde gören Müslüman aydınların, ilk zamanlarda Arvasi'den pek bir şey anlayamadıklarını görmüştür. Hâlbuki onlar da Arvasi gibi "Allah'tan başka ilah yoktur" demektedirler. Bu iletişimsizlik ya da anlamama durumunun asıl nedeni ise onların Arvasi'nin ne dediğini kavrayamama sorunudur.⁵²² Pek çok fikir insanının yaşamış olduğu bu anlaşılma sorunu, yanlış anlaşılma ve ideolojik olarak kodlanmadan kaynaklanmaktadır. Arvasi eserlerinde bazı kişilerdeki bu taraf olma hâlinin fikrin önüne geçtiğinden bahsetmektedir.

Ahmet Arvasi, fikirlerini şu şekilde açıklamaktadır: "Ben İslam, iman ve ahlakına göre yaşamayı en büyük saadet bilen, Türk milletini iki cihanda aziz ve mesut görmek isteyen ve böylece İslam'ı gaye edinen Türk milliyetçiliği şuuruna sahibim. Benim milliyetçilik anlayışında asla ırkçılığa, bölgeciliğe ve dar kavmiyet şuuruna yer yoktur. İster azınlıklardan gelsin, isterse çoğunluktan gelsin her türlü ırkçılığa karşıyım. Bunun yanında şanlı Peygamberimizin, 'Kişi kavmini sevmekle suçlandırılamaz. Kavminin efendisi, kavmine hizmet edendir. Vatan sevgisi imandandır,' tarzında ortaya koydukları yüce prensiplere bağlıyım(...) Yine Şanlı Peygamberimizin, 'İlim müminin

⁵²⁰ Arvasi, "Hasbihal V", s. 323.

⁵²¹ Hüdavendigar Onur, *Düşünen Adamdan Mektup Var S. Ahmet Arvasi*, Uyanış Yayınları, İstanbul 2014, s. 209.

⁵²² Cengiz, "Seyyid Ahmet...", s. 51.

kaybolmuş malıdır. Nerede bulursa almalıdır,' tarzında formülleştirdiği mukaddes ölçüye bağlı olarak, hızla muasırlaşmak gereğine inanmaktayım. Bu Türk-İslam kültür ve medeniyetinin yeniden doğuşu (rönesansı) olacaktır".⁵²³ Onun fikirlerinde Türkler, hem İslam'a hem de dünyaya öncü olabilecek yeterliliktedir.

Ahmet Doğrusözlü, Ahmet Arvasi'nin zekâ, eğitim ve ilminde olan başarısının kaynağının inancının gücünden geldiğini söylemektedir. Ayrıca Doğrusözlü, Arvasi'nin milletin ve ülkenin birliği için gençlerin iyi yetiştirilmesi yönündeki çabalarının Türklerin ilerleyebilmesi ve varlıklarını devam ettirebilmelerinde duyduğu azimden geldiğine bizzat şahit olduğunu da ifade etmektedir. Arvasi, Osman Yükselserdengeçti, Erol Güngör, Nurettin Topçu, Necip Fazıl Kısakürek gibi kişilerle aynı zamanda, duygu ve düşüncelerini ortaya koyan bir aydın olarak Türk-İslam Medeniyeti'nin en önemli şahsiyetlerinden biri olan "Hoca Ahmet Yesevi"ye benzetilmektedir.⁵²⁴ Ayrıca İmam-ı Gazali ve İmam-ı Rabbani'yi tasavvuf ve şariat konularında üstat olarak görmektedir.

Ahmet Arvasi, "Sahip olduğum 'İslami değerler' içinde yoğrulduğum 'milli kültür mirası' ve 'ailemden aldığım 'terbiye', beni, hep 'idealist' olmaya zorladı; her türlü mücadelede, 'gayeler' kadar, 'vasıtaların' da 'meşru' olması gerektirdiğine inandırdı" diyerek karakteriyle ilgili önemli bir bilgilendirme yapmasının yanında mücadelesini de anlatmıştır. Hz. Muhammet'in "Bizi aldatanlar, bizden değildir" sözünü uygulamaktan büyük bir onur duyduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle öz saygısını kaybetmemek için çıkarıcılıktan ve yolundan sapmaktan uzak durarak "Sırat-ı Müstakim"de huzur bulabilmiştir. Ailesinden aldığı terbiye icabı, doğru söz etmeyi, dürüstlüğü, eli açık olmayı, yıkılmamayı öğrenmiştir. İnancı, terbiyesi ve kültürü sebebiyle mutlak bir ülkü yolunda olmuştur. Kendisi bu düşüncelerinden ve yolundan memnun olduğunu ancak yaşamış olduğu kötü olayların da bunlardan dolayı gerçekleştiğini düşünmüştür. Yine de doğru yolda olduğunun farkındadır çünkü yanındaki de karşısındaki de şahsına ait olmamıştır. Onların ortaya çıkmasının sebebi idealizmdir. Bu sebeple mutludur.⁵²⁵

Ahmet Arvasi, 1980 Darbesine gidilen 1965-1979 yılları arasındaki karışık dönemde yükseköğretim kurumlarında eğitim sosyolojisi ve iktisadi sosyoloji derslerinde öğretmenlik yapmıştır. Dersi esnasında talebelerinden birinin kendisini,

⁵²³ Arvasi, "Hasbihal III", s. 5.

⁵²⁴ Ahmet Doğrusözlü, "Ahmet Arvasi Hoca'nın Vefatı Münasebetiyle -1-", *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvasi*, Haz. Hüdavendigar Onur, Uyanış Yayınları, İstanbul 2012, s. 113-116.

⁵²⁵ Arvasi, "Hasbihal III", s. 35.

“Düzenin adamı” olarak itham etmesi üzerine şu cevabı vermiştir: “Beni dosdoğru tanımanızı isterim. Ben, İslam iman ve ahlakına bağlı bir Türk Milliyetçisiyim. Demokrasiye ve çok sesliliğe inanırım. Bunun yanında mücadelemi, Anayasa ve yasalar içinde sürdürmeyi prensip edinmiş bulunuyorum. Anayasa’ya uyararak Anayasa’yı, yasaya dayanarak yasaları değiştirmek mümkündür. Bunun da yolu demokrasiden geçer; ben ihtilalci değilim”.⁵²⁶ Burada söylemek istediklerinin yanında onun konuşma tarzı, öğrencileriyle olan iletişimi dikkat çekmektedir. Sözlerinden anlaşıldığı üzere Arvasi, düzenden rahatsız olunmasına ve bu rahatsızlığın düzeyli bir şekilde tartışılmasına karşı değildir. Ancak var olan kuralların dışına çıkılmadan ve anarşiye yönelmeden de söz hakkı alınabileceğini anlatmaktadır. Ayrıca Arvasi’ye bakıldığında, her zaman düzenden ziyade devleti yöneten kadroların doğru olmamasından yakınmaktadır ve onların düzelmesi için çalışmıştır.

Ahmet Arvasi, 20 yıl yaptığı öğretmenlik mesleği süresince Türk gençleriyle yakından alakadar olmuştur. Gençlerle geçirdiği zaman içerisinde onların problemleri ve hasretlerinin neler olduğunu anlama fırsatını yakalamıştır. “İnanmış bir aydın olarak” elinden geldiğince gençlere rehberlik yapma şansını yakaladığı için Allah’a şükretmiştir. Bir eğitimci olarak inandıklarına hizmet etmiş ve eserleriyle de kendinden sonra gelenler için bu yolu aydınlatmıştır. İla-yı Kelimetullah’ı⁵²⁷ gençlere anlatmak için uğraşmıştır. İnançlarını bırakmadan yoluna devam ederken defalarca sürgün edilmiştir. Ancak görev yaptığı her yerde milli davasını sürdürmüş, gençleri yetiştirirken yazmaya da devam etmiştir.⁵²⁸ Öğretmenlik mesleğindeyken ülkücü yayın organlarında sonraları da Türk-İslam Ülküsü ismiyle davasının temellerini ve ölçülerini gösterdiği makalelerini yayımlamıştır. 1976 Eylül’ünden başlayarak Devlet gazetesinde ve on beş günde bir Ülkücü Kadro dergisinde yazıları yayımlanmıştır. Bu yazıları milliyetçi-ülkücü kesimin büyük dikkatini çekmiştir.⁵²⁹

Ahmet Arvasi “Ben, ister beğenin ister beğenmeyin, tefekkürümü ve büyük ölçüde dünya görüşümü öğrencilerimin soruları, düşünceleri ile şekillendirdim”

⁵²⁶ Arvasi, “*Hasbihal VI*”, s. 217.

⁵²⁷ İ’lâ-yi Kelimetullah, sözlük anlamı “yükselmek, yüceltmek” olan “i’lâ” mastarıyla “Allah’ın sözü” anlamındaki kelimetullahtan meydana gelen bu terkipte bulunan kelimetullahın, “tevhid inancının esasını teşkil eden ‘lâ ilâhe illallah’ (Allah’tan başka tanrı yoktur) sözünü ve daha genel olarak Allah’ın insanlığa gönderdiği son dini ifade ettiği kabul edilmektedir. İ’lâ-yi Kelimetullah tabiri, Allah’ın dinini ve tevhid inancını yüceltip yaygınlaştırılması yolunda gösterilen gayret ve faaliyetleri kapsamakta, cihad ve savaş kelimeleriyle Kur’ân-ı Kerim’de sıkça zikredilen ‘fi-sebilillâh’ (Allah yolunda) kavramlarıyla yakından ilgili bulunmaktadır”. Bkz. Metin Yurdagür, “İ’lâ-yi Kelimetullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 22, İstanbul 2000.

⁵²⁸ Seyit Ahmet Arvasi, *Hasbihal IV*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2008, s. 65.

⁵²⁹ Hakkı Öznur, *Türk Düşünce Ufukları S. Ahmet Arvasi*, Alternatif Yayınları, Ankara 2002, s. 19.

sözleriyle öğretmen ve öğrenci arasında karşılıklı iletişimin iki tarafın da gelişmesine katkısı olduğunu ifade etmektedir. Yaşamı boyunca iç içe olduğu öğrencilerine “çok şey borçlu olduğunu” içtenlikle dile getirmekten hiç çekinmemiştir.⁵³⁰ Aynı şekilde Arvasi’den bahseden öğrencileri de ona karşı hayranlıklarını dile getirmişlerdir. Beşir Ayvazoğlu, öğrencilik yaşamında etkisinde kaldığı tek öğretmenin Arvasi olduğunu söylemiştir. Ayvazoğlu, Arvasi’nin derslerindeki yaşıyormuş gibi olan anlatımıyla ona doğru çekilerek onun mantığının büyüleyici etkisinde kaldığını anlatmıştır. Ayvazoğlu, kendisi gibi diğer öğrencilerinin de felsefe, sosyoloji ve psikoloji konularının karmaşıklığı içerisinde İslam’ın yolunda kalarak nasıl ilerleyebileceğini Arvasi’nin tedrisatından geçerek öğrendiklerini, her alanda bilgi ve birikimiyle öğrencilerine faydalı olmaya çalışan Arvasi’nin bu eğitim aşkını yalnızca sınıfta sürdürmediğini ifade etmiştir.⁵³¹

“Ben, mümkün mertebe günlük siyasetten uzak kalmaya çalışırım” diyen Ahmet Arvasi, bazı zamanlar bunu gerçekleştiremediğini de söylemektedir. Hükümet ve siyasi partilerin ülkücü gençlere yönelik tavırları karşısında kalemini eline almıştır.⁵³² “Şu 22 aylık Ecevit iktidarı döneminde aziz Türk milleti ile birlikte biz ülkücülerin çektiğini bir Allah bir de biz biliriz” şeklindeki gibi özellikle Ecevit Hükümeti Dönemi’nde ülkücü gençlerin yaşadığı zorluklara şahit olmasından dolayı kaleme aldığı yazıları dikkat çekmektedir. Şayet Türkiye’de demokrasi yalnızca sözde kalmamışsa yapılanların hesabının sorulmasını istemektedir. Geline nokta ise “Hesap sormazsam namerdim!” diyerek başa gelen Süleyman Demirel’in verdiği sözleri tutmasını, yapılan yanlışların düzeltilmesini ve bir daha hiç kimsenin devletin kurum ve kuruluşlarının güçlerini kullanarak ülkücü gençleri bertaraf etmemelerini beklemektedir. Sorulacak hesaplar neticesinde tek suçu vatanını ve milletini canından fazla sevmek olan bir nesle yapılanların yanlışlığının anlaşılacağına inanmaktadır. Çünkü devletin sert tokadını yiyen gençlerin devletin kurumlarını kullanarak bunu yapanlarla, devlete olan sevgilerini ayrı tutmayı bilecek kadar bilinçli olduklarını eklemektedir.⁵³³

Ahmet Arvasi, ülkenin büyük karışıklık içerisinde olduğu 1970’li senelerde, sol kesimin namlusunun ucunda gösterilmesine rağmen kendisine gelen ocak davetlerine iştirak ederek, ülkücülerle konuşmuş ve onlara ders anlatmıştır. Kendi evi bir nevi Ülkü

⁵³⁰ Onur, “*Düşünen Adam...*”, s. 79.

⁵³¹ Öznur, “*Türk Düşünce...*”, s. 195.

⁵³² Onur, “*Düşünen Adam...*”, s. 123.

⁵³³ Onur, “*Düşünen Adam...*”, s. 139.

Ocakları gibi işlev görmüştür. Genç neslin eğitiminin ne kadar önemli olduğunun farkında olduğundan başkanı olduğu Türk Gençlik Vakfı'nı 21 Temmuz 1979 tarihinde teşekkül ettirmiştir. Ayrıca MHP dâhilinde milliyetçi-ülkücü kadroların eğitim almaları için düzenlenen faaliyetlerde konuşmacı olarak bulunmuştur. Ülkücü gençlik için çıkartılan Genç Arkadaş, Hasret ve Nizam-ı Âlem dergilerinde yazılarını yayımlamıştır. 1979'da çıkartılan Nizam-ı Âlem gazetesinin oluşturulmasında büyük bir desteği olan Arvasi, bu gazetenin ömrünün dört ay olmasına da üzölmüştür.⁵³⁴ Engeller, kısıtlamalar, tehditler ve sürgünler gibi nice baskılara rağmen vefatına kadar ülkesi ve gençlerin eğitimi için çalışmıştır.

Ahmet Arvasi, 1979 Haziran ayında emekliye ayrılmış ve MHP Genel İdare Kuruluna girmiştir.⁵³⁵ Arvasi'ye göre 1980 Darbesi'nden evvel Türkiye'deki karışıklık sağ-sol olaylarından ziyade üstü kapalı bir oyun yani milleti ve devleti bölmek amacıyla emperyalizmin düzenlediği bir plandır. Arvasi yapılan bu planın, sağ-sol olaylarının ardına gizlenerek milliyetçi gençleri taraf hâline getirdiğini söylemiştir. Çünkü milliyetçi gençlerin en büyük değerleri olan dini, milleti ve bayrağı için yapabileceklerini bilenler bunu zaafa dönüştürmeye çalışmışlardır.⁵³⁶ Bunun farkında olarak Arvasi, gençleri ve Türk milletini yazılarıyla konuşmalarıyla uyarmıştır.

Ahmet Arvasi, 12 Eylül 1980 Darbesi'nin ardından 18 Eylül 1980 tarihinde saat 17.00'de evine gelen dört polis ve bir asker tarafından tutuklanmıştır. Gözü bağılı bir şekilde ifadesinin alındığı ancak ne sorulan soruların ne de verilen cevapların ciddiyetle olmadığını anlatmıştır. Ankara'ya Said Bilgiç Bey ile birlikte götüröldüklerini ve kötü muamele görmediklerini, Merkez Komutanlığı Dil Okuluna 22 Eylül 1980'de teslim edildiklerini söylemiştir. İki kişilik koğuşta Eski Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem Bey'le kalmıştır. Dil Okulunun ilk zamanları var olan belirsizliğe ek olarak monoton bir dönem geçirmişlerdir. Uyanma, yemek yeme, havalandırma saatleri bellidir. Ailelerine mektup yazma izinleri çıkmasına rağmen mektuplar kontrolden geçirilmiştir. İhtilâl sonrasında her kesimden sağ-sol denilmeksizin yapılan tutuklamalar neticenin nereye varacağının bilinmemesi endişesiyle birleşmiştir. Arvasi, darbenin ilk günlerinde sol

⁵³⁴ Öznur, "Türk Düşünce...", s. 25-29.

⁵³⁵ "MHP'nin 14. Büyük Kurultayında Genel İdare Kurulu üyeliğine geçilen bazı isimler şunlardır: Gün Sazak, Sadi Somuncuoğlu, Necati Gültekin, İhsan Kabadayı, Nevzat Köseoğlu, Cengiz Tahsin Ünal, Mehmet Doğan, Tural Koçal, Ömer Çakıroğlu, Faruk Demirtola, Mehmet Irmak, Osman Albayrak, Ziya Derya, Yaşar Okuyan, S. Ahmet Arvasi". Bkz. Onur, "S. Ahmet...", s. 16.

⁵³⁶ Arvasi, "Medenileşme...", s. 44.

kesim üzerinde bulunan huzursuzluğun zaman ve uygulamaların görülmesiyle birlikte sağa kaydığını söylemiştir.⁵³⁷

Ahmet Arvasi, Dil Okulunda iken başlarda MHP'lilerin çok endişeli olmadıklarını ancak basında aleyhte yayımların çoğalması ve solun da basın yoluyla bunu desteklemesiyle birlikte tutuklular arasında kendilerinden uzak duranların sayısının arttığını söylemektedir. Solun kendilerinden uzak durmasını yadırgamamasına rağmen AP mensuplarının da aynı şekilde davranışlarını görünce “Herhalde bir şey duyuyorlar” çıkarımında bulunmuştur. 10 Ekim 1980 tarihinde büyük bir tahliye olacağı haberinin gelmesinin ardından AP, CHP, TÖB-DER⁵³⁸ ve DİSK'ten (Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu) tahliyelerin gerçekleşmesiyle birlikte tutuklular içerisinde tüm MHP'liler, bazı Milli Selamet Partisi (MSP) ve iki CHP'li milletvekili kalmıştır. 11 Ekim 1980'de hâkim, Arvasi'ye “Siz, çete kurmak, Türkiye ahalisini ikiye bölmek ve silahlı mukateleye teşvik etmek suçundan mahkememize getirilmiş bulunmaktasınız. Savcı tutuklanmanızı istiyor, bir diyeceğiniz var mı?” sorusunu sorunca şok yaşamıştır. İddialara karşı savunmasını yapmış, fakat yine de tutuklanmıştır. Gelinek noktada MHP'lilerin bütün kadro ile tutuklandıklarını ve kendilerine Türkiye'yi bölme ve halkı devlete karşı kışkırtma gibi sebeplerle 149. maddeden⁵³⁹ yargılanacakları söylenilmiştir. Sonrasında MSP'liler de tutuklanmıştır. Arvasi, Dil Okulunda bulunduğu sürede siyasi kadroları tanıma fırsatını yakalamıştır. Bu kişilerin içerideki davranışlarının daha farklı olduğunu görmüştür. Arvasi içeri alınması nedeniyle ailesinin maddi zorluklar yaşadığını bu nedenle emekli maaşını oğlunun alabilmesi için vekâlet çıkardığını söylemiştir. 13 Kasım 1980 tarihinde parlamenter bulunmayanların Mamak'a gönderilmesi kararının alınması ardından Mamak'a gönderilmiştir. Mamak'ta daha ağır

⁵³⁷ Arvasi, “Mamak...”, s. 17.

⁵³⁸ 3 Eylül 1971 tarihinde Türkiye Öğretmenler Sendikasının (TÖS) devamı olacak şekilde meydana getirilen “Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği” (TÖB-DER)'dir. Bkz. İsmail Aydın, “töb-der tarihi”, Eğitim Sen Yayınları, Ankara 2016.

⁵³⁹ Arvasi 149. maddeden yargılanmalarıyla ilgili olarak Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) “149. maddesine göre en az 20 yıldan başlayarak idama varan bir suç işlemiştik” diyerek anlatmıştır. Bkz. Arvasi, “Mamak...”, s. 25. 1961 Anayasasındaki Madde 149'un “Özgün hali” şu şekildedir. “Cumhurbaşkanı; son milletvekili genel seçimlerinde muteber oy sayısının en az yüzde onunu alan veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsilcisi bulunan siyasî partiler veya bunların meclis grupları; Yasama Meclislerinden birinin üye tamsayısının en az altıda biri tutarındaki üyeleri kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay ve Üniversiteler, kanunların veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin veya bunların belirli madde ve hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilirler.”. Bahsedilen 149. madde “20.9.1971 tarih ve 1488 sayılı Kanunla” şöyle değiştirilmiştir: “Cumhurbaşkanı; Yasama Meclislerindeki siyasî parti grupları ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasî partiler ile son milletvekili genel seçimlerinde muteber oy sayısının en az yüzde onunu alan siyasî partiler; Yasama Meclislerinden birinin üye tamsayısının en az altıda biri tutarındaki üyeleri; kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay ve üniversiteler, kanunların veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin veya bunların belirli madde ve hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal dâvası açabilirler”. Bkz. *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Kanun No: 334, Kabul Tarihi: 9/7/1961.

bir muamele görmüş ve ailesinin özlemi ise daha da derinleşmiştir. 9 Ocak 1981 tarihinde “MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası”nda yirmi bir numaralı sanık olarak yargılanmış ve tahliye edilmiştir.⁵⁴⁰ Tutuklu olduğunda da tahliye olduğunda da hizmet etmekten ve ülküsünden asla vazgeçmeyen Arvasi, ülküsünün peşinden giderek yazılarını yayımlamaya devam etmiştir. Doğu Edebiyatı, Yeni Birlik ve Yeni Düşünce, Ülkücü Kadro, Büyük Doğu, Milli Eğitim ve Kültür, Doğu Edebiyatı dergilerinde ve Nizam-ı Âlem isimli gazetede birçok yazısı yayımlanmıştır. Türk Kültüründe Dağarcık ve Yeni Birlik dergilerinde de şiirleri basılmıştır.⁵⁴¹

Ahmet Arvasi’nin durum ne olursa olsun ve toplum nereye gidişat gösterirse göstere sin “yeise” kapılmadığı yazılarında görülmektedir. Kendisi İslam dininde “yeis” olmadığını ve onun “küfür sayıldığını” söylemektedir. Pes etmek isteyenlere ise “Bir an için, sizin gibi düşünüp cemiyetimizin iyice bozulduğunu kabul edelim” diyerek şu suali yöneltmektedir: “İçinde bulunduğumuz cemiyetin durumu, Sevgili ve Şanlı Peygamberimiz’in içinde doğup büyüdüğü ve mücadele verdiği ‘putperest, kan dökücü, kumar, içki ve fuhuş düşkünü’ cemiyetten daha mı kötü?” Bu sorunun ardından cevabın zaten ortada olduğunu söylemektedir. Hz. Muhammet’in mücadelesini de hatırlatmaktadır.⁵⁴² Arvasi, bir ilim insanı olarak dinin hayatımızın ne kadar içerisinde olduğunu anlatmaya çalışmanın yanında milletinden, hangi durumda olursa olsun, asla vazgeçmemenin de örneklerini okuyucularıyla paylaşmıştır.

Ahmet Arvasi “Kalemimi, Allah ve Resulü’nün yolunda cihad şuuru içinde kullanacağım; hak ve doğru bildiğimi, kanunların, nizamların, zamanın ve mekânın icap ettirdiği inceliklere de riayet ederek ortaya koyacağım; elimden geldiği kadar, küçük parti ve siyaset oyunlarının üstünde kalacağım; davayı, çok büyük zaruret hissetmedikçe ‘şahıs planına’ indirmeyeceğim; Türk Dünyası’nın ve İslam Âlemi’nin meselelerine öncelik vereceğim; gücümün yettiği kadar mazlumların, mağdurların ve acı çekenlerin yanında olacağım; teklif ve tenkitlerimde objektif, yapıcı ve dürüst olacağım(...)”⁵⁴³ diyerek bir aydın, ilim insanı, öğretmen ve yazar kimliklerini üzerinde taşıırken nelere dikkat edeceğini ve nelerden taviz vermeyeceğini açıklamıştır.

Türkiye’nin tarihi, güncel durumu ve geleceğiyle ilgili yapılan ve yapılacak olanlarla ilgili Ahmet Arvasi “Bir yazar olarak, bu konularda bize düşen görev ve

⁵⁴⁰ Arvasi, “Mamak...”, s. 21-27.

⁵⁴¹ Onur, “Asrın...”, s. 114.

⁵⁴² Arvasi, “Hasbihal V”, s. 181.

⁵⁴³ Arvasi, “Hasbihal VI”, s. 67.

sorumluluklar da var” demektedir. Kendisi gibi aydınların “karınca kararınca” ülke sorunlarıyla alakalı fikir ve tekliflerini içtenlikle sunması gerektiğine inanmaktadır. Bu yüzden eserlerinde ele aldığı konuların bir anlamda gençlerin suallerine yanıt olduğunu söylemektedir.⁵⁴⁴

Ülkücü Hareket’in 1980’li senelerin ortalarında kendisini toparlama devrinin başlaması ile birlikte düşünce dünyasına katkı sağlayacak gazete ve basın organlarının teşekkülü konusunda çalışmalar yapılması gerekmiştir. 1987-88 senelerinde “Yeni düşünce gazetesinin genel yayın yönetmenliğini yapan ÜOD Eski Genel Başkanlarından Lütfü Şehsuvaroğlu” da bu konuda çalışma yapanlardan birisidir. Konuyla ilgili Ahmet Arvasi’yle görüşmeler yaparken Arvasi vefat etmiştir.⁵⁴⁵ Bir aydın olarak hayatta ne olmak ve neler yapmak istediğini bilen Arvasi, Hamdi Mert’in kendisi için söylediği, “Âlimin ölümü, âlemin ölümü demektir hükmü ne kadar doğrudur”⁵⁴⁶ sözlerini vefatı sonrasında arkasından söyletmiş ve bunun eksikliğini de hissettirmiştir. Arvasi’nin dostlarında bıraktığı eksiklik ve üzüntüleri aslında onun ne kadar etkili ve gerçek bir aydın olduğunun kanıtıdır.

Çağdaş kelimesinin ne anlama geldiğini ve Türkiye’nin çağdaşlaşması yönünde atılacak adımların neler olduğunu açıklayan Ahmet Arvasi, anlattığı çağdaş bir aydının taşıması gereken nitelikleri şahsında göstermiştir. Türkçülük anlayışında ne İslam’ı dışarıda bırakmış ne de ırkçı bir nitelik taşımıştır. Bütünleştirici, kültür ve medeniyet çizgisinden dışarı çıkmayan anlayışını birçok yazısında anlatmıştır. Türk-İslam ülkücülüğünü savunurken bu isim altında art niyetli olarak çalışanlara dikkat edilmesi gerektiğini hatırlatmıştır. Türk tarihi boyunca cihana düzen getirme anlayışı olan İla-yı Kelimetullah fikrini son nefesine kadar savunmuştur. Türkiye’nin güçlü olması demenin, dünyadaki Müslüman ve Türk unsurların da güçlü olması demek olduğunu herkese tarihten örnekler vererek açıklamıştır. Türklerin tarihi misyonunu ve gücünü unutmadan milli bir yol takip etmelerini öğütlemiştir. Aldığı eğitim ve yıllarca yaptığı mesleği, hayatına yansıdığı kadar yazılarına da yansımıştır. İnsanın öneminin ne olduğu ve kadro ihtiyacının bir toplumun bel kemiği olduğuyla ilgili eserleri dikkat çekmiştir. İnsana değer verilmesiyle ilgili yazdığı yazılarında, insana değer vermeyen toplumların ilerleme kat etmesinin ne kadar imkânsız olduğunu anlatmıştır.

⁵⁴⁴ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 433.

⁵⁴⁵ Öznur, “*Türk Düşünce...*”, s. 42.

⁵⁴⁶ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 387.

1.3. DURMUŞ HOCAOĞLU'NUN HAYATI

Durmuş Hocaoglu, 24 Ağustos 1948 tarihinde Bayburt'ta dünyaya gelmiştir. Büyükbabası Hacı Hasan Efendi, Bayburt'ta bulunan medreselerde görev yapmış son müderrislerdendir, babası Mehmet Bey'in ise Ermeni ve Rumların zulümleri ve 4 halife Dönemi'yle ilgili değerli eserleri bulunmaktadır. Hocaoglu, ilk eğitiminden sonra Kabataş Erkek Lisesi'ne devam etmiştir. Babasının da telkinleriyle İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Mühendisliği bölümünde okumuştur.⁵⁴⁷

Durmuş Hocaoglu, 1974'te İstanbul Teknik Üniversitesi'nden "Yüksek Gerilim Hatlarında Yürüyen Dalgalar" teziyle elektrik mühendisi unvanını almıştır. Özel ve kamuda sekiz sene mühendislik yapmasının ardından 1982'de mühendisliği bırakarak Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Fizik Bölümü'ne öğretim görevlisi olarak girmiştir. 1986'da felsefe yüksek lisansını, 1988'de fizik yüksek lisansını tamamlamıştır. 1994'te felsefe doktorasını tamamlamıştır. 1997 senesinde ise yardımcı doçent unvanını almıştır.⁵⁴⁸ Yıldız Teknik Üniversitesi'nde yaptığı fizik doktorasını ise yeterlilikteyken bırakmıştır. Fizik doktorasını bırakmasının nedeni olarak artık vücudunun bu kadar yorgunluğa dayanamayacağını söylemiştir.⁵⁴⁹ Çünkü Hocaoglu, mühendislikten öğretim üyeliğine geçmesiyle birlikte maddi olarak zorluk yaşamış ve ek iş yükü almıştır. Ayrıca "kahredici bir çalışma disiplini"nin yanında günde yalnızca 2 saat uyumuştur.⁵⁵⁰ Hocaoglu'nun akademik yaşama girmesine önayak olan kişi önemli bir tarihçi olan Hakkı Dursun Yıldız'dır. Bu görevini vefat ettiği 2010 yılına kadar devam ettirmiştir.⁵⁵¹ Her zaman tarihe ilgisi olan Hocaoglu'nun fikirleri üzerinde etkili olan bir kişi de Osman Turan'dır.

Vedat Bilgin, Durmuş Hocaoglu'nun yaşamış olduklarını "aydının dramı" olarak adlandırmaktadır. Küçük bir şehirden okumak için İstanbul'a gelip mezuniyetinin ardından "Neden mühendis oldum? Oysa ben toplumu ve insanı anlamak istiyordum" dediğini aktarmaktadır. Aslında bu birçok kişinin yaşadığıdır. Bilgin, Hocaoglu'nun

⁵⁴⁷ Rabia Macit, *Durmuş Hocaoglu ve Modernleşme*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020, s. 5.

⁵⁴⁸ Durmuş Hocaoglu, "Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Üzerine Mütalaalar", *21. Yüzyılda Sultan Abdülhamid'e Bakış*, Haz. Mehmet Tosun, Ed. Mehmet Gümüşkılıç, Nisan, İstanbul 2003, s. 65.

⁵⁴⁹ Durmuş Hocaoglu, "Böyle Geldik, Böyle Gidiyoruz, Böyle de Gideceğiz; Ama Nereye Kadar?", *Yeniçağ*, 31 Ağustos 2008, s. 6.

⁵⁵⁰ Ömer Faruk Ebibli, "Durmuş Hocaoglu", *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019, s. 534.

⁵⁵¹ Berat Çelebi, *Türk Ocağı Durmuş Hocaoglu Anma Konuşması, Üsküdar Çevresi: Türk Ocağı Durmuş Hocaoglu Anma Konuşması (V: 1.2)*, (uskudarcevresi.com), (Erişim Tarihi 17.06.2021), 2014.

mesleğini sevmediğinden bu serzenişte bulunmadığını ancak birçok alandan bilgi sahibi olabilme ihtiyacını karşılamak istediğini söylemektedir.⁵⁵²

İlk yazılarından bahseden Durmuş Hocaoğlu, “her Türk genci gibi” şair olduğunu söyler. Cemil Meriç’in ölümüne kadar dört sene boyunca kendisinin yanına gittiğini anlatır. Yazmaya hevesli ve araştırmaya meyilli olan Hocaoğlu, birinci yazısını otuz dört yaşındayken 1982 yılında Millet gazetesinde yayımlamıştır. Bir sonraki ise 1989 senesinde Romalıların İktisat Tarihiyle alakalı bir deneme yazısıdır. Hocaoğlu Descartes ve Bacon’ın bilgi, fikir ve insana ait düşüncelerinden etkilenmiş bu nedenle dünyevileşme düşüncesine önem vermiştir. Mühendisliği bıraktığı zamanlarda Marksist felsefeyle yakından ilgilendiğini ve bu filozoflardan kendisini geliştirmesini sağlayacak birçok şey öğrendiğini söylemiştir.⁵⁵³

Durmuş Hocaoğlu mühendisliği sekiz yıl yapmasının ardından otuz beş yaşındayken akademik yaşama geçmeye karar vermiş ve bunun kendisi için bir serüven olduğunun farkında olduğunu söylemiştir. Zira otuz beş yaş gibi geç bir yaşta ve ailesini geçindirmek mecburiyeti var iken cesaretli davranmış ve öğretim görevlisi olarak görevine başlamıştır. Bu görevin ne kadar meşakkatli olduğunun bilincinde olmasına rağmen sorumluluklarının da farkında olmuştur. Kariyerini ilerletebilmek için yüksek lisans ve doktoranın yanında fizik ve felsefe alanlarında ilerlemiştir. Ayrıca üstünde fazla ders saatleri de bulunmuştur. Fizik yerine felsefeye yönelmesine rağmen fizik hiçbir zaman dışarıda kalmamıştır.⁵⁵⁴

Durmuş Hocaoğlu, 23 Ekim 2010 tarihinde İstanbul’da kalp krizi geçirmesi nedeniyle vefat etmiştir, Karacaahmet’te bulunan aile mezarlığına defnedilmiştir. Bir Türk ve Türk milliyetçisi olan Hocaoğlu, vefatı nedeniyle dostlarını ve okuyucularını derin bir üzüntüye boğmuştur. Hocaoğlu’nu yakından tanıyan birçok akademisyen ve yazar, bu üzüntülerini onu anlattıkları yazılarına dökmüşlerdir.

Vedat Bilgin, “Hocaoğlu’nun kaybıyla ben bir dostumu, ağabeyimi kaybettim. Ülkem ise kendisi için düşünen fikir çilesi çeken ciddi bir düşünce ve bilim adamını

⁵⁵² Vedat Bilgin, “Milliyetçi Bir Aydın: Durmuş Hocaoğlu”, *Türk Yurdu*, C 30, S 280, Aralık 2010, s. 57.

⁵⁵³ Emin Damdam, “Durmuş Hocaoğlu ile Mülakat”, <http://www.eskisehirturkocagi.org/makaleler/alintiyazilari/urmus-hocaoglu-ile-mulakat-dr-durmus-hocaoglu/>, (Erişim Tarihi 20.06.2010), 2018.

⁵⁵⁴ Hocaoğlu, “Böyle Geldik, Böyle Gidiyoruz...”, s. 6.

kaybetti” der. Onu anmanın ve saygı göstermenin en güzel yolunun ise onun geride bıraktıklarını bilmek olacağını ekler.⁵⁵⁵

Erhan Afyoncu, Durmuş Hocaoglu’nu kelimelerinde zekilik, ağzından bilgi boşalan, konuşmalarını dinleyenlerin bitmesinden korktuğu, filozoflardan milliyetçilik teorilerine kadar pek çok meseleyle ilgili fikir ortaya koyabilen bir aydın olarak anlatmıştır. Afyoncu, “Tanımayanlar farkında olmadı, ama aslında kaybedilen Türkiye’nin beyniydi”⁵⁵⁶ diyerek onun kaybının ne kadar büyük olduğunu ifade etmiştir.

Mustafa Aksoy, 20 sene yanında olduğu Durmuş Hocaoglu’nu “Sabah namazına kadar çalıştığını- namaz kıldıktan sonra biraz uyuyarak okula gider ya da diğer işlerine bakardı” diyerek anlatmaktadır. Onun Türk ve İslam’ın sorunlarını sırtında hissettiğini ve bu nedenle her konuda yazıları yoluyla bu sorunlara çözüm aradığını söylemektedir. Yazısının sonunda ise “Durmuş Ağabey seni çok ama çok özleyeceğim(...)”⁵⁵⁷ ifadesiyle yalnızca bir ilim insanını değil bir büyüğünü kaybetmenin acısını yaşadığını göstermektedir.

M. Nihat Malkoç, Durmuş Hocaoglu’na “Hiç beklenmedik bir zamanda aramızdan ayrıldı. Milletini, milliyetini ve memleketini çok seven, bu toprakların gerçek sahipleri öksüz kaldı. İnandığı gibi yaşayan ve değerlerinden taviz vermeyen dik bir adam; nokta kadar menfaat için virgül eğilmeden, dimdik göçtü bu gurbet ellerden. O, giderken arkasında şerefli bir mazi ve yerli malı düşünceler bıraktı” diyerek veda etmiştir.⁵⁵⁸

Durmuş Hocaoglu birçok insanı etkilemiş bir insandır. Bu sebeple yukarıda kendisinden bahsedenler dışında birçok yazarın da onunla ilgili yazıları bulunmaktadır. Özellikle vefatı ardından kaleme alınan yazılarda ona karşı duyulan özlem ve onun ölümünün acısı hissedilmektedir. Hocaoglu’nun vefatı sonrasında şu isimler Hocaoglu’yla ilgili yazılarını yayımlamıştır: “Abdullah Kılıç⁵⁵⁹, Behiç Kılıç⁵⁶⁰, Beşir

⁵⁵⁵ Bilgin, “*Milliyetçi...*”, s. 57.

⁵⁵⁶ Erhan Afyoncu, “Türkiye Beynini Kaybetti”, *Türk Yurdu*, C 30, S 280, Aralık 2010, s. 58.

⁵⁵⁷ Mustafa Aksoy, “Düşünen Beyin, Kanayan Vicdan: Durmuş Hocaoglu”, *Türk Yurdu*, C 30, S 280, Aralık 2010, s. 60.

⁵⁵⁸ M. Nihat Malkoç, “‘Yerli Sokrates’ Durmuş Hocaoglu’nun Ardından...”, *Türk Yurdu*, C 30, S 280, Aralık 2010, s. 66.

⁵⁵⁹ Abdullah Kılıç, “*Durmuş Hocaoglu’nu Sevenler Lütfen Okuyunuz!*”, <https://www.oncevatan.com.tr/durmushocaoglu8217nu-sevenler-lutfen-okuyunuz-makale,26642.html>, (Erişim Tarihi 04.03.2022), 9 Kasım 2010.

⁵⁶⁰ Behiç Kılıç, “Durmuş Hocaoglu’na üniversiteli gençlerin şükranları ile”, *Yeniçağ Gazetesi*, 18 Kasım 2010.

Ayvazoğlu⁵⁶¹, Cemal Uşşak, Cumhuriyet Bulut, Dursun Berkok, Ercan Yılmaz⁵⁶², Hakverdi Murat Merdamert⁵⁶³, Hüseyin Raşit Yılmaz, İsmail Görkem, Mehmet Önder Karacaoğlu⁵⁶⁴, Mustafa Aslan, Mustafa Yiğit⁵⁶⁵, Tamer Kumkale, Teyfur Erdoğan⁵⁶⁶.”⁵⁶⁶

1.3.1. Durmuş Hocaoglu’nun Akademik Çalışmaları

Durmüş Hocaoglu, fizik bölümünde öğretim üyeliği yapmış olmasına rağmen birçok disiplinle ilgili çalışması vardır. Kendisinin çalışmalarının ana konuları fizik, fizik felsefesi, tarih ve tarih-siyaset felsefesi alanlarında olmuştur. Bahsi geçen bu alanların dışında birçok dergi ve gazetede gündem, toplumsal olaylar, laiklik-laisizm, din gibi konularda yazıları, röportajları ve bildirileri bulunmaktadır.⁵⁶⁷

Durmüş Hocaoglu 1986’da İstanbul Üniversitesi Prof. Dr. Nermi Uygur’un danışmanlığını yaptığı “Descartes’in Fizik Anlayışı”⁵⁶⁸ isimli yüksek lisans tezini bitirmiştir. 1988’de Marmara Üniversitesi’nde Doç. Dr. Edip Büyükkoca’nın danışmanlığını yaptığı “Tekil Lineer Sistemler İçin Geliştirilen Bir Transformasyonun Yorumu Üzerine”⁵⁶⁹ isimli yüksek lisans tezini de tamamlamıştır. 1994’te İstanbul Üniversitesi’nde Prof. Dr. İsmail Yakıt’ın danışmanlığını yapmış olduğu “Türk İslam Düşüncesi ve Modern Fizik’de Kosmos”⁵⁷⁰ isimli felsefe tezini bitirerek doktor unvanı almıştır. Yıldız Teknik Üniversitesinde fizik alanında devam ettiği doktorasını ise tez dönemindeyken bırakmıştır.

Durmüş Hocaoglu’nun üç adet kitabı bulunmaktadır. “Laisizim’den Milli Sekülerizme” isimli eseri ilk olarak 1995’te Selçuk Yayınlarından ve ardından 2014’te KOCAV Yayınlarında yayımlanmıştır. Bu eserinde çağdaşlık ve modernlik kavramları

⁵⁶¹ Beşir Ayvazoğlu, “Büyük kaybımız: Durmuş Hocaoglu”, <https://www.timeturk.com/tr/makale/besir-ayvazoglu/edebi-ve-hatti-ile-ali-alpaslan.html>, (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

⁵⁶² Ercan Yılmaz, “Durmüş Hocaoglu Vefat Etmiş”, <https://www.dogrulus.com/yazi/887/PORTRELER/DOC.-DR.-DURMUS-HOCAOGLU-VEFAT-ETMIS.html>, (Erişim Tarihi 27.02.2022).

⁵⁶³ Hakverdi Murat Merdamert, “Bir Model Şahsiyet Olarak Durmuş Hocaoglu”, <https://www.mirhaber.com/?artikel,981>, (Erişim Tarihi 01.03.2022), 26 Ekim 2010.

⁵⁶⁴ Mehmet Önder Karacaoğlu, “GERÇEK BİR AYDIN PORTRESİ: DURMUŞ HOCAOĞLU”, <https://www.dogrulus.com/index.php?142=yazi&id=897/GERCEK-BIR-ALIM-PORTRESI-DURMUS-HOCAOGLU.html/897>, (Erişim Tarihi 27.02.2022).

⁵⁶⁵ Mustafa Yiğit, “Bir Dava ve Fikir Adamının Arkasından...”, <https://www.memleket.com.tr/bir-dava-adami-12699yy.htm>, (Erişim Tarihi 25.02.2022).

⁵⁶⁶ “Vefatı Ardından Yazılan Yazılar (Yazara Göre Alfabetik Sıra İle)”, <http://www.durmushocaglu.com/cenaze.asp#cenaze>, (Erişim Tarihi 04.03.2022).

⁵⁶⁷ Durmuş Hocaoglu’nun çalışmalarının listesi için bkz: Hakan Taş, “Durmüş Hocaoglu (1948-2010) Bibliyografyası”, *Türk Kültür İncelemeleri Dergisi*, S 24, 2011.

⁵⁶⁸ Geniş bilgi için bkz. Durmuş Hocaoglu, *Descartes’in Fizik Anlayışı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1986.

⁵⁶⁹ Geniş bilgi için bkz. Durmuş Hocaoglu, *Tekil Lineer Sistemler İçin Geliştirilen Bir Transformasyonun Yorumu Üzerine*, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988.

⁵⁷⁰ Geniş bilgi için bkz. Durmuş Hocaoglu, *Türk-İslam Düşüncesi ve Modern Fizikte Kosmos*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1994.

üzerine ayrıntılı bir analiz, laiklik ve sekülerlik, Batılılaşma, çağdaşlaşma, dünyada İslam'ın nasıl olduğu, kültür gibi konulara değinmiştir. Kavramların neler olduğu, anlamları, ilk kullanımları, günümüzdeki kullanımlarının yanında doğru ve yanlış kullanımları üzerinde durmuştur. Modernleşme konusunda birçok yazısı olan Hocaoglu'nun konuyla ilgili en kapsayıcı eseridir. İçeriği ile Türkçe yazılmış eserler içerisinde benzersiz bir konumda olan bu eserde, Batı ve Batı'nın sosyolojik, felsefi gelişmeleri açıklanmaktadır. Hocaoglu, "birinci bölümünün ana iskeleti, Yeni Toplum dergisinin 1 nolu Mayıs-Haziran 1992 sayısında" yayımlanmış olduğu "Çağdaşlık, Çağdaşlaşma ve Modernleşmek" isimindeki makalesinden, "ikinci ve üçüncü bölümünün ana iskeleti" ise "Batı Tarzı Dünyevileşme: Laiklik ve Sekülerlik" ve "Sekülerizm, Laisizm ve Türk Laisizmi" isimli Türkiye Günlüğü'nde yayımlanmış olan makalelerinden oluşturduğunu söylemektedir. "Beşinci bölüm ise, bir cüzü ile, felsefe doktora çalışması esnasında olmuştur".⁵⁷¹

"Devletçilik Bumerangi" isimli eseri 2002'de Ufuk Yayınlarında yayımlanmıştır. Hocaoglu, bu eserin "Aksiyon dergisinde 'Analiz' sayfasında 20 Eylül 1997-13 Ekim 2001 tarihleri arasında yayınlanan 107 adet yazının koleksiyonundan oluşan makaleler derlemesi" yönünde kendisine yapılan teklifin "kuvvetle vücut bulmuş" hâli olduğunu söylemiştir.⁵⁷² Birçok makalesinin toplanması şeklinde oluşturulmuş olan bu eserde tarihsel olaylar, gündem, Müslümanlık, Batılılaşma, aydınlar, siyaset, demokrasi ve felsefe üzerine olan yazıları derlenmiştir. Bumerangın ne olduğunu ve bumerang etkisini anlatmakla birlikte bu etkinin siyasi ve sosyal hayatta nasıl karşımıza çıktığını tarihten örnekler vererek anlatmıştır. Ayrıca kitapta tüm dünyanın Batı etkisinde kalarak milliyetçilik, dünyevileşme ve siyasi yaşam evrelerinden nasıl geçtiği açıklanmıştır. Bu anlattıklarını Türkiye'nin yaşamış olduğu olaylardan örneklendirmiştir.

"Düşük Şiddetli Devrim Bir Entelijansiya Kritiği" isimli eseri ise 2002'de Gelecek Yayınlarında, sonrasında 2015'te KOCAV Yayınlarında yayımlanmıştır. Bu eser de makalelerinin derlenmesi yoluyla oluşturulmuştur. Dünya ve ülkede kullanılan kavramlar, kavram analizi, laisizm, kültür ve siyaset, milli mutabakat, aydınlar, sağ ve sol aydınlar, demokrasi, İslam, Kameralizm, Jakobenizm, gündem ve siyasete dair yazıları bulunmaktadır. Eserde özellikle aydınının ne olduğu ve Türkiye'de aydın

⁵⁷¹ Durmuş Hocaoglu, *Laisizm'den Milli Sekülerizm'e Laiklik Sorununun Felsefi Çözümlemesi*, Selçuk Yayınları, Ankara 1995, s. 8.

⁵⁷² Durmuş Hocaoglu, *Devletçilik Bumerangi*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2002, s. 9.

azlığının nedenleri ve ülke açısından sancılarının sonuçları, modernleşme fikri ve Hocaoğlu'nun önerileri oldukça kıymetlidir. Hocaoğlu, Türk modernleşmesinin neden bir türlü gerçekleşemediği konusundaki tahlillerini, aydınlardan örnekler vermek suretiyle anlatmıştır. Sağ ve sol aydınları ayırmadan onların yapmış oldukları ve devam ettikleri yanlışlar üzerinde durmuştur.⁵⁷³

Basılmış kitap ve yayımlanmış tezlerinin dışında birçok konuda yazıları bulunmaktadır. Webanaliz dergisinde 14, Aksiyon dergisinde 34, Bayburt Vakıf dergisinde 3, Bilgi ve Düşünce dergisinde 2, Da dergisinde 1, Düşünen Siyaset dergisinde 2, Gülendamlar dergisinde 3, Karizma dergisinde 1, M.Ü.A.E.F. Fen Bilimleri dergisinde 2, S.D.Ü.F.E.F. Sosyal Bilimler dergisinde 2, Su dergisinde 1, Türkiye Günlüğü dergisinde 14, Yeni Toplum dergisinde 2, Yerli Düşünce dergisinde 1, 2023 dergisinde 5, Alperen dergisinde 1, Bilgi Çağında Eğitim dergisinde 1, Çerçeve dergisinde 2, Doğu Batı dergisinde 2, Ekopolitik Gündem dergisinde 1, İslam dergisinde 1, Köprü dergisinde 10, Polemik dergisinde 2, Sivil Toplum dergisinde 1, Yağmur dergisinde 1, Yeni Türkiye dergisinde 4 ve Türk Yurdu dergisinde 6 tane yazısı yayımlanmıştır. Ayrıca E-Medya Ekopolitik Org'da 1, Yeniçağ gazetesinde 434, Türk Haber gazetesinde 15, Ayyıldız gazetesinde 30, Gelecek gazetesinde 17, Son Çağrı gazetesinde 10, Yeni Ufuk gazetesinde 10, Muhalif gazetesinde 40 ve Zaman gazetesinde 30 adet yazısı bulunmaktadır.⁵⁷⁴

Durmuş Hocaoglu'nun "Küreselleşme, Küresel Köy, Küresel Yağma ve Küresel Yoksulluk"⁵⁷⁵, "Milli Devletimizin Geleceği"⁵⁷⁶, "Avrupa Birliği Projesi ve Bağımsızlık Bilinci"⁵⁷⁷, "Descartes'da Matematizm ve Mathesis Universalis"⁵⁷⁸, "Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliği ve Batı Milliyetçilik Gelişmeleri"⁵⁷⁹ ve "Yirmibirinci

⁵⁷³ Durmuş Hocaoglu, *Düşük Şiddetli Devrim*, Kocav Yayınları, İstanbul 2015, s. 7.

⁵⁷⁴ Durmuş Hocaoglu'nun yazıları için bkz. "Yayın Organına Göre Yazılar (Toplam 705 Yazı)", <http://www.durmushocaoğlu.com/dh/yazilar.asp>, (Erişim Tarihi 4.03.2022).

⁵⁷⁵ Durmuş Hocaoglu, "Küreselleşme, Küresel Köy, Küresel Yağma ve Küresel Yoksulluk", *Yoksulluk Sempozyumu Tebliği 31 Mayıs - 01 Haziran 2003*, Yoksulluk: C I, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, İstanbul Temmuz 2003.

⁵⁷⁶ Durmuş Hocaoglu, "Milli Devletimizin Geleceği", *"Cumhuriyetin Kuruluşunun 80. Yıl Dönümü Vesilesiyle 'Milli Devlet ve Türkiye Cumhuriyeti' Paneli"*, Türk Ocakları Genel Merkezi ve Ankara Ticaret Odası, Ankara 25 Ekim 2002.

⁵⁷⁷ Durmuş Hocaoglu, "Avrupa Birliği Projesi ve Bağımsızlık Bilinci", *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Sempozyumu Türk Ocakları Genel Merkezi ve Ankara Ticaret Odası*, Ankara 16-17 Mart 2001.

⁵⁷⁸ Durmuş Hocaoglu, "Descartes'da Matematizm ve Mathesis Universalis", *Y.T.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü "Descartes Sempozyumu"na Sunulan Bildiri*, İstanbul 11 Kasım 1996.

⁵⁷⁹ Durmuş Hocaoglu, "Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliği ve Batı Milliyetçilik Gelişmeleri", *Türk Ocakları Yüzyıllığı, Türk Yurdu Yayınları*, No 66, Yıllık Dizisi 2, ISBN 975-7841-51-X, Ankara Temmuz 2000.

Yüzyıl Felsefesi İçin Temel Bir Problem Alanı: İnsan ve Tabiat”⁵⁸⁰ isimli altı adet akademik bildirisi bulunmaktadır. Bildirileri dışında Hocaoglu tarafından yapılan altı⁵⁸¹ ve Hocaoglu ile yapılan yedi⁵⁸² röportaj bulunmaktadır.

Durmuş Hocaoglu’nun eserleri ve yazılarının yanında kendisiyle ilgili yayımlanmış iki de tez bulunmaktadır. Ayşe Yağmur Aslan’ın 2020 tarihli “Milliyetçi Bir Entelektüel Olarak Durmuş Hocaoglu’unda Devlet ve Siyaset Düşüncesi” isimli yüksek lisans tezi bunlardan birisidir. Aslan’ın tezi “Aydın ve Entelektüel Kavramları”, “Durmuş Hocaoglu’nun Biyografisi ve Zihniyet Dünyasında Kavramlar” ve “Durmuş Hocaoglu’nun Devlet ve Siyaset Algısı” isimli üç bölümden oluşmuştur.⁵⁸³ “Durmuş Hocaoglu ve Modernleşme” isimli 2020 tarihli yüksek lisans tezi ise Rabia Macit tarafından yazılmıştır. Macit’in tezi “Durmuş Hocaoglu’na Göre Türkiye’nin Modernleşme Sürecine İlişkin Temel Tespitler”, “Türkiye’deki Modernleşmeye Dönük Görüşlerin Eleştirisi” ve “Türkiye İçin Medeniyet Tasarımı Önerisi Olarak İslamca Dünya Düzeni” isimli bölümlerden oluşmuştur.⁵⁸⁴ Ayrıca Rabia Macit’in “Durmuş Hocaoglu ve Modernleşme” isimli eseri de Astana Yayınlarında Ağustos 2021 tarihinde yayımlanmıştır.⁵⁸⁵

Durmuş Hocaoglu’yla ilgili yapılmış olan programlar da dikkate değerdir. Marmara Üniversitesi Türk Kültürü Kulübü, 26 Kasım 2010 tarihinde “Durmuş Hocaoglu Anma Programı Konuşması” isimli bir program düzenlemiştir. Berat Çelebi, Tuğrul Hocaoglu, Ali Akyıldız, Hanefi Bostan, Mustafa Delican ve Erhan Afyoncu programın konuşmacılarıdır.⁵⁸⁶ KOCAV tarafından “Hakk’a Yürüyen KOCAVlılar” programı düzenlenmiştir. 11 Ocak 2014 tarihinde yapılan bu programda “Ömer Lütfi Mete, Kemal Çapraz ve Durmuş Hocaoglu” anılmıştır. Emin Işık, Hafız Hasan Kara ve

⁵⁸⁰ Durmuş Hocaoglu, “Yirmibirinci Yüzyıl Felsefesi İçin Temel Bir Problem Alanı: İnsan ve Tabiat”, *Akademisyenler Birliği, 21. Yüzyılda Türkiye’de Sosyal Bilimler ve Toplum Sorunları Sempozyumu*, Ankara 18-19-20 Mart 2005.

⁵⁸¹ Durmuş Hocaoglu, “Attila İlhan İle Çağdaşlaşma Üzerine Soruşturma”, *Yeni Toplum*, S 1, Mayıs-Haziran 1992., Durmuş Hocaoglu, “Hayrettin Karaman İle Çağdaşlaşma Üzerine Mülakat”, *Yeni Toplum*, S 1, Mayıs-Haziran 1992., Durmuş Hocaoglu, “İlter Turan İle Çağdaşlaşma Üzerine”, *Yeni Toplum*, S 1, Mayıs-Haziran 1992., Durmuş Hocaoglu, “Kamuran Gürün İle İnsan Hakları ve Dünya”, *Yeni Toplum*, S 2, Eylül-Ekim 1992., Durmuş Hocaoglu, “Mehmet Ali Aybar İle İnsan, İnsan Hakları ve Sosyalizm”, *Yeni Toplum*, S 2, Eylül-Ekim 1992., Durmuş Hocaoglu, “Yaşar Nuri Öztürk İle İnsan, İnsan Hakları ve İslâm”, *Yeni Toplum*, S 2, Eylül-Ekim 1992.

⁵⁸² Durmuş Hocaoglu ile yapılan röportajlardan çalışmamız içerisinde kullanılmayan röportajları için bkz. Durmuş Hocaoglu, “AB üyeliği, bağımsız Türk devletinin sonu olur”, *Zaman*, 10 Aralık 2004., Durmuş Hocaoglu, “Her Bilimin Arkasında Bir Felsefe Vardır”, *Açılım*, S 10, Kış 2001.

⁵⁸³ Geniş bilgi için bkz. Ayşe Yağmur Aslan, *Milliyetçi Bir Entelektüel Olarak Durmuş Hocaoglu’nda Devlet ve Siyaset Düşüncesi*, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2020.

⁵⁸⁴ Macit, a.g.t., s. vi.

⁵⁸⁵ Rabia Macit, *Durmuş Hocaoglu ve Modernleşme*, Astana Yayınları, Ankara 2021.

⁵⁸⁶ Çelebi, 2014.

Hafız Yasin Güler katılımcılardır.⁵⁸⁷ “İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Felsefiyat Kulübü” de 1 Aralık 2016 Perşembe gününde bir program tertip etmiş; Ali Akyıldız, Ali Karaca, Tahsin Görgün ve Tuğrul Hocaoglu konuşmacı olarak katılım göstermişlerdir.⁵⁸⁸ 19 Şubat 2019’da Üsküdar Belediyesi Bağlarbaşı Kongre ve Kültür Merkezi’nde ölümünün dokuzuncu yılında “Vatan Müminin Seccadesidir Vefatının 9. Yılında Durmuş Hocaoglu” ismindeki anma gecesi tertip edilmiştir. Coşkun Yılmaz, Hanefi Bostan, Erhan Afyoncu, Mustafa S. Küçükaşçı, Tahsin Görgün, Zikri Altun, Uğur Demir ve Tuğrul Hocaoglu katılmışlardır.⁵⁸⁹ 24 Ekim 2020 tarihinde Üsküdar Belediyesinin Dr. Durmuş Hocaoglu’nu Anma Programı gerçekleştirilmiştir. Bu programın konuşmacıları Uğur Demir, Gültekin Yıldız, Ayşe Yağmur Arslan, Rabia Macit, Okan Yeşilot, Erhan Afyoncu ve Osman Sezgin’dir.⁵⁹⁰ Hocaoglu’nu bizzat tanımış olan kişilerin de bulunduğu bu anma programları, onun fikirlerini ve kişiliğini daha iyi öğrenebilmek açısından önemli olmasına rağmen bu programların bazılarının kayıtları yoktur.

Ülkesini ve milletini seven, mevcut gidişatın değişmesi için küçücük bir şey dahi olsa yapabilirim ümidi taşıyan bir aydın olarak Durmuş Hocaoglu, milliyetçi-muhafazakâr grubun fikri açıdan zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu yüzden özellikle ömrünün son senelerinde çalışmalarındaki artış ve süreklilik olduğu görülmüştür. Gençleri eğitmek, insanlara bir şeyler anlatmak ve milletin geleceğinin aydınlanabilmesi için yazmıştır. Hocaoglu’nun yazılarında tarih ve felsefenin ne kadar önemli ve gerekli olduğu konusu sıkça tekrarlanmaktadır. Kendisinin fizik, mühendislik ve felsefe konularındaki eğitimi, yazılarında bu disiplinler arasında kurduğu ilişkiden ve yönteminden anlaşılmaktadır. Toplumsal ve siyasi mevzular bile olsa yaklaşımlarına bilim ve felsefi çizgiyi koruyarak açıklamalar getirmiştir. Felsefe konusundaki okumaları, kendisine ait yeni kavramlar üretmesi ve okuyuculara getirdiği yeni bakış açıları ile doğru ve kesin bir şekilde öğrenme konusunda ne kadar çabaladığını da göstermektedir. Hocaoglu’nun uygulamış olduğu farklı bir yöntem de fiziğe ait olan terimlerin sosyal bilimlere uygulamasıdır. Bu yöntem ilk görüldüğünde oldukça şaşırtıcı olsa bile Hocaoglu, konuya hâkimiyeti sağlama ve farklı bir bakış açısı ile yaklaşabilme

⁵⁸⁷ “KOCAY’dan Evvel Giden Ahbaba Vefa Programı”, <https://www.dunyabizim.com/havadis/kocavdan-evvel-giden-ahbaba-vefa-h15707.html>, (Erişim Tarihi 24.12.21).

⁵⁸⁸ Bkz: EK 6.

⁵⁸⁹ Etkinlik Bilgileri, “Vatan Müminin Seccadesidir Vefatının 9. Yılında Durmuş Hocaoglu”, <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/eventcalendar/anma-gecesi/17/vatan-muminin-seccadesidir-vefatinin-9-yilind/3584>, (Erişim Tarihi 24.12.21).

⁵⁹⁰ Programın kaydı, Dr. Durmuş Hocaoglu’nu Anma Programı adı ile Üsküdar Belediyesinin youtube kanalında bulunmaktadır.

açısından faydalı olduğunu düşünmektedir. Yazılarına bakıldığında yazarın, yalnızca Türkiye değil yaşadıkları ve yaşamış oldukları dünyanın da üzerine felsefi yaklaşımlarının bulunduğu görülmektedir. Gazete ve dergi yazılarında mevcut vaziyetin ne olduğunu eleştirel bir yöntem kullanarak anlatmıştır. Bazı yazılarını, yazı dizisi şeklinde oluşturmuş ve kavram açıklaması, kavramların bulanıklığının giderilmesi, konuların tespiti ve anlatılması şeklinde ilerlemiştir. Ülke gündeminde neler olduğuna ve mevcut hükümetin neler yaptığı konularına değinmiştir. Türk eğitim sistemindeki sorunlarla ilgili birçok yazısı da bulunmaktadır. Yazılarında rasyonel bir yaklaşım göstererek değerlendirmeler yapmış, okuyucu mektuplarını çok cevaplama taraftarı olmadığını söylemesine rağmen gerekli gördüğünü ve dikkatini çekenleri kendisine has üslubu ile ele almıştır.

1.3.2. Durmuş Hocaoglu'nun Fikri Oluşum Süreci /Kişiliği

Eğitimi İstanbul'da almış olan Durmuş Hocaoglu'nun eğitim gördüğü dönemler ülkenin çalkantılı zamanlarına denk gelmiştir. Meşhur 68 kuşağına bizzat tanıklık etmiştir. Darbe sonrasında değişen siyasi ve göçlerle birlikte kalabalıklaşan şehir hayatının sorunları ve gidişatı onun ele aldığı konular arasındadır. Kendine has bir üslubu ile yalnızca içinde bulunduğu milliyetçi kesimin değil herkesin dikkatini çekmiştir. Bir aydının çok nadir yaşamış olduğu bu durumun nedenini yine kendisinin aydının nasıl olması gerektiği ile ilgili yazdıklarında ve üslubunda görülebilmektedir.

Kendisinde büyük tesirleri olan ve saygı duyduğu kişi Osman Turan'dır. Ayrıca milliyetçilik fikirlerinin gelişmesinde önemli bir tesiri bulunan isim ise İbn Haldun'dur. İbn Haldun'un asabiye kavramından etkilenen Durmuş Hocaoglu, bu kavram ile milliyetçiliğin paralel olduğunu düşünmüş ve kendi fikirleriyle bu kavramı daha da zenginleştirmiştir. Disiplinlerarası çalışmaları ve felsefe konusundaki bilgisi ile dikkat çeken Hocaoglu, Prof. Dr. Acar Sevim'in Johann Gottfried Herder'i konu aldığı kitabını⁵⁹¹ yazması için teşvikte bulunmuştur. Onun teşvikleri ve Acar Sevim'in çalışmaları sayesinde Herder'le ilgilenenlerin elinde kaliteli bir kaynak ortaya çıkmıştır.

Durmuş Hocaoglu, babasının maddi ve manevi dünyasının mimarı olduğunu söylemekle birlikte okuma yapmaya başlamasıyla kendisini etkileyen ilk kişi Hüseyin Nihal Atsız'dır. Bu tesir hem olumlu hem de olumsuz yönlerdedir. Hocaoglu, Atsız'ın

⁵⁹¹ Geniş bilgi için bkz. Acar Sevim, *Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü Herder*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

aşırı derecede okuma yapmasına rağmen onun eskiyen fikirlere itimat ettiğini düşünmektedir. Bu yüzden Atsız'ı beğense bile onun kadar sert yazılar yazmamış fakat aynı fikir kuvveti ile mevcut bulunduğu geleneğin çizgisinden kopmamıştır. Mühendislik okuduğu dönemde farklı türlerde okumalar yapmaya çalışmış fakat bunları konuşabileceği bir arkadaş çevresi olmamıştır. Bu nedenle “kendi kendisini inşa etmesi” gerekmiştir. Ama bu dediğinin kibir olarak anlaşılmaması gerektiğini de eklemiştir. 1981 yılında Marksist felsefeyi okumaya yönelmiştir. Batı’da kendisine en çok tesir edenlerin Marksist filozoflar ve Descartes olduğunu söylemiştir.⁵⁹²

Durmuş Hocaoglu 27 senelik akademik yaşamında, 14 yaşından itibaren kurmağa çalıştığı ve binlerce kitap bulanan kütüphanesinin yararlandığı en büyük bilgi kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Ancak internetin kullanımının artması ile bu durumun değiştiğini ve çok mutlu olduğunu söylemiştir. Çünkü kendisini tüm oyuncakların bedava olduğu oyuncakçıdaki fakir bir çocuk gibi hissetmiştir.⁵⁹³

Durmuş Hocaoglu, “Bugün 1 Ekim; Benim İçin Sevincin ve Hüznün Günü” başlıklı yazısında “1 Ekim 2007 Pazartesi” gününün görevli olduğu üniversitenin eğitime başladığı gün olduğu için mutlu olduğunu yazmıştır. Bu mutluluğunun sebebi ise öğrencileri ile beraber olabilecek olmasıdır. Yirmi beş senedir eğitimin her dönem başlangıcının aynı heyecanı barındırdığını söylemiştir. Aynı zamanda “maddi ve manevi dünyanın mimarı” diyerek anlattığı babasının da vefatının on altıncı senesi olduğu için üzgün olduğunu da ifade etmiştir.⁵⁹⁴

Daha lise çağlarındayken 2000 yılını düşündüklerinde geleceğe ne kadar umutlu baktıklarını anlatan Durmuş Hocaoglu, bakış açısını anlatmıştır. O zamanlar Almanya’ya işçi gidişleri yeni başlamış, bu istenmese bile kısa süre içerisinde halledilir gözüyle bakılmıştır. Türkiye ise İtalya ve İspanya’yla eşit konumdadır, Kore gibi dünyanın bir ucundaki bir ülke Türkler sayesinde özgürlüğüne kavuşmuş durumdadır. Ciddi manada gelecek hakkında umutlu olduklarını, var olan sorunların ise kısa sürede aşılabacağına ve aydınlık günler görebileceklerine kalpten inanmışlardır. Yazısında “Heyhat! Bu güzel tasavvurların hiçbirisi gerçekleşmedi yanına bile yaklaşamadık. Ne hazin” ifadeleriyle üzüntüsünü dile getirmiştir. Onun yaşadığı döneme bakıldığında Türkiye birçok badire atlatmıştır ve bazılarını hâlâ daha yaşamaktadır. Hocaoglu, 27

⁵⁹² Damdam, *Durmuş Hocaoglu ile Mülakat*.

⁵⁹³ Hocaoglu, “*Böyle Geldik, Böyle Gidiyoruz...*”, s. 7.

⁵⁹⁴ Durmuş Hocaoglu, “Bugün 1 Ekim; Benim İçin Sevincin ve Hüznün Günü”, *Yeniçağ*, 01 Ekim 2007, s. 8.

Mayıs'ın bıraktıkları, SSCB'nin komünist yayılcılığı ve Türkiye'ye yönelik baskıları, bu baskılardan kurtulmanın çaresini Batı'ya yakın olmak olarak anlayan yöneticileri, 12 Eylül'ün ülkeden götördükleri siyasi ve toplumsal hayat içerisinde geride bıraktıkları, PKK'nın peyda olması ve sonrasında 28 Şubat süreçlerine ülkesiyle birlikte şahit olmuştur. Ayrıca toplumun üreten bir toplum olmaktan iyice uzaklaşarak tüketim oyunu içerisinde kendini bulması ülkeyi çıkışı olmayan karanlığa gitgide itmiştir.⁵⁹⁵ Hocaoglu'nun yaşadığı dönemde siyasi, ekonomik, toplumsal, sanayi ve birçok alanda meydana gelen bu olaylar onun gençliğindeki hâline bakıp neden üzüldüğünü anlamak açısından önemlidir.

Durmuş Hocaoglu, Soğuk Savaş'ın ardından dünyanın şahit olduğu yeni şartları değerlendirerek Türkiye'nin ve halkın birçok konudaki gidişatını dikkate alarak toplumun sosyolojisini felsefi temelli bir şekilde açıklamaya çalışmıştır. Türk aydınları ve sosyolojisi konularında birçok eleştirel yazısı bulunmaktadır. Çünkü aydınların toplumsal ve siyasi hayat içerisinde bulundukları konumun ne kadar önemli olduğunun farkındadır.

“(...)kendimizi eleştirmeliyiz; ihlas ile, bilgi ile, bilinç ile. Eleştiriden korkmamalıyız; mükemmelleşmeye giden yolları en müessirane bir surette keşfetmek bundan geçiyor” diyen Durmuş Hocaoglu'nun her milletin ilerleyebilmesinde önemli gördüğü konu öz eleştiri meselesidir. Fakat Türklerin bunu yapmadıklarından yaptıklarında ise yıkıcı bir yöne eğildiklerinden bahsetmektedir. Ülke içerisinde meydana gelen her olayda kendimizi sorgulamamız gerekirken bir dış mihrak lafının ağızlarda dolaşmasının kanıksanmış yanlısımız olduğunu söylemektedir. Eğer öz eleştiri yapabilirsek ilerlememizin önündeki engellerden birinin aşılabileceğini düşünmektedir.⁵⁹⁶ Eleştirinin sadece negatif olmadığını sıkça tekrarlayan yazar yazılarında bunu uygulamıştır. O, solu eleştireceği zaman sağ eleştirmekten geri durmayan kişiliğiyle kendisinin Türkiye'nin ayrılmaz bir bütün olduğu düşüncesinin tezahürüdür. Hocaoglu, en azından toplumun gerisine düşülmemesini istemektedir. Bunun ise düşünmekle olacağını söylemektedir.⁵⁹⁷

Dırmiş Hocaoglu, “Yirmibirinci Yüzyıl” ifadesinin kullanılmasını daha doğrusu miladi takvimin kullanılagelmesini “içime sindirememiş olduğumdur” ifadeleriyle dile

⁵⁹⁵ Durmuş Hocaoglu, “Bir Ülkenin Kurtuluşu O Ülkeyi Batıranlardan Beklenemez”, *Türk Haber*, S 007, Y 1, 27.05. 2002-02.06.2002, s. 21.

⁵⁹⁶ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 149.

⁵⁹⁷ Durmuş Hocaoglu, “Türk Aydınında Felsefi Zafiyetin Temelleri”, *Türkiye Günlüğü*, S 15, Yaz 1991, s. 68.

getirmektedir. Bunu hissetmesinin nedeninin ise “mağlup bir medeniyetin evladı olmanın sızısını, bütün ömrü boyunca, üzerine giydiği ateşten bir gömlek gibi hisseden birisi(...)” şeklinde açıklamıştır. Yani Hocaoglu, takvimin değiştirilmesini modern çağın bir gerekliliği olarak görebildiğini ancak mağlup olmuş milletin geçmişinin değiştirilmesi anlamına geldiğini anlatmaktadır.⁵⁹⁸ Onu asıl üzen ise bu değişikliklerin koşulsuz ve itaat ile kabul edilmesidir. Hocaoglu’nun bu gibi yazılarında millete olan sevgisi ve tarihe karşı bilgisinin yanında gidişattan ve yanlış yöne sapmalardan dolayı duyduğu üzüntü de fark edilmektedir.

Durmuş Hocaoglu, “Kendini Bilmeye ve Kendi Üzerine Düşünmeye Dair”, isimli yazısında Türk Milliyetçilerinin hataları ve yapması gerekenler üzerine bir ağabey, bir öğretmen, bir üstat gibi yaklaşmıştır. Yazısının sonunda, “bu yazının çok karamsar olduğunu düşünebilirsiniz; ama hayır; asla! Gelecek için ümitli olmak noktasında kendimi hiç geriye çekmek istemiyorum. Gelecek bizim elimizde; ve henüz Hızır kapıdan gitmiş değil!” demektedir. Bu yazının konuyla ilgili tartışma ortamı yaratmasına dair umudunun olduğunu söylemektedir.⁵⁹⁹ Onun bu örnekteki gibi gerçekçi ve uyarıcı yazıları dikkat çekmektedir. Bu yazılarında filozoflar ve Türk fikir insanlarının yazılarından yararlandığı gibi tarih ve yaşamış olduğu zamandan da örnekler vererek yazmış olduğu konuları açıklayıcı bir şekilde desteklemektedir.

2004’te başladığı Yeniçağ gazetesindeki köşe yazarlığını, 7 Şubat 2009 tarihinde “Vedâ” isimli yazısı ile bırakmıştır. Durmuş Hocaoglu, bu yazısında okuyucularına “Hakkınızı helâl ediniz; Allah sizinle olsun” sözleriyle veda etmiştir.⁶⁰⁰ Bunun gönüllü bir bırakma olmadığını söylemiştir. Çünkü kaleme aldığı konuların bazı milliyetçi çevreler tarafından beğenilmemesi ve tahammül edilmemesi nedeniyle burada yazmayı bırakmıştır. Mustafa Aksoy, sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Durmuş Ağabey Türkiye’nin çözüm yolunun Türk milliyetçilerinden geçtiğini biliyor, onu görüyor ve ona inanıyordu. Ancak onların bu konudaki vurdumduymazlığı onun vicdanını kanatıyordu. Bundan dolayı da hemen her yazısında, özelde Türk milliyetçilerini, genelde muhafazakârları eleştiriyordu”. Hocaoglu, Yeniçağ dışında Abant Platformu ve Aksiyon dergisinde de aynı şeyleri yaşamıştır.⁶⁰¹ Hocaoglu, defalarca anlatmış olduğu

⁵⁹⁸ Durmuş Hocaoglu, “Bir Varlık Alanı ve Bir Bilim Olarak Tarih”, *Bilgi ve Düşünce*, S 2, Y 1, Kasım, İstanbul 2002, s. 34.

⁵⁹⁹ Durmuş Hocaoglu, “Kendini Bilmeye ve Kendi Üzerine Düşünmeye Dair”, *Türk Haber*, S 033, Y 1, 25.11.2002-01.12.2002, s. 5-6.

⁶⁰⁰ Durmuş Hocaoglu, “Vedâ”, *Yeniçağ*, 07.02.2009, s. 6.

⁶⁰¹ Aksoy, “*Düşünen Beyin...*”, s. 60.

eleştirinin Türkiye’de yalnızca yermek amacıyla yapıldığı yanlışını anlamayanların, onun çalışmalarına karşı cevap oluşturma yoluna gitmek yerine sesini duyuramaması için çalıştıklarını söylemiştir.

Durmuş Hocaoglu, “Dilimin Sınırları Dünyanın Sınırlarıdır”⁶⁰² başlıklı yazısında aldığı geri dönütlerde kullanmış olduğu dile yönelik eleştirilere cevap vermektedir. Burada dilimizin bizleri nasıl temsil ettiği ve önemini görebilmemizi sağlayan yazar, üslubunun inceliğini ve öğretmeye yönelik istidadını okuyuculara nazik bir şekilde göstermektedir. Kendisinin ana dili olan Türkçeyi en pürüzsüz bir şekilde kullanmayı hedef kabul etmesinin yanında okuyucuların anlamayacakları ya da okuyucudan kopacak üsluptan uzak durduğunu anlatmaktadır. Bir dile yönelik ırkçılığa olduğu kadar uydurma, zorlama ve gereksiz yabancı kelime kullanmaktan da hoşlanmamaktadır. Kendisinin prensibine göre yeni bir kelime doğru bir şekilde kullanılabilirse yer almalı ancak bir kelime eski diye bunu atmak tamamen düşüncesizlik ve zarardır. Hocaoglu’nun yazılarının ağır ve anlaşılması güç olduğu düşünülse dahi kendisine has üslubunu bırakmamış ve anlaşılmayı umut etmiştir. Hocaoglu, kendisine has bir üslubu ve dilinin pürüzsüzlüğüyle kalemini kullanma yeteneğini göstermesinin yanında okurlarından yazmış olduklarını anlamasını bekleyen bir yazardır. Dilini kullanma özelliğinden ve üslubundan taviz vermemesi nedeniyle genel okuyucu kitlesinin uzak durduğu biridir. Çünkü kendi diline hâkim olmak ve düşüncelerini bu yolla kesintisiz anlatabilmek Hocaoglu gibi bir aydının yeteneğidir. Ancak onun yazılarının ve ilminin değerinin anlaşılmadığı düşünülmektedir. Hocaoglu’nun entelektüel olarak bir özelliği de yapaylık ve bozulmadan uzak kalan üslubudur. Bir aydının sorumlu olması gerektiğinin bilincinde olan Hocaoglu, bu yönde yazılar kaleme almıştır. Onun bir milliyetçi olarak daha önceki ve dönemindeki birçok kişiden ayrılan özellikleri kendi üzerinde topladığı görülmüştür.

Erhan Afyoncu’ya göre Durmuş Hocaoglu, gerektiği gibi yazarak kimseyi hiddetlendirmeme derdinde olmamış ya da gündemin beklentilerine yönelik hareket edip ağızlara bir parmak bal çalmamıştır. Bu tavrı nedeniyle muhafazakâr-milliyetçi olmasına rağmen bu grup bile ondan rahatsız olmuştur. Afyoncu, Hocaoglu için Erol Güngör’ün ardından en önemli fikir insanlarından olan yazarın siyasi duruma göre

⁶⁰² Durmuş Hocaoglu, “Dilimin Sınırları Dünyanın Sınırlarıdır”, *Muhelif*, S 26, Y 1, 14-20.07.2000, s. 11.

hareket etmediğinden dolayı sahiplenilmediğini ifade ederken sol görüşe dâhil olan aydınlar gibi davransaydı belki de çoktan “heykeli dikilirdi” demiştir.⁶⁰³

Durmuş Hocaoglu, kendisinin ve kendi neslinin bir açıdan şanslı ve şanssız olduğundan bahsetmiştir. Çünkü “tarihin makas değiştirdiği noktada bulunmak” olarak ifade ettiği süreci onlar yaşarken ardından gelenler kitaplardan öğrenebilecektir. Aynı zamanda bu sürece şahit olanların ise sürecin acısını yaşadıkları için şanssız olduklarını söylemiştir. Yazar, makas değişimiyle var olan ideolojilerin değişimini ve tarih sahnesinden çekilişini (SSCB örneği gibi) kastetmiştir. Sonrasında milliyetçilik düşüncesi kuvvetlenmiş, birileri birlik olurken birileri ayrılıklar yaşamış (Yugoslavya ve AB örnekleri), demokrasi istekleri artmış ve uygulanıyormuş gibi gösterilmiş, bilim ve teknolojiye dev hızlanmalar yaşanmıştır. Bu süreçler, yazarın yaşamış olduğu dönemdeki küresel değişimlerin yalnızca bazılarıdır. Ayrıca Hocaoglu, Türkiye’ye baktığında Osmanlı’nın akıbetinden ders çıkarmadığını ve yaşadığı dönemi yakalamayı amaç edinmediğini söylemiştir. Ona göre ülke içerisindeki etnik unsurların iç-dış siyasete kötü etkilerinin yanında halk arasında ayrılıklar ve güvensizlik de yükselmiştir. Bu gibi olaylara şahit olan neslin psikolojisinin, geleceğe yönelik tavrının ve umutsuzluğunun nasıl olduğunu Hocaoglu’nda da görülebilmektedir.⁶⁰⁴

Türkiye’de bir “akıl tutulmasının” meydana geldiğini ve bunun iyice kanıksandığını düşünen Durmuş Hocaoglu, “Şu canım vatanımı iyiden iyiye çok sıkıcı bulmağa başladığımı hissediyorum –kabahat vatanımın değil tabii, vatandaşlarımın” demektedir.⁶⁰⁵ Bu iç sıklıklığını ve yaşamış olduğu duyguları yazılarına aktardığını görmekteyiz. Gitmek istese de ülkesinde aklının kalacağını lakin burada kaldıkça yaşananlara karşı bıkkınlığını konuşmaya devam edeceğini ifade etmiştir.

Durmuş Hocaoglu, iç politikanın gidişatına kafa yorulduğunu ve bu nedenle dışarıda neler yaşandığına bakılmadığını söylemektedir. Ama dışarıda meydana gelen her şey bilfiil Türkiye’yi etkilemektedir. 1929 Buhranı sonrasında değişen çıkar çatışmaları ve etkileri, ABD’nin Irak bölgesinde kalmaya çalışması ve Türkiye’nin iç unsurlarını tahriki gibi sorunların dışında Hocaoglu’nun en mühim gördüğü meselelerden olan AB süreci ve Türkiye’nin bu konudaki tutumu fark edilmesi

⁶⁰³ Afyoncu, “Türkiye Beynini...”, s. 59.

⁶⁰⁴ Durmuş Hocaoglu, “Tarih Makas Değiştiriyor”, *Türkiye Günlüğü*, S 19, Yaz, Ankara 1992, s. 35-40.

⁶⁰⁵ Durmuş Hocaoglu, “Türkleri Seviyorum; Ama...”, *Yeniçağ*, 15 Haziran 2008, s. 6.

gerekirken fark edilmeyen sorunlardandır.⁶⁰⁶ Bu yüzden Hocaoglu 2000’li yılların basın ve ilim çevresinin sıklıkla üzerinde durduğu konulardan birisi olan Türkiye Cumhuriyeti’nin AB’ye girmek üzere yapmış olduğu çabaların ve basındaki propagandaların üzerinde sıkça durmuştur. Bu konuyla ilgili hem köşe yazıları hem de makaleleri bulunmaktadır. Bu yazıları içerisinde, bulunulan durum da dâhil olmak üzere tarihsel süreç ve gidişatla ilgili açıklamaları vardır.

Durmuş Hocaoglu, “Aktütün faciası”nın⁶⁰⁷ kendisinde yaşattığı duyguları şu şekilde ifade etmiştir: “Aktütün faciası sınırlarımı öylesine tahrip etti ki, artık noktayı koymak niyetinde olduğum yazı dizimi kasten bunun için uzattım; çünkü kalemimin kontrolden çıkarak hem beni ve hem de gazetemi göğüsleyemeyeceğim(iz) duçar etmesi işten bile olmayabilir”. Hocaoglu, yaşanan olayların müsebbiplerinin ve buna engel olması gerekirken olmayanların, kendisini ve gazetesini susturmaya çalışacaklarını söylemektedir. Ayrıca susturmaya da kuvvetlerinin yeteceklerini dile getirmektedir. Ülke içerisinde yeteneksiz insan yetiştirmenin bitmediğini ve bunun acısını yine halkın çektiğini yazmaktadır.⁶⁰⁸ Hocaoglu’nu şahsen tanıyamayanlar için onun yazılarına özellikle günlük ve ülke gündemine dair olaylara nasıl yaklaştığına bakmak kendisi hakkında bilgi vermektedir. Hocaoglu’nun bu yazısında yaşadığı kızgınlık, vatan evlatlarının acısı ve göz göre göre meydana gelen felakete karşı kendini susturamamanın kalemine nasıl yansıdığı görülmektedir.

Durmuş Hocaoglu’na göre Türkler ve Müslümanlar yaşadıkları coğrafyalarda dahi geri sarılmış bir şekildedir. Bu konuyla ilgili Hocaoglu, misafirliğe gittiği bir yakınında herkesin birlikte namaz kıldığını gördüğünde “Esselamu aleykum ey cemaat, iyi hoş da burada ne kadar çok Müslüman varmış, çekilir gibi değil” diyerek konuya girdiğini anlatmaktadır. Sonrasında ise muhabbetin bu dediği üzerinden gideceğini beklediğini söylemektedir. Karşısındakinin “Neden ama; senin Müslümanlarla sorun ne?” sorusuna şu yanıtı vermektedir: “Zorum şu ki: İslam’ı sevdiğim için Müslümanlara muhabbetim harlı değil” aynı şekilde Türklerle ilgili soruya da buna yakın bir cevap vermektedir. Kendisinin de bir Müslüman ve bu insanlarla aynı kibleye secde ediyor olmasına rağmen onları şu şekilde tarif etmektedir: “İslam’a yakışmıyorlar, O’nu temsil etme liyakatleri yok; söyle bakalım, altında bir Müslüman’ın imzasını taşıyan kaç

⁶⁰⁶ Durmuş Hocaoglu, “Türkiye-AB Münasebetlerinde Tehlikeli Gelişmeler”, *Yeniçağ*, 13 Nisan 2008, s. 6.

⁶⁰⁷ Aktütün Faciası: “13 Eylül 1992’de düzenlenen ve 22 askerimizin şehit olduğu saldırı(...)”. Uruş Alper, Gönültaş Hale, “Aktütün: Kimsesiz, garip ve yapayalnız bir karakol”, *Vatan*, 5 Ekim 2008.

⁶⁰⁸ Durmuş Hocaoglu, “Çapsızlık Her Yerde Kol Geziyor”, *Yeniçağ*, 10 Ekim 2008, s. 6.

insanlık başarısı görüyorsun, cevap ver, ama mazeret beyan etmek yok; ve Türkler, yani yaşayan Türk ahali, Türklüğü bihakkın temsil etmiyor ve nasıl ki yaşayan Müslümanlar İslam'a yakışmıyorsa, Türkler de öyle(...)" ⁶⁰⁹ Yazarın kendisinin de mensubu bulunduğu değerleri nasıl eleştirdiğini görmek ve eleştirilerindeki doğruluk payı gerçekte karşılaştırıldığında ortaya çıkan netice kişiliğiyle ilgili önemli ipucu vermektedir.

2010 senesinde vefat ederek ilim dünyasının en büyük kayıplarından birini yaşatan Durmuş Hocaoglu, bir Türk milliyetçisidir. Onun bir aydın olarak farkını ve üslubunu anlamak için ona yalnızca ırkı ve ideolojisi etrafından yaklaşmak başarısızlığa neden olacaktır. Birçok konu ile ilgili eseri ve yazıları bulunan yazar, slogan atmamış ve propaganda yapmamış ayrıca bir tarafı yüceltirken diğerini aşağılamamıştır. Ülkesi ve halkını seven biri olarak bu sevgisini fikirleri ile ifade edebilmiştir. Hocaoglu, Türkçeye yaklaşımı ve Türkçeyi kullanımı ile bir örnek teşkil eden Yunus Emre, Sinan Paşa, Yahya Kemal, Faruk Nafiz, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemil Meriç ve Erol Güngör gibi kişilerin yolunu takip eden ve onların açtığı bu yolu kendi dünyasında uygulamayı hedef edinen bir entelektüeldir. Onun eserlerini okumak ve anlatmaya çalıştıklarını anlamak bir aydını kendi yoluna ışık olarak almak demektir.

⁶⁰⁹ Durmuş Hocaoglu, "Gidebileceğimiz Fazla Bir Yer Yok", *Yeniçağ*, 01 Eylül 2008, s. 6.

2. BÖLÜM

2.1. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK

2.1.1. DüNDAR Taşer'de Millet ve Milliyetçilik

DüNDAR Taşer'e göre millet, değer verdikleri aynı olan kişilerin hissetmiş olduğu aidiyet hissidir. Bu hissin maddi unsurlardan farkı ise sevgi, fedakârlık ve içtenlikle ortaya koyulmasıdır.⁶¹⁰ Taşer'in "Millet özünde bir romantizm ihtiva eder. Bu romantizmi kaldırırsanız millet de biter" diyerek anlattığı "romantizm", insanın duygularına kapılması şeklinde özetlenebilir. Taşer yazılarında Türk milletinin hamurunda romantizmin olduğunu ifade etmektedir. Kendisinin ölümü ardından dahi romantizm hisleriyle milletini seven bir Türk milliyetçisi olduğu söylenmektedir. O, "Romantizmi inkâr insanı inkârdır" sözlerini söylerken Fuat Köprülü, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nden örnekler vererek Türk milletinin içindeki bu duygunun milliyetçilik ile özdeş olduğunu hatırlatmaktadır. Bunu reddedenlere ise "Milleti sevmek elbette yetmez, ona hizmet için gereken şartları haiz olmak lazımdır. Amma sevgi (Romantizm), astar boyadır. Onu kaldırırsanız diğerleri kendiliğinden ölür" demektedir.⁶¹¹ Onun romantizmle neyi ifade etmeye çalıştığını anlayabilenler için İslam ve Türk dünyasının bugün neden ilerleyemediğini anlamak da kolaydır. Çünkü millet için romantizmin yok olması, milli gayelerin de yok olması anlamına gelmektedir. Ancak yalnızca millete sevgi beslemek yeterli değildir. Bu sevgiyi iş ve emekle yoğurmak asıl millet sevgisidir.

"Bir millet, hiçbir zaman bir inanış ve inancı kendine uydurmadıktan, adeta kendileştirmedikten sonra kabul etmez ve buna dayanarak büyük siyasi ve milli hamle yapamaz".⁶¹² DüNDAR Taşer'in bu sözünden anlaşılacağı üzere toplumların meydana gelmesi ortaklıklar barındırmasında gizlidir. Çünkü aynı gelenek ve kültüre sahip olan toplumlar, milletleri meydana getirirler. Taşer, "Büyük milletlerin hayatı büyük denizlere benzer; Türk milleti bir okyanustur".⁶¹³ Aynı zamanda "Milletler, tabiat ve tarihin eseridir" demiştir.⁶¹⁴ Milletleri incelerken yaşanan süreç, bulunan yer ve

⁶¹⁰ DüNDAR Taşer, "Romantizme Dair", *Töre Dergisi*, S 37, Y 6, Haziran 1974, s. 8.

⁶¹¹ Taşer, "Mesele", s. 102.

⁶¹² Tek, "DüNDAR...", s. 17.

⁶¹³ Tek, "DüNDAR...", s. 34.

⁶¹⁴ Metin, "İhtilalciler...", s. 475.

aralarındaki farklar göz ardı edilemez. Bu nedenle her millet, oluşumları esnasında özel koşullara sahiptir. Bu özel koşulların bir neticesi de o milletin kültürüdür.

“Millet, binlerce sene içinde kanın, imanın, duyguların birleşmesiyle yoğrulmuş ve müşterek kıymet hükümleri halinde görünmekte olan haz ve elemi beraber tadan, birbirinden haberi yokken de birbiri gibi olan bir varlıktır”⁶¹⁵ sözleriyle hiçbir şeyin milletin üzerinde olmadığını, gerçek ve değişmez olanın millet olduğunu düşünen Dündar Taşer; milletin özgür ruhlu ve özellikleri bulunan bir medeniyet ve bilinç olduğunu söylemektedir.⁶¹⁶ Milli olan demek her şeyiyle birlikte tarihten gelen kökleriyle de içselleştirilmiş olan ve sonradan var edilemeyen demektir. Türk milleti de kendinden olanın farkında olarak ve buna tutunarak ilerlemeye devam etmelidir. Ona göre Türklerin yapması gereken, millet olarak hak ettiklerini çekinmeden almaktır.

Dündar Taşer bir milletin nasıl olduğunu ve nasıl olamayacağını da şu şekilde anlatmaktadır: “Millet yapma bir varlık değildir. Ne kahramanlar ne âlimler ne san’atkarlar imal edemezler. Millet, binlerce yıl içinde, kanın, iman’ın, duyguların birleşmesi ile yoğrulmuş; ortak değer yargıları halinde billurlaşmış ortak davranışlar halinde görünmekte olan, haz ve elemi beraber tadan, birbirinden haberi yokken de birbiri gibi olan bir varlıktır. Atilla’nın misafirlerine altın kaplar içinde yemek ikram ederken, tahta çanakdan tek türlü yemeğini yemesi ne ise, Yavuz Sultan Selim’in yemek usulü de aynıdır. Atilla’nın Bizans hükümdarlarına gönderdiği mektubun edası, üslubu, hitap tarzı ne ise, Kanuni’nin François’ya gönderdiği mektubunki de öyledir. İşte millet, bu ayniyet ve devamlılıktır”.⁶¹⁷ Tarih boyunca büyük kayıplar verip büyük yıkımlar yaşamasına rağmen Türk milleti, hayata tutunuşunu hiçbir zaman kaybetmemiştir. Var olan bu hayata tutunma ve hak ettiklerini alma isteği milleti bir arada tutmaktadır. Taşer, Türk milletinin geçtiği süreçleri şu şekilde özetlemektedir: “Biz, dünyanın en büyük imparatorluklarını kurmuş; egemenliğini Eski Dünya’nın her köşesinde yürütmüş bir milletiz. Bu imparatorlukların sonuncusu, bugüne kadarki tarihin kaydedebildiği en kudretli, en adil, en azametli bir varlık olan Osmanlı Devleti’dir” Ona göre Türk milletinin, devlet kurmaktaki en büyük başarısı Osmanlı Devleti’dir.⁶¹⁸ “Bir milletin

⁶¹⁵ Taşer, “Mesele”, s. 53.

⁶¹⁶ Köseoğlu, “Dündar...”, s. 99.

⁶¹⁷ Aksun, “Dündar...”, s. 47.

⁶¹⁸ Aksun, “Dündar...”, s. 35.

milli görüşü, onun tarihi akışı içinden çıkar”⁶¹⁹ sözleriyle anlatılabilecek olan Türk milletinin bir özelliği de diğer milletlere ve inançlara saygı göstermesidir.⁶²⁰

Dündar Taşer’in milletine olan sevgi ve bağlılığını yakınları sıkça dile getirmektedir. Cezmi Kırımlıoğlu, Taşer’in milletine olan sevgisinden ötürü her bireyi de sevmek istediğini söylemektedir.⁶²¹ Asuman Taşer, Taşer’in millet fikrini şu şekilde anlatmaktadır: “Milleti kendine özgü algılar, kendine özgü algıladığı milleti, yine kendine özgü bir aşkla, romantizmle severdi. Bu sebeple, milliyetçiliği kendine özgü idi(...)” cümleleriyle Taşer’in millet anlayışındaki millette hiçbir kusur bulunmadığına vurgu yapmaktadır. Taşer’e göre Türk milleti hiçbir suretle hatalı olamaz ve hataya düşmez.⁶²² Taşer, var olan hiçbir düzen ve kişinin milletin üstünde olamayacağını söylemektedir. Bunun nedeni ise milletin her şeyden üstün olmasıdır. Taşer’e göre yapılacak bütün yenilikler ve fikirler eğer milletin yararına ise kabul edilebilir.

Dündar Taşer’e göre milliyetçilik ise var olan kendine has kültürü ve bilinci koruyarak devam etme istek ve azmidir.⁶²³ Taşer’in anlatımıyla gerçek milliyetçiler var olan bütün makam ve mevkilere rağmen inançlarının peşinden giderek milliyetçilik uğruna savaşmayı göze alanlardır. Ayrıca milliyetçiler için kendi devletinden üstün başka devlet olamaz. Başka bir milletin milliyetçisinin kendisiyle dost olmasının hiçbir yolu yoktur. Bunun nedeni milliyetçiliğin bencil ve egoist özellikler barındırmasıdır. Milliyetçi olanların “en yüksek, en iyi ve en güzel benim milletimdir” şeklinde düşünmesi pek tabidir. Taşer, kendi milletini üstün tutan milliyetçilerin şu şekilde düşünmesini doğal görmektedir: “Milli Hareket’in temel vasfı: Türk’e zarar vermeyene müsamaha, Türk’e fayda vereni himayedir”.⁶²⁴ Buradan anlaşılması gereken ise milliyetçilik, milli olan değerleri koruyarak devam ettirebilmektir.

Dündar Taşer, “Bir milletin, milli görüşü, onun tarihi akışı içinden çıkar” sözüyle bir milletin sıfırdan var edilemeyeceğini söylemektedir. Millet, tarihi köklü yaşamışlıklarla ve toplumun düşüncesinde inancın, soyun ve hissiyatların bütünleşmesi yoluyla ortaya çıkabilmektedir. Türklerin milli görüşü bin yıllık tarihinin içerisinde

⁶¹⁹ Tek, “Dündar...”, s. 19.

⁶²⁰ Selami Arık, “Dündar Taşer’de ‘DEVLET’-‘MİLLET’ ve ‘MİLLİYETÇİLİK’, ‘Millet ve Milliyetçilik’”, *Ocak Araştırma ve İnceleme Dergisi*, S 10, Nisan 1974, s. 83.

⁶²¹ Cezmi Kırımlıoğlu, “Dündar Ağabey”, *Devlet Gazetesi*, 26 Haziran 1972, s. 4.

⁶²² Yücel Hacaloğlu, “Eşi Asuman Taşer, Dündar Taşer’i Anlatıyor”, *Ölümünün 27. Yılında Dündar Taşer’in Hatırasına Armağan*, Haz. Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998, s. 35.

⁶²³ Köseoğlu, “Dündar...”, s. 95.

⁶²⁴ Taşer, “Mesele”, s. 54.

görülmektedir. Süregelen zaman boyunca “Milli görüş ancak tespit edilebilir; sonradan oluşturulamaz” demektedir. Bu nedenledir ki birkaç kişi bir araya gelerek milli görüş meydana getiremezler. Kuvvetleri buna yetmez.⁶²⁵

Dündar Taşer’in milliyetçilik tarifi duygu, fikir ve eylemde bir olmak yani milli olmaktır. Milli değerler amacıyla davranmak ve yaşamaktır. Taşer’e göre milliyetçi olmanın ana koşulu milletini sevmek onu her şeyden üstün görebilmek, milletini daha yukarılara çıkarabilmek için canla başla çalışmaktır.⁶²⁶ Bu nedenle Taşer, milliyetçi olmak demenin körü körüne sevgiden ibaret olmadığını asıl yapılması gerekenin her alanda Türkleşmek olduğunu hatırlatmaktadır. Bu nedenle Türk milliyetçisi olan herkes, milletine ait bulunan unsurlarla millileşmelidir.

Dündar Taşer, “Milliyetçi hareket yeni bir yolun takipçisidir” demektedir. Bahsettiği bu yol, Türkleri bir yapan gerçek kimliğine büründürmek, ona ait olmayan eklentilerden kurtulmaktır. Türklerin “cemiyet kumaşındaki” sökükleri milli iplikle yenilemektir. Tüm bu milli olabilme çalışmaları bilimi, sanatı ve iktisadı Türkleştirme ile yola çıkılıp sürdürülmelidir.⁶²⁷ Bu yüzden “Tarafsız profesör, tarafsız memur, tarafsız politikacı olamaz. Türkiye’de: milliyetçi olmak şarttır, zarurettir”⁶²⁸ diyerek herkesin milliyetçi olmasının öneminden bahsetmektedir. Ona göre milliyetçi olmanın bir anlamı da özgürlüktür. Kökünde milletine olan sevgi ve onu yüceltmek bulunan milliyetçilik; milletin özgür, mutlu, huzurlu ve gelecekte emin olmasını sağlamak anlamlarına gelmektedir.

Dündar Taşer, milliyetçiliğin istidatlı bir şekilde devamlılığından başka bir yol olmadığını söylemektedir. Türk milliyetçiliği ne kadar büyürse bazılarının endişeleri de o kadar artmaktadır. Düşünce ve kan olarak bir bütün olamayanlar; yeni filizlenen ancak kökleri en eski zamanlara kadar götürebilen Türklük bilincine zarar vermek için mücadele edeceklerdir. Yapılması gereken ise bunun engellenmesi için çalışmaktır.⁶²⁹ Türk milliyetçilerinin önünde bulunan ve milliyetçilerin başarısız olması için çalışanlara karşı uyanık olmasının yanında kötü zamanlarda sırt çevirenlere karşı da dikkatli olması elzemdir. Çünkü Taşer’e göre “Türk milliyetçilerinin kaderi budur. Çetin zamanların

⁶²⁵ Aksun, “Dündar...”, s. 114.

⁶²⁶ Dündar Taşer, “Eş Manalıdır”, *Devlet Gazetesi*, 4 Nisan 1970, s. 12.

⁶²⁷ Köseoğlu, “Dündar...”, s. 128.

⁶²⁸ Taşer, “Mesele”, s. 290.

⁶²⁹ Dündar Taşer, “Hain Var”, *Devlet Gazetesi*, 17 Ağustos 1970, s. 12.

adamıdırılar. Bela yağmuru yağarken şemsiye gibi baş üstünde taşınır, iyi günlerde bir kenara atılırlar”⁶³⁰

Dündar Taşer’in milliyetçilik fikri, milletine karşı temiz ve içten bir sevginin ifadesidir. Ona göre bir Türk olarak milletini sevmenin doğal neticesi Türk milliyetçisi olmaktır. O, bir Türk milliyetçisinin nasıl olması ve neler yapması gerektiğini şu şekilde açıklamıştır: “Türk milliyetçisiyiz Türkçüyüz. Türkçülük, Türk Milletini sevmek; Türk Milletinin yaşaması, yükselmesi, Türk kültürünün korunması, yükseltilmesi için hizmetinde bulunmaktadır”.⁶³¹ Bakıldığı zaman her millet kendi milletini sevmektedir. Milliyetçilik bir anlamda, mensup olduğun milleti sevmek, kollama ve onun devamlılığı için uğraşma demektir.

2.1.2. Ahmet Arvasi’de Millet ve Milliyetçilik

Ahmet Arvasi’ye göre milletlerin varlığı reddedilemez şekilde somut bir gerçektir. Milletlerin var olmalarını sağlayan coğrafi, tarihi, kültürel, ekonomik, biyolojik, psikolojik ve politik birçok neden vardır. Bir milletin varlığını ve tarihi gelişimini “objektif ve sosyolojik” hakikat olarak gören Arvasi, milliyetçilik araştırmacılarının karşılaştığı bir tez olan milletlerin yeniçağda ortaya çıktıkları iddiasını kabul etmemektedir. Çünkü Arvasi’ye göre milletlerin gelişim ve yaşanmışlıklarını yok saymak yahut yalnız belirli bir süreden (Yeni Çağ) sonra ortaya çıktığını söylemenin tarihe gözünü yummak anlamına geldiğini düşünmektedir. Unutulmamalıdır ki milletler yalnızca onlara belirli kavramlarla yaklaşıldığı zaman millet olabilme kabiliyetine sahip değillerdir.⁶³²

Milletlerin varlığını reddetmenin var olan hakikati reddetmek anlamına geldiğini düşünen Ahmet Arvasi, “Bütün beynelmilelci politikalar, milliyetçilik gerçeği karşısında yenik düşmüşlerdir ve yenik düşeceklerdir” diyerek geçmişte millet ve milliyet hakikatini kabul etmeyen siyasi yaklaşımların eninde sonunda tarihin tozlu sayfalarına gömüldüğünü hatırlatmaktadır. Unutulmamalıdır ki milli şuurun kuvveti, ona yönelik baskı ve haksızlıklar arttığında görülmektedir. Arvasi’ye göre bunun farkında olan kişi ya da emperyalistler direkt millete ve milliyetçiliğe

⁶³⁰ Taşer, “Mesele”, s. 84.

⁶³¹ Metin, “İhtilalciler...”, s. 474.

⁶³² Seyit Ahmet Arvasi, “Türk-İslam Ülküsü...”, s. 105.

saldıramayacaklarını anlayarak milleti için uğraşan dürüst ve içten milliyetçileri karalamaya çalışmaktadırlar.⁶³³

Her millet, özü itibariyle kendisini kanıtlamak ister. Bu istek hepsinde olmasına rağmen mutlak başarıyı her millet elde edemez. Ahmet Arvasi'ye göre bunun en önemli nedeni toplumun öncüsü ve lideri konumunda olan kişilerin ve kurumların, milli benliklerine sırtını dönüp yabancı aşığı olmalarıdır. Bu şekildeki toplum, ilk olarak öz güvenini ve öz saygısını kaybeder. Bu kayıplar nedeniyle ilerleme ve gelişme azmi yok olur. Neticede ise özenilen milletlerin oyuncağı olmaktan başka vasfı kalmaz. Bu noktada Arvasi kendi özüne dönmenin mecbur olduğunu söylemektedir.⁶³⁴ Bunun yolu ise milli bir eğitim yoluyla atılacak adımlarda saklıdır. Eğitimin öneminden bahseden Arvasi milli dile de değinmektedir. Çünkü milletler, kültürünü ve varlığını yeni nesle aktararak sağlamlaştırır. Bu geleceğe aktarım ise kendini, geçmişini ve geleceğini kapsar. Milli olan her şey bu yol ile bugüne kadar ulaşır. Bunlardan birisi de milli dildir. Bir milletin dili, yalnızca kültürü taşımakla kalmaz kendisini geliştirerek yeniler.⁶³⁵ Dil, sadece şu an yaşayan insanların dili değildir. Dilin aktarımı sayesinde geçmiş tecrübeler bugüne taşınır. Bu sebeple milletin gelecekte de var olabilmesi için dilini anlaması zorunludur. Hatırlanmalıdır ki milli dil, milletin bütünlüğünün temelini teşkil etmektedir. Arvasi'ye göre milliyetçilik ve dil arasında göz ardı edilemeyecek ilişki mevcuttur. Bu nedenle Türk milliyetçileri, ellerinden geldiği kadar lisanlarını öğrenmelidir. Ayrıca düzenli ve doğru öğretme yöntemleri ile gençlerin lisanlarını, kültür ve medeniyetlerini kavramasını sağlamalıdır.⁶³⁶

“Çok faktörlü bir dinamizme bağlı olarak bir milletin içtimai yapısında, zaman içinde, farklı tabakalar ve dilimler teşekkül edebilir” bu farklılıkları bir araya getiren ortaklıklar ise milli davalardır. Ahmet Arvasi, şahsi çıkarlarını milletin menfaatlerinden üstün tutanların, o milletin kaderine ortak olamayacaklarından millete yabancılaşmış sayılacaklarını da hatırlatır. Arvasi'nin dediği gibi içinde bulunduğu milletin kötü gününden çıkar sağlayanlar “Nasıl bizden olabilirler?” Bu gibi kimseler yalnızca milletin haricinde olmakla kalmayarak düşmana çıkar için hizmet sağlıyorlarsa düşmanın hizmetinde sayılırlar.⁶³⁷ Arvasi bu sözleriyle milli bir devlete sahip olmanın gerekliliğini anlatmaktadır. Ayrıca Arvasi bu konu hakkında milletinden uzak olanlarla

⁶³³ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 140.

⁶³⁴ Arvasi, “*Milletlerin...*”, s. 159.

⁶³⁵ Arvasi, “*Sahte Dindarlar...*”, s. 5.

⁶³⁶ Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü*”, s. 211.

⁶³⁷ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 126.

ilgili Hz. Muhammet'in "Müslümanlar, bir vücut gibidirler. Vücudun, herhangi bir yeri ağrıyınca, bütün vücut rahatsız olur" sözlerini hatırlatmaktadır.⁶³⁸ Hakikaten de milletin sorunlarını dert etmeyenler, milletin çıkarlarına uymayan konulardan kazanç sağlayanlar, o milletle olan bağlarını çoktan yok hükmünde saymışlardır.

"Bir milletin gücü, 'milli şuurunun' uyanıklığına bağlıdır. Bu şuur güçlendikçe 'milli birlik' ve 'dayanışma ruhu' artar" diyen Ahmet Arvasi'nin sözünü ettiği milli şuur, toplumdaki tüm kişi, grup ve kurumları birbiriyle bütün hâline getiren bağıdır. Bu bağ sayesinde tüm vatandaşlar milli bütünlük içerisinde huzur ve refaktan yararlanır. Bu bağın zayıf olduğu yerde ise tek başınalık, adaletsizlik ve bölünme başlar. Milli bilince sahip olmak, millet içindeki kişi ve kurumları bütün hâline getirir. Bunun neticesinde ise güven ve huzur ortamı oluşur. Bu nedenle isteyerek ya da istemeyerek milli şuura zarar verenler, o milletin çöküşüne giden yolu açarlar. Ne olursa olsun milli birlik ve bütünlükten vazgeçilmeden milli şuurun güçlendirilmesi için çalışılmalıdır.⁶³⁹

Ahmet Arvasi'ye göre bir millet, herhangi bir olaya yönelik karşı duruş sergilemişse bu neticeye varana kadar pek çok olaylar zinciri yaşanmıştır. Çünkü milletler geçmiş ve birikimlerini arkasında bırakamamaktadırlar. Arvasi'nin de dediği gibi "Milli hafıza, zannettiğimizden daha dayanıklıdır". Milletin vicdanı istenirse bile bir noktaya kadar kandırılır çünkü milletler "İçtimai olayları ve gelişmeleri, sahip olduğu milli ve manevi kriterlerin ışığında değerlendirir ve hükmünü verir".⁶⁴⁰ Bu sebeple başarıya ulaşmak isteyen her hareket arkasına milleti alma arzusunda ve zorunluluğundadır.

Ahmet Arvasi, "Şayet, milletlerarası barış gerçekleştirilecekse, bunun yolu, milletleri ve milliyetleri yok etmek değildir" demektedir. Barışın sağlanabilmesi için asıl yapılması gerekenin ise milletlere ve milliyetçiliğe saygılı olmak olduğunu hatırlatmaktadır. Çünkü Arvasi'ye göre "Milli varlığımıza saygı duymayanlar, bizden saygı beklemesinler".⁶⁴¹ Arvasi, "Millet, devlet ve bağımsızlık (istiklâl) fikirleri bir aradadır" der ve bu saydıklarının şüpheye yer olmayan gerçekler olduğunu ekler. Çünkü bir anlamda milletin olduğu yerde devlet ve milliyetçilik de olmak zorundadır.⁶⁴² Arvasi, milleti sonsuzluğa doğru kesintisiz devam edecek şekilde görmektedir. Bu

⁶³⁸ Arvasi, "Size Ses...", s. 114.

⁶³⁹ Arvasi, "Hasbihal I", s. 129.

⁶⁴⁰ Arvasi, "Hasbihal III", s. 401.

⁶⁴¹ Arvasi, "Hasbihal I", s. 124.

⁶⁴² Onur, "Düşünen Adam...", s. 210.

sebeple milletin, asla ama asla parçalanmaması, bütünlük ve birlik fikri üstüne oturtulması gerektiğini hatırlatmaktadır. Bunun sağlanabilmesinin yolu ise millet, devlet, lider ve bayrak konularında tek olunmasıdır.⁶⁴³

Ahmet Arvasi'ye göre "Milliyetçilik psikolojik olarak bir mensubiyet duygusudur". Bundan dolayı Hz. Muhammet, "Kişi kavmini sevmekle suçlandırılamaz" demiştir. Arvasi'ye göre "Milliyet bir duygu olarak bütün milletlerde vardır. Bu duygunun tabii bir sonucu olarak insan 'milletini korumak, mutlu kılmak ve yüceltmek' arzu ve ümidi bir gayret olarak doğacaktır. İşte milliyetçilik budur". Tüm bu sözleri söyleyen Arvasi, aslında tuhaf olanın bu duyguya sahip olmamak olduğunu da eklemiştir.⁶⁴⁴ Arvasi gibi Zekeriya Beyaz'da Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerle millet ve milliyetçilik fikrini açıklamıştır. Beyaz, "Hucurât sûresinin 13. âyet-i kerîmesi"nde "İslam'ın milliyet ve milliyetçiliği; millet ve millî devleti bir gerçek olarak kabul eylediğinin, daha doğrusu bunların Allah'ın böyle istemesiyle, böyle yaratmasıyla olduğuna dâir en açık bir delilini teşkil" ettiğini söylemiştir.⁶⁴⁵ Milletini sevme isteği İslam'da ve tüm insanlarda mevcuttur. Bu yüzden milliyetçi olmayı onur sayan insanlar, milletin devamı ve huzuru için çalışmaktan da mutluluk duyarlar.

Ahmet Arvasi milliyetçilikten bahsederken Hz. Muhammet'in sözleri ve Kur'an-ı Kerim ile yolunu aydınlatmaktadır. Aynı zamanda Arvasi, milliyetçiliği sosyal psikoloji içerisinde değerlendirmektedir. Bahsettiği bu durum ise bir anlamda "mensubiyet duygusu"dur.⁶⁴⁶ Arvasi, İslam'ın "posa ırkçılığını, ırk ve kavmiyet üstünlüğü iddialarını cahiliye devri adetleri"ni kabul etmediğini ancak müminlerin soyunu, kavmini ve ırkını reddetmelerini de beklemediğini söylemektedir. Zaten biraz araştıranlar ya da büyüklerinin söylediklerine kulak verenler her zaman, "Vatan sevgisi imandandır", "Kavmin efendisi kavmine hizmet edendir" sözlerini duymaktadırlar.⁶⁴⁷ Arvasi'nin hatırlattığı bu sözlerden dahi İslam dininin Müslümanlara milletini bırakmalarını değil kardeş olmalarını öğütlediği görülebilmektedir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'e göre insanlar ortak kökten gelmekle beraber, milletlere ve ırklara ayrılmışlardır. Bu sosyolojik anlamda birçok sebebi içerisinde barındıran bir süreçtir.

⁶⁴³ Arvasi, "Türk-İslam Ülküsü...", s. 342.

⁶⁴⁴ Arvasi, "Sohbetler", s. 90.

⁶⁴⁵ Zekeriya Beyaz, *İslâm'a Göre Milliyetçilik*, Öz Yayınları, İstanbul 1976, s. 235.

⁶⁴⁶ Ahmet Arvasi, "Milliyetçilik Duygusu, İlim ve İdeoloji", *Bizim Ocak*, Haziran 1984.

⁶⁴⁷ Arvasi, "Hasbihal I", s. 111.

İslam’a dâhil olmak demek ırkını ve milletini geride bırakmak değil tam tersine bu bağların kuvvetlenmesi anlamına gelir. Ancak Hz. Muhammet’in “Asabîyet (İrkçılık) zulüm üzerine kavmine yardım etmendir” sözlerinde “çirkin ve yasak olan asabîyet kişinin, bir başkasına zulüm etmekte olan ırkdaşına, kavmine yardımcı olmasıdır(...) İslam’ın yasakladığı ırkçılık, soydaşı, zâlim ve haksız olduğu halde onu, zulmüne yardımcı olarak müdafaa etmektir”. İslam’ın kötü gördüğü ırkçılık, zayıf ve güçsüz olan bir kavme zulüm etmektir.⁶⁴⁸

Ahmet Arvasi, İslam’ın millet duygularına karşı olmadığını, tam aksine Hz. Muhammet Devri’nden itibaren Müslüman olanların soylarının kavimlerinin isimleriyle anıldıklarını hatırlatır. “Bilal-i Habeşi, Selman el Farisi, Süheyb er-Rumi(...)” bu kişilerden bazılarıdır. Arvasi’ye göre İslam ile bir millet yok olamaz, tersine dini duygularla “milletler, kavimler ve ırklar” kuvvetlenerek yaşam ve yücelik kazanırlar.⁶⁴⁹ Bu nedenlerden dolayı Türk milliyetçileri açısından, din ve milliyet hisleri birbiriyle paraleldir.

Ahmet Arvasi, milliyetçiliğin bir bakıma, “Bir milletin her yönden bağımsızlığını koruması ve savunması” anlamına geldiğini söylemektedir. Bu bakış açısına göre milliyetçilik, yasal bir düşünce ve doğal olarak haklıdır.⁶⁵⁰ Milliyetçi olmak, kendi benliğini korumanın yanında düşmanlarına karşı devam ettirilen milli benliği ve bütünlüğü koruma mücadelesidir. Her milletin hakkı olan meşru davası nedeniyle milliyetçiler, milletin istiklâlinin sıkıntılı süreçlere girmesinden rahatsız olurlar. Bu rahatsızlığın nedeni ise milliyetçilik fikrinin temelinde, özgürlüğün bulunmasıdır.

“Her millet milliyetçidir ve milliyetçi kadrolarla ve programlarla yönetilmelidir” diyen Ahmet Arvasi, milli benliğe sahip olmayan ve kendi çıkarlarını milletin üstün gören kadroların, geleceğin altına döşenmiş dinamit gibi olduğunu düşünmektedir. Çünkü ona göre bir devlet görevlisinin en önemli niteliği milliyetçi olmaktır. Milliyetçiler sağlam ve yetişmiş elemanlarıyla yönetimde bulunmalıdırlar. Çünkü her milliyetçi hareket, bir öndere ve kadroya muhtaçtır. Ancak bu şekilde başarıya ulaşılabilir.⁶⁵¹

⁶⁴⁸ Beyaz, “İslâm’a Göre...”, s. 106.

⁶⁴⁹ Arvasi, “Hasbihal I”, s. 112.

⁶⁵⁰ Onur, “Düşünen Adam...”, s. 211.

⁶⁵¹ Arvasi, “Türk-İslam Ülküsü”, s. 443.

Ahmet Arvasi, milletin menfaatlerine aykırı davrananların ve milliyetçiliği kabul etmeyenlerin milletin düşmanı olduklarını söylemektedir. Çünkü O, “Milliyetçiliğin sahibi millettir” diyerek milliyetçiliği kimsenin tekeline kabul etmemektedir. Milliyetçiliğin nasıl olmaması gerektiğini şöyle anlatmaktadır: “Milletin vicdanına aykırı, milli tarihe, milli kültüre ve milli ülkülere ters düşen tarihler ve tutuşlar milliyetçilik olamaz”. Arvasi’nin anlatmaya çalıştığı milliyetçiliğinin ismi ise Türk milliyetçiliğidir. Bu kullanım dışında herhangi bir kullanımı yapanlara ise “Bizi yanıltmak isteyen art niyetli kişi ve zümrelerdir. Çağdaş Türk-İslam Ülküsü kavramı, Türk milliyetçiliğinin programını özetleyen ‘doktriner’ bir ifadedir” demektedir. Bütün milletlerin, milli hedefleri ve huzurlu bir gelecek arzusu bulunmaktadır. Milletler arzuladıkları ve milleti için istediklerini herkese göstermek ve duyurmak istemektedirler. Aslında millete olan sevgi tek başına bir ideoloji değildir. Bir ideoloji hâlini alması lider ve kadroların yanında milletin omuz omuza vermesi ile mümkün olabilmektedir. Bu nedenle bir millet, arzuladıklarına ve huzura erişebilmek için ideolojiye ihtiyaç duymaktadır.⁶⁵²

Ahmet Arvasi, insan hakları, hümanizm gibi söylemlerle gezinenlerin milliyetçilik fikriyle insanlar ve milletlerarası ilişkilerin karşıt olduğunu düşünmelerinin yanlış olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca milliyetçilik fikirlerinin kendini dünyadan soyutlamak anlamına geldiğini düşünenlerin yanıltıldığı defalarca görülmüştür. Arvasi buna örnek olarak BM yapılan katılımların, katılımcı milletlerin kader ortaklığı yapabilmek için uğraşları olduğunu söylemektedir. Buradan anlaşılması gerekense “Milliyetçilik şuurunun güçlenmesi, milletlerarası temas ve işbirliğini zorlaştırmamakta, aksine zaruri kılmaktadır”.⁶⁵³

Ahmet Arvasi’ye göre özellikle Türk milliyetçilerinin unutmamaları gereken şey “millet nasıl bir sosyal realite ise milliyetçilikte öylece bir objektif vakıa”dır. Bu yüzden milliyetçi olmak, kişilerin içinden gelen ve milli duygularla bezenmiş bilinçli bir ifade şeklidir.⁶⁵⁴ Arvasi, bilinçli bir milliyetçidir. O, fikirleriyle milliyetçiliğin ne olduğunu ve nasıl olması gerektiğini anlatırken milletin yapısına aykırı ve taklitten ibaret olan ideolojik anlamda milliyetçiliğin karşısındadır. O, milletin ideolojisinin milletin kendi yapısına aykırı olamayacağını da hatırlatmaktadır.

⁶⁵² Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü*”, s. 444.

⁶⁵³ Arvasi, “*Fikir Sefale...*”, s. 54.

⁶⁵⁴ Onur, “*Düşünen Adam...*”, s. 199.

Milliyetçiliğin Ahmet Arvasi için bir anlamı da bir arada olmaktır. O, “Milliyet düşmanlarının sandığı gibi, savaş, ayrı milletler halinde bulunuşumuzdan doğmaz. Aksine, insanlar, savaşların doğurduğu tehlikeler karşısında, milletler halinde teşkilatlanarak korunurlar” diyerek birlik olmanın önemine değinmektedir. Bunu söylemesinin nedeni ise kuvvetli olunmaz ve milletçe bir arada durulmazsa, kuvvetli milletlerin önünde durulamayacağını bilmesindendir. Arvasi’ye göre eğer ki milletlerarasında sulh sağlanması, bir gün hayal olmaktan çıkacaksa buna gidilecek yol millet ve milliyetleri ortadan kaldırmak değildir, tam tersine onların varlıklarına saygı duymaktır. Bu sebeple Türk milletinin varlığını kabul etmeyerek ortadan kalkmasını arzulayanların bu millettten saygı beklememelerini söylemektedir.⁶⁵⁵ Çünkü ona göre milliyetçiliğin bir anlamı da milletin her alanda kendini kuvvetlendirmesi ve diğer milletlerin karşısında sömürülen olmamak için çabalamasıdır.⁶⁵⁶ Var olma, varlığını bağımsız bir şekilde devam ettirme hakkını bilinçli bir şekilde koruyabilen milletler, milliyetçilik idealine tutunanlardır.

2.1.3. Durmuş Hocaoğlu’nda Millet ve Milliyetçilik

Durmuş Hocaoğlu’na göre millet, “Dil, asabiye, din, menfaatler ve kazançlarda olduğu kadar kayıplar ve fedakarlıklarda da aynı şekilde birleşen büyük bir cemaati büyük bir aile; aynı toprağı aynı derecede vatan olarak görme birliği, yahut, ruhi şekillenme birliği, karakter birliği içinde birleşmiş olan, ‘anca beraber kanca beraber’ şiarından müttefik, aynı gelecek tasavvuruna, aynı tarih duygusuna sahip, sevinçleri ve hüznüleri kadar, kaderleri, dostları ve düşmanları da aynı, kahramanları, mitleri ve efsaneleri aynı olan ve en mühimi, hürriyet ve istiklalinden taviz vermeyen, hakimiyetinden kısmen de olsa devir, teslim, feragat ve fedakarlıkta bulunmayan, zamanda geriye doğru ecdadına, ileride ahradına karşı mes’uliyet bilincine tam vakıf, kendisi için iyi doğru ve güzel olanı kendi iradesiyle yapmağa azimli, tarihi olarak vücut bulmuş, iradesinin üstünde irade kabul etmeyen, kararlı ‘siyasi topluluk’tur”.⁶⁵⁷ Hocaoğlu gerçek anlamda milleti “Büyük Ailedir; dayanışma bağı milliyetçilik olan bir aile” diyerek anlatmaktadır. Ona göre bir milletin hamuru ise ruh ve maddeden oluşmaktadır. Bu ruhun içerisinde geçmiş ve gelecek olguları bulunmaktadır. Diğerisi ise bugün var olma arzusuyla devam etmektir. Bir aile olarak adlandırılan milletin var olması, beraber yaşanan ve yaşanmaya devam eden özveri hissinin meydana getirdiği

⁶⁵⁵ Arvasi, “Size Ses...” , s. 112.

⁶⁵⁶ Arvasi, “İleri Türk...” , s. 3.

⁶⁵⁷ Durmuş Hocaoğlu, “Millet Olmak Zor Mes’ele”, *Yeniçağ*, 22 Haziran 2008, s. 6.

bağdır. Hocaoglu, milletin nasıl oluştuğu ve bugüne intikal ettiği sualine bir sürü açıklama getirebileceğini söylemekle birlikte cevabının çok basit olduğunu düşünmektedir. Bu cevabı da “Aileyiz de ondan! Bu kadar basit, yani bu kadar sağlam”.⁶⁵⁸

Durmuş Hocaoglu’na bakıldığında devletin yalnızca bir coğrafyada ortaya çıkan köksüz ağaç olmadığı bu ağacın kökünü ve kaynağını milletin teşkil ettiğini düşündüğü görülmektedir. Ona göre bir milletin devamı devlet ile ilerleyebiliyorsa umutludur. O zaman denilebilir ki “Devlet, ancak ve yalnız millet ile beraber ve milleti için vardır” ve bundan dolayı devlet, milletine değer vermek durumundadır. Bu da şu sonucu çıkartır: “Devlet, milletine hükmetmek için değil ve fakat itaat etmek ile mükelleftir” buna uygun olmayan devletin var olma sebebi de eleştiriye açıktır. Çünkü millet hüviyeti bulunan, ortak inanışlar etrafında birleşmiş, şuurlu bilinç ve geçmişe sahip topluluktur. Bir devlet, milletin değerlerini göz ardı edemez. Bu sebeple bir millet, her zaman tarihle bağlantılıdır, “yani aktüel olan cüz’ü halktır; halk, milletin bir cüzüdür; millet küll’dür, halk ise cüz”.⁶⁵⁹ Burada anlattıklarıyla Hocaoglu, milletin yalnızca insan kalabalığından oluşmadığına dikkat çeker. Bu sebeptir ki milletine hizmet etmek, kökü derinlere giden tarihsel vasıflı bir inanıştır. Yine Hocaoglu’na göre bir devleti meydana getirmek nasıl güç ise, ortadan kaldırmak da onun kadar güçtür. Ancak daha güç olan ise millet olabilmektir, devleti meydana getirmek daha kolay olabilir ayrıca bir kez meydana gelmiş bir milleti yok etmek de bir devleti yok etmekten yine daha zordur. Birde bu ortadan kaldırma, isteğe bağlı olsun denilirse işte bu imkânsızdır.⁶⁶⁰

Durmuş Hocaoglu’na göre “Bilgiden Eşyaya değil de eşyadan bilgiye gitmek, bilgi objesinin bilgisini objenin bizzat kendisinden istihraç etmek” şeklinde kısaltılabilecek olan aposteriorik metodu benim milletim düşüncesi için yol gösterici olarak almak istersek ortaya çıkacak olan sonuç şudur: Dünya denilen gezegende yaşamak her zaman mücadele içerisinde bulunmaktır ve mücadele içerisinde iken bir toplumun ana düşüncesi “önce benim nefsimdir”. Hocaoglu’nun anlattığı aposteriorik düşüncenin ana fikirlerinden birisi de bu şekildedir. Burada kastedilen nefis kavramının gerçeklikteki hâli, millettir. O zaman, ana düşüncesi ilk olarak benim milletim şeklinde

⁶⁵⁸ Durmuş Hocaoglu, “Tabii ve Fitri Bir Ekzistans Olarak Milliyetçilik”, *Statükodan Değişime Milliyetçilik Ufku*, Ed. Huzeyfe Süleyman Arslan, Binyıl Yayınları, Ankara 2008, s. 291-294.

⁶⁵⁹ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 181.

⁶⁶⁰ Durmuş Hocaoglu, “Lizbon Antlaşması ve Gerçek Bir ‘Avrupa Birliği’ Bina Etmenin Güçlükleri: II”, *Yeniçağ*, 28 Aralık 2007, s. 6.

de telaffuz edilebilmektedir.⁶⁶¹ Hocaoglu'nun burada söylemek istediği ilk olarak benim nefsim düşüncesinin insanların yaşadıkları, her zaman diliminde geçerliğini koruyan bir fikir olduğudur. Ancak modernizm ile beraber bu düşünce yapısında farklılıklar meydana geldiğini de eklemektedir.

Durmuş Hocaoglu'na göre modern Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkış süreci ele alındığında kesin olarak modern bir hareket statüsüne koyulamamaktadır. Çünkü modern milliyetçilik Sanayi Devrimi'nin ardından belirli sınırlarda ortak lisan ve tarih birliğine dayanan bir toplumu işaret etmektedir.⁶⁶² Hocaoglu, Türk milletinin, hızlı değil fakat istikrarlı bir şekilde ilerleyerek kendini kanıtlamaya, üzerindeki baskı ve yönlendirmelerden kurtulmaya, kendini yönetebilme sorumluluğuna, kendinden başka efendi tanımamaya, zaman içerisinde tebaadan vatandaşa yani modern olamamış değil de modern millet seviyesine çıkmaya yani milletleşmeye yöneldiğini söylemektedir.⁶⁶³ Modern Türk milliyetçiliğini bu şekilde ele alan Hocaoglu'na göre Türk ve Türk milleti kavramları, Türklerin ortak üst kimliğini oluşturan iki unsurdan biridir. Ayrıca Türk kelimesinin kavramsal anlamda yalnızca ırki bir vasıf taşımadığını söyler. Ona göre Türk yalnızca Türkistan'dan göç etmiş ve devlet kurucusu olan kişilerin soyu anlamına gelmez. Bunun yerine tümünü içene alarak Türkiye'nin İslam ahalisini de dâhil edilmektedir.⁶⁶⁴ Bunun anlamıysa Türk milleti birlikte yaşanılan herkes demektir.

Durmuş Hocaoglu, aydınların ve politikacıların Türk milleti terimiyle ilgili ilk olarak şunun farkına varmaları gerektiğini söyler: “Türkiye ‘singüler’ (tekil) değil ‘plüral’ (çoğul) bir toplumdur. Artık, genel ve toptancı bir nitelendirme ile, ‘Türk Milleti’ olarak ifade ettiğimiz toplumumuzu teşkil eden bütün kesimlerin, bütün tabakaların, bütün sosyal sınıf ve zümrelerin, bütün cemaatlerin homojen (türdeş, aynı türden) ve üniform (bir-biçimli) olmadığını açık yüreklilikle kabul etmek zarureti vardır. Bunlardan ayrı olarak, o, coğrafi bakımdan izotrop (eş-yönlü) bir toplum da değildir. Türk toplumu, heterojen (çeşit-türden), mültiform (çok-biçimli) ve coğrafi bakımdan da non-izotrop (eş-yönsüz) bir yapısalıktır”. Hocaoglu ülkenin ilerlemesi ve bütünlüğü için Milli Mutabakat'ın mecburi olduğunu hatırlatmaktadır. Milli Mutabakatla anlatmak istediği ise toplumsal yaşam içerisindeki tüm ayrılık ve aykırılık

⁶⁶¹ Durmuş Hocaoglu, “Ulus-Devlet, Millet ve Milliyetçilik Üzerine Bir Tahlil”, *Türk Yurdu*, C 16, S 109, Eylül 1996, s. 13.

⁶⁶² Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 37.

⁶⁶³ Hocaoglu, “Düşük...”, s. 72.

⁶⁶⁴ Hocaoglu, “Laisizm...”, s. 377.

unsurlarının sonlandırılması için bunların köküne inilmesi ve toplumu tüm çeşitliliğiyle birlikte milli pota içerisinde birleştirmektir.⁶⁶⁵

Yazılarında milletine olan sevgisini sıklıkla dile getiren Durmuş Hocaoglu, tarihten ders çıkarmanın asla unutulmaması konusundaki fikirlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Ey Türk Milleti, ey bu ülkenin vatandaşları, ey Türkiye Cumhuriyeti’nin zimamdarları! Siz, hangi dehşetli yanardağın volkan ağzının tam üstünde oturduğunuzun farkında mısınız? İlkokuldan başlayarak bütün tahsil hayatınız süresince mecburen okuduğunuz Tarih’i bu defa tekrar ve tekrar okuyunuz; birtakım hadiselerin anlamsız kronolojik yığını değil, bir ibretler kitabı, bir ahlak kitabı olduğunu kabul ederek okuyunuz(...) Tarih’in hiç kimseye özel bir imtiyaz tanımadığını, hiç kimseyi kayırmadığını anlayabilmek hususunda icab eden basiret, feraset ve zekâyı ve mucibince amel edebilme ahlak ve cesaretini ne zaman göstereceksiniz(...)”⁶⁶⁶ Tarihten ders çıkarmanın önemine vurgu yapan Hocaoglu’na göre “Biz Türkler herhangi bir millet değiliz; tarihte çok iş yaptık; çok kişilerle kavgamız oldu; çok didiştik, çok dalaştık, çok boğuştuk. Her büyük millet gibi, daima ‘büyük’ olmaya mahkûmuz; hele bu coğrafyada(...)”⁶⁶⁷ Hocaoglu, Türk milleti için gerçek olanı bu şekilde anlatmıştır.

Durmuş Hocaoglu’na göre “Milliyetçilik bir şey, hatta soyut bir şey değil, aksine bir süreç, bir alettir(...)” Hocaoglu, insanlar, nasıl ki doğa karşısında aciz durumlarını tersine çevirebilmek amacıyla tekerlek ve ateşle başlayan süreçlere giriştiyseler milliyetçiliğin de böyle bir süreç olduğunu söyler. Ancak bu süreci zarar vermek amacıyla ilerletirsek zararlı, iyi ve doğru amaçlar için ilerletirsek iyi bir şeydir. Yine de bazı insanlara göre ne olursa olsun milliyetçilik kötüdür. Hocaoglu’na göre milliyetçilik ile ilgili bir açıklama yapılmadan evvel bilinmesi gereken milliyetçiliğin daha önce de var olduğu sonra da var olacağı, varlığının kişi ve olaylardan bağımsız bir gerçek oluşudur. Milliyetçilik, özgür bir olay ve bir dış-gerçeklik özelliklerine sahiptir. Bu durum bizlerin bilmediği en eski tarihlerden itibaren farklı şekillerde dahi olsa var olmuştur. Ayrıca milliyetçilik; varlığını bireylerin ruhundan alan, algılanma, hisler, davranış ve var olmanın anahtarı olmuştur. Ancak Hocaoglu milliyetçiliğin siyasi bir duruş şeklini aldığı anda “bir elitist-entellektüalist” özelliklerini de kazandığını hatırlatmaktadır.⁶⁶⁸ Milliyetçiliğin Sanayi Devrimi’yle beraber ortaya çıktığı söylene

⁶⁶⁵ Hocaoglu, “Laisizm...”, s. 366.

⁶⁶⁶ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 49-51.

⁶⁶⁷ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 48.

⁶⁶⁸ Durmuş Hocaoglu, “Tabii ve Fitri Bir Ekzistans...”, s. 200-202.

bile Hocaoglu'nun bu anlattıklarıyla aslında milliyetçiliğin varlığı, insanlığın varlığı kadar geriye götürülebilir. Milliyetçilik, tarih boyunca zamanda ve mekânda bugünkü anlayışımızla olmasa bile vardır. Fakat modern dönemle beraber bugünkü hâlini almıştır. Bazı araştırmacıların milliyetçiliğin yalnızca modern döneme ait bir fikir olduğu iddiaları ise Hocaoglu'nun görüşlerine göre gerçekle bağdaşmamaktadır. Çünkü Hocaoglu, milliyetçilikle ilgili kesin ve net bir tanımın genel kanının aksine, yapılamayacağını söylemektedir. Çünkü milliyetçilik, kapsamlı olan ve açıklaması yapılmaya çalışıldığında yalnızca bir bölümünün anlatılabileceği ve kavramın daha fazla zorlaşmasına neden olabilen bir süreçtir.⁶⁶⁹ Kavrama yönelik araştırma yapıldığında bu konuda araştırmacıların dahi ne kadar zorlandıkları ve karışıklık bulunduğu görülebilecektir.

Durmuş Hocaoglu, milliyetçilik terimi üzerine yapılacak bir araştırmanın “modernite-öncesi ve sonrası” ve “modernite dönemi” şeklinde ele alınabileceğini söylemektedir. İkisinin ortak noktası “aynı kökene, neseb asabiyesi”ne dayanmasıdır. Farklılıkları ise modern dünya ve küreselleşmenin etkileridir.⁶⁷⁰ Türk milliyetçiliğini ise “modern olmayan bir modern milliyetçilik” şeklinde anlatmaktadır. Türk milliyetçiliğini bu şekilde ele almasının nedeni ise Osmanlı modern millet terimine dâhil olmadığından Avrupalı modern Türk milliyetçiliğinin de ortaya çıkmamasıdır. Ancak modern Türk milliyetçiliğini ortaya çıkaran sebep nedir, diye sorulacak olursa bunun nedeninin gayet açık bir şekilde tepki olduğunu söylemektedir. Kaybedilen toprakların bıraktığı ihanete duyulan tepkidir. O, Türklerdeki milliyetçilik hareketlerini tepkiler tarihi şeklinde ifade etmektedir. Hocaoglu'nun bahsettiği bu tepkiler neticesinde ortaya çıkan “Türk milliyetçiliği, İstiklal Harbi'ni kazandıran ve Cumhuriyet'i kuran iradedir”.⁶⁷¹ Ayrıca Hocaoglu, Türklerde ekzistansiyel milliyetçiliğin var olduğunu söylemektedir. Bu milliyetçiliği bir var olma türü olarak anlatmaktadır. Hocaoglu Türklerde bu milliyetçiliğin olmadığı aksettirilse bile bunun doğru olmadığını düşünmektedir. Çünkü ona göre Türkler, kitle milliyetçiliği ve kitlenin tüm karakteristik özelliklerine sahiptir. Bahsetmiş olduğu bu milliyetçilik türü, kendisini “manifeste etmez”, bunun nedeni her toplumda olduğu gibi ekzistansiyel milliyetçiliğin barındırdığı “travmatik ve kaba” nitelikleri sebebiyle bazı zamanlar narin bazı zamanlar ise sert tepkiler verebilmesidir.

⁶⁶⁹ Durmuş Hocaoglu, “‘Milliyetçilik ‘İşte Öyle Bir Şey’ mi?”, *Zaman*, 25 Temmuz 2003, s. 12.

⁶⁷⁰ Durmuş Hocaoglu, “Saldırgan Küreselleşme Çağı ve ‘Yeni Milliyetçilik’”, *2023-İkibinyirmiüç*, S 24, 15 Nisan 2003, s. 45.

⁶⁷¹ Durmuş Hocaoglu, “Cumhuriyet Tarihinde Milliyetçilik Serüveni”, *Türk Yurdu*, C 18, S 134, Ekim 1998, s. 7.

Buna örnek olarak, Viyana’da yapılan bir maç seyredilirken tarihi Viyana olayının akıllara gelerek bu müsabakayı adeta muharebe gibi görülmesini vermektedir.⁶⁷²

Türk milliyetçiliğinin birçok açıdan güçlü bir milliyetçilik olduğu görülmektedir. Hatta bu güçlü oluş, milliyetçiliğe karşı duranlarda bile vardır. Hocaoglu’na göre Türkiye’de milliyetçiliğin “sol, Kemalist, sağ, Dindar” ve “ırkçı” çeşitleri bulunmakla beraber, genel olarak milliyetçilikten bahsedildiğinde sağ milliyetçilik⁶⁷³ anlaşılmaktadır. Hocaoglu, yine de sağ milliyetçilikte dahi üstesinden gelinemeyen iki hatanın bulunduğunu söylemektedir. İlki, duygular eşliğinde kalma ve bunu aşip üstüne koymamaktır. İkincisi ise reaktiflik hatasıdır. Türk milliyetçiliği kaynağını karşısına gelecek kuvvet ihtiyacıyla doğru orantılı tutmuştur. Bu durumda düşman varlığı her zaman savunmada duruş sergilemeye sebep olmaktadır.⁶⁷⁴ Sürekli düşman ihtiyacı duyma ve yalnızca hislerle ilerlemeye çalışma felsefi ve teknik bilgi ihtiyacını görmemeyle neticelenecektir. Bunun geri dönülemez noktaları ise ilerleyememektir.

Durmuş Hocaoglu’na göre milliyetçiliği eleştirenlerin çoğunluğu bunu yaparken bilimsel şartlar içinde kalmayarak hakemli yayımlardan uzak durmayı tercih etmektedirler. O bunun sebebini şu şekilde anlatmaktadır: “İşbu milliyetçilik karşıtlarının ekseriyetinin muhalif oldukları da safi milliyetçilik değil, daha ziyade ve ‘Türk milliyetçiliği’dir; hemen hepsinin ortak noktası, Türk’e ve Türkiye’ye karşı olan iç hesaplaşmaları, ard niyetleri, karın ağırlarıdır”. Bunu yapanların her zaman bir bahaneleri bulunmaktadır. Aynı şekilde milliyetçiler de yazılarında karşı cevaplar ve sert üslup kullanarak aynı çizgiyi takip etmeye devam etmektedirler. Hocaoglu, milliyetçiliğin bir tabu hâline getirilmemesi ve hakkında eleştiri yapılmasının gerekli olduğunu söylemektedir. Ancak Türkiye’de anlaşılan eleştiri kavramının yapıcı değil yıkıcı bir özelliği olduğunu görmektedir. Bu yüzden Hocaoglu, milliyetçiliği eleştirirken “faşistler, eli satırlılar” şeklinde giriş yapanların tarafsız ya da bir şeylere çözüm bulmaya inandıklarını düşünmemektedir.⁶⁷⁵

⁶⁷² Durmuş Hocaoglu, “Büyük Kitle’nin Derinliksiz ve Kaba Milliyetçiliği: Ekzistansiyel Milliyetçilik”, *Yeniçağ*, 29 Haziran 2008, s. 6.

⁶⁷³ Durmuş Hocaoglu, milliyetçilikten bahsedildiğinde genel olarak sağ milliyetçilerin anlaşıldığını düşünmektedir. Bu nedenle yazılarında ayrıca bahsetmediği sürece kastettiği sağ milliyetçiliktir. Sol milliyetçiliğinde bir milliyetçilik olmasına rağmen milliyetçiliğin alt türü olduğunu söylemektedir. Bkz. Durmuş Hocaoglu, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: II”, *Muhalif*, S 34, Y 1, 14.09.2000, s. 12.

⁶⁷⁴ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 156.

⁶⁷⁵ Durmuş Hocaoglu, “Burası Bizim İçin Ya İkinci Ergenekon’dur Ya İkinci Endülüs (Mülakat)”, *Türk Yurdu*, C 26 (58), S 232 (593), Aralık 2006, s. 34.

1960'larla birlikte teknolojinin gelişmesi ve küreselleşmenin artması milliyetçiliğin yeniden ivme kazanmasına sebebiyet vermiştir. Sonrasında 1980'li senelerde, özellikle Soğuk Savaş'ın bitişi olan seksen sonları milliyetçiliğin ivme kazandığı diğer dönem olmuştur. Fakat bu dönemlerdeki milliyetçilik fikirlerine karşılık alt-milliyetçilik şeklinde de adlandırılan etnikçilik de artmaya başlamıştır. Ancak Hocaoglu, yeni olanın yalnızca teknolojik ilerlemeler olduğunu çünkü etnikçilik ve etniğin çok öncelerden beri var olduğunu söylemektedir.⁶⁷⁶

Durmuş Hocaoglu'na göre 1980'li yıllarla birlikte dünya siyasetinde (Soğuk Savaş Sonrası) meydana gelen değişimlerle Türkiye'de "bizzat devlet eliyle tasfiyesi demek olan AB üyesi olmanın patolojik bir hezeyana dönüşmesi" nedeniyle Türk Milliyetçiliği bir anlamda düşman olarak görülmeye başlanmıştır. Hocaoglu, AB'ye girmenin kendin olmayı bırakmakla neticeleneceğini defalarca söylemiştir. Ayrıca AB sevdalılarının milliyetçiliği kendilerine yönelik tehdit şeklinde görmelerinin de doğal bir sonuç olduğunu düşünmektedir. Bu sebeplerden dolayı Türk milliyetçiliğinin, anlattığı dönem ve sonrasında, tarih boyu yaşamadığı zorluğun içinde olduğunu ve İstiklâl Harbi'nden başarı ile çıkarak cumhuriyeti meydana getiren milli kuvvetten de oldukça uzaklaştığını yazmıştır.⁶⁷⁷

1999 senesi seçimleriyle beraber Türkiye'de milliyetçilik fikirlerinin soyut hâlden somut bir hâle gelerek siyasette yerini aldığı görülmüştür. Milliyetçilik birçok şekillerde siyasi hayatta yer almasına rağmen Durmuş Hocaoglu'nun bahsettiği siyasi milliyetçilik kavramı başkadır. Bu kavramın kökü, 1944 Olayları'yla atılmıştır. Hocaoglu, 1999 seçimleriyle en zirveye ulaşan milliyetçiliğin doğanın bir gereği gibi tepeden inişe geçeceğini anlatır. Kendisi bu duruma "Sonun Başlangıcı"da denilebileceğini ekler. Ona göre 1999 yılı itibarıyla milliyetçilik romantiklik safhasından çıkarak gerçeklik içerisine girmiş ve "Realizm Dönemi" başlamıştır.⁶⁷⁸ Hocaoglu'nun bu süreci milliyetçiliğin iflâsı⁶⁷⁹ olarak adlandırmasının nedeni ise

⁶⁷⁶ Durmuş Hocaoglu, "Küresel Etnik Problemlere Bir Örnek Olmak Üzere Amerika'nın İspanik Mes'elesi", http://www.durmushocaoglu.com/data/yazipdf/DHocaoglu_693_Amerikanin_Ispanik_Meselesi.pdf?rnd=1645347952, (Erişim Tarihi 02.11.21), 15.07.2007, s. 3.

⁶⁷⁷ Durmuş Hocaoglu, "Durmuş Hocaoglu ile Milliyetçilik Üzerine Söyleşi", *Siyaset Eksen*i, Mülakatı Yapan: Sinan Demirtürk, S 7, Y 1, 17-23 Ekim 2003, s. 3.

⁶⁷⁸ Durmuş Hocaoglu, "Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: I", *Muhali*f, Y 1, S 33, 07.09.2000, s. 11.

⁶⁷⁹ "Burada kullanmış olduğumuz 'iflâs' terimi, Siyâsî Milliyetçiliğin, MHP'nin şahsında, İktidar dışında bulunurken toplumda uyandırmış olduğu intibâların, vaadlerin ve iddiaların altında ezilmiş olması mânâsında olup, bir 'ide', bir 'ideal' olarak iflâs mânâsında değildir. Siyâsî Milliyetçilik, bir ide, bir ideal olarak, her zaman canlı olacaktır; ancak, bütün bunlara rağmen MHP Tecrübesi, bu ideal üzerinde çok büyük ve telâfisi gayri mümkün değilse de çok zor olan tahrîbatlarda bulunmuştur. Ne var ki, Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı, MHP tecrübesinde, vaadler ve iddialardan ziyâde,

milliyetçilik (sağ milliyetçilik) söylemleriyle siyasi hayatta yerini alan partilerin insanlar için diğer partilerden bir farkı bulunmamasıdır. Hocaoglu'nun milliyetçiliğin iflası şeklinde değerlendirdiği siyasi milliyetçiliğin yürekten kopup gelen milliyetçi arzularla şekillendiğini ancak ilerleyerek kendini geliştirme yoluna girmemesini eleştirir.

Durmuş Hocaoglu'na göre “Vatan’ı, Millet’i, Devlet’i çok sevmek, bu yüce kavramlar uğruna” hiç çekinmeden hayatından vazgeçmek, imrenilen ve saygı duyulan hislerdir. Bir milliyetçi ile milliyetçi olmayanın temeldeki farklılığı da budur. Milliyetçilik, başlangıçta yürekten gelir, karşılıksız ve aşktır. Bu yüzden Hocaoglu şuna dikkat çeker: Siyasi milliyetçilik denilen olgu bu duygularla harekete geçer ama bu son değildir! Olmamalıdır! Bu şekilde başlayıp sonlanırsa, neticede kendini de bitirebilir!⁶⁸⁰ Hocaoglu “Türk Milliyetçiliği siyasileşmemeli mi idi?” sorusuna “Evet: Elbette ve muhakkak, Türk Milliyetçiliği siyasileşmeli idi; prensip olarak, doğrusu budur” şeklinde yanıt verir. Bunun nedeni ise yapılagelen tüm faaliyetlerin birçok yönden siyasi bir anlamda olmasıdır. Bu nedenle kültürel alanda dâhil olmak üzere her şeyin neticesi siyasete bağlanacaktır. Milliyetçilik nasıl yapılırsa yapılsın siyasete dâhildir. Buna rağmen milliyetçiliğin ortaya çıkan biçimlerinden en kötüsünün, şuurlu bir şekilde siyasetten kesin bir şekilde ırak kalmak ya da ırak kalmaya çabalamak veya bu siyaset oyununu kötü icra etmek olduğunu söyler.⁶⁸¹

“Biz nerede yanlış yaptık?” sorusuna Durmuş Hocaoglu'nun cevabı şu şekildedir: Türk milliyetçiliği modern döneme göre geç teşekkül etmiştir. Ortaya çıktığı şartlar ve sonrasındaki siyasi-toplumsal olaylar nedeniyle tepkisel milliyetçilik şeklinde kalmıştır. Bu niteliği nedeniyle ise hep savunmacı karakterde olmuştur. Türk milliyetçiliği çok şiddetli bir şekilde metot ve felsefe konularında eksiklik hissetmekte ve buna yönelik çözümden oldukça uzakta bulunmaktadır. Bu eksikliğin de etkisiyle düşman ya da rakip ihtiyacı duymaktadır. Devlete yönelik tamamen teslimiyetçi vaziyetten çıkılamamış, onu savunmak için büyük bir gayret gösterilirken eleştirebilme hakkı olduğu göz ardı edilmiş ve bunun neticesinde eleştirme hakkı milliyetçilerin dışına çıkarak yapıcı hâlde yapılabilecekken yıkıcı bir hâlde dönüşmüştür.⁶⁸² Hocaoglu'nun anlattıklarını yaşayan milliyetçilik ise bu birikimlerle birlikte bir

esas olarak ‘intibâlar’dan kaynaklanmaktadır”. Bkz. Durmuş Hocaoglu, “Siyâsi Milliyetçiliğin İflâsı: V”, *Muhâlif*, Y 1, S 37, 05.10.2000, s. 11.

⁶⁸⁰ Durmuş Hocaoglu, “Siyâsi Milliyetçiliğin İflâsı: IV”, *Muhâlif*, Y 1, S 36, 28.09.2000, s. 11.

⁶⁸¹ Durmuş Hocaoglu, “Siyâsi Milliyetçiliğin İflâsı: VI”, *Muhâlif*, Y 1, S 38, 12.10.2000, s.14-15.

⁶⁸² Durmuş Hocaoglu, “Kendini Bilmeye ve Kendi Üzerine Düşünmeye Dair...”, s. 6.

çıkmanın içine girmiştir. Düşünmeme, geçmişte olanlardan ders çıkarmama, savunmada kalarak düşman aramaktan vazgeçememe, eleştiriye kapalı kalma, karşısındakileri dinlememe, felsefi bir altyapı oluşturmama ya da oluşturmama vb. nedenler bakış açısını daraltmıştır.

Durmuş Hocaoglu'na göre Türk Milliyetçiliği her zaman temiz duygularla kendinden veren, idealist fakat tepkili ve düşünce anlamında çocuktur ve bu alenen ortada olan bir gerçektir. Yani “Hep buluğa ermemiş, saf bir çocuk; hep derinliksiz, hep sathi, hep hayalci!” Bu tertemiz duygularla hareket edildiğinde ise yönlendirmeye ve çıkarları için başkalarına alet olmaya açık ve başarıya uzaktır. Hocaoglu, bu düşüncelere sahip milliyetçiliğin, en sert sınavını siyasi yaşamda verdiğini ve rüyalarla ilerlerken gerçekliğin duvarlarına çarptığını söylemiştir.⁶⁸³ Bu yüzden Hocaoglu, Türk milletindeki milliyetçiliğin, fikri temeli olan şuurlu bir milliyetçilikten ziyade genel olarak çevrede görülen ve gelenekler aracılığıyla devam ettirilen, üstüne yeni fikir ve fikirle temellendirilmiş eylemden yoksun ve sıra dışı bir karakterde olduğunu söylemektedir.⁶⁸⁴ Milliyetçilik en eski zamanlardan itibaren bugüne değin hep vardı ve hep var olacaktır. Hangi şekillerde ortaya çıkarsa çıksın, insanın var olması ve hissettiklerinin bir kabulü olarak yaşayacaktır. Hocaoglu'nun yazdıklarından yola çıkılarak milliyetçilik görüşüyle alakalı birçok söz edilebilmektedir. Fakat iki ana unsur yorumlarında dikkat çekmektedir. Birincisi, milliyetçilik fikrini sınırlandırmayarak, onu doğal ve insani olarak görmektedir. Bu şekilde bir yaklaşımın neticesinde de yalnızca milliyetçilerden ibaret kalmamış, tüm Türklere seslenmiştir. İkinci olarak ise milliyetçilik fikrinin siyasi varlığını istemekle birlikte, bir aydın olarak yaşamış ve siyasi yaşama mesafeli durmuştur.

2.1.4. Değerlendirme

Millet ve milliyetçilik kavramlarına bakıldığında tarihsel sürecin getirileri, ortak hafıza ve içerisinde bulunulan dönemin şartlarının etkisiyle tekrar tekrar yorumlandığı ve farklılıklar içerdiği görülmüştür. Çalışmaya konu olan fikir insanları da kendi dönemlerinin etkilerinin yanında düşünce dünyaları ile bu söz konusu kavramlara yeni açıklamalar getirmişlerdir. Bu noktada dikkat çeken husus millet ve milliyetçilik kavramları üzerinden yaptıkları değerlendirmelerde hissiyat veya bir başka deyimle

⁶⁸³ Hocaoglu, “*Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: XI*”, s. 2.

⁶⁸⁴ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 263.

duygulara verdikleri önemlidir. Bununla birlikte millet olmanın somut işaretlerine de vurgu yapmaktadırlar.

Dündar Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nun millet ve milliyetçilik tefekkürünün ele alındığı bu bölümde, söz konusu kişilerin benzerlikleri de dikkat çekmektedir. Millet ve milliyetçilik kavramının ortaya çıkışıyla ilgili yazılarına bakıldığında milletlerin tarihinin incelenmesinin altını çizirken bu süreçlerin nasıl ilerlediği konusunda paralel yaklaşımları vardır. Bakıldığında üç aydında milletlerin tarihlerinin, bu kavramlara yönelik açıklamalar için kullanılabilir olduğu düşüncesindedir. Tarih konusunda bilgili olmanın yanında tarihten örnekler vererek millet ve milliyetçilik kelimelerini açıklamaları üzerinde de fark edilmektedir. Milletlerin varlığını reddetmenin var olan hakikati reddetmek anlamına geldiğini düşünen Arvasi'nin yanında Taşer'in geçmişten birikerek gelen kültür ve geleneklerin milletleri var ettiği düşüncesi ve Hocaoglu'nun ise ortak inanışlar, bilinç ve geçmiş tecrübeler neticesinde bir araya geldiğini söylemesi onların ortak yorumları hakkında bilgi vermektedir.

Üç aydının da tarih konusuna bu kadar önem vermelerinin sebebi milli birliğin tarihsel süreçleri belirlediği gibi bugünleri meydana getirmesidir. Bugün gelinen noktanın istenilene yakın yahut uzak olmasının nedenleri yine tarihe bakılarak anlaşılabilir. Bu sebeple milli hafıza ve birlik düşüncesinin yanına milletin geçtiği tarihsel süreçleri ekleyebilirsek milliyetçilik yolunda hedeflenenlerin temeli sağlam olacaktır. Bu konuyla ilgili Durmuş Hocaoglu, Türk milleti ve Türk devleti arasındaki ilişkiye değinerek milletin yalnızca insan kalabalığından oluşmadığına dikkat çeker. Bu sebeptir ki millete hizmet etmek, kökü derinlere giden tarihsel vasıflı bir inanıştır. Hocaoglu'nun bu düşüncesine yakın bir noktadan yaklaşan Dündar Taşer ve Ahmet Arvasi ise milletlerin tarihinin onları nasıl etkilediklerine değinmekle birlikte milli şuurun önemine vurgu yaparlar. Çünkü üçü de milli bir devlete sahip olmanın milletin bekası için ne kadar önemli olduğunun farkındadırlar. Bahsetmiş oldukları milli şuur ise milleti bütün haline getiren ortaklıklardır. Bu yüzden yazılarında milli bilince sahip olunmasıyla güven ve huzurlu ortamın oluşacağını ve bunun için çalışılması gerektiğini hatırlatmaktadırlar. Hocaoglu ve Taşer gibi Arvasi'nin de yaklaşımına bakıldığında devlet kurmanın ve devletin bekasının Türk milleti için önemine değindiği görülmektedir.

Milletin bir kavram olmasının yanında değer kaygıları aynı olan kişilerden meydana gelmiş bir aidiyet olduğu düşüncesi ve sevgi bağıyla insanları bir arada tuttuğu fikri üç aydında da görölmektedir. Milletlerin varlığını reddetmenin doğru bir yaklaşım olmaması yanında milletlerin var olmalarındaki etkenler üzerinde açıklamalar yapmışlardır. Ayrıca birçok araştırmacının milletlerin ve milliyetçilik duygusunun Yeni Çağ'da çıktığı düşüncesine tutunmalarına yine bu üç aydın Türk tarihinden örnek vererek karşı durmuşlardır. Onlar milletlerin geçmişlerine bakılarak bugünkü hallerinin anlaşılabilceğini söyleyerek de milletlerin Yeni Çağ'da ortaya çıktığı tezinin karşısında olduklarını göstermektedirler.

Millet kelimesinin anlamına bakıldığında milletleri tek tek ele almanın gerekliliği açık bir şekilde görölmektedir. Çünkü milletlerin yaşanmışlıkları ve coğrafiyaları gibi birçok özel koşul bulunmaktadır. Bu nedenle üç aydına bakıldığında Türk milletinin ve milliyetçiliğinin ayrı ele alınması gerektiği konusunda hem fikirdirler. Çünkü bir millete ait olan, yani milli olan, tarihten gelen, millet tarafından içselleştirilmiş ve sonradan ortaya çıkartılamayan demektir. Üç aydın millet ve milliyetçilik fikri yanında Türk milliyetçiliği ve tarihine değinerek Türklerin milli değerlerinden uzaklaşmamaları gerektiğini anlatmaktadırlar. Çünkü onlara göre Türkler için doğru olan yol kendilerinden olanı fark etmek ve milli yolda ilerlemektir. Bu konuda Hocoğlu'nun milli mutabakat teriminin yanında, Taşer'in tarihten gelen birlik ve Türklerin hak etmiş olduklarını alması isteği ve Arvasi'nin milli davadan bahsetmesi aynı amaçta ilerlediklerini göstermektedir. O amaç ise Türk milletinin varlığını devam ettirmesinin yanında milli değerleriyle birlikte var olabilmesidir. Aslında üç aydın da millet ve milliyetçilik kavramlarının köklü kavramlar olduğunu anlatmanın yanında Türk milletinin kendinden olana tutunması ve kim olduğunu unutmadan milli gayeler için çalışması gereğini gösterebilme isteğindedirler.

Üç aydın da başarıya ulaşmak isteyenlerin arkasına milleti almaları gerektiği düşüncesindedirler. Onlara göre milliyetçi olanlar tüm kurum ve mevkilere rağmen ülkülerinin ardından gitmesini bilen ve savaşanlardır. Ancak burada savaşmaktan kastettikleri eğitim başta olmak üzere gelişmeye yönelik olmaktır. Üç aydının anlattığına göre milliyetçiler, yaşadıkları zamana ve mekâna göre şekil almadan idealleri için çalışma gayreti göstermelidir. Çünkü onların milliyetçiliğinin bir anlamı da kültürünü, benliğini ve milli bilincini koruma ve devam ettirme azmidir.

Bakıldığında Taşer'in var olan bütün düzenler ve şahıslar içerisinde kimsenin millettten üstün olmayacağını düşündüğü bu yüzden atılacak her adımın millet için olması gerektiğini söylediğini görülmektedir. Arvasi'nin ise her milletin içinde bulunan kendini kanıtama ihtiyacına dikkat çektiği bu yüzden kendini kanıtlarken benliğini ardında bırakmamak gerektiğini söylediği dikkat çekmektedir. Hocaoglu da Türk milleti kavramının ve anlamının yanında bugünler ve gelecek için çalışılması gerektiğine değinmektedir. Onların kendi sözleriyle daha önce ifade edildiği üzere hiçbir kurumun ya da kişinin yerine geçemeyecek olan millet için azim ve kararlılıkla çalışarak hak ettiği alınmalıdır. Ancak kendi benliğine tutunarak ve eğitimi baş aktör haline getirerek ilerlemek unutulmamalıdır.

Milliyetçilik konusuyla ilgili bütün insanları ve milletleri kapsayacak kesin ve net bir tanımın imkânsızlığı ortadadır. Çünkü milliyetçilik açıklamaya çalışıldıkça karmaşıklaşan bir yapıya sahiptir. Bu yüzden milliyetçilik konusunda araştırma yapılmadan önce üç aydınında ifade ettikleri gibi milliyetçiliğin belirli kavramlarla anlatılamayacak kadar karmaşık olduğu kabul edilmelidir. Üç aydın da milliyetçilik yolunda eğitimi önemli görmektedir. Ayrıca milliyetçilik yolunda körü körüne sevgiye tutunmanın yanlışlığından bahsettikleri de göz ardı edilmemelidir. Bu yüzden milliyetçilere kendinden olmayan eklentilerden kurtulmanın yanında bilim, sanat ve iktisatta dâhil olmak üzere milli bir ilerleme sağlamasını tavsiye etmektedirler. Yazılarında sıkça tekrarladıkları gibi milliyetçilik yolunda milli değerlere sahip çıkmak önemlidir. Çünkü onlara göre milliyetçi olma kendi değerlerini ve benliğini koruma mücadelesidir. Her milliyetçi milleti için çalışır ve onun özgür olmasını arzular. Milletini yüceltmek ve sevmek önceliği taşıyan milliyetçiliğin milletin özgürlüğü, huzuru ve geleceği için çalışmak olduğu unutulmamalıdır.

Dündar Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nda görülen ortak bir konu da Türk milliyetçiliğinin bilinçli bir şekilde devam etmesi gerekliliğidir. Bu nedenle Taşer ve Arvasi milletin menfaatlerine aykırı davranışlar sergileyenlerin ve milliyetçiliği reddedenlerin milletin dostu olmadıklarını hatırlatırlar. Hocaoglu ise bu yorumlarına yakın yorumlar yapmakla birlikte Türk milliyetçiliğinin metot ve felsefe konularında eksikliği üzerinde durmuştur. Bu eksiklikler giderilmedikçe başarıdan uzak kalınacağını söylemektedir. Üç aydın da düşünmeden, tarihten ders çıkarmadan, eleştiriye kapalı olmadan ve karşıdakini anlayarak cevap verme konularında Türk milliyetçilerini uyarmaktadırlar.

Üç aydının da milliyetçilik konusundaki yazılarından yola çıkılarak birçok yorum yazılabilir. Ancak bu çalışmada ortak dönemde yaşamamış ve aynı meslekleri icra etmeyen üç aydının ele alınmasının en önemli nedeni aynı kavramlara yaklaşımlarında büyük bir fark olup olmadığının görülebilmesiydi. Bu açıdan bakıldığında millet ve milliyetçilik kavramlarının üçünde de ortak olduğu yalnızca çıkarımlarında ve üzerine düştükleri noktalarda mesleki ve karakter farklarının ortaya çıktığı görülmüştür. Onların yorumlarında özellikle dikkati çeken nokta farklı yıllarda yaşamış olmalarına rağmen ortak görüşlere sahip olmalarıdır. Bununla ilgili Dündar Taşer’in siyasi ve gençlerle ilgili yazılarının çoğunlukta olması, Ahmet Arvasi’nin milleti bir arada tutan en önemli unsurun İslam olduğu konusu ve Hz. Muhammet’tin sözlerinden yola çıkması ve Durmuş Hocaoglu’nun felsefe ve fizik alanında bilgisinin ön plana çıkarması olarak gösterilebilir. Bakıldığında üçü de milliyetçilik fikrini insan olmanın doğal bir sonucu olarak görmektedirler. Yani üç aydın da milliyetçilik fikrinin en eski zamanlardan itibaren bugüne değin var olduğunu ve olacağını söylemektedirler. Milliyetçilik hangi şekillerde ortaya çıkarsa çıksın, insanın var olması ve hissettiklerinin bir kabulü olarak yaşayacaktır.

2.2. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASİ VE DURMUŞ HOCAOĞLU’NDA, KÜLTÜR MEDENİYET VE BATILILAŞMA

2.2.1. Dündar Taşer’de Kültür, Medeniyet ve Batılılaşıma

Kültür ve medeniyetin ne olduğu sorusu, Ziya Gökalp’ten itibaren aydınlar içerisinde konuşulmaktadır. İhtilaflara sebebiyet veren bu kavramlara tam anlamıyla açıklama getirebilmek de zordur. Dündar Taşer’e göre medeniyetlerin var olması için kültür gerekmektedir. Yani başka milletlerin medeniyetlerini almak demek o millet olmak demektir ve bu da kendi milletine yabancılaşmayla sonuçlanacaktır. Bu yüzden Taşer, Türklerin yalnızca kendi kültürlerini geliştirirlerse medeniyetlerini de geliştirebilme imkânı yakalayabileceklerini düşünmektedir.⁶⁸⁵

Dündar Taşer, Türk milletinin “mimarisi, musikisi, zevki, güzel sanatları, mutfağı, oturma âdeti, döşemesi, mefruşatı, kılık kıyafeti, devlet anlayışı, padişahında ve çöpçüsünde aynı olan değişmez kıymet ve değer ölçüleri ile tam ve olgun bir bütüne sahip olduğumuzu, böyle yüksek ve sui generis (kendine özgü)” olduğunu söylemektedir. Bu sözleriyle Türk medeniyetinin varlığından ve değerinden söz ederek

⁶⁸⁵ Çınarlı, “Sadi Somuncuoğlu...” s. 59.

Türk milleti gibi bütün varlığı milli olan başka bir millet bulunmadığı düşüncesini desteklemektedir.⁶⁸⁶ Ayrıca Taşer, tarih anlatımlarında “Türk milletine toz kondurmaz”. Taşer’in tarihle ilgili düşüncesini Erol Güngör, şu şekilde aktarır: “Tarih şuuru, bütün tavırların kaynağını teşkil eden bir ana pınardır. Geçmişin hiçbir zaman geçemeyeceğini anlamak için onu bilmek gerekiyor. Aksi halde hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığımız bir geçmiş bizim için taşıması ağır bir yük haline gelebilir. Taşer bu geçmişi çok iyi bilen ve bu bilgiden kaynaklanan bir tarih şuuru ile beslenen milli ölçünün adamı idi. Taşer’in tarih şuuru, milli ve manevi değerlerin gölgesinde nefes alan, binlerce yıllık ömre sahip bir ruhi hayatın tavır ve davranışlarından ilham alan bir şuurdur”.⁶⁸⁷ Taşer, Türklerin tarihsel süreç içerisinde tüm zorlukların üstünden gelerek cihan devleti teşkil etmesinin altında yatan en önemli nedenin büyüğünü ve küçüğünü bilmek, kültür ve geleneklerine bağlı kalarak hayatının içinde uygulayabilmesinde olduğunu düşünmektedir.⁶⁸⁸

Erol Güngör’e göre Dündar Taşer, “Cami avlusunda bulunmuş bir çocuk olmadığımızı, şerefli bir aileye mensup bulunduğumuzu anlatmak istiyordu. Bir kargaşalıkta babasını kaybederek yetimhaneye konulan çocuk, dünya kadar bir mirasa dayandığını öğrenmeliydi”. Güngör, Taşer’in bütün arzusunun yeni neslin kendi milletini tanıması olduğunu ve tarih ve kültürdeki yanlış izlenimlerin önüne geçmeye çalıştığını söylemektedir. Bu yüzden Taşer, konuşmalarında tarihten örnekler vermektedir.⁶⁸⁹ İki aydının da dediği gibi tarihsiz ve geleneklerden yoksun topluluklar, belirli duruştan yoksundurlar.

Türk kültüründe bulunan bazı geleneklerin mantıksal bir çerçeveye oturtulamadığını söyleyen Dündar Taşer, buna örnek olarak eski Türklerdeki şahitlik konusundan bahseder. Türkler, şahitlik söz konusu olduğunda koyun değil deve çobanının şahitliğinin kabul görmesine izin verirler. Bunun nedeni ise deve çobanları çalışma saatleri nedeniyle toplumsal hayattan uzak değilken koyun çobanlarının toplumdan uzak çalışıyor olmasıdır. Bu örnekle anlatmak istediği geleneklerde var olan ana şartın makul nedenlere oturtulmasıdır. Eğer geleneklere düz mantıkla karşı çıkılır ve

⁶⁸⁶ Aksun, “Dündar...”, s. 60.

⁶⁸⁷ Köseoğlu, “Dündar...”, s. 57-59.

⁶⁸⁸ Taşer, “Milliyetçi Hareket ve Gençlik”, *Devlet Gazetesi*, 8 Eylül 1969, s. 12.

⁶⁸⁹ Güngör, “Türk Kültürü...”, s. 17.

sert yöntemlerle değiştirilmeye kalkışırsa düzen bozulur ve ortada bir cemiyet kalmaz.⁶⁹⁰

Dündar Taşer, Türk kültürünün devamlılığını sağlayan Osmanlı'yı "Türk'ün devlet kuruculukta verdiği en büyük eser, en ahenkli yapı" şeklinde tanımlamaktadır. Türklerin tarih boyunca teşekkül ettirdiği tüm yönetimlerin Osmanlı'ya gidilen yolun deneyleri olduğunu söylemektedir. Ona göre Anadolu coğrafyasında meydana getirilen devlet yalnızca Türklerin özünün temsili olmayarak ayrıca politik, idari ve ordu tertibi anlamlarına gelmektedir.⁶⁹¹ Bunu söylemesinin nedeni olarak Osmanlı'nın Avrupa topraklarına geçmesinin ardından bir sürü devletle mücadele etmesi ve yüzlerce yıl başarıyı elinde tutmasını göstermektedir. Ancak Viyana'nın "tökezleme noktası" olduğunu ve bundan sonra Türklerin hedeflerinin ilerleyebilmenin yollarını aramak olduğunu ifade etmektedir.⁶⁹²

Dündar Taşer'e göre toplum, kültürleri ve gelenekleri aynı olan bireylerin oluşturduğu sonsuz bir varlıktır. Kültür ve medeniyet öğeleri, tarih boyunca değişerek gelişmektedirler. Tabiatı gereği böyle olmaları da normaldir. Ancak Taşer'in dikkat çektiği nokta eğer örfleri dışarıdan etkilerle değiştirmeye kalkarsak "Harcı erimiş duvar gibi dışındaki taşlar tek tek dökülür".⁶⁹³ Taşer'in söylemek istediklerine kulak verilirse millete ait olan kültür, medeniyet, örf vb. unsurların milletin sadece geçmişinde değil geleceğinde de var olduğunun farkına varılabilir. Bu sebeple bunlara sahip çıkılmalı ve milli olmayan unsurlarla eklemeler yapılmamalıdır.

Cemil Meriç kültürü; "Az veya çok kalıplaşan düşünüş, duyuş ve davranış tarzları; bu bütünü birçok insan öğrenir ve bölüşür. Böylece kültür, belli kişileri hem objektif hem de sembolik olarak başkalarından ayrı bir topluluk haline getirir" şeklinde tanımlamaktadır. Meriç, kültürün "kaypaklığı", "müphemiyeti" ve "seyyaliyetiyle" Batı'nın olduğunu da söylemektedir. Meriç'in aksine Dündar Taşer, kültürün sadece Batı'ya özgü bir şey olmadığını belirtmektedir.⁶⁹⁴ Taşer'e göre Türk medeniyetinin tarihi serüveni, onun özünü teşkil etmiştir. Batı'nın siyasi ve bürokratik ilerleyişinin kendi gelişmeleri neticesinde ortaya çıktığını, Türk milletinin gelişmesinin ise daha farklı bir yol izlediğini ifade etmiştir. Batıda bulunan feodal yapı, asil sınıflar ve dini

⁶⁹⁰ Taşer, "Endişemiz...", s. 12.

⁶⁹¹ Köseoğlu, "Dündar...", s. 82.

⁶⁹² Aksun, "Dündar...", s. 41.

⁶⁹³ Taşer, "Endişemiz...", s. 12.

⁶⁹⁴ Cemil Meriç, *Kültürden İrfana*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019, s. 37-67.

idarecilerin mevcut konumu Türklerde görülmemiştir. Batı'yı günümüz şekline getiren de bahsi geçen bu grupların çekişmeleridir. Osmanlı Devleti ise Avrupa'dan bu noktalarda tamamen ayrılmıştır. Taşer, Avrupa toplumunun meydana getirdiği devletlere bakılınca Osmanlı'nın büyüklüğü ve teşkilatına benzer bir yönetim görülemediğini söylemiştir. Türk milleti cihanın en muhteşem devletlerinden birini meydana getirmiş ve geçmişteki cihanın her noktasında hüküm sürmüştür. Bu yüzden Taşer, “(...)bizde parlamento müessesinin çıkması için milli bir ihtiyaç ve vasat yoktu. Bu, garbı taklit arzusunun bir neticesidir. Oradaki neticeleri sebep gören bir zihniyetin mahsulüdür”⁶⁹⁵ diyerek gelişim aşamaları farklı olmasına rağmen Türkler içerisinde aynı kurumları isteyenlere değinmiştir. Batıya olan bu hayranlık yerine Türklerin kendi tarihlerine bakmaları gerektiğini sıklıkla yinelemiştir.

Dündar Taşer'e göre yaşam içerisindeki bütün yozlaşmanın nedeni yanlış batılılaşma çabalarıdır. Batılılaşabilmek için çalışmış olan devlet görevlilerinin bu süreçte Batılılaşmaktan ziyade Batılı olduklarını düşünmektedir. Özenilen ve merak edilen Batı'yı tam anlamıyla araştırmamışlardır. Çünkü yapmaya çalıştıkları ile Türk milletine teknik bilgi getirebilmekten ziyade ne kadar Batılaştıklarını gösterebilmek arzusunda olmuşlardır. Görünüşte Batılı olma arzusunun neticesinde ise üstünkörü uygulamalardan öteye geçilememiştir. Taşer, bu şekilde Batılılaşacağını zannedenlerin, Avrupa'nın felsefe yoğunluğunu merak etmediklerini de eklemektedir. Türk toplumunun, bu kendini beğenmeme ve başkası gibi olmanın neticelerini tarih boyunca yaşadığını söylemektedir.⁶⁹⁶

Osmanlı'nın savaşlarda üst üste yenilgiler alması devlet adamlarının içerisinde mevcut olunan düzene karşı yeni çözümler aramasına sebep olmuştur. Kötü gidişatı eski hâline getirmek için Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) adı verilen yeniliklere girişilmiştir. Taşer, bu şekilde düşünen ve uygulayan kişileri “fikirleri, gayet eksik, kusurlu(...) Ciddi bir namus anlayışından uzak, idealist olmakla ilgisi bulunmayan adamlar(...) Çoğu kişisel çıkarlarını ve zevklerini düşünüyorlar” diyerek anlatmaktadır. Bu yeniliklere girişenleri bu şekilde anmasına nedeni olarak Napolyon'un Mısır'a çıkışı, III. Selim'in tahtan indirilmesi, IV. Mustafa'nın saltanatı, Alemdar Vak'ası ve Sultan Mahmut'un yönetiminin sonlandırılması gibi olayları örnek olarak vermektedir.⁶⁹⁷

⁶⁹⁵ Köseoğlu, “Dündar...”, s. 112.

⁶⁹⁶ Köseoğlu, “Dündar...”, s. 67.

⁶⁹⁷ Aksun, “Dündar...”, s. 43.

Dündar Taşer, “Batı özentisi, kendimize olan güvensizlik” neticesinde Türklerin, “yüz elli yıl içinde, dünyanın en güçlü devletlerinden iken yetmişinci sıraya” düştüğünü söylemektedir.⁶⁹⁸ Bu geri gidişin durdurulması ve ivme kazanabilmek için yapılacak olan ise milli görüş ve milli fikirler ile ilerlemektir. Taşer, milli görüş ve fikir ile çıkılacak yolun, millet için bir hareket olacağını düşünmektedir. Bu hareketlenme ise tarihte Türklere örnek olmuş büyükler gibi özverileriyle olacaktır.⁶⁹⁹ Batılılaşma çabalarının ve tarihsel süreçlerin bizlere gösterdiği sakıncaların en büyüğü Taşer’in de dediği gibi aydınların topluma yabancılaşmasıdır. İçinde bulunduğu topluma yabancılaşma milli olmaktan uzaklaşmak demektir. Bu şekilde düşünen sadece Taşer değildir. Türkiye’nin önemli fikir insanlarından Ahmet Hamdi Tanpınar, Erol Güngör ve Cemil Meriç gibi birçok kişi de Batılılaşma istekleri nedeniyle toplumsal kopukluk ve yaşanan ikililiğin Tanzimat Dönemi’nden beri devam ettiğini söylemektedir.

Dündar Taşer, Osmanlı’da Yenileşme Dönemi’yle beraber meydana getirilen kurumların Türklerin kökeninde olmadığını sadece Batı’ya benzer olabilmek amacıyla kurulduğunu ve halk nazarında beklendiği gibi bir yol izlemediğini söylemiştir. Bu yeni kurumlara getirilen kişiler, millete hizmet düşüncesinden ziyade milleti düzenlemeye yönelmişlerdir. Bu sebeple de milletinden uzak dünya görüşü bulunan bir kesim meydana gelmiştir. Osmanlı’da meydana getirilen bu farklılıklar Cumhuriyet Devri’nde de artarak devam etmiştir. Taşer, tüm bu farklılıkların Cumhuriyet Dönemi için “CHP devri müessese iktidarı, DP devri müessese-halk muvazaası, AP devri ise ne milletin iradesini ne müesseselerin temayülünü temsil etmeyen ve hatta bu ikilikten habersiz olduğu için nasıl davranacağını bilmeyen bir hükümet” şeklinde anlatılabileceğini ifade etmiştir.⁷⁰⁰

Taşer, Batılılaşmak ve Batı’ya benzemek için yapılan çalışmaların ve Türklere olumlu etki yapıp yapmayacağı düşünülmeden atılan adımların zararlı sonuçlandığını ifade etmektedir. Osmanlı Devleti Dönemi’nde başlayan Batı’ya benzeme çalışmaları nedeniyle bir dönem “Avrupa’dan kanun alırsak, onlara benzersek” kuvvetli hâle gelineceğini düşünen devlet yöneticileri olmuştur. Bu düşünce sebebiyle bir dönem “Liberalizm” çıkış yolu gözüktüğü için “Serbest Ticaret Antlaşması” yapılmıştır. Bu anlaşmayla ilgili “Memleketteki mevcut sanayi mahvolur” diye düşünen hükümdara karşı Reşid Paşa “Bilakis, Avrupa serbest ticaretle kalkınmıştır” cevabını vermiştir.

⁶⁹⁸ Tek, “Dündar...”, s. 13.

⁶⁹⁹ Aksun, “Dündar...”, s. 47.

⁷⁰⁰ Taşer, “Mesele”, s. 39.

Taşer verilen bu örnekte olduğu gibi yaşadığı dönem içerisinde gençlerin de sosyalist fikirlere tutunmasını “Bugün hainlerin kandırdığı gençlerin bir kısmı hangi sebeplerle sosyalizmi istiyorsa, dün, onlar kadar samimi kimseler liberalizmi” de aynı sebeple istediklerini söylemektedir.⁷⁰¹ Aslında Taşer’in Batılılaşma ile ilgili verdiği örneklerden anlamamız gereken yaşamın içerisinde yahut ideolojide kendimizden olmayana itimat edilmemesi gerektiğidir. Çünkü Taşer’e göre Türkler için doğru kaynak kendi tarihleridir.

Dündar Taşer, Batılılaşma fikrini benimseyenlerin bunu hayata geçirebilmek için çabaladıklarını ancak toplumu “sosyal ve siyasi krizler” içinde bıraktıklarını söylemektedir. “Batılılaşma akımına kapılanlar, sanki bunu meydana getirmek medenilik işaretiymiş gibi, bir gayret içerisinde girmişlerdir” diyerek Tanzimat Devri’nden itibaren yapılmaya çalışılan hürriyet ve parlamento çalışmalarını buna örnek olarak göstermektedir. Taşer, ülke içerisinde hürriyet isteyen Türklerin (Namık Kemal’ler) Batılılaşma arzusuyla hareket ettiklerini söylerken Romanyalı Panait Istrati’nin “Dünyanın en hür diyarı Osmanlı ülkesidir; Tanrı’ya ve padişaha çatmadıktan sonra, insan orada her şeyi yapmakta serbesttir” sözünü Osmanlı’nın toplumsal yapısına örnek olarak göstermektedir. Verdiği örneklerle Batılılaşma süreçlerinin Türk toplumuna zararını dile getiren Taşer, Batı’nın teknik bilgisinin alınmasına karşı değildir. Çünkü ona göre, Batılılaşma isteğinin taklitten öteye gitmemesi nedeniyle asıl alınması gereken bilim ve teknik yönleri eksik kalmıştır.⁷⁰²

Yaptığımız kötülükleri her zaman yanımızda gezdiriyoruz diyen Cemil Meriç, bunlardan birisinin “haramzadelik” olduğunu söylemektedir. Haramzadelikle ifade etmek istediği ise kendinden olana yabancılaşma ve onu reddetmektir. Meriç, kendi kökenine düşman olup Osmanlı’yı reddedenlere sitem etmektedir. Yaptığı bu sitemde “Sesimi Taşer’in sesiyle gürleştiriyorum” diyerek Dündar Taşer’in fikirlerine atıf yapmaktadır. Taşer’in sesiyle “Tarihte tek bir mucize vardır: Osmanlı mucizesi. Türk kanıyla İslam dininin kaynaşmasından doğan bir mucize”⁷⁰³ demektedir. Meriç, Batılılaşma istekleriyle yol alanların yaptıkları çalışmaların bir ilerleme sağlamadığını fark ettikleri zaman aynı olayı farklı bir kalıpla yeniden sunduklarını söylemektedir. Bu yeni kalıp ise çağdaşlaşmaktır. Batılılaşma yerine çağdaşlaşmak sözüyle hareket edenlerin, Türk toplumunu ve Avrupalı olmayan diğer toplulukları, tek bir kalıba

⁷⁰¹ Aksun, “Dündar...”, s. 44.

⁷⁰² Aksun, “Dündar...”, s. 62.

⁷⁰³ Meriç, “Mağara...”, s. 261.

sokmak istediklerine dikkat çekmektedir. Meriç, farklı adlandırmayla öne sürülen aynı oyuna dikkat edilmez ve yine aynı hatalar tekrar edilirse milli değerlerin kaybedileceğini ve bu değerlerin yokluğuna ağlasak bile geç kalınacağını söylemektedir.⁷⁰⁴ İlerleme hedefleri, kendi örf ve değerlerimizden ayrılmadan yapılırsa milli ve çağdaş adımların atılması sağlanabilecektir.

Dündar Taşer, “İlerleme için bu haltları karıştıran, dünyada bir millet yoktur ve olmamıştır. Bunları yapan bir milletin ilerlediğini de tarih kaydetmemektedir. Japonlar bugün çok ileri bir düzeye eriştiler. 30 bin hiyerogliften meydana gelen alfabelerini ‘Değiştirelim’ demediler. ‘Şintoizm’ diye anılan dinlerinin ilerlemeye engel olduğunu söylemediler”⁷⁰⁵ diyerek yapılmaya çalışılan tüm Batılılaşma çabalarının geçmişti yıkmakla geçen boşa seneler olduğunu tekrarlamaktadır. Aslında Taşer’in bu söylediklerinin temelinde kendinden olanlardan ayrılmamanın, ne kadar önemli olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Türk tarihine baktığında Batılılaşacağız diye atılan adımların milli değerlere zarar verdiğini görmektedir. İlerleme için çalışmalar yapılması gerektiğini ancak bunun milli ve manevi değer ölçülerine geri dönülemez zararlar verilmeden yapılması gerektiğini hatırlatmaktadır.

Erol Güngör, Türklerin kendinden olanlara dönmesini ve tarihlerini en ince ayrıntısına kadar araştırmaları gerektiğini fakat bu araştırmaların şu ana kadar yapıldığı şekliyle değil, Türk milletinin değer hükümlerine uygun olarak yapılması gerektiğini söylemektedir. Çünkü araştırmacılar tarih araştırmalarında hep Batı’nın hükümleriyle araştırma yapma yanlışına düşmüşler ve Batı’nın mezurasına göre ileriye ya da geriye demişlerdir. Türklerin her zaman kendi kıymetini bulabildiklerini hatırlamasını isteyen Güngör, Taşer’in fikirlerinin ana kaynağının da bunlar olduğunu söylemektedir.⁷⁰⁶ Taşer, “Türk tarihinin sarkacı artık, geri dönmeye mecburdur” demiştir. Türk tarihi boyunca en kötü devrin yaşandığını ve daha da kötüsü olamayacağını bundan sonrasının ise bu “sarkacın” en alt seviye olduğu için ilerlemenin mecburi olacağını ifade etmektedir.⁷⁰⁷

Modernleşme kavramına bakıldığında ise modernleşmenin son iki yüzyıldan beri devam ettirilen Batılılaşma ve çağdaş olma gibi çeşitli kavramlarla açıklanan Türk tarihini etkileyen bir süreç olduğu görülmektedir. Dündar Taşer ise bu süreçleri, “cezir”

⁷⁰⁴ Cemil Meriç, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s. 99.

⁷⁰⁵ Aksun, “Dündar...”, s. 46.

⁷⁰⁶ Erol Güngör, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, Yer-Su Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 116.

⁷⁰⁷ Köseoğlu, “Dündar...”, s. 192.

evresine geçilerek hakiki Türklüğe ait olan değerlerden uzaklaşma ve yabancı olana yönelme şeklinde değerlendirmektedir.⁷⁰⁸ Taşer'e göre bütün milletlerde olduğu gibi Türkler de yükselmeye yöneliktir. Fakat bu yükseliş, milli olanı alması kaydıyla gerçekleşebilecektir. Türk'e ait olmayan unsurlar, harici inşa edilerek bir şekil hâline getirilmeye çalışılırsa bunların neticelerinden bir fayda sağlanamayacaktır.⁷⁰⁹ Taşer, modern bir teknik ve yaşama ulaşmanın anahtarının, Batıyı yerme ya da taklit etmekten geçmediğini, bütün bu boş çabalar yerine yapılması gerekenin Türklerin milli değerleriyle birlikte ülkesinin çıkarları için çalışması olduğunu söylemektedir.

Dündar Taşer'in dediği gibi Türkiye'de Batılılaşma çabaları her zaman olaylı olmuştur. Çünkü insanlar ilerlemek ve kuvvetini arttırmak isterken aynı zamanda geçmişi tamamen reddetmeye varan hareketlere de girişmişlerdir. Yaşadığı dönemde bile bu olayların devam ettiğini söyleyen Taşer, Türk milleti gibi milli şuura ve benliğe sahip olanların yabancıların fikirlerini kendilerine yedirerek kullanabilmesinin olanaksızlığına vurgu yapmaktadır. Son yüzyıllarda yapılmaya çalışılan ıslahat hareketlerine halkın sergilediği karşı duruşun nedenini de bu görüşüne bağlamaktadır. Ona göre Batılılaşma bir anlamda doğu kültürünün ölümünün başlangıcı anlamına gelmektedir.⁷¹⁰ Taşer, "Milliyetçi Hareket yeni bir yolun takipçisidir" demektedir. Bahsi geçen bu yol, milletin asli unsurlarını tüm benliğinde hissetmesi ve ona aykırı olanlardan arındırılmasıdır. Kendi söküğünü kendi ipiyle dikebilmektir. Türkleşmek yolunu takip ederek hayatın her alanında millileşmektir. Bunun başarılı olmasının kati şartı da kendinden olandan vazgeçmemektir.⁷¹¹ Batılılaşma çabası gösterenlerin anlamaları gereken en önemli şey Türklerin ilerlemeleri için yapılacak hamlelerin yine Türkler tarafından yapılırsa faydalı ve anlamlı olabileceğidir.

2.2.2. Ahmet Arvasi'de Kültür, Medeniyet ve Batılılaşma

Ahmet Arvasi, kültür ve medeniyet kavramlarıyla ilgili "Benim kafamda, bu iki kavramın, açık ve berrak manası yoktur" demektedir. Kültür ve medeniyet kavramlarının net bir tanımının olmadığını bu mesele üzerine yapmış olduğu araştırmaların ise kavramları netleştirmekten ziyade zihnini karıştırdığını söylemektedir. Türkiye'de bu konuda Ziya Gökalp rehber olmasına rağmen kendisinin ondan farklı görüşleri bulunmaktadır. Çünkü "Gökalp'e göre kültür –ki o, 'hars' tabirini kullanır-

⁷⁰⁸ Hacaloğlu, "Ölümünün 27. Yılında...", s. 64.

⁷⁰⁹ Köseoğlu, "Dündar...", s. 128.

⁷¹⁰ Taşer, "Batılılaşma...", s. 12.

⁷¹¹ Dündar Taşer, "Milliyetçi Hareket", *Devlet Gazetesi*, 7 Temmuz 1969, s. 12.

‘manevi’, medeniyet ‘maddi’ içtimai değerleri ifade eder. Mesela, ona göre ‘dil’ bir kültür değeridir maddi ve teknik yönleri ile ‘mühendislik’ bir medeniyet değeri itibar edebilir”. Yani Arvasi, Gökalp’in lisanı kültürel olarak ele aldığını ancak somut ve teknik özellikleriyle mühendislik anlamında medeniyete dâhil ettiğini ve bu durumun kendisinde soru işaretleri bıraktığını yazmaktadır. Arvasi, yerli ve yabancı birçok araştırmacı ve yazarın konuyla ilgili fikirlerini ele aldığı yeni soruların ortaya çıktığını görmektedir. Aslında Arvasi’nin anlatmaya çalıştığı bu kavramlar arasındaki ilişkinin zannedildiği kadar birbirinden uzak olmadığıdır. Bu konuyla ilgili Mümtaz Turhan’ın “Kültür Değişmeleri” isimli eserinden örnek vererek “Bir milletin kültürü ile medeniyeti orijinal bir terkip oluştururlar” demektedir.⁷¹²

Kültür ve medeniyet terimlerine yönelik kavram karışıklığından bahseden Ahmet Arvasi, bu konuya açıklık getirebilmek amacıyla çalışmaya devam etmiştir.⁷¹³ Arvasi’ye göre insanlar var oldukları andan itibaren doğayı değiştirerek kendi ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Aslında insanlar, kültür ve medeniyetlerini bu şekilde meydana getirmişlerdir. Arvasi, kültürün, insanoğlunun soyut ve somut oluşturduğu “antropo-sosyal değerler” olduğunu düşünmektedir.⁷¹⁴ Yani insanoğlunun doğayı dönüştürmesi ve yaşamı için kullanması anlamına geldiğini düşündüğü kültürü şöyle tanımlamaktadır: “Kültür (Hars): Farklı sınıf ve tabakalara göre, bazı nüanslar gösterse bile, milletleri birbirinden ayıran bir ‘tarihi tecrübenin’ mahsulüdür. Kültürün, hem ‘manevi’, hem de ‘maddi’ unsurları vardır. Milletler arasında ‘kültür mübadelesi’ bulunmasına rağmen, her cemiyet, kendi kültür özünü korumak suretiyle ayakta durmaya çalışmaktadır. ‘Kültür emperyalizmine’ dönüşmemek şartı ile ‘kültür mübadelesi’ faydalı olmaktadır(...)”.⁷¹⁵

Medeniyet ise bedeviyetin tersi bir anlama sahiptir. Arapça’da medeniyet kelimesi şehirleşme anlamına gelmektedir. İnsanlar şehirleştikçe yaşamları ve araçları geliştikçe kültürleri de gelişme göstermektedir. Ahmet Arvasi medeniyet kavramıyla, milli kültürün gelişmesi, değerli hale getirilmesi ve zenginleştirilerek herkesi kendine hayran bırakmasını anlatmaktadır.⁷¹⁶ O, medeniyet kavramının kesin bir şekilde anlatılamamasını şöyle açıklamaktadır: “Medeniyet kavramına gelince, bu tabir de yerli yersiz kullanılmasına rağmen, bize bir fikir vermektedir. Öyle anlaşılıyor ki, ‘kültürler’

⁷¹² Arvasi, “Size Ses...”, s. 217-224.

⁷¹³ Arvasi, “Medenileşme...”, s. 20.

⁷¹⁴ Arvasi, “Hasbihal III”, s. 211.

⁷¹⁵ Arvasi, “Hasbihal I”, s. 235.

⁷¹⁶ Arvasi, “Medenileşme...”, s. 20.

gibi ‘medeniyetler’ de farklıdır. Yeryüzünde, bir tek kültür olmadığı gibi, bir tek ‘medeniyet’ de yoktur. Nitekim, medeniyetlerin, ‘milletlere’, ‘coğrafyalara’, ‘yönlere’, ‘dinlere’ ve ‘milletler grubuna’ göre isimlendirilmesi mümkündür. Böyle olunca, ‘medeniyet kavramını’, bir tek formülle ifadelendirmek gerçekten zorlaşmaktadır”.⁷¹⁷

Medeniyet, tüm insanlarca ortaklıklar barındırmasına rağmen milli noktaları, onları birbirinden ayrı tutmaktadır. Bütün milletler yakın olduğu milletler ile ortak nitelikleri olsa da kendisine has niteliklerini de korumaktadırlar. Türkler, son bin seneden itibaren İslam’a dâhil olmasına rağmen kendi medeniyetini muhafaza etmiştir. Ahmet Arvasi, Müslüman milletlerin ibadetlerini camide gerçekleştirdiklerini ancak her milletin camisinin mimari özelliklerinin kendisine has olduğunu buna örnek olarak vermiş ve bunlardan birisinin de Türk-İslam medeniyeti olduğunu söylemiştir. Bu terkip Türklerin zekâsı, tarihi ve inancının uyumu neticesinde ortaya çıkmıştır. Ecdadımızın bu düsturla azmederek bugüne değin bıraktıkları miras Türklere emanettir.⁷¹⁸ Arvasi’nin izah etmeye çalıştığı kültür ve medeniyet, milletin var olduğu süre boyunca gerçekleştirdiği insani değerlerinin ve deneyimlerinin toplamıdır. Türk kültürü denildiğinde anlaşılması gereken ise tarih boyunca var olan değerlerin hepsidir.

Ahmet Arvasi, Türk-İslam medeniyetinin, Türk gençleri ve hakiki Türk aydınlar için asla terk edilemeyecek, kutsal ve yüce bir terkinin ismi olduğunun unutulmamasını söyler. Çünkü Türkler, sanatından mimarisine, kılık kıyafetine, âdetine töresine, inancından ibadetine, beşikten ölene değin Türk-İslam terkinin reddedilemez bir ürünüdür.⁷¹⁹ Ne kadar değişiklik yapılsa yapılsın öz aynı özdür. Arvasi, İslam’ın barındırdığı ahlak ölçüsünün kökünde, kişi yahut toplum üzerinde baskı olmadığını hatırlatmıştır. O, bu ahlakın yaratıcıya hissedilen sevmeye ve korkma duygularından doğduğunu, bahsettiği sevginin yaratıcıya yakın olma hissi, korkunun ise bu sevgiden irak kalma telaşını barındırdığını söylemiştir. Müslümanlar yaşamın içerisindeki her türlü hareket ve görevlerinde Allah’ın lütfunu kazanma arzusuyla hareket etmişlerdir. Türklerin töresi de neredeyse 1000 senedir bu ahlaki ve inancın yoğunluğu ile birleşerek Türk-İslam ahlak sistemi oluşmuştur.⁷²⁰ Türk tarihine ve edebiyatına bakıldığında dahi bu düstur içerisinde bilim insanları ve sanatçılar nitelikli eserler ortaya koymuş ve

⁷¹⁷ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 235.

⁷¹⁸ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 289.

⁷¹⁹ Arvasi, “*Medenileşme...*”, s. 103.

⁷²⁰ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 228.

bugüne kadar yol gösterici olmuştur. Türklerin İslamiyet'ten önceki var olan ahlaki ve medeni ölçüleri İslam ile birlikte katlanarak kuvvet kazanmıştır.

Ahmet Arvasi'ye göre “Türklük ve İslamiyet beden ve ruh, yürek ve gönül, mekân ve zaman kadar kaynaşmış, birbirinden ayrılmaz ve varlığımızın temel unsurlarıdır”. Türk milleti, neredeyse son bin senedir “Ben bir Türk'üm dinim cinsim uludur” düsturuyla yaşamaktadır. Arvasi Türk tarihine baktığında, Türklüğün dinle olan birleşiminin iç içe geçtiğini, yaşam ve var oluş şartlarının bunlar haline geldiğini görmektedir. Türk kültür ve medeniyetinin anlamının ise Türk-İslam medeniyetinin anlamıyla aynı olduğunu söylemektedir.⁷²¹ Türk medeniyetinin parçalanamayacak bir bütün olduğunu düşünen Arvasi, Türklerin tarih sahnesindeki yerini almasıyla başlayan bu köklülüğün katlanarak bugüne kadar geldiğini ve hâlâ da Türk kültürüyle iç içe bir şekilde serpildiğini söylemektedir.⁷²² Bugün dahi bakıldığında her medeniyet, kendisini tarihinden taşıdığı değerlerle beslemektedir. Bu yüzden milli karakteri her zaman kendisiyle birlikte gelmektedir.

Ahmet Arvasi, uluslararası kültür ilişkisinin doğal olduğunu ve yararlı da olabileceğini fakat bu gerçekleştirilirken bu ilişkinin kültür emperyalizmine dönüşmemesine dikkat edilmesini söylemektedir. Kültür emperyalizmi terimiyle ifade ettiği ise bir milletin kendi milletine yabancı hâle gelmesi ve kendinden olanlardan utanç duyması ve onları beğenmemesi, aşağılaması; yabancı kültürlerle ise hayran olması anlamına gelmektedir. Kültür emperyalizminin etkisinde kalanlar kendi köklerinden ayrılarak yabancıların yaşamlarında olduğu gibi yaşamayı amaç edinmektedirler. Arvasi bu gidişatın asıl sıkıntı verici yanının ise emperyalistlerin, bir yeri işgal etmeden evvel orada yaşayanların zihin ve kalplerini işgal etmeleri olduğunu hatırlatmaktadır.⁷²³ Emperyalistler bir ülkeye kendi kültürlerini ve alışkanlıkların cezbedici bir şekilde yerleştirerek ideolojisinin yer almasını sağlamaktadırlar. Tarihe bakıldığında Arvasi'nin anlattığı sürecin örneklerini görülebilmektedir. Milletlerin geleceklerini düşünmeleri ve gelecek için yabancılaşmanın en büyük tehlikelerden biri olduğunu hatırlamaları gerekmektedir.

Ahmet Arvasi, 17. yüzyıldan itibaren fikir dünyamızda artan “‘durgunluğun ve içer kapanmanın’, sonra ‘dağılıp parça parça olmanın’, en sonra da ‘kendine, kendi

⁷²¹ Arvasi, “Sohbetler...”, s. 80.

⁷²² Arvasi, “Size Ses...”, s. 231.

⁷²³ Arvasi, “Medenileşme...”, s. 37.

tefekkür dünyasına iyice yabancılaşmanın' sebepleri üzerinde" ciddiyle durulmasını elzem görmektedir.⁷²⁴ Çünkü Arvasi, milletlerarasındaki savaşın şeklinin değiştiğini ve kültürler arası bir savaş haline geldiğini söylemektedir. "Yeni sömürgecilik" olarak adlandırılan bu değişimde emperyalist büyük devletlerin amacı ise insanlardır. Arvasi'ye göre emperyalist devletler bu hedefleri doğrultusunda özellikle genç nesilde, kendi kültürüne yabancılaştırma yöntemi uygulanmaktadırlar. Bu yüzden Arvasi, ülke içerisindeki yabancı olma ve yabancılaştırılma sorununda en büyük etkilenme oranına sahip üç kesime dikkat çekmektedir: "1. Yabancı etkileşimine açık olduğu için yüksek tahsil kademelerinde, 2. Sosyal temaslara açık olduğu için büyük şehirlerde, 3. Sosyal, kültürel ve ekonomik geçişin kolay olduğu hudut boylarında".⁷²⁵ Arvasi'nin yabancılaşmayla ilgili verdiği bu üç örnekte, üniversite öğrencilerinin kendinden olanlara karşı yaşadığı soğukluğa ve büyükşehirlerdeki Türk-İslam kültür çizgisinin dışında yaşamaya başlanması konularına dikkat çekmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Sosyoloji uzmanları, bir milletin tipik ve özgün olması ile diğerlerinden ayrıştığını dile getirmektedir. Çünkü milletler, bahsi geçen bu saf özelliklerini korudukları sürece var olabilmektedir. Kuvvetli milletler ise diğerlerine saf düşman olarak yaklaşmadan kendi kültürünü ve medeniyetini ilerletmeyi arzulamaktadır. Ahmet Arvasi, milletlerin ilişkilerinde meydana gelen kültür mücadelelerinde emperyalizmin asıl amacının, karşısındaki toplumun kendisinin kültürüne ve medeniyetine aşağılık hislerine kapılmasını sağlayarak rahatsızlık duygusuna tutulmasına sebep olduğunu söylemektedir. Arvasi, bu nedenle İslam'a dâhil olduğunu söyleyenlerin Hristiyanların adetlerine özenmelerine ve yaptıkları Noel kutlamalarına şaşırılmaktadır.⁷²⁶ O, uzun uzun anlattığı kültür emperyalizmi ile yapılmaya çalışılanın ne olduğunun bilincinde olarak hareket edilmesi gerektiğini ve yılbaşı gibi bize ait olmayan kutlama türlerinin takvimin ilerlemesinden başka hiçbir anlamının olmadığını izah etmektedir.

Ahmet Arvasi'ye göre toplumda gençleri rahatsız hâle getirecek yönetim, ekonomi, siyaset, adalet ve baskı konuları bulunursa kötü düşüncelere sahip kesimler onları kullanmak isteyebilirler. Ancak Arvasi, bazı semtler dışarıda tutulduğunda gençler ve yaşlılar ilişkisinde bir çatışmanın daha görülmediğini de söylemiştir. Türk toplumu içerisindeki "sıra ve saygı duygusu"nun devam ettiğini ve gençlerle büyüklerinin ilişkilerinde, Batı filmlerinde görülen çatışmaların mevcut olmadığını

⁷²⁴ Ahmet Arvasi vd., *İnanmış Aydınların Problemleri*, Mayaş Yayınları, Ankara 1983, s. 41.

⁷²⁵ Arvasi, "Sohbetler...", s. 59.

⁷²⁶ Arvasi, "Hasbihal III", s. 69.

düşünmektedir. Son yüzyıl içerisinde dünyada olduğu gibi Türkiye’de de değişimler olmuş fakat köklü aile ilkeleri nedeniyle genç Türkler kendini bu değişimlerden korumuştur.⁷²⁷ Arvasi, bu durumdan mutludur çünkü milli gelişme açısından gençlerin milliyetçi ve medeniyetçi duruşlarının korunduğunu düşünmektedir. Kültürün korunması ve devamının sağlanması konusunu milli devletin ilerlemesindeki önemli unsurlardan biri olarak görmektedir. Bu nedenle özellikle aktarımı yapacak olan gençlerin yönlendirmeden ve propagandalardan etkilenmemesi gerektiğini tekrarlamaktadır.

“Bitsin, artık şu yabancı kültür ve medeniyetlere hayranlığımız. Bitsin, artık, şu yabancı kültür ve medeniyetler karşısındaki ezikliğimiz ve yenikliğimiz!” diyerek seslenen Arvasi, özenenlerin ve bunu destekleyenlerin Türklerin kendinden olan milli ve kültürel değerlerden uzaklaşmadan çağdaşlaşmak arzusuna ulaşabileceğinin farkına varmasını istemektedir. Çünkü Arvasi’ye göre tamamıyla Müslüman, Türk ve medeni olabilmek Türkler için imkânsız değildir, zira geçmişte bunun olabileceğini kanıtlamışlardır.⁷²⁸

Ahmet Arvasi “İtibar ve saygı görmek isteyen her millet, orijinal ve gelişmiş bir kültür ve medeniyet terkibi ile sahneye çıkmak zorundadır” demiştir. Aslında Türk tarihi ve medeniyetine bakıldığında Türklerin bu konuda hiç kimseden eksik kalır bir yanı yoktur. Zira yabancıların mimari ve tarihi mirasımızı gördüklerinde nasıl hayran oldukları herkesçe bilinen bir gerçektir. Asıl sıkıntı bizim bunu görmeme ve idrak etmemeyi sürdürerek geleceğe giden yolda Batı’nın kültürüne özenmemizdir.⁷²⁹ Arvasi’nin anlatmaya çalıştığı düzlemde Türk toplumun yapması gereken ise orijinal, güçlü ve süreklilik arz eden benliğinin farkında olması ve buna ek olarak dünyanın değişen şartlarına adapte olabilmesidir. Bu yolla hem benliğini ve kültürünü korumuş olur hem de geleceğe güçlü bir şekilde intikal edebilecektir.

Küresel dünyada milletlerin varlıklarını devam ettirebilmek için kültürlerine sahip çıkmalarının önemi daha da anlaşılmıştır. Ancak kültürlerarası etkileşimin, bir emperyalizme dönüşmesi engellenmelidir. Türklerin milli değerlerine sahip çıkabilmeleri için yapılması şart olanlar ise Arvasi’ye göre: “Milli kültürümüzü, yozlaştırmadan ve soysuzlaştırmadan, büyük bir emek ve şuurla işleyerek âlemşümül

⁷²⁷ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 82.

⁷²⁸ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 259.

⁷²⁹ Arvasi, “*Hasbihal III...*”, s.379.

(evrensel) birer değer haline getirmek iradesini bilfiil gerçekleştirmek”tir.⁷³⁰ Arvasi’nin dediklerinin hayata geçirilmesi imkânsız değildir. Yapılacak olan Türk kültür ve geleneğini devam ettirme azmini, sevgisini yeni ve modern tekniklerle bütünleştirmektir.

Ahmet Arvasi’ye göre insanoğlunun meydana getirdiği kültür ve medeniyetler, bir bakıma doğayı değiştirme ve dönüştürmeye yönelik üç tavır dolayısıyla neticelenmiştir. Bu üç tavır ise şunlardır: “İlmi”, “Bedii” ve “Dini”. İnsanlar kendisi olabilmek için bu üç şeye tutunmuştur. Bunlara “ilim, sanat ve din” denilebileceği gibi bilim, sanat, ibadethaneler vs. şeklinde de anlatılabilir.⁷³¹ Arvasi, insanların kültür ve medeniyetlerini meydana getirirken doğayı ve nesneleri, zekâları ve sevgileriyle dönüştürmelerine “Süleymaniye Camii’ni” örnek olarak verir ve “Süleymaniye Camii’ne bakınız.” der. “O sadece bir ‘madde yığını’ mıdır? Yoksa, bu muhteşem abidede, Müslüman-Türk’ün dimağında ve gönlünde yaşayan yüce ve manevi terkinin de payı var mı?” sorularını sormasının nedeni ise gerçek bir eserde kişilerin idealist tutumunun gözüktüğüne dikkat çekmesidir. İnsanlar doğayı değiştirirken “kendi subjektif yapısına göre” değiştirdikçe kültürü ortaya çıkarırlar. İşte bu nedenle Arvasi’ye göre “Süleymaniye’de, Mimar Sinan’la temsil edilen Müslüman Türk’ün imanı, heyecanı, zevki ve idealizmi püfür püfür tütmektedir”.⁷³² Aslında burada anlaşılması gereken kendi kültür ve medeniyetinden utanarak taklide yönelen ve başkaları gibi olmak isteyenlerin yanlışlığıdır. Bakmayı bilmeyen gözler, kördürler. Kendindeki güzelliklere gözünü kapayarak ilerlemenin gerçekleşmeyeceği anlaşılmalıdır.

Ahmet Arvasi’ye göre son iki yüzyıldır yozlaştırma ve yabancı hale getirme çabaları olmasına rağmen İslam’ın sanat anlayışıyla kendi kültürünü bütünleştirmiş olan milletin içerisindeki kişiler, sanatlarına sahip çıkarak devam ettirme azmindedirler. Bu yüzden Türk kültür ve medeniyetinin sanatını görmek için çinilere, oymalara, nakışlara, halı ve kilim dokumacılığına bakmak dahi yeterlidir.⁷³³ Arvasi, Türkler için kilim ve halının yerini anlatırken “Hem duvarlarımızı süsleyen birer tablo, hem de evimizi boydan boya dolduran ve kuşatan mobilya idi” demektedir. Gerçekten tarihimizde önemli bir yeri bulunan dokumacılığın tehlike altında olduğuna dikkat çeker. Bu tehlike

⁷³⁰ Arvasi, “*Hasbihal VI*”, s. 149.

⁷³¹ Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 117.

⁷³² Arvasi, “*Fikir Sefale...*”, s. 54.

⁷³³ Arvasi, “*Diyalektiğimiz...*”, s. 105.

camilerde “halıfleks” kullanılmasıdır. Camilerin dokuma sanatının gelişmesindeki en önemli nedenlerinden biri olarak görülmesine rağmen bu yeni kullanımın halıcılığın değer ve emek kaybetmesine neden olacağı açıktır.⁷³⁴ Arvasi’nin de söylediği ve reddedilemez bir hakikat ise bütün kültür ve medeniyet atılımlarının ardında bir tarihi birikim olduğudur. Tarihi bilmek demek, kendi atalarının tecrübelerinden yararlanabilmek demektir. İnsanların bu özelliği ise millet olma bilincini kuvvetlendirmektedir. Bu nedenle milli ve insani yaşamışlıkların üstüne koyarak ilerlemek Türk kültür ve medeniyetini geliştirecektir. Bugünkü kültürün ve medeniyetin, ataların geride bıraktıkları armağan olduğunu söyleyen Arvasi, bunun farkına varılarak gelecek nesilleri düşünerek adımlar atılmasını ve kendinden olana sahip çıkılmasını istemektedir.⁷³⁵

Ahmet Arvasi’ye göre gerçekçi aydın ve bürokratlar kendine ait yani milli olan klasiklerini yeni nesle okuturken bir yandan da yabancıların klasiklerini bu eğitime dâhil edenlerdir. Bu sayede milli olanın yanında yabancı kültürle birlikte çeşitlilik kazanılmış olur. Arvasi, “Belki de bu tip bir eğitim şekli, genç nesillere milli kültürü çağdaş seviyede geliştirme şevk ve iradesini vermede en kestirme yoldur” demektedir.⁷³⁶ Onun söylemiş olduğu bu yöntem, yabancı kültür içerisinde yok olmanın önüne geçilerek milli bir çağdaşlaşmanın ortaya çıkmasının anahtarıdır. Çünkü milli eserlerden uzak olan nesil yabancı unsurlara açık kalır. Aynı şekilde genç nesilleri yabancı eserlerden ve klasiklerden uzak tutmak da çağdaşlaşmanın yolunu tıkayacağı gibi ufku da daraltır.

Ahmet Arvasi’ye göre çağdaşlık, “ilkeliliğin zıddı”dır. Çağdaşlık ile anlatılmak istenen yalnızca bugün var olan değerler ve kurumlardan ibaret olmayıp benimsenmiş olandır. Ona göre çağdaşlık, tarih sınırlamasına dâhil olmadan sempatik ve incelik uyandırabilendir. Bahsettiği ölçüler, insanlara nahif ve güzel gelen şeylerin var ettiği dengedir. Bu denge, tarihten bugüne kalan Mimar Sinan’ın eserleri, İtri’nin çalışmaları, divan şairlerinin şiirleri, kilimler, oymalar yani Türk-İslam kültürünün ve medeniyetinin ürünleridir.⁷³⁷ Yazarın anlatmak istediği çağdaşlık terimi kendi milli değerlerin içerisinde yaşadığın dönemdeki senden ve senden olmayanları hayran edecek şekilde çalışmalar yapmaktır.

⁷³⁴ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 210.

⁷³⁵ Arvasi, “*Size Ses...*”, s. 304.

⁷³⁶ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 19.

⁷³⁷ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 162.

Ahmet Arvasi, teknolojinin gelişmesi ve modernleşmeyle beraber insanların tabiata olan etkilerinin arttığını ve yeniliklere uyum sağlama ihtiyacının doğduğunu söylemektedir. Türkler de tıpkı diğer milletler gibi gelişmelerin gerisinde kalmak istememektedir. Ancak Arvasi'ye göre çağdaşlaşma arzusunun artmasıyla birlikte milli adımlar atılmadıkça verilecek kayıpların geri dönülemez olacağının da farkına varılmıştır. Çünkü geçmişe bakıldığında milli değerlerine sahip çıkamamış milletler tarihte kaybolmuşlardır. Kuvvetini koruyabilenlerse kendi benliğini kaybetmeden çağdaşlaşmayı başaranlardır.⁷³⁸ Türkiye, emperyalistlerin sömürebileceği bir pazar olmaktan kurtulmak için kendi benliğinden kayıplar vermeden çağdaşlaşmalıdır. Bunu gerçekleştirebilmesi için ise hem kendi kültür ve medeniyetinden asla taviz vermemesi hem de yeniliklere sırt çevirmemesi gerekmektedir.

Çağdaşlaşma konusuna değinen Ahmet Arvasi'ye “*Kimdir çağdaş insan?*” diye sorulduğunda çoğunlukla akıllara Batı ve Avrupa toplumlarının geldiğini söylemektedir. Çünkü çağdaşlaşma arzusunda olan öteki toplumlar Avrupa devletleri gibi olmayı hedeflemektedirler. Son üç yüzyıldır, nedenleri ve nasılları uzun uzadıya sıralanabilecek şekilde Avrupa ülkeleri hızlı teknolojik ivmeler yaşamıştır. Arvasi, Batı'nın zenginleşirken fakir ülkelerdeki egemenliklerini çeşitli alanlarla genişlettiklerini ve zamanla “manayı bile maddenin hizmetine” sokar hâle geldiklerini söylemiştir.⁷³⁹ Yine Arvasi'nin düşüncelerinde de görüldüğü gibi teknoloji ve çağdaşlaşma, inancın ve milli kültürün birlikteliğiyle, deneyimle yaşanmalıdır. Çünkü bugün bakıldığında yalnızca maddeye önem veren toplumlarda üretim ve ilerleme hızlı olsa bile intihar, depresyon gibi çeşitli toplumsal sorunlar da hızla artmıştır.

Ahmet Arvasi, Türkiye'de damga şeklini almış olan çağdaş ve çağdışı kavramlarına dikkat çekmektedir. Bu kavramları kullanan bazı şahıs ve kurumların kendi fikirlerine göre yargısız infaz yaptıklarını söylemektedir. Yapılanın sadece bununla kalmadığını ve onların çağdaş dediği alkışlanırken, çağdışı dediğine ise “yuhalama”nın koşul olarak görüldüğünden bahsetmektedir. Bu gibi baskılamaların her toplumda ve her çağda şekil değiştirerek var ola geldiğini söyleyen Arvasi bu gibi kimselerin hakaretleri ve övgülerinin de dikkate değer olmadığını söylemektedir.⁷⁴⁰ Arvasi'nin bahsettiği kelimelerin kullanılmasının amacı ise insanları yalnızca geçici baskılama istediğinden ibarettir.

⁷³⁸ Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 163.

⁷³⁹ Arvasi, “*Akıl ve...*”, s. 164.

⁷⁴⁰ Arvasi, “*Sahte Dindarlar...*”, s. 77.

Bazılarına göre Müslümanların Batı'ya ve Batı medeniyetine karşı duruşları yadırganmaktadır. Ahmet Arvasi, böyle kimselerin ya Türk-İslam medeniyetine olan mensubiyeti hatırlamadıklarını ya da Batı'ya karşı olan tavrı yanlış yorumladıklarını söylemektedir. Çünkü Türkler ve Müslümanlar gelişmeye, yeniliklere ve tekniklere karşı değıllerdir. Hatta buna ihtiyaçları olduğunun da farkındadırlar. Batı, içine düştüğü “felsefi bloklaşma” ile kan gölüne dönmüş ve fikir ayrılıkları geri dönülemez bir hâle gelmiştir. Hatta birçok Batılı fikir insanı dahi çöküntüde olduklarını haykırmıştır. Batı'nın yaşadığı teknik açıdan yükselişe rağmen manevi anlamda içine düştüğü çöküntüyü gören Arvasi, İslam Âlemi'nin yapması gerekenin ise kendinden başlayarak tüm dünyaya “yeniden İslam'ı bir mesaj tarzında sunmak” olduğunu söylemektedir.⁷⁴¹ Gelişen dünyayla birlikte İslam ve Türk camiasında gelişebilmekten, çağdaş olmaktan ve medeni olabilmekten sürekli bahsetmektedir. Bunun yaşama nasıl uygulanacağı konusunda ise fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Arvasi, birçok kişinin görüşünde, tamamen kendi kültüründen ayrılarak öteki olma düşüncesinin hâkim olduğunu ve bu gibi görüşe sahip olanların yanında milli kültür ve İslam medeniyeti gibi konuları açmanın ise oldukça güç olduğunu belirtmektedir. Bunu yapmaya kalkışanlara ise “faşist, gerici(...)” gibi ifadeler kullanmaktadırlar. Var olan bu ortam içerisinde ise iki zıt fikir çatışma yaşamaktadır. Birisi medenileşmekten bahsedilince Batı'ya tamamıyla teslim olmayı anlamaktadır. Diğeri ise medenileşmekle kendi tarihine, kültürüne ve ülkelerine yabancı hâle gelmeden çağdaşlaşmak fikri etrafında hareket etmektedir. Arvasi, kendisinin ve Türk-İslam ülkücülerinin ikinci düşüncede olduklarını söylemektedir.⁷⁴² Bunu söylemesinin nedeni ise Türk ve Müslüman olmak demenin medeni olamamak anlamına gelmemesidir. Tarihin bizlere gösterdiği üzere Türk milleti dininden vazgeçmeden medeni bir statüde yaşayabilmektedir.

Ahmet Arvasi, Türk kültüründe şehirleşmenin anlamının medenileşme olduğunu söylemektedir. Bakıldığında bugün dahi medeniyetler şehirlerle gelişmişlerdir. Çünkü büyük olmak demek, ekonomik ve sınaî gelişmeler yapabilmek ve toplumu etki alanı içerisinde tutabilmek demektir. Şehirleşmenin önüne geçebilmek ise mümkün ve doğru olmamaktadır. Çünkü Arvasi'ye göre “Bu, bütün dünyanın yaşadığı ve yaşamakta olduğu bir gerçektir. Bununla birlikte, bilinmelidir ki, başıboş, plansız ve iyi organize edilmemiş bir ‘şehirleşme hareketi’ aynı zamanda, büyük ve çetin problemlerin de kaynağı olur; cemiyeti ve yöneticileri büyük bunalımlara iter; umulmadık içtimai,

⁷⁴¹ Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 672.

⁷⁴² Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 696.

iktisadi, harsi, idari ve siyasi gelişmelere zemin olur; köyden şehre akın, bir ‘şehirleşme’ hadi-sesinden çok, bir ‘istila hareketi’ne benzer”.⁷⁴³ Onun söylediklerinden anlaşılması gereken ise şehirleşme yani medenileşme çabaları, evvelinden yapılacak planlar doğrultusunda toplumun ve kültürün özüne zarar vermeden fayda sağlanacak yönde olmalıdır.

Ahmet Arvasi’ye göre bir milletin gurur duyabileceği şanlı tarihi olması aslında bir lütuftur. Geriye dönülüp bakıldığında atalarından gurur duymak onların en büyük mirasıdır. Türk tarihine bakıldığında Türklerin bugün neden bu kadar çok düşmana sahip olduğuna ve düşmanların Türk isminden dahi ne kadar çok korktuklarına şaşırılmamaktadır. Bu yüzden Arvasi, düşmanların, bu korkularının teşvikiyle Türkleri eski şanlı günlerine döndürmemek üzere sürekli çalışmakta olduğunu düşünmektedir. Ancak Arvasi sorar: “Bizim onlara uyararak aynı tavırları –İlericilik ve devrimcilik adınataklit etmemiz uygun olur mu? Avrupalı istemiyor diye Türklüğümüzden, Müslümanlığımızdan, asırlar boyu yoğurduğumuz mukaddes bir terkip olan ‘Türk-İslam Medeniyetinden’ utanmamız ve kopmamız mı gerekir?”. Arvasi Batılılaşma arzusuyla Osmanlı’dan itibaren yaşanan süreçlere bakıldığında ortaya çıkmış olan “kraldan çok kralcılar”ın bugün de aynı şekilde işlerini devam ettirmekte olduğuna dikkat çekmektedir. Bu kişilerin Avrupa’nın kendilerinden yüz çevirmesinden korktukları için kendinden olanları sürekli yerdiklerini söylemektedir.⁷⁴⁴

Ahmet Arvasi, hakiki aydın ve ilim insanlarını tenzih ederek akademik unvana sahip olan bazı kimselerin yazdığı yazılarda tek sorun edindikleri mevzunun İslam olduğunu söylemektedir. Arvasi, bu kimselere göre Türk-İslam Sentezini ve Batı medeniyetini aynı anda savunmanın ve benimsemenin mümkün olmadığını söylediklerini ancak aynı zamanda ikisinden birisini de kabul etmediklerine dikkat çekmektedir. Arvasi’ye göre Batı’nın medeniyeti, Batılı olan milletlerin bin altı yüz seneden fazladır kendi inanç ve ahlaki değerleri dâhilinde meydana getirdiği medeniyettir. Tüm bu sentez ve Batı medeniyeti tartışmalarına karşılık olarak Arvasi, Türklerin medeniyetinin isminin Türk-İslam medeniyeti olduğunu hatırlatmaktadır. O, bu gerçeği inkâr edenlerin sosyolojik ve tarihsel olarak körü körüne bir yanlışla tutulduklarını düşünmektedir. Arvasi, Türklerin Batılılaşmasının kendi medeniyetlerini bırakarak tamamen Batı medeniyetine dâhil olmaları anlamına gelmediğini ve bu

⁷⁴³ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 278.

⁷⁴⁴ Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 326.

sürecin kendinden olanları terk etmeden çağdaşlaşma şeklinde olması gerektiğini söylemektedir.⁷⁴⁵

Arvasi, Batı'nın Türklere yaklaşımının her zaman düşmanlık içermesine rağmen bu durumun Türklerin kuvvetine göre şekil değiştirme kurnazlığını ve zekâsını gösterdiğini ifade etmektedir. “Güçlü olduğumuz dönemlerde Batı, önümüzde diz çökmüş, kültür ve medeniyetimizi öğmüş, destek ve himayemizden istifade etmek için yalvarmıştır” demektedir. Arvasi, o zamanlarda kapıya geldikleri vakit Batılılara yukarıdan bakanın Türkler olduğunu ancak 18. yüzyılla birlikte bu çarkın tersine döndüğünü ve tarafların yer değiştirdiğini söylemektedir. Bu çarkın yön değiştirerek örnek alınan ve soru sorulanın Batı olmasıyla ilgili Arvasi, “Galiba tam, iki yüz yıldır, kendimizi Batı'ya kabul ettirmek için çırpınıyor, taviz üstüne taviz veriyor ve fakat sonuç alamıyoruz” demektedir. Batı ise tüm bu çabalara karşı Türklerin medeni olmadığı ve olamayacağı fikrine tutunarak yukarıdan bakmaktadır. Arvasi, Türklerin yeteri kadar medeni olmadığı yönündeki sözlere içerleyerek Batı'ya daha sıkı tutunmaya devam edildiğini, bu yüzden yıllardır milliyetçi yazarlar, öğretmenler, tarihçiler, vatanperverler ve daha birçoklarının Batı'nın düşmanca tavrını anlatmak istese de bunu başaramadıklarına dikkat çekmektedir. Batı'ya karşı olan bu beğenme ve karşı koyamamayı başarı zanneden çevrelerin varlığından bahseden Arvasi, bu durum içerisinde bulunanların ise onların oyunlarını onların kurallarıyla oynama hevesine kapılarak toplumu yanlış yönlendirdiklerini düşünmektedir.⁷⁴⁶ Arvasi, tüm bu kargaşanın içerisinde asıl yapılması gerekenin, aşağılık kompleksinden uzaklaşıp kendi kültürüne ve milli değerlerine tutunmak olduğunu ancak bunu kimsenin hatırlamak istemediğini anlatmaktadır.

Ahmet Arvasi, Batılılaşmanın yanlış anlaşılması ya da Batı'dan çok Batıcı olma yolunda olanlardan rahatsızlık duymaktadır. Bu rahatsızlığını, Türkiye'de yabancı üniversiteler kurulması için canla başla çalışanlara yönelik yazdığı yazısında görülebilmektedir. ABD'den sonra Almanya'nın da ülke içerisinde üniversite açmasına Türkiye'nin taraftar yaklaşımı onu rahatsız etmiştir. Böyle bir hamlenin iki taraf içinde geçerli olduğunu, o zaman Türkiye'nin de oralarda böyle bir istekle hareket etmesini istemektedir. Sonrasında ise yabancıların üniversite açmalarına izin verme taraftarı olan yetkililere şu soruyu yöneltmektedir: “Doğru söyleyin, yabancılara gösterdiğiniz bu

⁷⁴⁵ Arvasi, “*Medenileşme...*”, s. 105.

⁷⁴⁶ Arvasi, “*Milletlerin...*”, s. 45-48.

müşamahayı, bize de gösterir miydiniz?”.⁷⁴⁷ Arvasi’nin bu sorusunun en önemli nedeni, kendinden olana sırt çeviren ve onu aşağı görenlerin varlığıdır. Başka milletlerin sanat ve bilimde yaptıklarını beğenmek öğrenmek kötü bir şey değildir. Ancak gençleri yetiştirirken sadece başkasından almak, elde kalanları da kaybetmek olacaktır. Aslında ilerlemenin sağlanması demek olan öğrenme; kültür, medeniyet ve dini faktörler dışarıya atılmadan yapılmalıdır. Bunları birlikte ve milli bir hâle getirebilenler gerçek ilerleme ve yenileşmeye kavuşacaklardır.

Ahmet Arvasi kuvveti ve imkânı yeterli olsa hiç durmadan İslam âlemine şöyle sesleneceğini söylemektedir: “Ey, üniversiteleri, akademileri, enstitüleri, dolduran veya işgal eden kadrolar, Batı’nın ilim ve teknolojisi, kültür ve medeniyeti karşısında, asla, ezik, yenik ve teslimiyetçi bir tavır takınmayın. Onları, iyice inceleyin, araştırın, orijinal eser ve hamlelerle ortaya çıkın ve bizi kurtarın. Bırakın dedikoduyu ve didişmeyi, Allah için, millet için, devlet için el ele verin”.⁷⁴⁸ Çünkü Arvasi, Türk milletinin en büyük özleminin, kendi değerlerine yabancı hale gelmeden çağdaşlaşmak olduğunu söylemektedir. Yani Türkler hem milletinden hem de dininden vazgeçmeden çağdaş Türk-İslam medeniyetine ulaşmayı arzulamaktadır. Bu nedenle bir işe girişirken milletin ne istediğine kulak tıkamadan anlayarak hareket edilmelidir. Arvasi yabancı hale gelmeden ve yabancıların esiri olmadan bir araya gelerek kuvvetlenmek isteyen milletin, yabancı olmak demenin yabancıya köle olmak anlamına geldiğini bildiğinden, doğru adımlarla ve milli ülkülerle atılmayan her adımın karşısındadır.⁷⁴⁹ Arvasi, milletin yapısının ve arzusunun ne olduğunu göz ardı ederek Batılılaşma çabasına düşenlerin, bu çabalarının bugüne kadar gerçeklik yaratamamasının nedenlerini anlatmaktadır. Ona göre yanlış adımlarla atılan çağdaşlaşma, Batılılaşma ya da Batılı olma adımlarının yarattığı yanılsamalar, topluma zarar vermiştir ve yabancılışmaya neden olmuştur.

2.2.3. Durmuş Hocaoğlu’nda Kültür, Medeniyet ve Batılılaşma

Kültür ve medeniyet kavramlarının anlamlarına ve kullanımlarına bakıldığında ortak bir tanımlama görebilmek zordur. Durmuş Hocaoğlu ise kültürü “daha ziyade insan tarafından tabiata eklenen her şey” veya “İnsan’a has her türlü maddi ve manevi eylemler ve davranışlar kompleksi” olarak ifade etmektedir. Bu ifade şekline bakılarak

⁷⁴⁷ Arvasi, “*Sahte Dindarlar...*”, s. 178.

⁷⁴⁸ Arvasi, “*Sahte Dindarlar...*”, s. 37.

⁷⁴⁹ Onur, “*Düşünen Adam...*”, s. 183.

onu medeniyetten daha kapsamlı olarak kabul etmektedir. Hocaoglu, kültürü medeniyetten daha kapsamlı olarak ifade ettiği için kültürün iki özelliğine değinilmesi gerektiğini söylemektedir: “1. Kültür, Medeniyet’e göre tarihi hiyerarşi açısından daha öncelikli, daha kıdemlidir. Bu sebeptendir ki, İnsan’ın insan oluşunda asıl faktörün medeniyet değil kültür olduğuna ve ayrıca kültürlerin medeniyetleri, inşa etmekte öncelikli olduğuna hükmedilmesi icap etmektedir. 2. Her medeniyetin bizzarure bir kültürü vardır, ama her kültürün bir medeniyetinin olması böyle bir zaruret intac etmemektedir. Bu sebeptendir ki, medeniyet kavramı altına konamayan birçok şey kültür kavramı altına konmaktadır”.⁷⁵⁰ Aslında medeniyetten söz edebilmek için teknolojiyen felsefeye ve daha birçok alanda ortaya bir şeyler koymuş olmak gerekmektedir.

Türklerin milli karakteri, kültür ve gelenekleri aracılığıyla günümüze kadar aktarılmıştır. Yaşanılan coğrafyalar büyük bir etki bırakmıştır. Türkler geçmiş dönemlerde bir bisikletin üstünde gidiyormuşçasına yaşamışlardır. Çünkü ilerlemediği anda düşeceğinin bilincindedir. Durmuş Hocaoglu bunu şu şekilde dile getirir: “Coğrafya, Türk’ü her zaman için kuvvetli olmak mecburiyetinde bırakmıştır”.⁷⁵¹ Bu nedenle Türkler tarihleri boyunca hareket hâlinde olmuşlardır. Hocaoglu’na göre Türklerin kültürel özelliklerinden olan tesanüt günümüze kadar kendini korumuştur. Herhangi bir ülkesel kriz durumunda kenetlenme bu duruma örnek olarak verilebilir. Bu dayanışma durumu Batılılara kıyasla Türklerde daha kuvvetlidir. Hocaoglu’nun da dediği gibi “Türk kolay-kolay patlamaz”⁷⁵² ve her zorlukta sırt sırta verir. Ayrıca Hocaoglu’na göre hem Batı’da hem de Doğu’da gelenekler aracılığıyla yüzyıllar içerisinde “itaat kültürü” ve “statüko kültürü” ortaya çıkmıştır. Toplum içerisindeki bu katmanlar, normal ve ilahi bir gücün meyvesi olarak algılanmış ve bundan ötürü toplumdaki her bireyin bir rolü olmuştur. “Eski Türklerdeki baba kültü,” yönetilenlerde kut olduğuna duyulan inanç gibi örnekler verilerek çoğaltılabilecek olan bu durum kültür unsurlarındandır.⁷⁵³

“Tarih (ve kültür) bir süreklilik’tir. Akıyla, karasıyla, yaşıyla kurusuyla, zaferleriyle, mağlubiyetiyle(...) hepsi bende’dir, ben hepsinden bir parçayım(...) Ben, Oğuz Han’la Asya Bozkırlarını zaptettim, Kürşad Tekin ile Vey nehri kıyılarında vuruşarak öldüm, Alparslanla Anadolu’yu fethe çıktım, Salahaddin ile haçlılara karşı

⁷⁵⁰ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 84.

⁷⁵¹ Hocaoglu, “Devlet ve Meşriyet, Kut ve Töre”, *Muhalif*, S 20, Y 1, 02-08.16.2000, s. 11.

⁷⁵² Hocaoglu, “*Devletçilik...*”, s. 307.

⁷⁵³ Durmuş Hocaoglu, “Elitler ve Halk; Kültür ve Siyaset”, *Köprü*, S 67, Yaz (Temmuz-Ağustos-Eylül), İstanbul 1999, s. 57.

vuruştum; Fatih oldum İstanbul'a girdim, İbrahim oldum çıldırdım(...) Ben, Türk'üm, tarihin henüz bilinmeyen eski, çok eski devirlerinde İç Asya'da gözlerimi açtım; başımı taşlara vura-vura çalkalandım, İslam oldum şerefledim, Müslüman-Türk oldum; o diyar senin bu diyar benim, koştum durdum, hükmettim, hükmedildim, yendim, piştim, süzüldüm ve Millet oldum(...)”,⁷⁵⁴ Durmuş Hocaoglu'nun bu sözlerinden anlaşılması gereken ise Türkler tarihi süreçleri sayesinde bugünkü kültür ve medeniyetlerini inşa edebilmişlerdir. Ayrıca bunun içerisinde İslam'ın yeri ve konumu kesinlikle ayrı düşünülemeyeceği gibi İslam besleyici bir kaynak olmuştur. Bunda en önemli nedenlerden birisi ise Türkler İslam'ı zorla benimsememiş olmasıdır. İslam'la tanışmalarının ardından uzun bir süreçle birlikte kademeli gerçekleştirilen bu benimseme toplumda kopukluk meydana getirmemiştir. Hocaoglu'nun da kabul etmiş olduğu Türk Müslümanlığı kavramı, Türk gelenek ve kültürünün bir ürünüdür. Çünkü her topluluğun birbirinden farklı İslam düşüncesi mevcuttur.

Durmuş Hocaoglu “Kültürün Sert Unsurları –veya Kısımları” kavramları üzerinde sıkça durmuştur. Bu kavramların tabiri ise Sir Frederic Charles Bartlett'a⁷⁵⁵ aittir. ⁷⁵⁶ Hocaoglu, “Kültürün en zayıf noktaları” olduğunu söyleyen Mümtaz Turhan'ın⁷⁵⁷ ifadesi ile kavramı açıklamıştır: “Kültürün ‘sert tarafını’ teşkil eden, değişimleri veya değiştirilmeleri hususunda daima büyük bir mukavemet gösterilen bu unsurların, kültürün özüne ait bulunmaları ve onun faaliyetleri, ârızasız işlemesi ve verimliliği bakımından hayatî bir ehemmiyeti haiz olmaları zarurî değildir. Bilâkis bunlar, kültürün devamlı, verimli olması, iyi işlemesi itibarıyla lâkayit kalınabilecek, hattâ çok defa teferruattan sayılabilecek unsurlardandır. Bununla beraber bu unsurlar, bir grubu veya cemiyeti diğerlerinden bariz bir şekilde ayırmaları, sembolik bir mahiyeti haiz olmaları bakımından bütün kültür mensuplarının ruhî hayatları, temayül ve alâkaları bunların üzerinde toplanmakta, böylece şiddetli his ve heyecanlarla karışık birer ruhî kompleksin timsali haline gelmektedir. Bu suretle dikkat ve alâkaları en çok kendi üzerlerine çekmeleri itibarıyla bütün cemiyet, bunların üzerine titremekte ve bunlara karşı hassas davranmaktadır”.⁷⁵⁸ Hocaoglu, bir kültürün kılık kıyafetinin önemli

⁷⁵⁴ Durmuş Hocaoglu, “Türk Müslümanlığı Üzerine Bazı Notlar”, *Köprü*, S 66, Bahar (Nisan-Mayıs-Haziran), İstanbul 1999, s. 13.

⁷⁵⁵ Sir Frederic Charles Bartlett (2 Ekim 1886- 30 Eylül 1969), Büyük Britanya'da bilişsel ve deneysel psikolojinin öncülerinden olan İngiliz bir psikologdur. Cambridge Üniversitesi'ndeki deneysel psikoloji laboratuvarının önde gelen isimlerindendir. New World Encyclopedia, “Frederic Bartlett”, https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Frederic_Bartlett, (Erişim Tarihi 15.04.2022).

⁷⁵⁶ Durmuş Hocaoglu, “‘Kültür Savaşı’ ve Kültürün Sert Bir Unsuru: Başörtüsü”, *Yeniçağ*, 11 Şubat 2008, s. 8.

⁷⁵⁷ Bkz. Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Altınordu Yayınları, 2007.

⁷⁵⁸ Hocaoglu, “Laisizm...”, s. 184.

kimlik unsuru olarak “sert kültür unsuru” kategorisinde değerlendirmektedir. Ayrıca Hocaoglu, toplumların kıyafetlerinin, yazısının veya müziğinin onur ve kuvvet anlamına gelmediğini asıl kuvvetin bilim ve sanayi ile birlikte eğitimde olduğunu anlatmaktadır. Hocaoglu’nun yazılarına dikkat edildiğinde karşıt gibi görülen bu düşüncesinin nedeni kılık kıyafet, müzik ve alfabenin “kültürün sert unsurları” olmasına rağmen kökünü tahrip etmeden gelişme ve yenilenmeye açık olmalarıdır. Ancak milleti yalnızca bunlarla ileriye götürmenin imkânsızlığı, bu unsurları örnek alınan bir medeniyetinde kötü taklidi yapmanın saygı kazandırmayacağı hatta bu yolla köke kadar inen değişikliklerin kayıplara sebep vereceğini düşündüğü söylenebilmektedir.⁷⁵⁹ Yazarın söylemek istediklerine dikkat edildiğinde Batılılaşma her zaman kötü sonuçlara neden olmamaktadır. Yalnızca üstün körü, köküne inilmeden ve taklitten öteye gidilmeden yapılanlar milli kültüre zarar vermektedir.

Durmuş Hocaoglu, kendisi tarafından kullanıldığını söylediği “Kültürün Çekirdek (Nüve) Unsurları” kavramı, “Çekirdek kültür unsurları, sert unsurlardaki semboller tarafından çok çarpıcı bir şekilde dışa vurularak ifade edilen ve arka-planda duran asıl ve temel kültür unsurlarıdır”. Bu unsurlar kültürün yalnızca simgesi değil aynı zamanda altyapı unsurlarıdır. Bu unsurlar, bir toplumun öteki toplumlardan ayrı tutulabilmesine ve benliğini korumasına yaramaktadır. Eğer bu unsurlar tahribata uğrarsa toplumun benliği ve devamlılığı zarar görecektir.⁷⁶⁰ Hocaoglu’nun kültür alışverişine karşı olmadığı ancak bu alışverişin çekirdek unsurlara geri dönülmez zarar verilmeyecek şekilde yapılmasına taraf olduğu sezilmektedir. Farklı bir kültür unsurunu milli kültür hâline getirebilen kültürün doğru yolda olduğunu düşünebiliriz.

Durmuş Hocaoglu “Kültür Savaşı” kavramıyla ise kendi kültür unsurlarından ayrılmayı ifade etmektedir. Kısaca bu savaş oldukça zorludur. Sebebi ise yok olan ya da rayından çıkan dengelerin düzelmesinin ve meydana getirdiği gediklerin kapanmasının zor olmasıdır. Yani toplumsal yaşamdaki bir kesim yahut grup, yoğun anlamda ikincileştirme ve geciktirmeye uğrarsa bu yaşadıklarını atlatıp kapatması ve ilerleyebilmesi güçtür. Bunun bu şekilde olmasının nedenini ise Hocaoglu “Bir iktidar mücadelesidir ve iktidar da hiçbir zaman gönüllü feragatı kabul etmez” şeklinde açıklamaktadır. Hocaoglu bu “kültür savaşına” bir örnek olarak ülke içerisinde yaşanan başörtüsü sorununu vermektedir. Başörtüsü dini bir anlam ifade ettiğinden laik ülke için

⁷⁵⁹ Macit, *a.g.t.*, s. 103.

⁷⁶⁰ Durmuş Hocaoglu, “Kültür Değişimleri; Kültürün ‘Sert’ ve ‘Çekirdek’ Unsurları”, *Ayyıldız*, 20 Şubat 2000, s. 9.

gericilik şeklinde algılanmış ve dinle devlet meselelerini ayırt etmenin yolu olarak görülmüştür. Bu yanlış tutunanlar başörtüsü önünde durarak gençleri ötekileştirmiştir. Bu yüzden Hocaoglu'nun ifade etmiş olduğu “kültürün sert unsurlarından” birisi başörtüsüdür.⁷⁶¹ Ayrıca Hocaoglu, Türk kültüründe meydana gelen en büyük yıkım kaynaklarından birisinin “yılbaşı” ve “yılbaşı kutlamaları” olduğunu söylemektedir. Ona göre kültürün değişme aşamalarından çabuk etkilenen sembolik statüde olanlardır. Sembolik dedikleri ise önemsiz gelse bile en mühimleridir. Çünkü onlar kültürü simgelemektedir. Bu sebeple bu kültür öğelerinde meydana gelen herhangi bir tahribat toplumsal zarara neden olmaktadır. Üst üste ve sıklıkla meydana getirilen kültür öğelerinin çöküşü kültür tahribatı ile neticelenmektedir. Hocaoglu bundan dolayı “Yılbaşı” mevzusunu basite indirgememektedir.⁷⁶² Bakıldığında geçmiş zamanlardaki modernleşme çabalarında yapılan küçük değişimler denilen değişimlerin bugünkü toplumun büyük çoğunluğunu kendi kültür ögesinden uzaklaştırmıştır.

Durmuş Hocaoglu, “Bir medeniyet nasıl biter?” sorusuna şu cevabı vermektedir: Kendini tam görmek, tekrara girmek, ilimden uzaklaşmak, hikmete yanaşmamak, gelişen dünyaya ayak uydurmamak ya da uyduramamak, mücadele etme gücünü yitirme, fukaralığı fazilet görme, ihracattan çok ithalata yönelme(...) gibi yanlışların bazılarını veya hepsini birden yapmak sona giden yolun kapısını aralamaktır.⁷⁶³ Bu yüzden Türk kültür ve medeniyetine sahip çıkılmalı ve Hocaoglu'nun söz ettiği yanlışlardan kaçınılmalıdır.

Durmuş Hocaoglu, Tanzimat Dönemi itibarıyla Türk toplumunda meydana gelen değişimlerin neticesinin üzücü ve hüznü olduğunu söylemektedir. Tüm yapılan değişikliklerle halkın geçmişi ve gelenekleriyle olan bağlarının kopma noktasına geldiğini düşünmektedir. Yapılanlar bir anlamda kültür tahribatına neden olmuştur. Hocaoglu, tüm bu yapılanların başarı olarak adlandırılmasına karşılık, “Cumhuriyet tarihimiz, dünya ölçeğinde, bir başarısızlık tarihidir” demektedir. Hocaoglu, dünya ile kıyaslandığında ortaya çıkanın, görülmek istenenden oldukça farklı olduğunu düşünmektedir. Ona göre tüm bu başarısızlığın asıl sebebi ise aydın konusunda yaşanan eksiklik ve bundan dolayı meydana gelen anlaşılmama problemidir.⁷⁶⁴ Ayrıca Hocaoglu'na göre Türk kültür ve medeniyeti denildiğinde İslam dininin kabulü ve

⁷⁶¹ Hocaoglu, “‘Kültür Savaşı’ ve Kültürün Sert...” , s. 8.

⁷⁶² Hocaoglu, “Devletçilik...” , s. 65.

⁷⁶³ Durmuş Hocaoglu, “Dünya’dan Kaçış’tan Görgüsüz Tüketiciler Olarak Dünya’ya Dönüş”, *Yeniçağ*, 21 Eylül 2008, s. 8.

⁷⁶⁴ Hocaoglu, “Laisizm...” , s. 221.

etkileri göz ardı edilmemelidir. Ancak İslam âlemi tüm çabalarına rağmen yüzyıllardır Batı karşısında geri gitmektedir. Bu gidişatın yarattığı cehaletin neticelerini ise halk, kültür ve devlet çekmektedir. Hocaoglu, bu neticelerden en kötüsünün “medeniyetlerin çöküşü” olduğunu söylemektedir. “Kelimenin tam manasıyla konuşacak olursak artık bugün bir İslam Medeniyeti kalmamıştır” demektir. Bunun sonucunda ise İslam bölgeleri “Lümpen Batılılaşma” evresini yaşamışlardır. Hocaoglu, İslam ülkelerindeki bu süreçte Batılılaşma çabasına doğrudan giren ve Batı’yı reddedip İslam’ı ön planda tutan ülkelere örnek olarak Türkiye’yi vermektedir. Türkiye’yi Batı’ya açıklığı had safhada olan şeklinde ifade etmektedir. Belki de gösterilen çabanın arkasındaki gerekçenin, yenilmenin verdiği eziklik veyahut bir daha bu duruma düşmeme arzusu olabileceğini dile getirmektedir.⁷⁶⁵

Durmuş Hocaoglu’na göre Osmanlı Döneminde Batılılaşma sürecinin başlarında aydınların asıl amacı, içten bir şekilde yurdu kurtarma ve bozulan düzeni tesis etmektir. Fakat süreç içerisinde bu düşüncelerde radikal değişiklikler meydana gelmiştir. İlk temaslar, askeri ve siyasi mevzularda bürokrasi aracılığıyla halledilirken sonrasında aydınların işin içine girmesiyle Batı’daki düşünceler felsefi bir altyapı oluşturmada ya da derinlemesine düşünülmeden tesir etmeye başlamıştır. Hocaoglu Batılılaşmanın, Batı karşısındaki geri kalmışlık hissinin aşılabilmesi için tek çare olarak algılandığını söylemiştir. Batılılaşma için yapılanlar, başlarda fark edilemeyen sonraları ise derinlere işlenen bir radikal değişimler dizisine neden olmuştur. Hocaoglu’na göre bu temel değişikliklerin belirgin özelliği, yukarıdan inme, vatandaş ve entelektüellerin dışında topluma dikte edilen kısaca devletin gücüyle ve eliyle zoraki bir şekilde uygulanmış olmasıdır.⁷⁶⁶ Osmanlı’da Batılılaşma hareketlerinin başlangıçta “ihya-yı nizam” şeklinde ortaya çıktığını sonrasında ise “ilga-yı nizam” hâlini aldığını söyleyen Hocaoglu, buna Tanzimat Fermanı’nı örnek olarak vermektedir. Bu örneğinin sebebi ise İslam dininin şartları üstüne teşekkül etmiş olan ülkenin bu şartlarının, aslında bir zaaf olduğunun kabul edilmesidir. Hocaoglu’na göre ferman bir anlamda, dini hukuktaki uygulamanın aksine Müslüman olan ve olmayanı eşit görmesi nedeniyle şeraitten aykırı hareket edilmesinin önünü açmıştır.⁷⁶⁷ Aslında Tanzimat Dönemi, Batılılaşma hareketlerinin ivme kazanması anlamına gelmiştir. Bu zamana kadar yapıla gelenler artık katlanarak ve resmi bir hâle getirilerek hızlanmıştır. Ancak Hocaoglu, yapılan bu

⁷⁶⁵ Durmuş Hocaoglu, “Cehâlet Faturası; İslâm Medeniyeti’nin Çöküşü ve Lümpen Batılılaşma”, *Yeniçağ*, 03 Ekim 2008, s. 6.

⁷⁶⁶ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 9-12.

⁷⁶⁷ Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 165.

yeniliklerin ne kadar biz ya da ne kadar onlar şeklinde düşünülmeden hayata geçirilmesinin, topluma ve kültüre verdiği zararı hesap etmektedir. Bakıldığında Batılılaşma serüveninin ilklerinin yukarıdan inme bir şekilde gerçekleştiği görülebilmektedir. Bundaki asıl gaye ise Hocaoglu'nun da söylemiş olduğu gibi kendini aşağı ve geri görerek ilerleme kaydedilmesini sağlamak değil, siyasi yaşamdaki gücünü dünyanın değişen şartları nazarında geri kazanabilmektir.

Batılılaşma, ilk olarak payitaht ve şehirlerde, maddi anlamda toplumun üst kesiminde görülmüştür. Kültür ve din, İstanbul'un yüksek kesiminde kendini gösteren Batılılaşma furyasından korunabilmek amacıyla savunma pozisyonu almıştır. Tüm savunmalara rağmen Batılılaşma etkisini arttırmıştır. Kültür, gelenek ve dini olgularının gerilemesi seneler sürmüş ve yaşayabilmek için kendini köylere atmıştır. Batılılaşma her şeyi değiştirmesine rağmen köylerde ve taşrada, gelenek ve din şeklen dahi olsa yaşayabilmiştir. Durmuş Hocaoglu anlattığı bu süreçlerin sonucunda, "Müslümanlık can havliyle, Taşra'ya ve Köy'e özellikle Köy'e 'sığındı', 'iltica etti'" ⁷⁶⁸ demiştir. Hocaoglu, köylerin ya da taşranın tarih boyunca sığınma ve kaçış yeri olduğunu söyler. Bu nedenle toplumun hafızasının son durağı ve devamı buralardır.

Batılılaşma süreci sabit bir şekilde ilerlememiştir. Bu hareket, toplumun yaşamında değişiklikler meydana getirse dahi hemen kabul görerek yoluna devam edememiştir. Durmuş Hocaoglu, bunun bir "Bumerang Tesiri" olduğunu ifade etmektedir. Bu tesir ise Batılılaşmayla birlikte değişen sistemde yetişmiş olan aydınlardan geri gelen tepkilerdir. Aydınların yetiştiği ve içerisinde yaşamalarını sağlayarak biraz da olsa konuşabildikleri bir ortam yaratılmış olmasına rağmen Batılılaşmanın alıp götüreceklerinin ve toplumsal zararlarının neler olduğu konusunda konuşan aydınlar da yetişmiştir. Sonraki dönemlerde ise bu fikir ayrılıkları derinleşerek siyasi görüş farklılıkları hâlini almış ve Cumhuriyet Dönemi'nde dahi kendini göstermiştir. ⁷⁶⁹ Ayrıca Batılılaşma sürecinde üst kademenin eliyle hareket edilmesi ve kültür öğelerinde meydana getirdiği değişiklik dikkat çekmiştir. Zaman içerisinde Batılılaşmayan kimse kalmadı demek yanlış bir tabir olmayacaktır. Bunun karşısında veya yanında durulmasının hiçbir önemi yoktur, Batılılaşma az ya da çok toplumu etkilemiştir. Bu yüzden Batılılaşma çabaları ve tartışmaları iki yüzyıldır devam etmektedir. Batılılaşma konusunda toplumsal kabuller kadar karşı durulması da söz

⁷⁶⁸ Hocaoglu, "*Düşük...*", s. 141.

⁷⁶⁹ Hocaoglu, "*Laisizm...*", s. 180.

konusudur. Yine de bu tartışma ve kabullerin olduğu zaman içerisinde, hatta şu an da bile Batılılaşma devam etmektedir.

Batılılaşma ve toplumların hızla küreselleşmelerinin birçok sonucu ortaya çıkmıştır. Birçok faydası olmasına rağmen kültür ve halk üzerinde geri döndürülemeyen zararlarının da bulunduğu reddedilemez. Bunlardan birisi de aile kurumunun, çökmesi şeklinde ifade edilebilecek bir dönüşüm içine girmesidir. Durmuş Hocaoglu modern toplum yaşamlarıyla birlikte; çocuk yapmama, nüfusun azalması, nikâhsız ilişkilerin çoğalması hatta bunun normal olarak algılanması, “pedofili ve ensest”in resmi olmasa dahi meşru gibi algılanması, ayıp olarak ifade edilenlere ayıp demenin dahi yanlış görülmesi gibi örnekler vermektedir.⁷⁷⁰ Batı’dan alınan öğelerin çokluğu nedeniyle tüm dünya bu gibi dönüşümler yaşayarak kendi toplumundan uzaklaşmaktadır. Aslında Batı (Avrupa) ve Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) küresel olarak kültür değişimleri yaşattığı tabii bir gerçektir. Bu durumu Hocaoglu, “kombine teori” ile şöyle anlatmaktadır: “Amerika’nın yüksek potansiyelinin hâsıl etmiş olduğu cazibe alanı, kendisini, diğer toplumlar üzerinde uygulamış olduğu çekim kuvveti ile açığa vurmaktadır”. Bu duruma, dünya üzerinde maruz kalmamış olan hiçbir topluluk yoktur. Bunun nedeni ise Batı kültürünün diğer kültürler üstünde kendisini gösteren bir pusula gibi olmasıdır. Bu etkilenme herkesi etkilediği gibi hızı da günden güne katlanarak artmaktadır.⁷⁷¹ Etkinin ve dönüşümün yoğunluğuna rağmen her toplumun kendisine ait gelenek ve kültürünün bu dönüşümden aynı şekilde olmasa bile en az zarar görmüş hâlde ya da tahribata uğramadan çıkabilmesi halk ve yöneticilerin birlikte hareket etmelerine bağlı görülmektedir.

Tarihsel süreçlerin ve kültürel oluşumların bugüne kadar aktarıldığını bilmekteyiz. Durmuş Hocaoglu, “gladio kültür”⁷⁷² özelliklerine sahip Türklerin, “sofistike vendettor kültür”e⁷⁷³ dayanan Avrupalının zihin dünyasını anlamlandırmakta

⁷⁷⁰ Durmuş Hocaoglu, “Modernite ve Aile”, *Yeniçağ*, 18 Nisan 2008, s. 6.

⁷⁷¹ Hocaoglu, “*Elitler ve Halk; Kültür...*”, s. 80.

⁷⁷² “Gladio Kültürü’nün nevi şahsına münhasır meziyetleri vardır: Mertlik, cengâverlik, ahde vefa, meşru bir gerekçeye müsteniden ve yüzden vuruşma, arkadan vurmama, düşene, aman dileyene, teslim olana vurmama gibi. Çünkü Gladio –yani Kılıç- bunu gerektirir ve bunun için, gladiator, sıkı ve sert dövüşür, ama adildir; nitekim Şark’ta Alp’lik, Garp’ta Şövalyelik, gladiatorluktan gelir(...)” Bkz. Durmuş Hocaoglu, “Gladio Kültürü, Vendetta Kültürü ve Türkler”, *Yeniçağ*, 04 Temmuz 2008, s. 6.

⁷⁷³ “Vendetta Kültürü’ne gelince: Vendettor, ismiyle müsemma, ‘müntakim’dir; yani intikam alıcı. Vendettorlar arasında farklar olmakla birlikte hemen bütün vendettorlar, gladiatorların mertlik, cengaverlik, ahde vefa, meşru bir gerekçeye müsteniden ve yüzden vuruşma, arkadan vurmama, düşene, aman dileyene, teslim olana vurmama gibi temel ahlaki prensiplerini ihlal ederler; zira, transandantal ahlaki prensipleri yoktur; mert değil, hilekarlardır(...) Gücü asıl meşruiyet kaynağı olarak aldıkları, güce taptıkları ve transandantal ahlaki prensipleri bulunmadığı için, vendettorlar, güçlü gladiatorlar önünde eğilirler; eğilmekten küçüklük hissi duymazlar –zaten küçüktüler de aslında.”. Durmuş Hocaoglu, “Gladio Kültürü, Vendetta Kültürü ve Türkler”, *Yeniçağ*, 04 Temmuz 2008, s. 6. “Sofistikasyon”

zorlandığını, bazı anlarda ise hiç anlamamakta olduğunu söylemektedir. Bunun altında yatan neden ise Türklerin düşman denildiğinde karşısında silahı ile dikilmiş olanı kabul etmeleri gibi kültürel özellikleridir. Çünkü merhamet etmek Türk kültürünün ana noktasıdır. Hocaoglu, bu konuya bir misal olarak, “gladio kültürü”nün iyi askerleriyle bilinmesine rağmen diplomasi yeteneklerinin zayıf olmasını örnek göstermektedir.⁷⁷⁴ Türklerin tarihine bakıldığında bunun birçok örneklerini görülebilmektedir. Bu yüzden birçok noktada birbirine zıt olan Batı ve Türk zihin yapısının birbirini anlayabilmesi güçtür.

Hocaoglu, Batılılaşmanın “Lümpen” ve “Rasyonel” olarak iki türde gerçekleştiğini düşünmektedir. “Lümpen Batılılaşma”; üstyapı kurumlarını dikkate alarak üretimden ziyade tüketime odaklanmak, fikri altyapısına yönelmeden yüzeysel yaklaşmak, üzerindeki ezik olma psikolojisini atamayıp kendi kültüründe geri dönülemez hasarlar bırakmaktır. “Rasyonel Batılılaşma” ise tam tersine Batılılık fikrinin altyapısını anlamak ve buna göre akılcı bir yol izlemek; tamamıyla yok saymak yerine kendisine uygun hâle getirmektir.⁷⁷⁵ Bu iki terim arasındaki anlam ve uygulama farkı, toplumsal ve kültürel hayatı derinden etkilemektedir. Türkiye’ye örneğinde ise Batı ile uzun süreli bir geçmişi olmasına rağmen bunu fikren benimseyip yaşamına yedirebilme konusunda başarılı olduğu söylenememektedir. Türklerin Batılılaşma serüvenine ve günümüzdeki ilerlemelerine bakıldığında “Lümpen” Batılılaşma terimine uygun olduğu görülmektedir.

Durmuş Hocaoglu, modernite ve modernizm terimlerinin ön yargısız bir şekilde ele alındığında zengin ve yüklü bir içeriğinin olduğunu görüleceğini söylemektedir. Ancak Hocaoglu’na göre Türkiye içerisinde “Muhafazakâr İntelijansiya” modernizm terimine bir ideoloji şekliyle yaklaşarak onu “dini sapma, din-karşıtlığı” şeklinde ele almaktadır. Modernizmin Türkiye’de olduğu gibi Batı’da da dini sapma anlamına geldiği görülmektedir. Aslında genel anlamıyla modernizm ve modernite, “kendisinden önceki ile niceliksel bir farklılık arzeden bir hale, radikal bir keyfiyet değişimine tekabül etmektedir”. Her iki kavram da kendinden evvelkinden radikal anlamda farklı

şeklinde, menfi bir mana taşıyan(...) felsefe Grekler’den İslam âlemine geçerken bu terim de ‘safсата’ şeklinde intikal etmiş oldu; hepimizin bildiği safсата; ‘boş söz’ yani. Böylece sofist denince akla gelen, bu mefhumun muhtevası olur olmuştur: Boş söz eden adam. Fakat bu kadar basit değil(...) Adamlar işi iyi biliyorlar; iyi felsefe biliyorlar, iyi filozoflar; alt etmesi öyle kolay değil, bu sebeple de ciddiye alınmaları gerekiyor(...).” Bkz. Durmuş Hocaoglu, “Türkler ve Sofistler”, *Yeniçağ*, 07 Temmuz 2008, s. 7.

⁷⁷⁴ Durmuş Hocaoglu, “Türkler Tabî ki Bir ‘Millet’; Ama Yine de Bir Problem Var”, *Yeniçağ*, 18 Temmuz 2008, s. 6.

⁷⁷⁵ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 218.

olabilmeyi istemektedir. Ancak günümüzde bu iki terim “Batı Modernitesi” anlamını almaktadır. “Batı Modernitesi” anlamı ise “Batı-tarzı dünyevileşme”dir. Bu yaşam tarzı ise yaşadığımız dönemde de görüldüğü üzere Batı kültürünün küresel olarak yaygınlaşmasıdır.⁷⁷⁶ Daha önce görülmemiş şekilde Batı kültürü ve yaşam tarzı, toplumları dönüştürmüştür ve dönüştürmeye devam etmektedir. Ancak Hocaoglu’na göre Batı’nın tüm dünyaya yaymış olduğu Batı Medeniyeti sonsuz ve tek değildir. Bu nedenle bir gün bu durum aşılabilecek, yeni türlerle ve yeniliklerle karşılaşılacaktır. Eğer bunda da İslam dışarıda bırakılacak olursa İslam âleminin geleceği çok zorlu olacaktır. Hocaoglu, tüm dünyanın “tekilleşmekte” olmasının ve eskisi gibi içine kapanarak izole olmasının imkânsızlığına dikkate çekmektedir. Hocaoglu’na göre tıpkı Batı’nın yapmış olduğu gibi herkesi içine alacak ve “şarklılaşma problemi” meydana getirecek kadar kuvvetli bir medeniyet ortaya konulmazsa, İslam genel anlamından uzaklaşacak ve ikinci derecede folklorik bir nitelik statüsüne geçecektir.⁷⁷⁷

Durmuş Hocaoglu’na göre modernite, tam anlamıyla dinsizlik kabul edilmese bile, dini yok hükmüne alarak dine başvurulmayan ve aranmayan bir dünya modeline dönüşmüş ve bu nedenle tıkanmıştır. Aslında bireyler ve toplumlar için birçok fayda sağlayabilecek olan modernite, kayıpları ile dikkat çekmektedir. Hocaoglu, kayıp verdirme gücünün fazla olmasının sebebinin ise “Merkeze, bağımsızlık ve hürriyetin mutlaklaştırılması durumunda, ‘Bağımsızlık, kendini mutlak kabul ederse, tersine dönüşür’” sözünü dile getiren Karl Jaspers’in⁷⁷⁸ haklılığı üzerinden dile getirir. Yani bu düşünceyle oluşmuş bir toplum, hiç kimseye hesap vermeyerek “kendi-kendisini ilahlaştıran bir insanlık tipi yaratmak suretiyle,” insanca duygulardan yoksun kalarak yok olmaya ve çözülmeye gidişi hızlandıracaktır. Hocaoglu tüm bu söylediklerinin çözümü için moderniteye sınıksız tutunmayı bırakarak, neden var olduklarını kavramak suretiyle Tanrı’ya yönelmeleri ve dini dışarıda bırakmayacak bir modernite kavramını ortaya çıkarmaları gerektiğini anlatmaktadır.⁷⁷⁹ Ancak Hocaoglu’na göre Türk modernleşmesi denilebilecek bir şey hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Bundan dolayı bu konuyu tartışmanın, var olmayan bir şeyi tartışmaya açmak olduğunu söylemektedir. Türkiye’deki örneklerinin ise “Bir modernleşme kopyasıdır, bir sanki modernleşmedir” şeklinde anlatmaktadır. Bu yüzden Türkiye’deki örneklerine ancak “lümpen”

⁷⁷⁶ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 212-215.

⁷⁷⁷ Hocaoglu, “Laisizm...”, s. 425-428.

⁷⁷⁸ Geniş bilgi için bkz. Karl Jaspers, *Felsefeye Giriş*, Çev. Mehmet Akalın, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981.

⁷⁷⁹ Durmuş Hocaoglu, “‘Tanrısız Modernite’den ‘Yeni Modernite’ye”, *Yeniçağ*, 16 Mayıs 2008, s. 6.

modernleşme denilebileceğini düşünmektedir.⁷⁸⁰ Hocaoglu, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu konuma baktığında "Yarı-Modernite Fazı"nda olduğunu söylemektedir. Bu faz ise modernite aşamasına geçilmek üzere olunan noktada kalmaktır. Bundan dolayı siyasi yaşam bunun ağrılarını çekmeye devam etmektedir. Hocaoglu'na göre modernite öncesi hâlâ kendini devam ettirirken moderniteyle gelenlerde ne tam oturtulabilmiş ne de gelmesi engellenebilmiştir.⁷⁸¹ "Türkiye, çağdaş olmadan modern olabilir mi, yani, modernlik'e ulaşabilmesi için çağdaşlık'ı by-pass geçebilir mi, yoksa, bunun aksi, bir zaruret midir?" Hocaoglu, bu sorunun cevabını irdelemektedir. Ona göre çağdaşlaşmadan modernleşmek, uygulamada imkânsız bir eylemdir. Modernite, çağdaşlığın bir ileri seviyesidir. Türkiye, daha çağdaşlaşma sancıları içerisinde ve bunu gerçekleştiremeden modernliğe geçmeye çalışması ise sıçrama anlamına gelmektedir.⁷⁸² Bu ise gereken aşamaların halledilmeden yapılamayacağı gibi yapılsa bile gerçeklikten oldukça uzak olacaktır. Bunun yolu ise kademe kademe ilerlemektedir. İlk olarak neden çağdaşlığın gerçekleştirilemediği sorunu halledilmelidir ki milli Batılılaşma gerçekleştirilebilsin.

Hocaoglu'na göre Türkiye'nin içinde bulunduğu en mühim sorunlardan birisi de çağdaşlaşma sorunudur. Hocaoglu, çağdaşlaşmayı Avrupa'nın evrensel değerlerinin kültürde bozulmaya yön vermeden gerçekleştirilmesi olarak özetler. Bu ise özellikle sanayi ve demokratik manadadır. Hocaoglu'na göre çağdaşlaşma ile birlikte ülke ve İslam dünyada hak etmiş olduğu yere gelebileceğinden gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle milli mutabakat çağdaşlaşabilmenin ana unsurudur. Milli mutabakat ile birlikte kültürel kayıplar olmadan birbiriyle bağlantılı adımlar atılarak modern dünyanın var etmiş olduğu gelişmelerden yararlanılması sağlandığı gibi Batılılaşma serüveni boyunca yaşanan kayıpların tekrarının ve geri dönülemez bir şekilde yaşanmasının önüne geçilmiş olacaktır. Hocaoglu'nun çözümü basittir: Geri kalma, yetiş ama kayıp da verme.⁷⁸³

Durmuş Hocaoglu'na göre modernitenin en genel açıklaması, "İnsanın insan ile ve eşya ile yepyeni, daha öncekilerin hiçbirisine benzemeyen, kendisinden öncekilerin hiçbirisinin tekrarı ve kantitatif olarak daha ileri görülmüş şekli olmayıp, kalitatif olarak onu aşan ve mahiyet itibarıyla de radikal bir şekilde farklı yeni bir ilişkiler ağı

⁷⁸⁰ Durmuş Hocaoglu, "2023 Senesinde Türkiye Mevcut Olmayabilir", *2023-İkibinyirmüç*, S 101, 15 Eylül 2009, s. 32.

⁷⁸¹ Durmuş Hocaoglu, "Siyaset'te Gergin Beklenti", *Son Çağrı*, 24 Nisan 1997, s. 5.

⁷⁸² Hocaoglu, "*Laisizm...*", s. 319.

⁷⁸³ Hocaoglu, "*Düşük...*", s. 154-155.

kurması”dır. Eldeki geçerli modernite ise Batı modernitesidir.⁷⁸⁴ Modernite, bir açıdan da Batı’nın dünyaya kültürel ve siyasi yönden etkisini silahlı kuvvetlere başvurmada sağlaması anlamına gelmektedir. Batı’nın medeniyet özellikleri öteki kültürlerin tahribatına sebebiyet vermiş ve pek çoğunu yok olma yoluna sürüklemiştir. Batı’nın elinde bulundurduğu bu kuvvetin kaynağı ise bilimde olan ilerlemesidir. Bu yüzden Hocaoglu’na göre varılması gereken nokta Batılılık değil, Garplılık’tır. Garplılaşmak bir anlamda, yaşanan zamanlar içinde bir mecburiyet hâlini almıştır. Onun açıklamasına göre Batı bir coğrafi ifadeyken Garp kültürü temsil etmektedir. Batılı olmak doğuştan bir özellik iken Garplılık alınan ve alınabilir bir özelliktir. Batılılık yalnızca içinde bulunan Batılıları kapsarken Garplılık herkesi kapsar. Hocaoglu bir düşünce, var olma tarzı ve yaşama biçimi diyerek anlattığı Garplılığın, doğru adımlar atılması hâlinde elde edilebilirlik niteliği taşıdığını söyler. O, bunun “sentetik-milli Batılılık” şeklinde de adlandırılabileceğini eklemektedir. Yani Garplılık ve “sentetik-milli Batılılık” bir anlamda kazanılma zorunluluğunu da içermektedir. Hocaoglu’nun demek istediği Garplılaşırken milli unsurları kullanmak doğru bir yol izlemenin ilkesi olmalıdır. O, Garplılıkla çağdaşlık kelimelerini eş anlamlı kabul eder ve formülü basittir: “Çağdaşlaşmak, yani, Garplılaşmak; ya da diğer adıyla Milli Sentetik Batılılaşma’yı gerçekleştirmek”.⁷⁸⁵

Durmuş Hocaoglu, Galatasaray’ın kazandığı UEFA kupasının ülke içerisinde sevinçle karşılaşmasının altında yatan nedeni, Batılılaşma karşısında kendini kabul ettirme durumuna örnek olarak anlatmıştır. Hocaoglu’na göre “Hassaten ‘yabancılaşma’ (alienation) süreci geçirmiş ve ‘mankurtlaşmış’; ve bir idol, bir fetiş, bir saplantı haline dönüştürdükleri ‘Batı’ ile ilgili her şeyi, hiçbir seçme ve süzme işlemine tabi tutmadan şehvani bir ihtiras ile arzulayan bir kesim için, bu cihanda hiçbir şey, Batılılar –özel halde Avrupalılar- tarafından ‘kabul edilmek’, lütfen ve keremen onlardan birisi addedilmek kadar kıymetli olamaz”.⁷⁸⁶ Tüm bu yaşananları, Batılılaşmaya daha doğrusu Batı’nın karşısında kendini kabul ettirme arzusuna bağlamaktadır. Aslında Hocaoglu, çağdaşlaşma ve modernleşme kavramlarının önemli farklarını şöyle anlatmaktadır: “Çağdaşlaşma, bir başka toplumun açmış olduğu yolu takip etmek gibi bir zarureten kaynaklanan bir harekettir. Bir toplum böyle bir durumda o yolu biz-zarure terk edemeyeceğini idrak eder, fakat o yolu takip ederken bilgili, bilinçli, kişilikli

⁷⁸⁴ Durmuş Hocaoglu, “Yirmibirinci Yüzyıl Felsefesi İçin İnsan ve Tabiat”, *21. Yüzyılda Türkiye’de Sosyal Bilimler ve Toplum Sorunları Sempozyumu*, 18-19-20 Mart, Ankara 2005, s. 92.

⁷⁸⁵ Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 313-328.

⁷⁸⁶ Hocaoglu, “*Devletçilik...*”, s. 91.

davranır ve o yolda en üst düzeye çıkarsa buna çağdaşlaşma deriz. Ancak artık, bundan sonra, kendisi, başkalarının biz-zarure takip edeceği kadar yeni, orijinal ve temelde kendi damgasını taşıyan bir yol yaratırlarsa, bu şekilde alternatifsiz medeniyet kurarsa, kurabilirse, bunun adına da modernleşme diyeceğiz”.⁷⁸⁷ Türkiye’nin çözmesi gereken ve geçmişten katlanarak gelen sorunlardan birisi çağdaşlaşmaktır. İslam ve Türk dünyasının içine hapis olduğu engel, yenileşme çabalarına rağmen yaşadığı çağın gerisinde kalmasıdır. Bu nedenle yapılması gereken yaşanılan çağın gerekliliğinin farkına vararak çağdaşlaşmak olacaktır.

Durmuş Hocaoglu’na göre çağdaşlaşabilmek için Batı’yı bütünüyle reddetmek yerine milli olgularla iç içe geçirmek gerekmektedir. Bu sayede Batı’dan alınanlar din ve milli kültürle adapte edilmiş olduğundan “milli sekülerizm” ya da “milli-sentetik sekülerizm” gerçekleştirebilecektir. Hocaoglu’na göre Batılılaşma sürecini reddedip düşman olmak yerine akılcı ve milli bir yol takip edilmelidir. Çünkü kökeni yabancı olan kültürün milli olabilmesi için milli kültürün güçlü durumda bulunması gerekmektedir.⁷⁸⁸ Bunun gerçekleştirilebilmesi için kavramlara yönelirken içimizde bulunan “idolardan”⁷⁸⁹ kurtularak hareket etmemiz zaruretinden bahsetmektedir. Özellikle biz diyerek ifade ettiği muhafazakâr güruha, Batı’ya karşı bir komplekse tutulmadan şu gerçekliği anlatmaya çalışmaktadır: “Garp medeniyeti, daha ileri bir düzeye yükselmemiz için, kaçınılmaz olarak ulaşılması, sentezlenerek millileştirilmesi, özümsemesi, sindirilmesi ve aşılması zorunlu olarak icap eden bir medeniyet safhasıdır”.⁷⁹⁰

Batı’nın dünyadaki etki durumuna bakıldığında alternatifi olmadığı görülmektedir. Bu nedenle, Batı medeniyeti evrensel yayılma göstermektedir. Bu yayılma, bazı milletlerin dirençlerinin az olması nedeniyle “kültür ve medeniyet açık pazarı” görüntüsü çizmektedir. Batı’nın tüm dünyadaki bu konumu sebebiyle bütün toplumlar bir tekelleşme ve tekil olma izlenimi vermektedirler. Tüm bu gelişmeleri anlatan Durmuş Hocaoglu, bu gerçeklere rağmen bütün dünyanın bir kalıptan çıkmış gibi aynı olmasının imkânsız görüldüğünü söylemektedir. Çünkü her milletin ve

⁷⁸⁷ Hocaoglu, “Laisizm...”, s. 37.

⁷⁸⁸ Hocaoglu, “Düşük...”, s. 175.

⁷⁸⁹ Durmuş Hocaoglu’nun “Yeni Bir Dünyanın Alt Yapısına Dâir” isimli yazısında “Âletin kiri-pası da, onun doğru çalışmasını önleyen, zihni tıkayan ‘idolar’ (putlar)dır” ifadesi görülmektedir. Devamında “İdoların tümünden vazgeçilmeli ve zihin tamamen temizlenmiş ve hür olmalı” denilmektedir. Hocaoglu, Bacon’un şu sözlerini idolar konusuyla ilgili almıştır: “idolardan temizlenmiş insan zihnini bu yeni metodu ile mücehhez kılarak Tabiat’ın sahnesine yöneltmekte, onu maddileştirmektedir”. Bkz. Durmuş Hocaoglu, “Yeni Bir Dünyanın Alt Yapısına Dâir”, *Türkiye Günlüğü*, S 4, Temmuz 1989, s. 5-6.

⁷⁹⁰ Hocaoglu, “Laisizm...”, s. 331-332.

topluluğun özü, kimliği, geçmişi ve gelenekleri ne kadar Batılılaşma ve değişme yaşayarak birbirine yakınlaşsa da kendinden olandan tamamen uzaklaşmamaktadır. Yani Hocaoglu'na göre “Garp, Batı'nın tekeline çıkıp bütün insanlığın ortak malı olabilecektir: Batılılaşmış bütün insanlığın ortak malı!”⁷⁹¹ dir. Hocaoglu'nun dediği şekilde ilerlenecekse Türklerin çağdaşlaşmasının koşulu, tüm dünyaya yayılmış bulunan Batı medeniyetinin değerlerinin direkt alınması yerine milli unsurlarla bir araya getirilmesinin sağlanmasıdır. Bu şekilde milli olanın kaybı önleniği gibi Batılılaşma macerası milli değerler üstüne oturtularak Türk medeniyetinin milliliği sağlanacaktır. Hocaoglu, Batı'nın dünyaya yaymış olduğu ve evrenselleşen değerlerin milli kültür ile birleştirildiğinde çağdaşlaşmanın gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Milli Batılılaşma kavramıyla bu düşüncesini sistemleştirmiştir.

2.2.4. Değerlendirme

Kültür, medeniyet ve Batılılaşma konusunda üç aydın ayrı ayrı ele alınmış ve üçünün bu konuda birçok ortak noktada buluştukları görülmüştür. Çalışma konusu olan fikir insanları kendi dönemlerinde kültür ve medeniyetin etki sahası ve Batılılaşmanın o günlere değin bıraktığı birikimin etkilerini olumlu ve olumsuz olarak incelemişlerdir. Bu noktada dikkat çeken nokta ise bu kavramlar ve süreçler üzerindeki değerlendirmelerinde duygularına da yer vermeleridir. Dündar Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nun kültür medeniyet ve Batılılaşma düşüncesinin ele alındığı bu bölümde kültür ve medeniyetin tarihten gelen bir birikim olmasının yanında Batılılaşma süreçlerinin neden başarısız olduğu ve nelere dikkat edilmesi gerektiği konularında paralel bir yaklaşım sergiledikleri fark edilmiştir.

Kültür ve medeniyet kavramlarının birbirlerinden ayrı düşünölemeyeceği hususunda üç aydının fikirlerinin kesiştiği görülmüştür. Dündar Taşer bir medeniyetin varlığı için kültürün gerekli olduğunu söylemektedir. Ahmet Arvasi ise kültür ve medeniyet kavramları arasında yakınlık olduğunu ayrıca medeniyetle, milli kültürün geliştirilmesi ve zenginleştirilmesinin ifade edildiğini anlatır. Arvasi'nin dikkat çektiği nokta kültür ve medeniyetin milletin varlığıyla birlikte devam ettiği ve zenginleştiğidir. Durmuş Hocaoglu ise kültürü medeniyetten daha kapsamlı olarak ele almaktadır. Ayrıca İslam'ın yerini kesinlikle ayrı görmediği gibi İslam'ın besleyici olduğunu düşünmektedir. Hocaoglu'nun bu fikri ile Arvasi'nin Türklerin İslam'a girmekle

⁷⁹¹ Hocaoglu, “Laisizm...”, s. 348.

beraber kendilerine has olan medeniyetlerini muhafaza edebildikleri düşüncesinin ortaklığı göze çarpmaktadır. Ayrıca Arvasi'nin Türk-İslam medeniyetinin geride bıraktığı eserleri bu düşüncesine misal vermesi, Taşer'in tarihten örneklerle düşüncesini desteklemesi ve Hocaoglu'nun Türk Müslümanlığı kavramı üzerinde durması yine mevzu bahis meselelere dair ortak noktalarıdır.

Üç aydının da tarihin söz konusu kavramları anlamlandırmada ne kadar önemli olduğu konusuna eğildikleri görülmüştür. Çünkü Dündar Taşer'in söylediği gibi kültür ve medeniyeti meydana getiren nitelikler tarih boyunca devamlılık ile meydana gelirler. Ancak Taşer'in bu konuda dikkat çekmek istediği nokta eğer örfleri dış etkenlerle değiştirmeye kalkarsak elimizde sağlam hiçbir şey kalmayacağıdır. Bu yüzden Taşer, kültür, medeniyet gibi milleti bir arada tutan unsurların sadece geçmişi değil geleceği de içerisinde barındırdığını anlatmaya çalışmıştır. Ahmet Arvasi Türk kültürü denildiğinde tarihten gelen birikimlerin hepsini kapsadığını söyler. Türk-İslam medeniyetinin, asla terk edilmemesi gerektiğini hatırlatır. Ona göre Türk kültür ve medeniyetinin anlamı Türk-İslam medeniyetinin anlamıyla aynıdır. Türklerin tarih sahnesinde yerlerini almalarından bugünlere değin geldiğini ve gelecekte de ilerleyeceğini söyler. Durmuş Hocaoglu ise Türklerin tarihi süreçleri sayesinde bugünkü kültür ve medeniyetlerini elde ettiklerini söylemektedir. Üç aydın da bu unsurlara sahip çıkılmasını ve milli değerlere uygun olmayan eklemelerden uzak durulmasını istemektedir.

Dündar Taşer'in kültür ve medeniyet konusu üzerine düşmesinin en önemli nedeni gençlerin kendi milletini tanımalarını sağlamaktır. Çünkü Taşer tarihinden kopuk ve geleneklerinden uzak olanların köksüz olacağının farkındadır. Ahmet Arvasi de özünden kopuk olanların kültür emperyalizminin ağına düşecekleri konusunda uyarılmaktadır. Yazılarında kültür emperyalizmi kavramı üzerinde durarak Türk kültürüne ait olmayan unsurlara karşı da uyarılar yapmaktadır. Durmuş Hocaoglu ise her toplumun kültür ve medeniyetini geliştirirken bilim ve sanayide eğitimin desteğiyle ilerlemesi gerektiğini anlatmaktadır. Üç aydın, kültür ve medeniyet kavramlarının neleri kapsadığını ve milli gayeler için neden önemli olduğunu anlatmışlardır.

Batılılaşma konusu üzerinde duran Dündar Taşer'e göre Batı toplumunun ilerleyişi ve Türk toplumunun ilerleyişi aynı düzlemde görülemez. Çünkü onlardaki feodal yapı, sınıf ayrımı ve dini idareciler Türklerde yoktur. Ayrıca Taşer, Osmanlı'yı örnek göstererek teşkilatlanması ve hüküm süresi ve yönetimi gibi benzerliklerin

Avrupa’da olmadığına da dikkat çeker. Aslında Taşer, Türklerin Batı’ya karşı duyulan bu hayranlık yerine kendi tarihlerine bakmalarını istemektedir. Ahmet Arvasi Batılılaşma isteğiyle Osmanlı’dan beri yapılanlarla birlikte kendinden olanı beğenmeyen ve sürekli eleştirenlerin ortaya çıktığını söylemektedir. Arvasi, Batıya karşı hayranlık besleyenlerin toplumu yanlış yönlendirdiklerini düşünmektedir. Durmuş Hocaoglu, Batılılaşma sürecinin sabit şekilde ilerlemediğini anlatmaktadır. Bu konuyu Bumerang Tesiriyle ifade eden Hocaoglu, tüm çalışmaların arka plandaki nedenlerine dikkat edilmediğini ve artık felsefi anlamdaki eksikliğin giderilerek Batılılaşmanın gerçekleştirilebileceğini söylemektedir.

Çalışmaya konu olan aydınlar Batılılaşmak için girişilen süreçlerin neticesinde ortaya çıkan milli değerlere uygun olmayan eklentilere dikkat çekmektedirler. Onlar, Batılılaşmanın yanlış ilerlemesi neticesinde Türkler içerisinde kendini beğenmeme duygusunun oluştuğunu da söylemektedirler. Batı karşısındaki geri kalmışlık hissinin aşılabilmesi için ise milli görüş ve fikirlere tutunmak gerektiğini hatırlatmaktadırlar. Bu yüzden Dünder Taşer’in Batılılaşma konusundaki yazılarına bakıldığında tüm yozlaşmanın nedenini yanlış Batılılaşmada gördüğünü, Ahmet Arvasi’nin Türk milletinin en büyük isteği ve özleminin kendi değerleriyle birlikte çağdaşlaşmak olduğunun altını çizdiğini ve Durmuş Hocaoglu’nun çağdaşlaşmak için Batı’yı tümüyle reddetmemeyi ve milli olgularla ilerlemeyi öğütlediği görülmüştür. Taşer, kendinden olmayana itimat edilmemesi gerektiğini söylerken Batı’nın teknik bilgisinin alınması karşısında değildir. Aslında o taklitten ibaret kalan Batılılaşma çabalarını eleştirmektedir. Batılılaşma süreçlerinin yanlış ilerlediğini söyleyen Arvasi de milli çağdaşlaşmanın yapılmasını istemektedir. Arvasi teknolojik ilerleme ve çağdaşlaşmanın, inanç ve milli kültürün birlikteliğiyle olacağını anlatmaktadır. Hocaoglu ise örnek alınan medeniyetin kötü taklidi olunmamasını söyler. Aslında Hocaoglu Batılılaşma’nın her zaman kötü neticeleri olduğunu düşünmemektedir. O, üstün körü, anlaşılmadan ve taklitten ibaret olanlara dikkat çekmiştir.

Burada konu edilen kişilerin kültür, medeniyet ve Batılılaşma konusunu nasıl ele aldıklarına genel olarak bakıldığında Dünder Taşer, kültür ve medeniyetine sahip çıkan onlara aykırı olanlardan arınmış ve hayatın her noktasında Türkleşmeyi hedefleyen bir toplum arzulamaktadır. Ahmet Arvasi, milli gelişmeler açısından kültürün korunmasını ve devamının sağlanmasını milli devletin ilerleyebilmesiyle paralel görmektedir. Durmuş Hocaoglu Batı’ya karşı bir kompleks içine girmeden çalışmanın gerekliliğinden

bahsetmektedir. Konuyla ilgili Taşer Türklerin ilerlemeleri için gerekli adımların yine Türkler tarafından yapılması gerektiğinin altını çizmiştir. Arvası, Batıya özenenlere ve Batıyı destekleyenlere Türklerin milli ve kültürel değerlerinden uzaklaşmadan çağdaşlaşmak arzusunda olmaları gerektiğini anlatmıştır. Ayrıca Hocaoglu, Batı medeniyetinin değerlerini doğrudan almak yerine milli unsurlarla bir araya getirilmesini daha uygun bulmaktaydı. Çalışmaya konu olan kişiler bu bölümde bahsedilen hususla ilgili özellikle teknik bilginin alınmasını istemişlerdir. Ancak bu yapılırken milli değerlere sadık kalınmasına dikkat çekmişlerdir. Batılılaşma yanlılarına yanlışlarını anlatırken Türk milletinin arzusunun benliklerini kaybetmeden ilerleme olduğunun altı çizilmiştir. Neticede varılan ortak düşünceye göre Türkler hem benliklerini korumalı hem de gelişmelere açık olmalıdır. Bu sayede kayıpların önüne geçildiği gibi Batılılaşma macerası milli değerler üstüne oturtulacak ve Türk medeniyetinin milliliği de sağlanacaktır.

2.3. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA AYDIN

2.3.1. DüNDAR Taşer'de Aydın

Tanzimat Dönemi'yle beraber gelen Batılılaşma çabaları askeri ve bürokrasi alanında kendini göstermiştir. Ancak DüNDAR Taşer'e göre bu yenilikler ile beraber aydınlar halktan kopuş yaşamışlar ve Batı'nın etkisiyle birlikte toplumdan uzaklaşmaları bugünü meydana getirmiştir. Batılılaşma ile birlikte aydınların toplumdan uzaklaşmalarını ve kültürel anlamda değişimini Cemil Meriç şu şekilde açıklamaktadır: "Kaynaklarından uzaklaşan ihtiyar bir medeniyet, genç bir medeniyet karşısında mağlup olmaya mahkûmdur".⁷⁹²

DüNDAR Taşer'e göre Türk aydını son yüz elli yıldır kendine ait unsurları beğenmemektedir. Bu sorun bazılarında ileri seviyelere ulaşmış ve onlar dini ve milli unsurlarını tanımayacak hâle gelmişlerdir. Bu nedenledir ki Sovyetlerin düsturlarına sıkı sıkıya sarılma yolunu tutmuşlardır. Bu kişiler dinden umutlarını keserek dinin bile yetmeyeceği yerlerde komünizm ve sosyalizmin yeterli geleceğinin düşünmüşlerdir. Neyse ki Türk milleti her rüzgâr ile yönünü değiştirecek bir millet değildir. Soydaşlarının yaşadıkları acıları kalbinde ve hayatında tutmaya devam etmişlerdir. Bu sebeple Türk milleti, yolundan sapan aydınların sözlerinin neticelerini öngörmüş ve

⁷⁹² Meriç, "Kültürden...", s. 479.

onlara güvenmemiştir.⁷⁹³ Taşer'in bahsettiği aydın sorununun çözülmesi ve ülkenin ilerleyebilmesi için aydınların, halkla arasına koyduğu duvarların farkına varması gerekir. Halktan kopmadan halkla birlikte hareket edebilecek aydınlar olmalıdır.

Türklerin tarih boyunca geniş coğrafyada uzun süren hâkimiyetleri dünya görüşlerinde etkili olmuştur. Bu etki nedeniyle Türkler yaşanan bütün değişimlerde benliğini koruyabilmişlerdi. Erol Güngör, Batılılaşmanın etkilerinin karşısında duruşunu ve benliğini kaybedenlerin yalnızca üst kademe olduğunu söylemiştir. Milletin içerisinde Batı'ya hayran ve kendine düşman olan aydınlar vardır. Fakat bunu yapanlar halkın gönlünü alamadıkları gibi desteğine ve ilgisine de sahip olamamışlardır.⁷⁹⁴ Halktan uzak durup tarihini beğenmeyen ve düşünmeden hareket eden aydınlara Dündar Taşer şunları söyler: “Cumhuriyet devrinde kapitülasyon yok, tekke yok, medrese yok, mescit yok. O halde gerileme neden durmamıştır? Bu soruya cevap vermek, standart aydın kafası ile mümkün olmayınca da, dönüp geçmişe hakaret edilmekte, saltanat şöyleydi, cumhuriyet böyleydi diye işin içinden sıyrılmaya çabalamaktır”.⁷⁹⁵

Dündar Taşer, 1960 Darbesi'nden bahsederken aydınların düştükleri hatayı şu şekilde dile getirmektedir: “Nitekim bizde aynı hataya düştük ve ‘bir mükemmel anayasa yapılırsa, Türkiye'nin Almanya veya İngiltere düzeyine geleceğini’ sandık. Ne yapalım ki, Türk aydının çok yanlış ve köklü eksikliklerinden biri de, bazı kavramlarda sihirli bir güç tasavvur etmesidir. Tabii bu, aydının kendine yabancılaşmasından doğmaktadır. Çünkü kendine yabancılaşma, milli ölçüyü kaybetme demektir. Milli ölçüyü kaybeden kimse, dış ve iç politika olaylarını, kendi milletin çıkarlarına uygun bir şekilde değerlendirmekten yoksun olan adam demektir”.⁷⁹⁶ Ayrıca Taşer, Türk milletin büyük millet olarak içerisinde barındırdıklarını hala koruduğunu ancak milletin belini bükenin, “kendi aydınının ondan uzaklaşmış ve ona zıt” düşmesi olduğunu dile getirmektedir. Bu kopuşun giderilmesini ve milletin sahip olduğu değerlere geri dönülmesi gerektiğini söylemektedir. Bunu söylemesinin nedeni ise Türk milletin ilerlemesi ve milli hayatı yaşaması için yabancılaşmış aydın sorununa son vermekten başka bir seçeneğin olmamasındandır.⁷⁹⁷

⁷⁹³ Aksun, “Dündar...”, s. 93.

⁷⁹⁴ Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Yer- Su Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 104.

⁷⁹⁵ Köseoğlu, “Dündar...”, s. 68.

⁷⁹⁶ Aksun, “Dündar...”, s. 13.

⁷⁹⁷ Aksun, “Dündar...”, s. 57.

Aydınların silahı kelimeleridir. Bu kelimeler sayesinde kamuoyunu yönlendirmede etkili olmaktadır. Ancak bazı yabancılaşmış ve milletini beğenmeyen aydınların yüksek hitaptan halkı küçük görerek yaptıkları yorumlar ve yönlendirmeler halk tarafından fark edilmektedir. Bu aydınlar, halktan ve milli hayattan kopukluklarını gidermedikçe halkla bir bütün olamayacaklardır. Dündar Taşer’in milli aydın konusuna özel olarak değinmesinin nedeni küresel yaşamda koz sahibi olanların yer edinebildiğini bilmesindendir. Yer edineceklerin ise vatandaşlarıyla tek vücut olan aydınlara sahip milletler olduğunu söylemektedir.⁷⁹⁸ Bu yüzden Türk milletinin bekası, kendinden olan ve başkalarından herhangi bir ümit beklemeden kendi değerlerine sıkı sıkıya bağlı olarak çalışan aydınların elindedir. Millet, içinde barındırdığı büyük devlet ideali için aydınlar yetiştirilmeli ve desteklenmelidir. Taşer bu konuyla ilgili, “Türk aydını halkının istediği adam olmak zorundadır. Zannederim ki, bu tip aydının hâkim olma sancıları ve gayretleri içindeyiz”⁷⁹⁹ demiştir.

Aydın kimdir sorusu, zamana ve mekâna hatta kişilere göre farklı yorumlar içermektedir. Yapılan her yorumun içinde kişilerin yanılgıları ve ön yargıları bulunmaktadır. Cevabın bu kadar zor olmasının nedeni; cevabın güçlüğü, entelektüel nedir sorusunun ve sınıflandırılmasının tam anlamıyla olmaması ve bu sonucu ortaya çıkarması gereken kişilerin nesnel olarak hareket edeceklerine dair kesinlik bulunmamasıdır. Dündar Taşer’in aydın kavramına yaklaşımına bakıldığında milli aydın yetiştirmenin ve milli aydına sahip olmanın önemi görülmektedir.

2.3.2. Ahmet Arvasi’de Aydın

Aydın ya da “münevver”in anlamı “Bir milletin milli ve çağdaş ihtiyaçlara göre eğitilmiş beyin kadrosu demektir”. Aydınlar, yalnızca milli ve insani olguları iletirmek ve öğretmekle kalmazlar, aynı zamanda onları kendi bilgileri ve çalışmaları dâhiline alarak yeni fikirler ortaya çıkaran birer entelektüellerdir. Bir toplumun sahip olduğu en mühim kuvveti aydınlarıdır.⁸⁰⁰ Her zaman aydınlar ve ilim insanları değer olarak görülmüştür. Türk kültürü ve tarihinde ilim insanlarına daima özel önem verilmiştir. Milletler ve devletler için önemli olan aydınlar, toplumu aydınlatma görevi görmektedir.

⁷⁹⁸ Aksun, “Dündar...”, s. 19.

⁷⁹⁹ Tek, “Dündar...”, s. 103.

⁸⁰⁰ Arvasi, “Türk-İslam Ülküsü...”, s. 512.

Ahmet Arvasi'ye göre bir işi düzgün yapma arzusunda olanlar muhakkak ki karşısında olanları ayrıntılı bir şekilde bilmelidir. Hz. Muhammed, “İnsanlar ile idraklerine göre konuşunuz.” demektedir. “Güzeli, iyiyi, doğruyu ve hak ve hakikati” kişilerin algılayabileceği ve benimseyebileceği şekilde ortaya koymak gerekmektedir. Bu nedenle Arvasi, İslam’a mensup aydınları dini yaşamın içerisine dâhil etmeye çalışırken taviz verilmemesi kadar, toplumların yapılarında, işlevlerinde ve algılarına uygun hareket etmelerini söylemektedir.⁸⁰¹ Aslında Arvasi'ye göre, Müslüman aydınların mühim vazifesi, İslam âlemini yaşanan çağın sıkıntılarından ve kötü gidişatından uzak tutarak kendilerine has özellikleriyle çağdaşlaştırmaktır. Ayrıca aydınların kendine has hiçbir unsurundan vazgeçmeden kuvvetli kadrolar meydana getirerek “rönesansı” yaşatmalarını beklemektedir. Çünkü Müslümanların artık bu şekilde oluşturulmuş bir kadroya oksijen kadar ihtiyaçları bulunmaktadır. Ayrıca bu yapılırken teknoloji ve bilimdeki gelişmelere de göz yumulmaması ve hatta onlardan faydalanılması gerekmektedir.⁸⁰² Onun söylediklerine kulak veren Müslüman Türk gençleri, iyi eğitim almayı hedef hâline getirerek lisan bilen, kendi kültürüne ve dinine bağlı, zamanın şartlarını ve modern gelişmeleri takip eden gençler olmalıdır.

Düşünce ve siyasi yaşamda, milletten, milletin kuvvetinden ve milletin arzusundan bahsedilse bile hakikatte, tüm dünyada ve yönetimlerde “Söz ve irade aydınlara aittir” diyen Ahmet Arvasi, bunun nesnel bir saptama olduğunu düşünmektedir. Aslında aydınların arkasında olmadığı adımlar, başarısızlık oranı yüksek olan adımlardır. Arvasi'ye göre aydınlar ve onların yol göstericiliğini yakalayamayan milletler yalnızca yığından oluşurlar. Bakıldığında milletlerin ve fikirlerin yürümesini sağlayan da aydınlardır. Kalitesiz ve yetersiz aydına sahip olanlar aynı zamanda kazanmaktan mahrumlardır. Arvasi'nin bahsettiği “aydın kadronun” eksikliğinden dolayı İslam âlemi kapitalizm, komünizm, siyonizm gibi düşüncelere karşı yenik durumda kalmıştır.⁸⁰³ Milletlerin düşmanlarının ortaya koydukları planları ve sömürge yöntemlerini sezme ihtimali yüksek olan da aydınlardır. Geline çağda milletlerarası savaşın şekli değiştiği gibi usuller de değişmiştir. Aydınlar öncü olarak bu değişen savaşları sezip kazanabilirler.

Herkesin bildiği gibi iktisadi, kültürel ve siyasi arenaların zor oyunlarını aydınlar sırtlanmaktadır. Buralarda aydınların değeri, milletlerini temsil ölçüleriyle

⁸⁰¹ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 13.

⁸⁰² Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 159.

⁸⁰³ Seyit Ahmet Arvasi, *Hasbihal II*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2008, s. 196.

yükselmektedir. Ahmet Arvasi'ye göre gerçek aydın, kendinden olan değerlere yabancı hale gelmeden çağdaşlaşmayı başarabilen kimse demektir.⁸⁰⁴ Bu sebeple Arvasi, aydınların kuvvetli ve başarılı olmasının milletin düşmanları tarafından istemediklerini söylemektedir.⁸⁰⁵ Çünkü aydınların milletlerin beyni olduğu bilinen bir gerçektir. Birçok alanda onlar ülkelerini ve milletlerini temsil etmektedirler. Aydınları başarısız ve vasıfsız olan milletlerin gençleri, milli kültürüne uzak kalmaktadır. Bu milli yoksunluk tarihten dine kadar birçok konuyu içine aldığı gibi iktisadi ilerlemeyi sağlayacak olan kadronun da yetişmesini engellemektedir. Düşmanın güçlü ekonomiyi kesmesi demek aynı zamanda güçlü bir devlet olmayı önlemesi demektir.

Ahmet Arvasi'ye göre Türk entelektüeller içerisinde eksikliği hissedilen şey “ilmi zihniyet”tir. Aydınların sanki annelerinin karnında her şeyi öğrenmiş edasında gibi davranmalarını eleştirmektedir.⁸⁰⁶ Çünkü Arvasi, milletlerin uyanmasında, ayağa kalkmasında ve tekrardan yaşamasında, ilim, fikir ve sanat insanların ne kadar mühim olduğunun farkındadır. Bu insanlardan ve kadrolardan eksik kalmak demek, kırılğan olmak demektir. Kadro eksikliği olan milletler, tarihleri başarısızlıklarla dolu olmasa da başarısız olmaya mahkûmlardır. Özellikle İslam dünyasının aydın eksikliği ve olanların ise yetersiz kalması Arvasi'nin şikâyet ettiği noktadır. “Benim geçmişimi ve halimi tahlil edecek, bana yol yordam gösterecek, İslam Âlemi'nin ‘yeniden dirilişine’ ı ışık tutacak ilim adamları nerede?” diyerek şikâyetini dile getirmektedir. Eksikliklere rağmen yüzleri güldüren aydınların ve kadroların yeni yeni de olsa filizlenmeye başlamasından da mutludur.⁸⁰⁷

Bir kültürün gelişmesinin mesuliyetinin yine o milletin sorumluluğunda olduğunu düşünen Ahmet Arvasi'ye göre kültürün nüvesini millet var etmesine rağmen onu ilerletmek ve dünyada kalıcı hâle getirmek ise aydınların vazifesidir. Aydınlarından uzak olan kültür ve medeniyetler, ilerleyemedikleri gibi geride kalarak da iyi niteliklerinden de uzaklaşırlar. Arvasi, kendi kültüründen uzak olan aydınları, ne kadar uğraşırlarsa uğraşınsınlar başarılı görmemektedir. O, başarılarıyla bilinen aydınların milletin değerlerine nasıl sahip çıktığını anlatmaktadır.⁸⁰⁸

⁸⁰⁴ Arvasi, “Devletin...”, s. 35.

⁸⁰⁵ Arvasi, “Hasbihal III”, s. 104.

⁸⁰⁶ Arvasi, “Hasbihal IV”, s. 43.

⁸⁰⁷ Arvasi, “Hasbihal IV”, s. 401.

⁸⁰⁸ Seyyid Ahmet Arvasi, *İnsanın Yalnızlığı*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998, s. 126.

Son iki yüz seneden itibaren “garip bir aydın tipinin” Türk toplumunda görüldüğünü söyleyen Arvasi, bu aydınların birçok sözleri olmasına rağmen kendi milletine itibar etmediklerini düşünmektedir. Bu “garip aydın tipinin” dikkat çeken niteliğinin ise milletin istikametinden gitmemesi ve yabancı hale gelmesi olduğunu söylemektedir. Ancak bu aydınlar halkı beğenmemekteyken halkın da onlardan memnun olmadığını eklemektedir. Bu sebeple halk, kendisinden olan, içerisinde çıkmış “yepyeni bir aydın tipine” kavuşma arzusundadır. Çünkü bahsi geçen aydınların elden çıkması ve uzaklaşması sebebiyle kültürü ve medeniyeti ilerletme mevzusu halk kitlelerinin sorumluluğuna geçmiştir. Bu da toplum içerisinde iki cephe meydana getirmiştir.⁸⁰⁹ Arvasi’nin bahsettiği aydınların, kendi kültürüne yabancılaşması son iki yüz senedir yapılmaya çalışılan bütün ilerleme çalışmalarının başarısız olmasının en önemli sebebidir.

Ahmet Arvasi’ye göre Türk milleti, kültürüne bağlı olan bir cemiyet olarak halka yakın ve uzak aydınları ayırtırmakta ve genel bir değerlendirme ardından hükmünü vermektedir. Bu yargının da değiştirilmesinin zor olduğunu düşünen Arvasi, milletin kendinden olan aydınına ne kadar sahip çıkıyorsa kendisinden olmayana bir o kadar sahip çıkmadığını söylemektedir. Milletten uzak olan bu aydınların, zamanı ve yeri geldikçe kanunlar çerçevesinde cezalandırdığına da tanık olmuşuzdur. Arvasi bu durumun Tanzimat Devri’nden beri bu şekilde devam ettiğini hatırlatmaktadır.⁸¹⁰ Halk aydınlara güvenmek ister. Aynı şekilde aydınların da halka güvenme ihtiyacı vardır. Halkın kendine yakın olan aydın görmeyi arzuladığı unutulmamalıdır.

Türkiye’de siyasi ve ideolojik sürtüşmelerin birçok nedeni olmakla birlikte Ahmet Arvasi’ye göre en mühimi milletine yakın ve milletine yabancı hale gelen aydınların ve kadroların ilişkisinde meydana gelen çatışmadır. Bu iki tarafın çatışması sadece kişiler aracılığıyla değil onların yanında olan “siyasi parti”, “dernek”, “kulüpler”, “sendikalar”, “odalar”, “basın-yayın organları” ve “şirketler” gibi kurumlarla da olmaktadır. Arvasi mevzu bahis olan bu grupların son yüz elli senedir, her şeyin suçlusu olarak karşıdakini gördüklerini söylemektedir.⁸¹¹ Ancak unutulmamalıdır ki vatandaşın, aydınlar ile bir çizgide buluşamadığı durumlarda arzu edilen kurumların teşekkül etmesi ve idare edilmesi güçleşmektedir.

⁸⁰⁹ Arvasi, “*Fikir Sefale...*”, s. 79.

⁸¹⁰ Arvasi, “*Hasbihal V*”, s. 177.

⁸¹¹ Arvasi, “*Fikir Sefale...*”, s. 69.

Ahmet Arvasi, Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) fen derslerini ders programlarında yoğunlaştırmasını sevinçle karşılamıştır. Bu derslerle birlikte bilimsel düşüncelerin yoğunlaşmasının sağlanacağını ve laf kalabalığı yaratan aydınlar zümresi yerine ilmi düşünceye ve metotlara sahip hakiki aydınların geleceğini umut etmektedir. Arvasi'ye göre ülkelerin kalkınmışlığı, eğitim-öğretim durumu ve aydınlarının konumu yayımlarından rahatlıkla anlaşılmaktadır. Aslında bir anlamda ileri düzeyde olmak demek ilmi fikirleri ve kabiliyeti yakalayıp kaliteli kadrolar meydana getirebilmektir.⁸¹² Türkiye'nin yalnızca Arvasi'nin kalemini oynattığı dönemlerde değil bugün dahi gerçek aydınlara ihtiyacı bulunmaktadır. Öncelikle eğitimdeki ezberci anlayışın artık terk edilmesi ve teorik bilgilerin uygulanması ön plana getirilmelidir.

Yıllarca öğretmenlik mesleğini icra etmiş olan Arvasi, gençlerle iç içe olmasından dolayı onların kafa karışıklığına bizzat tanıklık etmiş bir aydındır. Gençlerin “aile ile okul çalışması” ismini alan “değerler çelişkisi” yaşadıklarına dikkat çekmektedir. Gençlerle geçirdiği vakit sonucu anlamıştır ki içlerinde kopan bu fırtınanın en önemli nedeni din konusudur. Dışarıdan edindikleri bilgiler nedeniyle zihin karmaşası yaşarken din konusunda köklü bir eğitimi olmadığı için buhran yaşadıklarını görmüştür. Burada asıl yaşanan problem ise kendilerine yön gösterecek birinin yokluğudur. Aslında onların temel ihtiyaçları, kafa karışıklığını gidererek yollarını aydınlatacak “inanmış aydınlardır”.⁸¹³ Arvasi'nin aydınlar konusundaki yazılarından anlaşıldığı kadarıyla o, yalnızca akademik yahut siyasi bir eksiklik olduğunu düşünmemektedir. O, yaşamın içerisinde ve geleceğimiz anlamına gelen gençlerin eğitilmesinde aydın eksikliğini görmektedir. Bu yüzden aydınlar konusunu toplumsal bir sorun olarak ele almaktadır.

2.3.3. Durmuş Hocaoğlu'nda Aydın

Aydın kavramının ortaya çıkışı, aydınlanma sürecinin neticesinde olmuştur. Bu süreç ardından “aydınlanmış (éclairée, enlightened)” ve “fikir işçisi anlamında entelektüel” kullanımları görülmeye başlanmıştır. Aydın kavramı, bazı zamanlar üzerinde “ukala” gibi iddialı ifadeler de barındırmıştır. Nedeni ise aydınların kaynaklarını diğerinden değil kendilerinden almalarıdır. Bu sebeple, aydınlanan, nurlanandan ziyade, kendisi ışığın kaynağı ve doğrudan doğruya ışıktır. Durmuş Hocaoğlu aydınların, ilim insanlarından önemli olduklarını düşünmektedir. Ancak

⁸¹² Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 49.

⁸¹³ Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 65.

düşebildikleri iki büyük yanıştan da bahseder; “ihamet ve yabancılaşma”⁸¹⁴. Hocaoglu, “intelijansiya”nın tarihsel ve kelime açıklamasını yapmasının ardından aslında “aydın kimdir” sorusunun cevabını vermektedir. Ona göre aydın, sadece ve sadece felsefe yapabildiği sürece aydın olabilmektedir. Bu sözüyle yalnızca felsefe yapanlara aydın denildiğini kastetmemektedir. Onun anlatmak istediği felsefe, bilginin peşinde gerçeği, yalnız ve yalnız gerçeği öğrenme isteğidir. Üzerine düşülen bilgi her ne ise eğer felsefi yaklaşımdan uzaksa aydın değil, yalnızca bir teknik ve zanaat yaklaşımı yapılmış olacağını söylemektedir. Gerçek ilim, felsefi çalışmanın yoğunluğunda olacaktır.⁸¹⁵ Felsefi bilgi ve düşünsel temeldeki eksiklikler, bir toplum için zamanla hissedilen ve asla kapanmayacak olan eksiklikler olarak kalacaktır. Bu konudaki eksiklik Türklerin neredeyse her alanda hissettiği bir olgudur.

Durmuş Hocaoglu’na göre Tanzimat Dönemi’yle birlikte hızlanan Batılılaşma çabalarının neticesinde yeni bir aydın türü ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni ise Batı karşısında olan geri gidişi durdurmak amacıyla girişilen bütün işlerin, altyapı eksikliği ve tepeden inme bir tavırla birleşmesiyle felsefi tarafı oluşturulmadan halka yayılmasıdır. Başlangıçtaki amacından yani devletin ihyası düşüncesinden, toplumu Batılı yapabilmek amacına kayılmıştır. Bu sapma, toplumsal ve kültürel hayatta değişimleri hızlandırmıştır. Hocaoglu’na göre bu sapmanın en önemli nedeni devlet adamlarının girişimlerinden ziyade bu yeni aydın tipinin girişimlerine geçiştir.⁸¹⁶ Yapılmaya çalışılan yenileşme hareketleri dahi askeri ve kurumsal anlamda sınırlı kalmış ve istenilen ilerlemeler kat edilememiştir. Sonrasında yenilikler yapılmaya çalışılsa bile üzerinde durulmaması ve önemsenmemesi nedeniyle başarısızlığa mahkûm olmuştur. Hocaoglu’na göre Doğu toplumlarının ve özelde Osmanlı ve Türklerin bilim alanında üretim yapamamasının en önemli nedenlerinden birisi, aydın sınıfının yozlaşması ve çürümesidir. Aydın sınıfında meydana gelen çürüme nedeniyle onların vazifesi siyasilere yüklenmiştir. Neticede ise ne devlet ne de siyasiler eski zamanlardaki güçlerine sahip olamamıştır.⁸¹⁷ Batı karşısında hissedilen zaafın önüne geçilmesi ve ilerleyebilmek amaçlarıyla vatan için düşünülen, yine de yukarıdan zorlamalarla ve üstüne düşünülmeden felsefi altyapısı oluşturulmadan yapılan tüm değişiklikler zaman içerisinde aşağıdan da destek almaya başlamıştır. Sonrasında ise yola çıkış noktasından uzaklaşılarak halkın ve ülkenin kökten dönüştürülmesi gibi yanlış bir algıya kapılanlar

⁸¹⁴ Durmuş Hocaoglu, “‘Aydın’ Üzerine Bir Potpuri”, *Yeniçağ*, 28 Aralık 2008, s. 8.

⁸¹⁵ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 222.

⁸¹⁶ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 14.

⁸¹⁷ Durmuş Hocaoglu, “Bu Topraklar, Asırlardan Beri, Çapsız Adam Yetiştiriyor”, *Yeniçağ*, 12 Ekim 2008, s. 8.

peyda olmuştur. Bu ülkenin aydınları, milletine karşı herhangi bir inanç ve sorumlu olma hisleri olmadan kendi doğrularına inanarak yeni aydın tipi oluşturmuş ve tepeden inme yenileşme ile toplumun sosyal ve kültürel hayatını, en ince ayrıntısına kadar belirlenen kalıplara sokulmaya teşebbüs edilmesine sebebiyet vermiştir. İnsanlar, giyecekleri kıyafetlerden tutun da inançlarına kadar yönlendirilmek istenmiştir.

Durmuş Hocaoglu, Türk aydınlarının en belirgin niteliklerinin “kitabilik” olduğunu söylemektedir. Bu özellik ona göre bir dezavantajdır. Bu nedenle Türk aydınlarını kusurlu olarak ifade etmektedir. Kitabilik, soyut bir evrende sıkışıp kalarak somut fikirlerden uzak kalmak anlamına gelmektedir. Türk fikir hayatı, Avrupa’dakinin aksi istikametinde hareket etmiş ve Avrupa, skolâstik düşünceden uzaklaşırken Türkler skolâstik düşüncenin ağına yakalanmışlardır. Sonrasında gerçekleştirilen yenileşme hareketleri dahi bu fikirlerden uzaklaşılmasını sağlamak yerine farklı türlerini meydana getirmiştir.⁸¹⁸ Hocaoglu’na göre Türkiye’nin aydınları, “Kelam-ı felsefe fülse değer mi/ Ana sarraf-ı keyyis baş eğer mi/ Mantıkiler olur ise gam değil/ Çünkü anlar ehl-i iman değil” şeklinde düşünen Kadızade geleneğinin devamı olmaya çalıştıkları için mi bilinmez, felsefi mevzuları gereksiz bulup ülkenin ilerlemesi amacıyla tartışma ortamı yaratmaktansa birbirleriyle sürtüşerek cepheleşmeye meydan vermektedirler.⁸¹⁹ Ayrıca Hocaoglu, Türk aydınlarının ilmi ve felsefi alanlarda sağlıklı bir kritik/tenkit deneyimi ve geleneğine sahip olduğunu düşünmemektedir. Ona göre aydınların ilmi açıdan eleştiri yaptıkları yön, aşağılama, hakaret, rahatsız etme ve kışkırtmadır.⁸²⁰ Hocaoglu’nun bu dedikleriyle ilgili Yusuf Halaçoğlu’nun⁸²¹ eleştiri yağmuruna tutulması olayını ele aldığı yazısı oldukça açıklayıcıdır.

Durmuş Hocaoglu, Yusuf Halaçoğlu’nun “Kürtlerin büyük bir kısmının –yüzde otuz- Türk asıllı, Alevi Kürtlerin bir kısmının ise Ermeni asıllı olduğunu söyledi ve bunu söylerken de ‘maalesef’ dedi ve ilaveten, Devlet’in bu gibi kişilerin bir listesini

⁸¹⁸ Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 192.

⁸¹⁹ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 60.

⁸²⁰ Hocaoglu, “*Burası Bizim İçin Ya İkinci Ergenekon’dur Ya İkinci...*”, s. 33.

⁸²¹ Yusuf Halaçoğlu, 1949 senesinde Adana’da dünyaya gelmiştir. 1971’de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Kürsüsü’nden “Fırka-i İslâhiye ve Kozan” adlı teziyle mezun olmuştur. 1974’te aynı üniversitede asistan, 1978’de ise “XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda İskân Siyaseti” tezi ile doktor olmuştur. 1982’de Yardımcı doçent 1983’te de “Osmanlı İmparatorluğu’nda Menzil Teşkilâtı ve Yol Sistemi” isimli teziyle doçentliğe yükselmiştir. 1989 tarihinde ise “XVI. Yüzyılda Sosyal, Ekonomik ve Demografik Bakımdan Balkanlar’da Bazı Osmanlı Şehirleri” isimli takdim teziyle profesör olmuştur. Aynı tarihlerde Türk Tarih Kurumu’nda asil üye seçilmiştir. 1989’da “Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı”na tayin edilmiş; 1990’da ise Genel Müdür Yardımcısı olmuştur. Bu görevden 2 Mart 1992 tarihinde ayrılarak Marmara Üniversitesi’ndeki görevine dönmüş ve 26 Ağustos 1992 tarihinde Rektör yardımcısı olmuştur. 21 Eylül 1993’te ise Türk Tarih Kurumu Başkanlığına gelmiş ve Temmuz 2008 tarihinde ayrılmıştır. Bkz. “*Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu*”, <https://www.ttk.gov.tr/onceki-baskanlar/yusuf-halacoglu/>, (Erişim Tarihi 15.04.2022).

çıkardığını belirtti” sözlerinin tenkit edilmesi konusu üzerinde durmuştur. Kendisi, bu sözlerle değil de üslubuna yönelik düzeltmeler yapılabileceğini söylemiştir. Çünkü ülkenin normal olmaktan çok uzak olduğunun farkında olarak “maalesef” kelimesinin kullanılmasına dikkat etmesi gerektiğini anlatır. Ayrıca Hocaoglu, Halaçoğlu’nun ilim insanlığına laf edenlerin eleştiri çerçevesinde kalmadıkları için onu eleştirebilecek yeterliliklerinin bulunmadığını söyler. Hocaoglu, yazısında Halaçoğlu’na yönelen eleştirilere ülke içerisindeki algıyı bilen bir insan olarak şaşırmadığı gibi asıl sual edilmesi gerekenin konuşulmadığını ekler. Aslında orada Halaçoğlu’nun maalesef mi demiş, dememiş konusundan ziyade bu dedikleri gerçek mi sorusu sorulacağına bu ülkenin insanların birçoğu kolayı tercih etmişlerdir. Hocaoglu, bu konunun bu kadar büyümesinin nedeni olarak da “Halaçoğlu’nun söyledikleri, maalesef doğru; yoksa maalmemnuniye mi demeliyim?” demiştir.⁸²² Bu olay, Hocaoglu’nun ilmi ve kitabi olarak aydınların eksikliğiyle ilgili sözlerine örnek olan bir olaydır. Burada görülmektedir ki aslında ilmi bir tartışma konusu olan bu konu, politik olarak ele alınmıştır. Bakıldığında Halaçoğlu’nun yılların vermiş olduğu tecrübesiyle söylemiş olduğu bir sözünün gerçek olup olmadığı ilmi şartlar dâhilinde tartışılmamıştır. Hocaoglu, bu meseleyi makale olarak da irdelleyerek ilmi şartlar dâhilinde ele alınmasını söylemiş ve gerçek bir aydın rolünü üstlenmiştir.

“Düşünce, iç-özgürlük; ifade ve duruş! İşte entelektüel budur” sözlerini söyleyen Hocaoglu’na göre aydın olabilmek, kendi zihin dünyası içerisinde dolaşmak ve kendinden olanı bulabilmektir. Tabi ki tüm insanlar kendi zihin dünyalarındaki fikirleri ile hareket eder. O zaman bir aydının farkı ne olmalıdır, sorusuna Hocaoglu, tüm insanların kendi zihin dünyasıyla düşündüklerinin bir hülya olduğunu cevabını vermektedir. Onun düşünmekle kastettiği “Gerçek Düşünce” ve “Sıradan Düşünce” arasındaki derin farktır. Önemli bir yanılgının aksine herkes gerçek düşünce ile hareket etmez. Farkına bile varılmayan pek çok etken ile zihnimizde bilgi mevcuttur. “Gerçek Düşünce” ise var olan bu düşüncelerin bilgi olarak üretilebilmesidir. Üretimi meydana getiren ise ruhtur, bu ise bireylerin özüdür.⁸²³ Hocaoglu’nun anlattıklarından yola çıkılarak bir aydın, kendi aklının üretiminden sorumlu olan ve bunu başaran kişi demektir. Bunu yaparken ötekileri hiç dikkate almamak gerekir demek ise doğru değildir. Çünkü bireylerin zihin dünyası, bir topluma ait olarak ve insanlarla birlikte yaşayarak gelişmektedir.

⁸²² Durmuş Hocaoglu, “‘Maalesef’ Doğru: I”, *Yeniçağ*, 07 Eylül 2007, s. 2.

⁸²³ Durmuş Hocaoglu, “Entelektüel ve Entelektüel Haysiyeti”, *Muhelif*, S 28, Y 1, 28.07.-03.08.2000, s. 11.

Durmuş Hocaoglu'na göre "Türkiye'li Aydın", farkında olarak ya da olmayarak ihanet etmeye meyillidir. Bu gibi aydınların, hangi kılıf altına girerlerse girsinler ihanetleri için hep bir bahaneleri vardır, "çünkü, o'nun derdi Türk'ün varlığıdır; o, Türk'e tahammül edemediği için ihanet etmektedir(...)". Hocaoglu, çıkarları için yeri geldiğinde Amerika'yı, Ermeni'yi, Kürt'ü, komünizmi, liberalizmi savunduklarını, bundaki tek kasıtlarının ise Türkiye ve Türklere zarar vermek olduğunu söylemektedir.⁸²⁴ Aydınlar bir toplumun en önemli değerlerindendir. Bu nedenle bir aydının ilk görevi dürüst olmaktır. Hocaoglu'na göre Türklerin düşmanının olmadığı bir dönem olmamıştır ve olmayacaktır. Bu yüzden aydınlar dürüst olup halka "Artık düşmanlık devri kapandı" gibi lafları söylememelidirler. Aydınlar, kendisini dinleyen ve okuyan herkese açık ve anlaşılır konuşmalıdır.⁸²⁵ Hocaoglu'nun aydınlarla ilgili anlatmak istediği, aydınların, diğer vatandaşlardan bir farkı olmadığını idrak edilmesinin şart olduğudur. Aydınların sözleri bir kanun veya hüküm değildir. Ancak kendini toplumdan uzaklaştırarak soyutlayanlara karşı uyarılarda bulunur. Aydınlar, bir toplumun beyni konumundadır fakat diğerlerinden daha farklı değillerdir ve halkındırlar.

Durmuş Hocaoglu'nun "Türkiye'deki milli gelişmelerden rahatsız ve milleti ile kavgalı olan kimlerdir?" sorusunun cevabı "İnorganik Seçkinler ve Aydınlar"dır. Ona göre "İnorganik Aydın" krizlerle ortaya çıkarılmıştır. Türkler için bu, dünyaya meydan okumuş bir medeniyetken artık yenilen taraf olmanın yarattığı krizlerdir. Bu krizlerin neticesinde ise muhalif olanların hissettiği aşağılık kompleksi bu aydınları meydana getirmiştir. Hocaoglu, bu komplekslerin "Kaçma, Savunma ve Teslimiyet" gibi üç mühim dışa vurumu bulunduğunu söylemektedir. Bunlara kendini bırakanlar "inorganik aydınlar"dır. İnorganik kavramı, içerisinde kendine yabancılaşma, ileri seviyelerde ise düşman olmayı barındırmaktadır. Kendi içlerinde tuttıkları bu düşmanlığı ise topluma alenen söylemek yerine tepkisel yöntemlerle belli etme yoluna gitmektedirler.⁸²⁶ Hocaoglu'na göre bahsedilen bu "inorganik aydın sınıfı", kendilerini ışığın merkezi şeklinde ifade ettiklerinden dolayı "kendi-kendisini kutsamakta, kendi-kendisini bir çeşit seküler peygamberlik" noktasında görmektedirler. Bunun sonuncunda ise kimsenin söz söylemediği bir sınıf meydana gelmektedir. Ancak bununla da kalmayarak ileri

⁸²⁴ Durmuş Hocaoglu, "Türkiye'li Aydın'ın Dini, Türk'e Olan Kinidir", *Yeniçağ*, 09 Ocak 2009, s. 12.

⁸²⁵ Hocaoglu, "Devletçilik...", s. 49.

⁸²⁶ Hocaoglu, "Devletçilik...", s. 339.

gidilmekte ve “toplum-üstü” kurumsallaşma teşkil edilmektedir.⁸²⁷ Böyle bir oluşumun toplum için zararı ise halkın sesinin duyulmaması hatta kısılmasıdır. Çünkü en doğruyu ve iyiyi bildiğini iddia edenler varken halkın düşüncelerini duymak kimsenin işine gelmez.

Durmuş Hocaoglu’nun Türk aydınının yapısal sorunlarından gördüğü konulardan birisi kavram kirliliğidir. Ona göre Türk aydınlarının büyük bir kısmının ideolojiler etrafında yer almaları reddedilememektedir. Çoğu vakit bir düşmanlık hâlini alan bu hizipleşme, ayrı birer safta olmaya sebebiyet vermektedir. Bu nedenle aydınlar, gerçek bir aydın gibi irdeleme ve anlayabilme konumuna gelemeyerek yalnızca tarafını izah eden ideologlar hâline gelmektedirler.⁸²⁸ Aslında Türk aydınlarının da en dikkat çeken niteliklerden birisi bir ideoloji içerisinde hapsolmalarıdır. Bu nedenle kendisinden olmayanı kabul etmeyerek çizdiği sınırların dışına çıkamamaktadırlar. Bu yüzden Türkiye’nin dâhili ve harici problemlerinin çözümü yokmuş gibi hissedilmesinin en önemli nedeni düşünmemektir. Her zaman hatırlanmalıdır ki kendi doğrularımızın veya doğru zannettiklerimizin gerçekte ne olduğunu düşünerek ve irdeleyerek bulabiliriz.

Durmuş Hocaoglu Türkiye’deki felsefe eksikliği üzerinde defalarca durmuştur ve ona göre ülke içerisinde felsefe eksikliğinin en belirgin özelliği aydın kavramının sulandırılmasıdır. Çünkü aydın kavramı, toplum içerisinde asil ve imtiyazlı bir yerde, daha saygın ve daha iyi bir yaşamın anahtarı olarak görülerek bilinçsizce kullanılmıştır. Hocaoglu, aydın kalabalığı yaşayan Türkiye’nin “safrayı (naylon aydınları) attıktan sonra” dahi Türkiye’de felsefi açıdan eksikliğin kendiliğinden geçmeyeceğinin altını çizmektedir.⁸²⁹ Yazar felsefesizlik olarak özetlediği aydınların tarihi olaylarda doğru tespit yapamamalarının ve tartışmaları başaramamalarının nedenlerini şöyle numaralandırmıştır; “1: Anlamaya değil yargılamaya itibar etmek, 2: Tarihi kendi şartları içerisinde incelememek, 3: Tarih Eğitimi göz ardı etmek, 4: Tarihi çoğunluklar kişi kültüne bağlamak, 5. Tarih karşısında kompleks duymak, 6: Tarihi bir bütünlük içerisinde algılamamak”.⁸³⁰ Ayrıca Hocaoglu’na göre Türkiye’nin en büyük sorunlarından birisi de diplomaya sahip olan herkesin kendini aydın addetmesidir. Hocaoglu’nun da dediği gibi tarihte iki milyon kadar aydını olan bir topluluk olmamıştır. Öncelikle bu boş inanışın önüne geçilmesi gerektiğini, ancak bu

⁸²⁷ Durmuş Hocaoglu, “‘İnorganik’ Aydın Kitleleri”, *Yeni Ufuk Yazıları*, S 04, 26 Haziran 1997, s. 15.

⁸²⁸ Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 10.

⁸²⁹ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 243.

⁸³⁰ Durmuş Hocaoglu, “*Osmanlı, Cumhuriyet, ‘Gazâ, Cihad...*”, s. 138.

yapılabildikten sonra gerçek aydınların görülebileceğini söylemiştir. Kendisi buna tıpkı Gazali gibi “Havassü’l Havass” demektedir. Yani aydınları gerektiği şekliyle eğitmek için siyasiler de dâhil edilmek suretiyle kurum ve kuruluşlardan alınacak destek, özgür bir alan ve aydınların öz disiplini gereklidir. Bu şekilde toplumun beyni hâline gelecek kitle saf ve temiz bir şekilde görülebilecektir. Aydınların ise yapabildiği kadar nesnel kalmayı başarması ve gerçeklere tutunması, doğru bildiği yoldan sapmadan ama kendisinin doğrusunu tek ve değişmez olarak da kabul etmeden öz eleştiri yapması gerekmektedir. Hocaoglu’na göre gerçek aydınlar, en karışık görüşlülere dahi dinleyebilmeli, kendisini devamlı sorgulamalı, dini konuların kutsallığını unutmamalı ve bunları eleştiri mevzusu yapmamalıdır.⁸³¹ Hocaoglu yazılarında, herkesin kendisine aydın dediği ülkede gerçek aydının azlığından yakınır. Bunun felsefi açıdan düşünmemekten kaynaklandığını sıklıkla tekrarlar ve düşünülmesini tavsiye eder.

“Türkiye, bütün komplo meraklısı güruha inat, doğru yoldadır. Türk Milleti, ışığı kendinden menkul, gözleri ideolojiler tarafından körletilmiş inorganik aydın taifesinin sözde ilmi ile göremediğini Allah vergisi basireti ile görmüş, feraseti ile kavramış, kendi doğru rotasını kendi elleri ile çizmiştir, emin ve müstakar adımlarla yürümektedir. Türk Milleti, kendi aydınını aşmıştır(...)”⁸³² diyen Hocaoglu, asıl yapılması gerekenin aydın yetiştirmek ve gerçek aydınları fark edebilmek olduğunu söylemektedir.

2.3.4. Değerlendirme

Aydın kavramına bakıldığında bir milletin ilerleyebilmesi için ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Çalışmaya konu olan üç aydın kendi düşünce dünyaları ile aydın kavramına açıklamalar ve çözüm önerileri getirmişlerdir. Bu konuda dikkat çeken nokta aydınların bir toplum için ne kadar önemli olduğu konusunda üç aydının da hem fikir olduğudur. Bu yüzden aydınların hem millet hem de devlet için önemli bir konumda olduklarına vurgu yapmaktadırlar.

Aydın kavramının kullanımı üzerinde duran Dünder Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu gerçek aydın azlığından ve aydınların düştükleri hatalardan bahsetmektedirler. Hocaoglu herkesin kendisini aydın olarak adlandırdığı Türkiye’de gerçek aydın görememekten yakınır. Gerçek bir aydının felsefe yapması gerektiğini ve

⁸³¹ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 219.

⁸³² Hocaoglu, “*Devletçilik...*”, s. 301.

düşünmenin öneminin altını çizer. Hocaoglu'na göre gerçek bir aydın karşıt görüşleri dahi sorgulamalı ancak dini konuların hassasiyetine dikkat etmelidir. Arvasi ise milletin aydınına güvenmek istediği konusu üzerinde durmaktadır. Taşer de aydın sorununun halledilmesinin ve aydın-millet arasındaki kopukluğun giderilmesinin gerekliliğini anlatmaktadır. Taşer, milletin belini büken kendi aydınının kopuşunun giderilmesinin ve millete ait değerlere geri dönülmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Çünkü millettten uzak olmak yerine milleti için ve milletle hareket edecek aydın ihtiyacı vardır.

Üç aydının çalışmalarına bakıldığında Türkiye'nin geleceği ve bugünü için aydın ve halk arasındaki ilişkinin düzeltilmesi ve milli hedefler için birlikte çalışmanın sağlanması konusuna ağırlık verdikleri görülür. Türk aydınlarının özellikle Batılılaşma çalışmalarıyla birlikte kendinden olmayan unsurlara yakınlaşmaları sebebiyle kendi kültürüne yabancı hale geldikleri düşüncesi hâkimdir. Bu konudaki ortaklıkları için Dündar Taşer'in yabancılaştırmış aydın sorunu konusuna değinmesi, Durmuş Hocaoglu'nun aydınların belirli tarafların ideologları olmamasını istemesi ve Ahmet Arvasi'nin düşmanların güçlü aydını olan bir Türkiye istemediğini söylemesini örnek gösterilebilir. Halk ve aydın arasındaki kopukluğun Batılılaşma hareketleriyle birlikte başladığı konusu da yine üç aydında ortaktır. Taşer Batı'nın etkisiyle aydınların halktan uzaklaştığını söyler. Arvasi de son iki yüz yıldır yapılmaya çalışılan çalışmaların başarısızlığının en önemli nedeninin yabancılaştıran aydınlar olduğunu düşünür. Hocaoglu ise Tanzimat Dönemi'yle birlikte hızlanan Batılılaşma hareketlerinin sonucunda yeni bir aydın türünün ortaya çıktığını yazmıştır. Hocaoglu'na göre yeni aydınlar tepeden inme bir tavırla felsefi tarafı düşünülmeden toplumu Batılı yapabilme amacına yönelmişlerdir. Taşer, Arvasi ve Hocaoglu'nun bahsettikleri bu aydınlar, toplumsal ve kültürel hayatı etkilemektedir. Çünkü yapılmaya çalışılan bütün yenilikler felsefi derinlikten yoksun olduğundan askeri ve kurumsal anlamda kalmış ve istenilen ilerlemeler gerçekleştirilememiştir.

Bir milleti ileriye götürecek ve kalıcı hale getirecek olan aydınlardır. Bu yüzden üç aydın, aydınların halkla birlikte hareket etmelerinin önemine değinmişlerdir. Bu konuyla ilgili Dündar Taşer'in çözümü, halktan kopuk olan aydınlar zümresinin halkla beraber hareket etmesinin sağlanmasıdır. Türk milletinin benliğinde büyük millet olma hislerinin her zaman olduğunu söyleyen Taşer, ilerleme ve milli esaslar içerisinde kalmanın tek yolunun yabancılaştırmadan uzak kalacak aydınlar olduğunu, bu yüzden aydının kendinden uzak olması engellendiğinde bunun başarılabacağına inanır. Durmuş

Hocaoğlu'na göre bilim, teknik ve üretim alanlarındaki başarısızlığın nedeni aydın sınıfının yozlaşmasıdır. Bu yüzden Hocaoğlu aydınların doğru bir şekilde eğitilmesi gerektiğini söyler. Bu eğitim seferberliği için siyasiler dâhil bütün kurum ve kuruluşların yardımı alınmalıdır. Bu şekilde toplumun beyni konumunda olan gerçek aydınlar net bir şekilde görülebilecektir. Hocaoğlu'na göre bu konuda aydınlara düşen görev yapabildikleri kadar nesnel olmak ve gerçeklere tutunarak öz eleştiri yapmaktır. Ahmet Arvasi aydınlardan destek görmeyen hiçbir fikrin kalıcı olmayacağını bu yüzden milletin ilerlemesinin koşulunu aydınların yol gösterici olmasına bağlamıştır. Ona göre aydınlar başarıdan uzaklarsa gençlerde uzak kalır.

Üç aydın da, aydın kavramının yanlış kullanımı ve kendine yabancılaşma durumunu milletin sorunlarından görmektedir. Dünder Taşer milli ölçüyü kaybedenlerin iç ve dış politika olaylarını milleti için değerlendirmekten yoksun kalacağını söylemiştir. Bu yüzden küresel yaşamda koz sahibi olanların yer edineceğinin farkında olarak milli aydınlara sahip olmanın öneminden bahseder. Ahmet Arvasi'ye göre Müslüman aydınların vazifesi, İslam âlemini yaşanan çağın sıkıntılarından ve kötü gidişinden uzaklaştırmaktır. Bu yüzden aydınların yol göstericiliğinden uzak kalan milletlerin yığından ibaret olduklarını söyler. Arvasi'ye kulak veren Müslüman Türk gençleri iyi eğitim alarak dil bilmeli, kültürüne ve dinine bağlı ve modern gelişmeleri takip eden gençler olmalıdır. Durmuş Hocaoğlu aydınların millete dürüst olmasını ve Türklerin düşmanının olmadığı bir dönem olmadığını hatırlamalarını ister. Ona göre Türk aydını kavram kirliliği içerisinde yer alarak ideolojiler etrafında birer ideolog olmamalı, irdeleme ve anlayabilme mertebesine ulaşmalıdır.

Üçünün de fikirlerinde Türkiye'de yaşanan siyasi ve toplumsal olayların nedenlerinden birisinin yabancılaşan aydınlar ve kadrolar olduğu konusunda hem fikirdir ve çözüm önerilerini sunmuşlardır. Onlar Türk milliyetçilerinin çalışmalarının ana noktasının milli kadrolar ve milli aydınlar olmasını istemektedirler. Bu yüzden yaşları ve meslekleri nedeniyle örneklerini farklı konulardan alsalar bile bu konunun önemini özellikle gençlere anlatmak istemişlerdir.

3. BÖLÜM

3.1. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA DEVLET VE VATAN

3.1.1. DüNDAR Taşer'de Devlet ve Vatan

DüNDAR Taşer, “Devlet siyasi, hukuki bir organizasyondur. Millet, beşeri bir vakıadır” diyerek milletin var olması ve devamlılığı için devletin vazgeçilemez bir unsur olduğunu söylemektedir.⁸³³ Taşer’e göre devlet, milletin içinde bulunan insanların devlet organizasyonu ile birlikte ortak kültür ve ideallere sıkı sıkıya bağlı hâle gelmeleridir. Ayrıca Taşer’in devlet bilincinin oldukça kuvvetli olduğu görülmektedir. O, Türkler için var olan kurumlar içerisinde en mühim ve kutsalının devlet olduğunu söylemektedir. Çünkü ona göre devletin kutsal görülmesi nedeniyle Türkler tarihin hiçbir evresinde devletsiz bir yaşam sürmemişlerdir. Taşer, bu devlet bilincinin sayesinde bugün milletin var olduğunu düşünmektedir. Türklerin kültürü ve geçmişi, en öne “devletin kutsallığı” ilkesini almaktadır. Bu, Osmanlı Devleti’nde kendini “Din ü devlet, mülk ü millet” ifadeleriyle göstermiştir. Bu ifadeler Türkler için devletin önemini özetlemektedir. Bu nedenle Türkler, işte, yaşamda ve her alanda bu düstur için nefes alıp nefes vermişlerdir. Taşer, mutluluğunun yolunun güçlü bir devlete sahip olmak olduğunu ve devletin olmamasının felaketi yaşamak anlamına geldiğini yazmıştır.⁸³⁴ Çünkü ona göre devleti olmayan bir millet, hiçbir şeye sahip olamaz ve rüzgârda savrulan bir yaprak gibi yaşamını devam ettirir.

“Devlet bir hukuk ve ahlak kurumudur; hile ve kurnazlık edemez; kimseyi tongaya bastıramaz, kimseye kızmaz, öfkelenmez, garez ve kin taşımaz kendi vatandaşına pusu kurmaz” diyerek devlet fikrini ifade eden DüNDAR Taşer’e göre devlet, hile ve sahtekârlıktan azade temiz bir yolun şafağıdır. Bu nedenle millet için devletin anlamı sonsuzdur.⁸³⁵ Taşer’in yazılarında büyük Türk devleti özlemi ve tarihe atıflar sıklıkla görülmektedir. O, Türkler için devletin anlamının farkındadır. “Bizim için kuvvetli, haysiyetli devlet olmak, müreffeh bir cemiyet olmaktan önce ve yücedir”⁸³⁶ diyerek önceliğin, toplumun kökü olan devletin onurlu bir şekilde var olması olduğunu

⁸³³ Metin, “İhtilalciler...”, s. 475.

⁸³⁴ Güngör, “Türk Kültürü...”, s. 102.

⁸³⁵ Tek, “DüNDAR...”, s. 40.

⁸³⁶ Tek, “DüNDAR...”, s. 27.

altını çizmektedir. Her zaman devletin itibarının korunması gerektiğini ifade eden Taşer, yazılarında devlet ve mevcut kurumlar arasındaki ilişkiye dikkat edilmesi gerektiğine ve bu ilişkinin paralel ilerlemesinin önemine değinmektedir. Ayrıca ülkede yaşanan olayların en önemli nedenini, yöneticilerin zaafî şeklinde değerlendirmektedir.⁸³⁷ Bu yaklaşımıyla ilgili olarak Jön Türk hareketini eleştirmesi örnek olarak gösterilebilir: “Birtakım sorumsuz kişilerden ibaret olan Jön Türk diye anılan ne idüğü belirsiz ve milli kültürden kopuk aydınlar hürriyetimizi zorla elimizden alan despot ‘Kızıl Sultan’ diye ona çatmışlardır. Canım, devlet mi önemli yoksa hürriyet mi? Devlet olmadıktan sonra, hürriyeti ve meşrutiyeti ne yapacaksın?”⁸³⁸ Taşer, devletin ciddi bir kurum olduğunu ve şahısların kaprislerini dindirebilmek için çaba harcamasıyla yıpratılamayacağına inanmaktadır.⁸³⁹ Bu sebeple devletin vatandan, dinden önemli olduğunu, sebebinin ise bu değerlerin korunabilmesinin tek şartının bir devlete sahip olmaktan geçtiğini söylemektedir.

Dündar Taşer, “Türk için devlet, onsuz olunmayan, onsuz yaşanılmayacak, ekmek gibi, su gibi, hatta onlardan daha gerekli bir varlık halindedir”⁸⁴⁰ ifadesiyle devleti aciz ve zayıf gösterebilecek her türlü sözün ve davranışın karşısında durmaktadır.⁸⁴¹ Taşer’in devlet karşısında tamamen teslimiyetçi bir tavır takınması ve devleti hiçbir hata yapamayacak konumda görmesi, Durmuş Hocaoglu’nun “Devlet Fetişizmi” olarak adlandırdığı durumun bir tezahürü olarak görülebilmektedir.⁸⁴² Hocaoglu, Taşer’in samimi duygularla inandığı “fena fi’l millet” ya da “hadimu’l-millet” olan fikir yapısından çıkamayacağını görmektedir. Millet ve devlet içerisinde birine öncelik verilmesi gereken zamanlarda Taşer’in önceliğinin devlet olacağını şu şekilde ifade etmektedir: “Kendisini önce Devlet’e ve ancak ondan sonra- ve tabii ki Devlet’ten artarsa- Millet’e karşı sorumlu hissetmesi kadar tabii bir şey olamaz”. Ancak Hocaoglu, Taşer’in bu şekilde düşünmesi neticesinde ise kanıksanmış demokrasi fikrinin oturmasını beklemenin imkânsız olduğunu düşünmektedir.⁸⁴³ Çünkü devleti hatasız olarak kabul etmenin devamında, devletin karşısında tamamen teslimiyetçi olmak, yönlendirilmeye ve kendi fikirleriyle zıt düşmeye kadar gidilebilir.

⁸³⁷ Kırımlıoğlu, “Dündar...”, s. 4

⁸³⁸ Aksun, “Dündar...”, s. 15.

⁸³⁹ Hasan Akbaba, “Dündar Taşer’de ‘DEVLET’-‘MİLLET’ ve ‘MİLLİYETÇİLİK’, ‘Devlet’”, *Ocak Araştırma ve İnceleme Dergisi*, S 10, Nisan 1974, s. 79.

⁸⁴⁰ Tek, “Dündar...”, s. 106.

⁸⁴¹ Gürgür, “O, Bir Alperen...”, s. 23.

⁸⁴² Durmuş Hocaoglu, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: XII”, *Muhallif*, S 44, Y 1, 17-23.11.2000, s. 9.

⁸⁴³ Durmuş Hocaoglu, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: XI”, *Muhallif*, S 43, Y 1, 10-16.11.2000, s. 9.

Dündar Taşer, devletin sürekliliği olduğunu söylemektedir. Ona göre yöneticiler gidebilir, partiler değişebilir, üyeler yenilenebilir fakat devletin varlığı bakidir. Yönetim şekilleri dahi değiştirilebilir ama devletin varlığının asla böyle bir sonu olamaz. Taşer, düşüncelerine örnek olarak 1639 Kasr-ı Şirin Anlaşması'nı göstermektedir. Bu antlaşmayı yapan Osmanlı ve Safevilerin bugün olmamasına rağmen onların mirasçıları aracılığıyla bu antlaşma devamlılığını korumaktadır.⁸⁴⁴ O, yazıları ve çıkarımlarında bu konuya sıklıkla değinmektedir. Taşer, Türklerde mevcut olan devlet fikrinin, dünya üzerindeki diğer milletlerinkinden oldukça farklı olduğunu söylemektedir. Devlet fikri, Türkler için her kurumun hatta Sultan'ın bile üstündedir ve Türkler devletleri için can vermeyi en üstün şeref saymaktadır. Taşer, Türklerdeki devlet şuuru nedeniyle Osmanlı'nın bu kadar uzun süre ve güçlü olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden Türklerin tarih boyunca yaptığı savaşları, yalnızca ekonomik ve coğrafi arzularla yaptıklarını düşünenlerin mantık dışı hareket ettiklerini ifade etmektedir. Taşer, konuyla ilgili tarihten örnek verilecekse Kanuni Sultan Süleyman'ın yaşına rağmen Zigetvar Savaşı'nda ölme arzusunu örnek göstermektedir.⁸⁴⁵ Taşer'in Kanuni Sultan Süleyman örneğine ek olarak Kanuni'nin yazdığı şu dizelere bakıldığında devletin Türkler için anlamı anlaşılabilir:

“Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi”.

Türklerin devlet kavramına yaklaşımına tarihten verdiği örneklerden Dündar Taşer'in devlet fikri anlaşılabilir. Onun tarihten örnek vererek bahsettiği Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Budin Beylerbeyi Uzun İbrahim Paşa, Tiryaki Hasan Paşa gibi kişilerdir.⁸⁴⁶ Milliyetçiliğin temellerini devlet fikriyle doldurmuş olan Taşer, tarihi şahsiyetlerin hayatlarından verdiği örneklerde onların ne devletten ne de gururlarından vazgeçmemelerini, düşmanın karşısında dimdik dururken devletin emri karşısında boyunlarını bir saniye olsun düşünmeden uzattıklarını anlatmaktadır. Bu gibi örneklerin Türk tarihi ve özellikle de Osmanlı'da bolca olduğunu ve devleti yöneten insanlara bakıldığında devlet şuurunun anlaşılabilirliğini söylemektedir. Taşer, Türklerdeki devlet fikrinin örneği olarak Türkmen köyünde yaşanan bir olayı anlatmıştır: “Bir gün Türkmen köylerinden birine bir memur gelmiş. Köylülere biraz

⁸⁴⁴ Dündar Taşer, “Tutarsızlık Salatısı”, *Devlet Gazetesi*, 11 Ocak 1971, s. 12.

⁸⁴⁵ Dündar Taşer, “Batılılaşmak”, *Devlet Gazetesi*, 19 Ekim 1970, s. 12.

⁸⁴⁶ Süleyman Eryiğit, “Devlet”, *Türk Yurdu*, C 27, S 238, Ankara, Haziran 2007, s. 17.

buğday hazırlamalarını söylemiş ve yol yorgunluğuyla uykuya varmış. Muhtar hemen köylerdeki evlerden alınacak buğday miktarını tespitte başlamış(...) Buğday çuvalları bir süre içinde cami avlusunu doldurmuş. Sonra memur uyanmış”. Memur, “Ben zararlılarla mücadele memuruyum. Buğdayı tarla sıçanlarını öldürmesi için zehirleyeceğim! Cevabını vermiş. Bunun üzerine istediğini getirmişler, o da görevini yapmış daha sonra muhtar, cami önüne çıkarak: -Ey ahali, gelen memur, hükümat mamuru değil, sıçan mamuru imiş, buğdaylarınızı alın! Diye ilanda bulunmuş”.⁸⁴⁷ Aktarılan bu olayda Taşer, devlet memurunun devleti temsil etmesi nedeniyle halkın onun isteğini sorgulamadan nasıl yerine getirdiklerini göstermektedir.

Türkiye’de devlet her şeydir, diyen Dündar Taşer’le paralel fikirlere sahip olan Cengiz Aydoğdu da “Türk Milleti, devletle halk arasındaki esrarlı bir bağ sayesinde yaşıyor” demektedir. Bu bağ ise “devlet şuurudur”.⁸⁴⁸ Devlet fikrinin, Türkler için ne kadar değerli olduğuyla ilgili tarihten örnekler istenildiği kadar çoğaltılabilmektedir. Erol Güngör’e göre Taşer, tarihin sayfalarını okuyucuların önüne dökmüştür. Bu tarih içinde dört bir yana dağılan ve fetihten fethe koşan atalarının yalnızca yağmacılık yaptıklarına hâlâ insanların nasıl inanabildiklerini sormaktadır. Fethe giden bir ordunun sadece düzeni, teçhizatı, yolu, savaş şartları düşünüldüğünde bile arkasındaki zekânın anlaşılması gerekmektedir. Taşer tarihten bilgiler vererek bugünkü hâlin nedenlerini irdelemiş ve bu nedenlerin anlaşılmasını sağlamaya çalışmıştır. O, tarihe bakarak devletin ne olduğunun anlaşılabilmesine inanmış ve bunun için çabalamıştır.⁸⁴⁹ Taşer, devletçiliğin “içtimai, ahlaki ve milli” olduğunu söylemektedir. Devlet, kişilerin yapması ve yapmaması gereken faaliyetlerinin sınırlarını belirlemektedir. “Bizim takibini muvafık gördüğümüz devletçilik prensibi, bütün istihsal ve tevzi vasıtalarını fertlerden alarak milleti büsbütün başka esaslar dâhilinde tanzim etmek gayesini takibeden sosyalizm prensibine müstenit kolektivizm yahut komünizm gibi hususi ve ferdi, iktisadi teşebbüs ve faaliyete meydan bırakmayan bir sistem değildir”.⁸⁵⁰ Taşer’in devletçilik prensibi ile anlatmaya çalıştığı, Türklerin devlet kurumunda ortak hedefler yoluyla ilerlemesi, devlete ve millete zarar vermeyecek adımların atılmasıdır.

Durmuş Hocaoglu, Dündar Taşer’in de içerisinde bulunduğu MHP’nin “Siyasi Milliyetçiliğin” temelini milletin üzerine değil devletin üzerine teşkil ettiğini

⁸⁴⁷ Aksun, “Dündar...”, s. 70.

⁸⁴⁸ Aydoğdu, “Bize Velvele...”, s. 72.

⁸⁴⁹ Erol Güngör, “Taşer’in Büyük Türkiye”, *Ölümünün 27. Yılında Dündar Taşer’in Hatırasına Armağan*, Haz. Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998, s. 10.

⁸⁵⁰ Akbaba, “Dündar Taşer’de...”, s. 77.

söylemektedir. Hocaoglu, devleti temel alıp milleti ona ekleyen bundan dolayı da “despotizm”in ortaya çıkaran ya da “despotizm”e yönelik hassasiyet göstermeyen duruş olduğunu düşünmektedir. Hocaoglu, “Devletçi Milliyetçilik doktrininin en yetkin ifadesini formüle eden kişinin merhum Dünder Taşer” olduğunu söyler ancak Taşer’in modern milliyetçilik serüvenini dikkate almadığını ve “tipik tarihe gömülme örneği” olarak hareket ettiğine de dikkat çekmektedir. Hocaoglu’na göre Taşer, devletin insanüstü kutsallığı olan bir varlık olduğunu yazmaktadır.⁸⁵¹ Gerçekten de Taşer için devlet her şeydir ve devletsiz bir millet, var olamaz. Taşer’in anlatımlarında devletle millet iç içe geçmiş hâlde durmakta ve düzen anlamına gelmektedir. Taşer’in böyle düşünmesinin nedeni, Türklerin tarih boyunca her zaman devletin yanında durmalarıdır.

Dünder Taşer için devlet vatandan önce gelmektedir. Devletin Türkler için nefes kadar değerli olduğunu ve bunun en önemli sembolünün ise bayrak olduğunu sıklıkla yinelemektedir. Türk milli anlayışındaki ana unsurlardan bahsederken de, “milli görüşümüzde vatan, asli ve en esaslı unsur değildir. Bizde devlet ve onun egemenlik sembolü olan bayrak esastır. Nitekim, bayrak nereye gidiyorsa, Türk de oraya gidiyor. Bayrağın dalgalandığı, yani devletin egemen olduğu yerde yaşayabiliyor. Onun çekildiği yerde yaşayamıyor. Demek ki, devlet ve onun egemenlik yahut hükümlanlık sembolü olan bayrak, vatandan asli bir unsur(...)”⁸⁵² demektedir. Taşer, Türklerde vatan kavramının Namık Kemal sayesinde tanındığını, yine de Namık Kemal’in söylediği vatanın kendi yaşadığı zamandakiyle örtüşmediğini, onun anlattığı vatanın “avuç içi kadar yere sığdığını” hatta vazifeli olduğu Sakız Adası’nın dahi bugün sınırlarımızda bulunmadığını ifade etmektedir. Namık Kemal’in vatan kavramına bu şekilde yaklaşan Taşer, Türklerde vatan kavramının her zaman var olduğunu kabul emektedir. Ancak bahsedilen bu vatan kavramının, Namık Kemal’in söylediği gibi değil daha ziyade hayata gözlerin açıldığı, yetişildiği yerler için kastedildiğini düşünmektedir.⁸⁵³ Nevzat Köseoğlu, Taşer’in “ana vatan Türk bayrağının dalgalandığı yerdir” sözleriyle geçmişte yaşanan bütün acıların devletsiz kalmamak için çekildiğini anlatmaktadır.⁸⁵⁴

Dünder Taşer, Türklerdeki vatan fikriyle ilgili “1774’de Kırım’ın gidişi veya sözde bağımsızlık kazanışı üzerine” yaşanan bir olayı örnek göstermektedir. 1774

⁸⁵¹ Hocaoglu, “*Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: XI*”, s. 9.

⁸⁵² Aksun, “*Dünder...*”, s. 155.

⁸⁵³ Aksun, “*Dünder...*”, s. 156.

⁸⁵⁴ Nevzat Köseoğlu, *Türk Olmak Ya Da Olmamak Milli Kültür, Mozaik Kültür ve Etnisite*, Ötüken Yayınları, Ankara 2007, s. 198.

yılında Kırım'ın kaybedilmesi sonrasında yönetime Rus taraftarı Şahin Giray geçmiştir. Türkler, yeni Han yerine Devlet Giray'ın yönetimini kabul etmişler ve Osmanlı'ya büyük bir heyet göndererek şu teklifi sunmuşlardır: “Ya eskisi gibi size tabii oluruz, bizi yine siz idare edersiniz yahut da bize mülkünüzde yerleşecek bir yer gösteriniz; Kırım'ı toptan terk etmeye kararlıyız”.⁸⁵⁵ Aslında Taşer'in Türklerin vatanı diyerek anlatmaya çalıştığı fiziki toprak parçalarıdır. Yani yeryüzünde Türklerin var olduğu her yeri kastetmektedir. Kerkük, Tebriz, Üsküp bunların hepsi Ankara'dan Gaziantep'ten farklı değildir. Çünkü ona göre Türklerin bulunduğu her yer vatanıdır.⁸⁵⁶ Taşer Türkler için vatanın anlamının bayraklarının dalgalandığı her yer olduğunu tekrarlamaktadır. Bununla göçebe bir hayat süren Türklerin, yaşadıkları yerleri geride bırakıp başka topraklarda uzun yıllar ömür sürmelerinin ve devlet için gözlerini kırpmadan canlarını vermekten çekinmemelerinin özünü anlatmaktadır. Çünkü bayrağı olan her yerde Türk devleti var olabilmektedir.

3.1.2. Ahmet Arvasi'de Devlet ve Vatan

Ahmet Arvasi'ye göre prensipte “Devlet, bir milletin, kendi hür iradesi ile içtimai, iktisadi, harsi ve siyasi manada teşkilatlanması demektir”. Bu teşkilatlanmanın zaman, milli değerler ve gelişmelere uygun olması da mühimdir. Tarihte milletlerin bir arada olmasında haneden, lider ve öncü kadrolar büyük rol oynamışlardır. Arvasi, devletin varlığının millettten geldiğini söylenmesine rağmen buna ek olarak önceliğin bahsi geçen şahıs ve kadrolarda olduğunu eklemektedir.⁸⁵⁷ Tarih boyunca her milletin yaşadığı dönemdeki bu kadroların millet adına yeterli olup olmadığı ise bambaşka bir tartışma konusudur.

Ahmet Arvasi'ye göre “Devlet, bir milletin teşkilatlanması demektir; onu, millettten ayrı düşünmek mümkün değildir”. Devleti olmayan ya da onu elinde tutamayan millet, özgürlüğünü de kaybeder. Özgür olabilmenin ilk kuralı bir devlete sahip olmaktır. Devletin teşekkül ettirilip sürdürülmesi toplumsal, kültürel, iktisadi ve siyasi hayatın da sürdürülmesi anlamındadır. Türklerin geleneklerinde devlet demek, özgür iradeyle bir arada olmaktır. Türkler devleti yalnızca bir kurum olarak değil ilgilenilmesi ve kabul edilmesi gereken sosyal bir kurum olarak görürler. Bundan dolayı Türklerden bahsederken devlet, millettten ayrı tutulamaz. Halkın olan değerler, devletin

⁸⁵⁵ Aksun, “Dündar...”, s. 155.

⁸⁵⁶ Hacaloğlu, “Eşi Asuman Taşer...”, s. 35

⁸⁵⁷ Arvasi, “Şüphe...”, s. 147.

savunduğu değerlerdir. Arvasi, bazılarının ortaya çıkarak bilim adı altında devlet ve milletin ayrılığından söz ettiklerini ve bu durumun vahim neticeleri olacağını düşünmektedir. Hatta bazı İslam ülkelerinin de bunu yaşamakta olduğunu ekler.⁸⁵⁸ Devlet ve milletin iç içe geçtiğinin farkında olmak, kültürüne ve tarihine bakacak olan herkesin anlayabileceği bir olgudur. Bir millet, devletiyle var olur. Devlet de milletiyle devamlılık arz eder. Bu hassas ilişkinin devam edebilmesi ve doğru işleyebilmesi yine milletin vazifesidir.

Ahmet Arvasi'ye göre devletin toplumsal yaşamdaki bir anlamı da “Anarşinin zıddıdır ve nizam ihtiyacından doğmuştur”. Aklın, kargaşa ve anarşiden kurtulmak için mücadele ettiği gibi toplum düzenini de anarşinin sebep olduğu karışıklıktan insanların kurtulması için çabalamasını buna örnek olarak vermiştir.⁸⁵⁹ Aslında devlet ve düzen insanoğlunun bir ihtiyacıdır. Bu ihtiyaçtan dolayı bir araya gelirler. Buradan çıkarılacak devlet anlamı ise bir milletin teşkilatlı olarak bir arada olmasıdır. Bu yolla toplum, karışık hâlden kurtularak bir düzene sahip olur.

Ahmet Arvasi; başarısız olmayan kuvvetli devlet ve yönetimin meydana getirilmesinin, hukukun üstünlüğüne inanmış, sahip olunan gücü milli iradede almış ve ülkesinin ilmi ve akademik verilerin ışığında ilerlemesini arzulayan kadrolarla sağlanabileceğini söylemektedir. Hukuksal sistemin ise kimsenin kimseden üstün olmama ilkesiyle oluşturulması gerektiğine dikkat çekmektedir. Arvasi, Türk milletinin milli ve kültürel etkilerden uzaklaşmadan kendi devlet başkanını kendisinin tayin edebileceği idare şeklini hak ettiğine inanmaktadır.⁸⁶⁰ Çünkü milletlerin yaşamında, yönetimler ve yönetim şekilleri kalıcı değildir ancak devlet şuur ve kurum anlamında kalıcıdır. Yani yönetimler, yöneticiler ve iktidarlar gidebilir ancak milli bir karakter taşıyan devletin gitmesi mümkün değildir.⁸⁶¹ Arvasi, “çözölmeye maruz kalan milletlerin milli şuur ve ahlak açısından kontrol ve disipline ihtiyaçları” olduğunu söyler. Bu görevde sorumluluk devlettedir. Devlet, eğitimle işe başlayarak meseleyi çözmekle yükümlüdür. Eğer milletin ihtiyaç duyduğu yeniden teşkilatlanma sağlanamazsa çözölmeye dönölmeyecek noktalara kadar gidebilir. Arvasi, sözünü ettiğı

⁸⁵⁸ Arvasi, “*Hasbihal V*”, s. 301.

⁸⁵⁹ Arvasi, “*İnsan ve İnsan Ötesi...*”, s. 117.

⁸⁶⁰ Arvasi, “*Medenileşme...*”, s. 163.

⁸⁶¹ Arvasi, “*Medenileşme...*”, s. 173.

teşkilatlanma ve eğitim adımları için ise milletine ve devletine bağlı “idealist kadrolar” yetiştirilmesinin gerektiğini hatırlatır.⁸⁶²

Ahmet Arvasi’ye göre devlet, milletin çıkarları ve devamı için “koruma, savunma, denge” mekanizmalarını kullanarak millet açısından saygın ve onurlu konumda yer alan direkt milletin teşkil ettiği otoritedir. Yani “Milli devlet, herhangi bir sınıf ve zümreye imtiyaz tanımayan devlettir”. Arvasi, zalimlikten ve adaletsizlikten korunma arzusunda olanların yanı başında devletin olması gerektiğini söylemektedir. Bu sözlerine, düşmanların ve kötü niyetlilerin her zaman karşılarında dimdik duran devleti görmesi gerektiğini eklemektedir. Arvasi “Devlet, milli vicdanda yaşayan ‘mukaddes milli değerlere’ dayanmak ve topyekûn milleti kucaklamak zorundadır”⁸⁶³ diyerek milli devletin vasfını anlatmaktadır. Devlet, milli duyguların ışığında teşkilatlanmış, düşman karşısında Türk milletini koruması gereken vazgeçilemeyecek bir mirastır.

Ahmet Arvasi’ye göre milli devlet, vatandaşlarının kimsesizlik duygusunu hissetmemeleri için çalışmak mecburiyetindedir. Tüm kurum ve kuruluşlarıyla ezilenin, haksızlığa maruz kalanın, kimsesi olmayanın “koruyucusu” konumunda bulunmalıdır. Devlet yönetiminde yer alacak kimseler, devletini, milletini kalpten seven ve onları koruma arzusunda olan kimseler olmalıdır. Çünkü Arvasi’ye göre kendi çıkarları peşinde olan kimseler yönetime gelirlirse, “Sahte sahipler piyasayı doldurur, düşman kuvvetler sahiplik iddiası ile meydana çıkar”. Ayrıca Arvasi Türk-İslam Ülküsü’nün; tüm milleti kapsayan çalışkan, azimli, adaletli, merhametli ve güçlü “bir baba gibi” gördüğü milli devletini yüreğine aldığını ve bunu gerçekleştirecek yöneticilerin başa geçmesi için çalıştığını da söylemektedir.⁸⁶⁴

Ahmet Arvasi; liberalizm, komünizm ve faşizmin devlet fikrine yaklaşımlarını şu şekilde açıklamıştır: “Liberalizm; devleti, sadece asayiş temine memur, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik hayata seyirci kalan müessese olarak değerlendirir”. “Komünizm; devleti, bütün tarih boyunca, bir zulüm vasıtası olarak açıklamış ve kalkması gereken son aşamada kendiliğinden yok olacak bir sınıf baskısı biçiminde görmüştür”. “Faşizm ise, devleti, fert ve cemiyet çatışmasından doğan onları aşan bir

⁸⁶² Arvasi, “Size Ses...”, s. 123.

⁸⁶³ Arvasi, “Size Ses...”, s. 115.

⁸⁶⁴ Arvasi, “Türk-İslam Ülküsü...”, s. 122.

sentez olarak görür”.⁸⁶⁵ Arvasi’nin anlattığı tanımlamalarda görüldüğü gibi ideolojilerin, milli karakterden ve millettten uzak olarak dayatılmaya çalışılması, devlete ve millete zarar vermekten öteye geçemeyecektir.

Ahmet Arvasi, yaşanan çağdaki toplumların devlet kavramına yönelik tavırlarını, “yalnız adamlarla dolu” şeklinde ifade etmiştir. Toplum içindeki kişiler, kalabalıkların arasında kendileriyle ve egoları ile kalmışlar, bundan dolayı modern dünyada önemli addedilen, “toplumculuk değil bireyselcilik” olmuştur. Ancak yaşanan çağın insanları devleti; toplumu koruyan, bireyselciliği kabul etmeyen, kişiyi ve toplumu “putlaştırmayan”, otorite adı altında insanlara haksızlık yapmayan, adalete, hukuka ve milli davalara sırt çevirmemiş olarak görme arzusundadır. Arvasi’ye göre günümüz insanları, devletin adını kullanarak haksızlık ve zulüm yapanları görmek istememeye ek olarak “Devletten ve hükümetinden hürriyet, adalet, eşitlik, sosyal adalet, sosyal güvenlik, can, mal ve ırz güvenliği, yardım, şefkat ve himaye görmek istemektedir”.⁸⁶⁶ Bu arzularının da sözde değil gerçek yaşamda uygulanmasını beklerler. Ancak bu beklentiler gerçekleştiğinde mutlu ve kargaşasız bir topluma ve devlete sahip olunacağını bilirler.

Ahmet Arvasi, “Tarih, Kültür ve Ülkü”nün milletlerin yaşamında bütünlüğü sağladığını söyler. Ona göre tarih, milletin geçmişinde yaşadıklarının bilinmesini sağlar; kültür, tarihsel süreçle beraber bugünlere gelen milli devamlılıkların temsilidir; ülkü ise milletin tarihi ve kültürünün birlikteliği ile gelecekte ne olmak istediğini anlatır. Yani, “Tarih, bir milleti geçmişte, kültür bir milleti halde ve ülkü, bir milleti gelecekte birleştirir”.⁸⁶⁷ Arvasi’nin saydığı bu üçlü, milli bir devletin devamı için şah damarı kadar mühimdir. Bu üçlünün öneminin gençlere öğretilmesi ve unutanlara hatırlatılması şarttır. Çünkü eğer bu değerleri unutursak kendi milletimize ve kültürümüze yabancı oluruz.

3.1.3. Durmuş Hocaoglu’nda Devlet ve Vatan

Durmuş Hocaoglu’na göre “Devlet bir dünyevi kurum ve dünyevi düzenliliğin en üst düzeydeki somutlaşmış ifadesidir”.⁸⁶⁸ Çünkü devlet, toplumun bir arada yaşayabilmesi için oluşturulmuş bir kuruluştur. İnsanlar yaratışları gereği bir düzen

⁸⁶⁵ Arvasi, “*Hasbihal VI*”, s. 297-299.

⁸⁶⁶ Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 477.

⁸⁶⁷ Arvasi, “*Medenileşme...*”, s. 82.

⁸⁶⁸ Hacıoğlu, “*Ölümünün 27. Yılında...*”, s. 74.

içerisinde yaşama isteği duyarlar, bu isteğin somut bir hâle gelmesi ise devletin teşekkülüdür. Tarih boyunca hiçbir vakitte devlete sahip olmadan başarı elde edebilmiş bir toplum yoktur. Çünkü toplumsal yaşam bir anlamda düzendir. Bu nedenle Hocaoglu devleti, “Devlet, ‘kutsal’dır, ya da ‘kutlu’dur; ‘kut sahibi’dır” sözleriyle anlatır. Bu özelliğiyle devlet, toplumsal hayatın mevcudiyetini meydana getirir. Bağımsız olabilmenin bir şartı da devlettir.⁸⁶⁹ Hocaoglu, devletin soyut bir kavramdan çıkarak somut hâle gelmesinin yolunun birlikte olabilmekten geçtiğini söyler.

Durmuş Hocaoglu, bireysel kanaatine göre modern dönemde devletin ne olduğunu şu şekilde özetlemektedir: “Enstrümantalist (Araçsal) Devlet’in asli vazifesi ve var-oluş gerekçesi, kendi milletin hayatını ve bekasını te’min etmek; toplumunun sahip olduğu maddi ve manevi ‘şey’leri korumak, geliştirmek; onların önünde özgürlük ufukları yaymaktır. Böyle bir devlet, kendisi için değil, toplumu için var olan, ona karşı gerçek anlamda sorumlu bir devlet, bir cihazdır”.⁸⁷⁰ Bu sözleriyle söylemek istediği devletin halk için önemli olan değerlerine karşı tarafsız durmamasıdır. Bunu yapabilen bir devlet, resmi olarak meşruiyet hakkını elinde bulundurabilmektedir. Çünkü devlet, bir açıdan hayat kadar su kadar önemli bir konumdayken bir taraftan da elinde inanılmaz bir güç bulundurmaktadır. Bu nedenle bu devasa gücün kontrolü kaybedilmemelidir.

“Milli devlet - national state” ve “millet devlet - nation state” dilimizde kullanıldığı hâliyle ulus-devlet ile yakınlığı bulunmasına rağmen aynı anlamı ifade etmemektedir. Durmuş Hocaoglu, milli devletin ne olduğunu İbni Haldun’un bugün dahi kabul gören “asabiye kavramı”⁸⁷¹ ifadesiyle anlatmaktadır. Asabiye kavramına göre devlet, “Belirli bir asabiye istinat eden, bu asabiye üzerine müesses ve bu asabiye tarafından tesis, muhafaza ve müdafaa edilen ve devlet dara düştüğünde de herkesin çil yavrusu gibi dağıldığı bir ortamda yalnız devletin kan bedeli ödemek için bu asabiyenin çocuklarını çağırdığı devlettir”. Hocaoglu’na göre bu açıklama dikkate

⁸⁶⁹ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 269.

⁸⁷⁰ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 85.

⁸⁷¹ Hocaoglu, İbni Haldun’un asabiye kavramını şu şekilde açıklamaktadır: “Bağlılık, aidiyet, dayanışma gibi muhtelif anlamlarda tefsir edilmiş olan Asabiye, filozof tarafından iki türe taksim edilmiştir: Nesebi Asabiye ve Sebebi Asabiye. Filozafa göre, Nesebi asabiye, temel olarak bir neseb, soy üzerine temellendirilmiş, veya ondan kaynaklanan bir dayanışma ruhu olup sosyal tekamül itibarıyla düşük düzeydeki toplumlarda, Bedeviler’de, buna mukabil, Nesebi Asabiye, daha yüksek örgütlenmiş toplumlarda, Hadariler’de görülen bir davranış biçimi olmaktadır. Nesebi Asabiye’de toplumu birbirine bağlayan, devleti kuran irade, aynı soya bağlı ve/veya ait olmaktan, daha doğru bir ifade ile bu nesebe ait olma duygusundan kaynaklanırken Sebebi Asabiye’de ise bu irade daha karmaşık bir fonksiyonellik kazanmakta ve esas itibarıyla basit neseb, kan veya soy bağı duygusu yerine, sosyal münasebetler hayatının icabatından olan menfaat ilişkilerinden ileri gelen bir nevi Sosyal Mukavele olmaktadır”. Bkz. Durmuş Hocaoglu “Ulus-Devlet, Millet ve Milliyetçilik Üzerine Bir Tahlil”, *Türk Yurdu*, C 16, S 109, Eylül 1996, s. 109.

alındığında birçok etnik unsuru içerisinde barındıran Osmanlı bile milli bir devlettir. Ulus devletin ise tarihsel süreçte daha yeni olduğunu ve bir gün sonlanmasının oldukça muhtemel olduğunu söyleyen Hocaoglu, buna şaşırılmaması gerektiğini de ekler. Çünkü ona göre ulus devletlerin ömrü, milli devletlerin ömrü kadar uzun değildir.⁸⁷² İbni Haldun'un yaklaşımına göre bir devletin varlığını asabiye olmadan devam ettirebilmesi istisnalar hariç imkânsızdır. Irki ve lisanî birliktelik devletin temelini teşkil etmektedir. Hocaoglu bu fikirlere ek olarak din bağının etkili olmasına rağmen ırki bağın yanında ikinci derecede olduğunu ekler. Ayrıca bir milletin devam edebilmesi için devlet kurumuna ihtiyacı vardır. Bu nedenle her vatandaş bir anlamda devletine bağlı ve onun için çalışır olmalıdır.

Durmuş Hocaoglu'na göre devlet, bireyler aracılığıyla var edildiğinden kutsal olmaktan ziyade insani bir kavramdır. Devletin siyasi konumda iken kutsal olamayacağını, çünkü kutsal olduğu vakit onu yönetenlerin de kutsal anlamına geleceğini söylemektedir. Devletin kutsallığıyla ilgili fikrini şu şekilde özetler: “Siyasi anlamda kutsal bir devlet, varlığını milletine borçlu olduğunu düşünmeyen, onun için de milletine karşı hakiki manada sorumluluk hissetmeyen, milletini ‘sürü’ telakki eden bir devlettir”. Yine de Hocaoglu devletin önemini göz ardı etmemektedir. Ona göre “Devleti olmayanın özgürlüğü de olmaz, hatta bir yerde namusu da, nikâhı da”.⁸⁷³ Aslında Hocaoglu, kutsal kavramının, devlete verilen önemi anlatmada yetersiz kaldığını izah etmektedir. Çünkü Hocaoglu, insanoğlunun inşa ettiği var olan en büyük ve kıymetli beşeri kurum olan devleti, muhafaza etmek isterken kantarın topuzunu gereğinden fazla kaçırarlara şöyle seslenmektedir. “Boyunu-posunu aşan bir cihangirlik hülyası ile İskender-i Kebir’e özenen karikatür Enver’in imparatorluğumuz’u dağıtmasından daha feci bir Bumerang’a sebebiyet verebilir. Lütfen dikkat: Türkiye, tam bir tarihi kırılma çizgisinde ve de çekilebileceği en son sınırlarda bulunuyor; bundan bir adım daha ilerisi, bizi, Sevr’den daha ağır şartlarla karşı-karşıya getirir; hatta daha fecisi olabilir(...)”⁸⁷⁴ Devletini kaybetmenin her şeyi kaybetmek olduğunu düşünen kişiler, devlet için adım attıklarını zannederken daha fazla zarar verebileceklerini akıllarından çıkarmamalıdır.

⁸⁷² Durmuş Hocaoglu, “Milli Devletimizin Geleceği”, *Cumhuriyetin Kuruluşunun 80. Yıl Dönümü Vesilesiyle ‘Milli Devlet ve Türkiye Cumhuriyeti’ Paneli*, Haz. Mustafa Kahramanyol, Azim Matbaacılık, 25 Ekim, Ankara 2002, s. 29.

⁸⁷³ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 123.

⁸⁷⁴ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 19-23.

Durmuş Hocaoglu, devletin kutsallığını tamamen savunduğu gibi ikinci anlamına da dikkat çekmektedir. İkinci diyerek kastettiği, George Orwell’ın 1984 yılına ait betimlemesinde yaptığı “dehşet makinesi” anlamıdır. Eğer ki “Big Brother” yani devlet, kontrol edilemeyecek raddeye gelirse “yeryüzü tanrısı” rolünü ele geçirebilir ve dehşet makinesine dönüşür. İkinci anlamının aksine ilk anlamıyla devlet, Romalı düşünür Çiçero’nun aksettirdiği gibi: “Her şeyden önemlidir”. Ayrıca Hocaoglu, Dündar Taşer’in savunduğu devletin de bu ilk anlamdaki devlet olduğu söyler.⁸⁷⁵

Durmuş Hocaoglu’na göre gerçekten iyi olan bir devletin muhakkak sahip olması gereken özelliklerden en mühimi, geçmiş ve geleceğe yönelik sorumluluğun farkında olması ve bütün kuvvetiyle bu farkındalığı en önde tutmasıdır. Bu özelliklere sahip olan devlet, “ölülerin diriler üzerinde hakkı bulunduğunu, bu ülkenin miras alındığını ve tarihi sürekliliğini devam ettirmek zorunda olduğunu, gelecek nesillere de devralınan devletten daha iyi bir devlet daha iyi bir vatan, daha müreffeh bir toplum bırakmak gibi bir sorumluluk içerisinde olduğunun” bilincindedir.⁸⁷⁶ Hocaoglu’nun anlatmak istediği bir devletin köklerinin bir günde oluşmadığının farkında olmak ve bunun sonrasında da devam etmesi için çalışmak gerektiğidir. Hocaoglu’na göre genetik devamlılık gibi kültürel aktarmayla varlığını sürdüren “Devlet Baba” doktrini, siyasi yaşamda kişilerin yerinin önemi olmadan devlete olan bağlılık ve güveni sürdürmesidir.⁸⁷⁷ Ancak devlet, halkına 4 şartı halkına sağlayabildiği sürece düzeni ve kendisine bağlılığı devam ettirebilir. Mevzu bahis 4 şart: “Hürriyet, Adalet, Emniyet ve Mülkiyet’tir”.⁸⁷⁸

Durmuş Hocaoglu’na göre devlet hakkında zararlı, yıkıcı eleştiride bulunanlar “devlete düşman olan anarşistler ve/veya kozmopolitler” veyahut başka bir devlet için çalışan ya da garezi olan kişilerdir.⁸⁷⁹ Hocaoglu, özellikle “Devlet’e karşı olmakla Devlet-karşıtı olmak” kavramlarının farklılığına önem vermiştir. O, kavramlara dikkat edildiğinde içeriklerinin anlaşılmasına rağmen bunu istememe veyahut yaptığının bu olduğunu kabul etmeme durumuna dikkat çeker. “Devlet’e karşı”, denilenle anlatılmak istenen devlet denen mekanizmanın kuvvetlenmesi, yola girmesi ve millete yönelik çalışması amacını taşıırken, “Devlet-karşıtı” ise devletin aleyhinde yani düşmanca

⁸⁷⁵ Hacıoğlu, “Ölümünün 27. Yılında...”, s. 74.

⁸⁷⁶ Durmuş Hocaoglu, “Türkiye, ya ‘Büyük Türkiye’ Olacak ya da Yok Olacak!...”, <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar/2/262-t%C3%BCrkiye,-ya-b%C3%BCy%C3%BCk-t%C3%BCrkiye-olacak-ya-da-yok-olacak>, (Erişim Tarihi 16.11.21), Eylül 2006.

⁸⁷⁷ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 307.

⁸⁷⁸ Hocaoglu, “Burası Bizim İçin Ya İkinci Ergenekon’dur Ya İkinci...”, s. 23.

⁸⁷⁹ Durmuş, Hocaoglu, “Devlet: Eleştirirken Savunmak”, *Ayyıldız*, 13 Şubat 2000, s. 9.

davranmaktır.⁸⁸⁰ Devlet, terim ve kurumsal anlamda bireylerin yaşamında en mühim ve kutsal olanların başında gelmektedir. Bu nedenledir ki devlete yönelik eleştiri yapılırken bu nokta gözden kaçırılmamalıdır. Hocaoglu'nun dediği gibi “devlet bizim gövdemizdir, fiziksel varlığımızdır”.⁸⁸¹ Bu, akılda tutularak yok edici eleştirilerden uzak durulmalıdır. Eleştirilerde yapılan dikkatsizlik veya kasıtlı kötülükler, fırsat kollayanların işini daha da kolaylaştıracaktır. Yapılması gereken yapıcı ve düzeltmeye yönelik eleştirilerin kullanılmasıdır. Devlet kavramının ne olduğunu bilen, devletine değer veren bireyler ve aydınlar eleştiri yaparken devleti korumaları gerektiğine dikkat etmelidirler.

Durmuş Hocaoglu, bir milletin tarihsel kökleriyle birlikte, “vatan denen bir kutlu toprak parçası üzerinde” var olduğunu söyler.⁸⁸² Millet ve devletin devamlılığı açısından fiziki koşulları sağlayan, vatandır. Vatan, dünya içerisinde var olan bir sınırı ve bu sınırlar içinde devlet kurallarının gerçekleştirildiği, içinde milletin yaşamını sürdürdüğü ve pek çok yönden kutsal kabul edilmiş topraktır. Hocaoglu'nun kanaatine göre devlet, millet ve vatan kavramları ele alındığında “devlet vatana göre daha ehemmiyetlidir. Devletin önemi ise millete yapışıktır. Devlet kesinlikle vatana göre daha önceliklidir”.⁸⁸³ Hocaoglu'na göre bunun sebebi vatanın bir bölümü, başka bir bölümü için mecburi anlarda elden çıkarılsa bile devlet için bu söz konusu değildir. Bu nedenledir ki dünya üzerinde var olan bütün kurumlar ve kavramlar arasında eleştiri kabul edilmeyecek en kutsal olanın devlet olduğunu söylemektedir. Devletin üzerinde ise yalnızca millet bulunmaktadır.⁸⁸⁴

Durmuş Hocaoglu'na göre “devlet’in formu, ‘vatan’dır, malzemesi, yani nesnel içeriği ise ‘toplum’. Toplum’un müşahhaslaşmış şekli ise ‘vatandaş’lardan müteşekkil ‘millet’”tir. Vatan, somut olmayan bir kavramdır. Eğer içeriği dolu değilse vatan kavramı yalnızca toprağı açıklayabilir. Millet ve milli duygular onu vatan yapan nüvedir. Vatan diyerek tabir ettiğimiz birçok birleşimle meydana gelen bu bağ, içerisindeki insanları yalnızca birer birey veya halk olmaktan çıkarır. Hocaoglu, milletin arasındaki bu görünmez bağın, milli mutabakat olduğunu söyler. Burada geçen milli mutabakat felsefi anlamı bulunmasına rağmen devletin ve milletin geleceği için var olan

⁸⁸⁰ Durmuş Hocaoglu, “Türk Siyaset Geleneginde ‘Devlet’in Aşırı Tânziminin ve ‘Devlet Baba’ Kavramının Tarihsel Arka-Planına Dâir”, *Yeni Türkiye*, S 25, Y 5, Ocak-Şubat, Ankara 1999, s. 235.

⁸⁸¹ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 306.

⁸⁸² Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 181.

⁸⁸³ Durmuş Hocaoglu, “*Türkiye, ya ‘Büyük Türkiye...*”.

⁸⁸⁴ Hocaoglu, “*Ölümünün 27. Yılında...*”, s. 73.

kurumlar ile mutabakat içerisinde bulunmasını anlatmaktadır. Bu mutabakat zorlama ya da eğitimle değil toplumda var olan soyut kavramların iç içe geçerek somutlaştırılmasıdır. Bireylerin istekleri ile millet ve milli olanın devamı açısından toplumsal anlamda bir sözdür.⁸⁸⁵

Milliyetçilik fikrinin temeli olan vatanını sevmenin tarihteki ve şu anki anlamına bakıldığında bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Durmuş Hocaoglu, buna örnek olarak Namık Kemal'in vatanı anlatışına bakabileceğimizi söylemektedir. Namık Kemal'e göre "İnsan vatanını sever; çünkü mevahib-i kudretin en azizi olan hayat havayı vatanı teneffüsle başlar. İnsan vatanı sever; çünkü atabayı- tabiatın en revnaklısı olan nazar lemha-i iftitahında hak-i vatana ta'alluk eder. İnsan vatanını sever; çünkü madde-i vücudu vatanın bir cüz'üdür. İnsan vatanını sever; çünkü etrafına baktıkça her köşesinde ömr-i güzestesinin bir yâd-ı hazinini tahaccür etmiş gibi görür(...)"⁸⁸⁶ Hocaoglu'na göre Türkiye, her şeyden evvel bir vattandır. Vatan denilen şey ise sadece toprak parçası, hotel ya da şirket demek değildir. Bir vatan üzerinde iki milletin hükümdarlığından, iki lisandan söz edilemez. Tersini iddia etmek, düşmanlığı-kan davasını körükler ve ülkeyi etnik ayrıma sürükler.⁸⁸⁷ Vatanın asli vasfı olan tek ve biricik olma özelliği, tek ve biricik millete ait olma özelliğinin yansımasıdır. Bunun tersini istemek veyahut barışçıl sözler kullanarak atılacak adımlara izin vermek, göz yummak vatanın içerisinde gedikler açılması demektir.

Durmuş Hocaoglu, Türkiye'yi canı ve başı verilerek alın teriyle var edilen vatan olarak tarif etmektedir.⁸⁸⁸ Ayrıca Hocaoglu'na göre vatanın gerçek ve olması gereken anlamı, "Edirne ile Ardahan arasına sıkış(tırıl)mış olan Türkiye'den ibaret değildir;" Türkiye'yi kapsamakla birlikte onun sınırları ötesine giden "büyük ve müebbed ülke" kavramıyla bütünleşip bütün ve gerçek anlamını alan "Turan"⁸⁸⁹dır. Hocaoglu'na göre "Atalarımızın, kanlarıyla bize miras bıraktığı ve adına vatan denen bu ülkeye ve benimle aynı vatanı paylaşan insanlara hizmet etmek iyilik midir?" sorusunu kendimize sorduğumuz vakit, verilen yanıt "Evet; bu, her bakımdan iyiliktir" şeklindeyse yapılacak olan ortadadır, vatan ve milletin iyiliği için çalışmak ve bunu vazife kabul

⁸⁸⁵ Durmuş Hocaoglu, "“Milli Mutabakat” Çerçevesinde Sünnilik ve Alevilik", *Köprü*, S 62, Bahar(Nisan-Mayıs-Haziran), İstanbul 1998, s. 13.

⁸⁸⁶ Hocaoglu, "Saldırgan Küreselleşme Çağı...", s. 46.

⁸⁸⁷ Hocaoglu, "Laisizm...", s. 367.

⁸⁸⁸ Hocaoglu, "Devletçilik...", s. 338.

⁸⁸⁹ Durmuş Hocaoglu, "Büyük ve Müebbed Ülke ve Doğu Türkistan", *Muhallif*, S 16, Y 1, 05-11.05.2000, s. 3.

etmektir.⁸⁹⁰ Bu hizmeti gerçekleştirmek yalnızca seviyorum sözlerini etmekle olamaz. Vatanı sevmek onu yavrusunu koruyan anne gibi kucaklamayı, her şeyden, gözünden dahi sakınmayı gerektirmektedir. Sonucu ne olursa olsun, istidadını kaybetmeden yanlışa düşmeden yoluna devam edebilmektir.

3.1.4. Değerlendirme

Bu bölümde bir milleti ayakta tutan ve devamlılığını sağlayan devlet ve vatan kavramları üzerinde üç aydının nelere dikkat ettiği incelenmiştir. Aslında birçok aydın bu kavramları önemli görmekle birlikte önem sırası değişebilmektedir. Aydınların kavramları ele alması yanında önem sırasıyla ilgili açıklamaları olduğu da dikkat çekmiştir. Dündar Taşer için devletin vatandan önce gelmesi bu durumun doğru anlaşılması için örnek gösterilebilir. Taşer Türkler için bayrağın önemini farkındadır. Çünkü bayrağın gittiği yere Türkler gider, devletlerini orada yaşatır ve devletlerinin olduğu yer, vatandır. Kısacası devlet ve devletin varlığının simgesi olan bayrak vatandan önce gelmektedir yorumunu yapmaktadır. Ayrıca Durmuş Hocaoglu'na bakıldığında onun da devletin vatandan önce gördüğü yorumunu görülebilmektedir. Hocaoglu'na göre bunun sebebi vatanın bir bölümü, başka bir bölümü için zorunlu hallerde elden çıkarılabilse dahi devlet için böyle bir şeyin söz konusu olmayacağıdır. Bu yüzden ele alınan üç aydın da Türkiye'nin alın teri ile var edilen bir vatan olduğu hususunda hem fikir olmanın yanında sahip çıkılması ve devamının sağlanması için çalışılması konusunda ortak isteklere sahiptirler. Bu yüzden üçü de, Türkler için devletin önemini anlatmanın yanında devletin kurum olarak yeri ve nasıl olması gerektiği konularına da yer vermiştir.

Dündar Taşer'e göre devlet, milletin var olması ve devamlılığı için vazgeçilemez bir unsurdur. Taşer, devleti milletin ortak kültür ve ideallere sıkı sıkıya bağlı hâle gelmeleri şeklinde ifade eder. Ahmet Arvasi de devletin varlığının millettten kaynaklandığını söylemektedir. Durmuş Hocaoglu'na göre devlet, kurum ve düzenliliğin dünyevi anlamda somutlaşmış halidir. Bu yüzden devletin, toplum için var olan ve ona gerçek bir sorumluluk hisseden bir cihaz olduğunu söyler. Taşer, devletin ciddiyetle idare edilmesi gerektiğini ve kişilerin kaprisleri uğruna yıpratılmaması gerektiğini anlatmaktadır. Arvasi de çözülmeye maruz kalan milletlerde milli şuur ve ahlak açısından kayıpların yaşandığını ve bunu korumanın ise devletin görevi olduğunu

⁸⁹⁰ Durmuş Hocaoglu, "Vatan Sevgisi, Vatan-Sevmezler İle Hesaplaşmayı Âmir Bir Farzı Ayndır", *Yeniçağ*, 07 Aralık 2008, s. 8.

belirtir. Bu yüzden kişisel çıkarlar yerine devletin ve milletin geleceği düşünölmek zorundadır. Arvasi işe eğitimle başlamak gerektiğini söyler. Çünkü eğer milletin ihtiyacı olan teşkilatlanma sağlanamazsa kayıpların büyük olacağından bahseder. Arvasi'nin anlattığı teşkilatlanma ve eğitim sistemi için öncelikle devletine bağılı olmayan ve şahsi çıkar peşinde koşanların yerine milli ve idealist kadrolar tesis edilmelidir. Hocaöglu, yazılarında milletin yapması gerekenleri anlatırken devlet yönetiminde bulunanların, halkın geleceğı için kişisel çıkarları geride bırakması gerektiğini söylemektedir.

Üç aydında görölen ortak noktalardan birisi devletin sürekliliğı konusudur. Dünder Taşer, devletin sürekliliğı olduğunu söyler. Çünkü yöneticiler, partiler, üyeler hatta yönetim şekilleri değışebilir ya da gidebilir. Ancak devletin varlığı bakidir. Ahmet Arvasi'ye göre devleti olmayan ya da devamlılığını sağlayamayan millet, özgürlüğünü de kaybeder. Bu yüzden özgür olabilmenin ilk şartı da devlete sahip olmaktır. Devletin sürekliliğı konusunda Durmuş Hocaöglu da aynı yaklaşıma sahiptir. Irk ve dil bağıının devletin temelini oluşturduğunu düşönen Hocaöglu, devamlılık için milli değerlerin önemini anlatır. Ayrıca Hocaöglu, milli devletin oluşumunda ve devamlılığında var olan değerlere ek olarak din bağıının etkisini göz ardı etmemesine rağmen ırkı bağıın yanında ikinci derecede olduğunu söyler.

Çalışmada konu edinilen üç fikir insanının yazılarında Türklerin devlet kavramına olan yaklaşımını tarihten örnekler vererek açıklamıştır. Türklerin geleneklerinde ve yapılarında devletin anlamının bağımsızlıkla eş değer olduğunu anlatırlar. Çünkü Türkler, devleti yalnız bir kurum olarak algılamazlar. Türklerle göre devlet, milletin varlığının en önemli temsilcisidir. Bundan dolayı Ahmet Arvasi Türklerden bahsedilirken devlet ve milletin ayrı tutulamayacağını anlatmaktadır. Aynı şekilde Dünder Taşer ve Durmuş Hocaöglu da devlet konusuyla ilgili tarihten örnekler vererek düşöncelerini desteklemeye çalışmışlardır. Türkler açısından bütün kurumlar içerisinde en değerlisinin devlet olduğunu söyleyen Taşer, devlete yönelik yapılacak her türlü negatif sözün ve davranışın karşısındadır. Beğenilmeyen yönetim tarzlarının eleştirilirken devlet ve hükümet/yönetim arasındaki farklılığa dikkat edilmesi gerekliliğı üzerinde durur. Arvasi, devletin millet açısından saygın ve onurlu bir konumda olan otorite olduğunu hatırlatmaktadır. Bu yüzden devlet yönetiminde yer alacak olanların milletini seven ve onları koruyacak kişiler olması gereklidir. Arvasi'nin anlattıklarından ideolojilerin ve şahısların milli duygulardan uzak olmasının millete vereceğı zarar

anlaşılmaktadır. Hocaoglu, devleti insanların fiziki varlığı olarak anlatır. Bu yüzden devletin millet için değerini göz ardı edilmeden, yok edici eleştirilerden kaçınılmasını istemektedir. Asıl yapılması gerekenin yapıcı ve düzeltmeye yönelik eleştiriler olduğunu ve eleştiri yapılırken devleti korumak gerektiğinin unutulmamasını söylemektedir. Milletlerin geleceği için vazgeçilemez olan devlete yönelik eleştiri yapılmasına karşı olmamasına rağmen devlete yönelik eleştiriler yapılırken anlattıklarının unutulmamasını ve yıkıcı eleştiriler değil yapıcı eleştiriler yapılmasını istemektedir.

Dündar Taşer'in devlet fikrine yaklaşımına bakıldığında devletin hatasız ve eleştirilmemesine dair söylemi göze çarpmaktadır. Ancak devleti asla hataya düşmeyen ve hatasız olarak görmek, devamında devlet karşısında teslimiyetçi olmak ve yönlendirilmeye neden olabilir. Aslında devleti yönetenlerin de birer insan olduğu unutulmamalıdır. Ancak Taşer'e bakıldığında devlete insanüstü bir varlık gibi yaklaştığı dikkat çekmektedir. Bu insanüstü yaklaşımın ise eleştiri ve yanlışların dile getirilememesine neden olabilmektedir. Düzeltilemeyen her şeyin çözümsüz kalmasına neden olabilecekti. İşbu çözümsüzlük demokrasinin tam anlamıyla uygulanamaması gibi süreçleri de yaratabilir. Ahmet Arvasi'nin yazılarında devletin ve yönetiminin nasıl olması gerektiği uzun uzun anlatılırken milli kadrolara sahip olunmasının önemine sıkça değindiği görülmektedir. Yani Arvasi, Türk milletinin milli ve kültürel değerleri içinde kalarak kendi başkanını kendisinin seçebileceği bir idare şeklinin doğruluğunu anlatmaktadır. Onun bu görüşlerinde yönetimler, yöneticiler ve iktidarların gidebileceği ancak devletin bir şuur ve kurum olarak kalıcı olduğu düşüncesi hâkimdir. Durmuş Hocaoglu, insanlar tarafından oluşturulduğu için kutsal olmak yerine devletin insani bir kavram olduğunu düşünür. Kutsal kelimesi üzerinde duran Hocaoglu, devletin siyasi yaşamda kutsal olması demenin yönetenlerin de kutsal olacağı anlamına geleceğinin altını çizer. Aslında Hocaoglu, devletin köklerinin bir günde oluşmadığını, milli ve manevi değerlerle birlikte devletin devamı için çalışılması gerektiğini hatırlatmıştır.

Devlet ve milletin birbiriyle olan ilişkisinin farkında olmak, kültürüne ve tarihine bakan herkesin anlayabileceği bir olgudur. Çünkü bir millet devleti ile birlikte var olur. Devletin devamlılığı da milletiyle birdir. Bu karşılıklı ilişkinin sürdürülebilmesi ve doğru bir şekilde yaşanması ise milletin görevidir. Devletin varlığıyla birlikte millet bir araya gelmektedir. Yani devlet, milli değerler ve duygularla teşkilatlanmış bir milletin, her türlü kötü durum karşısında bir arada duran ata mirasıdır.

Türkler için devlet, diğer milletlerin devlet kavramlarından farklıdır. Çünkü Türklerin kültür ve gelenekleriyle birlikte yüzlerce yılı aşarak gelen bu fikir, bağımsızlık duygusu ile iç içe geçmiştir.

3.2. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA ATATÜRK, CUMHURİYET, DEMOKRASİ VE ORDU

3.2.1. DüNDAR Taşer'de Atatürk, Cumhuriyet, Demokrasi ve Ordu

DüNDAR Taşer, cumhuriyeti “Tanzimat’ın tabii neticesi” şeklinde değerlendirmektedir. Osmanlı soyunun, “yeniçeri, sipahi, tekke, medrese, sürre alayı, cihad ananesi vs.” gibi kurumlarla doruk noktasını gördüğünü ancak bu kurumların örften çıkarılmasıyla hanedanın da ülkeden çıkarıldığını ifade etmektedir. Ona göre modernleşme ile kaldırılan ya da yenilenen bu kurumlarla Osmanlı hanedanı, varlığının kilidini de kırmıştır. Buradan hareketle cumhuriyet ve demokrasinin milletin hakları için var olduğunu ve bu sistemlerin devam edebilmesinin tek yolunun yine millet olduğunu söylemektedir. Yani cumhuriyetin devamlılığı için vazgeçilmez unsur, millettir. Cumhuriyet, millet için vardır ve parlamentonun varlığı da millete olan inancın sonucudur. Taşer’e göre Osmanlı’da olduğu gibi temel teşkil eden kurum ya da vasıflar çıkarılırsa bu sistem çökebilir. Ona göre cumhuriyetin devamlılığını arzu edenler, millete olan inançlarını da korumak zorundadırlar.⁸⁹¹

DüNDAR Taşer’e göre Mustafa Kemal, Osmanlı’nın son mücadelelerinde cepheelerde komutanlık vazifesini üstlenmiş, devleti için savaştan savaşa gitmekten yuksünmemiştir. I. Dünya Savaşı yenilgiyle sonuçlanınca işgale uğrayan memleketin silahsız dağılmış ordusuna ve İstanbul’un işgaline rağmen halkın içinde bulunan bağımsızlık arzusunu bir bütün hâline getirerek günümüzdeki sınırların oluşmasını başaran komutandır. Vatanın ve milletin düşmandan kurtulmasını başaran Atatürk’e milletin sevgisi ölümsüzdür.⁸⁹² Taşer, Mustafa Kemal’i Tanzimat düşüncesinin yaygınlaştığı bir siyasi, edebi ve kültürel dünyada büyümüş ve bu durumun yanlışlarından çıkabilmek için ömrünü adanmış olan birisi sözleriyle anlatmaktadır. Taşer, Mustafa Kemal’in cumhuriyete ve ülkeye getirdiklerine saygılı olmasına rağmen cumhuriyet ardından yoğunlaşan Batılılaşmanın karşısındadır.⁸⁹³ O, Atatürk’ün çabalarının yanlış Batılılaşma ve Türk aydını ile halk arasında oluşan kopukluğu

⁸⁹¹ DüNDAR Taşer, “Endişemiz”, *Devlet Gazetesi*, 13 Nisan 1970, s. 12.

⁸⁹² DüNDAR Taşer, “Şartlanma”, *Devlet Gazetesi*, 15 Mayıs 1972, s. 12.

⁸⁹³ Taşer, “Mesele”, s. 266.

gidermek olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Taşer, Atatürk'ün emelinin millete bağlı, başkaları gibi olmak arzusunda olmayan ve ülkesi uğruna çalışmayı bir görev bilen gençlerin yetiştirilmesi olduğunu düşünmektedir.

Dündar Taşer'in ülke içerisindeki sol kesimin "Atatürkçüyüm" iddialarına karşılık birçok yazısı bulunmaktadır. Bu yazılarından birinde "Herkes Atatürkçü geçinir de kimse Atatürk'ün yaptıklarının özünü, fikir ve emelini düşünmez. İnkılâplar elden gidiyor diye feryat koparanların çoğu, inkılâpları say desen sınıfta kalır. Bunları niye yaptı diye sorarsan sayanlar da sıfır alabilir",⁸⁹⁴ demektedir. Taşer'in Atatürk'le ilgili yorumlarında, aynı fikirde olmadığı konularda dahi Atatürk'e yönelik olumsuz ifadesi bulunmamaktadır. Taşer'in Atatürk yorumlarında yoğun olarak pozitif yaklaşımlar görülmesine rağmen solcuların Atatürk'ü sürekli olarak ağızlarından düşürmemelerinden dolayı bakış açısının ona göre şekillendiği dikkat çekmektedir. Atatürk'ün ölümü ardından sol kesimin onun adını kullanarak propaganda yaptıklarını düşünmektedir. Bunu yapanların Atatürk'ün fikri ve hedefini anlamadıklarının yahut anlamak istemediklerinin altını çizmektedir.⁸⁹⁵

Dündar Taşer, Mustafa Kemal'in inkılâplarının nelerden oluştuğunun zaten ortada olduğunu düşünmektedir. Onun yeni usullerle ortaya koyduklarının yeni durumlara uygun olarak şekillendiğini ve bunları reddeden ya da yeni fikirlerle değiştirmek isteyenlerin de neredeyse olmadığını söylemektedir. Ancak inkılâpların sürekliliğini arzulayanların, "devrimcilik"ten ziyade "muhafazakârlık" yaptıklarına dikkat çekmektedir. Bu yüzden Mustafa Kemal'in devrimci olduğunu ancak Atatürkçüyüm diyerek kendini anlatan herkesin devrimci anlamına gelmediğini de eklemektedir. Taşer'e göre Atatürk'ün fikirlerini ve getirdiği yenilikleri sürdürmek isteyenlere muhafazakâr denilebilmekle birlikte tamamen değiştirme arzusunda olanlar "Atatürk düşmanıdır".⁸⁹⁶ Kısacası Taşer, Atatürk'ün ismini kullanarak devrim ve Atatürkçülükten bahsedenlerin, Atatürk'ün kurduğu düzene ve prensiplerine karşı geldiklerini fark etmeleri gerektiğini anlatmaktadır. Kendini devrimci olarak ifade eden ve Atatürk'ten çıkar sağlama yoluna gidenler, Atatürk'ün fikirlerine ve yaptıklarına tamamen ters hareket etmektedirler. Taşer, Mustafa Kemal'in "Bitaraf olan bertaraf olur" sözü ile Türk millete tarafsız olmamasını söylemektedir. Taşer'e göre Mustafa

⁸⁹⁴ Dündar Taşer, "Türk'ün İktidarı Yakındır", *Devlet Gazetesi*, 15 Haziran 1970, s. 12.

⁸⁹⁵ Eyüp Toprak, "Dündar Taşer'de Milliyetçilik ve Milli Hâkimiyet Düşüncesi", *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, C 2, S 1, Nisan 2020, s. 73.

⁸⁹⁶ Dündar Taşer, "Solcular ve Atatürkçülük", *Devlet Gazetesi*, 31 Ağustos 1970, s. 12.

Kemal'i dillerine dolayıp komünizm taraftarlığı yapanlar ve bir taraftan da tarafsızlık nidalarıyla dolaşanlar dahi bir taraf içerisinde bulunmaktadırlar. Bu yüzden Türk milliyetçileri, milliyetçiliğin bir duruş ve varoluş olduğunu hatırlamalı ve Atatürk'ün söylediği, “Bitaraf olan bertaraf olur” sözünü dikkate almalıdır. Ayrıca Taşer, Atatürk'ün bu sözünü kendi yaşamında uyguladığını, milliyetçilik çizgisinden asla ayrılmadığını ve Türk insanına örnek olduğunu da eklemektedir.⁸⁹⁷ Atatürk'ün milliyetçilik düşüncesinde sadece ülke sınırlarında bulunan Türk kökenli kişiler değil, kendini Türk addeden herkes bu fikrin içerisinde. Bu yüzden geniş coğrafyada bulunan Türk milliyetçileri, Atatürk'ün tarafsız olmama sözünü hatırlayarak Türk milletinin bekası ve iyiliği için çalışmalıdırlar.

Dündar Taşer, Atatürk'ün yapmış olduğu inkılâpların altında yatan nedenin, aydınların Batı'ya karşı hissettikleri aşağılık kompleksinden onları kurtarmak olduğunu düşünmektedir. Çünkü Taşer'e göre daha önce gerçekleştirilen Tanzimat Fermanı ve Meşrutiyet'in İlanı, Batı karşısında takdir kazanmak hedeflerini barındırmaktaydı. Aydınlar da meydana gelen bu kompleksin ülkeye yararlı olmadığını da sözlerine eklemektedir. Bu sebeple Atatürk'ün inkılâpları “(...)kıyafet, harf, rey gibi dış unsurları bir hamlede icra edip zahiri farkı kaldırmak, aydının ruhundaki imrenme ve özenme kompleksini gidermek istemiştir”. Taşer, Atatürk'ün reddedilemez bir milliyetçi olduğu için hedefinin, “Kimseye imrenmeyen şahsiyetli aydınların yetişmesi, kendi ülkelerinde eziyet çekse bile yabancından yardım dilemeyen haysiyetli bir neslin gelişmesi” olduğunu söylemektedir.⁸⁹⁸

Dündar Taşer, “Türkiye Cumhuriyeti devleti, Türk milletinin kurduğu devletlerden birisidir. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu ve sahibi olan Türk milletinin İstiklal Savaşı ile kurabildiği vatan parçasıdır”⁸⁹⁹ sözleriyle birçok aydın gibi Türk tarihini ve devletini bütün olarak değerlendirmektedir. Ayrıca Atatürk'ün emelinin millete bağlı, başkaları gibi olmak arzusunda olmayan ve ülkesi uğruna çalışmayı bir görev bilen gençlerin yetiştirilmesi olduğunu düşünmektedir.

Dündar Taşer, Türkiye'deki demokrasi konusuyla ilgili kendi sistemine göre yönetmeye ve yönetilmeye alışanların eline demokrasiyi verseniz bile değişim görülebilir

⁸⁹⁷ Taşer, “Mesele”, s. 291.

⁸⁹⁸ Taşer, “Mesele”, s. 266.

⁸⁹⁹ Metin, “İhtilalciler...”, s. 476.

misiniz, sorusunu sormaktadır.⁹⁰⁰ Çünkü Türkiye’de “Herkes demokrasi istemektedir; kendisi için, kendine göre bir demokrasi. Milletin geleceği, vatanın bütünlüğü, devletin varlığı bu hengâmede akla gelmez olmuştur”⁹⁰¹ ifadelerinde bulunan Taşer, demokrasi isteklerini dile getiren kişilerin demokrasiyi isterken kimden istediklerini anlamamaktadır. Zira ortada demokrasinin adı ve o gücü yıllardır elinde bulunduran bir yönetim bulunmaktadır. Yine de ülke içerisinde herkesin ağzında bir demokrasi lafı dolaşmasına rağmen demokratik yaşam tam olarak pratiğe dökülmemiştir. Taşer’e göre, Osmanlı’dan itibaren reform üstüne reform yapılmış olmasına rağmen yine de başarı sağlanamıyorsa bunun bir nedeninin de devlet yönetiminde söz sahibi olanların yanlış ya da tutarsız olmalarıdır. Bu tutarsızlığın önüne geçilebilmesi için demokrasi isteklerinin yalnızca makam sahiplerinden değil herkesten gelmesi gerektiğini söylemektedir.⁹⁰² Taşer, demokrasi isteklerinde bulunanlara, demokrasi tamamen ellerinde bulunurken onu sağlamlaştırabildiler mi, diye de sormaktadır. Ayrıca demokrasiyi istemek ve verilmesini beklemek, verecek olanı hak sahibi yapmak değil midir? Bakıldığında ülke içerisinde bulunan her grup her meslek erbabı kendine göre olan demokrasiyi istemektedir. Ama milletin bekası, ülkenin bütünlüğü ve devletin devamı bu kargaşa içerisinde geri planda kalmaktadır. Ülkenin silah depolayanlar, baskın yapanlarla kaynaması, kavga ve gürültü hâlinde olmasına rağmen demokrasi istenmesine Taşer çok şaşırmaktadır. Çünkü böyle bir durumun 1960 senesinde de yaşandığını ve ordunun duruma müdahale ederek ortalığı temizleyip siyasilere teslim etmesinden sonra kıyametin koptuğunu hatırlatmaktadır.⁹⁰³

Dündar Taşer, 27 Mayıs sonrasında darbeye ilgili söylemlerdeki değişikliğe dikkat çekmiştir. Darbeye ilgili moda gibi bir yanındayız bir karşısındayız diyenlerin ya da yok hükmünde sayanların peyda olduklarını görmüştür. Tüm bu söylemlerdeki farklılıkları gördüğünde politikanın ya da bu savaşın “üslubu adileşti”, “edası değişti”, “kelimesi adileşti” yorumunu yapmıştır. Çünkü tüm bu karar, fikir, üslup yahut taraf değişiklikleri içerisinde ortaya çıkan sonuca “demokrasi” adı verildiğini görmüştür.⁹⁰⁴ Ancak nedir demokrasi, diye sorulunca zamana, mekâna ve insanlara göre verilen cevaplar değişmektedir. Kavramlara kişilerin arzularına göre yanıt vermek kavram kargaşalığı yaratmaktan başka bir şeye yaramamaktadır. Devletin nizamı ve demokratik

⁹⁰⁰ Dündar Taşer, “Çelişkiler”, *Devlet Gazetesi*, 20 Mart 1972, s. 12.

⁹⁰¹ Tek, “Dündar...”, s. 54.

⁹⁰² Taşer, “Çelişki...”, s. 12.

⁹⁰³ Dündar Taşer, “Demokrasi İsterük!...”, *Devlet Gazetesi*, 12 Haziran 1972, s. 12.

⁹⁰⁴ Taşer, “Mesele”, s. 109.

bir yaşam, önüne geleni konuşarak milletin vicdanına oynanması değildir. Milli gayeler ve millet için bir şeyler başarma amacıdır.

Ülke içerisinde politik özgürlüklerin artmasının, tarihi köklerimizden gelen nizam fikrinin etkilerini azalttığını düşünen Dündar Taşer, demokrasi denemelerinin de buna katkı sağladığını söylemektedir. Çünkü şahsi istekleriyle yola çıkan siyasiler, üsluplarındaki saygıdan yoksunluk ve karşılıklı hakarete varan davranışlarının ardından milleti idame etme görevini üstlenmişlerdir. Taşer, cumhuriyet ve demokratik hayatın, milletin hakkı olduğunu söyleyerek milletin vekillerini, milletin seçimi ve isteğiyle başa gelenler olarak ifade etmektedir. Meclisin varlığı da milletin varlığı sayesinde olduğundan dolayı, demokratik yaşamı isteyenlerin bunu akıllarında bulundurması gerektiğini hatırlatmaktadır.⁹⁰⁵ Demokratik yaşam sayesinde yönetme hakkını elinde bulunduranlar, Taşer'in dediği şekilde davranış ve üslupla devam ederlerse milli kültür ve toplumsal yaşamda kayıpların yaşanılması kaçınılmazdır.

Demokrasinin “çoğunluğun haklı olduğu kaziyesine”⁹⁰⁶ dayandığını yazan Dündar Taşer, var olan bütün siyasilerin demokrasi arzusuyla hareket ettiklerini ve parti tüzüklerinde “insan haklarına dayalı bir yolla mamur ve müreffeh Türkiye'yi” arzu etmelerine rağmen bütün bu kelimelerin anlamsızlığına değinmektedir. Çünkü demokrasi “bir metod”dur ve ortada ulaşılması gereken hedef olmadıkça metodların başarı sağlamayacağını bilmektedir.⁹⁰⁷ Demokratik sistemlerde bulunması gereken ana unsurların “hürriyet, bağımsızlık ve hukuk” olduğunu düşünen Taşer, devlete sahip olunmadığı müddetçe demokrasinin sağlanamayacağını hatırlatmaktadır. Ancak baktığı zaman eskide var olan devlet bilincinin de olmadığını düşünmektedir.⁹⁰⁸ Ancak Taşer, “Türk milleti elli tane daha parti kurabilir; ama ordu yenilenmez”⁹⁰⁹ diyerek ordunun Türk milleti için yaşam kaynağı anlamına geldiğini ifade etmektedir. Türkler için yaşanan coğrafya değişse bile ordu insanı ve milleti olma duygusu sabit kalmaktadır. Bugün dahi Türkler ordularıyla hatırlanmaktadır. Bu tarih boyunca böyle devam ettiği için bugün dahi küçük çocuklar bile bunu fark etmektedirler.

“Ordu büyük, tarihi ve manevi bir varlıktır. Nutuk söylemez, makale yazmaz, demeç vermez. Dilsizdir fakat akılsız değildir, düşünür, tedbir alır ve yapar. Her subay

⁹⁰⁵ Dündar Taşer, “Nizama Dair”, *Devlet Gazetesi*, 11 Ağustos 1969, s. 12.

⁹⁰⁶ Dündar Taşer, “Deha Sandıktan Çıkarmış”, *Devlet Gazetesi*, 8 Aralık 1969, s. 12.

⁹⁰⁷ Dündar Taşer, “Milliyetçi Hareket ve Genel Hedef”, *Devlet Gazetesi*, 9 Mart 1970, s. 12.

⁹⁰⁸ Taşer, “Deha...”, s. 12.

⁹⁰⁹ Taşer, “Mesele”, s. 306.

kendini memleketin emniyet ve selametinden asgari başvekil kadar mesul sayar. O konuşursa başka herkes susar”⁹¹⁰ sözleriyle orduyu anlatan Dünder Taşer, emekli bir subay olarak orduyu pek çok insandan daha iyi tanımaktadır. Ayrıca ordu, “emir” ve “itaat” üzerine kurulu bir kurumdur. Askerler komutanlarını sevmelerine rağmen onlara karşı herhangi bir zaaf göstermez⁹¹¹ ve “Ordu, bir menfaat kurumu değildir”⁹¹² demektedir. Taşer, Türk ordusu içerisindeki herkesin, birey kimliğini geride bırakarak devletin geleceği, vatandaşın huzuru ve güveni sorumluluğunu aldığıın altını çizmiştir. Onun Türk ordusu ve Türk tarihinde ordunun yeri konusundaki sözleri ve tespitleri dikkat çekmektedir.

Dünder Taşer, Türklerin savaş geleneğinin Oğuz Kağan’a kadar dayandığını ifade etmektedir. “Destana göre Oğuz Han, olağanüstü bir şekilde doğar. Tek Allah’a inanır. Yakınlarını bu inanca davet eder. Bu imanı yaymak için savaşır. Yani gaza eder. Yine söylentiye göre, rüyasında Peygamber’i görür ve iman eder. Hatta ona, Korkud Ata’yı gönderir. Bazıları bu destanın tarihe uymadığını, sonradan İslami esaslara göre değiştirildiğini söylemişlerdir”. Ancak Taşer bin yıllık Türk ordusunun, bu “gaza an’anesiyle” hâlâ dolu olduğunu düşünmektedir.⁹¹³ Taşer, Türk ordusunun tarih boyunca savaşların içerisinde bulunduğunu ifade etmiştir. TSK içerisinde subay olarak görev aldığı yıllarda ordu içerisindeki “moral subay”larının “Alay Müftülükleri” olarak değiştirilmesini istemiştir. Bu isteğinin nedeni ise askerlerin ihtiyacının moral günleri yerine savaşta ve tatbikatlarda dini fikir alabilecekleri kişiler olduğunu ve bu eksikliğin giderilmesi gerektiğini düşünmesidir. Bu düşüncesinin gerisinde Türk ordusunun bin seneden beri diniyle bütün olması yatmaktadır. Türklerde devlet görevlilerinin unvanlarının dahi gaza geleneğine uygunluğuna dikkat çekmiştir. O, Türkler için inancın yerinin unutulmamasını istemiştir.⁹¹⁴

Erol Güngör, ordunun Türkler için her zaman önemini korumakla birlikte 1960 Darbesi’nin ardından ordunun düşüncelerinin neler olduğunu merak edilmeye başlandığını söylemektedir. 1960 itibariyle düşünceleri merak edilen ordunun siyasi hayatta olmasının yeni bir şey olmadığını da eklemektedir. Güngör, “Cumhuriyeti kuranlar silahlı kuvvetleri elinde bulunduranlardı(...) Onlardan hemen önce İttihatçılar devrinin idaresi(...)” Yani, Türk tarihi için hangi tarihten geriye gidiş olursa olsun

⁹¹⁰ Dünder Taşer, “Deha Sandıktan Çıkarmış”, *Devlet Gazetesi*, 19 Ocak 1970, s. 12.

⁹¹¹ Taşer, “Mesele”, s. 22.

⁹¹² Taşer, “Deha Sandıktan...”, s. 12.

⁹¹³ Aksun, “Dünder...”, s. 169.

⁹¹⁴ Köseoğlu, “Dünder...”, s. 114.

ordunun siyasetteki öneminin daha da arttığı görülmektedir. Bu sebeple “asker ne düşünüyor?” ya da “ne diyor?” suallerinin olduğunu ve devam edeceğini düşünmektedir.⁹¹⁵ Dündar Taşer de, ordunun içinde bulunmadığı herhangi bir teşebbüsün başarısızlıkla sonuçlanacağını düşünmektedir. Ordu denildiğinde akla gelenin ihtilâl ile bağlantılı olmadığını çünkü ihtilâlin var olan düzenle ortaya çıkmadığını vurgulamaktadır. Askerler için var olan tek şeyin yine askerlik olduğuna dikkat çekmektedir. Yaşanılan zaman içerisinde devlet kurumlarında üst düzeylere gelenlerin öncesinde asteğmen, sonrasın da yine asteğmen olacağını ve ordunun siyasileri böyle görerek kendi dünyasındaki yaşamını asil bir şekilde devam ettireceğini söylemektedir.⁹¹⁶ Asker ile hükümet ilişkisinde her zaman sürtüşmeler olabileceğini ve bunu normal olarak gördüğünü çünkü buna her zaman şahit olunduğunu yazmaktadır. Taşer, ordunun siyasi emellere alet olmasını yanlış bulmakla birlikte ordu ve siyasiler arasındaki ilişkide, sürtüşme ayyuka çıktığı vakit kesin sonuç elde edilecek zamanın da geldiğini “Ya iktidar çekilir, ya da ordunun başı” sözleriyle anlatmaktadır.⁹¹⁷ Taşer, millet ve devlet bilincine sahip olması nedeniyle demokratik yaşamı kesintiye uğratan darbeleri yanlış bulmaktadır. Buna rağmen üzerinde taşıdığı üniformanın ağırlığının farkında olarak ihtilâlin sorumluluğunu aldığı görülmektedir.

Dündar Taşer’in ordunun vasıfları ve yeniliklere karşı duruşu konusundaki görüşleri Balkan Savaşı yenilgisinin nedenlerini açıkladığı sözlerinde görülebilmektedir: “Bir defa, İttihatçılar, orduda çok radikal değişikliğe gittiler. Eski (kar-i Kadim) saydıkları teşkilatı bırakıp yeni tarz (Tarz-ı nevin) dedikleri bir düzen kabulüne kalktılar. Alman ordusu öyledir diyerek(...) Menzil teşkilatı kurmak istediler(...) Bu yenileşme, mevcut düzeni bozmaktan başka bir şey yapamadı. Askeri düzenler ve emirnameler daima yavaş yavaş değişmelidir(...) Yani eski düzen ve teşkilat yıkılmış, yenisi ise kurulmamıştı”.⁹¹⁸ Taşer’in sözünü ettiği bu konu yalnızca geçmişî alakadar etmemektedir. Çünkü orduda yapılacak düzenlemelerde ve değişikliklerde zamanın önemi kadar halkın bu konuda bilgilendirilmesi de önem arz etmektedir. Kaybedilen savaşların sorumluları olarak kumandanlar veya üst rütbe görölse bile en büyük kaybı halk yaşamaktadır.

⁹¹⁵ Güngör, “Dünden Bugünden...”, s. 71.

⁹¹⁶ Taşer, “Deha...1969”, s. 12.

⁹¹⁷ Devlet Gazetesi, “Taşer’den Seçmeler”, 11 Haziran 1973, s. 2

⁹¹⁸ Aksun, “Dündar...”, s. 119.

Dündar Taşer, ordunun sadece şeref hissiyle hareket ettiğini ve şerefine yapılacak herhangi bir yanlışın ya da yanlış anlamının yangına sebebiyet verebileceğini söylemektedir. Bir subayın emekli olsun ya da olmasın bu sistemin içerisinde olduğunu⁹¹⁹ “Askerler arasında rekabet, küskünlük, hatta düşmanlık bulunabilir. Ancak bütün bu çekişmelere dışarıdan yapılan katılmalar, tarafını tuttuğunuz kimsede bile tepki yaratır. Mamak Mahkemesi’nde Talat Aydemir’in hasımları, hatta ‘Kazanırsam sizi kurşuna dizeceğim’ dediği askerlerin bile, Aydemir aleyhinde beyanda bulunmadılar”⁹²⁰ diyerek örneklendirmektedir. Ayrıca Taşer, Türk ordusuyla ilgili içeriğini ve tarihi bilmeden konuşanları şiddetle eleştirmektedir. Solcu yazarların, “Halk Ordusu” tanımını kullanmasının Türk Ordusu ile kesin bir bağlantısı olmadığını çünkü Türk ordusunun “Türk milletinin milli ordusu” olduğundan dolayı zaten halka ait olduğunu söylemektedir.⁹²¹ Ülke içerisindeki solculara karşı Türk ordusunun, “ilhamını Türk’ün mazisindeki Sipahilik teşkilatından aldığını” ve Osmanlı ordusunun bel kemiğini Sipahilerin teşkil ettiğini, Yeniçeriliğin ise adının daha önde olduğunu ifade etmektedir. “Muharebe meydanında Otağ-ı Hümayun önünde duran yeniçeriye düşman taarruzları hiçbir zaman Sekbanları, Azabları, Garibleri, Sarıcaları aşır, erişememiştir ki, bu sınıfın zaferdeki payı hesaba katılabilirsin. Sipahi, birkaç saat içinde düşman ordusunu kuşatmış, çevirmiş ve imha etmiştir.”⁹²² diyerek bu söylemlerini tarihle desteklemektedir.

“Ordular herşeye karşı olabilirler de milliyetçiliğe olamazlar, imam namaza, papaz kiliseye, banker paraya karşı olmadığı gibi” diyerek ordunun millet ve milliyetçilikle ilişkisine değinen Taşer, “O mesleği ifa etmemeniz de nefsinizle tutarlı olmak için şarttır” demektedir.⁹²³ Taşer, “Eğer ordu, millet gözünde haiz olduğu değerini yitirirse; artık bu devletin yaşaması imkânsız hale gelir”⁹²⁴ sözüyle öncelikli olanın devletin geleceği olduğunu söylemektedir. Çünkü devleti olmayan bir milletin, ne özgürlüğünün ne de ordusunun olmayacağını bilmektedir. Aynı zamanda bu çarkın iki yönlü olduğu unutulmamalıdır. Devletin devamlılığı mecburi olduğu gibi ordunun değerli ve devamlı olması da mecburidir.

⁹¹⁹ Taşer, “Deha...”, s. 12.

⁹²⁰ Aksun, “Dündar...”, s. 134.

⁹²¹ Dündar Taşer, “Sipahilik-Ordu ve Yardımlaşma”, *Devlet Gazetesi*, 18 Ağustos 1969, s. 12

⁹²² Köseoğlu, “Dündar...”, s. 97.

⁹²³ Taşer, “Tutarsızlık Sa...”, s. 12.

⁹²⁴ Tek, “Dündar...”, s. 45.

3.2.2. Ahmet Arvasi’de Atatürk, Cumhuriyet, Demokrasi ve Ordu

Ahmet Arvasi, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (TBMM) bütün milletin kalbindeki yerinin özel olduğunu söylemektedir. Çünkü bu meclis, cumhuriyetin ilanı evvelinde de vardı ve İstiklâl Mücadelesi’ni başarı ile sürdürerek Türklerin bağımsızlığında önemli bir rol oynamıştır. Arvasi, milletin meclisteki vekillerin nereden geldiklerine bakmadan milleti temsil ettikleri için milletvekili olarak adlandırdıklarını söyleyerek milletin meclise olan saygısından bahsetmiştir. Milletin ve Anayasa’nın ilkeleri göz önüne alındığında herkesin “TBMM’ne ve onun iradesine saygı duyması” gerektiğini ve bunu ilk yapacak olanların ise milletvekilleri olduğunu söylemiştir.⁹²⁵

Ahmet Arvasi, sosyolojik tespitlerin ve gözlemlerin neticesinde milletlerin lisanı, inancı, geleneği, bayrağı ve yazılarının değişmesinin zor olduğunu söylemektedir. Arvasi, Türkiye’nin mevcut yazı sistemini değiştirme kararı almasına, cumhuriyet sonrasında “Batı Medeniyetine” dâhil olma ve “Laik bir devlet” olma düşüncesinin neden olduğunu düşünmektedir. Yani “Latin Alfabesinden ilham alarak Harf İnkılâbı”nın gerçekleştiğini ve inanç değişmeden yapılan bu süreci ise “medeniyet değiştirmek” olarak ele almaktadır.⁹²⁶ Arvasi’nin Latin harflerine geçilmesini yalnızca cumhuriyet sonrasında olan değişikliklere bağladığı görülmektedir. Ancak Arap harflerinin Türkçeye olan yetersizliğine de dikkat etmekte yarar vardır.

Ahmet Arvasi, Mustafa Kemal’in vefatının ardından elli sene boyunca tam olarak yas havasında geçen 10 Kasımların yapılan resmi açıklamalara göre artık yastan ziyade “Atatürk’ü ve yaptıklarını anlama ve tanıma gün ve haftası” şeklinde gerçekleştirileceğini aktarmaktadır. Yazar kararı yerinde bulur çünkü ağlayarak yas tutmak yerine “Atatürk’ü ve yaptıklarını” akademik çalışmalar ile anmayı ve anlamayı daha doğru bulur. Bu haftanın bu şekilde ele alınmasıyla Atatürk’ün unutturulmaya çalıştırıldığını düşünenlere Arvasi şu şekilde cevap vermektedir: “Herkes bilmektedir ki, M. K. Atatürk’ü ve yaptıklarını, asla unutmak ve unutturmak mümkün değil. O, tarihimizde ve hatta İslam tarihinde emsali görülmemiş bir icraatın sahibidir. Hilafeti kaldıran odur, Türk Milleti’ne şapka giydiren odur, İslam Hukuku yerine Batı Hukuku’nu getiren odur. Anayasa’dan ‘Devletin resmi dini İslam’dır maddesini kaldırıp ‘laikliği’ koyduran odur, İslamiyet ile birlikte kullanmaya başladığımız harfleri kaldırıp

⁹²⁵ Arvasi, “Devletin...”, s. 113.

⁹²⁶ Arvasi, “Sahte Dindarlar...”, s. 126.

yerine ‘Batı kaynaklı yeni alfabeyi’ koyan odur, giyimden kuşama, hafta tatilinden takvime kadar bütün hayatımızı değiştiren odur”.⁹²⁷

Arvasi’nin Atatürk hakkında dile getirdiği fikirleri görüldüğü şekli ile Atatürk’ün şahsından çok cumhuriyetin inkılâpları ile ilgilidir. Arvasi’nin bu hususta suçlayıcı sayılabilecek bir dil kullandığı görülmektedir. İnkılâbın ruhunu içerisinde barındırdığı Batıcılık unsurları üzerinden suçlamaktadır. Arvasi’nin milliyetçilik algısının Atatürk’ün milliyetçilik ve Türklük düşüncesi ile paralel olmadığı değerlendirildiğinde bu kısımdaki eleştirilerin dünya görüşünün farklı olmasından meydana geldiği değerlendirilir.

Ahmet Arvasi’nin üzülen kalem aldığını söylediği konulardan birisi, Türk tarihinin gerektiği gibi öğretilmemesidir. Türk milleti, tarih boyunca yaşamış eski ve köklü milletlerdendir. Arvasi, Türkistan’dan yola çıkarak dünyanın her yerine ulaşmış bu milletin tarihinin hakkı verilerek kaleme alınmadığını ve kültür-medeniyet çerçevesinden değerlendirilmediğini üzüntüyle yazmaktadır. Hatta “Türk Tarihi” şöyle dursun, “Türkiye Tarihi”nin dahi “Selçuklu”, “Osmanlı” ve “Cumhuriyet” bütünlüğünde ele alınmadığını söylemektedir. Arvasi’ye göre bu anlattıklarının arkasında yatan neden, Türkiye’nin yeni bağımsız olan devletler gibi suni ve köksüz olduğu algısının yerleştirilmeye çalışılmasıdır.⁹²⁸

Ahmet Arvasi, Batı’da Hristiyanlığın gerileyerek çöküntüye girmesiyle birçok “felsefi ideoloji”nin ortaya çıktığını büyük çatışmalar ve devrimlerin ardından ise tüm grup ve fikirlerin birlikte hayatta kalmalarına izin veren “çok partili parlamenter sisteme” geçildiğini söylemektedir. Arvasi, Fransa’da dâhil olmak üzere pek çok Avrupa devletinin demokrasi terimini, bu düzlemde yaşadıklarını ve anlattıklarını düşünmektedir. O güne kadar yapılmış olan seçimlerin neticelerini dikkate aldığına Arvasi’ye göre Türkler, “Dini ve felsefi kamplaşmalara karşıdır ve kitle partilerine dayalı bir demokrasi istediğini ısrarla belli etmektedirler”.⁹²⁹ Bu durumun inkâr edilemeyecek bir gerçek olduğunu dile getirmektedir. Çünkü Türkiye’de din ve felsefi konularda siyaset yapmaya çalışan siyasi partilerin başarılı olamayacağını görmektedir.

Ahmet Arvasi, “Yüce dinimiz İslamiyet, ortaya koyduğu ölçüler ve Asr-ı Saadet’i takip eden yarım asırlık tatbikat açısından tahlil edildiği zaman, tamamı ile

⁹²⁷ Arvasi, “*Hasbihal VI*”, s. 175.

⁹²⁸ Arvasi, “*Devletin...*”, s. 55.

⁹²⁹ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 128.

‘cumhuri’ bir karakter taşımaktadır” demektir. Bunu görmek isteyenlere ise Dört Halife Dönemi’ne bakmalarını söylemektedir. İslam tarihinin ilk dört halifesinin, seçim yoluyla görevlerine geldiklerini işaret etmektedir.⁹³⁰ Ayrıca Arvasi’ye göre, hakiki demokratik yönetimlerde yapılan seçimlerin bir anlamı da vatandaşın fikirlerinin sorulmasıdır. Bu yolla partilere ve mevcut siyasilere yönelik halkın tavrı görülecektir.⁹³¹

Ahmet Arvasi, “Herkes bilmelidir ki demokrasi yaşama biçimidir” demektir. Bu yüzden şahısların ve toplumların ne kadar demokratik olduğunu yaşamlarına aktarmalarıyla değerlendirmektedir. Arvasi, günümüzde hâlâ demokrasi ile yönetildiği söylenmesine rağmen uygulamada bunu gerçekleştirmeyen ya da gerçekleştiremeyen ülkelerin olduğunu ve demokrasiyi hakikatte yaşamlarına aktaran ülkelerin ise çocukluk çağından başlayarak vatandaşlarına bu yaşam stilini öğrettiklerini söylemektedir. Bu şekilde öğretilen ve aktarılan demokratik yönetim ise “teoriden çok pratiğe” önem vermektedir.⁹³² Demokratik yönetimlerde, gençlere milletin ortak ve köklü değerleri öğretilerek, kişiliklerini özgür bir şekilde ortaya koymaları sağlanır. Bu ortamda gençlere pek çok örnek gösterilerek temeli oturtulmuş bir kişilik meydana getirebilmelerine imkân verilir. Aslında demokrasi demek, fırsat ve imkân verilmesi demektir. Bu şekilde “Fikri hür, vicdanı hür ve irfanı hür nesiller doğar”. Arvasi’nin anlattığı fırsat ve imkân verilen demokrat gençler; özgür düşüncenin olduğu, doğru planlamayla yapılmış milli eğitim sistemiyle ve küresel anlamda meydana gelen olayları takip edebilen kültür adımlarıyla kendi iradelerini ortaya koyarak benzersiz kişiler olurlar.⁹³³ Gerçek demokratik yönetimlerde, doğru eğitim süreçlerinden geçenler; düşünmekten ve konuşmaktan çekinmeyen, alçakgönüllü, cesur, inançlı ve milli birer birey olabilirler.

Ahmet Arvasi, “Demokrasiyi kötülerin en iyisi diye tarif edenler, galiba, haklıdırlar” demektir. Çünkü demokratik bir yönetim “doğru-yanlış”, “güzel-çirkin”, “hak-batıl”, “iyi-kötü” denilmeden her şeyi içerisine almakta ve eşit görmektedir. Arvasi’ye göre demokrasinin bir anlamı da melek veya şeytan olması fark etmeksizin herkese aynı şartları ve fırsatları vermektir.⁹³⁴ Arvasi’nin anlattığı eşit görme durumu, demokratik yaşamın bir gerçeği olmasına rağmen demokratik yaşam içerisinde belirli kalıplarla birlikte her toplumun aynı noktaya geleceği beklenmemelidir. Çünkü bu

⁹³⁰ Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 115.

⁹³¹ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 131.

⁹³² Arvasi, “*Sahte Dindarlar...*”, s. 172.

⁹³³ Arvasi, “*Hasbihal VI*”, s. 22.

⁹³⁴ Arvasi, “*Devletin...*”, s. 109.

yönetimde ortaya konulan seçenekler ve bunların sonuçları kişilere bağlı olduğundan toplumlar ilerleyecekleri noktayı kendileri seçmektedirler.

Ahmet Arvasi, “Demokrasi, bir ‘partiler meselesi’ olmaktan öte, ‘Hak ve hukukun üstünlüğüne inanmak’, ‘Milletin hür iradesi ile teşekkül etmiş bir parlamento kurmak’, ‘Milletin iradesine saygı duymak’ ve ‘ilmin rehberliğinden’ mesafe almak demektir” sözleri ile demokrasiyi açıklamaktadır. Onun arzuladığı Anayasa’ya göre Türk milleti, istediği temsilciyi, tek tek seçerek parlamentoya göndermelidir. Millet kendi bölgesinden milletvekilini seçmesi ile herhangi bir partiye bağlı olmayan milletvekillerinden oluşturulacak parlamento, yalnızca adaletin, hukukun ve milli iradenin çizgisinde olacaktır. Yine onun arzuladığı Anayasa’ya göre, devlet reisi ile hükümetin reisi tek kişidir ve tüm icradan o mesuldür.⁹³⁵ Arvasi’nin Türk milleti için istediği ve milletin hak ettiğini düşündüğü bu sistemin uygulanmasının gerçekten zor olduğu düşünülmektedir. Hiçbir fikir ayrılığına mahal vermeden Arvasi’nin dediklerini tüm yurttan sağlayabilmenin ve devamlılığını gerçekleştirmenin zorluğunun yanında sisteme dâhil olacak olan insanların davranışları ve uygulamaları konusu da ayrı bir zorluk sebebidir.

Ahmet Arvasi, “Siz demokrat olamazsınız!” diyerek seslenir. “Yıllar yılıdır, bütün hak ve hürriyetlerimizi ‘ipoteke’ altında tutmaya çalışan, ‘fikir ve düşünce’, ‘din ve vicdan’ hürriyetlerimize, istediği gibi ‘sınır çizmek’ isteyen küçük ve etkili bir ‘azınlığa’” sözleri ile Türkiye’de insan haklarına saygılıymış imajı çizerek tam tersi davranışları işaret etmiştir. Sözüne çekinmeden “çoğunluğu tek parti döneminden kalma” dediği bu kişilerin, o dönem içerisinde sahip oldukları gücü özlediklerini, gelişen ve değişen dünyadan bir haber olduklarını ve aynı yerde kaldıklarını da ekler. Arvasi, özelliklerini saydığı bu kişilere İslam’dan, Türk geleneğinden ve tarihten bahsedilemediğini bu yüzden onların demokrat olamayacaklarını söyler.⁹³⁶

Ahmet Arvasi, var olan demokrasilerde milli iradenin yeri mühim bir noktada bulunmasıyla beraber, arzu edilen düzeni gerçekleştirebilmekte yetersiz olduğunu söylemektedir. Arvasi’ye göre bunun anlamı ise “Milli ve mahalli halk iradesinin mutlaka âlemşümül hukuk prensiplerine de uygun olmasını ve onunla çelişmemesi” gerektiğidir. Arvasi, bu durumun demokratik bir yönetimin tesis edilmesi mevzusundaki en büyük çatışmalardan biri olduğunu söylemektedir. Bu olayı çatışma olarak ifade

⁹³⁵ Arvasi, “*Hasbihal II*”, s. 113.

⁹³⁶ Arvasi, “*Sahte Dindarlar...*”, s. 195-197.

etmesinin nedeni milli iradenin milletin olduğu iddia edilirken, bunun hukuk ile sınırlandırılmasını çelişki olarak görmesidir. Aslında Arvasi, hukuk derken hangi hukukun üstünlüğünden bahsettikleri konusuna dikkat çekmektedir. Ona göre hukuk, milletin vicdanında var olan değerlerle ihdas edilmelidir. Belirli bir zümrenin dayatması ile yapılacak hukukun, milli iradede olmasını imkânsız görmektedir.⁹³⁷ Arvasi, milli iradenin tesisi için gerekli olduğu söylenen hukuk üstünlüğüne karşı değildir. Onun dikkat çektiği nokta, getirilecek hukukun milletin değerleriyle oluşturulması ve belirli bir grubu korumamasıdır.

Ahmet Arvasi'ye göre hakiki demokraside bütün insani özgürlükler gerçekleştirilmiş ve devlet, ideolojilere yönelik tarafsızlığını korumaktadır. Yani bir devletin ideolojisi demokrasiyi hayata geçirmek olmalıdır. Yazar, demokrasi taraftarlığı yaparken kendi ideolojisini biricik ve alternatifsiz zannedenlere, bunun asla gerçekleşmeyeceğini ve demokrasiye aykırı olduğunu hatırlatır.⁹³⁸ Aslında Arvasi, yalnızca ideolojisini gerçekleştirme hedefinde olup diğer herkesi düşman görerek hareket edenlerin gün geldiğinde unutulacağını ve bu sonu kabul etmelerinin demokratik yaşam için en iyisi olacağını anlatmaya çalışmaktadır.

Milli bir demokrasinin olması gerektiğini düşünen Ahmet Arvasi, Türk milletin “tek partili parlamentoları” da kabul etmeyeceğini söylemektedir. Türkler kültürleri gereği asillik, bölgesel ve ırksal ayrımlardan oluşan sistemlerden dolayısıyla “particilik”ten de hoşlanmamaktadırlar. Yani Arvasi'ye göre parti olmadan demokrasi tahayyül edilemiyorsa, “kitle partilerine dayalı, çok partili parlamenter sistem” doğal olarak tercih edilebilecek en iyi yoldur. Arvasi, tek partili yönetimlerden iğrendiğini ancak çok partili yönetimleri de cana yakın bulamadığını söylemektedir. Arvasi, kendisine hayalci densin denmesin kalbindeki sistemin “partisiz bir parlamenter sistem” olduğunu söylemektedir. Ona göre demokrasinin kötü gidişat seyretmesinin bir sebebi de partilerdir. Aslında “particilik”tir.⁹³⁹ Arvasi, partilerden rahatsız olduğunu söylerken aslında demokrasilerdeki bir çatışma ve ayrı görüşlere sahip olma anlayışından rahatsız olduğunu ifade etmektedir. Devletin, hükümet ve mahkemeleri de dâhil olmak üzere tüm kuruluşlarının millete yakın durmasını ve onları bağrına basmasını istemektedir. Yönetim hakkının, kişi ve grupların çıkar aleti yapılmaması arzusundadır.

⁹³⁷ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 407.

⁹³⁸ Arvasi, “*Hasbihal VI*”, s. 214.

⁹³⁹ Arvasi, “*Hasbihal II*”, s. 113.

“Demokrasi, bir haklar ve hürriyetler nizamıdır” diyen Ahmet Arvasi bu hürriyetlerin kullanılmasının yolunun da “fikir ve düşünce”, “din ve vicdan hürriyetleri”yle olabileceğine dikkat çekmektedir. Arvasi, Türkiye’de “fikir ve düşünce”, “din ve vicdan hürriyeti”nin kullanılmasını engelleyen koşulların mevcut olduğunu söylemektedir. Bu konunun çözülerek gerçek demokratik yaşama geçilebilmesi için ise iktidarın ve muhalefetin içten, istikrarlı ve tarafsız bir yöntemle birlikte Türk demokrasisinin hak ettiği noktaya gelmesini sağlamaları şarttır.⁹⁴⁰ Türklerin en az diğer milletler kadar demokratik haklarını kullanmaya layık olduğunun unutulmaması ve onlara bu hakların verilebilmesi için maddi ve manevi bütün çalışmaların yapılması gereklidir. Arvasi’nin dediklerinden anlaşılması gereken, inanç ve düşünce özgürlüğü olan bir toplum pasif kalmaz ve gelişme istidadı gösterir. Onun dediklerine, önerdiklerine ve yaşanan dönemin şartlarına da dikkat edilerek demokrasi hedefinde; iyi ve kalıcı adımlar atılmalı, günlük ve toplumsal yaşamdan siyasi ve hukuksal yaşama kadar düzenlemeler gerçekleştirilmeli, devletin ve milletin bekası ön plana koyularak fikir, inanç ve vicdan hürriyetlerine yönelik kısıtlamalardan uzak durulmalıdır. Bu yolla Türk milleti, hak ettiği, gerçek demokratik yaşama kavuşturulmuş olacaktır.

Demokrasinin milletle birlikte tesisine değinen Ahmet Arvasi, aynı zamanda tarihe bakıldığında milletlerin varlığını devam ettirebilmek için ordu meydana getirilmesi ve menfaatlerinin korunmasının mecburi olduğunu söylemektedir. Bu mecburiyeti gerçekleştiremeyenler ise diğer güçlü millet ve ordularının hükmüne geçmeğe mahkûmdurlar.⁹⁴¹ Arvasi’ye göre var olan ve olmuş tüm milletlerin “Kolektif bir yaşama üslubu vardır”. Refleks gibi hayatın içine dâhil olan bu davranış, ortak tutumlar meydana getirmektedir. Bu ortaklıklar ise milletlerin karakterlerini temsil etmektedir. Söz konusu karakter, zamanın ve eğitimin katkısıyla insanların bireysel yaşamlarını da şekillendirmektedir. Her milletin kendisine has tipi ve özelliği bulunduğunu anlatan Arvasi, Türklerin özelliğinin ise “Ordu-Millet” olduğunu söylemektedir.⁹⁴² Türkler, Kağanları “Tanrı-Kut” şeklinde kabul etmiştir. Türk tarihi, bu özelliğin kanıtlarıyla dolmuştur. Türkler için askerlik, hayat demektir. Disiplin ve düzeni temsil etmektedir. Türkler özgürlüğe olduğu kadar disiplin içerisinde kalmayı da sevmektedirler. Eğer bu sağlanamazsa dengesini şaşırırlar. İslam dini de bütün dünyayı

⁹⁴⁰ Arvasi, “Devletin...”, s. 63.

⁹⁴¹ Arvasi, “Şüpheler...”, s. 152.

⁹⁴² Arvasi, “Medenileşme...”, s. 47.

inananlara farz kılmış ve onları “Allah’ın ordusu” olarak görmüştür. Türklerin geleneksel özelliği İslam dini ile bütünleşmiştir. Arvasi, Türk’ün düşmanının bu “Ordu-Millet” düsturundan memnun olmadığını çünkü onların “anti-militarist” olduklarını söylemektedir.⁹⁴³ Türklerin geleneksel ordu-millet yapılarının yalnızca tarihte kaldığını düşünmek yanlıştır. Türkler dün olduğu gibi bugün de hangi işle uğraşırlarsa uğraşsınlar bu özelliklerini korumuşlardır. Çünkü geçmiş, bugünleri inşa etmektedir.

Ahmet Arvasi, Türk ordusunu Türklerin geçmişini sırtlayıp bugüne kadar gelen inancın, sevginin, hareket ve disiplinin, çağdaş öğrenim, siyaset, teknoloji ve silahlar ile kurulu cenk kuvveti olarak anlatmaktadır. Ona göre ordu, aynı zamanda “Türk milliyetçiliğinin en güçlü teminatıdır”.⁹⁴⁴ Bu yüzden bilinmesini ister ki “Türk-İslam kültür ve medeniyetinin yoğurduğu ‘savaşçı tipi’, şerefli savaşları ve şerefli barışları gerçekleştiren Mehmetçik”tir.⁹⁴⁵ Ordusuna sahip çıkma ve sevgi duyma, Türkler açısından hiçbir zaman sonlanmayacaktır.

Geçmiş, ulusların mücadelelerine çokça sahne olmuştur. Bu mücadeleler çeşitli ve devamlıdır. Barışı her insan ve toplum istemiş olmasına rağmen savaş inkâr edilemeyecek bir hakikattir. Savaşa her an hazır olunması gerektiğinden, ülkelerin kendilerini korumak için yaptıkları masraflar yıllar geçtikçe artmaktadır. Ahmet Arvasi, “yumuşama”, “barış” ve “silahların üretiminin sınırlandırılması” konusunu ağzından düşürmeyen devletlerin, dünyanın en etkili silahlarına sahip olduklarına ve silah teknolojisini ilerleterek yıkım gücü kuvvetli silahlar için fazlasıyla para harcamaya devam ettiklerine dikkat çeker. Yine dikkat edildiğinde bugün ekonomik ve refah anlamında ileri olan birçok ülke, silah ve cephane üretiminde de aynı şekilde ileri konumdadır. Geri kalmış ülkeler ise tam tersi istikamettedir. Anlattıklarının önemine dikkat çekmek için Arvasi, Hz. Muhammet’in şu sözünü örnek gösterir: “Savaş için hazırlıklı olduğunuz müddetçe refah içerisinde yaşarsınız”.⁹⁴⁶ Burada Arvasi, savaş aşığı olmaktan bahsetmemektedir. Herkes gibi o ve Türk milleti, barış içerisinde yaşama arzusuna sahiptir. Ancak düşmanın oyunları, değişen savaş ve sömürgecilik taktikleri nedeniyle güçlü ekonomi ve güçlü orduya sahip olmak gelecek için ana unsurdur. Ayrıca bu güçlü olma mecburiyeti yalnızca Türkiye Cumhuriyeti için geçerli değildir.

⁹⁴³ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 264.

⁹⁴⁴ Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 444.

⁹⁴⁵ Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 311.

⁹⁴⁶ Arvasi, “*Size Ses...*”, s. 112.

Dünyanın birçok yerinde zulüm gören soydaşların hayatlarında küçük bile olsa bir değişiklik yaratabilmek için güçlü olmak Türkiye için elzemdir.

Ahmet Arvasi, milletin ve devletin bekasını dert edinen ve düşünen bir aydın olarak yenilik ve ilerleme karşıtı değildir. Bunun her alanda gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünür. Özellikle askeri alanda yapılmasını zaruri görür. Türkiye'nin kendi askeri teçhizatını üreten, modern ihtiyaçları karşılayarak teşkilatlanmış bir ordu hazırlaması gerektiğini söyler. Bu şekilde hazır bulunacak olan ordunun, harici ve dâhili herhangi bir tehdit karşısında geleceğin korunmasının teminatı olduğunu düşünen Arvasi, modern çağda gerçekleşebilecek savaşların “çok yönlü olduğu ve sivil kadrolara dayandığını” hatırlatır.⁹⁴⁷ Arvasi'ye göre çok yönlü savaşların ve siyasetinin varlığı kabul edilerek milletin ve ülkenin korunabilmesi için yapılması gerekenler bir an önce hayata geçirilmelidir. Kuvvetli olabilmek için iç ve dış siyaset, ekonomik ilerleme, kültür ve medeniyet meydana getirmeli; kendi silahlarını ve teknolojisini kendisi imal etmeli, askeri teşkilatlanma milli gayelerle kurulmalı, istihbarat sistemine, basın ve yayın politikalarına yön verilmelidir. Ayrıca milli savunmanın, neden önemli olduğu yeni nesle ve insanlara anlatılmalıdır.⁹⁴⁸

3.2.3. Durmuş Hocaoglu'nda Atatürk, Cumhuriyet, Demokrasi ve Ordu

Durmuş Hocaoglu'na göre Atatürk, “Kesinlikle ve tartışmasız olarak katıksız bir Türk milliyetçisidir. Hatta, O, modern Türk milliyetçiliğinin birçok bakımından en büyük lideridir”. Halkının yaşamının her alanında sağlam, büyük ve geniş bir etkiye sahip bir lider vasfı görmek zordur. Mustafa Kemal, Hegel'in tasvir ettiği kahramanın canlı hâlidir.⁹⁴⁹ Aynı zamanda bu kahraman, tarihi serüvenini başarı ile neticelendirmiştir. Hocaoglu unutulmamasını ister ki Atatürk, içerisinde yaşadığı ve tarihin “Son büyük Türk – İslam İmparatorluğu'nun gözlerinin önünde yıkılışına derin bir ızdırap ve ciğer delen bir çaresizlik ile şahit olmuş bir neslin temsilcisi, hayatının büyük bir kısmında, rahat yüzü görmemiş büyük bir mücadele adamıdır”. Hiçbir şekilde tartışılmayacak olan ise Atatürk'ün vatanperver oluşudur. Atatürk'ün ortaya koyduklarına bakıldığında ülkesi için en iyisini istediğinin akıllardan çıkarılmamasını

⁹⁴⁷ Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 17.

⁹⁴⁸ Arvasi, “*Size Ses...*”, s. 240.

⁹⁴⁹ Hocaoglu, “*Devletçilik...*”, s. 42.

söyleyen Hocaoglu, “kesinlikle ve tartışmasız olarak, katıksız bir Türk milliyetçisi” olduğunu da tekrarlar.⁹⁵⁰

Durmuş Hocaoglu, Türkiye’de Atatürk öncesi ve sonrası olarak farklı yaklaşımlar bulunduğunu söylemektedir. Bu yaklaşımlardan birincisinde Mustafa Kemal, bireyleri yücelten bir anlayışta olmamıştır, onun ilkesi millettir. Ancak ondan sonra gelenler “özellikle ikinci cumhuriyetçiler”, ibreyi Türk milletinden Mustafa Kemal’e çevirerek bir sapma meydana getirmişlerdir. Yaklaşımlardan ikincisinde ise Atatürk, gerçek bir milliyetçidir, lakin vefatıyla birlikte bu konuda sapmalar meydana gelmiştir. Üçüncü yaklaşımda, Atatürk, yaşadığı dönemin şartları nedeniyle tek adam yönetiminde bulunmuş, ancak bu durumun geçici olduğunu söylemiştir. Bu konuda da geçen yıllara rağmen tek adam zihniyeti devam etmektedir.⁹⁵¹ Hocaoglu’nun aktardığı bu yaklaşımlara bakıldığında ülkenin siyasi durumları nedeniyle Mustafa Kemal’le ilgili düşünceler üretmenin ve yazmanın zorluklara gebe olduğu fark edilmektedir. Bu durumun normallikten uzak bir seyir takip ettiğini söyleyen Hocaoglu’na göre mevcut vaziyet, ülkedeki herkesin kendini zorunlu Atatürkçü olarak ifade etmesine sebebiyet vermekte ve bu da samimiyetten ve bağımsızlıktan uzak bir görüntü oluşturmaktadır. Atatürk şahsen “Benden sonra hiçbir dogma bırakmıyorum” demiştir. Ancak onun sözlerinin dışında kendisi bir mit ve “iman objesi” gibi algılanarak gerçeklikten uzaklaştırılmış ve sanal Atatürk meydana getirilmiştir. Türkiye’de Atatürk’ü, “O’nun devrimleri bizim devrimlerimiz için bir basamaktır” şeklinde algılayan komünistlerin çıkarlarına alet edilir hâle gelmiştir.⁹⁵²

Durmuş Hocaoglu’na göre cumhuriyet rejimine ve bu rejimi ihdas eden şahıslara yönelik olarak Türkiye’de birbirinden tam aksi yönlerde iki görüş bulunmaktadır. Bazıları cumhuriyeti sadece Atatürk’e indirgerken, diğerleri onu peygamber gibi görebilmekte ve bir başkası ise cumhuriyetten itibaren süregelen dönemi karanlık ve yıkık bir çağ olarak algılamaktadır. Hocaoglu, “Lider, çok şeydir, ancak, her şey değildir” diyerek liderleri veyahut kişileri, tarihsel olguların dışına taşıyarak yüceltmenin tarihi anlama açısından yanlış olduğunu ve sürece genel çerçeveden bakılmasını tavsiye etmektedir.⁹⁵³ Tarihi anlamada kullanılacak bu yöntemi,

⁹⁵⁰ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 42.

⁹⁵¹ Durmuş Hocaoglu, “Cumhuriyet Döneminin Bâzı Problem Alanları Üzerine”, *Zaman*, 07 Kasım 1998, s. 15.

⁹⁵² Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 41-44.

⁹⁵³ Hocaoglu, “Laisizm...”, s. 216.

cumhuriyeti anlamada da kullanmak gerekmektedir. Cumhuriyeti, sadece ilan edildiği zamana ve kişilere indirgeyemeyiz.

Durmuş Hocaoglu, yazılarında sıklıkla eleştiri, tartışma ve düşünme gibi olguların aydınlar tarafından gerçekleştirilmediğine dikkat çeker. Ona göre bu aydın sorununun en çok ortaya çıktığı konulardan birisi ise Osmanlı ve cumhuriyettir. Cumhuriyet rejimiyle yönetilen bir ülke olunmasına rağmen bu konuyla ilgili bilimsel ve ciddi bir yaklaşım veya tartışma ortamı oluşmadığı gibi içi boş cepheleşmeler çoktan köklemiştir.⁹⁵⁴ Bunun niçin böyle olduğunu aydın başlığı altında anlattığımız için şu denilebilir ki aydın yetiştirememe ve aydın azlığı en büyük nedenlerdendir.

Durmuş Hocaoglu'na göre Türkiye'deki cumhuriyet rejimi, uygulamada şu şekildedir: "Türkiye Cumhuriyeti'nin, icabında muhafaza ve müdafaası için varlığımızı varlığına feda etmekten çekinmememiz namus ve şeref borcumuz olan devletimizin, maalesef ve maatteessüf, ismiyle müsemma olarak tam ve halis anlamıyla bir cumhuriyet olduğunu söyleyebilmek çok zorlamayı gerektirmektedir". Bu durum kötü ama hakikattir. Nedeni ise cumhuriyetin cumhur ile ilişkisinin güçlü olmamasıdır. Cumhuriyet kavramı felsefi anlamda "Cumhur'un kendi iradesiyle kendini idare etmesi" demektir ve yönetme yetkisini yalnız ve yalnız halktan alan yönetime cumhuriyet adı verilir. Türkiye ise kesin hatlarla cumhuriyeti tanımlamaz çünkü geçerliliğini ve kutunu cumhurdan almamaktadır. "Hâlbuki, Türkiye Cumhuriyeti, ismiyle müsemma olabilmek, temel ilkesi olan 'bila kaydü şart milli hakimiyet'i sahiden tahakkuk ettirebilmek için, meşruiyetini ve kutunu başka hiçbir yerde değil, bizzat kendi milletinde aramalı, kayıtsız ve şartsız milletine itaat etmelidir".⁹⁵⁵ Kısacası Türkiye Cumhuriyeti, yönetme yetkisini sadece halktan (cumhur) alır, bu nedenle hakiki cumhuriyet demek millete hizmet etmek demektir.

Durmuş Hocaoglu, cumhurbaşkanlığı makamının hukuksal anlamının dışında felsefi yönden de tartışmaya açık bir konu olduğunu söylemektedir. Hocaoglu'na göre "Pozitif hukuk kurallarının tanımından çıkan sonuç, bu makamın, Cumhur'un, yani, Toplum'un birlik ve bütünlüğünün bir sembolü olduğudur(...)" Cumhuriyet ilanından itibaren bu makamın ismi hep cumhurbaşkanlığı olarak anılmış yalnız Kenan Evren Devri'nde kısa bir zaman bu makama "Devlet Başkanlığı" denilmiştir. Hocaoglu, bu

⁹⁵⁴ Durmuş Hocaoglu, "Osmanlı, Cumhuriyet, 'Gazâ, Cihad ve İla-yı Kelimatu'llah' İdesi Üzerine Bir Tarih Kritiği", *Düşünen Siyaset*, S 7-8, Ağustos-Eylül, Ankara 1999, s. 138.

⁹⁵⁵ Hocaoglu, "Devletçilik...", s. 276-279.

makamın içeriğine bakıldığında cumhurbaşkanlığından daha çok “Devlet Başkanlığı”na uygun olduğunu düşünmektedir. Bunun sebebinin ise gerçekte cumhurbaşkanlığının “Cumhur”u değil de, “Devlet”i temsil eder bir hâl alması olduğunu söylemektedir. Hocaoglu, bu makamın cumhuru (halk) mu yoksa devleti mi temsil etmesi gerektiğiyle ilgili sıkıntının ülke içerisindeki siyasi ve toplumsal kargaşanın kaynağı olduğunu yazmaktadır.⁹⁵⁶

Durmuş Hocaoglu’na göre cumhuriyetin ilanı sonrasında Türklerin ve ülkenin ufku genişlemiş ancak bazı meselelerde gerilemişlerdir. Uzun tarihi sürecin ardından art arda yaşanan kayıplar nedeniyle Anadolu coğrafyasının elde kalması muazzam bir gerginlik ortaya çıkarmış, öncesinde var olan kendini üstün görme fikri artık görülmemiştir. Hocaoglu’na göre coğrafi gerilemenin yanında yaşanan bu fikri gerileme korkutucudur. Fikri gerilemeye sahip olmanın kendini büyük olmaya muktedir görmeme durumunu yarattığını ifade etmektedir. Ona göre bir başka sorun ise “Batı karşısında eziklik”tir. Savaşın ardından iki keskin uçlu düşünce oluşmuştur. Biri Batı’yı tamamen hasım olarak görüyorken diğeri Batı tek kurtuluştur ve Batı’da var olanların bizimde almamız gerekir düşüncesidir.⁹⁵⁷

Durmuş Hocaoglu, cumhuriyetin ne olduğunu ve Türkiye’de nasıl anlaşıldığını anlatmasının yanında demokrasi konusunda da fikirlerini ortaya koymuştur. Hocaoglu’na göre “İdeal devlet, mümkün olduğunca yönetim kusurlarından arındırılmış devlet manasına gelmektedir”. Ayrıca ona göre ideal bir devlet, “Vatandaşını mutlu eden, taşımış olduğu kimliğiyle, bayrağıyla onur duymasını sağlayan, rencide etmeyen, emreden hizmet götüren ve meşruiyetini vatandaşından alan devlet yapısıdır. Bunun da en iyi örneği demokrasidir”.⁹⁵⁸

“Demokrasi teorisyeni G. Sartori”, demokrasinin ne olduğunu izah ederken, ilk olarak belirgin olduğunu, “yani, kelimenin anlamının, dildeki ilk anlamına kolaylıkla bağlanabildiğini,” bu nedenle lügat açıklamasının kolaylık sağladığını ve halkın yönetimi anlamına geldiğini söylemektedir. Ancak temsil etme görevleri de bulunan bu kelimenin uygulanması ve anlamlandırılması süreçleri kelime anlamının dışına çıkmaktadır.⁹⁵⁹ Yani demokrasi kavramın, uygulanması ile sahip olduğu anlam ilişkisi

⁹⁵⁶ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 288.

⁹⁵⁷ Hocaoglu, “Cumhuriyet Döneminin Bâzı Problem Alanları Üzerine...”, s. 15.

⁹⁵⁸ Hocaoglu, “Türkiye, ya ‘Büyük Türkiye...’”.

⁹⁵⁹ Durmuş Hocaoglu, “‘Aydın’ Problemi: ‘Aydın Nedir ve Kimdir’”, *Yeniçağ*, 26 Aralık 2008, s. 6.

bağılantılı olmasına rağmen hakikatte demokrasinin ne olduğuna yönelik soruları tam anlamıyla karşılayacak cevaplar vermek oldukça zor görünmektedir.

Durmuş Hocaoglu, demokrasinin ne olduğunu şu şekilde anlatmaktadır: “Siyasi Erk’in ‘tayini’ ve ‘kontrolü’ şeklinde özetlenebilir. Demokrasi, Siyasi Erk’in meşruiyet menbâının Halk (Taban) olması, diğer bir ifade ile, ‘yönetilenler’in aynı zamanda ‘yönetenler’i tâyin etmesi demektir ki bu da yönetilenlerin dolaylı olarak ‘yöneten’ olması ile eş anlamlıdır. Bunun bilinen yolu ise(...) ‘seçim’ mekanizmasıdır”. Ancak demokrasinin bahsi geçen anlamı kazanarak, halkın yönetimi hâlini alabilmesi için kontrolünün yapılabilmesi gerekmektedir. Bu kontrol ise vatandaşların siyasi yaşama karışabilme düzeyinin “makro düzeyden (parlamento düzeyinden) mikro düzeye (hükümetler düzeyine)” çıkarılmasıdır.⁹⁶⁰ Hocaoglu, demokratik yönetim sayesinde devletin kuvvetini alan bireylerin gerçek görevlerinin millete hizmet etmek olduğunu fark etmeleri ve bunun için çabalamaları gerektiğini hatırlatmaktadır. Onun dediklerinin gerçekleşebilmesi için halkın olabildiğince yönetimde söz sahibi ve yönetime müdahil olabilmesi gerekmektedir.

“Toplumsal Değişme Vektörleri” kavramına sıkça değinen Durmuş Hocaoglu bununla halk ile siyasi erk arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Mevzu bahis vektörlerin yukarıdan aşağıya ilerleyişi “anti-demokratik”, tam tersi yönde ilerleyişi ise demokratik ülkeleri göstermektedir. Hocaoglu’na göre dünyanın farklı bir hal almasının en büyük kazanımı demokratik devletler olmuştur. Türkiye’nin demokrasi deneyimine bakıldığında ilk parlamentodan itibaren yüz yılı aşkın bir süre geçtiğinden dolayı demokrasi geleneğine sahip olduğu söylenebilir. Yine de günümüzde dahi fikir ve kurumsal manada oturmuş bir demokratik anlayışın olduğunu söyleyebilmek güçtür. Ülkede hâlâ demokrasi sorunu mevcuttur. Hocaoglu, bu sorunun “demokrasi şüpheciliği” ve “demokrasi karşıtlığı” olduğunu belirtir. “Demokrasi şüpheciliği”, demokrasiye yönelik güven duymama ve onu beğenmemekten oluşur; “demokrasi karşıtlığı” ise demokrasiyi sadece zararlı görmekle kalmaz karşıtlığını ileri boyutlara sürükler.⁹⁶¹ Bu iki görüş de ortak hareket noktası itibariyle demokrasinin karşısındadır. Bugün bakıldığında demokrasi yalnızca bir kavram ya da aydınların ideası olarak kalmamış ve birçok demokratik yönetim ortaya çıkmıştır. Batı kökenli olan demokrasi kavramı tüm dünyaya yayılmış ve her millet demokrasiyi kendisiyle özdeşirme yoluna

⁹⁶⁰ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 362.

⁹⁶¹ Hocaoglu, “Düşük...”, s. 268.

gitmiştir. Bunların bazıları tam veya kısmen demokrasiden uzak olsa dahi içerisinde barındırdığı özgürlükler bireylerin vazgeçmek istemedikleri unsurlardır.

Durmuş Hocaoglu'na göre devletin muhakkak var olması gerekmektedir. Ancak “devlet denen makinenin” kişilerin tüm yaşamını etkileyebilecek bir canavara evrilmesinin önüne geçilecek tek unsur olan demokrasinin kuvvetlendirilmesi şarttır. Demokrasinin kuvvetlendirilmesi görevini ülkenin aydınları üstlenmelidir.⁹⁶² Demokratik yönetimlerde, devlet gücünü elinde bulundurarak devleti temsil edenlerin sisteme ve bireylere karşı açık olması gerekmektedir. Bu gücü halka hükmetmek için değil halk için kullanmak gerektiğini unutmamak demokrasidir.

Dünya üzerindeki her şey yaşadığı döneme aittir. Geriye gitme, tarihte olma isteği ne kadar yüksek olsa da bunu yapamayız. Yaşanılan dönemle baş başayız. Bu dönemin büyük bir ortaklığı ise “pluralizm (çoğulculuk)”, yani aynı yurttan yaşayan kişilerin tek tip olmasıdır. Bu fikir artık hayalden çok gerçeğe yakındır. Bu nedenle demokrasi kavramının felsefi ve düşünsel temeller dışında hayatın içinde olması zorunlu hâle gelmiştir.⁹⁶³ Durmuş Hocaoglu, bu gerçeği kavrayan kişilerin diğerlerine karşı daha anlayışlı ve sabırlı olarak benliğini devam ettirebileceklerini söylemektedir. Bir arada olmanın, desenlere sahip bir motif olduğunun farkına varılmalıdır.

Durmuş Hocaoglu “Demokrasi! Elbette! Ama ‘hemen şimdi değil!’ demektedir. Böyle demesinin nedeni demokrasinin alelacele kararlarla ve birden kurulamayacağının farkında olmasıdır. Hocaoglu'na göre “Demokrasi, yüksek seviyede bir toplumsal buluş anlamına gelmektedir ve birçok şartı ihtiva etmektedir. Demokratik bir nizam, yukarılardan birileri tarafından verilen atıfetlerle değil, ancak ve yalnız aşağıdan, bizzat toplumun kendisi tarafından kurulabilir ve yaşatılabilir”.⁹⁶⁴ Demokratik bir yönetim, insanların eliyle var edilen “en az kusurlu” yönetim şeklidir. Bu “en az kusurlu” tanımı “en az kusurlu cemiyet” olmaya da mecbur bırakmaktadır. Hocaoglu, “en az kusurlu cemiyet”le şunu anlatmaktadır: “Muayyen bir askeri kalkınmışlık, yani sanayi tipi meta üretimine dayalı bir maddi refah seviyesi; muayyen bir asgari eğitim ve kültür seviyesi; yaygın bir toplumsal örgütlenme; bunlara bağlı ve bunlarla ilgili ve ilintili olarak siyasi olgunluk ve buluş seviyesi. Yine bunlara ilaveten, menfaat ayrışması ve çatışması ve bunun bir neticesi olarak, çatışmalardan doğan toplumsal mutabakat, ya da diğer adıyla

⁹⁶² Hocaoglu, “Ölümünün 27. Yılında...”, s. 79.

⁹⁶³ Hocaoglu, “Düşük...”, s. 220.

⁹⁶⁴ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 125.

toplumsal sözleşme(...) Bütün bu şeraitin oluşması ve yerleşmesi için asgari bir tarihsel süre". Sıralanan bu şartları sağlayan toplum birçok açıdan demokrasiyi istikrarlı bir şekilde yerleştirebilmiş denilebilir. Hocaoglu, tüm bu şartlara bakıldığında Türkiye’de olgunluğa erebilmiş, süreklilik vadeden bir demokratik gelişimin olmadığını söyler.⁹⁶⁵ Tam anlamıyla demokratik yönetim, Türkler için hâlâ uzak bir gelecek izlenimi vermektedir. Demokratik yönetime olan uzaklık toplumsal hayattan tutun da siyasi hayata kadar ulaşan yozlaşmanın en önemli nedenidir.

Durmuş Hocaoglu’na göre uzun bir demokrasi tecrübesi olmasına rağmen Türkiye’nin demokrasiyi hâlâ yerleştirememiş olmasının önemli bir nedeni de sanayide gelişmemiş olmasıdır. Demokratik bir yönetimin temelini teşkil eden sanayileşebilmek gerçekleştirilemediğinden dolayı Türkiye, demokratik bir zemin meydana getirebilmek amacındaki zorunlu ortamı oluşturamamakta ve bunlar da anti-demokratik bir duruşa sebebiyet vermektedir. Hocaoglu, toplumun tamamen demokrasinin karşısında olduğunu söylemek istemediğini ve aslında anlatmak istediğinin “Türkiye’nin, bir bütün olarak, demokrasinin asıl ortamı ve temel şartı olan sanayi toplumu haline gelememek dolayısıyla, gerek kurumlar ve gerekse de zihniyet itibariyle tam demokratlaşmaya ulaşamaması” olduğunu söyler.⁹⁶⁶

Durmuş Hocaoglu’na göre Türkiye’nin demokrasi tecrübesine uzun süredir sahip olan bir ülke olmasına rağmen kurum, kuruluş ve zihniyet anlamında tam anlamıyla bu fikri oturtamamasının bir diğer nedeni zihniyet mukavemetidir. Bu mukavemetin sebebinin “Sağ ve Sol marjinal aydınlar” olduğunu söylemektedir. Bu demokrasi karşıtlığına tutunmak ise Hocaoglu’nun deyimiyle aydın hastalığıdır.⁹⁶⁷ Bu yüzden Hocaoglu, Türkiye içerisinde demokrasiyle ilgili sorunlu olanların vatandaşlardan daha çok aydınlar olduğunu düşünmektedir. Ülkenin çoğunluğunu oluşturan halk, demokratik yönetimle uyum içerisinde fakat üst kademeden ülke gündemine bakan “marjinal aydınlar” bu uyumu yakalayamamışlardır. Hocaoglu, demokrasinin “makro problem” olduğunu ve büyük kitle olan halkın ortak şuurunun, aydınların bireysel bilinçlerine göre daha doğru neticelere varabildiğini söyler.⁹⁶⁸ Halkın aydınlara nazaran demokrasiyi benimsemelerindeki önceliğe sıkça değinen Hocaoglu’na göre entelektüellerin bir hastalığından da söz etmek lazımdır. Bu hastalık

⁹⁶⁵ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 293.

⁹⁶⁶ Hocaoglu, “Laisizm...”, s. 382.

⁹⁶⁷ Hocaoglu, “Düşük...”, s. 274.

⁹⁶⁸ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 206.

“entelektüel oportünizm”dir. Anlamı ise aydınların işlerine geldiğinde demokrasinin getirisi olan haklardan sonuna kadar yararlanıyorken işlerine gelmediğin de demokrasi karşıtı, anti-demokratik olmalarıdır. Bahsi geçen entelektüellerin zihinlerinde demokrasiye yönelik örülmüş bir duvar vardır ve bu durumun düzeltilmesi imkânsıza yakındır.⁹⁶⁹

Durmuş Hoccoğlu, demokrasi karşısında vatandaşın sinmesi için yapılan baskıların ters etki yaratarak daha fazla düşünmeye sebebiyet verdiğini söylemektedir. Çok kısa bir süre önce sağ içerisinde “demokrasi yüzyılın en büyük yalanıdır”, “demokrasi aslında bir ‘demokrasi’ (şeytan idaresi)dir”, ya da “demokraside halkın dediği esas alınıyor, bu İslam’a aykırıdır, zındıklıktır” gibi yanlışa düşenlerin ya da en azından bazılarının, demokratik yönetimin “bir fazilet rejimi” olduğunu anlamalarının mutluluk verdiğini söyler.⁹⁷⁰ Çünkü demokratik bir yönetim bireylerin üzerine kurulur. Hoccoğlu, “Demokrasi’nin özü İslam’ın özü ile aynıdır.” demektedir.⁹⁷¹ Bununla kastettiği insanın insana güvenmesidir. İkisi de doğruya inanmak ve güvenmenin düsturunu içermektedir. Demokrasinin olduğu yerde insan ön plana çıkar ve insana olan değer görülür.

Demokrasinin milletin hak ettiği bir yönetim olmasının yanında Durmuş Hoccoğlu, vatan müdafaasının da önemine değinmektedir. Hoccoğlu askerlik görevinin yalnızca bir vazife olup olmadığını Régis Debray’ın⁹⁷² şu sözleriyle açıklamıştır: “Her yurttaşın başkalarının özgürlüğünden sorumlu olması ve dolayısıyla ihtiyaç olduğunda silah taşınması gerektiği cumhuriyette devlet ordunun, ordu da devletin içine yerleştirilir. Ölüm önünde (ve tabii vatan görevi bakımından) eşitlik olmaksızın yurttaşların eşitliğinin ne anlamı vardır? Bundan dolayı cumhuriyetçi ilke, bütün vatandaşların askerlik görevlerini yapmalarına dayanan bir orduyu öğütler”. Debray’ın bu sözlerine yer veren Hoccoğlu “Debray haklı” der ve şöyle devam eder: “Vatan savunmasını reddedenin o vatanın hiç, hiç ama hiçbir nîmetinden istifâde etmek, vatan savunması

⁹⁶⁹ Hoccoğlu, “Devletçilik...”, s. 360.

⁹⁷⁰ Hoccoğlu, “Devletçilik...”, s. 17.

⁹⁷¹ Hoccoğlu, “Düşük...”, s. 278.

⁹⁷² Régis Debray, Fransız solcu entelektüel, gazeteci, akademisyen ve politika danışmanıdır. Paris’te doğmuş ve aynı şehirdeki Lycée Louis-le-Grand ve École Normale Supérieure’de okumuştur. Okurken Marksist filozof Louis Althusser ile çalışmıştır. 1961’de Küba’yı ziyaret etmiş ve Latin Amerika siyasetiyle yakından ilgilenmiştir. Deneyimleri ardından devrimcilerin el kitabı haline gelecek olan Révolution dans la révolution’ı 1967’de yazmıştır. 1967’de Bolivya’ya gidişiyile Guevara’ya eşlik etmesi nedeniyle ayaklanmaya yardım etme suçlamasıyla hapsedilmiş ve 1970’te serbest bırakılmıştır. Sonrasında Şili’ye taşınmış (1971) ancak 1973 Pinochet darbesi (Şili darbesi) ardından Paris’e dönmüştür. 1981’den 1995’e kadar Başkan Mitterrand’ın politika danışmanlığını yapmıştır. Ayrıca Paris Üniversitesi ve Sorbonne’da doktorasını tamamlamıştır. Bkz. “Régis Debray”, [https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095705831#:~:text=OVERVIEW-,R%C3%A9gis%20Debray,-\(b.%201940\),](https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095705831#:~:text=OVERVIEW-,R%C3%A9gis%20Debray,-(b.%201940),) (Erişim Tarihi 15.04.2022)

vazîfesini reddedenin hiç, hiç ama hiçbir hak iddiasında, ve, ‘ölüm’ karşısında eşitliği reddedenin de, hiç, hiç ama hiçbir hususta eşitlik talebinde bulunmak hakkı yoktur”.⁹⁷³

Durmuş Hocaoglu, siyaset ve ordu ilişkisinin moderniteyle olan ilişkisinden bahsetmektedir. Ona göre modernite, nihai noktada, ordunun siyasetle olan fiili bağının kopmasına neden olacaktır. Bu nedenle zaman, sivillik ve demokrasi lehinde ilerlerken militarizm ve anti-demokrasi aleyhinde ilerlemektedir. Ancak Türkiye’nin “tam olarak modern” olabilmesiyle bu sonucun bağlantılı olduğunu düşündüğü için daha birkaç nesil geçecek kadar sürenin olduğunu düşünmektedir. Siyaset ve ordu ilişkisinde sertleşmeler olursa ufuklar ve özgürlük alanları daralabilir. Sonrasında ise Türkiye’nin modernleşme ve demokratlaşma aşamaları uzayabilir. Ayrıca Hocaoglu, siyaset ve ordu ilişkisinde bahsettiği sorunların yaşanmasına fırsat bırakılmaması gerektiğinin altını çizer. Bunun nedeni olarak Türk ordusu “bize her zaman lâzımdır” demektir.⁹⁷⁴

Durmuş Hocaoglu’nun yazılarından anlaşıldığı üzere gerçek anlamda demokratik bir yönetime sahip olabilmek için gerekli olan maddi ve manevi şartların sağlanmasından sonra uzun ömürlü olması gerektiğine de dikkat edilmelidir. Demokratik bir yönetim tekil yönetici varlığına ve yönetimin belirli kişiler tarafından sahiplenilmesine karşı olduğundan, bu konudan rahatsızlık duyanlar, demokrasi önündeki en büyük engellerdendir. Bu nedenle toplum, birilerinin çıkıp haklarını ellerine vermesini beklemek yerine bu haklarının peşine düşmeli ve var olan haklarına ise sahip çıkmalıdır. Azla yetinip çoğu görememekle ve elindekiyle yetinmeye çalışmakla gerçek bir demokratik yönetime sahip olmayı ümit etmek yalnızca hayal kurmaktan ibarettir.

3.2.4. Değerlendirme

Atatürk, Cumhuriyet, Demokrasi ve Ordu isimli bölümde üç aydının bu kavramlarla ilgili fikirleri ve önerileri incelenmiştir. Ancak demokrasi kavramı üzerinden anlatılmaya çalışılan bölümlerde de görüldüğü üzere bu kavram zamana, mekâna ve insanlara göre değişik cevapları barındırmaktadır. Kavramlara bireylerin isteklerine göre cevap vermeye çalışmak, karışık olan bu kavramı daha da karışık hale getirmektedir. Aslında bir milletin varlığı ve devamında önem arz eden kavramlar üzerinde kişisel istekler yerine milli gayeler ve millet için istekler yer almalıdır. Bu

⁹⁷³ Durmuş Hocaoglu, “Vicdan ve Red Veya Ya Sev, Ya Defol!-2”, *Yeniçağ*, 30 Ocak 2006, s. 8.

⁹⁷⁴ Hocaoglu, “*Siyaset’te Gergin...*”, s. 5.

yüzden ele alınan üç aydının mevzu bahis konulara yaklaşımlarında bu nokta dikkat çekmektedir.

Dündar Taşer'e bakıldığında cumhuriyetin Tanzimat'ın doğal bir sonucu olduğu düşüncesinde olduğu görülmektedir. Taşer'e göre cumhuriyet millet için vardır ve bu yüzden cumhuriyetin devamlılığını isteyenler millete karşı olan inançlarını korumak zorundadırlar. Durmuş Hocaoglu da cumhuriyeti anlamak için yalnızca ilan edildiği dönemi ve kişileri algılamamak gerektiğini söylemektedir. Olaylara daha geniş bir perspektiften bakılmasının yanlışla düşmemek için gerekli olduğunun altını çizmektedir. Bunun nedeni ise felsefi altyapı eksikliği nedeniyle içi boş cepheleşmelere sebebiyet vermekten uzaklaşmak gerekliliğidir. Aslında cumhuriyet bir kavram olarak halkın kendi iradesi ile kendini idare etmesi demektir. Ancak Hocaoglu'na göre Türkiye tam anlamıyla bir cumhuriyet tanımına oturmaz çünkü kutunu cumhurdan almamaktadır. Ahmet Arvasi ise İslam'ın ortaya koyduğu ölçülere bakıldığında tamamıyla cumhuri bir niteliği olduğunun görüleceği yorumunu yapmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'yle ilgili üç aydının da cumhuriyeti, Türk milletinin meydana getirdiği düşüncesinde olduğu görülmektedir. Türk tarihini ve Türk devletini bütün olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Atatürk'le ilgili yazılarında Dündar Taşer, Atatürk'ün vatani ve milleti düşmandan kurtardığını bu yüzden milletin ona karşı sevgisinin ölümsüz olduğunu söylemektedir. Ancak Taşer, Atatürk'e, cumhuriyete ve onun getirdiklerine saygılı olmasına rağmen yanlış Batılılaşmanın karşısındadır. Taşer, Atatürk'ün kendi yaşamı da dâhil olmak üzere milliyetçilikten hiçbir zaman ayrılmadığını ve Türk milletine örnek olduğunu söyleyerek Atatürk'ü reddedilemez bir milliyetçi olarak betimler. Durmuş Hocaoglu da Taşer'le aynı fikirdedir. Hocaoglu'na göre Atatürk tartışmasız bir Türk milliyetçisidir. Modern milliyetçiliğin birçok bakımdan en büyük lideri olduğunu da eklemektedir. Hocaoglu, Atatürk'ün ortaya koyduklarına bakıldığında ülkesi için en iyisini arzuladığının unutulmamasını istemektedir. Hocaoglu ve Taşer'in buluştuıkları ortak bir payda da Atatürk'ün adının propaganda amacıyla kullanılmaması gerektiğidir. Ancak ele aldığımız diğer bir yazar olan Ahmet Arvasi, Atatürk konusunda Taşer ve Hocaoglu'dan daha farklı bir yaklaşımdadır. Arvasi'ye göre Atatürk'ün yaptıklarının anılması gerekmektedir. Arvasi yazısında Atatürk'ün yaptıklarının asla unutulmayacağını söylerken inkılâpları ele alışı dikkat çekmektedir. Arvasi, inkılâplarla birlikte yaşamın her alanında tarihte ve İslam tarihinde görülmeyen değişiklikler yapıldığını anlatmaktadır. Arvasi'nin Atatürk ile ilgili sözlerinden Atatürk'ün Türk

toplumuna bıraktığı etkilerin araştırılmasını istediği görülmektedir. Bakıldığında Arvasi'nin bu isteğinin Atatürk'ün yaptıklarını beğenmediği düşüncesinden ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Arvasi'nin bu konuda suçlayıcı bir dil kullandığı da bir gerçektir. Onun Atatürk'le ilgili bu düşüncelerinin dünya görüşlerinin farklılığı kaynaklı olduğu düşünülebilir.

Ordunun ve askerlik görevinin Türklerin tarihleri boyunca önemli olduğu bilinen bir gerçektir. Bu ordu-millet olma hislerinin bugünlere kadar aktarıldığı birçokları tarafından kabul görmektedir. Ele alınan aydınlardan Dünder Taşer, emekli bir ordu mensubu olduğundan, onun orduyla ilgili yazılarının fazlalığı göze çarpmaktadır. Ayrıca emekli subay olarak birçok insandan dahi iyi orduyu tanımaktadır. Bu yüzden onun Türk ordusuyla ilgili tespitleri önemlidir. Taşer'in Türk ordunu asla yenilemez gördüğü anlaşılmaktadır. Çünkü Türk ordusu Türk milleti için yaşam kaynağıdır. Coğrafya değişse dahi ordu insanı ve ordu milleti olma duygusu aynıdır. Tarih boyunca ordularıyla tanınan Türk ordusu, tarihi ve manevi bir varlıktır. Bu yüzden Taşer, Türk ordusunun içeriğini ve tarihini bilmeden eleştirenlere karşıdır. O, Türk ordusunun Türk milletinin milli ordusu olduğunu tekrar tekrar hatırlatmaktadır. Devletin geleceğinin her şeyden önemli olduğunu söylemekte ve devletin devamlılığı ile ordunun devamlılığının karşılıklı olduğunun unutulmamasını istemektedir. Ayrıca Taşer, Türklerin savaş geleneklerinin Oğuz Kağan'a kadar gittiğini anlatarak tarihsel devamlılığa vurgu yapmaktadır. Ahmet Arvasi, milletlerin bekaları için orduya sahip olmasının mecburi olduğunun altını çizer. Bunu hayata geçiremeyenlerin yaşadıkları da ortadadır. Arvasi, her milletin kendisine has yapısının yanında Türklerdeki ordu-millet olma özelliğine de dikkat çekmektedir. Durmuş Hocaoglu da vatanın müdafaası, askerlik görevi ve ordunun önemine değinmektedir. Hocaoglu, Türk ordusunun millete her zaman lazım olduğunu hatırlatmaktadır.

Üç aydının demokrasi kavramına yaklaşımlarına bakıldığında demokrasinin milletin hakkı olduğu konusunda hem fikir olmalarının yanında değindikleri ve açıkladıkları noktalar ayrı ayrıdır. Dünder Taşer, demokrasi ile yönetilen Türkiye'de hala demokrasi istekleri bulunmasına şaşırmaktadır. Ayrıca bu isteklerin kimden geldiğini de sorgulamaktadır. Çünkü birinden demokrasi istemek onu ya da onları hak sahibi yapmaktır. Bu yüzden yapılması gereken, isteklerde bulunurken dikkat olunmasıdır. Taşer'e göre değişmesi istenen şeyler için millet ve yöneticiler birlikte hareket etmelidir. Ayrıca Taşer, Türkiye'de ağızlarda demokrasi lafı olmasına rağmen

demokratik yaşamın pratiğe dökülmediğini söylemektedir. Demokrasinin çoğunluğun haklı olmasına dayandığını söyleyen Taşer, demokrasinin bir metot olduğunu hatırlatarak hedef olmadan metotların başarısız olacağını anlatmaktadır. Ahmet Arvasi, demokrasinin yalnız partiler meselesi olmadığını aslında hak ve hukukun üstünlüğüne inanmak, milletin isteğiyle ve seçimiyle parlamento meydana getirmek, millet iradesine saygı duyarak ilimle ilerlemek olduğunu söylemektedir. Ayrıca Ahmet Arvasi'ye göre Türkler dini ve felsefi kamplaşmaların karşısında ve kitle partilerine dayanan bir demokrasi istemektedirler. Ona göre gerçekten demokratik yönetimlerde yapılan seçimlerin anlamı vatandaşın fikrinin öğrenilmesidir. Durmuş Hocaoglu ise demokrasinin gerçekleşebilmesi için halkın olabildiğince yönetimde söz hakkına sahip olması gerektiğini söylemektedir. Ayrıca Hocaoglu, demokrasinin alelacele kararlarla kurulamayacağını düşünmektedir. Çünkü ona göre demokrasi için bizzat halk tarafından kurulma isteği ve çabası gerekmektedir. Ayrıca Hocaoglu, demokrasi kavramının felsefi temelleri yanında, hayatın içinde olması gerektiğini ifade etmektedir.

Demokrasi kavramı ele alındığında felsefi yaklaşımlar direkt göze çarpmaktadır. Ancak bir şeye kâğıt üstünde bakmakla hayata geçirmek arasındaki büyük fark unutulmamalıdır. Modern dünyada demokrasi yaşamlara nüfuz etmiştir. Bu uygulamalara rağmen gerçekten demokratik denilen ülke sayısı oldukça azdır. Batıdan dünyaya yayılan bu sistemin en önemli yanı getirdiği özgürlüklerdir. Demokrasinin karşısında olduğunu bağıra çağıra söyleyenler bile bu özgürlükler sayesinde bunları söylediklerini unutmaktadırlar. Dündar Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nun da belirtilen kavramlarla ilgili yaklaşımlarından inanç ve fikir özgürlüğüne sahip olmanın bir toplum için önemli olduğunu düşündükleri görülmüştür. Bu yüzden onların söylediklerine, yaşadıkları dönem ve şartlar da göz önüne alınarak kulak verilirse demokrasi için; kalıcı ve doğru adımlar atılması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Bu adımların kalıcı olması için ise yaşamın her noktasında düzenlemeler getirilmeli ancak milletin ve devletin birinci öncelik olduğu unutulmamalıdır. Demokratik yaşamın önemli etkenlerinden olan felsefi ve ekonomik ilerlemeler de gerçekleştirilmelidir. Üç aydın da millet için doğru olduklarını düşündükleri ve önerdikleri yöntemler uygulandığında milletin hakkı olan demokratik hayata kavuşacağı düşüncesindedirler. Üçüne bakıldığında cumhuriyet ve demokratik hayatın Türk milletinin hak ettiği yaşam şekli olduğu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin varlığını millettten alan ata mirası

olduğu ve Türk ordusunun Türk devleti ve milletinden ayrı düşülemeyeceği fikrinin ortak olduğu görülmektedir.

3.3. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA ÜLKÜCÜLÜK VE SOL'A BAKIŞ

3.3.1. DüNDAR Taşer'de Ülkücülük ve Sol'a Bakış

1965 yılından sonra Batı'da sola yatkınlığın artmasıyla sosyalizm konusu Türk gençleri arasında etkinlik göstermeye başlamıştır. 1961 Anayasası ile rahat bir ortamın oluşmasıyla siyasi alanda kitleleşme çalışmalarının, milletin ve devletin bütünlüğünü tehdit edebileceği konusu, Türk milliyetçilerinin dikkatini çekmiştir. DüNDAR Taşer bu konuyla ilgili; “Mutlak mana da milli, manevi, İslami, değerlere bağlı gençliği ülkü ve fikirler etrafında toplayacak aksiyoner bir hareketi oluşturmak zorundayız” demiştir.⁹⁷⁵

DüNDAR Taşer, komünist ve sosyalist fikirlerin ülkedeki ilerleyişi karşısında bir şeyler yapılması gerektiğini düşünerek ülke çapında, ülkücü gençlik için çalışmalar yapılmasına önayak olmuştur. Ülkü Ocaklarının teşekkül etmesinde ve gelişebilmesinde ayrıca ülkücü ve milliyetçi gençlerin birçok isim altında teşkilatlanabilmesinde mühim bir rol oynamıştır.⁹⁷⁶ Taşer, genç neslin, doğru bilgileri elde etmelerine ve bu şartlarla kendilerini yetiştirmeleri için eğitim mevzusuna özel bir önem vermiştir. Taşer'e göre milletin geleceğini arzulayan kişilerin her zaman ana ilkesi ülkücü gençliğin eğitimi olmalıdır. Yapılan çalışmaların sonuca ermemesinin en önemli nedeni ise ülkücü gençliğin hedef alınmamasıdır. Çünkü Taşer'e göre ülkücü nesil, insanlar için en kıymetli olanın milletini sevmek olduğunu bilir, bunun için çalışır ve bu uğurda her zorluğa katlanır.⁹⁷⁷

DüNDAR Taşer, 1965'lerden gençlik hareketlerinin zirveye ulaştığı döneme kadar gençlerin durumuyla bizzat ilgilenmiştir. Gençler için ilk olarak CKMP'nin gençlik örgütlenmesinin teşkilatlanmasında çalışmaya başlamıştır. Gençleri buralarda toplarken siyasi partiye dâhil etmeyi değil fikir ve düşünce ortamı oluşturulması gerektiğine inanmıştır. Bundan dolayı partiyi ve gençlik çalışmalarını ayrı tutmuştur. Onu farklı kılan yönü de budur. Ülkücü Hareket'in hakiki kurucularından olan Taşer, bu yolda

⁹⁷⁵ Öznur, “Portreler 6...”, s. 196.

⁹⁷⁶ Gürgür, “O, Bir Alperen...”, s. 22.

⁹⁷⁷ Gürgür, “O, Bir Alperen...”, s. 25.

gençlere üç şeyi öğretmeyi hedeflemiştir. “1. İslam ahlak ve fazileti, 2. Türklük ve tarih bilinci, 3. İla’y-ı kelimetullah ve Nizam-ı âlem”.⁹⁷⁸

24 Kasım 1967’de CKMP Kongresi’nde Alparslan Türkeş’in “komünizm tehdidi” ile ilgili konuşması dikkat çekmiştir. Türkeş, CKMP’nin komünizme “amansız bir savaş açtığını” ve üniversitelerdeki “komünist kışkırtmacılara karşı imanlı bir milliyetçi gençlik cephesi yükselmekte” olduğunu söylemiştir. Milliyetçi talebelerin “Milli Doktrin” izinden giderek yabancı taklidi olan fikirlere karşı mücadele ettiklerine değinmiştir. Türkeş, konuşmasında sözünü ettiği milli doktrinin isminin “Dokuz Işık” olduğunu açıklamıştır. “C.K.M. Partisi olarak böyle bir doktrinin sahibi bulunduğumuzu iddia eden siyasi bir teşekkülüz” sözleriyle de Dokuz Işık’ın⁹⁷⁹ parti programındaki yerine dikkat çekmiştir.⁹⁸⁰ Bu konuşması sonrasında, 1968 yılında var olan gençlik örgütlerine ek olarak Ülkü Ocakları da varlık göstermeye başlamıştır.⁹⁸¹ Nuri Gürgür, 1969 senesinin sonlarından itibaren Ülkü Ocakları Birliği’yle başlayan teşkilatlanmada Dünder Taşer’in bulunmasının, Türk milleti için bir şans olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “O, büyük zorluklara ve çeşitli imkânsızlıklara göğüs gererek, solcuların giderek yoğunlaşan cana yönelik saldırılarına direnerek mücadele veren ülkücü gençleri yönlendiren isimdir”.⁹⁸² Gürgür’ün Taşer’i gençler için şans olarak görmesinin nedeni Taşer’in gençleri sadece yönlendirmekle kalmaması, yapılan çalışmalara kendisinin bizzat katılması, nasihatleri ve yazıları ile onları teşvik etmesidir.

“O Türk Ocağı ki, Ziya Gökalp’lar, Mustafa Kemal’ler, Enver Paşa’lar ve 40.000 Çanakkale şehidinin feyz aldığı membadır. O Türk Ocağı ki, Türk milliyetçiliğinin beşiğidir. O Türk Ocağı ki Türk birliğinin sembolüdür”⁹⁸³ ifadelerini kullanan Dünder Taşer, Türk Ocakları gibi başarılı bir kurumun teşekkülü ile Türk gençlerini milliyetçi fikirler çevresinde toplamanın gerekliliğinin farkındadır. Ülke içerisinde anarşinin ve üniversite olaylarının had safhaya varması ve solcu gençlerin sayılarının artarak milliyetçi gençlerin zor durumda kaldığını görmesi nedeniyle bu düzenin değişmesi için önemli bir vazife üstlenmiştir. Taşer’in üstlenmiş olduğu

⁹⁷⁸ Öznur, “Ülkücü Hareket I...”, s. 186.

⁹⁷⁹ Alparslan Türkeş, “milliyetçi toplumculuk şeklinde anlattığı görüşlerini 1965’te ilk olarak sistemli bir halde metne dökmüştür. Dokuz Işık olarak açıkladığı ilkelerini: “Milliyetçilik, Ülkücülük, Türkçülük, Ahlakçılık, Toplumculuk, İlimcilik, Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik, Köylücülük, Gelişmecilik ve Halkçılık, Endüstri ve Teknikçilik olarak anlatmıştır”. Bkz. Bayraktar, “Ülkücü Hareket...”, s. 77.

⁹⁸⁰ *Milli Hareket Dergisi*, “Büyük Kongre”, 15 Aralık 1967, s. 17-19.

⁹⁸¹ Uzun, *a.g.m.*, s. 194.

⁹⁸² Nuri Gürgür, “Aramızdan Ayrılışının 39. Yılında Fikir, Hareket ve Dava Adamı: Dünder Taşer”, *Türk Yurdu*, S 287, Temmuz 2011, s. 269.

⁹⁸³ Taşer, “*Mesele*”, s. 123.

vazifenin neticesi Ülkü Ocaklarıdır. Taşer, gençleri doğru eğitmenin farkında olan bir aydın olarak yaptığı çalışmalarla gençleri parti bünyesi altında toplamaktan ziyade milliyetçi düşünce ve ülküyle yetişebilecekleri bir topluluk oluşturmuştur. Bu nedenle parti ve gençlik çalışmalarının ayrı olduğunu görülmüştür. O, var olan problemler üzerine giderek neler yapılabileceğiyle ilgili çalışmalar yapılmasını zaruri görmüştür.

Dündar Taşer'in gençleri toparlamasını Erol Güngör, "Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk başlangıcında anlattığı Türkiye'nin durumuna" benzetmekteydi. Taşer, Ülkü Ocaklarını, "düşünürken tıpkı bir tarihçi, bir sosyolog, bir psikolog gibi hareket ediyor, en yakın hadise ile en uzak tarih arasındaki bağları müthiş bir zihin kudretiyle seziyor, kararlarını hep bu bilgi ve tecrübenin ışığında"⁹⁸⁴ ele alıyordu.

Dündar Taşer, "Ülkücü gençliğin hareketlerinden şeref hissesi alıyorum, onlar bizim imalimiz, icadımız değil, sizin evlatlarınız(...) Onlar Türk Milletinin tarihi köklerine yapışık, onun tabii meyvasıdır. Komünistler ise çalı nebatatıdır ve meyvaları acıdır. Türk Milletinin asil ağacının tatlı meyvası, güçlü elması ülkücü gençliktir(...)" diyerek gençlere karşı inancını ortaya koymaktadır.⁹⁸⁵ Gençlere yönelik umudu olan Taşer, konuşmalarında "Keşke bir yirmi yıl daha ömrüm olsa, bu çığ gibi büyüyen gençliğin iktidarını görebilsem" sözlerini sarf ederek onlara karşı beslediği umudu anlatmaktadır.⁹⁸⁶ Taşer'in ülkücü gençlere bir ağabey gibi davranarak örnek olması herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Gençlere olan inancını hiçbir zaman kaybetmediği bilinmektedir. Ayrıca yaşadığı devirde ülkücü gençlerin başlarına gelenlerle bizzat ilgilenmiştir. İlk ülkücü şehitlerinden biri olan Süleyman Özmen'in⁹⁸⁷ cenazesinde şu konuşmayı yapmıştır: "Süleyman bu vatan, bu millet, hepimiz için ölmüştür. Süleyman bir semboldür, bir şehittir; şehitler kutsidir. Süleyman hayatının başındaydı; ne kapitalist, ne de burjuvaydı. Hepimiz için öldü. Süleyman sizlersiniz. Süleyman yaşayacaktır; çünkü 'şehitler ölmez'".⁹⁸⁸

⁹⁸⁴ Güngör, "Dünden Bugünden...", s. 108.

⁹⁸⁵ Yahnici, "Dündar Taşer'i...", s. 30.

⁹⁸⁶ Emine Işın, "Bozkurt'tan Bozkurtlara", *Bozkurt*, S 9, Haziran 1973, s. 2.

⁹⁸⁷ Süleyman Özmen, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğrencisiydi. Yeniçağ Gazetesinde ölümüyle ilgili haber şu şekilde yer almıştır: "Yüksek Öğretmen Okulunda komünist militanlar tarafından sıkıştırılarak, 72 saat mahsur bırakılan ülkücü arkadaşlarına yardım edebilmek için ülküdaşlarıyla birlikte Yüksek Öğretmen Okulu'na gelir. Mahsur kalan arkadaşlarına ekmek götürmek ister. Sabaha karşı meydana gelen büyük çatışmada kurşunlar Süleyman Özmen'e isabet eder ve kaldırıldığı Numune Hastanesinde beş gün süren yaşam mücadelesinde, omuriliğine saplanan kurşunun yaptığı hasar neticesinde şahadet şerbetini içmiştir". Bkz. "Süleyman Özmen", *Yeniçağ Gazetesi*, 21 Mart 1970.

⁹⁸⁸ Öznur, "Portreler 6...", s. 201.

Sol kesimin, ülkücülere yönelik kötü imaj yaratmak için komando kamplarını karalama girişimlerine karşı Dünder Taşer, 14 Nisan 1969 tarihinde basınla yapmış olduğu mülakatında şunları söylemiştir: “Komando denilen gençler, Türk milletinin varlığını, örfünü, adaletini, inancını yabancı ajanlara, Türkiye düşmanlarına çığnetmeyecektir. Türkiye’deki sol, sol azıttmanın tertipçisi, tahrikçisi, teşvikçisi olan anarşist kitle, eline geçirdikleri gerek medya gerekse iktidar güçlerinin vasıtasıyla, milliyetçi Türk gençliğine karşı savaş açmıştır. Komando Kampları ve Komandolar diye MHP’ye ve vatansever Türk gençliğine yönelik karanlık tertipler ve oyunlar bize sökmaz. Ve bu oyunlar Milliyetçi Hareket’in kararlı iradesi ve inancıyla mutlaka bozulacaktır”.⁹⁸⁹ Taşer, eleştiri konusu olan komando kamplarıyla ilgili ülkesini seven gençlerin yaz aylarında kamplara giderek fiziksel ve zihinsel olarak kendilerini geliştirdiklerini söylemiştir. Bu gençlerin ülkeye zarar verme hedefinde olanlara karşılık birlikte hareket edebilmek için eğitim gördüklerini anlatmıştır. O, gençleri, milletin umudu olarak nitelemiştir. Bahsedilen kamplar sayesinde ülkücü gençler, hippy yaşam tarzıyla komünist düşüncelerin nasıl anlatıldığını, yaşatıldığını bunlara kanmalarının nedenlerini görerek milletlerinin gelecekte başına gelebilecekleri öncesinde fark etmelerini ve milliyetçi gençlerin eğitilmesini arzulamışlardır. Türkiye’nin geleceği için çalışıp var olmaya çalışan bu genç nesle “Bozkurtlar” yerine “Komandolar” diyenlere Taşer, mevzu kelimelerde değil insanın hamurundadır düşüncesiyle yaklaşmış ve “Komandolar ipliğe sarılmış çeliktir”⁹⁹⁰ demiştir.

Ülkücülere yönelik yersiz eleştirilere Dünder Taşer, “Ülkücü ipliğe sarılmış çeliktir(...)” demektedir. Ayrıca “Milliyetçi/ülkü” gençlerin çalışkanlıkları, inançları, yanlışları ve doğrularıyla ülkenin yükünü sırtlanmaya gönüllü olduklarını bildiğini söylemektedir. O, “(...)Türk milletini yüceltecek ve yükseltecek ve bu yolda hiçbir engel tanımayan bir gençlik mutlaka yetişecektir” diyerek ülkücü gençlere karşı duyduğu güveni yinelemektedir.⁹⁹¹ Taşer ülkücülerin suçlanıp durmasına rağmen solcular gibi zorbalık yapmadıklarını ve Türk milletinin geleceği için çalıştıklarını söylemektedir. Bu gençlerin zulüm karşısında dimdik durarak karşılık verdiklerini ve fakültelerdeki solcu grupların bütün çalışmalarına rağmen başarıya ulaşamamalarının nedeninin, ülkücülerin susmamaları olduğunu düşünmektedir.⁹⁹²

⁹⁸⁹ Hakkı Öznur, *Ülkücü Hareket: Komplolar ve Provokasyonlar*, C 3, Alternatif Yayınları, Ankara 1999, s. 17.

⁹⁹⁰ Taşer, “*Milliyetçi Har...*”, s. 12.

⁹⁹¹ Yahnici, “*Dünder Taşer’i...*”, s. 29.

⁹⁹² Taşer, “*Mesele*”, s. 281.

İbrahim Metin, Dündar Taşer'in genç neslin eğitilmesi için yalnızca konferans ve makaleleriyle değil, fiili olarak uğraştığını söylemektedir. Yapılan mücadelelerin boşa çıkmasının nedenini her zaman eğitimdeki eksiklikte aradığını anlatmaktadır.⁹⁹³ Erol Güngör ise Taşer'in gençler için "derviş" gibi hareket ettiğini düşünmektedir. Taşer'in yapılan çalışmalarda "liderlik" ya da "dernekçilik" görevlerini üstlenmediğini söyleyen Güngör, onun tüm çalışmalarda yolu aydınlatarak ortaya çıkan sorun veya karşıtlıklarda hakem olduğunu ve gençlere iki şeyi öğrettiğini söylemektedir: "Birincisi Türk tarihinin yeni bir yorumu, ikincisi bu tarih içinde çağdaş Türk gençliğinin yeri ve vazifesi". Söylediği bu nedenlerle Taşer'in başarılı görüldüğünü eklemektedir.⁹⁹⁴ Taşer, çalışma azmi, yaklaşımı ve bilgisi ile daha önce yapılamayanı yaparak gençleri bir araya getirmiş ve bir ülkünün etrafında birleştirmiştir.

Türk gençlerinin, gündelik hayatı başta olmak üzere dini ve milli ölçülerle yaşamasını arzulayarak çalışmış olan Taşer, "Bizim hazırladığımız cemaat kendi camilerini Büyük Türkiye'yle beraber imar edecektir. Mühim olan bu ruh yapısına sahip bir nesil yetiştirmektir"⁹⁹⁵ diyerek milliyetçi gençlere neden önem verilmesi gerektiğini de hatırlatmaktadır. Taşer, yaşamını milliyetçi hareket uğrunda sürdürmüştür. Ülkücülerin Taşer için ne ifade ettiğine dikkat edildiği kadar Taşer'in de ülkücüler için ne ifade ettiğine dikkat edilmelidir. Bugün dahi Taşer'i kendisine örnek olarak gören gençler vardır. Onunla hiç tanışmadığı hâlde onu kendisine örnek alan bir gençlik bırakmanın sadece büyük adamlara mahsus bir tavır olduğu unutulmamalıdır.

Dündar Taşer, Türkiye'de kendisini sol olarak addedenlerin sözlerinde her zaman Atatürk'ün olduğunu ve yapmış oldukları her şeyi Atatürk'e bağladıklarını söylemektedir. Atatürkçü olma, halka yönelik aşk ve buna benzer halkın vicdanına oynayabilecek kelimeler bu kesimin her zaman dilinde dolaşan sözlerdendir. Bu yüzden Taşer, Mustafa Kemal'in hiçbir dönem sosyalist fikirler benimsemediğini ve bu fikre karşı duruşunu kendisinin sözlerinde de fark edebileceğimizi söylemektedir. Ayrıca Taşer'e göre Türk solcularının bu sözleri sarf etmesinin kötü yanı ise bazı kesimdekilerin bu sözleri inanarak onların peşinden gitmeleridir. O, bu duruma karşı toplumu uyararak komünist fikirlere uygun her sözü benimsemeyenlerin Atatürk'ü, tarihi ve orduyu kendi çıkarları için kullandıklarını hatırlatmaktadır.⁹⁹⁶ Taşer, solcuların

⁹⁹³ İbrahim Metin, "Unutulan Dündar Taşer", *Türk Yurdu*, C 19, S 142, Haziran 1999, s. 24.

⁹⁹⁴ Güngör, "Dünden Bugünden...", s. 109.

⁹⁹⁵ Mustafa Karapınar, "Bir Yılın Ardından", *Bozkurt*, Haziran 1973, s. 13.

⁹⁹⁶ Dündar Taşer, "Solcular ve Atatürk", *Devlet Gazetesi*, 30 Haziran 1969, s. 12.

“burjuva inkılabı”nın Mustafa Kemal’in sosyalizmi tam olarak bilmediğinden ya da vakti olmadığından ortaya çıktığını düşündüklerini de eklemektedir. Bu düşünceye sahip olanlar şayet Atatürk daha uzun yıllar yaşayabilseydi sosyalist bir yönetim kurulabilecekti demektedirler. Taşer ise bu farazi sözlerin aksine Atatürk’ün davranış ve sözlerine bakıldığında durumun tam tersi olduğunu görmektedir. Taşer bu sözleri söyleyen solcuların Atatürk’e yönelik saygısızlık ettiklerinin bilincinde olduklarını ve bunu yapma sebeplerinin ise utanmaz olmalarından kaynaklandığını yazmaktadır. Ayrıca komünizmin kendi gibi düşünmeyen herkesi düşman addettiğini ve komünizme karşı mücadelenin durmadan devam etmesi gerektiğini düşünmektedir. Türkiye’deki genç nesil üzerinde sallanan bir kılıç gibi duran ve her an zararı dokunacak komünizmin durdurulması gerektiğine inanmaktadır.⁹⁹⁷

Dündar Taşer, Türkiye’deki solcuların Atatürk, ordu ve tarih gibi millet için hassas konuları ele almalarının yanında Nazım Hikmet gibi saygı duydukları kişilerden sıkça söz ettiklerini yazmaktadır. Solcuların, Nazım Hikmet’ten bahsederken millet için çektiği büyük acıları sıklıkla kullanmakta olduklarını görmektedir. Bu yaklaşıma karşılık Taşer, Nazım Hikmet’ten bahsedenlere “Sakaryada, Dumlupınarda, Erzurumda, Karsta şehit düşenler Gaziantep’in Şahin Beyi, Söylenmez Mahmud’u, Karayılan’ı nedir, Fedai Hakkeşe, Karahüseyin’e, Maraş’ın Sütçü İmamı’na ne Sıfat vermeliyiz?”⁹⁹⁸ sorusunu yöneltmektedir.

Dündar Taşer, solcuların kendileri gibi düşünmeyen herkesi “çağ dışı” olarak ifade ettiklerini yalnızca Marks’ın düşüncelerini “çağsal” olarak adlandırdıklarını ifade etmektedir.⁹⁹⁹ Türkiye’deki solcuların fikirlerinin temelinde Marksist düşüncenin ağırlıklı olmasına rağmen Marks’ın fikirlerine bakıldığında¹⁰⁰⁰ ve Taşer’in de söylediği gibi bir kişinin hem Marksist hem de milliyetçi olması beklenmemektedir. Çünkü milliyetçilik fikri, Marks’ın fikirlerinin dayanaklarına aykırı bir düzlemde.¹⁰⁰¹ Taşer, Türkiye’de sol düşünceyi moda sananların yaptıklarını akıl kârı olarak görmese bile onların incelenmesi gerektiğini söylemektedir. Yapılacak incelemelerle Türk

⁹⁹⁷ Dündar Taşer, “Solcular Atatürk’ü Değil Utanmazdırlar”, *Devlet Gazetesi*, 30 Mart 1970, s. 12.

⁹⁹⁸ Taşer, “*Solcular ve...*”, s. 12.

⁹⁹⁹ Dündar Taşer, “Çağ Dışı”, *Devlet Gazetesi*, 25 Mayıs 1970, s. 12.

¹⁰⁰⁰ Bkz. Karl Marx, Friedrich Engels, *The Communist Manifesto*, By. A. J. P. Taylor, Penguin Books, England 1967. Karl Marx, Friedrich Engels, *Manifesto*, Çev. Tektaş Ağaoğlu, Öncü Kitabevi Yayınları, İstanbul 1970.

¹⁰⁰¹ Taşer, “*Solcular ve...*”, s. 12.

gençlerinin, özellikle de talebelerin bu fikre yanaşmalarının engellenmesini istemektedir.¹⁰⁰²

Dündar Taşer, yüksekokul öğrencilerinin belli başlı yazar ve yayımları okuyarak düşünme yetileri ellerinden alınmış gibi su üzerinde sürüklendiklerini görmektedir. Yüksekokullarda ve fakültelerde zorbalık yapan komünistler; özerkliği var olan tanımların dışında ifade ederek bir anlamda bağımsızlık anlamını ona yüklemişler, bizzat devletten elde ettikleri imkânlarla komünizmi geliştirme amacına yönelmişler, bilgi edinip ülkelerini ileriye götürmeleri beklenen gençler, komünist fikirlerin içine dalmışlardır.¹⁰⁰³ Gençlerin eğitilmesi ve komünizme karşı bilinçli olmaları için çalışılması gerektiğini söyleyen Taşer, üniversitelerin işgal altında olduğunu söylemektedir. Bu hukuksuz hareketlere, hükümetin sessiz kalmasının neden olduğunu düşünmektedir. Çünkü ona göre fakültelerde “Kanunlarla men edilmiş olan komünizm propagandası en had safhaya ulaşmıştır”.¹⁰⁰⁴

Dündar Taşer’e göre Türkiye’de sol kesimin sözcülüğünü yapan ve gerektiğinde de kuvvetini gösteren gençlerin, %99’u neye alet olduklarını fark etmemektedir.¹⁰⁰⁵ Kendisine solcuyum diyen bu gençlerin yoldan çıkmalarının nedeninin büyükleri olduğunu düşünmektedir. Taşer, büyüklerin siyasi çıkar veya denge sağlayabilmek için gençleri iteklediklerini ve milliyetçi olmak demek solcu olmaktan geçer sözleriyle de gençleri ileriye sürdüklerini söylemektedir. Bu konuyla ilgili Osmanlı döneminde Rum ve Ermenilere yüklenen rolün, Cumhuriyet Dönemi’nde de gençlere yüklendiği örneğini vermektedir. Yine de gerçek suçlunun, sorumluluk almak istemeyerek bu gençleri öne sürenler olduğu düşüncesini benimsediği görülmektedir.¹⁰⁰⁶

Dündar Taşer, ülkenin içine düştüğü kargaşaya baktığında ülkede komünizmin ve milliyetçiliğin savaştığını görmektedir. Bu sorun içerisinde bu gruplardan herhangi birinin kazanmasının, diğerinin kaybı anlamına geldiğini hatırlatmaktadır. Neticede ise milliyetçiliğin kazanan taraf olduğunun belli olmasına rağmen eğer komünizm kazanırsa her şeyin devletleşeceğini ve özgürlüklerin kaybedilerek geleceği ve bağımsızlığı olmayan Türkiye’nin Sovyet uydusu hâline gelebileceğini anlatmaktadır. Bu sonucu meydana getirenlerin neyi nasıl hesapladıklarının fark etmesi gerektiğini ve

¹⁰⁰² Taşer, “Çağ...”, s. 12.

¹⁰⁰³ Akbaba, “Dündar Taşer’de...”, s. 79.

¹⁰⁰⁴ Taşer, “Mesele”, s. 49.

¹⁰⁰⁵ Taşer, “Mesele”, s. 29.

¹⁰⁰⁶ Dündar Taşer, “Gençlik”, *Töre Dergisi*, S 49, Haziran 1975, s. 10.

bu sonuçlar için Çekoslovakya ve Macaristan'a bakmalarının yeterli olduğunu söylemektedir.¹⁰⁰⁷

Dündar Taşer, “bir de komünistlerin dili var” demektedir. Bu ifadesiyle anlatmaya çalıştığı komünistlerin, benzer kavramları ifade ederken diğer anlamlarını kastetmeleridir. Buna örnek olarak “barış” kelimesini vermektedir. Komünistlerin barış kelimesiyle herkesin bildiği barışı anlatmak istemediklerini ve milliyetçilerin yok edilmesi için onlara karşı savaşılmaması anlamında kullandıklarını söylemektedir.¹⁰⁰⁸ Taşer, sol kesimin kullandıkları kavramların farklı anlama gelmesinin yanında kendilerini sosyalist diye isimlendirmenin Türkiye’de bol kârlarının bulunduğunu düşünmektedir. Çünkü Taşer’e göre “sosyalistim” dersiniz her kelimeyi ve her hitabı dile getirmekte özgürsünüzdür. Buna örnek olarak “Tam bağımsız Türkiye” sloganlarıyla ortalıkta gezinenleri göstermektedir. “Saadet Zinciri” isimli yazısında, “Velhasıl istiklalinin başlangıç tarihi bilmeyen bir millete, köle ruhiyatını benimsetmek için elinizden geleni yaparsınız. Kendinizi kurtuluşçu, bağımsızcı(!) diye yutturabilirsiniz” diyerek tarihi boyunca özgürlüğü için mücadele etmiş Türk milletini, sosyalist olmanın rahatlığı ile köle olduğuna ikna etme çabasını anlatmaktadır. Taşer yazısının devamında “Sabahtan akşama kadar her gün Vietnam’a sahip çıkarsınız; kurtuluş(!) savaşı yapan milletlere arka çıkmalısınız diye kahramanlık taslar, Amerika’ya harp ilanını salık verirsiniz. Şayet birisi Azerbaycan’da veya Doğu Türkistan’da yaşayanların da Türk olduğunu söyler gibi olursa, dört yandan saldırırsınız” yazmaktadır.¹⁰⁰⁹ Taşer, yazısında kendi milletine olan sevgisi nedeniyle Türkler kadar yargılanan var mıdır, sorusuna cevap vermektedir. Türkiye’de milliyetçilik, Türkçülük ve Türklük denildiğinde faşist, gerici, iltica istekleri gibi kavramların bazı kesimler tarafından ön plana çıkarıldığına dikkat çekmektedir. Aslında Taşer’in sözlerinden de anlaşıldığı gibi Türkiye’nin her döneminde Türk olmak en zordur.

“Bu solcu efendilerin ne istediklerini anlamak hayli zor olmaktadır”¹⁰¹⁰ diyen Dündar Taşer, “Sosyalist Ol Rahatı Bul” isimli yazısında solculara imrendiğini söylemektedir. Bu imrenmeden kastı ise solcuların kendilerine olan sonsuz güvenleri, sanki kendilerini yeni doğmuş gibi tertemiz hissetmeleri ve böyle aksettirebilmeleridir. Taşer, solculara sorulan hiçbir sorunun onları tökezletmediğini hatta en farklı en uçuk

¹⁰⁰⁷ Dündar Taşer, “Tarafların Durumu”, *Devlet Gazetesi*, 20 Temmuz 1970, s. 12.

¹⁰⁰⁸ Dündar Taşer, “Kurs Açalım”, *Devlet Gazetesi*, 1 Mayıs 1972, s. 12.

¹⁰⁰⁹ Dündar Taşer, “Saadet Zinciri”, *Devlet Gazetesi*, 29 Aralık 1969, s. 12.

¹⁰¹⁰ Taşer, “Mesele”, s. 65.

soruların karşısında bile cevapları olduğunu ve “alt yapı, üst yapı, çıkar, sömürü gibi” kelimelere tutunarak her şeye kendilerince netlik getirebildiklerini söylemektedir. Ayrıca solcuların kendilerine ait dünyalarında onlarla aynı düşüncede olmayanları hemen akılsız olarak adlandırılabildiklerini eklemektedir.¹⁰¹¹ Taşer’in solculara imrendiğini söyleyen iğneleyici yazısındaki gibi Galip Erdem de sosyalistlere seslenerek “Hayranınızım!” demektedir. Erdem, sosyalistlerin komünizm/sosyalizm istekleriyle ortada dolandıklarını, çığırkanlık yaparak haklı çıkmaya çalıştıklarını ve kendi söyledikleri yalanlara inanarak karşı tarafı yalancı ilan ettiklerini söylemektedir.¹⁰¹²

Solcuların ülke içerisinde geldiği durumu Taşer şu şekilde özetlemiştir: “Solcular hadise çıkarır, solcu olan çevreler yalnız milliyetçiliği suçlar, solcu olmayanlar solcuyu kınarken milliyetçi de vurur”.¹⁰¹³ Ayrıca Taşer, kargaşa çıkarıp insanların canına tasallut edenlerin yalnızca komünistler olduğunu söylemektedir. Taşer’e göre tabii ki “aşırı sağcılar” var olabilir ve kötü eylemlerde de bulunabilmekteler ancak “Berat, zimmet-i asıldır”¹⁰¹⁴ bu yüzden birine zarar vermedikleri müddetçe milliyetçilerin suçlu konumuna sokulmalarına da lüzum bulmamaktadır. Bu konuyla ilgili sorunlar tespit edilirken de tarafsız ya da taraflı bir süzgeçten geçen kararların, doğruya ulaştırmasını beklemenin de imkânsız olduğunu hatırlatmaktadır.¹⁰¹⁵

Siyasi durumu dikkatlice takip eden Dündar Taşer, 20 Nisan 1970 tarihli yazısında “Solcular dediğini kabul ettirdi. Aşırı sağ, aşırı sağ diye diye bir muadil yarattı; sonra kendine ilerici zıddına gerici dedi. Aydına(!) memura hatta devlet adamına kanaati yerleştirdi; sonra faşizmden bahsetti. Faşizm faşizm diyerek beyinleri şartladı(...)” yazmıştır. Bu durumun sonrasında sol kesimden olanların seslerinin sağ kesimdekilerin seslerinden daha fazla duyulacağını söyleyen Taşer, solcu birine bir şey olduğu vakit avukat ordusu gelirken Türkçülerin sesini duyan olmamasını hatta buna rağmen solcuların polise, askere hakaret ettiğini, Türkçü gençlerin ise askeri ve polisi

¹⁰¹¹ Dündar Taşer, “Sosyalist Ol Rahatı Bul”, *Devlet Gazetesi*, 15 Aralık 1969, s.12.

¹⁰¹² Erdem, “*Milliyetçilik ve Sosyalizm...*”, s. 17.

¹⁰¹³ Taşer, “*Mesele*”, s. 138.

¹⁰¹⁴ Taşer’in “Berat, zimmet-i asıldır” ifadesi Mecelle’deki “Madde 8: Beraat- i zimmet asıldır” anlamına gelmektedir. Madde 8’in devamı şu şekildedir: “Binaen ala zalik bir kimse birinin malını telef edib de, mikdarın ihtilaf etseler, söz mütlifin olub, mal sahibi iddia ettiği ziyadeyi isbata muhtac olur”. Bu madde de, “borçsuzluk ve masumluk asıldır” yani bir kişi suçu işleyene kadar masumdur anlamındadır. Bir kişinin suçlu olduğu konusunda yapılan bir iddia da, bu suçu kanıtlamak itham edene düşmektedir. Suçlanan kişi ise masumiyetini kanıtlamak zorunda değildir. Bkz. Ahmet Şimşirgil, Ekrem Buğra Ekinci, *Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle*, KTB Yayınları, İstanbul 2008, s. 95-96.

¹⁰¹⁵ Dündar Taşer, “Kabineyi Bekleyen Güçlükler”, *Devlet Gazetesi*, 12 Nisan 1971, s. 12.

devletin gölgesi olarak gördüklerini örnek olarak vermektedir. Taşer, solcuların bütün yaptıklarına rağmen netice alacaklarını, bunun nedeninin ise yöneticilerin gerçekleşen olaylarda tarafsız olmamasından kaynaklandığını söylemektedir.¹⁰¹⁶ Ayrıca Türkiye’de önüne geleni faşist diye adlandıranlar, unutmaktadırlar ki, Türkiye’de faşist kavramına uygunluk gösteren kişi veyahut kurum bulunmamaktadır. Bu kavramın örneğini İtalya’da görebilmekteyiz ancak gerçekten öğrenmek isteyenler araştırınca göreceklerdir ki faşizm, milliyetçiliğe aykırıdır.

Dündar Taşer, yaşadığı dönemde dâhil olmak üzere her zaman gençlerin kandırılmaya çalışıldığını söylemektedir. Sosyalizm arzusu taşıyan gençlerin öncesinde bir o kadar liberalizmi istemesi ile demokrasiyi bugün kabul edenlerin dün de Tanzimat’ı onaylaması durumunu birbirine benzetmektedir. Yani Taşer, Türk milletinin üç yüz yıldır “kandaki mikrobun deride açtığı yarayı tedavi”¹⁰¹⁷ etmekle uğraştığını ve uğraşmaya devam edeceğini söylemektedir. Ancak Taşer, geçmişte yaşanan bütün Batılılaşma çabalarının ne kadar zararlı ise sosyalizm isteklerinin de bir o kadar zararlı olduğunu eklemektedir. Batı’da bu fikirlerle yola çıkanların ellerindekilerden olduklarını hatırlatan yazar, Türkler içerisinde de bu düşünceyle devam etmek isteyenlere, kendilerini ve milleti sıfırda bulmaya hazır olmaları hususunda uyarıda bulunmaktadır. Taşer, yabancı kökenli ve milli olmayan unsurlarla yola devam edilmemesi gerektiğini çünkü Türklerin de tıpkı diğer milletler gibi ilerlemeye açık olduğunu ancak bu ilerlemenin tek şartının, milli unsurlarla birlikte gerçekleşmesi olduğunu tekrarlamaktadır.¹⁰¹⁸

3.3.2. Ahmet Arvasi’de Ülkücülük ve Sol’a Bakış

Ahmet Arvasi Türk-İslam ülkücüsünü şu şekilde tarif etmektedir: “Kendini Allah ve Resulü’nün davasına adanmış, sırf Allah rızası için canını, malını, makam ve mevkiini, din ve devleti, mülk ve milleti için fedaya hazır, şanlı ve mukaddes Ay-Yıldızlı Al bayrağın gölgesinde dövüşen, nefsinin düşünmeyen ve ‘ülküsünde fani olmuş’ yiğitlerdir. Onlar büyük ve şanlı Türk tarihinin doğurduğu, Allah ve Resulü’nün hizmetine sunduğu ‘ulvi kadrodur.’ Küfrün bütün oyunlarını bozan, cesaretini kıran, yolunu kesen dinamik kadrodur. Bu sebepten küfrün her çeşidinin husumetine maruz

¹⁰¹⁶ Dündar Taşer, “Melek Değiliz”, *Devlet Gazetesi*, 20 Nisan 1970, s. 12.

¹⁰¹⁷ Taşer, “*Biz Kim...*”, s. 12.

¹⁰¹⁸ Taşer, “*Mesele*”, s. 53.

kalmaktadır”.¹⁰¹⁹ Türk-İslam ülkücülerinin herhangi siyasi eğilimin elinde oyuncak olmayacağını ve milletin bekası için eğitimini iyi alarak kadrolaşması gerektiğini, İslam’ın öğretilerine sahip çıkarak düşmanına da dostuna da bu düsturla cevap vereceğini söylemektedir.

Ahmet Arvasi, beşeri ve toplum meselelerindeki yayın ve çalışmalara Türk-İslam ülkücülerinin ve Türk milliyetçilerinin kesinlikle katılması gerektiğini düşünmektedir. Bu konularda milliyetçilerin, görüş ortaya koyması gerektiği gibi bunları yönlendirecek değerlere de sahip olunmasını istemektedir. Arvasi’ye göre milliyetçilerin yapması gereken, hareketlerini gerçekleştirirken çağdaş yeniliklere sırt çevirmeden ve onlara Türk-İslam kültür değerlerini de dâhil ederek çalışmaktır. İlmin dediklerine hayır denilmeden ancak ilmi söylemlerinin “determinizme,¹⁰²⁰ objektivizme¹⁰²¹ ve üniversalite”¹⁰²²ye uygun olmasını şart gören Arvasi, ilim yapılırken “ilmi şüphecilik (syncriticism)”ten uzaklaşamayacağını da eklemektedir. Arvasi’nin dedikleri yapılırsa Türk milliyetçileri, ilimden uzak kalmadan ve onun arzuladığı nitelikleri benimseyerek kesin ve tam anlamıyla ortaya konan yaklaşımlara sahip olabileceklerdir. Arvasi, bu yaklaşımlara ya da teorilere yönelik titizliğin elden bırakılmamasını, ilmi verilerin elden bırakılmadığı gibi kültür ve medeniyet çizgisinden ayrılmaması gerektiğini de hatırlatmaktadır. Arvasi eğer bu dedikleri gerçekleştirilebilirse Türk-İslam ülkücüsünün hedeflerinden biri olan milleti ve devletini kuvvetli yapma mücadelesinde karşısına çıkacak olan tüm sorunlara, bilinçli bir şekilde yaklaşılarak hareket etme becerisi gösterilebileceğini düşünmektedir.¹⁰²³

Ahmet Arvasi’ye göre “Ülkücü hareket bir tepki hareketi değildir” tersine, son iki yüzyıldır ezilmeye çalışılan ve arka sıralara sürülen bir medeniyetin dirilmesidir. “Ülkücü hareket, bir aşırı uç hareketi değil,” kuvvetli bir milletin her anlamda istiklal uğruna savaşıma ve kendisi olma isteği olduğunu söyleyen Arvasi, bu hareketi kendi çıkarları uğruna kullanarak partililik peşinde koşanların boşuna uğraştığını dile

¹⁰¹⁹ Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 157.

¹⁰²⁰ “Determinizm (yahut illiyet) prensibi, tabiatta ve cemiyette hiçbir hadisenin sebepsiz meydana gelmediğini, her kıpırdanışın arkasında, bir veya daha fazla sebep bulunduğunu, belli şartlarda belli sebeplerin belli sonuçlar meydana getirdiğini kabul etmektedir. Determinizme göre tabiatta ve cemiyette hür bir kıpırdanış yoktur. Deterministlere göre, şahit olduğumuz her olay veya varlık geriden gelen bir zorlamanın, sebep-sonuç zincirinin demir pençesindedir”. Bkz. Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 89.

¹⁰²¹ “Objektivizm, subjektifliğin zıddı olup ilme konu olan ‘obje’ ve ‘olaylar’, insanın duygularını peşin ve acele hükümlerini nazara almadan, bizzat incelenen varlıktan gelen veriler (doneler) ile açıklamak, yorumlamak ve tarif etmek demektir”. Bkz. Arvasi, “*Sahte Dindarlar...*”, s. 57.

¹⁰²² “Üniversalizm, bilginin ‘âlemşümül’ olması, herkes tarafından rahatlıkla kontrol edilebilir ve tekrar edilebilir olması(...) Bu ilmin nihai gayesidir”. Bkz. Arvasi, “*Sahte Dindarlar...*”, s. 58.

¹⁰²³ Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 93.

getirmiştir. Ülkücü gençler saldırıya ve haksızlığa uğrarken kimsenin onların ne istediklerini sormadığını ancak bu çabaların hepsinin bir amaç uğruna olduğunu söyleyen Arvasi, dinleme eylemini hayata geçirebilmek için sevmeyi bilmenin şart olduğunu ve Türk-İslam ülkücülerinin sevmeyi de hak ettiğini anlatmaktadır.¹⁰²⁴

Ahmet Arvasi, “karanlık tablo” olarak ifade ettiği yıllarda, Türkiye’de umut ve iman ışığının belirdiğini söylemiş ve bu ışık ifadesiyle inançlı, ahlaklı ülkücü gençleri işaret etmiştir. Arvasi’ye göre bu ülkücüler, dininden ve kültüründen filizlenen, inananlara karşı merhametli, inanmayanlara karşı ise şerefli ve zorlu, Allah’ın izinde mücadele eden ve önlerinde duranlara aldırmayan yiğitlerdir. Bu tabirlerle anlattığı ülkücü neslin, Türkler için Allah tarafından gönderilen ihsan olduğunu da eklemiştir.¹⁰²⁵

Arvasi Türk-İslam ülkücülerinin sözlerini söyle sıralamıştır: “Çağdaş müesseselerle ve yepyeni kadrolarla Türk-İslam medeniyetini yeniden biz kuracağız”, “İnsanın insana tahakkümünü reddediyoruz, Allah’tan başka ilah yoktur”, “Bütün sahte mabutları yıkacağız ve beşeriyeti felsefe sefaletinden kurtaracağız”, “Geri kalmışlık zincirini kıracağız”, “Vatanımızı tok ve hür insanların ülkesi yapacağız(...)”.¹⁰²⁶ Gençlerin sözlerine kulak vermeye davet eden Arvasi dinleyenlerin, bütün kimlikleri ve tarafları geride bırakmasını istemektedir. Bu gibi fikirlere sahip genç dimağların ülkenin kurtuluşu için son şans olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Arvasi, yapılan tüm iç ve dış düşmanca hareketlere rağmen devlet büyükleri kendine gelerek bu gençlerin seslerini duyarsa her şeyin çözüme kavuşturulacağına inanmaktadır.

Ahmet Arvasi, Türk-İslam ülkücüsünü, “İman, aşk, aksiyon ve karakter adamıdır” diyerek anlatmaktadır. Arvasi bu dava içerisinde olanların söylediği niteliklere sahip olmakla beraber zor görevi başarmak mecburiyetinde olduklarını düşünmektedir. Bu zor görev ise bahsi geçen nitelikleri hayatına almak ve onu kişiliğinde bütünleştirebilmektir. Ayrıca düşmanların kişiliğe ve yaşama saldırılarına hazır olmak ve yıkılmamakta bu zorlu görevin içerisinde bulunmaktadır.¹⁰²⁷ Ahmet Arvasi, içten ülkücü bir genç ile yapmış olduğu bir konuşmasında: “Sana göre, bütün ülkücüler, aynı kalitede, aynı şuur ve imanı taşımakta mıdır?” sorusunu yöneltmiş ve şu cevabı almıştır: “Ağbiciğim, bana göre ‘Ülkücüyüm’ diyen üç insan tipi var: 1. Gerçekten Ülkücüler, 2. Ülkücü geçinenler, Ülkücüler’den geçinenler!” Arvasi bu

¹⁰²⁴ Onur, “Düşünen Adam...”, s. 131.

¹⁰²⁵ Seyit Ahmet Arvasi, “Ülkücünün Ahlakı”, <https://www.yeniufukdergisi.com/2019/11/28/ulkucunun-ahlaki/>, (Erişim Tarihi 11.11.21), 28 Kasım 2019.

¹⁰²⁶ Onur, “Düşünen Adam...”, s. 182.

¹⁰²⁷ Arvasi, “Türk-İslam Ülküsü...”, s. 450.

cevabı alınca öteki “fikir, inanç, ideoloji ve partiler” dâhilinde de bunların yaşandığını anlamıştır.¹⁰²⁸ Bu anlattığından çıkarılması gereken ise her yerde samimi olanlar kadar samimiyetsiz ve çıkarıcılık peşinde olanların da olabileceğidir. Asıl yapılması gereken ise sırtından vurulmadan önce yanındakileri sağlam seçmektir.

“Ben Ülkücü Gençliği severim” diyen Ahmet Arvasi, ülkücülere yönelik bütün suçlamaların karşısındadır. Çünkü bu gençlerin Türk olmanın bilincinde, İslam’a bağlı ve kuvvetli bir Türkiye hedefinde çalıştıklarını söylemektedir. Suçlarla itham edilmelerine rağmen bir milyona yakın ülkücü içerisinde yüzde birinden daha azının suç geçmişİ bulunduğunu da eklemektedir. Mevzu bahis suçları ise “nefsi müdafaa” yahut “bazı gizli kuvvetlerin tahrikleri” sebebiyle işlediklerini söylemiştir. Ülkücüleri suçlayıp üstlerinden propaganda yapmaya çalışanlara Arvasi, “Yüzde 99’u için dava bile açılmamıştır. Bu, böyle biline!..” demektedir.¹⁰²⁹ “Ülkücü, birçoklarının yanlış tanıtma gayretlerine rağmen, aynı zamanda, düşünen adamdır.”¹⁰³⁰ sözüyle yapılmakta olanları özetlemektedir. Ayrıca Arvasi, “Dikkat ülkücüler devleti ele geçiriyor! Eyvah komandolar geliyor!” diyerek çıkırtkanlık yapanların Türk’ün ve İslam’ın düşmanları olduğunu söylemektedir. Arvasi’ye göre onlar, korkuyorlar çünkü ülkücü ve milliyetçi nesiller yetişecek ve ele geçirilmiş görevleri, haksız elde edilen unvanları sahiplerine vereceklerdir.¹⁰³¹ Ayrıca ülke içerisinde Türk-İslam ülkücülerinin varlığından dahi rahatsız olanların hiçbir fırsatı kaçırmadan “Eyvah, Türk-İslam Sentezcileri geliyor!” diyerek feryat figan bağırdıklarını örnek göstermektedir. Arvasi, bu durumun şaka olmadığını ve yüzde doksan sekizi Müslüman olan Türk ülkesinde milletin içerisinde çıkan bu düşünceye karşı durmak için canını dişine takanların çabalarını anlatmaktadır.¹⁰³²

Ahmet Arvasi, milliyetçilerin kendilerine yönelik yapılan karalama, suçlama ve haksızlıklara karşı dimdik durarak yorgunluğa düşmemelerini, amaçlarını, tezlerini ve karşı tezlerini, kendi milleti de dâhil olmak üzere herkese anlatmayı sürdürmelerini gerektiğini söylemektedir. Milliyetçilerin, “insanlık âlemine bildirisinin”¹⁰³³ nasıl

¹⁰²⁸ Arvasi, “*Fikir Sefale...*”, s. 31.

¹⁰²⁹ Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 173.

¹⁰³⁰ Onur, “*Düşünen Adam...*”, s. 60.

¹⁰³¹ Arvasi, “*Sohbetler...*”, s. 71.

¹⁰³² Arvasi, “*Fikir Sefale...*”, s. 78.

¹⁰³³ “Türk milliyetçilerinin, insanlık âlemine bildirisi”nin şu şekilde olması gerektiğini söyler: “1. Hiçbir millet, kendi mutluluğunu, insanlığın ıstırapları ve diğer milletlerin gözyaşları üzerine bina etmemelidir. 2. Kendi milletini ‘efendi’, diğer milletleri ‘köle’ ve ‘binek hayvanı’ sayan, egoist ve şoven bir hareketin adı, asla milliyetçilik değildir; sömürücülüktür, emperyalizmdir. 3. Mutlu bir dünya kurulmadıkça, hiçbir millet mutlu olamaz; milletlerin kaderi, birbiriyle ilgilidir. 4. Şerefli bir insanlık camiası, şahsiyet sahibi fertlerden ve kendi milli şuurları etrafında

olması gerektiği üzerinde durmuş ve onlardan da aynı özveriyi beklemektedir. Arvasi'ye göre suçlamalara maruz kalan Türk-İslam ülkücülerinin, fikirlerini açıklarken karşıt görüşlere de hâkim olmaları gerekmektedir. Bir şeyi her iki taraftan da bilerek anlatmak, iftira ve suçlamalara maruz bırakanların bütün planlarını boşa çıkarmayı sağlayacaktır. Aynı zamanda bir Türk milliyetçisinin kamuoyunu bilgilendirmek için basın ve yayın organlarını kullanmalı ve bu yolla milletin kandırılmasının önüne geçilerek milli bilincin uyanık tutulması sağlanacaktır.¹⁰³⁴

Ahmet Arvasi, “Artık herkes ülkücü kelimesini öğrendi. Bugün ülkücü denince hemen herkes ‘Kanımız aksa da zafer İslam’ın’ ‘Türk-İslam medeniyetini yeniden kuracağız’ ‘Çağrımız İslam’da dirilişedir’ ‘Türk-İslam ülküsünü gerçekleştireceğiz(...)” sözlerini akıllarına getirdiklerini söylemektedir. Arvasi'ye göre Türkiye’de ülkücü gençlere karşı uygulanan zorba davranışların asıl nedeni, “kara ve kızıl emperyalizm” için çalışanların gençlerin seslerini kesmek için uğraşmalarıdır. Ülkücülere yönelik uygulanan davranışların asıl amacı ise Türkiye’yi bölmek ve parçalamak için ilerleyebilmektir. Bu nedenle gençlere ya kenara çekilmelerini ya da kahrolacaklarını söylemektedirler. Bu noktadan sonra ise ülkücülerin davalarından vazgeçmemeleri nedeniyle onlara yönelik kılıçlarını kuşanarak tüm kurum ve araçlarını kullanmaktadırlar. Arvasi, propaganda, iftira, karalama, işkence ve saldırı yoluyla gençlerin üstüne gidildiğini de eklemektedir. Arvasi, “ülkücünün çilesi” diyerek tasvir ettiği zorlukların nasıl ilerlediğini bu şekilde anlatmaktadır.¹⁰³⁵ Ülkücüler ise başlarına geleni anlatabilmek ve duyurabilmek için uğraşmaktadırlar. Karşılarında ise hem baskı hem de engeller dağ gibi sıralanmaktadır. Yine de Arvasi’nin söylemiş olduğu gibi Türk milliyetçiliğinin ne olduğunu ve nasıl hayata geçirilmesi gerektiğini en iyi anlamış olanlar, Türk-İslam ülkücüleri olmuştur. Kültür ve medeniyetten ayrılmadan İslam’ın gösterdiği yolda yürümekten vazgeçmeden devlet için çalışmışlardır.

kümelenen ve işbirliği yapan çeşitli milletlerden ibarettir. O halde, şahsiyetler güçlenmeli ve milletler var olmalıdır. 5. Şerefli bir millet ise, kendi milletinin bütün milli şahsiyet ve meşru menfaatlerini kollamakla beraber, kendini aynı zamanda insanlığın kurtuluşuna ve mutluluğuna memur gören millettir. 6. İnsanlığa, ‘milletleri güçlendiren’ kurtuluş programları sunan, dünyaya gaye ve programları ile ümit ve heyecan veren, insanlığı sömürmeye ve köleleştirmeye çalışan bütün ‘şer’ akımlara karşı yiğitçe ‘meydan okuyan’, insanlık camiası içinde, samimi taraftarlar bulan ve sunduğu programa, herkesten fazla ve samimiyetle inanan ve her bakımdan güçlü bir millet, gerçekten büyük bir millettir(...) 7.(...)İnsanları ve insanlık âlemini aldatmayı gaye edinen ‘kadrolar’, er-geç sezilirler ve insanlığın nefretini celb ederler(...) 8. Biz, Türk Milliyetçileri olarak diyoruz ki, fertlerin, zümrelerin ve milletlerin başına bela kesilen bütün ‘sahte tanrılar’ yıkılmalıdır(...) Bütün insanlık, ‘Allah’tan başka Tanrı yoktur’ diye haykırınsın. 9. Hiçbir fert ve hiçbir millet feda edilemez, haksızlığa ve zulme layık değildir. Ancak insana ve milletlere zulmetmeye kalkışan her türlü hareket ve onu temsil eden kadrolar, cezalandırılmaya layıktırlar. Bunlara karşı savaşmak faziyledir(...)”. Bkz. Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 456.

¹⁰³⁴ Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 455.

¹⁰³⁵ Onur, “*Düşünen Adam...*”, s. 134.

Türk milletinin tarihi ve kültürel yapısı nedeniyle “ırkçılık” yapmadığını ve yapamayacağını söyleyen Ahmet Arvasi, milletin umudu olan ülkücü gençleri, “ırkçı” şeklinde itham eden biri ile yaptığı sohbeti anlatmaktadır. Bu sohbet sırasında onun tezlerine karşılık verdiği cevaplar, milliyetçilik ve ırkçılık hakkındaki görüşlerini vermesi bakımından önemlidir. Bu sohbette konuştuklarından anlaşıldığı kadarıyla Arvasi’ye göre Avrupa kaynaklı bir anlayış olan renk ve kafa yapısına bağlı ırkçılık teori ve inançlarının Türkler içerisinde kabul ve iddia edilmesinin gerçeklikle alakası bulunmamaktadır. Çünkü bu ilmi anlamda Türklerin inanç ve gelenekleriyle bağdaşmamaktadır. Arvasi, “Türk milliyetçiliği, milletleri biyolojinin değil sosyolojinin konusu olarak görür. Yani biz, biyolojik ırkçılığı red ederiz, ancak, inkâr edilmesi mümkün olmayan bir sosyolojik ırk meselesi vardır” diyerek yazısına devam etmektedir. “Sosyolojik ırk” olarak ifade ettiği ise biyolojiye ek olarak aynı kültür, toprak, yaşam ve geçmiş birlikteliğinin bulunmasıdır. Var olan milletlerin benzer özelliklerine “içtimai ırk”¹⁰³⁶ demektir. Türk gençlerinin kendinden olan ile evlilik yapması yoluyla “kan ve soy birliğini” devam ettirebileceklerini söyleyen Arvasi, bu söylediğinin asla göz ardı edilmemesini yinelemektedir. Arvasi’ye göre “biyolojik ırkçılık” ayrımcı yaklaşıma sahipken “içtimai ırk” bütünleştirici niteliklere sahiptir. Bu sebeple “içtimai ırk”ın geliştirilmesine karşı değildir. Ancak milletlerarasında yapılacak evlilikleri buna dâhil etmemektedir.¹⁰³⁷ Arvasi’nin anlattıklarından anlaşılması gereken ise milliyetçilerin kendi içtimai ırkını benimseyip sahip çıkan, Türk tarihi ve medeniyetiyle bütünleşmiş, devletini ve milletini canı kadar seven Türk hislerine sahip herkes bahsi geçen bu sosyolojik ırkın mensubudur.

Ahmet Arvasi, MHP’nin belirlediği ilkeler doğrultusunda hedeflerine ulaşmak için doğru bir şekilde yol kat ettiğini söylemektedir. Ona göre teşekkül ettiği andan itibaren milli amaçları taşımış ve düşmanlarının bütün saldırılarına rağmen ilerlemesinde yavaşlama olmamıştır. Tekrar hatırlatır ki ilerleme ve yol ne kadar doğru bile olsa pes etmeden çalışma azmine sahip kuvvetli idealist kadroya olan ihtiyaç göz ardı edilmemelidir. MHP’nin ise bu şekilde bir “kadrolaşma” sürecinde olduğunu söylemiştir. Arvasi’ye göre MHP, “Milliyetçi, maneviyatçı, hürriyetçi ve toplumcu

¹⁰³⁶ Yaşanılan zamanda “biyolojik ırktan” daha farklı bir anlamı olan “içtimai ırk” kavramı “milletlerin maarifine temel teşkil eden temel kültür tiplerinden” bahsetmektedir. “İçtimai ırk”, biyolojiden ziyade sosyoloji alanına girmektedir. Milletlerin içerisinde yaşadıkları toplumsal ve kültürel koşullara karşı “soybirliği şuuru yani ortak bir mensubiyet duygusudur. Toplumsal, kültürel, iktisadi ve siyasi birleşmeler neticesinde içtimai ırk” meydana gelmektedir. “İçtimai ırk”tan bahsedilirken geçen “ırk” kelimesi ön yargılı gibi durmasına rağmen toplumsal ve kültürel anlama sahiptir. Bkz. Arvasi, “*Hasbihal VI*”, s. 19.

¹⁰³⁷ Arvasi, “*Sohbetler...*”, s. 34.

karakteri ile –bütün dert ve yaralarımızı istismar etmeye çalışan- eyyamcı, çıkarıcı, yabancı hayranı her türlü hareketin ve teşkilatın karşısına çıkmakta ve onları etkisiz kılmaktadır”. Arvasi; fikirlerinde, yapısında, ülküsünde ve idealinde haklı olduğunu düşündüğü Milliyetçi Hareketçilerin düşüncelerini doğru ve açık bir şekilde ortaya koymalarıyla kuvvetli bir kitle kazanacaklarını ve başarısız olmayacaklarını düşünmektedir. Yani Milliyetçi Hareketçilerin yapması gerekenin, düşenin elinden tutma, gayri resmi teşkilatlanmalara ve oluşumlara karışılmaması, demokratik anlayış içerisinde milli eğitime yoğunlaşması olduğunu söylemektedir.¹⁰³⁸

Ahmet Arvasi’ye göre “Türk milliyetçiliği, insani ve ilerici bir harekettir” bunu söylemesinin nedeni ise Türk milliyetçilerinin yalnızca kendi milletlerinin değil dünya üzerindeki her milletin mutluluğunu arzulamalarıdır. İnsan olmanın asıl anlamı merhametli olmaktır. Bu nedenle insanlığa karşı duyulan sevgi ve merhamet, milletlere de saygı ve merhamet duymayı gerektirmektedir. Arvasi’nin tekrarladığı gibi Türk milliyetçiliği, belirli bir kuruma ya da kişiye mal edilebilecek bir hareket değil, tüm nesil, kesim ve sınıfları ile Türk milletini içine alan bir düşünce ve hareketin adıdır. Türk milliyetçileri, kuvvetli devletlerinin var olması arzusunu her zaman hissetmektedirler.¹⁰³⁹ Türk milliyetçileri, Arvasi’nin söylediği özelliklere sahip olmalarından dolayı milletini zor durumda bırakmaz ve başka milletleri de elinden geldiğince kurtarma yoluna gitmektedir.

Ahmet Arvasi’ye göre Türk-İslam ülkücüleri her türlü toplumsal kesimin, teşkilatlanması mevzusunda, kimseyi ayırmadan herkese aynı imkânları verme taraftarıdır. Bundan dolayı siyasi güç ve hükümetin karşısında özgür ve bütün sosyal kesimleri temsil edecek şahısların tamamından oluşacak “sendikacılıktan yana” tavır almalıdırlar. Ona göre ülkenin ekonomik durumunu teşkil etmiş olan sınıfların, demokratik anlamda birlik meydana getirerek aynı zamanda kuvvetlerini bozmayarak toplum içerisinde “sosyal barış, sosyal adalet ve sosyal dayanışma” meydana getirilebilecektir. Arvasi’nin işçi ve emekçi sınıfının dertlerine çözüm bulunmadıkça devlet düzeninin istenilen şekilde ilerlemeyeceğinin farkında olduğu görülmektedir. Bunun işler hâle gelmesi için önerdiği çözüm, milli davadan ve kültürden kopuşu gerektirmemektedir. Ayrıca toplumsal sınıfların ve vatandaşın çoğunu oluşturan kesimin dertlerini yok saymak ve görmemek onları, kendi çıkarları için kullanmak

¹⁰³⁸ Onur, “Düşünen Adam...”, s. 143.

¹⁰³⁹ Arvasi, “Türk-İslam Ülküsü...”, s. 455.

isteyenlerin kucağına atmak anlamına da gelmektedir.¹⁰⁴⁰ Gerçekten ülkesi ve milleti için ülkü sahibi olanlar, toplumsal düzenin yıkılmasından değil barış ve huzurun getirilmesinden yana tavır sergilerler.

Ahmet Arvasi'ye göre ülkücülerin üzerine düşen bir vazife de “düşmanlarımızın milletimize milli tarihimizi, milli destanlarımızı, milli ülkülerimizi unutturma gayretlerini mutlaka bertaraf” etmek için çalışmaktır. Gelecek neslin zihninden atalarının tarihini uzaklaştırarak Türkleri “eski Anadolu yerlileri” olarak görenlerle mücadele etmek gerekmektedir. Ona göre Türklerin tarih boyu simge olarak taşıdığı “bozkurttan” kaçarak uzaklaşanlar uyudukları uykularından kaldırılmalıdır. Milli ve dini bayramlardan önce yabancı kutlamaları yapanları, tarihi şahsiyetlerimizi anmak yerine “kara ve kızıl emperyalizmin kanlı diktatörlerini anmaya” yönelenlerin tekrardan kazanılması için azimli olunmalıdır. Türk gençlerinin kendinden olan hiçbir şeye yabancı kalmamalıdır.¹⁰⁴¹ Bunun en etkili ve kalıcı yolu ise milli eğitim ve kültürün devamlılığındadır. Arvasi'nin söylemiş olduklarını yapmak milliyetçi aydınların hayatları boyunca bırakmayacakları bir yol olmalıdır.

Ahmet Arvasi, komünizmin bir ülke içersine ateizmi ve materyalizmi sokarak ve kargaşa çıkartarak dâhil olmayı planladığını, yapmış oldukları tüm hareketlerin bunları gerçekleştirme hedefine yönelik olduğunu söylemektedir. Türkiye’de yaşananların da benzer olduğunu dile getiren yazar, Türkler için dini ve milli duygular var olduğu sürece istenilen kazanılmasının imkânı olmadığını eklemektedir. Bu nedendir ki Marksist ideoloji taraftarları sürekli olarak inançlı insanlara çatarak, “irtica geliyor” söylentileri ile huzursuzluk çıkarma, dini ilerlemeleri karalama gibi hareketler ile dinsizlik propagandası yapmaktadırlar. Bu ideoloji taraftarlarının ülke içerisindeki milliyetçi olma bilincini ortadan kaldırma amaçları ve eylemleri de bulunmaktadır.¹⁰⁴² Türk milliyetçiliğinin geliştirilerek ilerletilmesi ise bu planların asla gerçekleşmemesi demektir. İdeolojik yaklaşımların hedefleri toplumun tamamını etkilemek olsa da ana noktalarının gençler olduğunu söyleyen Arvasi, bu yaklaşımlarının nedeninin gençlerin deli akan kanı ve yeniliklere olan yaklaşımları olduğunu düşünmektedir. Çünkü genç nesil, her zaman esirliğin karşısında özgürlüğe âşıktır. Özgürlüğe bu kadar inanan nesli kullanmak isteyenler, olayları kargaşaya kadar vardırmaktadırlar. Arvasi gençleri bu kadar iyi tanıyan “ideologlar ve ideolojilerin” bunun üzerine eğildiklerini

¹⁰⁴⁰ Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 508.

¹⁰⁴¹ Onur, “*Düşünen Adam...*”, s. 47.

¹⁰⁴² Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 138.

söylemektedir. Yaşananlar son üç yüz senedir Türk ve İslam dünyasının düşmanlarının en önemli silahı olmaktadır.¹⁰⁴³ Gerçeği gören bir aydın olarak Arvasi, durumun farkına varılması ve geç kalındığı takdirde felaketlere sebebiyet vereceğinin de sıkıntısını taşımaktadır.

Ahmet Arvasi özellikle komünistlerin ve lafta hümanist yaklaşım sergileyenlerin toplumun yıkımını ve kendilerinin istedikleri düzene katılımını sağlamak amacıyla akrabalık ilişkilerini ortadan kaldırmayı amaçladıklarını iddia etmektedir. Onların “beynelmilel işçi dayanışması ve sevgisi” adı altında sınıfsal çatışmalara neden olduğunu ve kendilerinden olmayanları kolayca harcayabildiklerini herkesin bilmekte olduğunu yazmaktadır.¹⁰⁴⁴ Ayrıca Arvasi komünistlerin millet kelimesinden hiç hoşlanmadıklarını ve her zaman halk yığınınından bahsettiklerini de eklemektedir. Ona göre komünistlerin bu kelimedenden ürkmeleri hiç de anormal değildi, çünkü onlar sınıf kavgaları içerisinde boğulan ve bunalan halkı kolay bir şekilde kendi çıkarları için kullanabileceklerdir.¹⁰⁴⁵ Unutulan ise halk, milli bir hâle gelerek millet olabilirse yıkılmazdır.

“Komünistlere ve dinsizlere göre, dinler işlevlerini yitirmiş ve tamamlamış, yeniden varlık ve hayat bulması mümkün olmayan müesseselerdir. Günümüzde dinin birleştirici ve bütünleştirici değeri de kalmamıştır. Aksine, din, artık çeşitli çatışmaların başlıca kaynağı durumuna gelmiştir” diyen Ahmet Arvasi bu düşüncelerin hedefinin propaganda yapabilmek olduğuna dikkat çekmektedir. Aslında tarih boyunca görülmüştür ki dinin –özellikle İslam’ın- birleştirici etkisi bulunmaktadır. Arvasi, onların da bunu bildikleri için bu şekilde hareket ettiklerini ve özel olarak gençlerin dini inançları sağlam oldukça istediklerini elde edemeyeceklerini söylemektedir.¹⁰⁴⁶ Dünyada zulüm gören Müslümanların ve Türklerin ayakta kalmasının ana nedeninin inançları olduğu da ortada olan bir gerçektir.

Ahmet Arvasi, ortaya çıkan ideolojilerin birçoğu, insanlığı taraf seçmek mecburiyetinde bıraktığı için insanlara ya “aşırı toplumculuk” ya da “aşırı bireycilik” seçmek zorundaymış gibi davranıldığını öne sürmektedir. Bu konuda ortaya atılan

¹⁰⁴³ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 80.

¹⁰⁴⁴ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 85.

¹⁰⁴⁵ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 138.

¹⁰⁴⁶ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 143.

“sosyalizm ve individüalizm”in¹⁰⁴⁷ anlamının da bundan ibaret olduğunu eklemektedir. Bu fikirlere bakıldığında aralarında devam etmekte olan bir sürtüşme bulunmaktadır. Birisi toplumun “ortak çıkarları, sosyal adalet, eşitlik ve proletarya diktatörlüğünden” bahsederken ötekisinin “vazgeçilmez haklardan ve özgürlüklerden, kişinin kendini ifade ve geliştirme hakkından, bütün hayata hâkim bir demokratik yaşama biçiminden” bahsettiğini söylemektedir. Arvasi ise İslam’da toplumun ve bireylerin birbirinden ayıramayan ana unsurlar olmasına dikkat çekmektedir. Çünkü İslam dini topluma verdiği değer kadar kişilere de değer vererek değer katmaktadır.¹⁰⁴⁸ Bu özellikleri dikkate alındığında İslam’ın aslında var olan dengeyi gerçekleştirebileceği görülmektedir.

Ahmet Arvasi, “Ateistler, Marksistler, komünistler” ve bu fikirden çıkar sağlama peşinde olan kimselerin “Türk Milliyetçiliğine, İslam Dinine ve Türk Ordusuna” düşman olduklarını hatırlatmaktadır.¹⁰⁴⁹ Bu yüzden Arvasi’ye göre Türkiye’de bulunan Marksizm taraftarları bölücü, kışkırtıcı, kargaşa taraftarı ve sosyal düzeni bozacak düşünceleri destekler ya da en azından bunlara hoşgörülü bir yaklaşım sergilerdi. Her zaman devletin hamlelerinin karşısında durduklarına dikkat çekmektedir. Türkiye’nin doğusunda senelerdir dâhili ve harici düşmanların tahrikleriyle meydana gelen olaylar, birçok kanın dökülmesine ve şehit verilmesine neden olmuştur. Arvasi, bu kargaşayı yaratanların amaçlarının ise ülkeyi parçalamak ve Marksist fikir içerisinde bir devlet ortaya çıkarmak olduğunu düşünmektedir. Söz konusu hedeflerine ulaşabilmek için devletin düşmanlarıyla dahi dost görünmekten çekinmediklerini söylemiştir. Olayların yaşandığı bölgedeki halkın kendi arzularıyla göç etmek istemesine bile sol yayımların, “Doğu’da mecburi göç!”, “Vatandaşlarımız Kürt ve Alevi diye dövülüyor ve göçe zorlanıyor!”, “Hükümet doğru söylemiyor yaygın işkence var!” yönünde kışkırtmalara başvurduklarını ve devleti kötü göstermeye yöneldiklerini örnek olarak vermiştir. Bu yazıların Batı’da dahi Türkiye’ye karşı kullanılmak istenilmesi ise açık bir gerçektir. Fakat gelen yabancı basın mensupları, Türkiye’nin sol basının dediği yönde bir hareketi olmadığını doğrulamıştır.¹⁰⁵⁰

Ahmet Arvasi’ye göre materyalizm çoğu zaman kılık değiştirerek başka ideoloji ya da fikirler arkasına gizlenmektedir. Bunlardan bazıları ise “pozitivizm, Marksizm ve

¹⁰⁴⁷ Ferdiyetçilik ve bireysellik olarak da adlandırılan individüalizm, şahısların özgürlüğüne ağırlık veren ve genel olarak kendine yeterli, kendini yönlendirebilen, özgür bireyi ve benliği savunan tutum ve politikaların genel ismidir.

¹⁰⁴⁸ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 239.

¹⁰⁴⁹ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 297.

¹⁰⁵⁰ Arvasi, “*Size Ses...*”, s. 15.

pragmatizm”¹⁰⁵¹dir.¹⁰⁵² Materyalistler, gerekli gördüklerinde pozitivist gibi gezinerek kendisinden olmayan herkesi ilim haricinde olmakla itham ederler. Aslında materyalizmin içeriğine bakıldığında ilim haricinde olan kendisidir. Arvasi, İslam’ın belki de en büyük mücadelesini, çeşitli kılık ve sözün arkasına saklandığını gördüğü materyalizme karşı vermekte olduğunu söylemiştir.¹⁰⁵³ Ayrıca Arvasi’ye göre materyalist felsefede, iktisadi ilerleme ideolojisi ister kapitalist ister komünist kılığına bürünsün, insanları üretebilme yeteneğine göre derecelendirir. Bu fikirler içerisindeki insan aslında makine vasfındadır. Ancak İslam’a bakıldığında, iktisadi faaliyetler, insanlar içindir. Onların huzuru ve toplumun devamlılığı için yürütülmektedir. Bu yüzden İslam dini, iktisadi emeller için insanı araç olarak değil nihayetinde elde edilecek sonuçtan fayda sağlamasını öncelikli görmektedir.¹⁰⁵⁴ Arvasi, materyalizmin ne olduğunu anlatmasının ardından, İslam’ın ise insanları sadece maddeden ibaret görmeyerek Allah’a ulaşmak gayesinde olmaları yönüyle ayrıldıklarına dikkat çekmektedir.

Arvasi’ye göre materyalizm istese de istemese de kendine özgü insan tipi ortaya çıkartmaktadır. Ortaya çıkan insan ise Allah inancı olmayan, mutluluk denilince maddiyatı önemseyen, hayatı boyunca bütün derdi maddi kazanç olan, yaşamın her anında ve kurumlarında yalnızca çıkarı odaklı bir yaklaşım sergileyen, kendinden olmayan fikirlere düşman kesilen yapıdadır.¹⁰⁵⁵ Ayrıca Arvasi “Biz iddia ediyoruz ki, materyalizm, marazi bir zihni mekanizmadır” demektedir. Ona göre yalnızca maddeyi önemseyen insanın varlığı, normal değildir. Hâl böyle iken materyalizm içerisinde hayatta kalabilme kabiliyetini sağlayamayan, bunu yorgunluk verici hissedenden şahıs ve zümrelerin, “marazi bir tepki” ile insan vasıflarından ayrılarak aşağı bir yaşam statüsüne tutunmaları demektir. Materyalistler yaratılan varlıklar içerisinde en üstte olan insanlığa karşı düşmanlık beslemeleri ile bu düşmanlığın neticesinde insan vasfından tamamen ayrılarak geriye doğru gitmektedirler.¹⁰⁵⁶

¹⁰⁵¹ “Pragmatizm, lügat manası itibarı ile ‘faydacılık’ demektir. Bir düşünce akımı olarak daha çok Amerika Birleşik Devletleri’nden kaynaklanarak dünyaya yayılmıştır ve yayılmaktadır. Bu düşünce biçimini sistemleştirmeye çalışan Amerikalı filozof W. James, eğitim ve öğretim faaliyetlerine tatbik etmek isteyen de John Dewey’dir. Bu düşünce biçimine göre, ‘Gerçek olan, fert ve cemiyet olarak insana faydalı olandır’”. Arvasi, buradaki fayda kelimesinin yolundan saptırılarak materyalizm hâline getirildiğini söyler. Bu bakımdan “pragmatizm” iki yolla ele alınmaktadır: “Birincisi, geniş manası ile ‘insana, maddi ve manevi fayda sağlayan değerlere bağlanmak’, ikincisi de dar manası ile ‘insanı maddi çıkar içine itmek(...)’”. Bkz. Arvasi, “Şüpheler...”, s. 143.

¹⁰⁵² Arvasi, “Şüpheler...”, s. 138.

¹⁰⁵³ Onur, “Düşünen Adam...”, s. 39.

¹⁰⁵⁴ Arvasi, “Milletlerin...”, s. 94.

¹⁰⁵⁵ Arvasi, “Şüpheler...”, s. 147.

¹⁰⁵⁶ Arvasi, “Akıl ve...”, s. 9.

Ahmet Arvasi, toplumdan ve millettten uzaklaşmış olanların dolaylı yoldan kendi amaçları için çalıştıklarını ve bu doğrultuda bazı sözlerin anlamlarında saptırma meydana getirdiklerini söylemektedir. Anlattığı gibi kişilerin milliyetçilere yönelik bir şey diyecekleri zaman; “Kahrolsun ırkçılar”, Faşizme geçit yok”, “Pan-Türkizm ve Pan-Turanizm dinliyor”, “Türkçüler ve Turancılar macera peşinde” gibi sözlerle, Türk Milliyetçiliği kavramının “ırkçılık, faşizm, maceracılık ve diktatörlük” kavramlarıyla eş değer olduğunu düşündürmeye çalıştıklarına dikkat çekmektedir.¹⁰⁵⁷ Çünkü Türkiye’deki bazı yazarlar “faşizm”, “ırkçılık”, “teokrasi” konuları başta olmak üzere din ve milletin karşısında olacak mevzularda kalem oynatmakta çekinmezken sıra komünizme geldiğinde çıt çıkarmamaktadırlar.¹⁰⁵⁸

Ahmet Arvasi, kendisine gönderilen ve Nedim Türkoğlu imzasını taşıyan kartın üzerinde “Bir yüzünde, şu anda Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nde yargılanan TKP’li ve TKBP’li Nihat Sargın ile Haydar Kutlu’nun renkli resimleri vardı ve altında da büyük matbaa harfleri ile Nihat Sargın, Haydar Kutlu ve Tüm Politik Tutuklulara özgürlük” yazıyordu. “Kartın arka yüzünde de el yazısı ile şöyle deniyordu: Demokrasi bir bütündür. Bu bütünün tek bir ögesi dışlandığında, geri icazetli, bağımlı bir yönetim sırtıdır. Gerçek yurtseverlik, demokrasiye sahip çıkmakla özdeşir. Aydınlar! Bu göreve sahip çıkalım. Sesimizi yükseltelim!” yazdığını ve bunu okuduğunda gülümsediğini söylemiştir. Yazılanların karşısında gülümsemesinin nedeni ise “Marksistlerin ve sosyalistlerin” demokrasi, özgürlük, hukuk gibi kelimeleri kullanırken akıllarından geçeni iyi bilmesidir. Arvasi, “Komünistler ve Marksistlerin” sıkıştıkları ve buldukları her fırsatta demokrasi savaşçısına büründüklerini, özgürlük şairleri haline geldiklerini bunun için ağladıklarını, yanlarında olanların sayısını arttırabilmek için kısa bir dönem dahi olsa bütün siyasi nedenlerle tutuklu olanlara özgürlük çağrısı yaptıklarını ve “geniş cephe stratejisi” yürüttüklerini görmüştür.¹⁰⁵⁹

Ahmet Arvasi’ye göre Türkiye’dekilerin anlamamakta direktmelerine rağmen bir doktrin olarak Marksizm artık batmıştı. Hakiki ilim insanları, tüm dünyada, Marks’ın iddia ettiği gibi ekonomiyi toplumun ve yaşamın biricik ve hür faktörü şeklinde bakmamaktadırlar. Marks’ın “tarihi üretim biçimleri ile ilgili modeli” toplumların geleceğini belirlemedeki kanun hükmünde görülmemektedir. Tüm bunları düşünen Arvasi, Marksizm’in ekonomi anlayışı benimsenmese bile onun, “sosyal olaylara

¹⁰⁵⁷ Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 372.

¹⁰⁵⁸ Arvasi, “*Sohbetler...*”, s. 85.

¹⁰⁵⁹ Arvasi, “*Fikir Sefale...*”, s. 166.

ekonomi faktörü ile yaklaşımı bir metod” şeklinde ele alındığını da eklemektedir. Ancak bakıldığında bir ülkenin ekonomik ilerleyişi ve yapısı, biricik faktör olarak görülememektedir.¹⁰⁶⁰ Arvasi’ye göre Marksist ve sosyalist fikirler 19. yüzyılın başlarında kapitalizme karşı bir fikir olarak ortaya çıkmış olduğundan sert ve öfkeli bir yapıları vardır. Geçen senelerin ve koşulların değiştiğinin ve buna göre hareket edilmesi gerektiğinin farkında olamamışlardır. Ayrıca Türkiye’deki Marksist ve sol düşüncedekilerin kendilerini düzenleme dönemi gelmiştir çünkü artık özgürlüklerin, “burjuvazinin lüksü” değil de, insani bir ihtiyaç olduğu anlaşılmalı, “ihtilâlcî (devrimci)” sözünün arkasına saklanmaktansa milletin iradesine karşı olmama ilke kabul edilmelidir.¹⁰⁶¹ Aslında Arvasi’nin demek istediği açıktır; bir fikir, düşünce, ideoloji ne kadar genele yayılıp tarihi bir olay hâline gelirse gelsin milli çıkarlara ve milletin geleceğine uygun değilse kabul edilemez. Milletine bağlı ve onun bekası için çalışan hiç kimse, bağımsızlığından taviz veremez.

3.3.3. Durmuş Hocaoglu’nda Ülkücülük ve Sol’a Bakış

Durmuş Hocaoglu’na göre ülkücülük, coğrafi sınırlarımız içerisine sıkıştırılarak yalnızca Anadolu’ya ait olmaya karşı durmuştur. Bu karşı duruş, ufukları genişletirken hakiki kimliği de parlatmıştır. Türklerin “bir halklar karmaşası olmadığı tezi” ve mozaik doktrininin de devamı engellenmiştir. Netice itibarıyla dünya Türklüğü düşüncesi yoluyla Türklerin parçalanması şeklindeki korkunç sonucun önüne geçilmiştir. Ayrıca Hocaoglu, Ülkücü Hareket’in, tüm Türkler açısından etkili olduğunu söylemektedir. Ona göre Türklük fikrinin, Anadolu toprakları dışına çıkmasının sağlanması ve dünyadaki Türkleri bu çembere dâhil edebilmesi açısından hem MHP hem de Ülkücülük tüm yanlışlarına rağmen başarılıdır. Yine de ona göre hareket ve ideallerin yaşanılan dönemden uzak ve gerçekleşmesi zor olan fikirler peşinde dolaşması milliyetçiliğe ket vurmaktadır.¹⁰⁶² Hocaoglu, “Ülkücülük Hareketi’nin, yakın dönem Türk tarihindeki rolü ve katkılarını” şöyle özetlemektedir: “Türk Milleti’nin ufku açılmış, tarihi ve coğrafi sığılık izole edilmiştir. Türkiye’nin bir Türk devleti olduğu fikri kitlelere yayılmış, kitleselleşmiştir. Türk Milliyetçiliği Siyasileştirilmiştir. Ülkücü

¹⁰⁶⁰ Arvasi, “*Hasbihal V*”, s. 82

¹⁰⁶¹ Arvasi, “*Hasbihal V*”, s. 356.

¹⁰⁶² Hocaoglu, “*Siyâsi Milliyetçiliğin İflâsı: VI*”, s. 14-15.

Hareketi, Ulus-Devlet'in oluşma sürecinin hızlanmasına katkıda bulunmuştur. Kendine özgü bir milliyetçilik geliştirmiştir. Türkiye'nin Afganistanlaşmasını önlemiştir".¹⁰⁶³

Alparslan Türkeş'in vefatı sonrasında parti başkanlığı ve Durmuş Hocaoglu'nun deyimiyle "Yeni M.H.P" dönemine girilmiştir. Hocaoglu, bu süreçte MHP üyelerinin geniş bir ufukla ve bir düşünür gibi hareket etmeleri gerektiğini söylemiştir. Ona göre bu zaman çerçevesinde yapılacak olan ideolojik anlamda tekrardan yapılanmaydı. Bu yapılanma sürecinde üzerlerine düşen en mühim mesele ülkücülük ve parti ilişkisinin çizgilerini doğru belirlemektir. Çünkü ona göre ülkücülük, Türk milliyetçiliğinin önemli bir versiyonudur. Bu fikir kendisini var edenleri aşmıştır. Çünkü şahışlar bu hayata veda ettiğinde bile fikirleri yaşamaya devam eder.¹⁰⁶⁴ Ayrıca Hocaoglu'na göre MHP'nin ve Türkeş'in Türk milliyetçiliği konusunda, reddedilemez çalışmaları bulunmaktadır. Ancak tüm bunlara karşılık büyük zararlara da sebebiyet vermişlerdir. Ona göre 1960 ortalarına değin kademeli olarak az da olsa gelişen Türk milliyetçiliği, MHP'nin siyasi hayatta varlık göstermesi ile milliyetçiliği tekeli hâline getirmesine neden olmuştur. Bunun getirdiği zarar ise zaten entelektüel altyapı ve ilerlemeden kaçınan Türk milliyetçiliğinin bir anlamda "siyasi cemaat" hâlini almasıdır. Hocaoglu'nun bahsetmiş olduğu bir diğer zarar ise Türk milliyetçiliği söylemlerini ve hareketlerini neredeyse savunma refleksi hâline getirmesidir. Yani, "diğerine endeksli, tepkilere bağlı, tepkilerle ayakta durabilen bir hale gelmiş" bununla birlikte devlet ile doğrusal yönde hareket edilmiş, devletçi ve "devlet fetişizmi" ortaya çıkmıştır.¹⁰⁶⁵ Hocaoglu, bu saydıklarının siyasi yaşamda meydana gelebilecek yanlışlar olduğunu düşünmektedir. Çünkü üstüne kurulan siyaset, bir diğerinin varlığıyla devam edebilecek hâle gelmektedir. Her zaman savunmada olmak ya da bir başkasına ihtiyaç duymak ilerlemenin önüne geçecek settir. Ayrıca Hocaoglu'nun "devlet fetişizmi" olarak adlandırdığı durum devletin karşısında tamamen teslimiyetçi olmaya, yönlendirilmeye ve kendi fikirlerinle zıt düşmeye kadar gidebilmektedir.

Durmuş Hocaoglu'na göre ülke içerisinde siyasi milliyetçilik fikirlerinin felsefi yoksunluğu neredeyse reddedilemez boyuttur. Ona göre "daha sade ve daha mütevazı bir görüş ve gelenek olan Siyasi Türk Milliyetçiliği'nin devletçiliği, Osmanlı'dan devredilen, Tasavvuf'taki Allah'ta yok olma, varlığını Allah'ın varlığında eritme manasına gelen fena fi'llah" kavramıdır. Bu kavramın başka bir paralel yönü

¹⁰⁶³ Durmuş Hocaoglu, "Siyâsi Milliyetçiliğin İflâsı: VII", *Muhaliş*, S 39, Y 1, 13-19.10.2000, s. 11.

¹⁰⁶⁴ Durmuş Hocaoglu, "Yeni M.H.P. ve Ülkücülük", *Son Çağrı*, 17 Nisan 1997, s. 5.

¹⁰⁶⁵ Hocaoglu, "Siyâsi Milliyetçiliğin İflâsı: VII", s. 11.

kavramda, “Devlet’in varlığında eritme manasına gelen ‘fena fi’ d-devle(t)’tir. Hocaoglu, Dündar Taşer gibi aydınlar ile bütünleşen bu düşüncenin, tarihsel zorluklar yaşayan ve büyük fedakârlıkların ardından varlığını devam ettirebilen devlete yönelik hissedilen hassasiyetin sonucu olduğunu söylemektedir.¹⁰⁶⁶ Hocaoglu, 18 Nisan 1999 seçimleriyle özlem duyulan siyasi yaşama giriş yapabilen MHP’nin kendisini bulunduğu yere getiren milleti, “Devlet Fetişizmi” gibi bir nedenle devletten sonra dikkate aldığını söylemektedir. Hocaoglu’nun bu gidişatı iflas diyerek anlatmasının sebebi ise niyetleri ne kadar iyi olursa olsun, herhangi bir demokrasi karşıtı siyasi fikrin modern dünyada iflasa gitmeye mecbur olduğunu bilmesindendir.¹⁰⁶⁷

Durmuş Hocaoglu, MHP’nin yaşamış olduğu “handikapların” ilkinin, adı ve simgesi olan “Milliyetçi Hareket ve Üç Hilal” kaynaklı olduğunu söylemektedir. Çünkü Hocaoglu’na göre bunlar tekken dahi omzun taşıyabileceğinden ağır olmasına rağmen parti ikisini de sırtlamış ve son kırk senedir bu şekilde mücadele etmeğe çalışmıştır. Bu iki ağır sorumluluk yalnızca isimler değildir barındırdıkları tarihsel ve kültürel özellikleri de yanında taşırlar. Bunlara sahip olan parti, insanlar nezdinde, “Parti’den bağımsız olarak, bizahitihi Milliyetçilik’in değerinin ve yaygın olarak benimsenmesinin tayininde belirleyici bir etki yaratacağı kabul edilmelidir”. Ancak Hocaoglu, MHP’nin bu mevzuda başarılı bir netice aldığını ifade edemeyeceğini de ekler.¹⁰⁶⁸

Durmuş Hocaoglu’na göre Türk sağıının büyük bir kısmının düşünme ve felsefi yaklaşıma tamamen karşı olmamasına rağmen bunu yaptıklarını söyleyebilmek zordur. Hocaoglu, milliyetçilerde en dikkat çeken özelliklerden birisinin ivedilik ve pratik yaklaşım olduğunu ifade eder. Fikir üretmek ya da teori geliştirmekten ziyade eylem içerisinde olmayı arzuladıklarını ve bunun da eylemi teoriden öncelikli kabul ettikleri anlamına geldiğini anlatır. Yaptığı bu yorumun, eylemsizlik taraftarlığı olmadığını açıklar. Ona göre tabii ki eyleme geçilmeli pasif kalınmamalı fakat düşünme ve felsefe de göz ardı edilmemelidir. Türk milliyetçiliğinin serüvenine bakıldığında hızlı ve çabuk hareket edilmesi ve eyleme geçilmesi için zaruri koşullar bulunmaktadır. Ancak bazı zamanlar biraz tempoyu yavaşlatarak eylemin yanına teoride eklenmelidir. Türkiye’deki milliyetçilik daha önce de anlatıldığı gibi uzun tarihi bir geçmişe sahiptir. Fakat neden hâlâ hak ettiği ya da olması gereken yere gelememiştir, sorusunun cevabını

¹⁰⁶⁶ Hocaoglu, “Bir Seçkin İdeoloji Olarak...”, s. 750.

¹⁰⁶⁷ Hocaoglu, “Siyâsi Milliyetçiliğin İflâsı: XI”, s. 9.

¹⁰⁶⁸ Durmuş Hocaoglu, “MHP, Milliyetçilik’in Ağır Yükünü Taşıyamıyor: I”, *Yeniçağ*, 10 Ağustos 2007, s. 12.

Hocaoğlu'na göre “tefelsüf” edilmemesidir. Yani sorun düşünmemektir.¹⁰⁶⁹ Düşünmemenin en dikkat çekici örneklerinden birisi Türk sağının yıllarca komünist karşıtı bir hareket yürütmesine rağmen bunun temelini fikirle dolduramamış olmasıdır. Ya da her şeyin arkasında bir Yahudi-siyonist arayan siyonizm karşıtlığıdır. Hocaoğlu, tefelsüf etmeyen kişilerin ve toplumların zamanla gerçek tekelcisine dönüşerek bir kısır döngü içerisinde kalıp fikir üretme ve düşünmeden uzaklaştıklarını anlatır.¹⁰⁷⁰

Durmuş Hocaoğlu'na göre Türk milliyetçiliğin ilerleyebilmesinin ana şartı, milliyetçiliği her şeyden önde tutan bu fikirle yoğrulan ve belirli bir zümre, parti gibi tarafı olmayan aydın kadrosunun içten ve özgür bir şekilde fikirlerini sergileyebilmesidir. Bu aydınlar öz eleştiri yapabilmelidir.¹⁰⁷¹ Hocaoğlu'na göre siyasi milliyetçiliğin gerçekleştirmesi şart olan işlerden birisi içerisinde bulunduğu kalıplardan sıyrılmaktır. İlk olarak kendi içinde aydınlanma geçirmeli ve milliyetçilik düşüncesinin sorumluluğunu üstlenebilecek kati suretle herhangi bir partiyle ilişkisi olmayan hakiki entelektüeller yetiştirmelidir. Ayrıca milli sermaye meydana getirilerek milli bir basın yayın kuruluşu oluşturulması öncelik kabul edilmelidir.¹⁰⁷²

Durmuş Hocaoğlu, Türk aydınının problemlerini ele alırken sağ ve sol aydınların fikir üretme tarzlarının birbirlerinden büyük farklılıklar barındırmadığını ileri sürmüştür. Tarihsel sürece dikkat edildiğinde düşünme üzerine kurulu olan eğitimin sonlandığını ve bir daha geri canlandırılmadığını iddia etmektedir. Ona göre felsefi gelenekten yoksun olmak, bu çağın aydınlarının ortak sorunudur.

Türkiye'deki solun ilk düşünsel canlanma ve teşkil edilme devri Tanzimat Dönemi'yle ortaya çıkmıştır. Durmuş Hocaoğlu'na göre sol düşüncedeki canlanma, Batılılaşmayla birlikte Avrupa'da görülen fikirlerin derinlemesine düşünülmeden ülkeye getirilmesi ile olmuştur. Özellikle yabancı dilde eğitim veren kurumlar bunu hızlandırmışlardır. Osmanlı'nın bu döneminde görülen üç fikir akımından birisi olan Batıcılık, Türk solunun temelini teşkil etmiştir. Bu şekilde milli olana uzak hale gelen bir kesim ortaya çıkmıştır. Hocaoğlu'na göre özellikle pozitivism ve materyalizm solun beslendiği alanlardır. Baha Tevfik, Abdullah Cevdet gibi pozitivist görüşlere sahip kişilerin ilk temsilcileri olduğu bu fikirler, ardından gelenlere örnek teşkil etmiştir. Bu

¹⁰⁶⁹ Hocaoğlu, “*Düşük...*”, s. 260.

¹⁰⁷⁰ Hocaoğlu, “*Düşük...*”, s. 261.

¹⁰⁷¹ Durmuş Hocaoğlu, “Türk Milliyetçiliği'nin En Mühim İhtiyacı: Öz-Eleştiri”, *Türk Yurdu*, C 19 (51), S 139-140-141 (500-501-502), Mart-Nisan-Mayıs, Ankara 1999, s. 97.

¹⁰⁷² Durmuş Hocaoğlu, “Bir Seçkin İdeoloji Olarak Siyasi Milliyetçilik ve İktidar Problemi”, *Türk Kimliği Ayvaz Gökdemir'e Armağan 2*, Ed. Çağatay Özdemir, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009, s. 736.

fikirler felsefi bir düşünce ve altyapı oluşturmamış olmasına rağmen Cumhuriyet Dönemi'ne bir dünya görüşü bırakmıştır. Hocaoglu, bu sebeple “Türk Marksist Solu”nun bu fikirlere müteşekkik olduğunu düşünmektedir. Marksist solun Türkiye’de ortaya çıkış dönemi ise Mütareke Devri’dir. Marksistler, Cumhuriyet Dönemi’ndeki sola karşı tavır nedeniyle uzun bir dönem gizli bir şekilde faaliyet göstermişlerdir. Ardından 1961 anayasasından cesaret alarak yer üstüne çıkmaya cesaret ettilerse de alenen bunu yapamamışlardır. Hocaoglu’na göre Marksist sola “ılımlı sol” denilebilir hatta “Cumhuriyet rejimi’nin karşısında değil içindedir; hatta O’nun özü olmak iddiasındadır”. Çünkü ülke içerisinde bir fikir olarak tanınan sol, Marksist soldur. Fakat uzun yıllar rejimin karşısında yer almış ve sonrasında ise duruma göre düzene karşı ya da düzenin yanında yer almaya çalışmasına rağmen ülkede felsefi temellere dayanan bir fikir ortaya koyamamıştır. Hocaoglu’na göre Marksist solun yaptığı daha ziyade taşımacılıktır.¹⁰⁷³ Felsefi ve özgür düşünce gibi yaklaşımları ülke içerisine sol kesimin getirdiği söylene bile bunun üstüne katarak ilerleyememişlerdir. Hocaoglu’nun aktardığı gibi sol grupların ülke içerisindeki etki alanı ve yoğunluğu değişse bile onlar edindikleri düşüncelere yeni şeyler eklemek yerine bunları bir idea hâline getirip dünyadaki ve Türkiye’deki gelişmelere göre yerlerini ve duruşlarını değiştirmekten çekinmemişlerdir. Aldıkları fikirleri yenileyerek üstüne katarak ilerlememişler ve hatta gerisinde kalmışlardır.

Durmuş Hocaoglu, Marksizm’in içerisinde felsefi açıdan saygıyı hak eden düşünürler, yazarlar ve sanatçılar barındıran küresel bir görüş olduğunu söyler. Geniş bir içeriğe sahip olsa da hiçbir düşünce ve fikir akımı yanılsız saf doğru değildir. Bu nedenle Türkiye ve benzeri ülkelerde Marksizm’in seyrinin gidişatı aşılamazlıkla sonuçlanmıştır. Hocaoglu, yazısında Marksizm’e ithamlar dizmek niyetinden ziyade sesli bir düşünme gerçekleştirdiğini aktararak düşünmeye itmektir. Hocaoglu’na göre “Marksist doktrininin kendi yapısından kaynaklanan, kendisini hakikatle aynileştirme olgusu, tefekkürü dondurmasına yol açmış”tır, bunun sebebiyle Leninist uygulamaların etkisi ve Türkiye’deki aydın azlığıyla birlikte Marksist fikirlerin skolâstik yapılanmaya dönüşmesine giden yol açılmıştır.¹⁰⁷⁴ Marksizm’in yaşadığı süreç düşünüldüğünde Hocaoglu’nun haklılığı ortaya çıkmaktadır. Marksizm, değişmez ve kati doğruları bulunan bir fikir olmuştur. Bu durumun en önemli nedeni ise kendisi gibi olmayan düşünceleri düşman olarak görmesi ve kendi düşüncelerini tek doğru olarak kabul

¹⁰⁷³ Hocaoglu, “Düşük...”, s. 202.

¹⁰⁷⁴ Hocaoglu, “Düşük...”, s. 235.

etmesidir. Hocaoglu'nun anlattıklarında bunun sebepleri de görülmektedir. Çünkü materyalist yazılar ve kitaplar sistematik bir incelemeye tabi tutulmamış ve ekol hâlini alamamıştır. Bunun neticesinde de materyalizm anlaşılamamış, anlaşılamadığı için yorumlanamamış ve yenilik getirilemeyerek bir tabu hâlini almıştır.

Durmuş Hocaoglu'na göre Türkiye'deki sol hareket, Türkiye'nin Batı'ya olan ilgisi ve koşulsuz bağlılığı nedeniyle dine, geleneklere ve toplumun geçmiş yaşanmışlıklarına bir karşı duruş olarak şekillenmiştir. “Sol, bir başkaldırıdır” ancak bu başkaldırı tarzları milli bir şekilde olmaktan ziyade örnek alınan Batı'nın taklidi gibi devam etmiştir. Sol kesim, karşı duruş sergilediği konularda yüzeysel bilgiye sahip olmaktan dahi yüksünmemiştir. Batıya yönelik hayranlık ve ondan ortaya çıkma durumu nedeniyle milli değerlerden ve milli olma çabalarından her zaman uzak durmuştur. Hocaoglu, biraz sert bir yorum olacağını bildiği hâlde bu konuyla ilgili samimi fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir: “Türk Solu'nun kendi tarihimizin bir neticesi olmakla beraber kendi ürünümüz olmadığını ve milli bir karakter taşımadığı şeklindedir”. Hocaoglu'na göre Türkiye'deki sol, Batı'nın beslediği alandır. Tamamen Batı'yı örnek alarak kendi kültürlerinden uzak durmaya çalışmışlardır. Sol kesimde bulunan bazı aydınlar hatta birçoğu, savunmuş oldukları Batı değerlerinin milli hâle getirilerek alınmamasını ve tam aksine milli olandan uzaklaşmasını istemektedirler.¹⁰⁷⁵

Durmuş Hocaoglu, solcu aydınların iki temel özellikleri bulunduğunu söyleyen Ahmet Turan'a katıldığını ifade etmektedir. Bu iki özellik şunlardır: “İlkin solcu toplumcu etiketlerine rağmen halk-karşıtı ve jakobendirler; ve (şayet iktidar kendilerinden yana ise) iktidar işbirlikçisi olabilmektedirler; ikincileyin, bu ülkede çok ağır ve gerçekten gerçek birçok adaletsizlikler olurken bu babda böyle bir tavır koymamaktadırlar”. Buradaki ilk açıklama “Jakobenizm” ikincisi ise “Oportünizm”dir. Hocaoglu'na göre sol aydın grubunun genelinin karakter özelliği kendi milletine muhalefet etmektir.¹⁰⁷⁶ Ayrıca Hocaoglu'na göre solcu aydınların, ülkeye getirmeyi başardığı mühim düşünce “dünyevileşme”dir. Bu fikir, dünyevi konulardaki ilme yönelik büyük bir alakanın meydana gelmesini sağlamıştır. Sol düşünce bu şekil bir fikrin sonucu oluşmasına rağmen felsefe ve bilimin bir çıkmaza girdiği dönemde onlar, bu fikirleri savunmayı başarmışlardır. Ancak bu başarılarına ek olarak “siyantizm ve

¹⁰⁷⁵ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 285.

¹⁰⁷⁶ Hocaoglu, “*Devletçilik...*”, s. 202.

pozitivizm”in tesirinde kalmalarından dolayı bilime ve düşünceye zarar veren bir yönün de önünü açmışlardır.¹⁰⁷⁷

Durmuş Hocaoglu, bu ülkenin omurgası olarak tarif ettiği sağın, entelektüel olarak sol karşısında yetersiz olmasından yakınmaktadır. “Biz yeterli olsaydık (sağ) bu hallere ve bu yakınmalara hiç hacet kalmayacaktı” diyerek konuyla ilgili rahatsızlığını dile getirmektedir. Hocaoglu ülke içerisinde kamuoyunu yönlendiren gündemin neredeyse her zaman sol tarafından ortaya atıldığını ya da sahiplenildiğini sağın ancak gündemi yakalamaya çalışmakla meşgul olduğunu düşünmektedir. Genel anlamda sağ tabanın halk içerisinde ve köylü kökenli olmasının bunun en büyük nedeni olduğunu söylemektedir.¹⁰⁷⁸

Durmuş Hocaoglu’na göre komünizmin sahip olmadığı dini duygularla da güçlenen fikir, milliyetçiliktir. Milliyetçiliğin somut olmaktan ziyade soyut karakteri bulunduğunu söyleyen Hocaoglu, bu fikrin sadece toplumun belirli bir kesiminin değil genel halk kitlesi için de mühim olduğunu hatırlatmaktadır. Milliyetçiliğin verdiği tatmin duygusu, komünizmin maddesel dünya arzusundan daha yoğundur. Milliyetçiliğin arzusu, kişilerden ziyade toplumu hedefleyerek özgürlük, yaşama hakkının ve tarihsel bütünlüğün sağlanmasıdır. Hocaoglu, Marks özelinde düşünüldüğünde onun ülkesi olan Almanya’da yaşamamış bir “kozmpolit” olduğunu ve millet usulünde dizayn edilmiş küçük toplumlardan ziyade büyüklerini daha mantıklı bulduğunu söylemektedir. Marks’ın fikirlerinin bütünleştiği nokta, “Bütün milletlerin işçileri, birleşin” şeklindedir.¹⁰⁷⁹

Durmuş Hocaoglu’na göre Türk solunun tüm fikir üretme yöntemlerine rağmen yetersiz olduğu konu “Proje alanı”dır. Solun ana unsurlarından olan dünyevileşme olgusu bir anlamda dünyaya tutunma ve yaşam standartlarını insanların ihtiyaçları doğrultusunda ileri götürme amaçlarını barındırmaktayken bu konunun ana unsuru olan proje alanı eksiklerle doludur. Projesiz olmak ise yaşanan dönemin dışında kalmak ve solun kendi amaçları olarak iddia ettiklerinin tersini yapmak anlamındadır. Ayrıca projersizlik, sol kesimin tutundukları Marks’ın görüşlerine aykırı bir tavidir.¹⁰⁸⁰

¹⁰⁷⁷ Durmuş Hocaoglu, “Sol İntelijansiya ve Sol Siyaset Üzerine Sağ’dan Sol’a Bir Kritik Denemesi”, *Düşünen Siyaset*, Y 1, S 6, Temmuz, Ankara 1999, s. 105.

¹⁰⁷⁸ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 204.

¹⁰⁷⁹ Durmuş Hocaoglu, “Tabii ve Fitri Bir Ekzistans...”, s. 286.

¹⁰⁸⁰ Hocaoglu, “Düşük...”, s. 287.

Sol kesimin ağzına doladığı bazı kavramlar, anlamlarından saparak sola aitmiş gibi görünmektedir. Hocaoglu, inkılâp ve devrim kelimelerini buna örnek olarak vermektedir. Bu kelimeler bugün dahi sola ait ve sağ taraf açısından uzak konumunu zaman zaman korumaktadır. Esasında, 1980 öncesinde ülkede yaşanan kargaşalar içerisinde aşırı solun bu kavramları Sovyetik anlamları ile ele almaları sağ kesimde ön yargıların oluşmasına neden olmuştur. Diğer taraftan İran’da meydana gelen olayların “devrim” kavramıyla anlatılması bu uzaklaşmayı beslemiştir. Hocaoglu, bu yanlış anlamaların ve uzaklaşmaların yerine söz konusu kavramların içini doldurmak istediğini söylemektedir: “Gerek İnkılâp ve gerekse de Devrim, radikal bir değişimi, bir ‘hal (keyfiyet) değişimi’ni, bir ‘hal’den (keyfiyet’ten) başka bir ‘hal’e (keyfiyet’e) geçişi ifade etmektedir. Fakat, İnkılâp genel manada bir hal değişimi olduğu halde, Devrim daha özel bir hal değişimi manası taşımaktadır ve sadece ve yalnız, tabii gelişmenin tabii ve zaruri, hatta bazen de cebri bir neticesi olarak, Aşağı’dan Yukarı’ya, Taban’dan Tavan’a doğru olan bir hal değişimi ifade etmektedir”.¹⁰⁸¹ Onun bu kavramları düzenleme isteğinin bir nedeni de doğruyu öğrenerek devletini sevenlerin, devrime yakın olamayacağının anlaması gerektiğidir.

Durmuş Hocaoglu’na göre Türk devriminin iticisi “muhafazakâr kitle-sağ”dır. Hocaoglu bu düşüncesini şu şekilde açıklamaktadır: “Devrim’in değerleri, ana hatlarıyla sağ veya diğer bir tabirle muhafazakâr değerlerdir. Ancak, bu değerlerde büyük bir oranda hâkim olan, taşralı ve köylü sağı değerleridir. Bu devrimin asıl Taşra ve Köy ile şehirlerdeki birinci nesil taşralı ve köylülerdir. Bunun asıl sebebini, bu devrimin(...) asıl olarak Anadolu’da oluşmaya başlamasında ve şehirli muhafazakârların büyük bölüğünün birinci nesil taşralı/köylü olmasında aramak gerektiği kanaatındayım(...) Devrim’in ana-rahmi Anadolu’dur. Türk Devrimi, ana-rahmine Anadolu’da düşmüştür(...)” Hocaoglu, bu devrimde muhafazakâr ögeler bulunmakla birlikte solunda sivilleşme ve demokrasi gibi etkileri olduğunu söylemektedir. Yine de sol kesimin devrimin karşısındaki duvar konumunda olduğunu düşünmektedir. Hocaoglu, solun bu durumunun anlaşılması gerektiğini çünkü Türkiye içerisindeki solun, daima vatandaşa üstü kapalı sözlerle gözdağı verdiğini bazen Sovyetizme bazen ise ihtilâl yöneldiğini ancak bireye olan karşı duruşunun aynı kaldığını anlatmaktadır. Ayrıca Hocaoglu, SSCB’nin dağılmasının ardından bir arayışta olan solun, mezhep ve etnik ayrılıklardan faydalanma ve bu ayrılıkları körükleme yoluna girdiğini eklemektedir.

¹⁰⁸¹ Hocaoglu, “Düşük...”, s. 69.

Hocaoğlu'na göre sol, ilerlemeden yana olduğu iddialarına sıkı sıkıya sarılmış, teknik bilgiye yönelmek yerine modern olma lafını söylemiştir. Ayrıca inanç, kültür ve geçmiş ile münakaşa içinde bulunmuştur. Bunun en mühim sebebi ise solun Türklerin toplumsal yapısına aykırı ve milli olamamasıdır.¹⁰⁸²

3.3.4. Değerlendirme

Türkiye’de iki ayrı fikir olarak ülkücülük ve sol konusunda bugüne kadar birçok tartışma ve siyasi gerginliklerin yaşandığı görülmektedir. Bu konuların yaşanan dönemin şartlarının etkisiyle yorumlandığı ve farklılıklara sahip olduğu da bir gerçektir. Çalışmaya konu olan fikir insanları da yaşadıkları dönem ve sahip oldukları düşünceleri nedeniyle konuya yaklaşmışlardır. Bu konuda dikkat çeken husus ise üç aydının da sağ milliyetçilik içinde bulunmalarının yanında milliyetçi sağı yapması gerekenler üzerine olan yorumlarıdır. Onlar Türkiye’nin bir bütün olarak geleceğe emin adımlarla gitmesini istedikleri için yorumlarında ve çözüm önerilerinde bu konuya dikkat çekmektedirler.

Ele alınan üç fikir insanının hepsi için de milliyetçilik yolunda ülkücü gençlerin eğitilmesi en önde gelen konulardandır. Çünkü yaşadıkları dönemde Türkiye’nin içinde bulunduğu karmaşa ve kaostan dolayı Türk kimliğinin gençler tarafından unutulması endişesinin görüldüğü dikkatlerden kaçmamıştır. Çalışmaya konu olan aydınlar milli bir eğitimin ve Türk kimliğinin doğru bir şekilde anlaşılmasının gelecek açısından önemini özellikle hatırlatmaktadırlar. Bunu hatırlatmalarının nedeni ise gençlerle beraber olmayan fikirlerin ilerlemesinin ne kadar zor olduğudur. Bu noktada Dünder Taşer gençlerin eğitilmesi gerekliliğini dile getirmekle kalmayarak gerçekleştirmek için kolları sıvamıştır. Çalışmalarının sonucunda ise gençleri bir ülke etrafında toplamayı başarmıştır. Ahmet Arvasi de ülkücü gençlerin ülkülerinde ve ideallerinde haklı oldukları kadar doğru ve açık bir şekilde ifade edebilmeleri için eğitime dikkat çekmektedir. Arvasi’ye göre Milliyetçi Hareketçilerin yapması gerekenin, mazlumun yanında olma, resmi olmayan teşkilatlanmalardan kaçınma ve demokratik anlayış içerisinde milli eğitime yoğunlaşmaktır. Aslında Arvasi, bütün milliyetçilerin kendi kültür ve milli emelleri içerisinde genç nesli, yaşanan dönemin öncüsü yapmak için eğitmeleri gerektiğini ileri sürmektedir. Durmuş Hocaoğlu da, ülkenin geleceğinin gençlerin ellerinde olduğunun farkında olduğundan çocuklara yani geleceğe sahip

¹⁰⁸² Hocaoğlu, “Düşük...”, s. 73-74.

çıkılması gerektiğini söylemektedir. Bahsettiği bu sahip çıkma ise onlara güvenmek ardından da milli ve bilimsel açıdan eğitim almalarını sağlamakla gerçekleşebilecektir.

Burada sözü edilen aydınların MHP ile ilgili fikirleri de oldukça dikkat çekmektedir. Çünkü Dündar Taşer CKMP'den MHP'ye gidilen süreçten itibaren vefatına kadar bu parti içerisinde yer almıştır. Ayrıca Ahmet Arvasi, 1980 Darbesi'nde aynı partinin üyesi olması nedeniyle tutuklanmıştır. Durmuş Hocaoglu'na bakıldığında ise MHP'nin siyasi hayattaki yerini ve toplumsal etkilerini gözlemlediği görülmektedir. Taşer'in gençlerle ilgili çalışmalarına bakıldığında gençleri parti bünyesinde toplamaktan ziyade doğru birer eğitim almaları için uğraştığı görülmektedir. Arvasi ise MHP'nin ortaya koyduğu ilkelere ulaşabilmek için doğru yolda olduğunu söylerken kadrolaşma sürecinin devam ettiğini de dile getirmektedir. Hocaoglu, Ülkücü Hareket'in Türk olma fikrini yalnızca Anadolu sınırlarında bırakmaması ve dünyadaki Türkleri de bu fikre dâhil etmesi nedeniyle hem MHP'nin hem de ülkücülerin başarılı olduğunu düşünmektedir. Ancak Hocaoglu, MHP'nin hareketlerinde ve ideallerinde yaşanan dönemden uzak olduğunu eklemektedir. Hocaoglu'nun bu durumdan endişesi ise entelektüel altyapı ve ilerleme sorunu bulunan Türk milliyetçiliğinin siyasi bir cemiyet halini almasıdır.

Üç aydının çalışmalarına bakıldığında Ülkücü gençlere yönelik yapılan yersiz ve sert eleştirilerin karşısında oldukları görülmektedir. Bu konuyla ilgili bölümde düşüncelerine yer verilen Dündar Taşer, iftiralara ve zor şartlara rağmen ülkücü gençlerin dimdik durduklarını ve susmayacaklarını söylemektedir. Ahmet Arvasi, sürekli üzerine gidilen ülkücü gençlerinin isteklerinin ne olduğunun sorulmadığını ancak bu gençlerin davalarını yürütecek niteliklere sahip olduklarını anlatmaktadır. Ayrıca Arvasi ülkücülere yönelik bütün suçlamaların karşısında durduğunu yinelemektedir. Durmuş Hocaoglu, gençlerin suçlanmasının yanında sağ milliyetçilikteki felsefe eksikliğini tekrar tekrar hatırlatmaktadır. Bu yüzden Hocaoglu, siyasi milliyetçiliğin içinde bulunduğu kalıplardan sıyrılarak kendi içinde aydınlanmasıyla yöneltilen bütün yersiz eleştirileri susturacak cevaplar verilebileceği kanaatinde-dir.

Hem Taşer hem Arvasi hem de Taşer Türkiye'de bulunan sol kesimin bazı kelimeleri kendi çıkarları için kullanarak milliyetçileri zan altında bırakmaları hususunda uyarılarda bulunmaktadır. Dündar Taşer, bu konuların başında Atatürk, Türk

tarihi ve ordu geldiğini iddia etmektedir. Taşer'e göre kelimeler yoluyla dost ve düşmanlık rahatlıkla ifade edilebilmektedir. Ayrıca Taşer, sol kesimin faşist ve gerici gibi ifadeleri sıklıkla kullanarak hedeflediklerine ulaştıklarını ve sağcılar böyle adlandırdıklarını anlatmaktadır. Bu yüzden komünizmin kendi gibi düşünmeyen herkesi düşman olarak andığını da hatırlatmaktadır. Ahmet Arvasi, komünizmin ateizmi ve materyalizmi kullanarak toplumsal kargaşaya neden olduğunu, yarattığı kargaşa sonrasında ise hedeflerini gerçekleştirmeyi planladığını söylemektedir. Çünkü Arvasi'ye göre Türkiye'deki yazarlar belirli kavramlar üzerinden din ve milletin karşısında kalem oynatmakta çekinmemektedir. Durmuş Hocaoglu da sol aydınların millete muhalefet etmek üzerine hareket ettiğini belirtirken sağın entelektüel olarak solun karşısında yetersiz kalmamasını istemiştir. Çünkü Hocaoglu ülke içindeki kamuoyunu yönlendiren gündemin neredeyse sol tarafından ortaya atıldığını ya da sahiplenildiği ancak sağın gündemi yakalamaya çalıştığını gözlemlemiştir. Bununla beraber Hocaoglu bazı kavramların anlamlarından saptırılarak sola aitmiş gibi görüldüğü konusuna dikkat çekmektedir.

Komünizm konusunda üç aydın da Türklerin yapılarına uygun olmadığı noktasında hem fikir olmalarına ek olarak dışarıdan alınan, topluma ve gençlere verdiği zararlar konusunda da uyarılarda bulunmaktadır. Onlara göre solcular her ne kadar Marksist fikirleri benimsemiş olsa da Marks'ın düşüncelerinin topluma uygun olup olmadığı hususunda oldukça uzak noktadaydılar. Dündar Taşer, Marks'ın fikirlerine baktığında bir kişinin hem Marksist hem de milliyetçi olamayacağı hususuna dikkat çekmektedir. Ahmet Arvasi ise komünistlerin hedeflerinin toplumun yıkımını gerçekleştirmek ve kendi istedikleri düzeni sağlamak olduğunu iddia etmektedir. Arvasi'ye göre Marksizm taraftarları bölücü, kışkırtıcı ve kargaşa taraftarlığı ile toplumsal düzeni yıkmak için her zaman devletin karşısındadır. Durmuş Hocaoglu da Arvasi ve Taşer'le aynı düşüncededir. Ancak Hocaoglu özellikle Batılılaşmayla beraber ülkeye gelen fikirlerin derinlemesine ele alınmadığının altını çizmektedir. Hocaoglu'na göre Marksizm içerisinde felsefi anlamda saygıyı hak eden yazarlar, düşünürler ve sanatçılar bulunmaktadır. Ancak Türkiye'deki solun gözden kaçırdığı nokta ise geniş bir yelpazeye sahip olmasına rağmen hiçbir düşünce ve fikir akımının saf doğru olamayacağıdır. Bunları söyleyen Hocaoglu, komünist, Marksist ya da materyalist temelde olanların yazıları ve kitaplarını sistematik bir incelemeye almadıklarını, bu

yüzden de anlaşılamamış, yorumlanamamış ve yenilenememiş bir tabu içerisine hapsediklerini söylemektedir.

Ele alınan bu bölümde Dündar Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu, sol fikirlere yatkınlığın ve sosyalizm konusunun Türkiye’de ne zaman, nasıl ve ne şekilde ortaya çıktığını açıklamaktadırlar. Onlar siyasi anlamda komünizmin kitleleşmesi ve genç nesle ulaşması konusunun Türkiye için tehlike arz ettiğini anlatmaktadırlar. Ülkücü gençlerin, komünizm tehdidine karşı neler yapması gerektiği konusunda da birçok noktada birleştikleri görülmektedir. Sol fikirlerin toplumdan ve millettten ne kadar uzak olduğu konusunda da hemfikirdirler. Onlara göre Türkiye’de sol, Batı kaynaklı fikirlerden etkilenmenin neticesinde üzerine düşünülmeden uygulanmak istenilmesinin yanında milli değerlerden uzak ve millete karşıdır. Üç aydında Türk gençlerinin ve yüksekokul öğrencilerinin sol fikre yakınlaşmalarının engellenmesini istemektedirler. Özellikle ülkücü gençleri bu konuda önemli görmektedirler. Ancak ülkücü gençlerin hedeflerinde ilerlerken meşru bir şekilde hareket etmesi konusunda ortak fikirdedirler. Bundan dolayı doğru ve milli bir eğitim almalarının yanında fikri ve toplumsal konularda aktif olmaları gerektiğinin altını çizmişlerdir. Bilinçli bir şekilde ilerlemenin sayesinde ayrılıkçı hareketlerin önüne geçilebileceğine inanmaktadırlar. Onlara göre milliyetçi gençlerin fikirlerini ortaya koyarken milli ve çağdaş olmaları gerektiği konusunun önemi unutulmamalıdır. Yine üç aydına bakıldığında milliyetçi düşüncenin ilerleyebilmesi için particilik yapılması taraftarı olmadıkları dikkat çekmektedir. Onlar özellikle gençlerin Türk milliyetçiliği yolunda nasıl ilerlemeleri gerektiğini tekrar tekrar anlatırken büyüklerin de desteklerinin ne kadar önemli olduğunu hatırlatmaktadırlar. Unutulmamalıdır ki gençlerin iyi eğitim almalarını sağlamanın ve onlara iyi bir gelecek bırakmanın yolu her açıdan milli ve doğru kadrolarla ilerleyebilmektedir.

4. BÖLÜM

4.1. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA GELECEK TASAVVURU

4.1.1. DüNDAR Taşer'de Gelecek Tasavvuru

DüNDAR Taşer, düşmanların hiçbir zaman tarihteki cihana hâkimiyet kuran Türkleri unutmayacaklarını ve Türklerin sessizliklerinin ardında dahi bir neden arayarak bunu engellemek için çalışacaklarını düşünmektedir. Bu yüzden Türkiye'nin tarih boyunca Avrupa devletleri içerisinde ittifak yaptığı ülkeler değişse bile hasımlarının aynı kaldığını ifade etmektedir.¹⁰⁸³ Türkiye, cumhuriyetin ilanından itibaren Rusya'ya karşı kendini koruma refleksi her zaman mevcut olmuştur. Bu durum tarihi ve jeopolitik konumunun tabii bir neticesidir. Çalışmaya konu olan dönemde Rusya'nın öncelikle çevre ülkelere kendi rejimini ihraç etmeye çalıştığı da gözlerden kaçmamıştır. Burada sözü edilen elbette komünizmin etkilerinin Türkiye dâhil pek çok ülke iç politikasında görülmeye başlanmasıdır. Buna karşılık dâhili siyasi anlayışa dikkat edildiğinde Türklerin kültür ve yapısına tamamen aykırı bulunan komünizmin etkilerine karşı kendini koruma durumu da görülmüştür.

DüNDAR Taşer, Türkiye'nin tarihi ve coğrafi kuvvetinin zekice ele alınması gerektiğini çünkü bunun güçlü devlet olmanın anahtarı olduğunu söylemektedir. Dış politika hakkındaki tespitinde Rusya'nın Türkler karşısındaki çabalarına rağmen ülkenin korunmuş olmasına değinmektedir. Ayrıca Taşer, Türkiye'nin Rusya ve ABD ile olan ilişkileriyle ilgili şunları söylemektedir: “Türkiye'nin sağlam, istikrarlı ve emin bir devlet olması Amerika ve Batı ile ittifakın devam etmesi de Türkiye için siyasi ve milli bir emniyet unsurudur. Bu tarihi ve jeopolitik gerçek, bütün Türk hükümetleri tarafından göz önünde tutulmuş, hatta bugün birçoğu sol propagandalara kapılmış olan ‘MBK’ iktidarının sorumluları da ilk tebliğlerinde bunu ifade ve ilan etmişlerdir”.¹⁰⁸⁴

DüNDAR Taşer, Türkiye'nin devamının ve geleceğinin, Rusya'nın gücüyle aksi yönlerde olduğunu ifade etmekle birlikte Türk politikasının, Rusların hedeflerinin karşısında durması gerektiğini hatırlatmaktadır. Taşer, 18. yüzyıl Hariciye Nazırı Raşid Bey'in, “Devlet-i Aliyye'nin siyaset-i daime-i müstemirresi Rusyalu aleyhine olmaktadır;

¹⁰⁸³ DüNDAR Taşer, “Milliyetçi Hareket ve Dış Politika”, *Devlet Gazetesi*, 25 Ağustos 1969, s. 12.

¹⁰⁸⁴ Taşer, “*Mesele*”, s. 176.

siyaset-i muvakkate-i gúzeştesi ise Rusya ile olmaktır (Osmanlı Devleti'nin sürdüreceği daimi siyaseti Rusyalı aleyhine olmaktır)" sözlerini dış politikada kural mahiyetinde görmektedir. Yaşadığı dönemde de dâhil olmak üzere Türkiye'nin dış politikasının bu çizgide gitmesi gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁰⁸⁵ Rusya'nın Türklerin kadim düşmanı olduğuna yönelik yazılarına rağmen Taşer'in Rusya ile komşuluk ilişkilerin kestirip atılması taraftarı olmadığı görölmektedir. O, düşmanlığın unutulmamasını anlatırken komşuluk ve kendi çıkarlarını gözeterek atılacak müttefiklik konularını ayrı tutmaktadır.

Dündar Taşer, tarih boyunca Rusya'nın Anadolu coğrafyası ve Türklere karşı uyguladığı politikalarında bir değişiklik olmadığını söylemiş ve buna en yakın kanıt olarak 1945 yılında SSCB'nin Boğazlar ve bazı bölgelerle ilgili isteklerini göstermiştir. Rusya bu istekleri ile tarihi hedeflerinin ne olduğunu herkese bir kere daha hatırlatmıştır.¹⁰⁸⁶ Taşer, Türk toprağı olan Kırım'da neredeyse Türk kalmamasını; Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Kafkasya ve Türkistan'daki Türk topraklarının Rusya'nın elinde olmasını da Rusların Türklerin daimi düşmanı olmasına örnek olarak göstermiştir.¹⁰⁸⁷ Taşer, Rusya'nın Türk topraklarına ve Türklere yaptıklarına değinmekle birlikte tarihte Rusya'nın kullandığı Hristiyanlık ve Ortodoksluk bahanelerinin yerini Marksizm ve Leninizm'e bıraktığına dikkat çekmiştir. Rusya'nın söylemlerine dikkat edildiğinde küçük kelime farklılıkları dışında aynı iddialarının olduğu görülebilir.¹⁰⁸⁸ Taşer, anlattıklarıyla Türkiye'nin ve Türk camiasının daimi düşmanının Rusya olduğunun ve gelecekte de bunun değişmeyeceğinin anlaşılmasını istemiştir.

Dündar Taşer'in Türk dış politikasıyla ilgili yazılarında Türkiye'nin dostu düşmanı konularına değinirken Türklerin tarihi, iktisadi hedefleri, siyaset, din ve kültür konularını da asla dışarıda bırakmadığı görölmektedir. Türklerin tarihi ve coğrafi konumu nedeniyle sağladığı avantajları ve dezavantajları yazılarına yansıtmaktadır. Soğuk Savaş devrinde yaşaması, 1960 Darbesi'nin içerisinde yer alması, aktif bir siyasetçi olması gibi nedenlerle yorumlarının yalnızca gündelik gayelerle sınırlı olmadığı görölmektedir. Türk milletinin ileriye dönük hedeflerinin neler olması

¹⁰⁸⁵ Aksun, "Dündar...", s. 146.

¹⁰⁸⁶ Taşer, "Mesele", s. 29.

¹⁰⁸⁷ Aksun, "Dündar...", s. 148.

¹⁰⁸⁸ Taşer, "Mesele", s. 29.

gerektiğine yazılarında değinen Taşer'in hedefi, arzusu, ümidi ve çalışmaları Türkiye'nin ve Türklerin hak etmiş oldukları büyüklüğü elde etmesidir.

Dündar Taşer'in görüşleri ele alınırken Türkiye'nin geleceği ile ilgili fikirlerinde gençlerin ana noktada olduğu görülmüştür. O, "Gençliğe gerekli ihtimam gösterilmezse, kalkınma savaşı kazanılsa bile, milletin akıbeti tehlikeli olabilir" fikrini hayatının sonuna kadar savunmuştur. Ona göre tarihe bakıldığında ders çıkarılacak ana konu, bugün neden istenilen noktada olunamadığıdır. Bunun sebebi ise genç neslin eğitimi konusuna gereken önemin verilmemesidir.¹⁰⁸⁹ "Gençlik, millet geleceğinin teminatıdır" diyen Taşer, gelecekte karanlıktan aydınlığa geçebilmenin önemli unsurunun genç neslin eğitimi olduğunu vurgulamıştır. Tarih boyunca aydınların yaptıkları çalışmaların, Türkleri istenilen düzeyde ileriye götürememesinin ana nedeni olarak gençlerin eğitiminin kaliteli olmaması ve devamlılık arz etmemesi olduğunu düşünmüştür. Tabii ki yeni gelişmeler takip edilmeli, modern usullere geçilmeliydi. Ancak süreklilik olmadığı müddetçe gençlerdeki akıl karışıklığı ve yerinde saymadan kurtulmak mümkün olamaz.

Türk kültürüne ve geleneğine bağlı, ülkesini seven ve ülkesi için her şeyi yapabilecek gençler Türklerin yaşadıkları her dönemde var olmuşlardır. Ama demiri doğru işlemezseniz pas tutması kaçınılmazdır.¹⁰⁹⁰ Dündar Taşer'in hayalindeki gençliğin ismi, ne olur sorusunun cevabı "Ülkücü Gençlik"tir. Ülkenin ilerlemesi için "kurtarıcı gençlik" diye adlandırılan bu insanların alacakları eğitimde önemli rol oynayan kişi Taşer'dir. Türkiye için hedeflediği geleceğin anahtarı olan "Ülkücü Gençlik" için kısa ömrü boyunca büyük uğraşlar vermiştir.¹⁰⁹¹ İlk olarak gençleri toparlamakla işe koyulmuştur. Bu ilk ilerleme siyasi uğraşlar dışında seyretmiştir. Çünkü o, gençlerin düşünce ve arzularında milli olmaları gerektiğine inanmıştır. Gençler ne kadar gelişirse emperyalistlerin hedefleri o kadar imkânsız hale gelebilecektir. Gençler bilgilendikçe yaşanan bu kavga gürültü de azalacaktır. Onun gençlere iki öğretisi olmuştur: Tarihi yorumlama yöntemi ve bu tarih içerisinde gençlerin yerinin ne olduğudur.¹⁰⁹²

Dündar Taşer, Türkiye'nin gelişebilmesi için ilk olarak devlet görevinde bulunamayacak karakterdeki kişilerin bulunduğu yerlerden indirilmesinin gerektiğini

¹⁰⁸⁹ Dündar Taşer, "Kurtarıcı Gençlik", *Devlet Gazetesi*, 7 Eylül 1970, s. 12.

¹⁰⁹⁰ Taşer, "*Milliyetçi Har...*", s. 12.

¹⁰⁹¹ Yahnici, "*Dündar Taşer'i...*", s. 29.

¹⁰⁹² M. Hanefi Bostan, "Dündar Taşer ve Türk Tarihi ile İlgili Fikirleri", *Türk Yurdu*, C 22, S 368, Kasım 1988, s. 24.

ileri sürmüştür. Çünkü bu insanların toplumsal hayata zarar verdiklerini iddia etmekteydi. Ardından ise boşalan bu görevlere milletini seven milliyetçilerin gelmesini istemektedir. Fakat bahsi geçen milliyetçi gençlerin bunu başarmaları için bir kavga gerekliliğinden de bahsetmektedir. Taşer, “(...)bu yeni kavga, çetin kavga devrinin ümidi, ülkücü gençliktir” diyerek bu mücadelede başarılı olacak olanın ülkücüler olduğunu hatırlatmaktadır. Bu şekilde düşünmesinin nedeni ise emperyalist güçlere yönelik uygulanan aynı taktiklerin işe yaramayacağını ve bu yöntemi deneyenlerin de başarısız olacağını görmesidir. Türk milletinden ve özellikle gençlerden, siyasi bilinç ve olgunluk görmeyi arzulamaktadır. Karakteri yetersizlerin, dürüst olmayanların, tarafı bulunmayanların, milliyetçi olmayanların haksız yere makam işgal etmelerini istememektedir.¹⁰⁹³ Gençliğe güveni sağlam olan Taşer, Türklerin karakteri, tarih duygusu ve yaşadıklarıyla geleceğe karşı umutsuz değildir. Genç neslin başarılarını, kendileri göremese bile onların Büyük Türkiye’yi vücuda getirebileceklerine sonsuz güven duymaktadır.

Gençlerin ne yapması gerekir, kendilerini nasıl geliştirebilirler vb. sorular Dündar Taşer’i ve yakınındaki kişileri düşündürmüştür. Bu konuyla ilgili kendisine yöneltilen soruyu Erol Güngör, şu şekilde cevaplamaktadır: “Genç arkadaşlarıma Türk kültürünü kendilerine öğretecek bütün eserleri okumalarını, bilhassa bu eserleri okuyabilecek bir Türkçe bilgisi kazanmalarını tavsiye ederim. Yahya Kemal’in bütün eserlerini, Dündar Taşer’in toplanacak makalelerini dikkatle okuyarak üzerinde düşünmelidirler. İdeoloji yerine fikir sahibi olmayı tercih ederlerde kendilerinden beklenen hizmeti yapabilirler.”¹⁰⁹⁴ Güngör’e göre bunları yaparak yola çıkacak olan genç nesil, Türk milletini hak ettiği konuma getirebilecektir. Bu milletin öncelikle kendisine yakışır gençler yetiştirmesi sonrasında ise bu gençlerin geleceğin aydınları olarak herkese ışık tutması elzemdir.

Dündar Taşer’e göre bir kişinin veya topluluğun yalnızca milletine karşı sevgi beslemesi yeterli gelmemektedir. Milletine gereken hizmeti yapabilecek şekilde yetişmesi de şarttır.¹⁰⁹⁵ Bu nedenle Türkiye’de ele alınması gereken ana konu eğitimidir. Eğitim mevzusu halledilmediği müddetçe diğer her şey yarım kalacaktır. Taşer, “Her işi yapan insandır” diyerek öncelikli olanın insana değer verilmesi olduğuna dikkat

¹⁰⁹³ Yahnici, “Dündar Taşer’i...”, s. 29.

¹⁰⁹⁴ Deniz Dağoğlu, “Doç. Dr. Erol Güngör’le Bir Konuşma”, *Töre Dergisi*, S 16, Eylül 1972, s. 30.

¹⁰⁹⁵ Taşer, “Romantizme...”, s. 9.

çekmektedir.¹⁰⁹⁶ Bu düşüncesinin izinden giderek konferans ve yazılar yazmasına ek olarak gençlerle teşriki mesai yapmıştır. Gençlerin eğitilmesinin önemini gördüğü gibi bu konudaki eksikliğin geleceği çöpe atmak demek olduğunun da farkındadır.

Alparslan Türkeş, “Türkiye’nin kalkınması, ön planda kültürel hamlelere dayanmaktadır” demektedir. O, ülkenin içerisinde bulunduğu mevcut durumun nedenini inançların yıkılmasında görmektedir. Türk kültüründen örfünden bihaber, değerlerinden kopmuş, geleneklere karşı saygısı kalmamış gençlerin yetişmesi Türklerin geleceğe olan güven kaybının ana sebebinin olduğuna dikkat çekmektedir. Eğitim süreci boyunca millilik vasıflarından uzak yetişen gençlerin varlığına değinen Türkeş, Türk milliyetçiliğine yaslanan milli eğitim seferberliği olması, yabancı özentiliği yerine milli kültürle iç içe olunması ve bunlarla birlikte bilim ve teknik konularında da gelişmesi için çalışılmasının gerekliliğinden bahsetmektedir.¹⁰⁹⁷

Ülkenin geleceği için ne yapılabilir sorusuna Dündar Taşer, çözümün gözler önünde olduğunu söylemektedir. Türkiye’nin sahip olduğu kaynakların geleneksel ve devam edilen yöntemler haricinde kullanılması gerektiğini anlatmaktadır. Türkiye’nin ham madde konusunda eksik olmadığını ve var olan maddeleri çıkararak bunları işler hâle getirilmesi gerektiğine değinmektedir. Bu sayede Türk halkının birçoğu verimsiz toprakların üstünde olmaktan kurtulacak ve sanayileşmeyle ilerleyebilecektir. Taşer’e göre tüm bu anlattıklarının yapılmasının ardından fazla ürünün ihracı yapılmalıdır. Çünkü “Kendi memesini emen inek asla zayıflayamaz”. Diğer bir fikri de tarım kentleridir. Tarım kentlerinin, devlet eliyle meydana getirilmesi, planlar ve durumlar incelendikten sonra devletin malzemeleri temin ederek bu kentleri kurması gerektiğini düşünmektedir. Yapılacakların masraflı gibi görünmesine rağmen köylere yapılan yatırımlar düşünüldüğünde geleceğe yönelik kâr elde edilebileceği öngörülmüştür. Bu kentlerle birlikte kişilerin refah seviyesi artmış olacak tarım ve sanayi geliştirilebilecektir.¹⁰⁹⁸

Türk iktisadı, Türk usulüne sahip, ülkenin bütünlüğüne ve halkın ilerleme fikrine katkı sağlayabilme isteğinden uzak ve etnik grupların elindedir. Bunun neticesi Türklerin merhametinin suistimal edilmesine ve sınırları aşarak Türk’e yönelik

¹⁰⁹⁶ Dündar Taşer, “Eğitim”, *Devlet Gazetesi*, 14 Temmuz 1969, s. 12.

¹⁰⁹⁷ *Töre Dergisi*, “Milli Görüş Üzerine ALPARSLAN TÜRKEŞ’le Bir Konuşma”, S 53, Y 7, Ekim 1975, s. 10.

¹⁰⁹⁸ Taşer, “Mesele”, s. 25.

tahakküme neden olmaktadır. Tabii ki tüm bu olan bitene gözler kapalı kalınamaz,¹⁰⁹⁹ diyen Taşer iktisattan bahsedilince sadece Marksist iktisatçıların akla getirildiğini ve bunu iddia edenlerin de genellikle hukukçu veya gazeteci olduğunu söyler. “Yani hiç biri iktisatçı değil. İktisatçıdan başkası doğruyu bilemediğine göre, bu zevat mademki iktisatçı değiller, o halde sözleride doğru olmak şartından mahrumdur”.¹¹⁰⁰ Taşer’e göre iktisadi hamleler ülke için çok önemli ve “kazançlar Türkiye yatırımına yöneldiği, Türk mahsulünü değerlendirdiği ölçüde haklı olacaktır”.¹¹⁰¹

Dündar Taşer, ülkenin geleceğinin ekonomik gelişme ile doğru orantılı olduğunun farkındadır. Türkiye’nin ekonomik ilerlemesinin ise eskiden Osmanlı’ya bağlı olan “güney eyaletleri”nin anlaşma yoluyla yeniden bağlanmasıyla mümkün olacağını iddia etmektedir. Bu sebeple Türkiye’nin İslam Paktı’na girmesi gerektiğini söylerken sanayi ürünlerini Avrupa yerine ham maddesi makine yapımına uygun olmayanlara satılması gerektiği kanaatindedir. Güneydeki bu devletlerle ulaşımın yakınlığı hesaba katıldığında Avrupa’dan daha ucuz mal satabilecek ve iki taraf da kârlı olacaktır. Orta Doğu pazarı ABD’nin elinde olmasına rağmen Rusya’nın buralara inmesini önleyebilmek için bu pazarlara Türkiye’nin girmesine engel olunmayacağını yazmıştır.¹¹⁰²

Dündar Taşer, “Türkiye, yol ağzındadır. Dünya dengesine uygun olarak milli rotasına oturabilirse, milli kültürünü yeniden canlandırıp, onun üstün ölçülerini temel alarak çağımızın tekniği ve ilmiyle ağır sanayini kurarsa, eski büyük kudretine kavuşabilir. Bütün çalışmalarımız bunun içindir”¹¹⁰³ diyerek ülkenin geleceği için yapılması gereken çalışmalarını anlatmaktadır. Taşer’in sadece ülkenin geleceği ile değil insanların da gelecekte gelebilecekleri noktayla ilgili dikkat çekici tespitleri bulunmaktadır. 17 Mayıs 1971 tarihli bir yazısında, “Her şeyi çift görmeye alıştık” diyerek insanların tarafsızlık ya da kendini açıklama ihtiyaçları sebebiyle bir ikilemeye tutunduklarını anlatmaktadır. Türkiye’de kesinlikle iki şeye karşı durma durumuna şahit olmakta ve bununla ilgili şu örnekleri vermektedir: “Hem Amerika’ya hem Rusya’ya karşıyız. Hem NATO’ya hem Varşova’ya karşıyız. Hem milliyetçiliğe hem komünizme karşıyız. Hem sağa hem sola karşıyız(…)” Ancak bu şekilde devam edilirse kişilerin bir gün sadece kendisinden olmayana değil kendisinden olana da karşı duracağını

¹⁰⁹⁹ Köseoğlu, “Dündar...”, s. 130.

¹¹⁰⁰ Taşer, “Mesele”, s. 101.

¹¹⁰¹ Köseoğlu, “Dündar...”, s. 130.

¹¹⁰² Aksun, “Dündar...”, s. 148.

¹¹⁰³ Aksun, “Dündar...”, s. 18.

düşünmektedir.¹¹⁰⁴ Bu yüzden ülkenin geleceği için duyarlılığın elden bırakılmaması gerektiğini sürekli vurgulamaktadır. Siyasi tartışmaları, boş özgürlük yalanlarını, sosyalizm isteklerini bırakıp, birlik ve beraberlik ile milli olana ve imana tutunarak ciddiyetle sanayi hamlesine geçilmesini söylemektedir. Bu hamle yapılırken de “yok özel teşebbüs, yok devlet teşebbüsü” gibi ağız oyunlarını bırakmak gerekmektedir. “Bütün milli güçleri, özel şahıslara ait olsun, devlet elinde bulunsun, bütün milli sermayeyi seferber etmemiz gerekir. Ağır sanayi, yerli ve yabancı sermaye ve ilim gücü ile, ikili anlaşmalarla, devletçe ciddi bir şekilde teşvik ederek kurmak zorundayız”. Bunun var edilebilmesi ise milletin inanması fikri ve onlarda olan devlet şuuruyla olacaktır. Ortalıkta dolanan boş sözlerle kaybedilen vakit ve imkânların milletin bekası için geri gidilen zaman anlamına geldiğini söyleyen¹¹⁰⁵ Taşer, devletin ve milletin geleceği için şahsi çıkar gözetilmeden hareket edilmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Dündar Taşer yazılarında ülkenin geleceği için kesin bir şekilde sanayi hamlesi yapılmasını ve sanayinin güçlenmesi gerektiğini yinelemektedir. Mevcut şartlar nedeniyle bu planların gerçekleşmesinin ön koşulu ise var olan halk aydın karşıtlığının giderilmesi ve milli olana yönelerek birlik meydana getirilmesi gerekmektedir. O, Türkiye’nin geleceğiyle ilgili adım atarken geçmişin unutulmamasını ancak o zaman siyasi, iktisadi, kültürel konuları fark etmeksizin ilerleyebileceğini söylemektedir. O, tüm kalbiyle Türk milletinin gelecekte atalarının bıraktığı izden ayrılmayacaklarına ve büyük devlet olmanın şuuruyla hak ettiklerini alacaklarına inanmaktadır.

4.1.2. Ahmet Arvasi’de Gelecek Tasavvuru

Ahmet Arvasi’ye göre yaşanan dönemde İslam âlemi, birçok açıdan bir düşmanlık çemberi içerisine çekilmektedir. Bu çemberin içerisinde Türkiye’nin de bulunduğunu söyleyen Arvasi, coğrafi konumu itibarıyla Türkiye’nin birçok komşu devlete sahip olmasına da dikkat çekmektedir. Ancak bu devletlerin Türk dostu olduğunu söylemenin güçlüğüne değinmektedir.¹¹⁰⁶ Tarihsel süreç ve yapılan savaşlar ayrı ayrı olmasına rağmen Rusya, Bulgaristan, İran, Yunanistan, Irak ve Suriye bu komşular dost olmaktan uzak olan komşulardır. Komşularla sorunsuz bir politika yürütmek için Türkiye, cumhuriyetin ilanının ardından bugünlere kadar birçok adım atmış fakat atılan adımlar tek taraflı olmuştur.

¹¹⁰⁴ Taşer, “Mesele”, s. 254.

¹¹⁰⁵ Aksun, “Dündar...”, s. 84.

¹¹⁰⁶ Arvasi, “Hasbihal V”, s. 316.

Ahmet Arvasi, geleceği anlamak isteyenlerin geçmişi ve bugünü iyi bilmesinin gerekli olduğunu söylemektedir.¹¹⁰⁷ Çünkü geleceğin günlerine gidilen süreç bugünden başlayarak şekillenmektedir. Son iki yüzyıllık Türk tarihi bakıldığında bugünkü düşmanların kimler olduğunu anlayabileceğimizi söyleyen Ahmet Arvasi; ülkeyi parçalamak, Orta Doğu’yu ele geçirmek ve İslam âlemini sömürebilmek için “Hristiyan Roma, Kızıl Moskof, kindar Fransa, kurnaz İsrail, fırsatçı Yunanistan ve daha niceleri”nin çıkarları için gerekli gördüklerinde, birlikte hareket ettiklerini hatırlatmaktadır.¹¹⁰⁸ Arvasi’nin “Haçlı zihniyeti”¹¹⁰⁹ olarak adlandırdığı bu grup, Türklerin Anadolu ve Avrupa’daki tarihi kültürel varlıklarını kabul etmek istememektedirler. Elleri geçen ilk fırsatta daha önce de denedikleri gibi Türkleri Anadolu’dan göndermek için uğraşmaktadırlar. Onlara göre gidilecek yer bozkırdır. Türklerin vatanının Türkün yaşadığı her yer olduğunu anlamamakta ısrar ederek emellerine ulaşmaya çalışmaktadırlar.

Ahmet Arvasi’ye göre İslam âlemine düşmanlık besleyen iki sözde devrim sevdalısı taraf bulunmaktadır. Bunlar “kara devrimbazlar” ve “kızıl devrimbazlar”dır. Arvasi, kara olarak ifade ettiği taraftakilerin Batı medeniyetinin istediklerini ifade ederken “kapitalist emperyalizme”, kızıl olarak ifade ettiğinin ise sosyalist olma arzusunda olan ancak “komünist emperyalizme” hizmet edenler olduğunu söylemektedir. Aralarında kavga eksik olmayan bu ikilinin, İslam’a karşı durma konusu geçtiğinde hemen yan yana geldiklerinin altını çizmektedir.¹¹¹⁰ Arvasi, artık insanlardan düşmanların son üç yüz yıldır süren fitne oyunlarına düşmekten vazgeçmelerini istemektedir.

Ahmet Arvasi’ye göre Türk milletinin ve İslam’ın en önemli düşmanı “Moskof’tur”. Çünkü Rusların sürekli Akdeniz’e inmek için yaptığı savaşlar, tahrikler ve müdahalelere şahit olan olaylar yalnızca tarihte kalmamıştır. Ruslar Kırım’dan Orta Asya’ya kadar Türk coğrafyasını işgal etmekle kalmamış, Boğazlar’ı dahi almak için hareketlenmiştir. Onun bu tahrikleri Türkiye’yi Batı Bloğuna yaklaşmak mecburiyetinde bırakmıştır. Rusya’nın kuvvetini arttırması Türkiye’nin kuvvetiyle ters orantılıdır. Her kuvvetlendiklerinde bu yüzden daha da çok sevinmektedirler.¹¹¹¹ Ayrıca

¹¹⁰⁷ Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 21.

¹¹⁰⁸ Arvasi, “*Doğu Anadolu...*”, s.65.

¹¹⁰⁹ Cengiz, “*Seyyid Ahmet...*”, s. 109.

¹¹¹⁰ Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 686.

¹¹¹¹ Arvasi, “*Hasbihal V*”, s. 164.

bu tarihi düşmanlığın farkında olan Batılı devletler kendi çıkarları için Rusya ve Türkiye'nin karşı karşıya gelmesi için kışkırtmalara da başvurmaktadırlar.

Türkiye'nin tarihsel ve coğrafi olarak sorun yaşadığı bir diğer ülke Yunanistan'dır. Komşusu olmasına rağmen tarihe bakıldığında görüldüğü üzere Yunanistan'la ilişkiler düzeltilememiştir. Ahmet Arvasi'ye göre Türkler ilişkilerin iyileştirilmesi için ne kadar içten davransalar da Yunanlılar tam aksi hareket etmektedir. Türkiye'nin tüm girişimlerine rağmen Yunanistan var olan ana konuları ele almak istememektedir. Çözüm bekleyen sorunlarla ilgilenmek yerine Kıbrıs'ı gündemde tutarak buradan istediğini almaya çalışmaktadır. Arvasi, "Türk-Yunan münasebetlerinin müzakereler yolu ile halledileceğine asla inanmıyorum" diyerek Yunanlıların güvenilir olmadığına dikkat çekmektedir. Silahlanma girişimleri, Türkiye'ye yönelik terör gruplarını desteklemekten çekinmemeleri ve her zaman Türkiye'nin zayıf olacağı anı kollamaları Yunanistan'a güvenilmemesinin en önemli nedenidir.¹¹¹²

Türkiye'nin doğusu tarihte sürekli olarak kargaşa ve değişikliklere şahit olmuştur. Arvasi, bu bölgenin tam anlamıyla "kültür emperyalizm"ine maruz kaldığını söylemiştir. Bunun aynı zamanda tüm Orta Doğu'nun sorunu olduğunu söyleyen Arvasi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birçok kültürle karşılaşması sebebiyle yara aldığını ve bu durumun düşmanlar için yarar sağladığını da eklemektedir. Arvasi çözüm için devletin yasa ve düzenleme yoluyla dini eğitime önem vermesini ve bunu milli unsurlarla birlikte yapması gerektiğini düşünmektedir. Her zaman hatırlanılması gerekenin, İslam'ın Türkler için bütünleştirici etkenlerin en mühimi olduğunu tekrarlamaktadır. Bu nedenledir ki devletin, yasalara bağlı kalarak dinin doğru anlaşılmasını sağlamakla yükümlü olduğunu dile getirmektedir.¹¹¹³

Ahmet Arvasi'ye göre Türkiye'nin düşmanları, Orta Doğu'da hâkimiyet kurabilecek kuvvette bir Türk devleti fikrinden korkmaktadırlar. Bu nedenle Türkiye'yi parçalayacak bütün işleri bizzat yapmakta veya yapanların arkasında durmaktadırlar. Bu azimlerinin sebebi ise Türkler güçlenirse bölgedeki Türk ve İslam unsuru "yarı-sömürge" hâlimden çıkabilecektir. Arvasi, tüm bu olanlar göz önüne alındığında düşmanlardan acıma beklenilmeyeceğini bu yüzden Türklerin mücadelelerini doğrudan doğruya kendileri yaparak ve başarıya ulaştırmak mecburiyetinde olduklarını söylemektedir. Başarıya ulaşmanın dâhili ve harici yeniden düzenleme çalışması

¹¹¹² Arvasi, "*Hasbihal VI*", s. 300.

¹¹¹³ Arvasi, "*Türkiye'de Şark...*", s. 35.

gerektirdiğini ileri sürmektedir. Diplomasinin doğru yönlendirilmesiyle sorunlardan uzak durulmalı ve tahrik içeren olaylarda ülkenin onurunu kırmayacak dikkatli adımlara başvurulmalıdır. NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) ve Batılı devletlerle ilişkilere onurlu bir ilerleme içerisinde devam edilmeli ve tüm komşular ile ticari, kültürel ilişkiler sürdürülmelidir.¹¹¹⁴

Ahmet Arvasi'ye göre Batılı devletlerin bazı üst kademe devlet yöneticileri, meydana gelen “İslami gelişmelerden” hoşnut değillerdir. Hatta basına dikkat edildiğinde ülkelerinde yaşanan sorunları yok hükmünde kabul ederek ülkemizin dâhili sorunlarına karışmak istemektedirler. Ahmet Arvasi, “Müslümanlar, bilhassa Müslüman Türkler, Batılı Dostların (!) giderek bu ‘hoşgörü’lerinden uzaklaşmakta olduklarını, hayretle görmekte” ifade etmektedir. Yazar, Batılı devletlerin kendi işleri yerine Türkiye'nin iç meselelerine karışmalarının altında yatan sebebin ne olduğunun düşünülmesini beklemektedir. Düşünüldüğünde ise varılacak sonuç ortadadır. Türkiye'nin düşmanları, ülkenin akıbetine ket vurmak için her türlü bölücü hareketin arkasında ve içinde olmaktan haz duymaktadırlar.¹¹¹⁵ Arvasi'nin anlattığı parçalama istekleri yeni değildir, tarihte defalarca denedikleri ikilik çıkarma ile milleti birbirine kırdırma yolunu her zaman denemektedirler.

“Çağdaş savaşlar çok cephelidir” diyen Ahmet Arvasi yeni savaşların artık ekonomik şartlarla olan ilişkisini hatırlatmaktadır. Artık güçlü bir devlet olmak demek iktisadi olarak da güçlü olmak demektir. İslam unsuru olan devletlerin, sayılarına rağmen ekonomik anlamda parlak olmamasının altında yatan nedenin yarı sömürge olarak hayatta kalmalarının büyük iktisadi güçlerin işine gelmesi olduğunu düşünmektedir. Arvasi'ye göre İslam ve Türk âlemi, merhametsiz bir saldırıya maruz kalmış ve hayatta kalmaya çalışmaktadır. Sorununu ortaya koyan Arvasi, yine düşman karşısında alınacak önlemi de söylemektedir. Yapılacak iş ekonomiyi güçlü kılabilmek için modern teknolojiye sahip olmak ve kadroları millilik düsturunda oluşturmaktır. Ayrıca kendi tekniklerini üretmek ve çağdaş ölçütler içerisinde yüksek öğretim kurumları oluşturulup ilim alanında çalışmalar yapılmasını sağlamaktır.¹¹¹⁶ Ancak bunlar yapılırsa düşmanla eşit şartlarla mücadele edilebilir. Yoksa boşa kürek çekerek kaybeden olmaktan başka seçenek kalmaz. Türkiye'nin düşmanları geçmişte olduğu gibi bugün de özellikle aydın ve gençler üstünde durmaktadırlar. Bilgili ve milli aydın

¹¹¹⁴ Arvasi, “Türkiye’de Şark...”, s. 60.

¹¹¹⁵ Arvasi, “Hasbihal III”, s. 148.

¹¹¹⁶ Arvasi, “Milletlerin...”, s. 20.

yetişmemesi için uğraşmaktadırlar. Gençleri inançlarına, milletlerine, kendi kültür ve medeniyetlerine uzak hâle getirmeye çalışmaktadırlar. Arvasi, düşmanların tüm bu çalışmalarına karşı uyanık olunması gerektiğini söylemektedir.

İktisadi gelişme, bir milletin ilerleyebilmesi için en önemli adımlardandır. Tarihsel süreç içerisinde de bu hep böyledir. Özellikle son iki yüz senedir bu konunun önemi daha da artmıştır. Ahmet Arvasi, toplumsal hayatın sakin ve huzurlu olmasının yolunun ekonomik alanda çalışma ve muvazeneden geçtiğini söylemiştir. Arvasi'ye göre iktisadi başarı kazanılıp milletin ekonomik anlamda ilerlemesini sağlamak tek başına olamayacaktır. Eğer sosyal adalet mekanizması işlevsiz kalırsa “fırsat ve imkân eşitliği de yok olur ve her şey gibi ilim dahi bir tahakküm vasıtası” hâlini alır.¹¹¹⁷ Bu durumun yaşanması demek, ülkenin ve milletin geleceğine açılacak bir gedik demektir. Bu nedenle geleceğin nasıl olmasını istiyorsak bugün o şekilde hareket edilmelidir.

Toplumları iktisadi ve ekonomik gelişme ve durumlarına göre sınıflandıranlar çoktur. Ahmet Arvasi'ye göre aynı şekilde Türklerin de “zirai cemiyet yapısından sınaî cemiyet yapısına geçmekte” olduklarını ve konuyla ilgili sorunların ortaya çıktığını, ülke içerisinde var olan sorunların kaynağının da belki biraz bundan kaynaklandığını söyler. Ancak Arvasi, Marksist ve materyalist zihniyetin, bu sorunları büyütme çabasında olduğunu ve Türkiye'nin iktisadi olaylarını kullanarak Türkleri Türk yapan değerlerin terk edilmesini istediklerini anlatır. Arvasi, “bir millet zirai cemiyet yapısından sınaî cemiyet yapısına” geçmesiyle inancından ya da karakterinden uzaklaşmayacağını hatırlamaktadır.¹¹¹⁸ Doğru bir şekilde ve kayıp vermeden ilerlemenin yolu ise gelişmelere açık olarak ekonomik ilerlemeyi sağlamak ve milli özelliklerini kaybetmemek için çalışmaktır.

Ahmet Arvasi yapılacak iktisadi ve bilimsel kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için “insanın rolü”nün de göz ardı edilmemesi gerektiğini söylemektedir. Ancak İslam âleminde bu dediğinin dikkate alınmadığını da eklemektedir. Ülkenin ilerlemesi için kaynaklar mühimdir fakat aynı şekilde onu ilerleterek çalışmasını sağlayacak olan da insandır. Bilinmesini ister ki bir ülkenin ilerlemesinin ana kaynağı insan unsurudur. Çünkü insanların güçlü ve öz güvenli birer birey ve vatandaş olmaları, ülkenin onlarla birlikte ilerleyebilmesinin sağlanması anlamına gelmektedir. Yazarında söylediği gibi

¹¹¹⁷ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 101.

¹¹¹⁸ Arvasi, “*Size Ses...*”, s. 211.

vatandaşlarına gerekli olan ve doğru bir şekilde eğitim ve öğretim veren ülkenin ilerlememesi imkânsızdır.¹¹¹⁹ Arvasi'nin açıkladığı ve önerdiği bu eğitim meselesi halledilirse modern ve milli eğitimden geçmiş nesiller yetiştirilecektir. Bu nesiller gerçek anlamda kuvvetli, zengin ve istikrarlı olarak Türkiye'yi ileriye götürecektir.

Ahmet Arvasi'ye göre siyonizm, Türkleri İslam'dan ve İslam dünyasından uzaklaştırmak ve Türklerin onlarla aralarını açabilmek için tıpkı emperyalistlerin yapmış olduğu gibi hareket etmektedir. Tarihe bakıldığında kendilerine onlarca kez yardımda bulunan Osmanlı'nın zeminine dinamit yerleştirebilmek için düşmanlarla işbirliğine gittiklerini söyleyen Arvasi'ye göre bu Türkleri yıkma süreci son yüz elli yıldır devam etmekte ve “sinsice sürdürülen bir Türk-Siyonizm Savaşı” yaşanmaktadır. Bu yüzden Arvasi siyonizmin tatlı yüzüne aldanmanın, planlarına yardımcı olacak bir adım olduğunun unutulmamasını istemektedir.¹¹²⁰

Ahmet Arvasi ideolojik kirlenme konusunun göz ardı edilmemesi gerektiğini söylemektedir. Nasıl ki doğanın kirlenmesi mevzu bahis olduğunda insanlar etkilenmekteyse ideolojik kirlenme de toplumun dağılmasına, kargaşa yaşanmasına sebebiyet vermektedir. O, mevcut ideoloji kirliliğiyle mücadele etmenin sorumluluğunun, devletten aileye kadar herkesin üzerine yüklenmiş bir vazife olduğunu düşünmektedir. Eğer hep birlikte milli eğitimden uzaklaşmadan çağdaşlaşmanın yolu bulunmazsa kendi değerlerine yabancı olma artacaktır. Bu yabancı olma durumu ile anlattığı ise emperyalistlerin tatlı eylemlerle yola çıkarak nutuklar atarak geldikleri ve ideoloji adı altında birliktelikler ve irtibatlar yoluyla boyunduruğa aldıkları süreçtir.¹¹²¹ Neticede ise kendinden olana uzak olan bir millet, özgürlüğünü de ardında bırakmış olacaktır.

Genç nesiller özgürlük âşıklarıdır diyen Ahmet Arvasi'ye göre gençler büyüklerine göre daha idealist ancak yönlendirilmeye daha da açıktırlar. Bu sebeple ideologlar ve ideolojiler, gençlerin bu hassasiyetinin üzerine gitmekte ve buna uygun çalışmalar yapmaktadırlar. Yapılan bu çalışmalarda bilimsel metotlara başvurulmaktadır. Arvasi'ye göre asıl kötü olan ise İslam âleminin, bunun farkına varamaması ya da ilim yoluyla cevap verememesidir. Düşmanlar, iyi hazırlanmış, yenilenmiş sömürge programlarını gizleyerek “özgürlük, bağımsızlık, eşitlik, adalet ve

¹¹¹⁹ Arvasi, “*Sahte Dindarlar...*”, s. 137.

¹¹²⁰ Arvasi, “*Hasbihal V*”, s. 161.

¹¹²¹ Arvasi, “*Fikir Sefale...*”, s. 13.

devrimcilik” sözlerini ederken, İslam’ı “gericilik, tutuculuk ve ilkelik”le Türk milliyetçiliğini ise “ırkçılık, şovenlik, faşistlik ve canavarlık” şeklinde biçimlendirmeye uğraşmaktadırlar. Ne yazık ki bu çalışmalarının başarısız olarak ifade edilemediğini söyleyen Arvasi, düşmana karşı yapılacak mücadelenin ise onun silahıyla karşılık vermek olduğunu ve bunun için yeni teknik ve ilimlerden yararlanılması gerektiğini söylemektedir.¹¹²²

Ahmet Arvasi, terörle yıllardır mücadele eden bir ülke olarak artık herkesin terörün yeni usullerdeki bir savaş yöntemi olduğunu bilmesini istemektedir. Birçok ülkenin başına terör olayları geçmişte de geldi bugün de gelmektedir. Terör, düşmanların açıktan yapamadıklarını gizliden yapmalarından başka bir şey değildir. Türkiye’nin ilerlemesine fırsat tanımamak ve onu emperyalistlerin eline geçirebilmek amacıyla senelerdir terör olayları yaşanmakta ve yıllara göre adını ve şeklini değiştirmektedir. Ne yazık ki ülke içindeki bu terör olaylarının ardında yalnızca Yunan, Ermeni, Bulgar ve Avrupalılar değil aynı zamanda dost gibi görünenler de bulunmaktadır. Teröre malzeme bulmak için Osmanlı’dan beri yaptıklarını yine yapmaktadırlar. Bunun için var olan sorunları tekrar gündeme getirmektedirler. Din, mezhep, dil ve birçok konuda halkı kışkırtmaya çalışmaktadırlar.¹¹²³

Ahmet Arvasi’ye göre Türkiye’nin gündemini meşgul eden konulardan biri olan, yıllardır sorun hâline gelen ve getirilen “Kürt Meselesi”nin neticeleri ve geleceğe olacak etkileri ortadadır. Arvasi, bir Kürt milleti ve doğuda Kürdistan yahut Kürt bölgesi gibi bir şeyden söz edilemeyeceğini söylemektedir. Elde edilen belgeler neticesinde “ARİ İRK”a dâhil olanların yanında bazılarının da “TURANÎ” olduğunu söylemektedir.¹¹²⁴ Arvasi’nin terör hadiselerini etnik köklere indirgemenin ve “Kürt sorunu” şeklinde lanse etmenin doğru olmadığını düşünmesinin sebebi olarak mevzu bahis bölgedeki insanların ana dilinin Türkçe olmasını göstermektedir. Ona göre bu bölgedeki olaylar “bir halk hareketi olmayıp” Türkiye’yi karıştırarak yormak ve parçalamak isteyen emperyalistlerin düzenledikleri oyundur.¹¹²⁵ “Tarih kelime oyunlarına dayanmaz, belgelerle ortaya konur” diyerek meseleye olan yaklaşımını da açıklamaktadır. Meydana gelen ayrılıkçı hareketlerin ve devamının engellenmesi için ise Türk milliyetçiliği bilinciyle hareket edilmesini ve bu mevzularda akademik anlamda

¹¹²² Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 611.

¹¹²³ Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 151.

¹¹²⁴ Arvasi, “*Türkiye’de Şark ...*”, s. 25.

¹¹²⁵ Arvasi, “*Medenileşme...*”, s. 138.

yaklaşılması gerektiğini söylemektedir. Türkiye'nin doğusunda bulunan gençlerin tarihten örneklerle konumunun ve etkilerinin sıkça dile getirilmesi gerektiğini düşünmektedir.¹¹²⁶ Ülkenin doğusundaki olaylar nedeniyle kamuoyu kullanılarak Türkiye Cumhuriyeti zor durumda bırakılmak istenmektedir. Bu yüzden Arvasi sürekli, emperyalizmin bir milleti parçalamadan bütün bir hâlde yenemediğini hatırlatmaktadır. Bu sebeple sürekli pes etmeden küçük parçalara ayırarak bölmek için çalışmakta olduklarını vurgulamaktadır.¹¹²⁷ Geçmişte ve bugünde de asla bırakılmayan bu planın farkında olunması ve planın bir parçası olunmaması gerekmektedir. Bu yüzden Arvasi'nin yapılmasını istediği aynı coğrafyada bugün var olan insanların geçmişlerinin ortak olduğunun yeniden hatırlatılmasıdır.

Ahmet Arvasi'ye göre Türkiye'nin doğusunda meydana gelen ve getirilen olaylar göz önüne alındığında devlete ve halka düşen vazifeleri şu şekildedir: “Tarihi bütünleşmeyi, Harsi bütünleşmeyi, İçtimai bütünleşmeyi, Coğrafi bütünleşmeyi, İktisadi bütünleşmeyi, Ruhi bütünleşmeyi, İdari bütünleşmeyi ve Siyasi bütünleşmeyi” gerçekleştirmektir. Bu saydıklarının önündeki engelleri ortadan kaldırmanın öncelikli iş olduğunu sonrasında bütün bunların gerçekleşebilmesi için yakın ve uzak süreli planlar yapılmasının gerektiğini söylemektedir.¹¹²⁸

Harici kuvvetler, devamlı olarak Türkiye'yle alakalı planlar ortaya koymakta ve kendi sürdükleri oyuncular yoluyla başarıya ulaşmaya çabalamaktadırlar. Ahmet Arvasi'nin bahsettiği bahaneleri ise “Efendim, mademki, AET'ye girmek istiyoruz, mademki, Avrupa ile bütünleşmek arzusundayız; o halde, o ülkelerde mevcut olan gerçek demokratik hayatı aynen kabul etmemiz gerekir. Mesela, Komünist Partisi olmadan demokrasi olmaz. Tez elden demokrasimizin bu kusurunu bertaraf etmek zorundayız”. Arvasi, bu düşünceleri haklı bulan pek çok yazar ve siyasetçinin Türkiye Komünist Partisi'ne (TKP) gidilecek olan sürecin taşlarını döşediklerini ve başarısız da olmayacaklarını söylemektedir. Ayrıca sayıları az olduğundan kurulmasını tehlikeli görmeyenlere, dünyanın birçok yerindeki komünist grupların küçük olmalarına rağmen pasif durmadıklarını hatırlatmaktadır. Sayıları ne kadar az da olsa iyi teşkilatlanmaları ve arkalarındaki devletler neticesinde devrim gerçekleştirebilmektedirler. Arvasi'ye göre bu yetmezmiş gibi bir de resmi hâle getirilecek olan partinin zararsız olacağını

¹¹²⁶ Arvasi, “Türkiye’de Şark ...”, s. 25.

¹¹²⁷ Arvasi, “Hasbihal IV”, s. 187.

¹¹²⁸ Arvasi, “Türkiye’de Şark ...”, s. 63.

düşünmek mantıklı değildir.¹¹²⁹ Sırf birileri onu da yap, dedi diye ülkeyi ve milleti zarara sokmanın hiçbir mantığı yoktur.

Ahmet Arvasi'ye göre dâhili ve harici bir siyaset yürütülürken çıkılmaması gereken şart milli olmaktır. Bu yüzden milletin kendi bünyesinde barındırdıklarını reddetmeden siyasi hamlelere başvurulması şarttır. Bu hamleleri gerçekleştirirken taklitten ve baskıdan uzak durmak elzemdir. Siyaseti yöneten kurumlar ve kişiler, adımlarını atarken şahsi temsilden ziyade milleti temsil ettiklerini hatırlamaları gerekmektedir. Olmayacak hayaller, romantik hedefler ya da milletin itibarını şahsi çıkarlar uğruna harcamaya yönelik girişimler tarih sayfalarında anılacaktır. Ek olarak milletin arzuları da göz ardı edilmemelidir. Türk milleti, dininin devamını, diğer coğrafyalarda yaşayan Türklerin acılarını dindirmeyi ve tarihi düşmanlarıyla kol kola olmamayı arzulamaktadır.¹¹³⁰

“Bir milletin geleceğini tayin eden gençliğidir. Yahut, gençliğinin durumuna bakarak ülkelerin geleceğini tahmin etmek mümkündür” diyen Ahmet Arvasi'ye göre bütün milletlerin görevlerinden birisi kendi kültürü ve milli gayesi dâhilinde genç nesli yaşanan çağın öncüsü şeklinde eğitmektir. Fikri hür, vicdanlı, emelleri sağlam ve milli olan bir nesil yetişmelidir. Bunu sağlamak için de milli bir eğitim verilmeli ve gençler Türk kimliğini doğru bir şekilde hem benliklerinde bulundurmalı hem de geleceğe taşıyabilmelidir.¹¹³¹ Geleceğin anahtarının eğitimde olduğunu düşünen Arvasi'ye göre Türk gençleri doğru ve milli bir eğitim almalarının ardından sporda, sanatta, bilimde, siyasette yer alarak milli bütünlüğe destek olabileceklerdir. Gençleri, Türk-İslam kültür ve medeniyeti dâhilinde yetiştirmesek gelecek için yapılacak diğer bütün uğraşlar da atıl kalacaktır. Geleceğine değer veren bir millet, öncelikle gençlerine değer vermeli ve bu gençleri muazzam bir eğitime tabi tutmalıdır.¹¹³² Onun söylemiş olduğu eğitim düsturunun uygulanması demek ülke içerisinde bulunan bütün insanların başarılı bir eğitim süreci geçirmesiyle birlikte vatanın bütünlüğünün ve devamlılığının sürdürülmesi demektir.

Ahmet Arvasi'ye göre bir milletin kültürü onun gelecekte var olabilmesinin anahtarıdır. Bu yüzden varlığını korumak arzusunda olan her toplum, kültürünü devam ettirmeyi arzular ve gençlere kültür ve gelenekleri öğretmeyi amaçlar. Arvasi, “gençlik

¹¹²⁹ Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 301.

¹¹³⁰ Arvasi, “*Hasbihal II*”, s. 114.

¹¹³¹ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 155.

¹¹³² Arvasi, “*Türkiye’de Şark ...*”, s. 60.

‘yarın’dır; gençlik ‘milli tarih’ ile ‘milli ülküler’ arasındaki köprüdür” diyerek herkesin bildiği bir gerçeği hatırlatır. Gençlerin geçmiş ve gelecek arasındaki bu taşıyıcı özellikleri nedeniyle onların bağlı olmadığı hiçbir şeyin geleceği de olmaz.¹¹³³ Gençlerle birlikte yol alamayan fikirler arkada kalmaya mahkûmdur. Bunların farkına vararak kültürün ve milletin geleceğinin devamını arzulayanlar gençliğe sahip çıkmalı onları yozlaşma ve yabancılaşmadan korumalıdır. Yapılacak olan ise Arvasi’nin defalarca söylediği gibi eğitim faaliyetleri milli ekonomiye göre ayarlanmalı ve ülkenin ihtiyaç duyduğu kadrolar yetiştirilmelidir.

Ahmet Arvasi’ye göre Türkiye’nin geleceğe emin adımlarla gidebilmesi için var olan kültür sorunlarının çözülmesi mecburidir. Arvasi, bu sorunları iki başlık altında inceler: “1. Milli kültüre yabancılaşma ve 2. Beyin göçü”.¹¹³⁴ Kendi milletine yabancı olma, onu beğenmeme ve ondan utanma zaten içerisinde yetişen neslin de devamında bu şekilde gelmesi tehlikesini doğurur. Netice ise kendinden uzaklaşmış ama arzuladığını elde edememiş bulanık ya da ortada kalmışlık olacak ve yozlaşma her alana yayılacaktır. Geleceği inşa edecek olan yetişmiş nesillerin, şartlar sağlanamadığından veya başka ülkelerde daha iyi şartlar sağlandığından dolayı ülkesini bırakarak gitmesi ise hem emek hem de maddi anlamda kayıptır.

Ahmet Arvasi, başlangıcı cumhuriyetin ilanı ve öncesine de götürülebilecek bir oyunla mücadele ettiğini söylemektedir. Ülke içerisinde sürekli vatandaşlar gruplaşması ve bunlara “Sağcı-Solcu, Gerici-İlerici, Tutucu-Devrimci, Faşist-Komünist, Çağdışı-Çağdaş, Aşırı dinci-Tanrıtanımaz, Teokratikler-Laikler, Türbanlılar-Türbansızlar(...)” gibi örnekler verilebilmektedir. Arvasi, bu durumun her zaman bu şekilde devam ettiğini ve bunun nedeninin kendimiz mi yoksa düşmanlar mı olduğunu ise anlayamadığını söylemektedir. Bu gidişatın ileride de devam edeceğini düşünmektedir.¹¹³⁵ Arvasi’ye göre Türkiye, kötü günler geçirmesine rağmen jeopolitik mevkisi nedeniyle kuvvetlidir. Aynı sebepten de kuvvetten düşürülmeye çalışılmaktadır. Arvasi; konumu, tarihi, medeniyeti ve kaynakları gibi birçok şeyi bulunmasına rağmen Türkiye’nin ilerleyememesinin nedenini milli değerler içerisinde kalkınacak yetişmiş kadroların eksikliğinde aramaktadır. Ülkenin mevcut gidişatının sebebini güçlü olmamasında görmektedir. Bu güçsüzlüğün inatla devam etmesinin nedeninin de yetişmiş kadroların göreve gelememesi olduğunu tekrarlamaktadır.

¹¹³³ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 351.

¹¹³⁴ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 293.

¹¹³⁵ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 258.

Arvasi'ye göre Türkiye'de dünde bugünde bahsettiği kadrolara dâhil edebileceğimiz Türk-İslam kültür ve medeniyetiyle yetişmiş kişiler vardır.¹¹³⁶ Arvasi, her milletin bir anlamda dünyada tek olduğunu ve yalnızca çabası dâhilinde var olabileceğini söylemektedir. Bu Türkler için de geçerlidir. Geleceğe emin adımlarla gidebilmek için ise “Devlet, gerçekten milliyetçi ve ülkücü kadroların eline teslim edilmelidir”. Ona göre ülkenin çıkılmaz bir sokakta olduğu görüntüsünün nedeni ehliyetsiz kadrolardır. Türk-İslam Ülküsü'ne sahip olanların geleceği kadrolar sayesinde ülkenin başarısız olmayacağını düşünmektedir. Bu şekilde kurulacak kadronun ise ülkücü olmasının yanında gerçekçi olacağına inanmaktadır. Milli kadrolar yalansız, dolansız, ilerleme azmine sahip olacağından milleti için çabalayacaklardır. Türkiye'nin geleceği için “milliyetçi, maneviyatçı, hürriyetçi ve toplumcu bir programda birleşmek ve Türk-İslam medeniyetini yeniden kurma”nın zaruri olduğunu söylemektedir.¹¹³⁷ Ona göre sadece bir avuç olan bu kadroları dahi kullanamamaktayız. İşi ehline verme düsturuyla hareket etmeye başlarsak güçlü Türkiye hayal olmanın ötesine geçebilir.

Türkiye'nin gelecekte nasıl olacağıyla ilgili bir soru sorulsa herkes içinde bulunduğu inanç, düşünce ve ideolojisine göre cevap verecektir. Gelecekte “nasıl bir Türkiye” istenildiğini düşünmek kadar eyleme geçirmek de önemlidir. Ahmet Arvasi, gelişmekte olan ülke kavramının Türk milletini tatmin edici bir nokta olmadığını düşünmektedir. Gelişmekte kavramı cihan hâkimiyeti için binlerce yıl çalışmış bir milleti doyurmaya yeterli midir? Dışarıda ve içeride bulunan birçokları, Türkiye'nin gelecekte nasıl olacağına dair yorumlar yapmaktadırlar. Ancak Arvasi, Türkiye'nin nasıl olacağına yabancılardan ziyade Türklerin karar vereceği kanaatindedir. “Biz, bizzat Türk Milleti'nin özlediği devleti gerçekleştirmek zorundayız” diyerek izlenilmesi gereken yolu da göstermektedir. Arvasi'ye göre bu yol için örnek alınması gereken yine milletin kendisi olmalıdır. İçine çekilmek istenilen kargaşa ve kardeş kavgalarının farkına varılmalıdır. “Bir Türk gibi bakması gereklidir” diyen Arvasi'nin söylediği gibi aydınından yöneticisine kadar herkes geçmişine, kültürüne ve medeniyetine tutunmalı, ülkenin ve halkın çıkarları doğrultusunda harekete geçmelidir.¹¹³⁸

Ahmet Arvasi ülkenin geleceğinin nasıl olması gerektiğiyle ilgili “tam bir durum muhakemesi” yapılmasını mecburi görmektedir. Hangi tehlikelerle yüz yüze olunduğu, dâhili ve harici düşmanların planları, ülke üstüne çizilen oyunlar ve nicelerinin farkında

¹¹³⁶ Arvasi, “*Hasbihal V*”, s. 290.

¹¹³⁷ Onur, “*Düşünen Adam...*”, s. 194.

¹¹³⁸ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 150.

olarak geniş bir perspektiften yakın ve uzak dönemli çözüm yolları aramak ve realist bir şekilde uygulamak şarttır. Yazar, ülkenin tarihi, coğrafi ve diğer imkânları nedeniyle kati suretle rahat bırakılmayacağını bilincinde olduğundan dolayı kendimizden başka kimseye güvenemeyeceğimizi söylemektedir. Eğer ki Türkler, harici güçlerin oyunlarına ve fitnelerine gelmeyi bırakır ve eğitime yönelerek kadrolar oluşturma yoluna giderse geleceğinin aydınlık olacağına ümit etmektedir.¹¹³⁹

Ahmet Arvasi'ye göre uluslararası mücadelede başarısız olmamak için milletin bir arada olması sağlanmalıdır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ise hükümetin ve milletin karşılıklı olarak çalışmasını zorunlu görmektedir. Bu çalışmanın doğru bir şekilde ilerleyebilmesi için ise kamuoyu bilgilendirilmesi yapılarak halk bilinçlendirilmeli ve halkın yanlış bilgilenmesi engellenerek devlet ve milletin ilişkisinin uzaklaşmasına izin verilmemelidir. Arvasi, devletin bekası için gerekli olduğunda NATO ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) gibi teşkilatlara katılmanın ve İslam âlemiyle birlikte hareket etmesinin sağlanması gerektiğini belirtmektedir.¹¹⁴⁰ Ancak bunlar gerçekleştirilirken geleceğe dair planlar geride bırakılmamalı, dış ilişkilere kapalı olunmamalı, bilim ve teknikte aynı şekilde öğrenilmelidir. Geleceğe sağlam adımlarla ilerleyebilmek için özellikle askeri alanda yeni gelişmeler ve tekniklerden haberdar olunması zorunludur. Ekonomik adımların yerinde atılması ve doğal kaynakların araştırılarak kullanılması gerektiğinin farkına varılmalıdır.

4.1.3. Durmuş Hocaoglu'nda Gelecek Tasavvuru

Osmanlı Dönemi'nde başlayan yenileşme ve Batılılaşma hareketleri özellikle İTC Devri itibariyle ivme kazanmıştır. Durmuş Hocaoglu, Batı fikrinin, algısının ve Batılılaşma sorununun zaman geçtikçe artarak devam ettiğini ve dönülecek raddeyi geçmeye başlayan psikolojik rahatsızlık olduğunu ifade etmektedir. Ona göre Türkiye bu süreçlerde kendi ayakları üstünde durmayı düşünmek yerine dünya dengelerini takibe alarak Batı Bloku'nda çare aramıştır. SSCB'nin çevre ülkeler başta olmak üzere dünyaya kendi rejimini ihraç etme çabası ve daha önemlisi bunu birçok bölgede cehren gerçekleştirmesi özellikle Avrupa'da ve dünyanın geri kalanında bir endişeye sebep olmuştur. SSCB'nin politikası nedeniyle oluşan yeni konjonktürde dünya iki kutuplu siyasi sistemi yaşamaya başlamıştır. Sovyetlerin bu yayılmacı politikasını hedeflerinden birisinin de Türkiye olduğu açıktır. Türkiye Cumhuriyeti ise SSCB tehdidi karşısında

¹¹³⁹ Arvasi, "Hasbihal III", s. 434.

¹¹⁴⁰ Arvasi, "Hasbihal IV", s. 17.

ortak çıkarları bulunan Batı'ya yaklaşmıştır. Hocaoglu'na göre bu çıkar ortaklığı sonrası "Avrupa'nın indinde Türkiye, vazgeçilemeyecek bir müttefik, Batı'nın ve hassaten Avrupa'nın doğudaki serhaddinin kahraman bekçisi olmuştur". Türkiye, bu yeni durumu sonsuza kadar sürecekmış gibi algılayarak en büyük siyasi yanılgılardan birisine düşmüştür. Bundan dolayı Avrupa'dan Türkiye'ye yönelik herhangi bir ters davranışla karşılaşıldığında büyük şok yaşanmaktadır. Dünyanın günden güne değişikliklere sahne olduğu döneme girildiğinde Batı Bloğu'nun taşıyıcı ülkeleri nezdinde Türkiye ortak çıkarlardan kaynaklanan eski önemini yitirmiştir. Çünkü Avrupa'nın öncesi gibi "vazgeçilemeyecek müttefik, kahraman bekçi kadrosu"na ihtiyacı kalmamıştır. Hocaoglu meydana gelen yeni dünya düzeni içerisinde Türkiye'nin Batı'nın dostu değil, rakibi, dahası düşmanı olacağını söylemektedir.¹¹⁴¹ Tarihte de görüldüğü üzere Türkiye'nin sonsuz dostu olamaz, aslında devletler arasında çıkar ilişkisi olduğu unutulmadığı müddetçe böyle bir sonsuzlukta söz edilemez. Hocaoglu, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin durduğu konuma dikkat etmesi gerektiğini zira etnik grupları kışkırtma, mezhep savaşları, tazminat istekleri ve soykırım iddialarının Avrupa'nın ve Batı'nın yeni silahı hâline geldiğini anlatmaya çalışmaktadır.

Abdullah Öcalan'ın Suriye'den ayrılışı ve PKK'nın Suriye tarafından terör örgütü şeklinde ilan edilmesi ülke içerisinde sevinçle karşılanmıştır. Türkiye'nin Suriye'ye karşı başarılı oldum, gururuna kapılmasını Durmuş Hocaoglu, övünülecek bir konu olarak kabul edilemeyeceğini söylemektedir. Daha düne kadar Osmanlı'nın bir eyaleti olan Suriye'ye karşı başarı kazanmak bizi bu kadar mutlu mu etmeli? Ayrıca bu olayları dikkatlice takip ederek kazanan kim, kim kimden ne aldı sorularını da yöneltmektedir. Okuyuculara şu şekilde bir düşünelim demektedir: "Suriye bize karşı taviz vermiş oldu ama hiçbirşey almadı mı? Aldı; hem de çok önemli şeyler aldı! Eşkiya başını hudut dışı etti, PKK'yı kendi ülkesinde yaşa-dışı ilan ettiğini söyledi; ama Türkiye'den aldığı suyu arttırdı! Böylelikle Esed, PKK ile Türkiye'nin suları arasındaki paralelliği diplomatik lisanla Türkiye'ye kabul ettirmiş oldu; hatta bundan da kötüsü, Suriye'nin belki de bütün Arap dünyasının Türkiye'nin tabii kaynaklarına ve iç meselelerine müdahil olabilmesinin hukuki zeminini hazırladı".¹¹⁴² Yazısında Türkiye'nin hiçbir vakitte toprağını vermeyeceğini anlayan düşmanlarının, PKK ve teröristleri kullanarak dünya basını aracılığıyla elde edebileceklerini almaya

¹¹⁴¹ Hocaoglu, "Devletçilik...", s. 220-223.

¹¹⁴² Hocaoglu, "Devletçilik...", s. 58.

çalıştıklarını söylemektedir. Aslında PKK'nın tek başına var olmasının imkânsızlığı ortadadır. Bu yüzden ona destek olanların hedeflerinin ne olduğunu düşünmekten kaçınılmamalıdır. PKK'yı kullanarak toprak elde edemeyeceklerini bildikleri hâlde ne mi elde etmişlerdir. Tabii ki dünya kamuoyunda acıtasyon yapabilme hakkını ellerine almışlardır.

Durmuş Hocaoglu'na göre PKK'nın yaratmış oluşturmuş olduğu terör ortamı Türkiye'yi iki tarafı da sorunlarla dolu bir yola itmektedir. İlki, "Türk-Kürt çatışması" meydana gelecek ve sonrasında başta ABD olmak üzere diğer devletler de meseleye müdahil olmak isteyeceklerdir. Sonrasında bir Yugoslavya veya Irak gibi olunacak veyahut bu sorunlar koz olacak ve sivil şekilde teslimiyet dönemine girilecektir. Bunları söyleyen Hocaoglu Türkiye'nin gittiği her yönde, parçalanma ile neticelenecek bir tuzanın olduğunu söylemektedir. Ayrıca bu "Kürt meselesi" denen olayın kabulü, Türklerin ülke içerisindeki etnik unsurların haklarını gasp ettiği ve onlara başka çıkar yolu bırakmayarak silaha sarılmaya mecbur bıraktığının da kabulü olduğunu hatırlatmaktadır. Teröre evlatlarını kurban vermiş, şehit ailelerini göz ardı etmek ve bütün Türkleri zorba ilan etmek ileride Türklerin de kendilerini ayırmalarına sebebiyet verebilecek bir fitili ateşlemek demektir. Bütün bunlar kimin yararına sorusunun cevabı çoktur ancak kimin zararına sorusuna cevap Türkiye Cumhuriyeti'dir.¹¹⁴³ Bu yüzden Hocaoglu, PKK'nın yalnızca Apo ve taraflarından ibaret olmadığını farkına varılmasını istemektedir. Ona göre ülkenin zayıflayarak parçalanması için Kürt unsur maşa olarak hareket ettirilmekte, bu ise AB'nin teşvik ve imkanlarıyla beslediği "en sofistike bir Kürt isyanıdır". Ayrıca Hocaoglu, bu sorunun kontrol altına alındığı düşüncesinin, konunun altyapısının anlaşılmadığı manasına geldiğini söylemektedir.¹¹⁴⁴ Yazarın dediklerinin günümüzdeki hâliyle karşılaştırıldığında haksız olmadığı kanısına varılmaktadır. Bu konu üzerinde düşünmemek, yalnızca savunmada bulunmak, istenileni yapıp göz yummak anlamına gelmektedir. Hocaoglu'nun sıkça tekrarladığı gibi ne yazık ki bu konu burada bitmedi yeni başlıyor. Çünkü karışıklık çıkartarak hedeflerine ulaşmak isteyenler hâlâ bulunmaktadır.

Durmuş Hocaoglu'na göre "Kürt Meselesi" iki farklı varyanta sahiptir. Bunlar "Amerikan varyantı ve Avrupa varyantı"dır. Bu ikisinin Türkiye açısından önemli menfaat ayrılıkları bulunmaktadır. Avrupa'nın siyasi hedefleri Türkiye'yi parçalamaya

¹¹⁴³ Durmuş Hocaoglu, "Büyük Manevra: I", *Yeniçağ*, 23 Kasım 2007, s. 6.

¹¹⁴⁴ Hocaoglu, "Devletçilik...", s. 73.

yöneliktir. Amerika ise en azından şu anlık, Türkiye'nin parçalanıp fazla zayıflamasını istememektedir. Hocaoglu'na göre "Amerikan Kürt senaryosu Kuzey Irak Kürtleri üzerine, Avrupa'nın senaryosu da Türkiye Kürtleri üzerine kurulmuş görünmektedir". Hocaoglu, ülke yönetiminde ve dış politika da romantik olunamayacağını bilen ve öneren bir aydın olarak Türkiye'nin menfaatlerine yönelik hareket etmesi taraftarıdır. Peki, nedir bu menfaatler: Ülke bütünlüğüne göz dikerek içeride karışıklık çıkarmak suretiyle parçalanma yolunu açan Avrupa yerine kendi çıkarları doğrusunda Türkiye'nin toprak bütünlüğüyle şu an dahi olsa sıkıntısı olmayan ve parçalanmış Irak'ı tercih eden Amerika'nın yanında olunmasıdır. Yani kötünün iyisinden yana bir tercih yapılmalıdır.¹¹⁴⁵

Durmuş Hocaoglu'na göre ülkenin içine sürüklendiği etnik sorunlar, düzeltilmeye çalıştıkça daha da karışık hâle gelen Kürt meselesi, halk içerisinde öfke ve ümitsizlik de meydana getirerek panik yaşanmasına sebebiyet veriyor; bu panik ise karşı koyamamaya yol açmaktadır. Hocaoglu, bu paniğin yersiz olmadığını ve beş yüz binden fazla askeri olan Türkiye'yi diz çökme noktasına sürüklediğini söylemektedir. Bunu söylemesinin nedeni ise PKK'nın ilk eylemlerini gerçekleştirdiğinde söylenilmesi kati suretle imkânsız olan lafların gelinen noktada açık açık söylenmesine rağmen çıt çıkmamasıdır. PKK ile bağlantılı olanların Türk Bayrağı'na ve İstiklâl Marşı'na yönelik hakaretlerine göz yumuluyor. Bu milletin en büyük değeri olan bayrağa ve vatana yönelik reddediş sakın bir şekilde izleniyor. İşte tüm bu susma, görmezden gelme, normal algılama bir diz çökme değil de nedir?¹¹⁴⁶

Durmuş Hocaoglu, başka bir yazısında Kürtçenin resmi dil hâline gelmesi ile gerçek Türk vatani olan topraklarda bir Kürdistan meydana getirileceğini söyler. Bazılarının verelim kalan topraklarımızda huzurla otururuz düşüncesinin ne kadar gerçeklikten uzak olduğuna da ayrıca değinir. Bu gerçek dışılığın nedeni ise Kürdistan kurulsada dahi Türkiye'de yaşamını sürdürmeye devam edecek olanlardır. Ne gitmek ne de gönderilmek istemeyecek olan bu grup, siyasi taleplerde bulunmayı sürdüreceklerdir. Ayrıca kendi toprağını veren bir ülke için diğer etnik ve dış unsurların pastadan pay istemelerini engellemesi ise ayrı bir serüven olacaktır. Hocaoglu, bu yazdıklarının kara komedi olmadığını tam aksine gelecekle ilgili bir varsayım olduğunu

¹¹⁴⁵ Hocaoglu, "Devletçilik...", s. 251.

¹¹⁴⁶ Durmuş Hocaoglu, "Panik'ten Teslimiyet'e", *Yeniçağ*, 11 Kasım 2007, s. 6.

ve buna inanmayanlara ise “yaşayınız ve görünüz” demektedir.¹¹⁴⁷ Resmi ikinci lisanın kabul edilmesi konusu bugün dahi ülke gündeminde kendini gösteren sorunlardandır. Hoccoğlu böyle bir şeyin yapılmasının, resmi bir şekilde bizzat devlet tarafından toplumu ikiye ayırmak anlamına geldiğini söyler. Bunu söylemesinin nedeni ise lisanın kültürü aktarmasından başka siyasetin de taşıyıcısı olması ve ikinci resmi dille birlikte farklı isteklerin de kapıya dayanacağını bilmesidir. Bu istekleri yapacak olanlar ise genel kitleden kendini ayıran, bazen çatışan ve gelecek planları aynı olmayan ve bizzat devletin eliyle “etniden millete” evrilecek olanlardır.¹¹⁴⁸ Eğitim isteklerini bahane ederek bu talepleri kullananların amacı, eğitim değildir. Hedefe gidilecek yolda eğitim yalnızca bir araçtır. Bu talep kabul edilirse diğer talepler sıra hâlinde gerçekleştirilmek istenecektir.

Durmuş Hoccoğlu, 2008 yılında yayımlanan “Ortadoğu’nun ve Dünyanın En Uzun İki Senesi Dolarken” başlıklı makalesinde ABD’nin kuvvet kazanması ile Türkiye’nin yok oluşu arasındaki doğrusal yönden bahsetmektedir. Buna örnek olarak iyice güçlenerek sadece seslerini değil hainliklerini de alenen gösteren Kürtlerin de kuvvetlenmesi anlamına geldiğini söylemektedir. Ona göre Türklerin ve ayrılıkçı Kürtlerin gelecekte nasıl bir çıkmaza girecekleri ABD’nin Ortadoğu’daki ivmesine bağlıdır. Hoccoğlu, Amerika’nın bölgedeki kazancının Kürtlerin kazancı demek iken kaybının ise Türklerin kazancına olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak sadece Amerika’nın kaybetmesinin tek başına işe yaramayacağını da eklemektedir. Zira Türkiye’nin kendi başına ördüğü çorap olarak gördüğü AB’nin kenarda beklediğini ve Türklerin bölgede başarı kazanabilmesinin tek çıkar yolunun ise Amerika’nın bölgedeki amaçlarının gerçekleşmemesine ek olarak Avrupa Birliği’ne (AB) girişin sonsuza kadar iptal edilmesinin olduğunu anlatmaktadır. Anlattığı bu olayların ise ülke içerisinde büyük bir hayal kırıklığına neden olduğunu hatırlatmaktadır.¹¹⁴⁹

Durmuş Hoccoğlu, Kuzey Irak’a giren Türk askerlerinin geri çekildiği (29 Şubat) haberini aldığı anda üzüldüğünü ama hiç şaşırmadığını söylemektedir. Çünkü önceden böyle olacağını çoktan yazmıştır. Bu olayın ülkenin, büyük bir darbe alması anlamına geldiğini de eklemektedir. Hoccoğlu yaşanan olayı şöyle anlatmaktadır: “Amerika derhal çık dedi ve biz de derhal çıktık; mes’ele bu kadar basit”. Türkiye’nin Kuzey Irak Bölgesi’nde belirli bir başarı kazanamayacağını, buna rağmen en azından

¹¹⁴⁷ Durmuş Hoccoğlu, “Eğitim’de İkinci Dil ve Etnik Fragmentasyon IV”, *Yeniçağ*, 15 Ekim 2007, s. 9.

¹¹⁴⁸ Durmuş Hoccoğlu, “Eğitim’de İkinci Dil ve Etnik Fragmentasyon I”, *Yeniçağ*, 07 Ekim 2007, s. 8.

¹¹⁴⁹ Durmuş Hoccoğlu, “Ortadoğu’nun ve Dünyanın En Uzun İki Senesi Dolarken”, *Yeniçağ*, 09 Kasım 2008, s. 9.

bir şeyler yapabilmek amacıyla duruma müdahil olacağını düşünmüştür. Ancak Türkiye'nin bu müdahale öncesinde bile ABD'den onay aldığını, “tabiatıyla, mukabilinde, hepsi de kamuoyunda dikkatle gizlenecek olan, birçok şey vererek – ve saniyen, sadece Amerika'nın müsaade ettiği kadar” şeklinde tarif etmektedir. Ona göre bu Amerika'nın uslu çocuğu olma mecburiyetinin nedeni ise iktisadi, siyasi, sanayi ve birçok alanda bağımsız olamamaktan kaynaklanmaktadır. “İstihbaratı Amerikan istihbaratı, silahları Amerikan silahı, çarkı, ancak sürekli sıcak para girişi ile çevrilebilen, aldığı sattığından fazla olan, kırılğan bir zeminde kör topal yal almağa çalışan ekonomisinin istikrarı Amerika'nın elinde olan ve daha da fazlası, siyasi istikbali Amerika ile iyi geçinmesine bağlı bir hükümet tarafından yönetilen bir ülkenin başka tercih imkânları da pek fazla olmasa gerek doğrusu” diyerek durumu özetlemektedir. Bu olanların en büyük nedeni olarak Türkiye'nin hatalı politikalarını görmektedir.¹¹⁵⁰

Durmuş Hocaoglu'na göre savaş kavramı, metinlerde ve kamuoyu nezdinde çok kez yanlış kullanılmaktadır. Bunun nesi yanlış cevabına Hocaoglu şöyle yanıt vermektedir: “İlkin, savaş, meşru kuvvetler arasında olur; aksi halde, tıpkı, ‘PKK’ya karşı savaş’ diye bir ifade kullanıldığında PKK'nın meşrulaştırılmış olması şeklinde, amacına zarar veren bir netice hâsıl eder”. Eğer karşınızdakine savaştaymış gibi davranırsanız yakalananlar da esir konumuna düşer diyen Hocaoglu, PKK'nın ülke içerisindeki bir grubun çete faaliyetinden fazla bir şey olmadığını anlatmaktadır. Bu yazısında savaşla ilgili birçok filozofun düşüncelerini aktaran Hocaoglu'nun dediklerini tek cümleyle şöyle anlatabiliriz: “Savaş, çok ciddi birşey; laubalilik kaldırmaz”.¹¹⁵¹ Savaşın çok önemli bir olgu olduğunu söyleyen Hocaoglu, durgun akıllıların savaşı nihayetlendirmek amacıyla politik çare bulmalarını ve bunu normal bir şeymiş gibi kamuoyuna sürmelerini “laubalilik” olarak ifade etmektedir. Ülkenin PKK'ya yönelik yürüttüğü askeri harekâtın savaş olarak adlandırılmayacağını lakin Türkiye'nin bir savaşta bulunduğunu reddetmenin de mümkün olmadığını yinelemektedir. Hocaoglu'nu göre ülkenin savaş hâlinde olduğu düşmanları ABD ve diğer küresel güçlerdir.¹¹⁵²

Durmuş Hocaoglu, Avni Özgürel'in Kürt meselesiyle ilgili, sonrasında daha kötülerini kabul etmek mecburiyetinde kalmamak için şimdi istemiş olduklarının

¹¹⁵⁰ Durmuş Hocaoglu, “Kara Cuma”, *Yeniçağ*, 02 Mart 2008, s. 6.

¹¹⁵¹ Durmuş Hocaoglu, “Tenkil, Harp, Muhârebe ve Savaş Üzerine Birkaç Başlık”, *Yeniçağ*, 09 Mart 2008, s. 6.

¹¹⁵² Durmuş Hocaoglu, “‘Siyâsî Çözüm’ ve Savaş”, *Yeniçağ*, 10 Mart 2008, s. 12.

bazılarının verilmesi demek olan “Öcalan’la varılacak kapsamlı bir mutabakat”ın¹¹⁵³ yapılması gerektiğini söylediği yazısını ele almıştır. Bu mutabakat, Anayasa’ya koşulsuz uyma sözünü vermeleri şartıyla Kürt kökenli insanların kişisel ve kültürel isteklerinin hepsinin tamamen sağlanacağı, olayların önüne geçilmesi amacıyla örgütün tüm militanlarının ülkeye gelmesi ve teröre yönelik af getirilmesinin sağlanması konularını içermektedir.¹¹⁵⁴ Bu mutabakatla ilgili Hocaoglu, anayasaya koşulsuz saygı göstermek, zaten vatandaş olmanın öncelikli ve ana koşulu demektedir. Anayasaya yönelik saygı duyulması vatandaş olmanın bir gereği ise neden ülke içerisinde yalnızca bir grup ile mukavele yapılıyor. Onların diğer vatandaşlardan üstün ve önemli konuma gelmesinin nedeni ellerine silah almaları mıdır? O zaman geri kalan insanların istediklerini elde etmeleri için aynı yola başvurmalarının önüne nasıl geçilecektir? Ayrıca ülke içerisindeki insanları etnik sınıflandırmaya almanın ardından parçalanmış bir görüntü oluşacak sonrasında ise mezhepsel ayrılıklar da meydana gelecektir. Parçalanarak dağılmanın önüne geçmek isteyen akıllar, bu mukavele istekleri ile parçalanmanın önündeki engelleri de kaldıracaklardır. Terör örgütü ile aynı masaya oturup anlaşma yapmak halk nezdinde devletin imajını zedeleyecektir.¹¹⁵⁵ Hocaoglu’nun anlatmaya çalıştığı gibi bu olayların ve gidişatın Türkiye’nin geleceğine nasıl bir etki yapabileceği düşünülmelidir.

Durmuş Hocaoglu, Türklerin Ermenilere yönelik soykırım yaptıklarına yönelik iddialarını arttırmaya başlayan Fransa parlamentosunun, bu iddialar yoluyla dış politikada Türkiye’yi sıkıştırmayı amaçladığını söylemektedir. Bu iddialarla birlikte Türkiye’den önce resmi bir özür ve tazminat sonrasında, Ermenilerin kovuldukları topraklara yeniden dönmeleri ve en sonunda ise toprak istenecektir. Ancak tüm bu iddialar ve istekler karşısında unuttukları Türkiye ve Türklerin tahmin edildiği ya da beklenildiği gibi küçük olamayacağıdır. Türkler hiçbir zaman küçük kalamazlar. Tarihin seyri dahi Türkleri büyük olmaya itmektedir. Ayrıca yaşanan coğrafya zayıflığı kaldıramaz. Zira geçmiş, burada yaşayan ve zayıflık gösteren devletlerin nasıl silindiğine şahit olmuştur.¹¹⁵⁶ Hocaoglu küresel güçlerin amaçlarının ne olduğunu okumayı bilen bir aydın olarak Fransa’nın bu girişimine karşı Türkiye’nin dikkatli olması gerektiğini anlatmaya çalışmaktadır. Çünkü bu isteklerin ve baskıların devamı

¹¹⁵³ Avni Özgürel, “Tuzağın Eşiğinde Türkiye (4)”, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/avni-ozgurel/tuzagin-esiginde-turkiye-4-788943/>, (Erişim Tarihi, 16.05.2022), 16. 08. 2006.

¹¹⁵⁴ Durmuş Hocaoglu, “Panik Projeleri: I”, *Yeniçağ*, 12 Kasım 2007, s. 7.

¹¹⁵⁵ Durmuş Hocaoglu, “Panik Projeleri: II”, *Yeniçağ*, 16 Kasım 2007, s. 6.

¹¹⁵⁶ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 33-36.

artarak gelecektir. Dış politikada dengelerin hassas olduğu böylesine bir konuda yapılacak hatanın neticesini Türk milleti çekecektir.

Durmuş Hocaoglu, “Ey Ermeni Kardeşlerim! Her Ne Ki Elimizden, Dilimizden, Baltamızdan Sadır Olmuş İse...” başlıklı yazısında Baskın Oran’ın “Radikal 2” de yayımlanmış olan bir yazısı¹¹⁵⁷ üzerinde durmuştur. Yazıyla ilgili “Yazı tam bir felaket; felaketten de öte, bir utanç vesikası, bir rezalet, Affedersiniz yanlış oldu: Tam bir şaheser!” ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeleri kullanmasının nedeni ise “Ermeniler”den Özür Dileme Kampanyası’dır. Bu kampanya ile 1915’te yaşanan olayların müsebbibi Türklermiş ve mazlum olanlar Ermenilermiş gibi ifadeler kullanılarak Ermenilerden özür dilenmektedir.¹¹⁵⁸ Hocaoglu, “Ermenilerden Özür Dileme kampanyası” ile ilgili aydın ihaneti kavramını kullanmıştır. Neden bu ifadeyi kullandığı oldukça açıktır. Özür dilemek, 1915 tarihinde Ermenilerin söylediği şekilde bir katliam olduğunu kabul etmek demektir. Ancak gerçekte Türklerin neler yaşadığını konuşan tabii ki yoktur. Bu özür kampanyasının anlamı Türklerin katledilen değil katleden olduğunun kabul edilmesidir. Bu şekilde ortaya çıkan tavır ise Hocaoglu’nun içerideki ihanet dediği şeyin bizzat görünen hâlidir.¹¹⁵⁹ Aydın bölümünde de anlatıldığı üzere kalemi eline alan herkes kendisini tarihten sorumlu saydığı için herhangi biri ortaya çıkarak Türkler katil(!) diye çekinmeden yazabilmektedir. Türk’ün düşmanı her vakit çoktur ancak içeride olanların küçük görülen hareketleri büyük etkiler yaratabilmektedir.

Durmuş Hocaoglu’na göre ASALA örgütü, Türklere yönelik terör eylemlerini başlatana kadar ülkede 1915’i öğrenen olmamıştır. Tıpkı PKK’nın 1984 yılında terör olaylarına başlamasına kadar bir Kürt meselesinin öğrenilmediği gibi. Hocaoglu, bundan anlaşılması gerekeni ise şöyle açıklar: “Siz Türkler bu kalın kafalığa devam ederseniz, yine başka çare kalmayacağı için Ermeni terörü yeniden başlar, haklı olarak!” Şöyle bir gerçek vardır ki düşmanın varlığı her zaman kişiyi ve toplumu diri tutmaktadır. Yani düşmanlık yapanlar bir anlamda, istemeden de olsa iyilik yapmaktadırlar. Ancak kendi tarihini bilmemek ve saf bir şekilde düşmanın oyunlarına gelmek ya da geldiğini iddia etmek millet için en büyük zarardır.¹¹⁶⁰

¹¹⁵⁷ Baskın Oran, “Verdiğimiz Huzursuzluk İçin Özür Dileriz”, <https://baskinoran.com/verdigimiz-huzursuzluk-icin-ozur-dileriz/>, (Erişim Tarihi 16.05.2022), 14 Aralık 2008.

¹¹⁵⁸ Durmuş Hocaoglu, “Ey Ermeni Kardeşlerim! Her Ne Ki Elimizden, Dilimizden, Baltamızdan Sadır Olmuş İse...”, *Yeniçağ*, 19 Aralık 2008, s. 6.

¹¹⁵⁹ Durmuş Hocaoglu, “İhânet”, *Yeniçağ*, 21 Aralık 2008, s. 8.

¹¹⁶⁰ Durmuş Hocaoglu, “Ey Türk! Düşmanını İyi Tanı!”, *Yeniçağ*, 22 Aralık 2008, s. 7.

Durmuş Hocaoglu, yaşadığı dönem içerisindeki olayları iyi okumakla kalmamış, bunların geleceğe nasıl etkiler bırakabileceğini de ele almıştır. 2008 yılında yayımlanan bir makalesinde, ülke içerisinde yaşanan sorunların temeli olarak enerji kaynakları meselesinde atılan doğru olmayan ve ülkeyi dışa bağımlı ve savunmasız hâle getiren tercihlerden bahsetmektedir. Bu tercihler, “stratejik enerji kaynağı olarak yurt dışına aşırı bağımlılık” şeklinde kısaca anlatılabilmektedir. Özellikle Mavi Akım Projesiyle başlatılan ülke haricinden doğal gaz getirtilip bunun çarçabuk tüketilmesi olayı Türkiye’yi zora sokmuştur. Netice itibariyle ülke doğal gaz yönünden bağımlı hâle gelmiştir.¹¹⁶¹ “Doğalgaz Zamları Ülke Ekonomisi ve Aileler İçin ‘Yıkım’a Dönüştü: II” başlıklı makalesinde ise hükümetin doğal gaz mevzusunda yaşanan sorunların önüne geçmesi gerektiğini çünkü Türk milletinin kış aylarında ya donmaya ya da tüm parasını ısıtmaya vermeye mecbur edildiklerini söylemektedir. Hocaoglu diğer zamların da aynı şekilde halkın geçinmesini imkânsız hâle getirdiğinden bahsetmektedir.¹¹⁶²

Doğal gaz konusunda milletin neler yaşadığını gören Durmuş Hocaoglu, Türkiye’nin geleceğini ilgilendiren enerji konusunda Rusya ile doğal gaz ve Mavi Akım anlaşmalarıyla hata yapmakta olduğunu söylemektedir. Enerji üretemeyeceksek bile kullanımının en az zarar verilecek şekliyle ele alınması gerekirken yapılan anlaşmalarla tek bir ülkeye yani Rusya’ya bağımlı hâle gelinmiştir. Hocaoglu, bu konudaki ilk yanlışın stratejik bir hâl alan doğal gazın dışarıya bağımlı olması; ikincisinin ise dışarıya bağımlılıkta tek seçenek olarak Rusya’nın olması olduğunu söylemektedir. Türkiye, bu çıkmazdan kurtulabilmek için alternatif enerji kaynaklarına yönelmelidir. Nükleer enerji ya da kömür bunlara örnek olarak verilebilir. Ayrıca doğal gaz için yalnızca Rusya yerine İran ve Türk dünyası alternatifini düşünmelidir. Rusya konusuna tekrar tekrar değinen yazar, Rusya’nın Türkler için eskiden beri gelen rakip ve düşman olduğunu hatırlatmaktadır.¹¹⁶³ Hocaoglu’nun dile getirdikleri yapılsa Rusya’nın Türkiye’yi enerji konusunda sıkıştırmasının önüne geçilebileceği gibi soydaşımız olan ülkelerle de ekonomik bağ kurulmuş olacaktır. Eğer yalnızca Rusya’dan enerji alınırsa bu bağımlılık, ekonomik ve kültürel olarak Türkiye’yi Türk dünyasından uzak tutacaktır.

¹¹⁶¹ Durmuş Hocaoglu, “Doğalgaz Zamları Ülke Ekonomisi ve Aileler İçin ‘Yıkım’a Dönüştü: I”, *Yeniçağ*, 28 Kasım 2008, s. 8.

¹¹⁶² Durmuş Hocaoglu, “Doğalgaz Zamları Ülke Ekonomisi ve Aileler İçin ‘Yıkım’a Dönüştü: II”, *Yeniçağ*, 30 Kasım 2008, s. 8.

¹¹⁶³ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 87-89.

Birçok açıdan tüketim toplumu olduğumuzun altını çizen Durmuş Hocaoglu, dünyada özellikle bilimde meydana gelen gelişmeleri inceliklerle takip eden birisi olarak gen araştırmalarının ülkemizde dikkat çekmediğini anlatmaktadır. Bu konuyla ilgili “Biz adam mıyız?” diye sormaktadır. Burada biz dediği genelde Müslümanlar, özelde ise Türklerdir. Bu dünyada yaşarken çevremizi, doğayı, geçmişi, geleceği anlamak ve anlatmak için hiçbir uğraşta bulunulmadığını, aksine hızla her şeyin tüketildiğini söylemektedir. Tüketimi ifade ederken “çok kötü bir şekilde” dediğinin altını çizmek gerekmektedir. Çünkü Türkiye’nin kademeli bir tüketimin dahi içinde olmadığını ve tüketimi yaparken hiç üretimin düşünülmediğini söylemektedir. Tüm bunları anlatan Hocaoglu şu soruyu yöneltmektedir: “Yoksa, ağızdan yel alsın, Müslüman ve Türk olmak; cahil, görgüsüz, kaba, virtüoziden mahrum olmayı da şart mı koşmakta?”¹¹⁶⁴ Tüketim toplumu olmakta ısrar etmenin ve bu kabullenişin Türkleri geri dönülemez bir şekilde sömürge olmaya iteceğini anlatmaya çalışmaktadır. Emperyalizm ve sömürgecilik şekil değiştireli çok oldu. Biz o zaman bunu anlamadığımız ya da bunun üstüne düşünmediğimiz için çok kayıp verdik. Gelecekte de bu şekilde devam edersek aynı şeyleri yaşamaktan kaçamayacağız. Tarihe bakarken ölen, kalan, kronoloji(...) görmek yerine ders çıkarmayı ve hayat içerisinde uygulamayı öğrenmek zorundayız. Yoksa aynı hataları yaparken daha büyük kayıplar vermekten kaçınamayacağız.

Durmuş Hocaoglu Türk milletine şöyle seslenmektedir: “Ey Türk Milleti! Titre ve kendine dön!; yani, Görgüsüz Tüketim’i terk et ve Üretim’e dön! Yoksa(...)”¹¹⁶⁵ Yazar burada, üretim değil de tüketim toplumu olarak yaşamlarımızı sürdüreceksen bunun müsebbibinin bizler olduğunu anlatmaktadır.

Durmuş Hocaoglu’na göre “Bir toplumun vakarı, haysiyeti, itibarı, genel olarak, onun gücünün bir fonksiyonudur. Toplumlar ne kadar güç sahibi iseler o kadar da onur sahibi, itibar sahibidirler.”. Hocaoglu’nun bahsetmiş olduğu güç kavramı, bir topluluğun soyut ve somut olarak elinde bulunanlar, bir anlamda potansiyelidir. Yani bir toplumun tüm kuvveti, onların potansiyeli kabul edilmektedir. Yaşanılan dönemde toplumların güçlerini aldıkları yer sanayidir. Bir anlamda da sanayiye sahip olmak demek, dünyada güçlü kalabilmek demektir. Bu nedenle Türkiye’nin sanayiye yönelmesi bir arzu değil zorunluluktur. Hocaoglu’na göre sanayileşmek demek yalnızca fabrikalar kurmak ve üretim yapmak anlamına gelmemektedir. Sanayi kök itibarıyla “insan-eşya” ilişkisinin

¹¹⁶⁴ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 98.

¹¹⁶⁵ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 117.

yeni ve köklü olarak dizayn edilmesi anlamına geldiğinden fikir, algı, kültürel, toplumsal yapı ve faaliyetlerin hepsini kapsamaktadır.¹¹⁶⁶

Durmuş Hocaoglu'na göre “Ulusal Güvenlik kavramının hesapsız-kitapsız, müstehcen bir biçimde açılıp-saçılmasının, Türkiye'nin, geri dönüşü olmayacak yollara sürüklenmesinin, dar koridorlara kilitlenmesinin başlangıcını oluşturabilecek bâzı ‘küçük adımlara’a imkân sağlamasıdır”. Bu sözleriyle aslında demek istediği “Ulusal Güvenlik” mevzusunun, başı sonu düşünülmeden ortaya dökülmesi “Federal Türkiye Cumhuriyeti'ne; diğeri dışarıda Yunan yayılmacığının ve Pan-Helenistik politikanın Kıbrıs üzerindeki, ve, nihayet bir başkası da, önce kendisi Türk'ü kesen, ama arkasından sopayı yeyince de ‘Türkler bizi kesti’ diye feryad figan ağlayan nankör ve asi Ermenilerin Doğu Anadolu üzerindeki tezlerinin ucundan-kıyısından kabulüne ve bu suretle Kıbrıs'ın Girit'leştirilmesine, Doğu Anadolu'nun Ermenistan'laştırılmasına gidecek yolun açılmasıdır”.¹¹⁶⁷ Ulusal güvenlik mevzusu, bir ülkenin, gelecekte var olması isteniyorsa düşünülmesi gereken konuların başında gelmektedir. Bu nedenle ülkenin geleceğiyle ilgili hareket etmek yerine iç siyasette yer edinmeye çalışmak geleceği karanlığa sürüklemektedir. Tıpkı zekâ oyunlarında olduğu gibi rakibinin/düşmanının aklından geçeni bilmek ve takip etmek sonrasında ülken için adım atabilmek gereklidir.

Durmuş Hocaoglu, geleceği tam olarak tahmin etmenin imkânsız olmasının yanında yaşanan süreçlerle birlikte yakın veya uzak tahminler yapılabileceğini söylemektedir. “Eğer ihtimal hesaplarında nispeten düşük değerler verilen –ya da hiç yer verilmeyen- bazı parametrelerde beklenmedik keyfi ve kemmi şiddette yükselmeler olmayacak olursa, yarınki Türkiye'nin, en azından daha birçok hususta, bugünkünden daha ileri bir seviyede olacağını tahmin edebiliriz(...)” demektedir. Türkiye'nin geleceği için tahmin edilenler, çizgisel bir düzlemde hareket eder ise gelecek günlerde ülkenin “daha modern, daha çağdaş, daha hür, daha demokrat, daha müreffeh bir Türkiye” olarak ilerleme imkânı bulanacağını iddia etmektedir. Fakat ona göre bunun temel şartı Türk aydınlarının kendilerine dönüp, en azından, toplumun gerisine düşmemek amacıyla çalışmalarıdır.¹¹⁶⁸ Aslında Hocaoglu'na göre geleceği sağlam adımlarla inşa etmenin en önemli şartlarından birisi geri kalmamaktır. Türkiye, kendisine pusula kabul ettiği Batı'nın teknolojisini bir türlü yakalamaya muvaffak

¹¹⁶⁶ Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 379.

¹¹⁶⁷ Hocaoglu, “*Devletçilik...*”, s. 311.

¹¹⁶⁸ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 218.

olamamıştır. Hocaoglu'na göre bu fark kapanabilir ancak yapılması gereken, oyalanmadan “Öyle birşey mümkün müdür?” sorusuna “evet” yanıtını vermektir.¹¹⁶⁹ Bunun yapılabilmesi için kişisel menfaatlerini ülkenin önüne koyan herkesin kendisine gelmesi gerekmektedir. Sonrasında liyakat ve gerçek aydınların varlığına duyulan açlığın farkına varılmalıdır.

Durmuş Hocaoglu'na göre “Bir ülkenin gençliği, o ülkenin geleceği demektir”. Şu an büyükler nasıl ki eskinin çocukları ise çocuklar da geleceğin büyükleri olacaktır. Bu nedenle geleceğin aydınlık ve ileri bir noktada olmasını gerçekten isteyen herkes çocuklara yani geleceğine sahip çıkmalıdır. Bu sahip çıkma ise önce onlara güvenme ile başlayacak sonrasında onların milli ve bilimsel açıdan eğitimlerini almaları sağlanacaktır. Bu sayede çocuklar güzel yetişmiş vatandaşlar olabileceklerdir. İleride ise ebeveynlikten tutun da hangi mesleği yaparlarsa yapsınlar geleceğe atılan adım olabileceklerdir. Genç neslin büyükleri onlara iyi birer gelecek bırakırlarsa onlar da kendilerinden sonra gelenlere bunu yapabilirler ve hem toplum hem de bireysel yaşamlarında mutlu, başarılı ve huzurlu olabilirler.¹¹⁷⁰

Durmuş Hocaoglu, öğretmenliğin ne kadar kıymetli olduğunun farkındadır ve onun doğru bir şekilde ele alınmasını zaruri görmektedir. Fakat ülke içerisindeki uygulamalara baktığında “İnsanın sahi mi? diyesi geliyor” demektedir. Ne yazık ki ülke içerisinde öğretmenliğin mühim ve kanıksanmış bir sorunu bulunmaktadır. Bu sorun yeni öğretmenlerin istihdam sıkıntısı ve birçoğunun işlerini yapamamaları daha da önemlisi seslerini kimseye duyuramamalarıdır. Bu meseleyle ehemmiyeti büyük görülen diğer şeylerin yanında uğraşılmak istenmemektedir. Ancak asıl ehemmiyeti hak eden bu konudur. Hocaoglu “Her önüne gelen yerde üniversite kurulursa olacak olan budur” diyerek müsebbipleri işaret etmektedir.¹¹⁷¹ Hocaoglu'na göre dürüstçe cevap verilecek olursa, hiç kimsenin gerçek bir üniversite arzuladığı da yoktur. Çünkü her yere hem devlet hem de özel üniversiteler açılması ve üniversiteye gelen öğrenci sayılarındaki yoğun artışlar dışarıdan bakıldığında eğitim aşkı ve seferberliği gibi görünmesine rağmen aslında içi boş bir kabuktan ibarettir. Bu kurumlara ayrılan

¹¹⁶⁹ Durmuş Hocaoglu, “Bu Ülkenin Herşeyi Var, Adam’dan Gayri, Tabii”, *Yeniçağ*, 24 Ekim 2008, s. 6.

¹¹⁷⁰ Durmuş Hocaoglu, “Gençlik, İyi İnsan, İyi Vatandaş”, *Gülendam*, S 6, Haziran, İstanbul 2001, s. 24.

¹¹⁷¹ Durmuş Hocaoglu, ““Öğretmenler Dünyanın Her Yerinde...”...Sahi mi?”, *Yeniçağ*, 16.09.2007, s. 1.

bütçenin kısıtlı olmasının yanında eğitimde meydana gelen felaket katlanarak geleceği etkilemektedir.¹¹⁷²

Durmuş Hocaoglu, her yere üniversite açılmasını ve bütçe meselelerini kendi kanaatine şu şekilde anlatmaktadır: “Hükümet bu üniversite politikası ile iki kuş birden vuruyor; bir yandan kamuoyu nezdinde itibarını arttırarak siyasi rant elde ederken, diğer yandan da, kendi politikaları zaviyesinden en az birincisi kadar karlı bir şey daha yapıyor; Üniversite’yi zayıflatıyor”. Bu yapılanların yalnızca dönemin hükümeti için geçerli olmadığını çünkü her iktidarın, “muhalefet cephesi” olarak üniversiteleri gördüğünü de eklemektedir. Ancak bu yapılanların geleceğe olan etkileri yıkıcı olabilir. İlk olarak üniversitelerin kaliteleri ortadan kalkar, sayı arttıkça bütçe aşağıya ineceğinden imkân ve teknolojik ulaşım da aşağıya çekilecektir. Hocalığın konumunu kaybetmesine ek olarak diplomanın değeri de sıfıra inecektir. Ayrıca her şehre serpiştirilen bu kurumlara ülkenin gerçekten ihtiyacı var mıdır? Bunun yerine var olan üniversitelerin kalitelerinin arttırılması yoluna gidilmelidir.¹¹⁷³

Durmuş Hocaoglu’na göre öğretmenliğin içine düşmüş olduğu sorunlar yok sayılamayacak raddededir. Bu yalnızca öğretmenliğin de değil genel olarak eğitimdeki sorunlar bütünüdür. Bunların kaynağı eğitim - öğretimdeki ve istihdam politikalarındaki sorunların yayılmasıdır. Mevcut sorun ise “sağlam ve sıhhatli bir felsefesi bulunmayan eğitim ve öğretim anlayışımız asıl olarak, umumi ve kitlevi bir hedefe müsteniddir;” bunun ardındaki hedef ise alelacele, nitelik kazandırılmadan hızlıca eğitimi bitirmeye çalışmaktır. Sonucunda okur-yazar oranını arttırarak diploma sahibi olanların sayılarını yükseltmek yoluyla Batı’ya yetişebilmektir. Hocaoglu, 2007 tarihli bu yazısında, eğitim-öğretimdeki bu durumun yığılarak on yıl sonrasında büyük bir sorun olacağını söylemektedir.¹¹⁷⁴

Durmuş Hocaoglu, “Şimdi Kendimizi Sigaya Çekmenin Tam Zamanı”, başlıklı yazısını Amerika’nın Afganistan’a saldırmasının üçüncü gününde kaleme aldığını söylemiştir. Bu olayı gören Türkiye’nin ve halkının, biraz da kendini sorguya çekerek “Biz kimiz” sualinin düşüneceğini beklemiştir. Yaşanılan zamanın sorunlarına ve ülkenin kuruluşundan bu kadar kısa bir süre geçmesine rağmen çöküntünün sebeplerine dönülmesini istemesine rağmen Afganistan olayı ona “Milliyetçiliğin İflâsı ve

¹¹⁷² Durmuş Hocaoglu, “İlim-iİrfan Hareketi’ne Dair”, *Yeniçağ*, 14 Aralık 2008, s. 8.

¹¹⁷³ Durmuş Hocaoglu, “Hükümet’in Üniversite’yi Etkisizleştirme Politikası Çok Başarılı”, *Yeniçağ*, 15 Aralık 2008, s. 8.

¹¹⁷⁴ Durmuş Hocaoglu, “‘Öğretmenlik’teki Kriz Üzerine Düşünmek: II”, *Yeniçağ*, 21 Eylül 2007, s. 12.

İslâmcılığın İflâsı'nın görülmesinin en önemli şekli olmuştur.¹¹⁷⁵ Bir devletin ve toplumun geleceğinin karanlığa doğru çekilmesinin en büyük sebepleri umursamazlık ve düşünmemektir. Yaşanılan bir bombardımanın herkese ders olması ve içerisinde bulunan durumların sorgulanması ile olabilecek bir gelecekten kurtulmak amaç edinilmelidir.

Durmuş Hocaoglu'na göre Türkiye genel olarak potansiyeli bulunan bir ülkedir. Bu nedenle bir sürü çözüm bekleyen ya da yenilenen sorunları vardır. Bu sorunlar da var olan potansiyelin önce teori sonra pratik hâle gelmesini imkânsızlaştırmaktadır. Onun büyük potansiyel olarak anlatmak istediği akla ilk gelen “yer altı ve yer üstü zenginlikler değil”dir. Onlarla ilgili de birçok çözüm ve önerisi zaten bulunmaktadır. O, “soyut ve kültürel potansiyel”i kastetmektedir. Ona göre Türklerin tarihi ve kültürel olarak bugüne kadar taşımış oldukları karşı konulamaz ve inkâr edilemez potansiyeli, birçok alanda vardır. Ancak sorun, bu potansiyelin bir türlü isteyerek veyahut istemeyerek hayata aktarılamamasıdır. Hocaoglu'nun bu gidişattan asıl endişesi biriken potansiyelin aşırı baskılanması ve kullanılmaması sonucunda kayıplar verilmesidir. Bu gidişatın durdurulması için hiçbir şey yapmamak ise gidilen yolda alınabilecek zararı iyice derinleştirecektir.¹¹⁷⁶

Yazar 2001 yılında yayımlanan “Türkiye’de Neler Oluyor, Türkiye’ye Neler Oluyor?”¹¹⁷⁷ başlıklı yazısında, ülkenin son yıllarda bir değişim içerisinde bulunduğunu fakat bu değişimin iyi yönde gittiğini söylemenin zor olduğunu yazmaktadır. Devlet ve halk arasında ayrılıkların ve çatışmaların son zamanlarda arttığını ancak geçer zaten diye bakıldığından etkisinin derinlere inebileceğini söylemektedir. Tabanda yaşananlara göz yummak, bu olayların dejenere olmasına neden olacağı gibi tabanda başlayan olaylar ne kadar zaman geçerse geçsin tavana doğru yol alma istikametindedir. Bu nedenle var olan olayların önü kesileceğine olaylara çözüm bulunması gerekmektedir. Bu olayların nereye gidebileceğini sadece şahit olanların göreceğini ancak yaşanan coğrafyanın zayıflık kaldırmadığını ve tarihten ders çıkarılması gerektiğini de yazmıştır.

Durmuş Hocaoglu 2009’da verdiği bir röportajında “Korkarım ki, İsa’nın takvimiyle 2023 senesinde bir Türkiye bile mevcut olmayabilecek” demektedir. Tıpkı Emevilerin hüküm süresinin 86 sene devam etmesi gibi Türkiye’nin de böyle

¹¹⁷⁵ Durmuş Hocaoglu, “Şimdi Kendimizi Sığaya Çekmenin Tam Zamanı”, *Aksiyon*, S 358, Y 7, 13.10.2001-19.10.2001, s. 39.

¹¹⁷⁶ Durmuş Hocaoglu, “Türkiye’nin Potansiyeli”, *Türk Haber*, S 028, Y 1, 21-24.10.2002, s. 20.

¹¹⁷⁷ Durmuş Hocaoglu, “‘Türkiye’de Neler Oluyor, Türkiye’ye Neler Oluyor?”, *Gelecek*, S 18, 15-21.06.2001, s. 10.

olabileceğinden korkmuş lakin sonra tarihin 2009 değil de 2023 olduğunu fark etmiştir. 2009 yılının ülke açısından bitiş yılı olduğunu ve bu nedenle geleceğin karanlık içerisinde kaldığını, ancak her şeye muktedir olan Allah'tan başka geleceği kimsenin bilemeyeceğini hatırlayıp bu dediklerine rağmen kendimizi rahatlatılabileceğimizi söylemiştir. Ancak kendisinin bunu başaramadığını da ekler. Bu konudaki düşüncelerini destekleyen nedenlerden önemli gördükleri ise 28 Şubat'la beraber, toplumun çoğunluğunu teşkil eden muhafazakâr halk tabanında yayılma imkânını arttıran kozmopolitizme ek olarak ayrılıkçı hareketlerin durdurulamadığı gibi uzlaşma yoluna gidilmesinin tercih edilmesi ve mevcut hükümetin politikalarıdır.¹¹⁷⁸

Durmuş Hocaoglu, 2001 yılında yayımlanan “Siyasi Tekilleşme” başlıklı makalesinde ülkenin siyasi şablonunun siyasi tekilleşmeye dönüştüğünü söylemektedir. Tekilleşme kavramıyla ifade ettiği mevcut partilerin birbirleriyle aynılaşmasıdır. Bunun neticesinde ise ortada bir siyaset kalmayacaktır. Halkın politikada bulunan herkesten ümidini kesmesiyle neticelenebilecek bu yol, çıkmaza giden yoldur. Ona göre ülke üstündeki bu ağır baskının varlığı, siyasi anlamda kara deliğe sebebiyet vermektedir. Dâhili ve harici etkiler mevcut olan durumu daha da çıkmaza sokmakta, sorunlar halledilemedikçe halk ile devlet ilişkisi açılmakta, sakin ve doğru düşünebilme ortamı kaybolmaktadır. Hocaoglu, “Türkiye için tarihin sonu görünmektedir” demektedir.¹¹⁷⁹ “Türkiye Türklerin Avuçlarının Arasından Kayıyor! Türkler Vatanlarına Sahip Çıkamıyor”, başlıklı yazısında ise ülke gündeminin ve kamuoyunun çeşitli olaylarla oyalandığını, buna herkesin sessiz bir kabul gösterdiğini ve bu gidişatın vahim sonuçlarını görebilen bir aydın olarak yürek sızısını şöyle anlatmaktadır: “Ekonomik kriz, istihdam, gelir dengesinin ve servet dağılımının tehlikeli şekilde bozulması, orta sınıf ve orta hallilerden mürekkep ‘orta direk’in çök(ertil)mesi, eğitimde kalitenin git-gide dibe vurması ve benzeri gibi(...) Türkiye çözülüyor, Türklerin avuçlarının arasından kayıyor; bu çözülme ameliyesi bizzat Türklerin kendi iradeleriyle seçtiği Hükümet eliyle icra ediliyor ve bizzat Türklerin kendi iradeleriyle seçtiği Meclis, hadiseleri donuk gözlerle zikrediyor(...)”¹¹⁸⁰ Kısaca Türklerin, göz göre göre ülkelerinin içler acısı bir hâle gelmesine izin verdiklerinden yakınmaktadır. Aslında bu olanları idrak edemediklerinden yakındığını söylemek daha doğru olacaktır.

¹¹⁷⁸ Hocaoglu, “2023 Senesinde Türkiye Mevcut...”, s. 29.

¹¹⁷⁹ Durmuş Hocaoglu, “Siyâsi Tekilleşme”, *Aksiyon*, S 366, Y 8, 08.12.2001-14.12.2001, s. 27.

¹¹⁸⁰ Durmuş Hocaoglu, “Türkiye Türklerin Avuçlarının Arasından Kayıyor! Türkler Vatanlarına Sahip Çıkamıyor”, *Yeniçağ*, 19 Ocak 2009, s. 1.

Durmuş Hocaoglu'na göre Anadolu coğrafyası “bizim için ya İkinci Ergenekon'dur, ya İkinci Endülüs!”tür. Bunu söylemesinin nedeni Türkiye'nin dört bir taraftan düşman olan devletlerin arasında bulunması, Türkiye'yi ABD ve Avrupa'nın sıkıştırılmaları ve ülke içerisinde meydana gelen olaylardır. Bahsetmiş olduğu bu iki yol (Ergenekon ya da Endülüs), birbirinden tamamen farklı neticelere sebebiyet verecektir. Ancak bu yollardan hangisine gidileceği milletin iradesi ve yaptıkları sonunda görülebilecektir. Yazar, ileride Türklerin birbirleriyle çatışabileceklerini ve bu çatışmaların silahlı olaylara kadar gidebileceğini düşünmektedir. Eğer bu olaylar gerçekleşirse Türkiye'nin işte o vakit biteceğini söylemektedir.¹¹⁸¹ Hocaoglu'nun yazdıklarına bugünden bakılınca tarih okuryazarlığı denilen şeyin yalnızca geçmişte olanı tespit edip okuyup geçmek olmadığı anlaşılmaktadır. Bu yüzden geç oldu demeden gerçek yazar ve aydınların sözlerine kulak verebilirse bir arpa boyu da olsa yol alınabilir.

4.1.4. Değerlendirme

Türkiye'nin gelecekte nasıl olacağıyla ilgili herkes içerisinde bulunduğu inanç, düşünce ve siyasi ideolojisine göre cevap vermektedir. Çalışma dâhilindeki Dündar Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nun gelecekte nasıl bir Türkiye beklediklerinden ziyade geleceğe emin adımlarla gidebilmek için neler yapılması gerektiği üzerinde durdukları daha dikkat çekiçidir. Bakıldığında nasıl bir gelecek istenildiğini dile getirmenin kolaylığının yanında bunu eyleme geçirebilecek şekilde çalışmak da önemlidir. Bahsi geçen üç aydının gelecekle ilgili neler düşündükleri incelenirken yaşadıkları dönemin şartları ve tecrübelerinin yorumlarındaki etkileri dikkatlerden kaçmamaktadır. Bununla ilgili Taşer'in Soğuk Savaş döneminde yaşaması, 1960 Darbesi'nin içinde bulunması ve siyasi bir partinin mensubu olması onun yazılarındaki konu dağılımını etkilemiştir. Arvasi'nin yazılarında Türkiye'nin bölünmesi için yürütülen çalışmaların yer almasının da yaşadığı dönemin etkilerinden olduğu değerlendirilebilir. Bu yüzden Arvasi Türkiye'nin uğraştığı sorunlardan olan terör olaylarının arkasında bulunan düşüncenin ne olduğuna dikkat çekmenin yanında ayrılıkçı hareketlerin engellenmesi ve Türk milliyetçiliğiyle hareket edilmesi konularına vurgu yapmaktadır. Arvasi ve Taşer'de olduğu gibi Hocaoglu da yaşadığı dönemin sorunlarını sıkça dile getirmektedir. Hocaoglu, Türklerin topraklarını vermeyeceğini bilen PKK'nın tek başına var olamayacağına emindir. Hocaoglu, toprak talepleri ve iç

¹¹⁸¹ Hocaoglu, “Burası Bizim İçin Ya İkinci Ergenekon'dur Ya İkinci...”, s. 33.

karışıklık ile istenilenin dünya kamuoyunda acıtasyon yapmak olduğunu söylemektedir. Üç aydınında dikkat çekmeye çalıştığı nokta Türkiye'nin savaşta bulunduğunun reddedilemeyeceğidir. Çünkü küresel güçler, birçok konuda kışkırtma ve destekleme yoluyla ülkeyi parçalamaya çalışmaktadırlar.

Bu bölümde üç aydın Türklerin düşmanlarının, Türklerin geçmişlerini unutmadıkları ve herhangi bir ilerlemenin karşısında olacaklarını söylemektedirler. Ayrıca geleceği anlamak isteyenlere geçmişi ve yaşadıkları dönemi iyi bilmelerini öğütlemektedirler. Tarihe bakıldığında Türkiye'nin bölünmesi için can pare uğraşanların görüleceğini hatırlatmaktadırlar. Taşer, Arvasi ve Hocaoglu Türk milletini geleceğe dair uyarmaktadır. Onlar Türklerin ve Türk devletinin daimi dostu olamayacağını altını çizmektedirler. Dünder Taşer, bu tarihsel devamlılıkla ilgili Türkiye'nin gerekli ittifaklar içinde bulunmasına rağmen düşmanlarının aynı kalmasını örnek göstermektedir. Ahmet Arvasi anlattığı kadim düşmanların Türklerin Anadolu ve Avrupa'daki varlıklarını istemediklerini ve her fırsatta buralardan Türkleri gönderebilmek için uğraştıklarını söylemektedir. Hocaoglu, Soğuk Savaş ardından Türkiye'nin bir oyun içine çekilerek etnik sorunlar, mezhep kavgaları, tazminat istekleri ve soykırım iddialarına karşı dikkatli olmasını istemektedir. Türkiye'nin tarihi ve coğrafi konumunun dikkatlice ele alınması gerektiğini söyleyen aydınların dış politika tespitleri de dikkat çekmektedir. Dünder Taşer Rusya'nın gücüyle Türkiye'nin gücünün tam tersi istikamette ilerleyeceğini hatırlatmaktadır. Ancak bunları söyleyen Taşer, Rusya ile komşuluk ilişkilerine de karşı değildir. O, düşmanlığın akıllarda tutularak milli çıkarlara uygun müttefiklik yapılmasını anlatmaktadır. Ahmet Arvasi'ye göre de Türk milletinin ve İslam'ın en büyük düşmanı Rusya'dır. Bu düşüncesine tarihten örnekler veren Arvasi, tıpkı Taşer gibi, Rus ve Türk taraflarının kuvvetlerinin ters orantılı olduğuna dikkat çekmektedir. Durmuş Hocaoglu da dış ilişkilerde sonsuz dostluk olmayacağı konusu üzerinde durmaktadır.

Türkiye'nin geleceği konusu konuşulurken Türk gençlerini bu konunun dışında bırakmak imkânsızdır. Çünkü bugünün gençlerini iyi yetiştirebildiğimiz takdirde geleceğimiz sağlam olacaktır. Bu nedenle üç aydında gençlerle ilgili özellikle milli eğitim konusuna değinmişlerdir. Dünder Taşer'in görüşlerine ve çalışmalarına bakıldığında gençlerin sorunları ve onlarla ilgili yapılacakların ana noktada olduğu görülmektedir. O, gençlere gerekli olan değer verilmediğinde hiçbir savaşın kazanılmayacağını düşünmektedir. Ahmet Arvasi özellikle Türkiye'nin düşmanlarının

gençlerin ve aydınların doğru yetişmemesi için çalıştıklarını söylemektedir. Bunun için ise gençleri inançlarına, milletlerine, kültür ve medeniyetlerine uzak durmaya itmektedirler. Bu yüzden Arvasi milletin vazifelerinden birisinin milli kültür ve milli gayesi içerisinde genç nesil yetiştirmek olduğunu hatırlatmaktadır. Ona göre eğer gençler, kendi kültür ve medeniyetleri içerisinde yetiştirilmezlerse gelecek için yapılacak bütün çalışmalar boşuna olacaktır. Durmuş Hocaoglu'nun da dediği gibi geleceğin aydınlık ve ileri bir noktada olmasını isteyen her millet, geleceği olan gençlere sahip çıkmalıdır. Hocaoglu'na bakıldığında sahip çıkmanın nasıl olacağını sistemleştirdiği dikkat çekmektedir. Bu sahip çıkma, önce onlara güvenme ardından ise milli ve bilimsel eğitim almaları için çalışmaktır. Bunların neticesinde ise iyi yetişmiş çocuklar geleceğin ebeveynleri ve milli kadrosu olacaklardır. Üç aydının değindiği eğitim konusu dikkatlerden kaçmamalıdır. Unutmamalıdır ki gençler için iyi bir gelecek bırakılabilirse onlarda kendilerinden sonra gelenlere bunu yapabileceklerdir. Sonrasında ise ülkelerini seven, milli değerlerine bağlı ve devam etme arzusunda olan başarılı, güvenli ve huzurlu vatandaşlar olacaklardır. Gençlerin, milletin selameti ve geleceği için önemini unutmamakla birlikte eğitim konusu göz ardı edilmemelidir. Zaten iyi bir gelecek için gençlerin iyi eğitim almasının gerektiği söylenirken bile içerisinde eğitim dâhil edilmektedir. Dünder Taşer'in söylediği gibi Türkiye'de eğitim konusu halledilmediği sürece bütün işler yarım kalacaktır. Ahmet Arvasi ise milli eğitimle birlikte çağdaşlaşma gerçekleşmediği sürece kendine yabancı olmanın artacağını söylemektedir. Kendine yabancı olma ise dış unsurlara açık olmakla başlayıp sonrasında ideolojiler ve karışıklıklar yoluyla yok olmaya kadar gidilecek bir süreçtir. Durmuş Hocaoglu da Taşer ve Arvasi gibi eğitimin önemine değinmekle birlikte yaşadığı dönemdeki eğitim konusundaki yanlış adımlara dikkat çekmektedir. O, öğretmenliğin sorunlarının görülmesi gerektiğini ve eğitim-öğretimdeki sorunların bir an evvel halledilmesi gerektiğini yoksa ileride büyük sorunlar yaratacağını anlatmaktadır.

Türkiye'nin geleceğiyle ilgili neler yapılabilir sorunun cevabına üç aydının da birbirine yakın cevaplar verdiği bir gerçektir. Özellikle devlet görevlerine gelecek kişilerin kişisel çıkar peşinde olmayan ve milli olan kişiler olduğunu söylemektedirler. Dünder Taşer, devlet vazifesinde bulunamayacak karakterdeki kişilerin yerlerine milliyetçilerin gelmesini istemektedir. Yetişmiş kadro ihtiyacını durmadan tekrarlayan Ahmet Arvasi'ye göre de Türkiye'nin yetişmiş kadroları mevcuttur ve gerekli görevlere getirilmelidirler. Durmuş Hocaoglu, Arvasi ve Taşer gibi düşünmekte ve onların

dedikleri şekilde milli kadroların gelmesi gerektiğini söylemektedir. Ancak bunun hayata geçmesi için liyakat ve gerçek aydın ihtiyacının farkına varılmasını hatırlatmaktadır.

Türkiye'nin iktisadi ve sanayi hamlelerle kalkınması konusunda üç ismin de öne sürdüğü fikirleri bulunmaktadır. Dündar Taşer, Türkiye'nin ham madde konusunda yeterli olduğunu ve bunlara yönelmek gerektiğini anlatmaktadır. Ayrıca Taşer tarım kentleri kurulması yönündeki düşüncesinde Türk mahsulünün değerlendirilmesiyle işe başlanılmasını istemektedir. Taşer gibi kalkınma planlarında ekonomik ilerlemeyi önemli gören Ahmet Arvasi, yeni savaşların kazananlarının ekonomik açıdan güçlü olanlar olduğunu söylemektedir. Bu yüzden Arvasi, Türkiye'nin kalkınmasını istemeyenlere karşı ekonomiyi güçlü kılmak, modern teknolojiye sahip olmak ve millilik sınırlarında kalmak gerektiğini hatırlatmaktadır. Enerji üretiminin önemine değinen bir diğer kişi de Durmuş Hoccoğlu'dur. Enerji üretilmeyecek olsa bile enerji kullanımının en aza indirilmesi gerektiğini söylemektedir. Hoccoğlu enerji konusunda Türkiye'nin bağımlı bir halde olmasından duyduğu rahatsızlık nedeniyle kendi fikirlerince bulduğu çözüm yollarını okuyucularıyla paylaşmıştır.

Türkiye'nin geleceği konusunda Ahmet Arvasi, Dündar Taşer ve Durmuş Hoccoğlu'nun ülkenin bulunduğu konum ve şartları tarihsel süreç de dâhil olmak üzere ele aldıkları görülmüştür. Bu yüzden üç aydın da milli sınırlar dâhilinde kendi kültürünü ve medeniyetini terk etmeden çağın teknolojisini ve ilmini de yakalayarak ekonomik, tarım ve sanayinin geliştirmesi gerektiği konusuna yaklaşmışlardır. Toplumların güçlerinin ekonomik kalkınmayla eş değer olduğunu hatırlatmaktadırlar. Siyasi çekişmelerin ve ideolojik gruplaşmaların içerisinde boğulmamak gerektiği konusunda tekrar tekrar yazmışlardır. Devletin ne olduğu ve devletin geleceğinin milletin geleceği için ne kadar önemli olduğu konusunda düşüncelerine gerekli bölümde değinilen yazarlar, devlet ve milletin geleceği için kişisel çıkarlar peşinde koşmadan çalışılmasını istemektedirler. Türk milletinin bugünü ve yarınları için kimseden medet umamayacağını ve ummayacağını söylemekle birlikte çözümün Türk milletinin kendi azim ve çalışmasında olduğunu hatırlatmışlardır. Eğitim ve genç nesil konusunda ortak endişeleri görülen yazarlar, modern ve milli eğitim almış gençliği görme arzusundadırlar. Hoccoğlu, Taşer ve Arvasi'nin de anlattığı gibi Türkiye'nin geleceği için aydınından devlet yöneticisine kadar bütün Türklerin tarihine, kültürüne ve

medeniyetine sahip çıkması, ülkenin ve milletin kazançları için harekete geçmenin önemi unutulmamalıdır.

4.2. DÜNDAR TAŞER, AHMET ARVASI VE DURMUŞ HOCAOĞLU'NDA AVRUPA BİRLİĞİ

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne başvurması ve yaşanan süreçler bugüne kadar çokça yazılmış ve konuşulmuştur. DüNDAR Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nun fikirlerinin ele alındığı bu çalışmada yaşadıkları dönem ve yaşlarındaki farklılıklardan dolayı aynı konuların üzerinde durmalarındaki farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu nedenle Avrupa Birliği'yle ilgili endişeleri ve uyarılara sıkça yer veren kişinin Durmuş Hocaoglu olduğu dikkat çekmektedir. Ancak bu bölümde Taşer ve Arvasi'nin direkt AB konusuyla ilgili yazılarının azlığı nedeniyle Taşer'in yaşadığı dönemdeki dış politikaya bakışı, uluslararası ittifaklara ve örgütlere olan yaklaşımı ortaya konulacaktır. Arvasi'nin ise yaşadığı dönemde sıkça tartışılan AET konusundaki düşüncesinin neler olduğu aktarılacaktır.

DüNDAR Taşer, Anadolu'da komünist fikirler yayılmasaydı bile Türkiye-Rusya dostluğu gibi bir şeyin kimsenin hayali olmadığını düşünmektedir. O, Rusya örneğindeki gibi iyi komşu olabilmekle iyi dost olmak arasındaki kavram farklılığına dikkat çekmektedir. Rus-Türk ilişkilerine baktığı zaman, Türkiye'nin geleceğinin yönü ve Türklerin devamlılığı konusunun Rusya'nın çıkarları ile ters olduğunu görmektedir. O hâlde denilebilir ki Türk milliyetçiliği fikri Rusya'yla karşı karşıyadır. O zaman Taşer, Rusya'ya karşı olmak anlamına gelen NATO'ya dikkat edilmesini istemektedir.¹¹⁸² Çünkü Taşer'e göre "Türklük ideali ve Türkiye jeopolitiği bizi Rusya ile hasım hale getirdiği gibi inkişafımızın tabii istikameti de Amerika ile karşı karşıya gelmemize sebep olmaktadır. Türk diplomasisinin halletmesi lazım gelen mesele budur".¹¹⁸³ Taşer'in dış siyasetle ilgili yazılarında Rusya'nın yayılma stratejisini göz ardı etmediği görülmektedir. Dünyada ve Türkiye'de 1960 itibarıyla artış gösteren komünist ve sosyalist fikirlerin eyleme geçmesinin arkasındaki fikrin, parçalama siyaseti olduğunun farkındadır. Bu hareketlerin Osmanlı'da olduğu gibi ilerleyebileceğini ancak Türk dünyasının umudu olan Türkiye'nin bu zarardan bilinçli bir şekilde kurtulması gerektiğini düşünmektedir. Rusya'nın Türk dünyasında tarihi ve

¹¹⁸² Taşer, "Milliyetçi Hareket ve Dış...", s. 12.

¹¹⁸³ Taşer, "Mesele", s. 67.

kadim düşman olarak hatırlandığını, dost görüldüğünde dahi attığı adımların Türklerin ve Türkiye'nin zararına olduğuna dikkat çekmektedir.

Dündar Taşer, ABD'nin emperyalist çıkarlarından Rusya'nın faydalanmasını istemediği, Almanya'nın dış politika isteklerinin karşısında Rusya'nın olduğu, İtalya ve Yunanistan'daki komünizm karşıtlığı konularını da anlatmaktadır. Rusya'nın yayılma politikasının itici kuvvetiyle beraber "Türklük ülküsü ve jeopolitik konum" Türkiye'yi Rusya'yla düşman haline sokmuş ve Türkiye ilerleyebilmesinin doğal güzergâhı olarak Amerika'yla yüz yüze gelmektedir.¹¹⁸⁴ Taşer, tüm anlattıkları nedeniyle Türkiye'nin istikrarlı bir ülke olabilmesinin, ABD için ekonomik ve siyasi bir ihtiyaç olduğunun altını çizmektedir. Aynı şekilde ABD ve Batı devletleriyle iyi ilişkiler kurabilmenin Türkiye için ihtiyaç olduğunun unutulmamasını belirtmektedir. Komünizmin tehditleri, Türkiye'yi dış politika da olduğu gibi iç politikada da korunma mecburiyetine sokmaktadır. Taşer duruma baktığında Türk diplomasisine de işlerin düşmekte olduğunu söylemekte ve ABD'nin o günün şartlarında Türkiye ile ortak çıkarları olduğuna dikkat çekmektedir.¹¹⁸⁵

Tarihte Rusya'nın Avrupalı devletlerle beraber Türkiye'yi paylaştığı bilinmektedir. Aynı tarih, Türk-Avrupa ittifakı gerçekleştiğinde Rusya'nın saldırılarında geri kaldığına tanıklık etmektedir. Bu nedenle Dündar Taşer, tarihin gösterdiğinin farkında olarak NATO'nun Türkiye için tarihsel "espirinin" diğer adı olduğunu söylemektedir. Yaşanan dönem itibarıyla Türkiye'nin Batı ittifakı içerisinde yer almasını söylemesine rağmen bu Batı'ya olan sevgisinin olduğu anlamına gelmemektedir.¹¹⁸⁶ Türkiye'nin Batı ittifakı içerisinde yer alabileceğini söylemesinin tek nedeni Türkiye'nin çıkarlarını gözetmektir. Tarihte de Rusya'nın düşmanlığı karşısında Batı'yla ittifak eden Türk Devleti'nin yine Rusya'nın tehditlerine karşılık kendini korumak amacıyla NATO'da bulunmasının nedenlerine değinmektedir.

Her devlet, iktisadi gelişimi için dâhili ve harici politikasından sorumludur. Kendisinin milli ve toplumsal düzeyine uygun olan harici bir politika yürütmek zorunluluktur. Ahmet Arvasi'nin deyişiyle "Her millet, siyasi sistemini ve dünya ile ilişkilerini bizzat kendi milli iradesi ile tespit edebilmelidir".¹¹⁸⁷ Milletler doğru ve yerinde kararlar alarak adım atma mecburiyetindedirler. Arvasi'nin sıkça üzerinde

¹¹⁸⁴ Köseoğlu, "Dündar...", s. 103.

¹¹⁸⁵ Dündar Taşer, "Acaba", *Devlet Gazetesi*, 3 Ağustos 1970, s. 12.

¹¹⁸⁶ Taşer, "Mesele", s. 112.

¹¹⁸⁷ Arvasi, "Türk-İslam Ülküsü...", s. 428.

durduğu Türkiye'nin AET'ye girip girmemesi konusu ve dönem içerisinde yapılan tartışmaların gündemi sıkça meşgul ettiği görülmektedir. Bu konunun devletin ve milletin kazancına olup olmadığıyla ilgili ayrıntılı bir araştırma ve görüş birliğine varıldığı söylenememektedir.

Ahmet Arvasi, AET ülkelerine bakıldığında “Hristiyan Ülkeler Topluluğu” olduğunun hemen görüldüğünü söyler. Eğer ki Türkiye bu topluluğa katılırsa ilk ve tek Müslüman ülke olarak farklı kültür ve tarihi ile neler yaşanılacağına düşünülüp düşünülmediğini sormaktadır. Ayrıca 1960'lı senelerde Türkiye'yi topluluğa katılım için teşvikler bulunuyorken 1980'li yıllarda bu teşvik etme durumu tersine dönmüştür. İşte asıl bu tavır değişikliklerinin altında yatan sebeplere eğilmek gereklidir. Arvasi, AET'de 1960-1980 arası dönemde meydana gelen değişiklikleri şöyle anlatır: “1960'lı yıllarda, AET, münhasıran ileri seviyede sanayileşmiş ülkeler topluluğu idi. Birbiri ile uyum sağlayarak problemlerini çözüyordu. Şimdi öyle değil. Bilhassa Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi ülkelerin katılması ile AET, bu insicamını kaybetmiş, yeni uyum problemleri ile karşılaşmıştır. Şimdi, Türkiye de bugünkü iktisadi yapısı ile ‘Topluluğa’ katılırsa, işimiz iyice zorlaşır. O halde Türkiye'nin beklemesi gerekir”.¹¹⁸⁸ Arvasi, başlarda AET üyesi ülkelerin Türkiye'nin katılması yönündeki fikirlerinin arka planında rahat sindirilecek bir görüntü vermesinin olduğunu düşünmektedir. Çünkü ona göre yüzyıllardır Türkler üzerinden ikilik çıkararak kazanç sağlamaya çalışan Batı dünyası, ortak şeklinde yanına çekerek her istediğini elde etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin elde tutulmak istenmesinin bir nedeni de konumudur. Ancak ona göre, 1980'li yıllara gelindiğinde işin rengi değişerek Avrupa, Türklerin bekledikleri kadar kolay olmadığını anlamaya başlamışlardır.¹¹⁸⁹

Ahmet Arvasi, “Türkiye AET'ye katılmalı mıdır?” sorusuna “Er-geç bir Avrupa Birleşik Devleti'ne dönüşeceğine inansaydım, bu soruya ‘hayır’ der ve Türkiye'nin Avrupa Ortak Pazarı'na katılmasına şiddetle muhalefet ederdim” cevabını vermektedir. Bu cevabı veren Arvasi'ye göre AET üyesi ülkelerin, buradaki amaçları doğrultusunda milli çıkarlarından vazgeçmedikleri ve hepsinin “Avrupa Birleşik Devletleri” fikri için kendi milletini geride bırakmayacağından dolayı, benzer bir bilince sahip olunarak Türkiye'de AET'ye dâhil olabilir. Aslında Arvasi'nin bu düşüncesinin nedeni Türkiye'nin kendi çıkarları doğrultusunda çalışarak yararlı olabileceğini düşünmesidir.

¹¹⁸⁸ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 109.

¹¹⁸⁹ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 112.

Çünkü Türkiye askeri açıdan zaten NATO üyesi olduğundan dolayı AET'den uzak durabilmesi de çok olası gözükmemektedir. Yazar, şuna da dikkat çekmektedir: “ülkemiz NATO, sayesinde ki, yıllardır güven ve barış içinde yaşamaktadır. Bu durum, ülkemizi imar etmek ve geliştirmek için, bize, muhtaç olduğumuz ‘barış ortamını’ hazırlamaktadır”. NATO sayesinde Türkiye’nin yalnızca komünizm karşısında değil Avrupa kaynaklı düşmanlığa yönelik de korunduğunu düşünmektedir. Türkiye’ye yönelik düşmanlık besleyen ülkelerin NATO üyesi olduğu için bir şey yapamadıklarını iddia etmektedir. İktidarın, kendisinin bahsetmiş olduğu koşullarda yani Türkiye’nin menfaatleri doğrultusunda AET’ye bir an önce dâhil olmasını zaruri olarak ifade etmektedir.¹¹⁹⁰

Ahmet Arvasi’ye göre “Avrupa Parlamentosu, 18 Haziran 1987” tarihinde almış olduğu karar¹¹⁹¹ ile Türkiye’yi paylaşmak için tutuşan düşmanlara “yeşil ışık yakmıştır”. Arvasi, bu kararın Sevr’in yeniden gündeme getirilmesinden başka bir şey olmadığı gibi tamamen dostane olmaktan uzak bir tavır olduğunu söylemektedir. Bu karar, yalnızca sözlerden ibaret olmasına rağmen arkasındaki hedef cumhuriyetin ilanından beri tökezlese dahi düşmeyen ülkenin önüne geçebilmektir. Arvasi bu kararın arkasında olan ve imza atanların düşman olduklarını ilan etmektedir. Arvasi’ye göre Yunanistan’ı yüreklendirmek, Türkiye’nin NATO’dan ayrılmasını desteklemek ve AET’ye gidişi durdurmak bu kararın arkasında yatan diğer hedefler arasındadır.¹¹⁹² Aslında alınan bu karar Türklere, düşmanın asla pes etmediğini ve İstiklal Savaşı’ndaki her başarısının ardından durmadan önüne koyduğu Sevr Antlaşması veya en azından yumuşatılmış hâlini arzuladıklarını hatırlatmaktadır. Hatta yenilgiyle neticelenen Haçlı Seferleri dahi bugün onların hafızasındadır ve onlar bu yoldan ayrılmamışlardır.

Ahmet Arvasi, Türkiye’nin tüm bu sayılanlara rağmen AET’ye başvuru yapmasının bir açıdan iyi olduğunu çünkü gözünü kapayanlar ve açmak istemeyenler de dâhil olmak üzere herkesin Batılıların Türklere karşı olan amaç ve düşüncelerini gördüklerini söylemektedir. Herkes bir anda talepler ve iddialar ile Türkiye’nin

¹¹⁹⁰ Arvasi, “*Hasbihal III*”, s. 117.

¹¹⁹¹ Türkiye’nin AET’ye 14 Nisan 1987 tarihli tam üyelik başvurusu sonrasında Avrupa Parlamentosuna “Ermeni Soykırımı İddiaları” getirilmiştir. Avrupa Parlamentosu ise sunulmuş olan bu rapor ve öneriler nedeniyle “18 Haziran 1987 tarihinde Ermeni Sorunu’nun Siyasi Çözümü Üzerine Karar kabul edilmiştir”. Parlamentonun aldığı bu kararlar “Sözde Ermeni Soykırımı” kabul edilmiş olmakla beraber Türk Devleti’nin Avrupa Birliği’ne girme sürecinde bunun “engel” olacağı sonraki senelerdeki kararlar “mesnet oluşturacak bir şekilde vurgulanmıştır”. Bkz. Barış Özdal, “*Avrupa Parlamentosu’nun Aldığı Kararların Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri*”, <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/avrupa-parlamentosunun-aldigi-kararlarin-turkiye-avrupa-birligi-iliskilerine-etkileri/>, (Erişim Tarihi 21.08.21), Marmara Üniversitesi 2021.

¹¹⁹² Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 15.

karşısına dikilmiştir. Arvasi'ye göre daha önce de bahsettiği bu isteklerin amacı, “Bizi biz yapan değerleri çökertmek, bizi tarihimizden, dinimizden, kültür ve medeniyetimizden koparmak; bağımsızlığımızı tehlikeye sokarak boyunduruk altına almak; bir daha diril-memecesine tarihe gömmek”tir.¹¹⁹³

Ahmet Arvasi her ülkenin çıkarları doğrultusunda uluslararası kurumlarla işbirliğine gidebileceğini ve görüşebileceğini söylemektedir. Türkiye için bu örneklerden birisi de AET'dir. Türkiye'nin AET'de nasıl şartlar dâhilinde yer edineceği tartışlsa dahi kimse Avrupa ile kötü ilişkiler yürütmesini istememektedir. Fakat Arvasi'ye göre “bazı Batı sevdalıları'nın AET'yi Türkiye için ‘tek ve alternatif’, ‘tek çıkış yolu’, ‘tek kurtuluş çaresi’” biçiminde ifade etmeleri ülke açısından olumsuzluklara sebep olmaktadır. Arvasi, “13. Ortak”¹¹⁹⁴ olarak başvuru yapılmasının ardından ülke üzerindeki Avrupa baskısının çoğaldığını gözlemlediğini dile getirmektedir. Çünkü başka bir seçeneği olmayan umutsuz Türkiye'yi bulduklarını zannederek Türkiye'nin dâhili ve harici politikalara karışabilme cüretini kendilerinde bulmuşlardır. İşte bu neticeyi bilen Arvasi, derhal bu şekildeki bir yaklaşımdan vazgeçilmesi gerektiğini ve AET'yle ilgili alternatif sunabilen çevrelerin bulunmasını söylemektedir.¹¹⁹⁵ Uluslararası arenadan kendini soyutlamak taraftarı olmayan Arvasi, dış siyasette masaya oturulduğunda eli boş gidilmemesini öğütlemektedir. Son iki yüzyıldır, masada kaybeden millet imajının en önemli nedeni de sonuca muhtaçmış gibi hareket edilmesidir.

Ahmet Arvasi'nin yaşadığı dönemde Türkiye'nin Avrupa Ortak Pazarı'na katılması ve katılmaması yönünde birçok yorum yapılmaktadır. Arvasi bu konuyla ilgili tartışmalar içerisinde sıkışıp kalınmasını istememektedir. O, milliyetçiliği çıkış noktası olarak tarihin farkına varılmasını ve yarın ne olmak istenildiğinin hatırlanmasını istemektedir. Bu dediklerinin yapılması ardından karar almanın yerinde olacağını söylemektedir. Arvasi'ye göre Türkler, tarih boyunca yapmadıklarını bu konu içinde yapmayacaklar ve bağımsızlık ilkesini arkalarında bırakarak hareket etmeyeceklerdir. Zaten özgün bir kültür ve medeniyetleri bulunmaktadır. Bu sebeple Batı'nın arzuladığı Batı medeniyeti dâhilinde Türklerin erimesi isteği düşüncesi hayalden ibarettir. Çünkü Türkler Batı'nın içerisinde kaybolmayı arzulamamaktadır. Ayrıca Arvasi, Avrupa Ortak

¹¹⁹³ Arvasi, “*Hasbihal IV*”, s. 329.

¹¹⁹⁴ “Türkiye'nin, AET'ye, 13. Ortak olarak girme iradesini açıklamasından sonra” birçok görüş, onay ve itiraz gelmesine rağmen Ahmet Arvasi, bu konunun karar alınmadan evvel halka “referandum yapılarak” sorulması taraftarıdır. Bkz. Arvasi, “*Milletlerin...*”, s. 91.

¹¹⁹⁵ Arvasi, “*Hasbihal V*”, s. 221.

Pazarı'nı teşekkül ettiren milletlerin hâli hazırda aralarında sorunlar bulunduğunu ve bu kargaşanın içerisinde bulunmanın ise doğru bir tercih olmadığını söylemektedir. Arvasi, tüm anlattıklarıyla birlikte Türkiye'nin NATO içerisinde, Batı'nın bütün planlarına rağmen ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini de anlatmaktadır. Ancak kati suretle ödün vermemesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Arvasi'ye göre Türkiye, kayıpların acısını yaşamakta olan Avrupa yerine ABD'yi düşünebilir ve Ruslara yönelik politikalarında “iyi temas kurma” yoluna gidebilir.¹¹⁹⁶ Aslında Arvasi'nin Türk dış politikasıyla ilgili dedikleri açıktır. Türkiye iyi ilişkiler kurmaktan geri durmamalı ancak ilerlemesi için kendisinden başka hiçbir güce de sonsuz güvenmemelidir. Bu sebeplerle Türkler, meydana gelen olayları okumayı bilerek adım atmalıdırlar.

Durmuş Hocaoglu'nun yaşamış olduğu sürede AB ve AB-Türkiye arasındaki konularda konuşma ve tartışmalar sıklıkla yaşanmıştır. Toplum içerisinde yaşanan sürtüşmelerin artmasına binaen AB propagandası ve bunların meydana getirdiği olaylar üst seviyeye ulaşmıştır. Halkın ve devlet ricalinin AB'ye yönelik tutumu, girilmesi gerektiği yönünde yoğunlaşmaya başlamıştır. Hocaoglu'na göre bu olayların nedeni milliyetçilik konusunun yıpranmasıdır.

Durmuş Hocaoglu, “Amerika Birleşik Devletleri'ni andırır bir ‘Avrupa Birleşik Devletleri’ne yönelen bir süreçtir”, diyerek anlattığı AB'nin kuruluşu daha eski tarihlere götürülebildiği hâlde II. Cihan Harbi ve Avrupa'daki devletlerin ağır çöküntü içine girmesi bu süreci hızlandırmıştır. Savaşın Avrupa devletlerini güçsüz bir konuma sokması bazı konularda birlikte hareket edilmesi düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Öncesinde Avrupa Çelik Birliği'yle başlayan bu birliktelik Ortak Pazar ve AET şeklinde devam ettikten sonra AB şeklini almıştır. AB ile ABD ve Avrupa devletleri, güçlü ekonomik ilerlemesi bulunan diğer devletlerin karşısında daha güçlü kalabilmektedirler. Hocaoglu'na göre AB, insanlara takdim edildiğinden oldukça farklı, geri dönülemeyecek bir tüneldir.¹¹⁹⁷ Bu nedenle Hocaoglu, bu kararı almadan evvel gerçekten ama gerçekten düşünmenin önemli olduğunu tekrarlar.

Durmuş Hocaoglu'na göre AB'nin oluşumu başlangıçta ekonomik temelli olmasına rağmen ilerideki süreç için bazı sorunlar yaratmaktadır. Çünkü ona göre “Avrupa Birleşik Devletleri'nin planı “supra-national (uluslar-üstü)” birliktelik meydana getirmektir ki bu var olan toplumların yeniden şekillendirilmesi anlamına

¹¹⁹⁶ Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 431.

¹¹⁹⁷ Hocaoglu, “*Devletçilik...*”, s. 282.

gelmektedir. Bunun neticesinde ulus-devletler ve milliyetçi düşünceler, engel olarak görülecektir. Bu sadece Avrupa coğrafyasında değil tüm dünyadaki milliyetçi ve ulus-devlet yapılarına yönelik olumsuzluğun baş göstermesi anlamını alacaktır. Ulus-devlet ve milliyetçiliklerin yok edilmesi amacıyla bir virüs yaratılmıştır. Bu virüs ise “Mikro-Milliyetçiler ve Etnikçiler”dir.¹¹⁹⁸ Hocaoglu’na göre nasıl ki I. Cihan Harbi’yle beraber imparatorluklar, milliyetçi fikirlerle yerle bir oldu ise bu yeni virüs ile birlikte bir zamanlar Avrupa’nın tutunduğu ulus-devlet ve milliyetçilikler yok edilmek istenmektedir.

Durmuş Hocaoglu’na göre AB’nin hedefi Avrupa milletlerinden teşekkül edilmiş bir “Avrupa debelti kurma” projesidir. Bu fikrin teorisyenlerinden olan José Ortega y Gasset’in 1930 tarihli “Kitlelerin İsyanı”¹¹⁹⁹ isimli eserinden şu örneği verir: “Avrupalılar büyük bir Avrupa milleti halinde teşkilatlanmalı ve çapı büyük bir Avrupa milli devleti, yani ulus devlet inşa etmeli; hyper nation state”. Bunun anlamı ise ABD’nin yaşamış olduğu süreç gibi bir amaç neticesinde, belki yüz senenin ardından, “Türkiye’de Erzurumluluk, Bayburtluluk, Karslılık, İzmirlik ne anlama geliyorsa, Avrupa Birliğinde de Alman, İngiliz bu anlama gelmelidir”.¹²⁰⁰ Hocaoglu, bütün amaçlarının yukarıda anlatılan olduğunu söylemektedir.

Durmuş Hocaoglu’na göre “Avrupa, bir Düşmüş Soylu olan Türkiye için, bir Kamelyalı Kadındır. Güzel, ama sadakatsiz, bizi hiç sevmemiş, bize asla yar olmayacak, bizi mahvedecek, ocak söndüren, ciğerleri çürümüş bir kadın!”dır. Türkiye açısından Avrupa Birliği’nin genel anlamı Batınlık, özel anlamı ise Avrupalılığın ilk adımıdır. Hocaoglu’na göre bu durum mecburi görülen bir ideoloji hâlini almıştır ve bu takıntı olarak devam etmektedir. Bu gibi durumlarda düşünme yetisi geri plana itilir. Düşünülmediğinde fark edilmeyen ise “Batının en doğusu” olarak yaşamak istemek yerine “Doğunun en batısı” olunduğunun farkına varılarak çalışılmasıdır.¹²⁰¹ Hocaoglu’nun bahsettiği saplantılı durum, zafiyete de neden olmaktadır.

Durmuş Hocaoglu “Biz Türkler kendimize olan saygımızı bu kadar mı kaybettik; Biz Türkler bu kadar mı düştük?” diye sorar. Bu soruyu sormasındaki maksat ise AB’ye olan koşulsuz istektir. Bu, birçok alanda kendini teslim etmeyi kabul etme, sormadan sorgulamadan milletleri ve kültürü yerle yeksan edebilecek bir yere koşarak

¹¹⁹⁸ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 283.

¹¹⁹⁹ Geniş bilgi için bkz. José Ortega y Gasset, *The Revolt of The Masses*, Mentor Books, London 1950.

¹²⁰⁰ Hocaoglu, “*Milli Devletimizin...*”, s. 38.

¹²⁰¹ Durmuş Hocaoglu, “Türkiye ve Avrupa: ‘Düşmüş Soylu’ ve ‘Kamelyalı Kadın’”, *Son Çağrı*, 20 Mart 1997, s. 5.

girmeyi istemektir. Bunları çekinmeden tam doğruymuş gibi ifade etmek ve aksini söyleyenleri ise yargılamaya kalkanlarda bu istek uğruna bunları yapmaktadırlar. Tüm bunların bağlandığı nokta ise ülkenin ve milletin, kendi çabaları ve başarıları ile güzel bir hayatı yaşayamayacakları, başarıya ulaşılabilmesi için bir “efendi”nin olmasının gerektiği düşüncesidir.¹²⁰²

AB’ye girilmeli midir? Sorusunun defalarca sorulduğu bir ortamda Durmuş Hocaoglu, AB’nin neler yapabileceğini belirleyebilecek olanların yalnızca onlar olduğunu hatırlatmaktadır. Onlar dediği ise Batılılar/Avrupalılar’dır. Hocaoglu, onların bu düşüncelerini açık bir şekilde biz - siz kalıpları ile ifade ettiklerini söylemektedir. Çünkü onlara göre “Avrupa Avrupalıdır, Türkler Avrupalı değildirler, asla da olamazlar” yani Türkler belirlenmiş olan formüllerine uymamaktadır. Eğer onların belirledikleri kriterler sağlanmak isteniyorsa “1. Beyaz olmak, 2. Avrupa’ya erken zamanlarda gelip yerleşmiş olmak (en az bin yıl), 3. Grek ve Roma kültürü ile pişmiş olmak, 4. Hristiyan olmak” gereklidir.¹²⁰³ Hocaoglu’na göre “Hiper ulus-devlet” teşekkülüne dâhil olan yahut dâhil olmayı arzulayanlar, önce parasını daha sonrasında bayrağını ve özgürlüğünü temsil eden bütün sembollerini ve kuruluşlarını geride bırakarak, istiklâlini arkasında bırakacağını iyice idrak etmelidir. Tüm bunları gerçekten fark etmesi gereken ise Türkiye’dir.¹²⁰⁴ Zira Türkiye, tarih boyunca ve bugün dahi özgürlüğünden vazgeçebilecek yapıya sahip olmamıştır. Bunu unutan yahut göz ardı edenlerin tekrardan hatırlaması gerekmektedir.

AB’nin, Türkiye’ye yönelik kaygısız hareketleri, siyasi üsluptan uzak dili Durmuş Hocaoglu’nun dikkatini çekmiştir. Bunun dikkat çeken örneklerinden birisi Avrupa Parlamentosunun Kıbrıs mevzusunda takındığı tutumdur. Burada Avrupa Parlamentosu, çoğunluk oy ile Türkiye’ye “ya Kıbrıs, ya AB” şartını sunmuştur. Bunun manası ise AB’ye giriş biletinin ücreti Kıbrıs’tır.¹²⁰⁵ Ayrıca Hocaoglu yazılarında, Türkiye’nin Batı’yla olan konuşmalarında eşit olmadığını bir sorgulamaya tabi tutulduğunu yazmaktadır. O, Türkiye’nin Batı karşısında takındığı tavırdan duyduğu rahatsızlığı sıkça dile getirmektedir. “Konuşana değil konuşturana bak! Nerede, içeride kendisini savunmaktan aciz bir kısım masum ve vatandaşının karşısında kaplan gibi kükreyenler? Nerede sağcı milliyetçiler ve solcu milliyetçiler? Nerede tam bağımsız

¹²⁰² Durmuş Hocaoglu, “Türkiye ve Avrupa Birliği: Olmak ve Olmamak”, *Türk Haber*, S 08-27, İstanbul 2007, s. 9.

¹²⁰³ Durmuş Hocaoglu, “Avrupa Birliği, Medeniyet Projesi ve Türkiye”, *Son Çağrı*, 13 Mart 1997, s. 5.

¹²⁰⁴ Durmuş Hocaoglu, “Avrupa Birliği; Avrupa Birleşik Devletleri ve Birleşik Devletler Avrupası”, *Zaman*, 14 Nisan 2002, s. 12.

¹²⁰⁵ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 317.

Türkiye’ciler? Ulan bu ne iş?”¹²⁰⁶ Bu ifadelerinde görüldüğü gibi üslubundaki hiddet, kızgınlık ve kırgınlık milletine yapılan bu haksızlığa sebebiyet verenleredir.

Durmuş Hocaoglu 2001 yılında yayımlanan yazısında, “Türkiye’imiz, hepimizin gözlerinin önünde adım-adım gelişen bir trajedi yaşıyor!” demiştir. Devlet ve millet arasında meydana gelen ve giderek artan kopukluğa dikkat çeker. Bu kopukluğun en önemli nedeninin AB’ye bakıştaki anormallik olduğunu söyler. Bu bakışın anlatılabileceği tek kelime ise mandacılıktır. Ona göre Türkiye’nin bu hüznün verici hâli, devlet ve milletle birlikte mandacılığı içine almasından kaynaklanmaktadır.¹²⁰⁷ Bu hâlin devam edeceği ve büyük zararlar bırakacağı görüşündedir. Ayrıca Hocaoglu’na göre geçtiği süreçler neticesinde AB, rakiplerini hallettiğini düşünerek, bir çeşit irtica kavramı ortaya çıkarmak üzeredir. Bu gerçekleştiğinde, “AB karşıtları Türk ulusunun en büyük düşmanıdır; her görüldüğü yerde ezilmelidir” sözleri dahi eyleme dönüştürülebilir. Ona göre bu noktaya gelinmesinin sebebi AB’yi var olan en iyi şey olarak algılamaktır. Buna AB’nin sözde Ermeni Soykırımı’nın kabul edilmesi isteği ve birlik üyesi ülkelerin çoğu tarafından PKK’nın savunulması gibi örnekler verilebileceğini söylemektedir.¹²⁰⁸

Durmuş Hocaoglu’na göre Türkiye’nin AB yani “İkinci Roma” içerisinde bulunabilmesine imkân yoktur. Buna tarih ve Avrupalıların yapıları zaten izin vermemektedir. Çünkü Türkler, Asyalıdır. Bu gerçek nereye gidersek gidelim, bizler unutsak dahi karşımızdakilerin unutmayacağı bir gerçektir. Hocaoglu, AB’ye girilmesinin anlamının yüzlerce yıldır atalarımızın emekleri ve kanlarıyla vatan hâline getirilen Anadolu’nun bizzat onların torunları tarafından bırakılması ve tarihe gömülmesi demek olduğunu iddia eder.¹²⁰⁹ Hocaoglu’na göre AB’ye girme isteği Türkiye’nin dağılmasına gidebilecek süreçlerin ilkidir. Hocaoglu, bu gayet öngörülebilir ve normal olan bir şey demektedir. Çünkü daha önce de değinildiği gibi AB, yapısı gereği bunu istemektedir. Ayrıca Hocaoglu, bu teşkilata girmenin yolları ortada olmasına rağmen kendisinden vazgeçerek tüm şartları sağlasa dahi Türkiye’nin alınabileceğini düşünmemektedir. Zira Atilla’dan bugün dahi korkan Avrupa, Türkleri alır mı? Nasıl ki Türkiye’nin AB’ye girmesi, Türklük açısından tehlikeliyse Avrupa içinde Türklerin gelmesi bir o kadar korkutucudur. İşte bu sebeple defalarca listeler

¹²⁰⁶ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 77-80.

¹²⁰⁷ Durmuş Hocaoglu, “Varlığım Avrupa Birliği’nin Varlığına Armağan Olsun!”, *Muhelif*, S 53, Y 2, 26-01.11.2001, s. 9.

¹²⁰⁸ Durmuş Hocaoglu, “AB ve Alternatifleri Üzerine”, *Aksiyon*, S 380, Y 8, 16-22.03.2002, s. 26.

¹²⁰⁹ Durmuş Hocaoglu, “AB Nedir, Ne Değildir?”, *Bayburt Vakfı*, S 4, Y 2, Kasım, İstanbul 2006, s. 27.

verilip uyulması istense dahi bizler her zaman dış kapıda bırakılacağız. Belki de bu sebepten dahi kendimize gelmenin vakti gelmiştir.¹²¹⁰

AB'nin 1990'ların sonuna kadar yapmış olduğu genişleme, geleceğinin önüne konan engellerdendir. 1996 senesinde "Birlik Anayasası" görüşmelerinin sonucunda AB üyelerinin ve vatandaşlarının iki konudan mutsuz oldukları görülmüştür. Bu mutsuzluk kaynaklarından birisi AB'nin genel itibarıyla ulus-devletlerin zararına genişlemesidir. Diğeri ise yeni üyelerin katkı yerine, "AB'nin besleyicisi konumundaki Almanya, Fransa, Hollanda gibi Çekirdek Ülkeler'in (Core Countries)" kazançlarına ortak olmayı amaçlamalarıdır. Bu rahatsızlıklar, kurulma amacı olan bütünleşme ve tek devlet hâline gelme konusunda istenilenin sağlanamadığını göstermektedir.¹²¹¹ AB, reddedilen anayasanın yerine başka bir uzlaşma yoluna giderek 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon'da üyelerinin de kabulü ile anlaşma yapmıştır. Lizbon Antlaşması¹²¹² tam anlamıyla bir anayasa olmasa bile onun yerini almıştır.

Türklerin, AB karşısında takınmış oldukları el pençe divan hâlin Durmuş Hocaoglu'nu ne kadar rahatsız ettiği görülmektedir. Kendisi bu durumu, "Aşağılayıcı bir akıl tutulmasıdır" şeklinde izah etmiştir. AB konusundaki yazılarında Türkler şeklinde hitabının bazı okurların dikkatini çektiğini bunun sebebinin ise daha önce de söylediği gibi AB'ye yönelik olan tavra öfkelenmesi olduğunu söylemiştir. Ülkesini ve milletini seven bir insan olarak bu durumu içine sindiremediğini şu şekilde dile getirmektedir: "Türkleri seviyorum; ama artık iyiden iyiye canımı sıkıyor oldular. Çünkü onlara ait olan herşey bana da ait olduğu için, AB yolunda kendilerini aşağılatırken beni de aşağılatmış oluyorlar".¹²¹³

Durmuş Hocaoglu, Türkiye içerisinde AB'ye yönelik bir soğukluk olduğunun göze çarptığını söylemektedir. AB taraftarlarını rahatsız edecek, "AB'den vazgeçme lüksümüz yok", "2008 AB yılı olmazsa olmaz", "AKP, bahane olarak Sarkozy ile Merkel'in arkasına saklanıyor. Oysa kendi sorumluluklarının sadece bir bölümünü yerine getirirse, bakın işler nasıl değişecek" şeklinde sözleri duyan Hocaoglu

¹²¹⁰ Durmuş Hocaoglu, "Avrupa Birliği Süresince Türkiye ve Milliyetçiliğin ve Ulus-Devlet'in Krizi I", *Web Analiz*, 10 Haziran 2009, s. 2.

¹²¹¹ Durmuş Hocaoglu, "*Tabii ve Fitri Bir Ekzistans...*", s. 244.

¹²¹² Lizbon Antlaşması'nın tam metni için bkz. Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, "*Lizbon Antlaşması*", <https://www.mfa.gov.tr/lizbon-antlasmasi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi 19.05.2022).

¹²¹³ Hocaoglu, "*Türkleri Seviyorum; Ama...*", s. 7.

gözlemlediği değişimin sözlere nasıl yansıdığını aktarmaktadır.¹²¹⁴ Yeniçağ gazetesinde art arda yayımlanmış olduğu beş yazısında, halkın AB'ye yönelik tutumundaki değişiklikler üzerinde durmuştur.¹²¹⁵ Hocaoglu sürekli üzerinde durduğu AB sürecini Yeniçağ gazetesinde sıklıkla ele alarak analiz etmiştir. Türkiye'nin AB'ye girme isteği, amacı ve bu amaç için sergilenen tavırların milli olmaktan ne kadar uzak olduğu konusunu tekrarlamıştır. Onun yazılarına bakıldığında bugünün Türkiye'si ve bu süreçle ilgili çıkarımlarındaki haklılığı açıkça görülmektedir. Bu süreçte yalnızca AB'ye girebilme amacı dışında toplumsal dönüşüm ve toplumu yıpratıcı etkisi üzerinde durarak konunun ardındaki meselelere nasıl değindiği görülmektedir.

¹²¹⁴ Durmuş Hocaoglu, “‘Elveda Rumeli’den ‘Elveda Anadolu’ya! Olur mu? Neden Olmasın?”, *Yeniçağ*, 14 Nisan 2008, s. 8.

¹²¹⁵ Durmuş Hocaoglu, “AB Sevdâsında Neler Oluyor?”, *Yeniçağ*, 25 Mayıs 2008., Durmuş Hocaoglu, “AB Sevdâsında Neler Oluyor?: II”, *Yeniçağ*, 26 Mayıs 2008., Durmuş Hocaoglu, “AB Sevdâsında Neler Oluyor?: III”, *Yeniçağ*, 30 Mayıs 2008., Durmuş Hocaoglu, “AB Sevdâsında Neler Oluyor?: IV”, *Yeniçağ*, 02 Haziran 2008., Durmuş Hocaoglu, “AB Sevdâsında Neler Oluyor?: V”, *Yeniçağ*, 06 Haziran 2008, s. 6.

5. BÖLÜM: KAVRAM HARİTASI

5.1. AHMET ARVASI'NİN KAVRAM HARİTASI

Ahmet Arvasi'ye göre içeriği ve amacı fark etmeksizin bütün işlerde istenilen noktaya gelmenin anahtarı, iyi kötü bir **“kadro”**ya sahip olmaktır. Arvasi, yaşanan çağda ilerlemeyi gerçekleştirerek büyük işleri başarabilecek olanların büyük ve kuvvetli kadrolar olduğunu söylemektedir. Bu yüzden siyasi ve ideolojik mevzular başta olmak üzere kadrolaşmayı mecburi görmektedir. Bunun olabilmesi için nitelikli bir eğitim ve doğru bir teşkilatlanma şarttır. Arvasi'ye göre kadro demek düşüncenin ve ülkünün **“insan unsuru”** hâli demektir. Bu da her meslek ve sınıftan **“seçkin insanlar topluluğu”** anlamına gelir. O, var olan hiçbir düşünce ve ülkünün kadrosu olmadıkça başarılı olamayacağını ifade etmektedir.¹²¹⁶ Hedef ne olursa olsun eğer kadro olmazsa başarısızlık tek netice olacaktır.

Sevgi eğer tek taraflı değil ise anlamsızlaşır. İkili olmayanlar ise kötü neticelenir. Eğer ki bu tek taraflı yaklaşım **“marazi”** bir hâle varırsa o zaman zafiyet başlar. Ahmet Arvasi'nin bunu yazmasının nedeni ise ülke içerisindeki Batı'ya karşı olan tek taraflı ve istikrarla sürdürülen durumdur. Tanzimat Dönemi'nde başlayan yenileşmelerle birlikte Batılılaşmak için uğraşanların yaptıkları canhıraş mücadelenin neticesinde alamadıkları yakınlığı işaret eder. Bu yaşananların yanında günümüze kadar gelen talep listeleri ise devleti ve milleti zora sokmuştur. **“Sözde Ermeni Soykırımı”**nı 1987 senesinde Türkiye'nin tanınmasının istenmesi bunlara verilecek örneklerden yalnızca birisidir.¹²¹⁷

Ahmet Arvasi, **“Batı'dan dilimize geçmiş iki kelime... ‘Aksiyon’ hareket demekse, reaksiyon ‘karşı hareket’ demektir. Batılılar, ‘reactionnaire’ kelimesini ‘mürteci’ manasında kullanırlar”** demektedir. Arvasi, **“mürteci”** kelimesini şöyle anlatmaktadır: **“Mürteci, herhangi bir hamle, eser ve hareket içinde olmak yerine, hemen daima, başkaları tarafından ortaya konan hamlelere, eserlere ve hareketlere karşı çıkan, her yeniyi itham eden, reddeden ve lanetleyen kimse demektir”**. Arvasi'ye göre mürteci, aslında hayatın ve tarihin her noktasında var olan bir tiptir. Ancak yapılması gereken ise **“istemezük”** naraları atmaktansa arzuladığını çağdaş araçlarla, adım ve

¹²¹⁶ Arvasi, *“Hasbihal III”*, s. 139.

¹²¹⁷ Arvasi, *“Hasbihal III”*, s. 414.

eserleriyle sunabilen, gerçek aydınları olan, toplumun ihtiyaçları için kurum ve kişileri var etmek için çalışmaktır. Çünkü bunları yapabilenler gelecekte var olabileceklerdir.¹²¹⁸ Tarihin her safhasında gelişmelere açık olanların yanında karşısında bulunanlar da olmaktadır. Bazen aksiyonerler başarı sağlarken bazı zamanlar reaksiyonerler başarı sağlamaktadır.

Ahmet Arvasi, Türk tarihine bakıldığında **“halk”** kelimesinin, sade vatandaş anlamında kullanıldığını söylemektedir. Türk kültür ve medeniyetinde Avrupa’dakinin tersine “asiller (patris) ve halk (plep)” çatışmaları bulunmamaktadır. Türk kültüründe doğuştan kazanılan saygıdan ziyade ilim ve akıl yolu ile kazanılan saygı itibar görmektedir. Bu yüzden Türkler “ulema ve halk” ya da “münevver ve halk” kavramlarını kullanmışlardır. İslam’da da aynı şekilde “Üstünlük takvadadır” denilerek bu konu belirtilmiştir. Batılılar için halk kelimesi soylu olmayandır ve üstünlük doğumla kazanılmaktadır.¹²¹⁹

Ahmet Arvasi, pek çok bölge ve ülkede, bazı şahıs ve kurumların millet için musibet olduğunu söylemektedir. Bu şahıslar, içerisinde oldukları toplumun efendileriymiş gibi davranarak halkı cahil görmektedirler. Kendilerince “Biz olmasak bu millet, bu halk mahvolur” düşüncesine tutunmaktadırlar. Halkın günlük yaşamdan siyasi politikasına kadar onların dediklerinin uygulanmasının gerekli olduğunu söylemektedirler. Kısacası onların arzuladıklarını halk yapacaktır. Arvasi’ye göre onların halka yönelik bu ittirmeleri ve baskıları zihin bulandırmadır ve bu şahıslar her ülkede “ilerici, demokrat, özgürlükçü, devrimci(...)” gibi farklı farklı isimlerle kendilerini gösterebilmektedir. Arvasi, yaptıkları yönlendirme ve şekillendirme arzularının **“zümre tahakkümü”** olduğunu söylemektedir. Türk tarihi ve medeniyetine bakılınca sınıf ve zümre tahakkümü yoktur ve kabul edilmemiştir. Buna rağmen Arvasi, “bilhassa Tanzimat’tan sonra –Türk - İslam kültür ve medeniyetine ‘yabancılaşmış’ bir ‘mutlu azınlık’ kendi varlığını hissettirmeye başlamış ve zaman içinde ‘millete tahakküm etmeye’” dahi çalıştığını dile getirmektedir.¹²²⁰

“Diyalektik” kavramı üzerinde duran Ahmet Arvasi, komünistlerin çoğu kavramda olduğu gibi bu kavramında kendilerine ait olduğu konusundaki iddialarının gerçek dışı olduğunu söylemektedir. Aslında bu kavramın yüzyıllar öncesinden beri

¹²¹⁸ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 15.

¹²¹⁹ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 137.

¹²²⁰ Arvasi, “*Hasbihal I*”, s. 144.

felsefî alanda kullanıldığını ve bu kavramı MÖ 5. yüzyılda Sokrates'in öğrencisi Eflatun sonrasında ise Aristoteles'in de zikrettiğini anlatmaktadır. Diyalektiğe kısaca "sistemin mantığı" demektedir. "Çünkü, yanlış olsun, doğru olsun, her felsefî sistemin dayandığı 'bir mantık' vardır. Belli bir sistem içinde düşünen filozoflar, bütün meseleleri, 'bu mantığa' göre çözüme kavuşturmaya çalışırlar(...)". Bu kavram, "sistemin mantığını" ele alarak bütünlük arz etmesini sağlamaktadır. Arvasi, İslam âlimlerinin de aynı şekilde diyalektikten yararlandıklarını söylemektedir. Bu sayede "İlm-i Kelam ve Mütakellimin" ortaya çıkmıştır. Arvasi'nin anlattıklarından da görüldüğü gibi diyalektik dün bulunmamıştır. Düşüncenin olduğu her yerde var olmuştur.¹²²¹ Arvasi'nin anlatmak istediği ise kavramların köklerine ve yerine sahip çıkmanın öneminin hatırlanmasıdır. Çünkü kavramını yitirmek, düşmanına savaş esnasında kaybetmek kadar büyüktür.

Ahmet Arvasi, "**İslamiyet ve Türkler**" konusuna ayrı bir önem vermiştir. Türklerin tarihine bakıldığında, en uzak tarihlerden itibaren "tek tanrıya inanan" bir yapıları olduğunu bazı dönemlerde "Şamanizm", "Budizm", "Hristiyanlık" ve "Yahudilik" gibi inançlara inanmalarına rağmen "tek tanrıya inanma" özelliklerini bugüne kadar koruduklarını söylemektedir. Arvasi'ye göre başka inançlara da yönelmelerine rağmen yüzlerce yıl İslam'ı aramış gibidirler. Zorlama ve baskı olmadan İslam'a giren Türkler, sekizinci yüzyıl ardından İslam'la bütünleşmiş bir noktaya gelmişlerdir. İslam'la tanışan Türkler, başka kavimlerde görülmeyecek bir hızla ve sayıyla bu dini benimsemişlerdir. Belki de hızlı benimsemenin nedeni Arvasi'nin söylemiş olduğu gibi içlerindeki boşluğu dolduracak ve arayışlarına son verecek inancı bulmalarından kaynaklıdır. İslam, bütün insanlığa inmiş bir din olmasına rağmen Türklerin onu kıtadan kıtaya taşımaları nedeniyle İslam Türklerin dini şeklinde anılmaya da başlanmıştır. Türk kavimlerinden İslamiyet'e katılmayanlar ise pota içerisinde eriyerek benliklerini kaybetmişlerdir.¹²²²

"Turquerie, Fransızca'da Türk hayranlığı" anlamına gelmektedir. Ziya Gökalp, bu kelimeyi Türkçe'ye "**Türkperestlik**" şeklinde çevirmiştir. "**Anti-Türkizm**" ise tam tersine, "Türk düşmanlığı" anlamındadır. Bütün milletler düşmana ve dosta sahip olmalarına rağmen Türklerin dostu ve düşmanları sayıldığında ağırlık birinde daha fazladır. Ahmet Arvasi ise bu konunun gerçekten ilmi bir şekilde ortaya koyulması

¹²²¹ Arvasi, "*Medenileşme...*", s. 88.

¹²²² Arvasi, "*Türk-İslam Ülküsü...*", s. 76.

gerektiğini düşünmektedir. Zira Türk dünyasına bakıldığında baskı ve zulüm altında olan soydaşların ahvali Türkiye Türklerinin kanayan yarasıdır.¹²²³

Ahmet Arvasi “İnsan ve İnsan Ötesi” kitabının da ismi olan **“insanötesi”** kavramının sıkça kullanılmadığından dolayı yadırganabileceğini söylemektedir. Buradaki “öte” kelimesinin “metafizik” kelimesindeki “meta” ile aynı anlama gelmesinin de birçok kişiyi şaşırtabileceğini söyleyen Arvasi “Objet bilgi edinen insandı. Ama bilginin konusu nedir?” diye sormaktadır. Objetin üzerindeki belirsizlik nedeniyle buraya müdahale ederek “objet sözü yerine insanötesini teklif” etmektedir. Çünkü Arvasi’ye göre “Objet sözü bize daima materyal bir değeri hatırlatır gözükecektir. Halbuki, bilgi edinen insandır ve bilginin konusu da insanötesidir”.¹²²⁴

Ahmet Arvasi, “şuuru, **‘idrakin idraki’** olarak” tanımlar. İnsanlar sadece nesneleri idrak etmekle kalmaz, çıkardıkları sonuçları ve düşünme yetilerini de idrak ederler. İnsan zekâsı, ileri düzeyde çalışan makine gibidir. İşlevini yerine getirmekle kalmaz, neticeleri de tahlil eder. “Önce objeyi idrak ediyor, sonra da idrakimizi idrak ediyoruz” diyen Arvasi, idrakin idrakinin bu şuurlu kabiliyet olduğunu ifade eder.¹²²⁵

“İnsan bilgisi bilimi”ne dikkat çeken Ahmet Arvasi bu ilimin, yalnızca insan bilgisine yönelmesini ve ilmi teknikler içerisinde kalmasını söylemektedir. Ona göre insanların var oldukları andan bugüne kadar ortaya çıkardıkları ve dönüştürdükleri tüm kavramları, dikkatle ele alarak insanların bilgi yaşamlarında etkili olan hükümler ve kanunlar irdelenmelidir. Arvasi, bu bilimin, insanoğlunun bilgi alma sürecinde fiziksel ve zihinsel faaliyetlerini araştırmayacağını çünkü bunun psikolojinin alanı olduğunu söyler. Bu yüzden söz konusu bilim yalnızca bütün insanların ortak kavramlar üstünde çalışma yapacaktır. Çalışmaları neticesinde insanların düşünce, duygu ve inanç yaşamına yön veren benzer nedenleri ortaya çıkaracaktır.¹²²⁶

Ahmet Arvasi’nin “Fransızca yazılışı ‘oppurtunisme’, biz, ‘oportünizm’ olarak okur ve yazarız” dediği **“oportünizm”**in Türkçe anlamı, “çıkarcılık ve gününü gün eden kimse”dir. Arvasi, zaman geçtikçe sayıları artan “parazit bir zümre” şeklinde ifade ettiği oportünistlerin, “her türlü idealizmi ‘enayilik’ ve ‘ahmaklık’” olarak gördüklerini söyler. Bu grubun din ve felsefe anlamda yerleri bulunmadığını ve renklerden azade

¹²²³ Arvasi, “*Türk-İslam Ülküsü...*”, s. 713.

¹²²⁴ Arvasi, “*İnsan ve İnsan...*”, s. 7-11.

¹²²⁵ Arvasi, “*İnsan ve İnsan...*”, s. 57.

¹²²⁶ Arvasi, “*Kendini Arayan...*”, s. 55.

olduklarını ancak çıkarları mevzu bahis olduğunda girmeyecekleri kılığında kalmadığını bu yüzden “çok renkli” olduklarını ifade eder. Ona göre oportünistler, denge politikasıyla hareket ederler. İstediklerini almak için ise ulusal ve uluslararası tüm sektörüne dâhil olmaya çalışırlar.¹²²⁷

5.2. DURMUŞ HOCAOĞLU’NUN KAVRAM HARİTASI

Durmuş Hocaoglu, “**Bumerang Etkisi**” kavramını Avustralya yerlilerine ait olan bumerang ismindeki ilkel aletten farklı bir özellik olarak “geriye tepen” tarihsel kazanımları ve olguları anlatmak için kullanmaktadır. Anlattığı etki toplumsal ve kişisel hayatta herkesin karşılaştığı bir durumdur. Buna örnek olarak çocuklarının terbiye alması için uğraşan ebeveynlerin üstüne fazla düşmelerinden dolayı tam tersi bir tepki almaları, çocuktan istenilen değil daha geri bir netice almaları bumerang etkisidir. Bu etkiye bir örnek de sömürgecilik dönemi verilebilmektedir. Batılılar, sömürdükleri ülkelerin vatandaşlarının Batı tipiyle ve yaşamıyla özdeşleşmesini ve bu sayede isyan etmeyeceklerini düşünmüşlerdir. Fakat bumerang etkisi işin içine girince istemeseler bile Batı’nın dilini ve kültürünü bilen gruplar sömürgeciliğin karşısında bir tavır benimsemişlerdir.¹²²⁸

Türk milletinin siyasi hayatına dışarıdan yapılan etkilerle uyanışın önüne geçilmek istenmesi de bir bumerang etkisine neden olmaktadır. “Bumerang Etkisi, Türk toplumunda ‘zamanından önce ergenleşme’ hâsıl etmektedir de diyebiliriz”. “**Siyasi İslam Bumerangi**”, 1980’lerin ortası itibariyle artmaya başlayan siyasi İslamcılığın, çok kısa bir süre içerisinde kimsenin tahmin etmediği noktaya gelmesi ve “Sistem’in tolerans hudutlarını zorlamaya başlaması”yla 28 Şubat Süreci’nin ortaya çıkmasını tetiklemiştir. “**Devletçilik Bumerangi**” ise devletin devamlılığını ve düzenini korumak için “başvurduğu metodlarda ölçüyü kaçırmaması”yla istenilenin tersine, “Devlet’in lehine değil aleyhine bir sonuç hâsıl” etmesidir. Durmuş Hocaoglu, tarih boyunca birçok örneği bulunan bu duruma, yaşanan dönemdeki en yakın örneklerden biri olan, SSCB’yi örnek olarak vermiştir.¹²²⁹

“**Kozmopolitizm**”in kelime anlamı, “yeryüzü vatandaşlığı”dır. Ortaya çıkışı MÖ 3000’e götürülebilen kavram, “Bilhassa devletin, vatandaşların inançları dolayısıyla dışlandığı hallerde ortaya çıkar. Belirli bir vatan fikrini reddeder; anarşist

¹²²⁷ Arvasi, “*Sahte Dindarlar...*”, s. 205-210.

¹²²⁸ Hocaoglu, “*Devletçilik...*”, s. 15.

¹²²⁹ Hocaoglu, “*Devletçilik...*”, s. 19.

Emma Goldman'ın ifadesiyle 'vatanseverliği hürriyete yöneltmiş bir tehdit' olarak görür ve ekstrem hallerde, düşman evinin eşiğinden içeri girmeğe teşebbüs etmediği takdirde ona direnç göstermez".¹²³⁰ Kozmopolit, kısaca "Kendisini belirli bir vatana bağlı hissetmeyen insan ya da vatansız" anlamlarına gelmektedir. Avrupa'da milliyetçilik düşüncesinin artması kozmopolitizmin zayıflamasına neden olmuştur çünkü milliyetçilikle taban tabana zıt fikirleri bulunmaktadır. Türkler için Müslüman olmak bir anlamda vatanseverlik anlamına gelmektedir. Durmuş Hocaoglu'na göre yine de ülke içerisinde "bir kısım dindar" kişiler içerisinde kozmopolit düşüncelere eğilim bulunmaktadır. Bunun birleşimi olan "**Kozmopolit Müslümanlık**"ın vahim neticelere gebe olabileceğini söylemektedir. Hocaoglu'na göre Türkiye'deki "kozmpolit Müslümanlık"ın beslendiği düşünceler şunlardır: "1. Devlet'in Din konusunda kuşkucu, soğuk, sevgisiz, hatta zaman-zaman 'karşı' olan, Din'i ve dindarı potansiyel bir tehdit ve tehlike unsuru olarak gören Ortadoks-Laisist tutumu. 2. Milliyetçiliğin bir 'Batı zehiri' ve 'İslam düşmanlığı' olduğu şeklindeki yanlış fikir ve Türk Milliyetçiliği'nin 'devletçi' ve 'laik' formasyonu. 3. Etnik ayrımcıların, kendilerini siyaseten ifade etmelerinin bir yolu olarak kozmopolitik bir Müslümanlık anlayışını seçmeleri. 4. Marksist Sol'un ve İran Devrimi'nin etkisi". Hocaoglu, bu fikrin yaygın olmamasına rağmen bazı gençler ve aydınlar arasında görüldüğünü düşünmektedir.¹²³¹

Durmuş Hocaoglu'na göre "Türk Müslümanlığı, hem sosyolojik bir kavram olarak doğrudur, hem dini bir kavram olarak" ve "**Türk Müslümanlığı**" kavramı gibi "Bir Arap Müslümanlığı, bir Fars Müslümanlığı terimleri"nin de doğru bir kullanım olduğunu söylemektedir. Ona göre bu kullanımlar "İslam'ın evrenselliğini ve bütünselliğini ne cerh, ne red, ne inkâr ve ne de nefy eder". Ancak "Türk Müslümanlığı" kavramını kullanırken doğru kullanılması gerektiğini de eklemektedir. Bu kavram, bir taraftan "Yahya Kemal nostaljisi", diğer yandan Osmanlı merkezli Müslümanlık ve Alevilik şeklinde yorumlanmaktadır. Her şeye rağmen "Türk Müslümanlığı"nın bulunduğunu ve ortalama şu özellikleri taşıdığını söylemektedir: "1. Samimi bir dini hayat, 2. İleri düzeyde bir peygamber sevgisi, 3. Cihad, 4. Rasyonel düşünce".¹²³²

Durmuş Hocaoglu'na göre "**Jakobenizm**", "Entelektüel zorbalık"tır. Ortaya çıkışı eski olmasına rağmen bir kavram olarak ismini "Fransız İhtilâl Meclisi'ndeki

¹²³⁰ Hocaoglu, "2023 Senesinde Türkiye Mevcut...", s. 30.

¹²³¹ Hocaoglu, "Devletçilik...", s. 170-175.

¹²³² Hocaoglu, "Devletçilik...", s. 185-187.

Jakobenler grubundan alan” fikir ve uygulama yöntemidir. Bu düşünce topluma iki zıtlık vermektedir. Birincisinde toplum göklere çıkartılır ve “Her şey toplum içindir” fikri empoze edilir. İkincisinde ise “Toplum olağan-üstü derecede aşağılanır”. Çünkü “Bir Jakobene göre, bu ‘sevgili halkım’, canımdan daha çok sevdiğim bu ‘sevgili milletim’, aslında henüz olgunlaşmamış, zekâca kemâle erişmemiş zavallı ve basit bir ‘yığın’dır”. Böyle düşünen ve bu düşünceyi topluma dayatan Jakobenler’e göre bu topluma yol gösterebilecek olanlar sadece aydınlardır. Hocaoglu, jakobenizmin “entelektüel bozukluk, bir entelektüel sapma” olduğunu söylemektedir.¹²³³

Durmuş Hocaoglu’nun yazılarında sıklıkla geçen kavramlardan biri de “**Mikro Bilinç ve Makro Bilinç**”tir. “Mikro-bilinç, bir aydın bilincidir, makro-bilinç ise bir halk (kitle) bilincidir. Makro-bilinç, toplumda teşekkül eden bir kolektif bilinçtir. Mikro-bilinç (bireysel bilinç)’in objesi mikro (bireysel) problemlerdir; makro-bilinç (kolektif bilinç)’in objesi ise makro problemlerdir”. “Mikro-bilinç” kapsamına dâhil olan aydınlar için bireysellik üst seviyededir. Buna karşılık “makro-bilinç” içerisinde biz hissi yüksektir. Bunun nedeni ise aydınlar ve entelektüeller biz ifadesinden ziyade ben ifadesiyle anılmak istemeleridir.¹²³⁴

“**Kameralizm**”, özellikle XVIII. yüzyılda Batı Avrupa’da Prusya kralı II. Friedrich (Büyük Friedrich), Avusturya imparatoru II. Joseph ve Rusya’da II. Katerina tarafından en yetkin şekline ulaştırılan ‘**aydın despotizmi**’nin siyasi teorisidir”.¹²³⁵ 18. yüzyılın ortalarına doğru, bu ülkelerin yöneticileri üstten alta doğru toplumsal bir dönüşüm hareketi yaparak “merkezi bir güçlü siyasi idare tesis etme” amacına yönelmişlerdir. Bu yönelim, “Kameralizm” olarak geçmektedir. Yönetimin başının gerçekleştirmiş olması nedeniyle “entelektüalist” bir özellikte ve güç kullanımına gidilmesinden dolayı “zorba/despotik” yapıya sahiptir. Bu nedenle bir başka ifadeyle de “**entelektüel despotizm**” şeklinde anılmaktadır. Bu görüşü savunanlar, merkezi idarenin kuvvetinin yanında monarşiye de tutunmaktadırlar. Kameralizm aynı şekilde “mutlak monarşi tesisi” şeklinde de görülmüştür. Kameralistler, bir taraftan eskiyi düzeltme ve yenileme çalışmalarını ele alırken bir yandan da “orta-sınıf” meydana getirmeye çalışmışlardır. Bu yönelme ister istemez: “Sınaîleşme, Demokrasi ve Ulus-Devlet”in varlığına neden olmuştur. Ortaya çıkardığı diğer bir netice de “Aydın Despotizmi”nin meşru bir tabana oturtulmasıdır. Kısacası, kameralizm, jakobenizmdeki

¹²³³ Hocaoglu, “Devletçilik...”, s. 207.

¹²³⁴ Hocaoglu, “Düşük...”, s. 89.

¹²³⁵ Hocaoglu, “Laisizm...”, s. 261.

ile aynı şekilde toplumun üst kesiminin arzuladıkları gibi toplumu yönetme ve yürütme haklarını resmileştirmekte ve “elit idareciler” bu yukarıdan inme dayatmaları tabii görmektedir.¹²³⁶

Durmuş Hocaoglu, çağdaşlaşmayı anlatabilmek için fizik alanına ait olan kavramları sosyal bilimlere uygulamıştır. Fizikte kullanılan “domenler”¹²³⁷ ve potansiyel teorileri”¹²³⁸ sosyal hayatla ilişkilendirerek “Sosyal Domenler ve Sosyal Potansiyel Teoriler” şeklinde kavramlaştırmıştır. “**Sosyal Domenler Teorisi**” bir kültürün diğerleri üzerindeki baskınlığı nedeniyle onların üstündeki güçlü konumunu ifade etmektedir. Bu güçlü durum yoğun olduğu takdirde, diğerlerini kendi yoluna çekebilmektedir. Eğer kendi yoluna çekme gerçekleşirse baskın kültür dünyayı “Kendi istikametinde oluşmuş olan tekilik alanı haline getirir”. Bu teorinin gerçekleşmesi, Batı’da Sanayi Devrimi’yle birlikte ortaya çıkmıştır. “**Sosyal Potansiyel Teorisi**” ise mevcut bulunan bütün kültürlerin kendilerine ait etki alanları bulunduğunu savunmaktadır. Bu alanların karşılıklı olarak bir farkları bulunmakta ise aşağıda bulunanlar yukarıda bulunana doğru çekilmeye başlar. Bu teorinin gerçekleştiği bir örnek, Batı medeniyetinin diğer kültürlerle uygulamış olduğu potansiyel teoridir.¹²³⁹ Fizikten yola çıkılarak sosyal bilimlerde uygulanmış olan ve Hocaoglu’na ait olan bu kavramlar, fizikteki anlamlarının ele alınmasıyla birlikte sosyolojik düzenlemelerle ortaya çıkarılmıştır.

Durmuş Hocaoglu’nun doktora tezinde kullandığını söylediği iki kavram “Sıcak Kozmoloji ve Soğuk Kozmoloji”dir. “**Soğuk Kozmoloji** ibaresi, kendi gerçekliği içinde çıplak, mücerred bir varlık alanı olarak kozmos anlayışını ifade etmek üzere, ve, bundan ayrı olarak **Sıcak Kozmoloji** ibaresi de, bazı değer yüklemeleri izafe edilen kozmos anlayışını ifade etmek maksadıyla” kullanılmıştır. “Soğuk kozmoloji anlayışı, kozmik

¹²³⁶ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 294-297.

¹²³⁷ Fiziksel domenler teorisi: “Bir harici magnetik alan, bir nesneye uygulandığında, o nesnenin içindeki bütün özgül ve çoğul magnetik alanları kendi yönüne çevirmek üzere onlara bir kuvvet uygular ve onları kendi istikametinde yönlelmeye zorlar. Eğer bu harici kuvvet yeteri kadar, yüksek olursa, her birisi ayrı birer domen (izole edilmiş bireysel mantıka) sahibi olan bu bireysel magnetik alanlar, bu harici kuvvetin tesiri ile onun istikametine doğru yönelirler. Bu esnada domen’ler zorlanır ve domen duvarlarına çekilir, hatta tamamiyle yıkılıp çökebilir. Bunun sonucunda, bireysel ve magnetik alanlar ortadan kalkar, tekil bir magnetik alan vücut bulur. Fakat bu tekilik içerisinde yine de kısmi tekilikler, harici alanın yönünden bir takım sapmalar olabilmektedir; yani, bütün domenler eksiksiz bir biçimde tam olarak aynı yöne yönelmezler. Harici magnetik alana boyun eğerek onun yönüne dönen domenler(...) yönlerini çevirmiştir. Bu harici alan tamamen ortadan kalksa bile, arkasında bir bakiye alan bırakır ki, bunun sonucunda münferit domenler bir miktar kendi özgürlüklerine dönebilirlerse de tam bir dönüş çok kere mümkün olamaz”. Bkz. Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 15.

¹²³⁸ Fiziksel potansiyel teori, “Herhangi bir cisim, etrafındaki uzayda, kendisinden belirli bir mesafe kadar uzaktaki herhangi bir noktada, birim başına bir enerji hasıl eder ki buna kısaca, potansiyel tabir edilir. Böylece, uzaydaki her noktanın farklı değerde potansiyeli olabileceği anlaşılmış olur. Eğer, uzaydaki herhangi iki noktanın potansiyelleri eşit değilse, bu iki nokta arasında bir potansiyel farkı husule gelir ki buna gerilim denir. Gerilim, bu iki nokta arasına giren cisim üzerine bir kuvvet uygular. Alan kuvveti olarak da anılan bu kuvvet, sürükleyici bir kuvvettir ve alçak potansiyelde bulunan cisimi yüksek potansiyele doğru sürükler(...)” Bkz. Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 18.

¹²³⁹ Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 15-20.

varlık'ı sadece bir 'var-olan', 'salt bir fiziksel varlık alanı' olarak, hiçbir değer yüklenmemiş bir dış-gerçeklik, bir real bilgi objesi olarak ele alır". Modern bilimlerde ifade edilen kosmos anlayışı, Hocaoglu'nun soğuk kozmoloji ifadesi dâhilindedir. Hocaoglu tarafından teklif edilen sıcak kozmolojiye göre "Kozmos 'salt bir fiziksel varlık alanı' olarak değil de kendisine bazı fizik-üstü ya da fizik-ötesi değerler atfedilen ve bu değerlere göre kategorize edilen bir varlık alanıdır". Burada ifade edilen kosmos, sadece bir varlıktan ibaret olmayıp ona bazı değerler de yüklenmiştir.¹²⁴⁰

"Dünyevileşme" kavramı "Bu-dünya'yı, etli-kanlı insanların dünyasını, fiziksel varlık alanını meşrûlaştırmak" anlamına gelmektedir. Durmuş Hocaoglu, Rönesans'ın ardından ortaya çıkan neticenin dünyevileşme olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda Rönesans'ın ortaya çıkmasına neden olanın da dünyevileşme olduğunu eklemektedir. Ona göre ilk zamanlar "iç-güdüsel" bir anlamda olan dünyevileşme, sonrasında bilinçli bir harekete dönüşmüştür.¹²⁴¹ Ayrıca **"agresyon"**, kavramı da dünyevileşmeyi yalnızca dünyevileşme olarak anlayan ve metafizik olan şeylerden ve dinden uzak durmaktır.¹²⁴²

Durmuş Hocaoglu'nun üzerinde durduğu kavramlarından birisi **"Dünyevilik"**tir. Bu kavramı "Kozmik ve sosyal dünyevilik" olarak birbiriyle bütünleşen iki manada kullanmaktadır. "Kozmik Dünyevilik", olarak adlandırılan "bu genel dünyevilik", "Kozmos'un"¹²⁴³ varlığının ve değerinin yeniden tanzimi(...), insanın kozmosdaki yerinin yeniden tanzimi(...), insanın kosmos ile münasebetlerinin yeniden tanzimi"dir. "Sosyal Dünyevilik" olarak adlandırılan "dar ve özel anlamıyla dünyevilik" ise bireylerin dünyaya hükmetmesi fikrinin gerçek yaşama dönüştürebilmesiyle insan ve eşya ilişkilerinin yeni baştan düzenlenmesini ve halk, politika ve dini unsurların ilişkilerinde uyumun gerçekleştirilmesi yoluyla "sosyal hayatın, bugüne kadar hep aşağılanan bu-dünya hayatının, dünyaya uygunluğu, ya da, dünya hayatının dünya hâkimiyeti idesine göre düzenlenmesi" demektir.¹²⁴⁴ Dünyevilik kavramıyla anlatılmak istenen dünyanın var olan değerlerinin meşrulaştırılmasıdır. Hocaoglu, dünyevileşme düşüncesini milli Batılılaşmanın da ana konusu olarak ele almaktadır.

¹²⁴⁰ Hocaoglu, "Laisizm...", s. 55.

¹²⁴¹ Hocaoglu, "Laisizm...", s. 114.

¹²⁴² Hocaoglu, "Laisizm...", s. 194.

¹²⁴³ Kosmos, içerisinde yaşanan fiziksel çevre.

¹²⁴⁴ Hocaoglu, "Laisizm...", s. 388.

Durmuş Hocaoglu, “laiklik¹²⁴⁵ ve sekülerlik”¹²⁴⁶ kavramlarını genel hatlarıyla şu şekilde özetlemektedir: “Laiklik, bizde esas olarak Fransız kültüründen intikal etmiş olan Latin-Katolik kökenli, militan ve sert şekilleriyle bilinir. Laiklik/Sekülerlik, Batı toplumunda uzun tarihsel süreçte, yavaş-yavaş olgunlaşarak ortaya çıkmış olanı derin tarihi ve kültürel köklere sahip bir olgudur”.¹²⁴⁷ Hocaoglu’na göre her ülkenin “laik/seküler” konularındaki anlayışı ve uygulayışı benzer olmamaktadır. Nasıl ki ülkeler arasında aynı konularda ayrılıklar olabiliyorsa Türkiye’de kendine ait gelenek, geçmiş, örf ve dinine en yakın olabilecek laiklik/sekülerlik meydana getirmek mecburiyetindedir. Hocaoglu, Türkiye’nin kendisine ait geliştirecek olan laiklik/sekülerlik anlayışına “**Milli Sekülerlik**” demektedir. Bu konuyu kendi sözleriyle şu şekilde ifade etmiştir: “İşte, bizim tezimiz olan, Türkiye şartlarına ve Türkiye pratiğine en uygun, Türk tarihine ve birikimine göre, kısacası Türk’e göre millileştirilmiş olduğunu düşündüğümüz ‘Milli Sekülerlik’in özü budur”.¹²⁴⁸ Hocaoglu, milli sekülerizmin kendisi tarafından icat edildiğini ve “Din’in devlet düzeni içerisinde saygın bir yer aldığı seküler bir sistem” anlamına geldiğini söylemektedir. Yani din yaşamının kanunları yine yaşamın içinden çıkartılacak ve bunlar dinle çatışmayacaktır.¹²⁴⁹

Durmuş Hocaoglu mutabakat kavramını nasıl kullandığını şu şekilde anlatmıştır: “‘Toplum’ ve ‘devlet’in ontolojik anlamdaki ‘varlık’ının iki temel şartı olan ‘birlik’inin yanında ‘bütünlük’ünün de idari organizasyonunun bir ifadesi olan felsefî bir kavramdır ve bu tanım çerçevesinde gerek ‘birlik’ ve gerekse ‘bütünlük’ kelimeleri de, günlük dildeki anlamlarında değil, felsefî anlamlarında kullanılmıştır”. Hocaoglu’nun anlattığı bu mutabakat, “Yani toplumun rıza birliğinin teşekkülünün somut ifadesi, günümüz konjonktüründe en yetkin ifadesini ‘Milli Mutabakat’ta bulmak durumundadır. Yani, günümüz şartları muvacesinde, en sağlıklı mutabakat ‘Milli Mutabakat’tır”. Hocaoglu,

¹²⁴⁵ “Laik kelimesi, Grekçe’dir ve ‘laos’ kökünden türetilmiştir. ‘Laos’, ‘halk’ anlamındadır; ondan ‘laikos’ türemiştir ki ‘halkdan adam’ demektir. Kelimenin Klasik Grekçe’deki anlamı ‘ferdi kişi’, belirli bir şeye bağlı olmayan’dır. Bu keime Geç Latince’de ‘laicus’, Eski Fransızca’da ‘laï’ ve İngilizce’de ‘lay’ şeklini almıştır. Terim olarak anlamı, belirli bir sınıfa dâhil olmayan kişi olmaktadır. Diğer anlamlarının ilki, ruhban (clerical)’ın zıddı ve ikincisi de ‘koro mensubu’ anlamındaki choir’in zıddıdır. [‘Choir’ kelimesi de Latince chorus’dan gelmekte olup, bizatihi ruhban olmayan kilise korosu demektir.] Şu halde ‘laik’ kelimesi, köken olarak ‘dinin karşıtı olan kişi’ değil, bir müessese olan ‘kilise mensuplarının dışındaki kişi’, ‘avam’ anlamındadır”. Bkz. Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 88.

¹²⁴⁶ “Seküler kelimesi Latince’dir ve ‘ırk, çağ, dünya’ demek olan ‘saeculum’dan gelmekte olup buradan ‘saeculum’a ait olan’ anlamına gelen ‘saecularis’ kelimesi türemiş ve bu kelime Eski Fransızca’ya ‘seculer’ ve oradan İngilizce’ye ‘secular’ şeklinde intikal etmiştir. Kelime modern Fransızca’da ‘séculaire’dir. Muhtelif anlamlarından birisi de ‘dünya’ köküne bağlı olarak, ‘dünya’ya ait’, ‘dini olan’ın dışında, ‘kutsanmamış’, ‘profan’ şeklinde açıklanabilecek olan ‘dünyevi’, ‘lâ-dini’ anlamıdır”. Bkz. Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 88.

¹²⁴⁷ Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 48.

¹²⁴⁸ Durmuş Hocaoglu, “İslâm, Laiklik, Sekülerlik ve Türkiye Pratiği”, *Zaman*, 30 Temmuz 1998, s. 2.

¹²⁴⁹ Hocaoglu, “*‘Milli Mutabakat’...*”, s. 26.

Türkiye'nin çağdaşlaşması konusunda en mühim şartın “**Milli Mutabakat**” olduğunu da söylemektedir.¹²⁵⁰ Hocaoglu'nun milli mutabakat ile anlatmak istediği “kaynaşma, karışma ve milli entegrasyon”dur.¹²⁵¹ Hocaoglu'na göre tüm dünyaya “Türk gibi kuvvetli” sözünü öğretmiş olan Türklerin artık “Türk gibi akıllı” sözünü de öğretmesinin zamanı gelmiştir. Bunun için takip edilecek yol ise Milli Mutabakat'tır.¹²⁵²

Durmuş Hocaoglu, “Milli Batılılaşma Sentezi” ve “Sentetik-Milli Batılılaşma”nın “Türk Garplılaşması” olduğunu söylemektedir. Hocaoglu'nun anlatmaya çalıştığı “**sentetik-milli batılılaşma** kavramı, Batı karşısında teslimiyetçilik demek olan batıcılık'tan radikal olarak farklı olup” şu iki anlamı ifade etmektedir: “1. Batı medeniyetinin, insanlık için ortak olan, ve, bünyesel olarak kimlik ve kişiliğimizi tahrip etmeyecek temel unsurlarının keşfedilip benimsenmesi, yani ‘Batı medeniyetinin Türk-İslamca yorumu’ demektir. 2. Sadece, Batı ile eş-potansiyel bir seviyeye yükselmek demek olup, asla onunla aynileşmek, onun bir kopyası, taklidi olmak demek değildir”. Hocaoglu'nun tezine göre “Genel olarak, günümüzde, ‘çağdaşlaşma’ demek, her toplum için, kişisiz bir ‘batı taklitçiliği’ değil, kişilikli, yani ‘sentetik/milli bir batılılaşma’ diğer adıyla, ‘garplılaşma’ demektir”.¹²⁵³

Devlet fetişizmi “Devlet Merkezli, Devlet Öncülü ve Öncelikli Milliyetçilik” şeklinde de tanımlanabilen bu milliyetçilik, “Devlet’in adetâ marazî bir saplantı hâline dönüştürülerek bir fetiş hâline getirildiği, yâni ‘Devlet Fetişizmi’nin egemen olduğu Açık Siyâsî Milliyetçilik türüdür”. Durmuş Hocaoglu'na göre devleti bir noktada milletten bağımsız, “kendinden ve lâyüs’el, kutsal” bir şekilde gören bu milliyetçiliğin özellikle millet kavramına olan yaklaşımı sorgulanmalıdır. Çünkü “Devletçi Milliyetçilik, kavramın üzerine bina edildiği ‘Millet’ ile tam bir uyum ve örtüşme içinde değildir. Zira, Devletçi Milliyetçilik, Millet’i yücelttiği ve bu sebeple bir milliyetçilik olduğu reddi gayri kabil ise de, bu yüceltmenin içinin kifâyet miktarınca ve sıhhatle doldurulamaması yüzünden zayıf kalan ve ikinci sınıf bir milliyetçilik türüdür”.¹²⁵⁴ Hocaoglu, devlet fetişizmine kapılanların devleti bir anlamda “bir Yer Yüzü Tanrısı

¹²⁵⁰ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 154-155.

¹²⁵¹ Hocaoglu, “*‘Milli Mutabakat’...*”, s. 16.

¹²⁵² Hocaoglu, “*Devletçilik...*”, s. 304.

¹²⁵³ Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 328.

¹²⁵⁴ Durmuş Hocaoglu, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: X”, *Muhelif*, S 42, Y 1, 3-9.11.2000, s. 1.

(Deus Terrana)”na dönüştürdüklerini söylemektedir. Ayrıca bu düşüncedekilerin devleti, milletten öne koyması durumuna şahit olunmaktadır.¹²⁵⁵

“‘**Kültürün Sert Unsurları**’ (veya, ‘kültürün sert kısımları’) tabiri, Sir Frederic Charles Bartlett’a aittir”. Bu tabirle anlatılan ise her kültürün kendini ötekilerden ayırmak için “sembolik kıymete haiz olan unsurlarıdır”. “**Kültürün Çekirdek Unsurları**” ifadesi Durmuş Hocaoglu tarafından bir kavram olarak kullanılmıştır. Bu ifadeyle anlatmak istediği “‘Kültürün sert unsurları’ kavramındaki sembolik değerler yerine bu semboller tarafından ifade edilen real ve somut alt-değerler’in ikame edilmesi ile elde edilecek ‘kültürel alt-yapı unsurlarıdır’”. Bunlar ise o kültürün yalnızca sembolü değil kendileri anlamındadır.¹²⁵⁶

Durmuş Hocaoglu’na göre Sanayi İnkılâbı ardından bugünlere değin yaşanmakta olan bir “tekil-leşme” ve “**tekelleşme**” vardır. Hocaoglu’nun “Tekilleşme Çağı” ve bununla birlikte “Tekelleşme Çağı” olarak ifade ettiği duruma bir anlamda, “Evrenselleşme Çağı” denilebilir. Aslında bu durum “‘Batı unsurları ve değerleri’nin, kısacası, ‘Batılılık’ın tekilliği, tekelliği ve evrenselliğidir’”.¹²⁵⁷

“**Toplumsal Değişme**, bir kavram olarak, ‘Kültür Değişmesi’nden farklı olup, ‘belirli bir grup insanın ilişkilerinde yerleşmiş tavır ve hareketlerindeki, teknik terim ile, sosyal sistemin yapı özellikleri üzerindeki değişiklikler” şeklinde tanımlanmaktadır. Durmuş Hocaoglu, “Sosyal Değişme Türleri”ni ise özetle, “kalitatif” ve “kantitatif” olarak anlatmaktadır. “Kantitatif Değişme, nicelik (sayısal değer, kemiyet, kantite) ile ilgili, ona tekabül eden değişme olduğu halde, Kalitatif Değişme, nitelik (keyfiyet, kalite) ile ilgili, niteliğe tekabül eden bir değişmedir”. Sosyal değişmelerin ve kavramların ifadelerini anlatan Hocaoglu, bunu yaparken bazı yeni kavramlar kullanmaktadır. Bu kavramları bilimin çizgisinden ayrılmadan, bir sosyoloğun çalışma disipliniyle ve fizikten bazı uyarlamalar yaparak ortaya çıkarmaktadır. Bu konuyla ilgili bahsettiği kavramlar ise “**Sosyal Atalet**¹²⁵⁸, **Sosyal Momentum**¹²⁵⁹ ve **Sosyal Değişme**

¹²⁵⁵ Hocaoglu, “*Siyâsi Milliyetçiliğin İflâsı: XI*”, s. 9.

¹²⁵⁶ Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 183-184.

¹²⁵⁷ Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 44.

¹²⁵⁸ “Genel-geçerli bir kural olarak, ‘hiçbir şey, kendi mahvına sebep olmaz’ ilkesi, Fiziksel Atalet (Eylemsizlik, Inertia) kavramının olduğu gibi, Sosyal Atalet kavramının da çıkış noktasını oluşturmaktadır. Buna göre, her sosyal varlık da herhangi bir varlık gibi, sahip bulunduklarını, bulunduğu konumunu korumak ister. Bu, muhtemeldir ki bir hilkat problemidir. Lâkin, Canlı’ya ve münhasıran, İnsan’a müteallık olan her şeyin Tabiat’a müteallık olan herşeyden radikal olarak farklı olması gibi, Sosyal Atalet de Fiziksel Atalet’ten radikal olarak farklıdır ki bu da ‘gelişme-değişme’ olgusudur”. Bkz. Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 64.

¹²⁵⁹ “Saf fiziksel içeriği ile Momentum kavramı, bir varlığın konumundaki değişimin açıklanmasına yönelik olup, bu değişimin bir zorlama (momentum) ile vuku bulduğunu ve bu zorlamanın da ancak haricen, yani nesnenin

Vektörleri”¹²⁶⁰ dir. Hocaoglu, toplumun birbirine zıt olan “Atalet ve Momentum” içerisinde bulunduğunu söylemektedir. “Atalet mevcut halin, statükonun muhafazasıdır, Momentum ise statükonun değişmesi. Atalet momentuma zıt olarak, mevcudiyetin korunmasına yönelik ve içseldir; Momentum ise Atalet’e muhalif olup, Madde’den farklı olarak içsel (immanent) veya dahilî (internal) olabilir hem dışsal (transandantal) veya haricî (external)”. Yani, bir toplum, mevcut durumunu (ataletini) sadece zorlamaların (momentum) neticesinde terk edebilir. Bu yüzden toplumdaki atalet ve momentum ilişkisindeki zıtlık, onun değişmesinin ve ilerlemesinin belirleyicisidir.¹²⁶¹

Durmuş Hocaoglu’nun üzerinde durduğu bir konuda **“Milli-İslami Modernleşme”** veya **“İslamca Bir Dünya Düzeninin Kurulmasının Zorunluluğu”**dur. Hocaoglu bu konuyla ilgili çözüm önerilerini dünyevileşme sorunu üzerinden anlatmıştır. Söylediği çözüm ise çağdaşlaşma şeklinde ifade edilmiştir. “Milli-İslami Modernleşme” kavramıyla anlatmak istediği ise Batı’nın mevcut dünya düzenini yakalamaktır. Sonrasında da içerisine dâhil olunacak “bir dünya sistemi” meydana getirmektir. Onun anlatmak istediği İslam dininin referans noktası olmasıyla eşsiz ve ilerlemeye dönük “yep-yeni bir medeniyet, yep-yeni bir dünya düzeni”dir. Anlattığı bu ilerleme ise onun terminolojisine göre “İslam Modernizmi”dir. Ona göre Batının meydana getirdiği medeniyet ve modernite son nokta değildir. Bu yüzden bu getirilenler aşılarak yeni bir çağa geçilecektir. Ancak bu yeniçağda İslam konu içerisinde kalmak zorundadır. Yoksa İslam’ın bekası zor bir durumda kalacaktır. Hocaoglu’nun bu anlattıkları dâhilinde İslam âleminin yapması şart olan ise çağdaşlaşma ve modernleşmedir.¹²⁶²

dışındaki bir fail tahtında kabil olduğunu kabul eder. Madde, kendi kendisinde asla bir değişmeye yol açmaya muktedir değildir. Fakat, Canlılık küresinde ve onun spesifik porsiyonu olan İnsanlık alanında değişimler ve gelişmeler, hem haricî ve hem de dahilî âmillerle gerçekleştirmektedir ki, Canlı’yı ve özellikle İnsan’ı ve İnsanlığı Tabiat içerisinde mümtaz bir mevkie oturtan da budur. İşte biz burada Sosyal Momentum diye, Sosyal Atalet’i yenerek onda değişiklik yapılmasını kastediyoruz”. Bkz. Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 64-65.

¹²⁶⁰ “Toplumsal Değişim Vektörleri, toplumsal değişmelerde değişenler ile değiştirilenler arasındaki münasebetleri umumî cereyan tarzını, değişimin ve değişme taleplerinin yönünü belirlemeye ilişkin kavramlar olup, ana hatlarıyla üç grupta toplanmıştır: Yukarıdan-Aşağıya (Downward) Vektör(...), Aşağıdan-Yukarıya (upward) Vektör(...), Bileşke (Compound) Vektör(...)”. Bkz. Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 67.

¹²⁶¹ Hocaoglu, “*Düşük...*”, s. 63-65.

¹²⁶² Hocaoglu, “*Laisizm...*”, s. 425-426.

SONUÇ

Bu çalışmanın neticesinde milliyetçilik kavramının kökenlerine ve modern çağdaki gelişimine dair tartışmalar analiz edilmiştir. Kavramın ortaya çıkışına dair tespitlerde milliyetçiliğin her topluma özgü farklı bir sürece sahip olduğu kanaatine varılmıştır. Milliyetçilik kavramının tam olarak sınırlarının belirlenememiş olması Türk milliyetçiliği çalışmalarında da kendisini göstermektedir. Türk milliyetçiliği Osmanlı'dan cumhuriyete intikal etmiş Tek Parti döneminde yaşanan inkılâplarla paralel olarak yeni devletin ideolojisi haline gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerindeki Türk milliyetçiliği anlayışı ümmet toplumundan ulus toplumuna geçişi simgelemektedir. Bu dönemde özellikle Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in fikirlerinin etkileri dikkat çekmektedir. Atatürk döneminde milliyetçilik anlayışı inkılâplarla birlikte yeni toplumsal düzeni tesis etmeye yoğunlaşmıştır. Atatürk'ün ölümü sonrasında tek parti dönemiyle beraber milliyetçilik anlayışında farklılıklar meydana gelmiştir. Bu dönem resmi milliyetçiliğin yanında kültürel boyutuyla dikkat çeken milliyetçilik anlayışı göze çarpmaktadır. Bu dönem içerisinde Zeki Velidi Togan, Hüseyin Nihal Atsız, Rıza Nur ve Reha Oğuz Türkkan'ın temsil ettiği beş grup çevresinde Türkçülük ve milliyetçilik düşüncesi tabanını genişletmiştir. İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte milliyetçilik resmi olarak savaşa girmeme ve tarafsız kalmak için kullanılmıştır. Ayrıca bu dönemde ırka dayalı bir milliyetçilik anlayışı gözlenmiş ve komünizmin büyük bir tehdit olduğu algısı oluşmuştur. II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yenilmeye başlaması sonrasında devrin iktidarı milliyetçiliğe karşı tavır değişikliğine gitmiştir. Bu dönemde devlet politikası kapsamında milliyetçilik uygulamalarına karşılık sivil Türk milliyetçiliğinden bahsedilebilir. 1944 Olaylarında kendini gösteren bu yeni milliyetçi anlayış, 20. yüzyılın ikinci yarısına da etki etmiştir. 1950 çok partili hayata geçişle birlikte yeni iktidar olan DP döneminin, ilk zamanlarındaki uygulamaları sayesinde milliyetçilik teşkilatlanmalarına kısmi özgürlük gelmiştir. 1960 Darbesi sonrasında yurt dışına zorunlu görevlendirmeye gönderilen 14'lerden olan Alparslan Türkeş'in ülkeye dönmesi ardından CKMP'nin genel başkanı olmasıyla milliyetçilerin parti düzeyinde temsili sağlanmıştır.

Milliyetçi düşüncenin parti düzeyinde temsili ve CKMP/MHP'nin dini duyguları öne çıkaran bir söylem benimsemesiyle dönemin milliyetçilik anlayışının laik-seküler yapıdan dini değerleri içine alan bir fikre evrildiği görülmüştür. Milliyetçilik

Osmanlı'dan Milli Mücadele'ye, Cumhuriyetin kuruluşundan CKMP altında müstakil partileşmesine giden süreçte fikri birçok kırılma yaşamıştır. Dündar Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu ise bu tarihsel devamlılığın kırılmaları ve milliyetçi düşüncenin fikri bakiyesini sürdürenlerdendir. Ayrıca bu aydınlar 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren milliyetçilikte meydana gelen fikri dönüşümün bilinen temsilcilerindendir. Bu bağlamda bu üç şahıs önemli bir görevi ifa etmiştir. Tarihten, Osmanlı'ya ve dinle daha barışık bir milliyetçilik anlayışı ile milli iradeyi önemseme noktasında önceki dönemlerden gelme daha demokratik mahiyet taşımaktadırlar.

Dündar Taşer'in devlet ve devletin yeri konusunda getirdiği açıklamalar ve bakış açısı milliyetçilik düşüncesinde devlet ve milleti bir tutma bilinci bakımından ayrı bir önem arz etmektedir. Ahmet Arvasi, Türk-İslam Ülküsü konusunda milliyetçi neslin fikir hocası konumundadır. Çünkü Arvasi, ülkücülüğü yeniden sistematik hale getirmiştir ve bu yönüyle diğer milliyetçi yazarlardan ayrılmaktadır. Durmuş Hocaoglu'nun Türk milliyetçiliğinin felsefi eksikliği bulunduğunu düşünmesi yanında milliyetçiliğe getirmiş olduğu felsefi yaklaşımla, Türk milliyetçiliğine ve ülkücülüğe derinlik kazandırmıştır. Hocaoglu, Türk milliyetçiliğinde bulunduğunu söylediği felsefe eksikliğinde, felsefe yapan herkesin aydın statüsüne alınamayacağını kastederek doğru düşünme ve düşünceleri aktarabilme konusunu ele almıştır. Arvasi'nin İslam konusuna diğer aydınlara kıyasla ağırlık vermesi, Taşer'in siyaset ve sosyal olayları dışarıda bırakmaması ve Hocaoglu'nun ise geçmişin birikimleriyle birlikte ilerlemesi üç aydının metot olarak geniş bir çerçeveden ele alınmasını sağlamıştır.

Dündar Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hocaoglu'nun milliyetçilik yoluna neden yöneldiği sorusu sorulduğunda ortak noktalarının, Türkiye'nin geleceği konusunda hissettikleri hassasiyet olduğu kanaatine varılmıştır. Tarihsel tecrübenin bakiyesi ile ülkenin içerisinde bulunduğu siyasi durum ve dünya konjonktürü üzerinden kendi fikir dünyaları ve bakış açıları uyarınca gelecek hakkında değerlendirmede bulunmuşlardır. Buradaki savlarının temeli, milletin ve devletin devamlılığı üzerine inşa edilmekteydi. Türklerin ve Türkiye'nin düşmanları konusunda üç aydının da uyarılarına bakıldığında tarihten gelen düşmanlara dikkat çekmekte oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında yaşadıkları zamanların birbirlerinden farklı olması nedeniyle dış siyasete göre bu uyarılarındaki ülkelerin farklılığı da göze çarpmıştır.

Sonuç olarak, milliyetçilik düşüncesinde benzer fikirlere sahip olan Dündar Taşer, Ahmet Arvasi ve Durmuş Hoccoğlu'nun ortaya koydukları çalışmalar ile Türklerin ve Türkiye'nin geleceğine yönelik yapılması gerekenler üzerine paralel yaklaşımlar sergilemişlerdir. Tüm bu çalışma içerisinde üç Türk aydınının Türk milliyetçiliğinin düşünsel temelde çözüm bekleyen birçok probleme yaklaşımları ortaya konulmuştur. Üçünün yaklaşımlarında da milliyetçilik görüşünün, insanlık tarihi kadar eski ve kültürel öğelerle beslenen doğal süreç olduğu görülmektedir ve yine üç aydın, milliyetçilik fikrinin tek başına yeterli olmadığını bu fikre çalışma ve azmin de eklenerek hem devlet hem de milletin birlikte hareket etmesiyle ilerlemenin sağlanacağını söylemektedirler. Bu araştırmanın hedefi doğrultusunda yapılan incelemelerde, yaklaşımları ile üç aydının Türk milliyetçiliğinin yaşadığı sorunlara çözüm bulma potansiyelinin olduğu görülmüştür. Araştırma konusu için seçilen yazarlar, 20. yüzyılın ikinci yarısından bugüne kadar milliyetçilik düşüncesinin aktarıcısı gibidirler. Her biri düşünceleriyle yaşadıkları dönemin sorunlarına çözüm olmaya çalışmışlardır. Ayrıca onların bugün için olan tespitlerinin ve önerilerinin günümüz siyasal ve sosyal koşullarıyla ne derece tutarlı olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 030-11-1-0/178-27-5.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 030-11-1-0/ 286-19-13.

Kitaplar

Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Aşırı Milliyetçi Sağ Geçiş Sürecinde Türkiye, Geçiş Sürecinde Türkiye*, Der. İrvın C. Schick, E. Ahmet Toprak, Belge Yayınları, İstanbul 2006.

Ahmad, Feroz, *The Young Turks The Committee of Union and Progress in Turkish Politik 1908-1914*, Hurst Company, London 2010.

Ahmad, Feroz, *Jön Türkler ve Osmanlı'da Milletler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.

Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul 1995.

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul 1996.

Akçura, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Salon Yayınları, İstanbul 2016.

Akçura, Yusuf, *Türkçülüğün Tarihi*, Haz. Erol Kılınç, Ötüken Yayınları, İstanbul 2019.

Akçuraoğlu, Yusuf, *Türk Yılı 1918*, Haz. Arslan Tekin, Ahmet Zeki İzgöer, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2009.

Akçura, Yusuf, *Muasır Avrupa'da Siyasi ve İçtimai Fikirler Ve Fikri Cereyanlar*, Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul 2004.

Akçura, Yusuf, *Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri -1928 Yazıları-*, Haz. Nejat Sefercioğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Aksun, Ziya Nur, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2019.

Aktaş, Atilla, *Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Türk Kimliği ve Milliyetçi Söylem*, Altınordu Yayınları, Ankara 2020.

Anderson, Benedict, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul 1995.

Arsal, Sadri Maksudi, *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1975.

Arvas, İbrahim, *Tarihi Hakikatler*, Biyografi Net Yayınları, İstanbul 2007.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Türkiye'de Şark Meselesi ve Alınacak Tedbirler*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2015.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Mamak Günleri*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2015.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Sohbetler*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2009.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Doğu Anadolu Gerçeği*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2018.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2015.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Kendini Arayan İnsan*, Akçağ Yayınevi, Ankara 1972.

Arvasi, Seyit Ahmet, *İnsan ve İnsan Ötesi*, Burak Yayınevi, İstanbul 1988.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Şiirlerim*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2015.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Milletlerin İtibarı*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Medenileşme ve İslamiyet*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Kadın Erkek Üzerine*, Burak Yayınevi, İstanbul 1999.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Eğitim Sosyolojisi*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2015.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Sahte Dindarlar Sahte Laikler*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Size Sesleniyorum Türkiye Gazetesi'ndeki Yazıları*, Model Yayınları, İstanbul 1989.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Fikir Sefaletine Örnekler*, Burak Yayınevi, İstanbul 1996.

Arvasi, Seyit Ahmet, *İlmi Tavr ve Ötesi*, Burak Yayınevi, İstanbul 1999.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Emperyalizmin Oyunları*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Akıl ve Gönül*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Manevi Yönelişler*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Devletin Dini Olur Mu?*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Şüphe ve İman*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

Arvasi, Seyit Ahmet, *İnsanın Yalnızlığı*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Hasbihal I*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2008.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Hasbihal II*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2008.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Hasbihal III*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2008.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Hasbihal IV*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2008.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Hasbihal V*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2008.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Hasbihal VI*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2008.

Arvasi, Seyit Ahmet, *Türk-İslam Ülküsü I-II-III*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2013.

Arvasi, Seyit Ahmet, *İlm-i Hal*, Burak Yayınevi, İstanbul 1983.

Arvasi, Seyit Ahmet, *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*, Doğan Güneş Yayınları, İstanbul 1965.

Arvasi, Ahmet Cezar, *Sır Şiirler*, Burhan Matbaası, İstanbul 1955.

Arvasi, Ahmet vd., *İnanmış Aydınların Problemleri*, Mayaş Yayınları, Ankara 1983.

Atabay, Mithat, *II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Milliyetçilik Akımları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

Atsız, Hüseyin Nihal, *Makaleler IV*, İrfan Yayıncılık, İstanbul 2015.

Atsız, Hüseyin Nihal, *Türk Ülküsü*, Afşin Yayınları, Ankara 1996.

Atsız, Hüseyin Nihal, *Tarih, Kültür ve Kahramanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011.

Aydın, İsmail, *“töb-der tarihi”*, Eğitim Sen Yayınları, Ankara 2016.

Aydoğdu, Cengiz, *Bize Velvele Düştü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017.

Aydın Tarihi, 28 Ocak 1954.

Bayraktar, Özgür, *Ülkücü Harekette Bölünme: Milliyetçi Hareket Partisi ve Büyük Birlik Partisi*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017.

Berkes, Niyazi, *Batıcılık, Ulusçuluk, Toplumsal Devrimler-1*, Kopernik Yayınları, İstanbul 1997.

Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

Berktaş, Halil, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kopernik Yayınları, İstanbul 2018.

Breuilly, John, *Nationalism and The State*, Manchester University Press, Manchester 1993.

Beyaz, Zekeriya, *İslâm’a Göre Milliyetçilik*, Öz Yayınları, İstanbul 1976.

Bora, Tanıl, *Türk Sağının Üç Hâli Milliyetçilik Muhafazakârlık İslâmcılık*, Birikim Yayınları, İstanbul 2007.

Bora Tanıl, Can Kemal, *Devlet, Ocak, Dergâh 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Calhoun, Craig, *Milliyetçilik*, Çev. Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

Cantek, Levent, *Cumhuriyetin Büluğ Çağı Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar (1945-1950)*, İletişim Yayınları 2008.

Cengiz, Oğuzhan, *Alparslan Türkeş -Başbuğ-*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2020.

Cengiz, Oğuzhan, *Seyyid Ahmet Arvasi ve Temel Fikirleri*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2020.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Programı, Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, Matbaacılık ve Gazetecilik Ltd. Şti.

Çağaptay, Soner, *Türkiye’de İslâm, Laiklik ve Milliyetçilik Türk Kimdir?*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009.

Çalen, Mehmet Kaan, *Osmanlıcılık ve İslamcılık Karşısında Türkçülük*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017.

Çalen, Mehmet Kaan, *Modern Türk Düşüncesine Bir Derkenar Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018.

Çatak, Muzaffer, *Dündar Taşer’in Fikir Hayatı*, Türk Ocakları Yayınları, Ankara 2010.

Çetin, Altan, *Tarihten Tefekküre Nurettin Topçu Erol Güngör Nevzat Köseoğlu’nda Tarih*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016.

Çiftçi, Abdullah vd., *Türk Düşüncesi*, İrfan Yayınları, İstanbul 2007.

Danışmend, İsmail Hami, *Türklük Meseleleri*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1976.

Darendelioğlu, İlhan Egemen, *Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri*, Toker Yayınları, 1968.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2012.

Dieckhoff Alain, Jaffrelot Christophe, *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuramlar ve Uygulamalar*, Çev. Devrim Çetinkasap, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Easthope, Antony, *Englishness and National Culture*, Routge, London 1999.

Ebibli, Ömer Faruk, “*Durmuş Hocaoglu*”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019.

Engin, Vahdettin, *Hesaplaşma*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

Er, Ahmet, *Hatıralarım ve Hayatım*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2007.

Erdem, Galip, *Galip Erdem Milliyetçilik ve Sosyalizm Üzerine Mektuplar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018.

Eroğlu, Hamza, *Atatürk ve Milliyetçilik*, Atatürk Kültür ve Dil Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1992.

Ertekin, Orhangazi, *Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Ersal, Aytekin, *Türkiye’de Ulus Devlet ve Ziya Gökalp Mümtaz Turhan Erol Güngör*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012.

Ete Hatem, Taşdelen Hamza, Ersay Sami Orçun, *Ülkücülüğten Tepkisel Milliyetçiliğe MHP’nin İdeolojisi ve Seçmen Eğilimleri*, SETA Yayınları, İstanbul 2014.

Feyizoğlu, Turhan, *Türk Ocağı’ndan Türkiye Komünist Partisi’ne Mustafa Suphi*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2007.

Gaspıralı, İsmail, *Seçilmiş Eserleri II Fikir Eserleri*, Haz. Yavuz Akpınar, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004.

Gasset, José Ortega y, *The Revolt of The Masses*, Mentor Books, London 1950.

Georgeon, François, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930 Seçilmiş Makaleler*, Çev. Ali Berkay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

Georgeon, François, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri –Yusuf Akçura- (1876-1935)*, Çev. Alev Er, Yurt Yayınları, Ankara 1986.

Gellner, Ernest, *Nations and Nationalism*, Cornell University Press, Chiago 1983.

Gencer, Ali İsmet, *Hürriyet Yolunda*, MTTB Yayınları, Ankara 1960.

Girardet, Raoul, *Milliyetçi İdeoloji Araştırmaları, Milliyetçilik*, Çev. Yıldızhan Yayla, Köprü Yayınları, İstanbul 1967.

Greenfeld, Liah, *Milliyetçilik: Moderniteye Giden 5 Yol*, Alfa Yayınları, İstanbul 2017.

Gökalp, Ziya, *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, Haz. İbrahim Kutluk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976.

Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Haz. Mehmet Kaplan, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976.

Güler, Kadir Kaan, *Alparslan Türkeş, Türk Milliyetçiliği Fikri ve CKMP*, Deli Dumrul Kitap, Ankara 2017.

Güner Oktay, Somuncuoğlu Sadi, Er Ahmet, *Milliyetçi Hareket Partisi ve Ülkücü Kuruluşlar Davası Sorgu*, Mayaş Yayınları, Ankara 1982.

Güngör, Erol, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Yer- Su Yayıncılık, İstanbul 2019.

Güngör, Erol, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Yer-Su Yayıncılık, İstanbul 2019.

Güngör, Erol, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, Yer-Su Yayıncılık, İstanbul 2019.

Gürses, Emin, *Milliyetçi Hareketler ve Uluslararası Sistem*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1998.

Hacaloğlu, Yücel, *Ölümünün 27. Yılında Dünder Taşer'in Hatırasına Armağan*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998.

Hacıeminoğlu, Necmettin, *Milliyetçi Eğitim Sistemi*, Töre-Devlet Yayınları, Ankara 1974.

Hacıeminoğlu, Necmettin, *Milliyetçilik, Ülkücülük, Aydınlar*, Kamer Yayınları, İstanbul 1993.

Hayes, Carlton J.H., *Nationalism As A Religion*, Panarchy, 1926.

Hegel, G. W. F., *Tarihte Akıl*, Çev. Önay Sözer, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2016.

Heywood, Andrew, *Siyasi İdeolojiler Bir Giriş*, Çev. A. Kemal Bayram vd., Adres Yayınları, Ankara 2013.

Hobsbawm, E. J., *Nations and Nationalism Since 1780 Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.

Hocaoğlu, Durmuş, *Laisizm'den Milli Sekülerizm'e Laiklik Sorununun Felsefi Çözümlemesi*, Selçuk Yayınları, Ankara 1995.

Hocaoğlu, Durmuş, *Devletçilik Bumerangı*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2002.

Hocaoğlu, Durmuş, *Düşük Şiddetli Devrim*, Kocav Yayınları, İstanbul 2015.

Ichijo Atsuko, Uzelac Gordana, *When is the Nation? Towards an Understanding of Theories of Nationalism*, Routhledge Taylor And Francis Group, London 2005.

İnan, Afet, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, TTK Basımevi, Ankara 1969.

İnan, Afet, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Yenigün Haber Yayınları, Aralık 1999.

İnan, Afet, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Haz. Arı İnan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019.

Jaspers, Karl, *Felsefeye Giriş*, Çev. Mehmet Akalın, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011.

Karabulak, Ozan, *Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı Süreli Yayınlarında Türk Milliyetçiliğinin Yarım Asrı 1931-1975*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017.

Karaca, Kurt, *Milliyetçi Türkiye*, Çınar Yayınevi, Ankara 1971.

Kara Kuvvetleri Kuleli Askeri Lisesi Komutanlığı, *Dünden Bugünden Kuleli Askeri Lisesi*, Kuleli Askeri Lisesi Matbaası, İstanbul 2007.

Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

Karpat, Kemal, *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

Kavuncu, Mustafa, *Seyyid Ahmed Arvasi Hayatı-Tefekkürü-Eserleri*, Burak Yayınevi, İstanbul 1998.

Kaynar, Mete Kaan vd., *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri*, İmge Yayınları, Ankara 2007.

Keskin, Mustafa, *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

Kılıç, Murat, *"Allah, Vatan, Soy, Milli Mukaddesat" Türk Milliyetçiler Derneği (1951-1953)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

Koçak, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt I*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

Kohn, Hans, *The Idea of Nationalism: A Study in Its Origins and Background*, Mac Millian Company, Newyork 1946.

Köktürk, Milay, *Millet ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016.

Köroğlu, Erol, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918 Millî Kimlik İnşâsına*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Köseoğlu, Nevzat, *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000.

Köseoğlu, Nevzat, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2005.

Köseoğlu, Nevzat, *Dündar Taşer*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010.

Köseoğlu, Nevzat, *Türk Olmak Ya Da Olmamak Milli Kültür, Mozaik Kültür ve Etnisite*, Ötüken Yayınları, Ankara 2007.

Köseoğlu, Nevzat, *Milli Kültür ve Kimlik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992.

Kuran, Ercüment, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, Der. Mümtaz'er Türköne, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994.

Kushner, David, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*, Çev. Zeki Doğan, Fener Yayınları, İstanbul 1998.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kırıatlı, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

Snyder, Louis Leo, *Encyclopedia of Nationalism*, St. James Press, Chicago-London 1990.

Macit, Nadim, *Türk Milliyetçiliği Kültürel Akıl, İçtihat ve Siyaset*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011.

Macit, Rabia, *Durmuş Hocaoglu ve Modernleşme*, Astana Yayınları, Ankara 2021.

Mardin, Şerif, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul 1989.

Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.

Marx Karl, Engels Friedrich, *The Communist Manifesto*, By. A. J. P. Taylor, Penguin Books, England 1967.

Marx Karl, Engels Friedrich, *Manifesto*, Çev. Tektaş Ağaoğlu, Öncü Kitabevi Yayınları, İstanbul 1970.

Meram, Ali Kemal, *Türkçülük ve Türkçülük Mücadeleleri Tarihi*, Kültür Yayınları, İstanbul 1969.

Meriç, Cemil, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

Meriç, Cemil, *Kültürden İrfana*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019.

Metin, İbrahim, *İhtilalciler Hesaplaşıyor Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer*, Töre-Devlet Yayınları, İstanbul 2012.

Muhammetdin, Rafael, *Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi*, Türk Tarih Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1998.

Mutluel, Osman, *S. Ahmet Arvasi'de İslam Estetik ve Sanatı*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2012.

Müftüoğlu, Mustafa, *Çankaya'da Kâbus 3 Mayıs 1944*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1974.

Müreffeh ve Kuvvetli Türkiye için C.K.M.P. Programı, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Ankara 1965.

Niyazi, Mehmed, *Millet ve Türk Milliyetçiliği*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2005.

Onur, Hüdavendigar, *Düşünen Adamdan Mektup Var S. Ahmet Arvasi*, Uyanış Yayınları, İstanbul 2014.

Onur, Hüdavendigar, *Asrın Yesevisi S. Ahmet Arvasi*, Biyografi Net Yayınları, İstanbul 2020.

Onur, Hüdavendigar, *S. Ahmet Arvasi Kronolojisi*, Biyografi Net Yayınları, İstanbul 2011.

Orkun, Hüseyin Namık, *Türkçülüğün Tarihi*, Kömen Yayınları, 1977.

Ögel, Bahaeddin, *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984.

Öğün, Süleyman Seyfi, *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000.

Öksüz, İskender, *Millet ve Milliyetçilik*, Panama Yayınları, Ankara 2016.

Öksüz, İskender, *Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemi*, Panama Yayınları, Ankara 2018.

Önder, Zehra, *II. Dünya Savaşında Türk Dış Politikası*, Bilgi Yayınları, İstanbul 2010.

Özdağ, Ümit, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Kitapları Yayınları, İstanbul 1997.

Özdemir, Şuayip, *Seyyit Ahmet Arvasi Hayatı, Eserleri ve Eğitim Üzerine Görüşleri*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2006.

Özdoğan, Günay Göksu, *“Turan”dan “Bozkurt”a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019.

Özkırımlı, Umut, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2019.

Özkırımlı Umut, Sofos Spyros A., *Tarihin Cenderesinde Yunanistan ve Türkiye’de Milliyetçilik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.

Özkırımlı, Ümit, *Theories of Nationalism a Critical Introduction*, Palgrave, Hampshire 2010.

Öznur, Hakkı, *Ülkücü Hareket, Portreler 6*, Alternatif Yayınları, Ankara 1999.

Öznur, Hakkı, *Ülkücü Hareket I Fikir ve Siyasi Gelişimi (1908-1980)*, Akik Yayınları, Ankara 1996.

Öznur, Hakkı, *Ülkücü Hareket CKMP’den MHP’ye*, Cilt 1, Alternatif Yayınları, Ankara 1999.

Öznur, Hakkı, *Türk Düşünce Ufukları S. Ahmet Arvasi*, Alternatif Yayınları, Ankara 2002.

Öznur, Hakkı, *Ülkücü Hareket: Komplolar ve Provokasyonlar*, Cilt 3, Alternatif Yayınları, Ankara 1999.

Poulton, Hugh, *Top Hat Grey Wolf and Crescent Turkish Nationalism and the Turkish Republic*, Hurst and Company, London 1997.

Renan, Ernest, *Nutuklar ve Konferanslar*, Çev. Ziya İshan, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1946.

Rousseau, Jean-Jacques, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006.

Safa, Peyami, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

Sami, Şemsettin, *Kâmûs-ı Türkî*, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2008.

Santamaria, Yves, *Ulus-Devlet Bir Modelin Tarihi Uluslar ve Milliyetçilik*, Haz. Jean Leca, Çev. Siren İdemen, Metis Yayınları, İstanbul 1998.

Sarınay, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008.

Sançar, Nejdett, *1944 Irkçılık Turancılık Davası Mahkeme Günlükleri*, Haz. Serkan Akyüz, Bozkurt Yayınları, İstanbul 2018.

Satılmış Alişan, Turhan Metin, *Ülkücü Hareketin ABC'si Cilt 2*, Altın Küre Yayınları, Ankara 2002.

Sefercioğlu, Necmeddin, *3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2009.

Serdengeçti, Osman Yüksel, *Bir Mabetsiz Şehir-Bu Millet Neden Ağlar*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2016.

Sevim, Acar, *Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü Herder*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Smith, Anthony, *Milli Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

Smith, Anthony, *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik*, Çev. Bilge Fırze Çallı, Alfa Araştırmaları Yayınları, İstanbul 2017.

Smith, Anthony, *Ulusların Etnik Kökeni*, Çev. Sonay Bayramoğlu-Hülya Kendir, Dost Yayınları, Ankara 2002.

Smith, Anthony, *Nationalism Theory, Ideology, History*, Polity Press, 2010.

Smith, Anthony, *National Identity, Nations and Nationalities: Cultural Constructions of Collective Identity*, Haz. E. Weisband, B. Board, Custom Publishing, New York 2001.

Şen, Y. Furkan, *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*, Yargı Yayınevi, Ankara 2004.

Şimşirgil Ahmet, İkinci Ekrem Buğra, *Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle*, KTB Yayınları, İstanbul 2008.

Taşer, Dünder, *Mesele*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2019.

Taştan, Yahya Kemal, *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017.

Tek, Hayati, *Dünder Taşer'den Özdeyişler-Özleyişler*, Ankamat Matbaacılık, Temmuz 2019.

Togan, Zeki Velidi, *Türklüğün Mukadderatı Üzerine*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1977.

Toker, Yalçın, *Milliyetçiliğin Yasal Kaynakları*, Toker Yayınları, İstanbul 1979.

Tunçay, Mete vd., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, 1997.

Tuğcugil, Ayhan, *Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemi*, Töre Devlet Yayınları, Ankara 1980.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) Mütareke Cumhuriyet ve Atatürk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) Kanun-ı Esasi ve Meşrutiyet Dönemi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

Turgut, Hûlisi, *Türkeş'in Anıları Şahinlerin Dansı*, ABC Yayınları, İstanbul 1995.

Turhan, Metin, *Ülkü Ocakları 1966-1980*, Panama Yayınları, Ankara 2016.

Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişimleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Altınordu Yayınları, 2007.

Türkeş, Alparslan, *Yeni Ufuklara Doğru*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1976.

Türkeş, Alparslan, *1944 Milliyetçilik Olayı*, Kamer Yayınları, İstanbul 1992.

Türkeş, Alparslan, *Milli Doktrin Dokuz Işık*, Özlem Kardeşler Matbaası, İstanbul 1978.

Türkeş, Alparslan, *Bunalımdan Çıkış Yolu*, Yeni Yayınlar, İstanbul 1980.

Türkeş, Alparslan, *Savunma Ülkücü Kuruluşlar Davası*, Mayaş Yayınları, Ankara 1987.

Türkkan, Reha Oğuz, *Türkçülüğün Yeni Esasları Yükselen Milliyetçilik*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006.

Türkkan, Reha Oğuz, *İleri Türkçülük ve Partiler*, Sinan Matbaası, İstanbul 1946.

Türkkan, Reha Oğuz, *Arayan Adam Bir Dava Uğruna 44 Olayları ve Tabutluk İşkenceleri Cilt II*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2011.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun No: 334, Kabul Tarihi: 9/7/1961.

Türköne, Mümtaz'er, *Milletler ve Milliyetçilikler*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2012.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih 1789-2014*, Der Yayınları, İstanbul 2015.

Urgan, Mina, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yayınları, İstanbul 1984.

Ülken, Hilmi Ziya, *Sosyoloji Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1969.

Ülken, Hilmi Ziya, *Millet ve Tarih Şuuru*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008.

Üstel, Füsun, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Yakıt, İsmail, *Hatıralarıyla İz Bırakanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016.

Yanardağ, Merdan, *MHP Değişti Mi? Ülkücü Hareketin Analitik Tarihi*, Kaya Matbaacılık, İstanbul 2002.

Yavuz, Serap Yolcu, *Cumhuriyet Misyonerleri 1930-1946 Arası Türkiye’de Bir Politik Özne Olarak Gençlik İnşası*, Vakıf Bank Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

Yazıcı, Nevin, *Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Yesevi, Çağla Gül, *Türk Milliyetçiliği*, Kripto Yayınları, Ankara 2018.

Yıldırım, Yaşar, *Balkondan Seyretmek*, Kayı Yayınları, Ankara 1991.

Yıldız, Ahmet, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019.

Yılmaz, Murat, *1944-1945 Irkçılık Turancılık Davası Tefrikanı*, Umay Kitap, İstanbul 2016.

Yıldız, Tunahan “*Dündar Taşer*”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019.

Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Makaleler

Afyoncu, Erhan, “Türkiye Beynini Kaybetti”, *Türk Yurdu*, C 30, S 280, Aralık 2010.

Akkaya, Ali, “Elie Kedoure”, *Milliyetçilik*, Ed. Tefik Erdem, Otorite Kitap, İstanbul 2020.

Akbaba, Hasan, “Dündar Taşer’de ‘DEVLET’-‘MİLLET’ ve ‘MİLLİYETÇİLİK’, ‘Devlet’”, *Ocak Araştırma ve İnceleme Dergisi*, S 10, Nisan 1974.

Aksoy, Mustafa, “Düşünen Beyin, Kanayan Vicdan: Durmuş Hocaoglu”, *Türk Yurdu*, S 280, C 30, Aralık 2010.

Aktürk, Şener, “Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok Etnili ve Gayri Etnik Rejimler”, *Doğu-Batı Dergisi*, S 38, 2006.

Arvasi, Ahmet, “Milliyetçilik Duygusu, İlim ve İdeoloji”, *Bizim Ocak*, Haziran 1984.

Alikılıç, Dündar, “Arvas ve Arvasiler’in Van Gölü Havzasındaki Etkinlikleri”, *II. Van gölü Havzası Sempozyumu*, Ed. Oktay Belli, Bitlis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Ankara 2007.

Arık, Selami, “Dündar Taşer’de ‘DEVLET’-‘MİLLET’ ve ‘MİLLİYETÇİLİK’, ‘Millet ve Milliyetçilik’”, *Ocak Araştırma ve İnceleme Dergisi*, S 10, Nisan 1974.

Aydoğdu, Cengiz, “Erol Güngör’ün Dündar Taşer’i”, *Türk Yurdu*, C 27, S 238, Ankara, Haziran 2007.

Azamat, Nihat, “Abdülhakim Arvasi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 1, İstanbul 1988.

Bayansar, Reha, “Dündar Taşer ve Büyük Türkiye Meselesi”, *II. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı*, Kütahya 26-28 Ekim 2017.

Belge, Murat, “Mustafa Kemal ve Kemalizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2, Kemalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Beriş, Hamit Emrah, “30 Mart’a Doğru Milliyetçi Hareket Partisi”, *Analiz*, S 84, Şubat 2014.

Bilgin, Vedat, “Milliyetçi Bir Aydın: Durmuş Hocaoglu”, *Türk Yurdu*, C 30, S 280, Aralık 2010.

Bilici, Faruk, “RENAN, Ernest (1823-1892)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 34, TDV Yayınları, İstanbul 2007.

Bostan, M. Hanefi, “Dündar Taşer ve Türk Tarihi ile İlgili Fikirleri”, *Türk Yurdu*, C 22, S 368, Kasım 1988.

Boyunağa, Yılmaz, “S. Ahmet Arvasi Hocamız”, *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvasi*, Haz. Hüdavendigar Onur, Uyanış Yayınları, İstanbul 2012.

Börklüoğlu, Levent, “27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktida Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği”, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C 1, S 2, Aralık 2017.

Bölükbaşı, Yusuf Ziya, “Hüseyin Nihal Atsız (1905-1975)”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019.

Bülbül, Özlem, “Remzi Oğuz Arık ve Anadolucu Milliyetçilik”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara 2016.

Can, Kemal, “Ülkücü Hareketin İdeolojisi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Cebeci, Dilaver, “Dündar Taşer Sagusu”, *Türk Yurdu*, C 27, S 238, Ankara, Haziran 2007.

Connor, Walker, “A Nation Is A State, Is An Ethnic Group Is A”, *Ethnic And Racial Studies*, 4, 1978.

Coşkun, Meriç, “Asuman Taşer’le Dündar Taşer’in Gençlik Yıllarına Ait Konuşma”, *Türk Yurdu*, C 22, S 178, Haziran 2002.

Çağaptay, Soner, “Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde İrk, Dil ve Etnisite”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

Çalen, Mehmet Kaan, “Ziya Gökalp (1876-1924)”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019.

Çelik, Ahmet, “Soğuk Savaşın Başlarında Türkiye’de Anti-Komünizm Etkisinde Milliyetçilik ve Din”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 30, S 1, 2020.

Çınarlı, Mehmet, “Sadi Somuncuoğlu ile Merhum Dünder Taşer Üzerine Bir Mülakat”, *Türk Yurdu*, C 18, Eylül 1998.

Dağoğlu, Deniz, “Doç. Dr. Erol Güngör’le Bir Konuşma”, *Töre Dergisi*, S 16, Eylül 1972.

Dayı, Hüseyin, “Millet Teorilerinin Tutarsızlığı ve Türk Kavramının Gerçek Muhtevası”, *ASSAM*, C 1, S 1, 2014.

Deliorman, Altan, “İsmail Gaspıralı ve Tercüman Gazetesi”, *Türk Kültürü Aylık Dergi*, S 69, 1968.

Devlet Gazetesi, “Taşer İçin Mevlid”, 4 Haziran 1973.

Devlet Gazetesi, “Taşer’den Seçmeler”, 11 Haziran 1973.

Devlet Gazetesi, “Milliyetçiliğin Telafi Edilemez Kaybı: Dünder Taşer”, 26 Haziran 1972.

Devlet Gazetesi, “Taşer İçin Ne Dediler?”, 26 Haziran 1972.

Doğrusözlü, Ahmet, “Ahmet Arvasi Hoca’nın Vefatı Münasebetiyle -1-”, *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvasi*, Haz. Hüdavendigar Onur, Uyanış Yayınları, İstanbul 2012.

Donuk, Abdülkadir, “İlk Türk Milliyetçisi Çi-Çi Tanhu”, *Türk Dünyası Tarihi Dergisi*, S 3, Mart 1987, S 3.

Durgun, Şenol, “Yusuf Akçura (1876-1935)”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019.

“Dünder Taşer’i, Kızı Yasemin (Taşer) Yahnici Anlatıyor”, *Türk Yurdu*, C 21, S 166, Haziran 2001.

Elçin, Şükrü, “Türkçülük ve Milliyetçilik”, *Türk Kültürü*, S 368, 1993.

- Ercilasun, Ahmet, “Türkçülük ve Gençlik”, *Türk Kültürü*, S 325, Mayıs 1990.
- Erdem, Galip, “Dündar Ağabeyimiz”, *Devlet*, S 148, 26 Haziran 1972.
- Erdem, Galip, “Dündar Taşer’in Ülkücülüğü”, *Bozkurt*, Haziran 1974.
- Erken, Ali, “Örgüt ve Strateji 1965-1980 Arasında Milliyetçi Hareket Partisi”, *İnsan ve Toplum*, C 4, S 7, Haziran 2014.
- Eröz, Mehmet, “Dündar Taşer’de Göçtü”, *Töre Dergisi*, S 16, Eylül 1972.
- Eryiğit, Süleyman, “Devlet”, *Türk Yurdu*, C 27, S 238, Ankara, Haziran 2007.
- Ertekin, Orhangazi, “Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.
- Eşel, Gökhan, “Yusuf Akçura’nın ‘Üç Tarz-ı Siyaset’ Adlı Eserinin Türk Siyasal Hayatına Yansımaları: Milliyetçi Hareket Partisi Örneği”, *Social Science Studies*, N 58, 2017.
- Gençosmanoğlu, Niyazi Yıldırım, “Dündar Ağam”, *Devlet*, 18 Eylül 1972.
- Güç, Kürşat, “Alparslan Türkeş (1917-1997)”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019.
- Güngör, Erol, “Taşer’in Büyük Türkiye’si”, *Ölümünün 27. Yılında Dündar Taşer’in Hatırasına Armağan*, Haz. Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998.
- Güngör, Erol, “Elie Kedouri’nin Avrupa’da Milliyetçilik Kitabına Önsöz”, *Türkiye Günlüğü*, S 50, Mart-Nisan 1998.
- Güngör, Erol, “Taşer’in Büyük Türkiye’si I”, *Töre Dergisi*, Ekim 1972.
- Güngör, Erol, “Taşer’in Büyük Türkiye’si II”, *Töre Dergisi*, Kasım 1972.
- Güngör, Erol, “Taşer’in Büyük Türkiye’si III”, *Töre Dergisi*, Aralık 1972.
- Gürgür, Nuri, “O, Bir Alperen’di”, *Ölümünün 27. Yılında Dündar Taşer’in Hatırasına Armağan*, Haz. Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998.

Gürgür, Nuri, “Aramızdan Ayrılışının 39. Yılında Fikir, Hareket ve Dava Adamı: Dünder Taşer”, *Türk Yurdu*, S 287, Temmuz 2011.

Hacaloğlu, Yücel, “Eşi Asuman Taşer, Dünder Taşer’i Anlatıyor”, *Ölümünün 27. Yılında Dünder Taşer’in Hatırasına Armağan*, Haz. Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998.

Hacaloğlu, Yücel, “Torunu Dünder Yahnici Dedesini Anlatıyor”, *Ölümünün 27. Yılında Dünder Taşer’in Hatırasına Armağan*, Haz. Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998.

Hall, John A., “Nationalisms, Classified and Explained”, *Nations of Nationalism*, Central European University Press, Budapest 1995.

Hanioğlu, M. Şükrü, “Türkçülük”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 41, İstanbul 2012.

Hocaoğlu, Durmuş, “Tabii ve Fıtri Bir Ekzistans Olarak Milliyetçilik”, *Statükodan Değişime Milliyetçilik Ufku*, Ed. Huzeyfe Süleyman Arslan, Binyıl Yayınları, Ankara 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Bir Seçkin İdeoloji Olarak Siyasi Milliyetçilik ve İktidar Problemi”, *Türk Kimliği Ayvaz Gökdemir’e Armağan 2*, Ed. Çağatay Özdemir, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009.

Hocaoğlu, Durmuş, “Yirmibirinci Yüzyıl Felsefesi İçin İnsan ve Tabiat”, *21. Yüzyılda Türkiye’de Sosyal Bilimler ve Toplum Sorunları Sempozyumu*, 18-19-20 Mart, Ankara 2005.

Hocaoğlu, Durmuş, “Milli Devletimizin Geleceği”, *Cumhuriyetin Kuruluşunun 80. Yıl Dönümü Vesilesiyle ‘Milli Devlet ve Türkiye Cumhuriyeti’ Paneli*, Haz. Mustafa Kahramanyol, Azim Matbaacılık, 25 Ekim, Ankara 2002.

Hocaoğlu, Durmuş, “Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Üzerine Mütalaalar”, *21. Yüzyılda Sultan Abdülhamid’e Bakış*, Haz. Mehmet Tosun, Ed. Mehmet Gümüşkılıç, Nisan, İstanbul 2003.

Hocaoğlu, Durmuş, “Durmuş Hocaoğlu ile Milliyetçilik Üzerine Söyleşi”, *Siyaset Eksen*i, Mülakatı Yapan: Sinan Demirtürk, S 7, Y 1, 17-23 Ekim 2003.

Hocaoğlu, Durmuş, “AB üyeliği, bağımsız Türk devletinin sonu olur”, *Zaman*, 10 Aralık 2004.

Hocaoğlu, Durmuş, “Her Bilimin Arkasında Bir Felsefe Vardır”, *Açılım*, S 10, Kış 2001.

Hocaoğlu, Durmuş, “Milliyetçiliği Sorgulamak”, *Muhelif*, S 12, Y 1, 07-13.04.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Devlet ve Meşruyet, Kut ve Töre”, *Muhelif*, S 20, Y 1, 02-08.06.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Dilimin Sınırları Dünyamın Sınırlarıdır”, *Muhelif*, S 26, Y 1, 14-20.07.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Entelektüel ve Entelektüel Haysiyeti”, *Muhelif*, S 28, Y 1, 28.07.-03.08.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: I”, *Muhelif*, S 33, Y 1, 07.09.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: II”, *Muhelif*, S 34, Y 1, 14.09.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: IV”, *Muhelif*, S 36, Y 1, 28.09.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: V”, *Muhelif*, S 37, Y 1, 05.10.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: VI”, *Muhelif*, S 38, Y 1, 12.10.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: VII”, *Muhelif*, S 39, Y 1, 13-19.10.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: X”, *Muhelif*, S 42, Y 1, 3-9.11.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: XI”, *Muhalif*, Y 1, S 43, 10-16.11.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Siyâsî Milliyetçiliğin İflâsı: XII”, *Muhalif*, S 44, Y 1, 17-23.11.2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Varlığım Avrupa Birliği’nin Varlığına Armağan Olsun!”, *Muhalif*, S 53, Y 2, 26-01.11.2001.

Hocaoğlu, Durmuş, “Avrupa Birliği, Medeniyet Projesi ve Türkiye”, *Son Çağrı*, 13 Mart 1997.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türkiye ve Avrupa: ‘Düşmüş Soylu’ ve ‘Kamelyalı Kadın’”, *Son Çağrı*, 20 Mart 1997.

Hocaoğlu, Durmuş, “Yeni M.H.P. ve Ülkücülük”, *Son Çağrı*, 17 Nisan 1997.

Hocaoğlu, Durmuş, “Siyaset’te Gergin Beklenti”, *Son Çağrı*, 24 Nisan 1997.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türkiye’nin Potansiyeli”, *Türk Haber*, S 028, Y 1, 21-24.10.2002.

Hocaoğlu, Durmuş, “Bir Ülkenin Kurtuluşu O Ülkeyi Batıranlardan Beklenemez”, *Türk Haber*, S 007, Y 1, 27.05. 2002-02.06.2002.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türkiye ve Avrupa Birliği: Olmak ve Olmamak”, *Türk Haber*, S 08-27, İstanbul 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, “Kendini Bilmeye ve Kendi Üzerine Düşünmeye Dair”, *Türk Haber*, S 033, Y 1, 25.11.2002-01.12.2002.

Hocaoğlu, Durmuş, “‘İnorganik’ Aydın Kitleleri”, *Yeni Ufuk Yazıları*, S 04, 26 Haziran 1997.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türkiye’de Neler Oluyor, Türkiye’ye Neler Oluyor?”, *Gelecek*, S 18, 15-21.06.2001.

Hocaoğlu, Durmuş, “Devlet: Eleştirirken Savunmak”, *Ayyıldız*, 13 Şubat 2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Kültür Değişimleri; Kültürün ‘Sert’ ve ‘Çekirdek’ Unsurları”, *Ayyıldız*, 20 Şubat 2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “İslâm, Laiklik, Sekülerlik ve Türkiye Pratiği”, *Zaman*, 30 Temmuz 1998.

Hocaoğlu, Durmuş, “Cumhuriyet Döneminin Bâzı Problem Alanları Üzerine”, *Zaman*, 07 Kasım 1998.

Hocaoğlu, Durmuş, “Avrupa Birliği; Avrupa Birleşik Devletleri ve Birleşik Devletler Avrupası”, *Zaman*, 14 Nisan 2002.

Hocaoğlu, Durmuş, “Milliyetçilik ‘İşte Öyle Bir Şey’ mi?”, *Zaman*, 25 Temmuz 2003.

Hocaoğlu, Durmuş, “Avrupa Birliği Süresince Türkiye ve Milliyetçiliğin ve Ulus-Devlet’in Krizi I”, *Web Analiz*, 10 Haziran 2009.

Hocaoğlu, Durmuş, “2023 Senesinde Türkiye Mevcut Olmayabilir”, *2023-İkibinyirmiüç*, S 101, 15 Eylül 2009.

Hocaoğlu, Durmuş, “Saldırgan Küreselleşme Çağı ve ‘Yeni Milliyetçilik’”, *2023-İkibinyirmiüç*, S 24, 15 Nisan 2003.

Hocaoğlu, Durmuş, “Şimdi Kendimizi Sığaya Çekmenin Tam Zamanı”, *Aksiyon*, S 358, Y 7, 13.10.2001-19.10.2001.

Hocaoğlu, Durmuş, “Siyasî Tekilleşme”, *Aksiyon*, S 366, Y 8, 08.12.2001-14.12.2001.

Hocaoğlu, Durmuş, “AB ve Alternatifleri Üzerine”, *Aksiyon*, S 380, Y 8, 16-22.03.2002.

Hocaoğlu, Durmuş, “Bir Varlık Alanı ve Bir Bilim Olarak Tarih”, *Bilgi ve Düşünce*, S 2, Y 1, Kasım, İstanbul 2002.

Hocaoğlu, Durmuş, “AB Nedir, Ne Değildir?”, *Bayburt Vakfı*, S 4, Y 2, Kasım, İstanbul 2006.

Hocaoğlu, Durmuş, “Gençlik, İyi İnsan, İyi Vatandaş”, *Gülendam*, S 6, Haziran, İstanbul 2001.

Hocaoğlu, Durmuş, “Osmanlı, Cumhuriyet, ‘Gazâ, Cihad ve İla-yı Kelimatu’llah’ İdesi Üzerine Bir Tarih Kritiği”, *Düşünen Siyaset*, S 7-8, Ağustos-Eylül, Ankara 1999.

Hocaoğlu, Durmuş, “Sol İntelijansiya ve Sol Siyâset Üzerine Sağ’dan Sol’a Bir Kritik Denemesi”, *Düşünen Siyaset*, S 6, Y 1, Temmuz, Ankara 1999.

Hocaoğlu, Durmuş, “‘Millî Mutabakat’ Çerçevesinde Sünnîlik ve Alevîlik”, *Köprü*, S 62, Bahar (Nisan-Mayıs-Haziran), İstanbul 1998.

Hocaoğlu, Durmuş, “Elitler ve Halk; Kültür ve Siyaset”, *Köprü*, S 67, Yaz (Temmuz-Ağustos-Eylül), İstanbul 1999.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türk Müslümanlığı Üzerine Bazı Notlar”, *Köprü*, S 66, Bahar (Nisan-Mayıs-Haziran), İstanbul 1999.

Hocaoğlu, Durmuş, “Cumhuriyet Tarihinde Milliyetçilik Serüveni”, *Türk Yurdu*, C 18, S 134, Ekim 1998.

Hocaoğlu, Durmuş, “Burası Bizim İçin Ya İkinci Ergenekon’dur Ya İkinci Endülüs (Mülakat)”, *Türk Yurdu*, C 26 (58), S 232 (593), Aralık 2006.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türk Milliyetçiliği’nin En Mühim İhtiyacı: Öz-Eleştiri”, *Türk Yurdu*, C 19 (51), S 139-140-141 (500-501-502), Mart-Nisan-Mayıs, Ankara 1999.

Hocaoğlu, Durmuş, “Ulus-Devlet, Millet ve Milliyetçilik Üzerine Bir Tahlil”, *Türk Yurdu*, C 16, S 109, Eylül 1996.

Hocaoğlu, Durmuş, “Avrupa Birliği’nin Buhran Kaynakları Üzerine”, *Su*, S 16, Y 3, Ağustos-Eylül, İstanbul 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türk Siyâset Geleneğinde ‘Devlet’in Aşırı Tânziminin ve ‘Devlet Baba’ Kavramının Tarihsel Arka-Planına Dâir”, *Yeni Türkiye*, S 25, Y 5, Ocak-Şubat, Ankara 1999.

Hocaoğlu, Durmuş, “Yeni Bir Dünyanın Alt Yapısına Dâir”, *Türkiye Günlüğü*, S 4, Temmuz 1989.

Hocaoğlu, Durmuş, “Tarih Makas Değiştiriyor”, *Türkiye Günlüğü*, S 19, Yaz, Ankara 1992.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türk Aydınında Felsefi Zafiyetin Temelleri”, *Türkiye Günlüğü*, S 15, Yaz 1991.

Hocaoğlu, Durmuş, “Vicdan ve Red Veya Ya Sev, Ya Defol!-2”, *Yeniçağ*, 30 Ocak 2006.

Hocaoğlu, Durmuş, “MHP, Milliyetçilik’in Ağır Yükünü Taşıyamıyor: I”, *Yeniçağ*, 10 Ağustos 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, “Panik’ten Teslimiyet’e”, *Yeniçağ*, 11 Kasım 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, “Panik Projeleri: I”, *Yeniçağ*, 12 Kasım 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, “Panik Projeleri: II”, *Yeniçağ*, 16 Kasım 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, “Büyük Manevra: I”, *Yeniçağ*, 23 Kasım 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, “Lizbon Antlaşması ve Gerçek Bir ‘Avrupa Birliği’ Bina Etmenin Güçlükleri: II”, *Yeniçağ*, 28 Aralık 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, ““Öğretmenler Dünyanın Her Yerinde...’...Sahi mi?”, *Yeniçağ*, 16.09.2007.

Hocaoğlu, Durmuş, ““Maalesef Doğru: I”, *Yeniçağ*, 07 Eylül 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, ““Öğretmenlik’teki Kriz Üzerine Düşünmek: II”, *Yeniçağ*, 21 Eylül 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, “Bugün 1 Ekim; Benim İçin Sevincin ve Hüznün Günü”, *Yeniçağ*, 01 Ekim 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, “Eğitim’de İkinci Dil ve Etnik Fragmentasyon I”, *Yeniçağ*, 07 Ekim 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, “Eğitim’de İkinci Dil ve Etnik Fragmentasyon IV”, *Yeniçağ*, 15 Ekim 2007.

Hocaoğlu, Durmuş, ““Kültür Savaşı’ ve Kültürün Sert Bir Unsuru: Başörtüsü”, *Yeniçağ*, 11 Şubat 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Kara Cuma”, *Yeniçağ*, 02 Mart 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Tenkil, Harp, Muharebe ve Savaş Üzerine Birkaç Başlık”, *Yeniçağ*, 09 Mart 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “‘Siyasi Çözüm’ ve Savaş”, *Yeniçağ*, 10 Mart 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türkiye-AB Münâsebetlerinde Tehlikeli Gelişmeler”, *Yeniçağ*, 13 Nisan 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “‘Elveda Rumeli’den ‘Elveda Anadolu’ya! Olur mu? Neden Olmasın?’, *Yeniçağ*, 14 Nisan 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Modernite ve Âile”, *Yeniçağ*, 18 Nisan 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “‘Tanrısız Modernite’den ‘Yeni Modernite’ye”, *Yeniçağ*, 16 Mayıs 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “AB Sevdâsında Neler Oluyor?”, *Yeniçağ*, 25 Mayıs 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “AB Sevdâsında Neler Oluyor?: II”, *Yeniçağ*, 26 Mayıs 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “AB Sevdâsında Neler Oluyor?: III”, *Yeniçağ*, 30 Mayıs 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “AB Sevdâsında Neler Oluyor?: IV”, *Yeniçağ*, 02 Haziran 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “AB Sevdâsında Neler Oluyor?: V”, *Yeniçağ*, 06 Haziran 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türkleri Seviyorum; Ama...”, *Yeniçağ*, 15 Haziran 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Gladio Kültürü, Vendetta Kültürü ve Türkler”, *Yeniçağ*, 04 Temmuz 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türkler ve Sofistler”, *Yeniçağ*, 07 Temmuz 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türkler Tabî ki Bir ‘Millet’; Ama Yine de Bir Problem Var”, *Yeniçağ*, 18 Temmuz 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Cehâlet Faturası; İslâm Medeniyeti’nin Çöküşü ve Lümpen Batılılaşıma”, *Yeniçağ*, 03 Ekim 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Çapsızlık Her Yerde Kol Geziyor”, *Yeniçağ*, 10 Ekim 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Millet Olmak Zor Mes’ele”, *Yeniçağ*, 22 Haziran 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Büyük Kitle’nin Derinliksiz ve Kaba Milliyetçiliği: Ekzistansiyel Milliyetçilik”, *Yeniçağ*, 29 Haziran 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Böyle Geldik, Böyle Gidiyoruz, Böyle de Gideceğiz; Ama Nereye Kadar?”, *Yeniçağ*, 31 Ağustos 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Gidebileceğimiz Fazla Bir Yer Yok”, *Yeniçağ*, 01 Eylül 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Dünya’dan Kaçış’tan Görgüsüz Tüketiciler Olarak Dünya’ya Dönüş”, *Yeniçağ*, 21 Eylül 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Bu Topraklar, Asırlardan Beri, Çapsız Adam Yetiştiriyor”, *Yeniçağ*, 12 Ekim 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Bu Ülkenin Herşeyi Var, Adam’dan Gayri, Tabii”, *Yeniçağ*, 24 Ekim 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Ortadoğu’nun ve Dünyanın En Uzun İki Senesi Dolarken”, *Yeniçağ*, 09 Kasım 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Doğalgaz Zamları Ülke Ekonomisi ve Aileler İçin ‘Yıkım’a Dönüştü: I’”, *Yeniçağ*, 28 Kasım 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Doğalgaz Zamları Ülke Ekonomisi ve Aileler İçin ‘Yıkım’a Dönüştü: II’”, *Yeniçağ*, 30 Kasım 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Vatan Sevgisi, Vatan-Sevmezler İle Hesaplaşmayı Âmir Bir Farzı Ayndır”, *Yeniçağ*, 07 Aralık 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “İlim-i İrfan Hareketi’ne Dair”, *Yeniçağ*, 14 Aralık 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Hükûmet’in Üniversite’yi Etkisizleştirme Politikası Çok Başarılı”, *Yeniçağ*, 15 Aralık 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Ey Ermeni Kardeşlerim! Her Ne Ki Elimizden, Dilimizden, Baltamızdan Sadır Olmuş İse...”, *Yeniçağ*, 19 Aralık 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “İhânet”, *Yeniçağ*, 21 Aralık 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “Ey Türk! Düşmanını İyi Tanı!”, *Yeniçağ*, 22 Aralık 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “‘Aydın’ Problemi: ‘Aydın Nedir ve Kimdir’”, *Yeniçağ*, 26 Aralık 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “‘Aydın’ Üzerine Bir Potpuri”, *Yeniçağ*, 28 Aralık 2008.

Hocaoğlu, Durmuş, “‘Türkiye’li Aydın’ın Dini, Türk’e Olan Kinidir”, *Yeniçağ*, 09 Ocak 2009.

Hocaoğlu, Durmuş, “Türkiye Türklerin Avuçlarının Arasından Kayıyor! Türkler Vatanlarına Sahip Çıkamıyor”, *Yeniçağ*, 19 Ocak 2009.

Hocaoğlu, Durmuş, “Vedâ”, *Yeniçağ*, 07.02.2009.

Hocaoğlu, Durmuş, “Attila İlhan İle Çağdaşlaşma Üzerine Soruşturma”, *Yeni Toplum*, S 1, Mayıs-Haziran 1992.

Hocaoğlu, Durmuş, “Hayrettin Karaman İle Çağdaşlaşma Üzerine Mülâkat”, *Yeni Toplum*, S 1, Mayıs-Haziran 1992.

Hocaoğlu, Durmuş, “İlter Turan İle Çağdaşlaşma Üzerine”, *Yeni Toplum*, S 1, Mayıs-Haziran 1992.

Hocaoğlu, Durmuş, “Kamuran Gürün İle İnsan Hakları ve Dünya”, *Yeni Toplum*, S 2, Eylül-Ekim 1992.

Hocaoğlu, Durmuş, “Mehmet Ali Aybar İle İnsan, İnsan Hakları ve Sosyalizm”, *Yeni Toplum*, S 2, Eylül-Ekim 1992.

Hocaoğlu, Durmuş, “Yaşar Nuri Öztürk İle İnsan, İnsan Hakları ve İslâm”, *Yeni Toplum*, S 2, Eylül-Ekim 1992.

Hocaoğlu, Durmuş, “Küreselleşme, Küresel Köy, Küresel Yağma ve Küresel Yoksulluk”, *Yoksulluk Sempozyumu Tebliği 31 Mayıs - 01 Haziran 2003*, C I, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, İstanbul Temmuz 2003.

Hocaoğlu, Durmuş, “Millî Devletimizin Geleceği”, “*Cumhuriyetin Kuruluşunun 80. Yıl Dönümü Vesilesiyle ‘Millî Devlet ve Türkiye Cumhuriyeti’ Paneli*”, Türk Ocakları Genel Merkezi ve Ankara Ticaret Odası, Ankara 25 Ekim 2002.

Hocaoğlu, Durmuş, “Avrupa Birliği Projesi ve Bağımsızlık Bilinci”, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Sempozyumu Türk Ocakları Genel Merkezi ve Ankara Ticaret Odası*, Ankara 16-17 Mart 2001.

Hocaoğlu, Durmuş, “Descartes'da Matematizm ve Mathesis Universalis”, *Y.T.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü “Descartes Sempozyumu”na Sunulan Bildiri*, İstanbul 11 Kasım 1996.

Hocaoğlu, Durmuş, “Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliği ve Batı Milliyetçilik Gelişmeleri”, *Türk Ocakları Yüzyıllığı, Türk Yurdu Yayınları*, No 66., Yıllık Dizisi 2, ISBN 975-7841-51-X, Ankara, Temmuz 2000.

Hocaoğlu, Durmuş, “Yirmibirinci Yüzyıl Felsefesi İçin Temel Bir Problem Alanı: İnsan ve Tabiat”, *Akademisyenler Birliği, 21. Yüzyılda Türkiye’de Sosyal Bilimler ve Toplum Sorunları Sempozyumu*, Ankara 18-19-20 Mart 2005.

Işınsoy Emine, “Bozkurt’tan Bozkurtlara”, *Bozkurt*, S 9, Haziran 1973.

İlhan, Metin, “Türk Silahlı Kuvvetleri’nde Tarihi Tasfiye: Eminsü Olayı”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 217, Ağustos 2015.

Jaffrelot, Christophe, “Bir Milliyetçilik Kuramı İçin”, *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuramlar ve Uygulamalar*, Çev. Devrim Çetinkasap, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Kafesoğlu, İbrahim, “Türk Milliyetçiliği”, *Türk Kültürü*, S 2, 1962.

Kafesoğlu, İbrahim, “Türk Milliyetçiliği Nedir?”, *Türk Kültürü*, S 58, Ağustos 1967.

Karapınar, Mustafa, “Bir Yılın Ardından”, *Bozkurt*, Haziran 1973.

Kayıcı, Halûk, “Ali Suavi (1839-1878)”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019.

Kaysılı Ahmet, Acar Tuba, “Türk Milliyetçiliği Üniversite Öğrencilerinde Milliyetçiliğin Oluşumu, Gelişimi ve Karşıtlıklar Üzerinden Sürdürülme Biçimi”, *Zeitschrift für die Welt der Türken (Journal of World of Turks)*, Vol 6, No 3, 2014.

Can, Kemal, “Ülkücü Hareketin İdeolojisi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

Kılıç, Behiç, “Durmuş Hocaoglu’na üniversiteli gençlerin şükranları ile”, *Yeniçağ Gazetesi*, 18 Kasım 2010.

Kılıç, Murat, “Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 16, 2007.

Kılınç, Erol, “‘Ziya Nur Aksun ve Dünder Taşer’ Hakkında Birkaç Söz”, *Türk Yurdu*, C 31, S 284, Nisan 2011.

Kırımlıoğlu, Cezmi, “Dünder Ağabey”, *Devlet Gazetesi*, 26 Haziran 1972.

Koçak, Gavseddin, “Dünder Taşer’in Ardından”, *Bozkurt*, S 9, Haziran 1973.

Kocaova, Kutlu Altay, “Zeki Velidi Togan (1890-1966)”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019.

Koçsoy, Şevket, “Türk Tarih Kronolojisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C 1, Ankara 2002.

Kuran, Ercüment, “Türk Adı ve Türklük Kavramı”. *Türk Kültürü*, S 174, 1977.

Kurt, Osman Nuri, “Türkmen Ağam’a Ağıt”, *Devlet*, 26 Haziran 1972.

Lefebvre, Georges, “The Coming Of the French Revolution”, Çev. R. R. Palmer, *Princeton University Press*, 1947.

Levend, Agâh Sırrı, “Türkçülük ve Milli Edebiyat”, *Belleten*, C 9, S 147, 1961.

Lokman, Kemal, “Millet Gerçeği ve Milliyet Şuuru”, *Türk Kültürü*, S 12, Ekim 1963.

Malkoç, M. Nihat, “‘Yerli Sokrates’ Durmuş Hocaoğlu’nun Ardından...”, *Türk Yurdu*, S 280, C 30, Aralık 2010.

Mango, Andrew, “Kedourie, Elie (1926-1992)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 25, Ankara 2002.

Mayall, James, “Nationalism and International Society”, Ed. Steve Smith vd., *Cambridge Studies In Internatioanal Relations/10*, Cambridge 1991.

Metin, Aysel, “Asuman Taşer Dünder Taşer’i Anlatıyor”, *Töre Dergisi*, S 73, Haziran 1977.

Metin, İbrahim, “Siz, O Menhus 13 Haziranı Bilir Misiniz?”, *Türk Yurdu*, C 22, S 178, Haziran 2002.

Metin, İbrahim, “Unutulan Dünder Taşer”, *Türk Yurdu*, C 19, S 142, Haziran 1999.

Milli Gazete, 25 Ekim 2010.

Milli Hareket Dergisi, “Büyük Kongre”, 15 Aralık 1967.

Ortaylı, İlber, “Millet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 30, Ankara 2020.

Ozan, Yetik, “Taşer’e Ağıt”, *Devlet*, 7 Ağustos 1972.

Öksüz, İskender, “Dünder Taşer’i Kaybettik”, *Töre Dergisi*, S 14, Temmuz 1972.

Örs Orhan, Ertan Temuçin, “Milliyetçiliğin Müphemliği Milliyetçilik Nedir?”, *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 62, 2018.

Özcan, Azmi, “Milliyetçilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 30, İstanbul 2005.

Özçelik M. Hakan, Güneş Mustafa, “Bir 27 Mayıs Tahlili: Silahlı Kuvvetler Birliği”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S 20, 2018.

Özdağ, Ümit, “S. Arvasi’nin Anısına”, *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvasi*, Haz. Hüdavendigar Onur, Uyanış Yayınları, İstanbul 2012.

Öznur, Hakkı, “Başöğretmen Arvası”, *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvası*, Haz. Hüdavendigar Onur, Uyanış Yayınları, İstanbul 2012.

Öztürk, Emine, “Milli Türk Talebe Birliğinde Değişen Milliyetçilik Anlayışı ve Anti-Komünizm (1965-1971)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 25, 2016.

Resmi Gazete, 6 Haziran 1949, S 7234.

Saklı, Ali Rıza, “Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti ve Milliyetçilik Anlayışının Uygunluğu Sorunu”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13/1, 2011.

Sançar, Nejdet, “Türk Milletinin Tarifi”, *Türkçülük Üzerine Makaleler*, Devlet-Töre Yayınevleri, 1976.

Sanlı, Ferit Salim, “13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi İçinde İhtilaf”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Y 14, S 27, Bahar 2018.

Sarınay, Yusuf, “İmparatorluktan Cumhuriyet’e Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi”, *Türkler*, C XIV, Ankara 2002.

Semiz, Yaşar, “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, S 35, 2014.

Serdengeçti, Osman Yüksel, “Dündar’ın Ölümü”, *Türk Yurdu*, C 10, S 356, Kasım 1987.

Sert, Doğan, “Timsal Bir Şahsiyet”, *Nizam-ı Âlem*, Aralık 1997.

Smith, Anthony, “National Identity”, *Nations and Nationalities: Cultural Constructions of Collective Identity*, Haz. E. Weisband, B. Board, Custom Publishing, New York 2001.

Sözen, Edibe, “Erol Güngör”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 5, Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

Suat, Ali, “Düşünceler”, *Zafer*, Ekim 1996.

“Süleyman Özmen”, *Yeniçağ Gazetesi*, 21 Mart 1970.

Şentürk, Recep, “Millet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 30, İstanbul 2005.

Tansu, Yunus Emre, “Türk Milliyetçiliğinin Teşekkülünde İki Tesir: Balkanlar ve Rusya”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C 7, İstanbul 1995.

Taş, Hakan, “Durmuş Hocaoglu (1948-2010) Bibliyografyası”, *Türk Kültür İncelemeleri Dergisi*, S 24, 2011.

Taşar, Dünder, “İhtilal Niçin Oldu”, *Hürriyet Yolunda*, Haz. Ali İsmet Gencer, MTTB Yayınları, Ankara 1960.

Taşer, Dünder, “İhtilal ve Sonrası”, *Milli Hareket Dergisi*, 3 Mayıs 1967.

Taşer, Dünder, “Meseleler ve Durumumuz”, *Milli Hareket*, Temmuz 1968.

Taşer, Dünder, “Üç Hilal”, *Milli Hareket*, Ocak 1968.

Taşer, Dünder, “Fesadın İttifakı Çabuk Gelişti”, *Milli Hareket Dergisi*, 9 Nisan 1967.

Taşer, Dünder, “Çözülen İhtilal”, *Milli Hareket Dergisi*, 10 Mart 1967.

Taşer, Dünder, “Çözülen İhtilal”, *Yeni İstanbul*, 5 Temmuz 1967.

Taşer, Dünder, “Milliyetçi Hareket”, *Devlet Gazetesi*, 7 Temmuz 1969.

Taşer, Dünder, “Biz Kimiz”, *Devlet Gazetesi*, 7 Nisan 1969.

Taşer, Dünder, “Solcular ve Atatürk”, *Devlet Gazetesi*, 30 Haziran 1969.

Taşer, Dünder, “Eğitim”, *Devlet Gazetesi*, 14 Temmuz 1969.

Taşer, Dünder, “Solcular ve Atatürk”, *Devlet Gazetesi*, 21 Temmuz 1969.

Taşer, Dünder, “Nizama Dair”, *Devlet Gazetesi*, 11 Ağustos 1969.

Taşer, Dünder, “Deha Sandıktan Çıkarmış”, *Devlet Gazetesi*, 8 Aralık 1969.

Taşer, Dünder, “Sipahilik-Ordu ve Yardımlaşma”, *Devlet Gazetesi*, 18 Ağustos 1969.

Taşer, Dünder, “Milliyetçi Hareket ve Dış Politika”, *Devlet Gazetesi*, 25 Ağustos 1969.

Taşer, Dünder, “Milliyetçi Hareket ve Gençlik”, *Devlet Gazetesi*, 8 Eylül 1969.

Taşer, Dünder, “Hep 27 Mayıs’ı Kurtarmak İçin”, *Devlet Gazetesi*, 1 Aralık 1969.

Taşer, Dünder, “Sosyalist Ol Rahatı Bul”, *Devlet Gazetesi*, 15 Aralık 1969.

Taşer, Dünder, “Saadet Zinciri”, *Devlet Gazetesi*, 29 Aralık 1969.

Taşer, Dünder, “Kelimecilik”, *Devlet Gazetesi*, 5 Ocak 1970.

Taşer, Dünder, “Deha Sandıktan Çıkarmış”, *Devlet Gazetesi*, 19 Ocak 1970.

Taşer, Dünder, “Milliyetçi Hareket ve Genel Hedef”, *Devlet Gazetesi*, 9 Mart 1970.

Taşer, Dünder, “Solcular Atatürk’çü Değil Utanmazdırlar”, *Devlet Gazetesi*, 30 Mart 1970.

Taşer, Dünder, “Endişemiz”, *Devlet Gazetesi*, 13 Nisan 1970.

Taşer, Dünder, “Melek Değiliz”, *Devlet Gazetesi*, 20 Nisan 1970.

Taşer, Dünder, “Eş Manalıdır”, *Devlet Gazetesi*, 4 Nisan 1970.

Taşer, Dünder, “Çağ Dışı”, *Devlet Gazetesi*, 25 Mayıs 1970.

Taşer, Dünder, “Türk’ün İktidarı Yakındır”, *Devlet Gazetesi*, 15 Haziran 1970.

Taşer, Dünder, “Tarafların Durumu”, *Devlet Gazetesi*, 20 Temmuz 1970.

Taşer, Dünder, “Acaba”, *Devlet Gazetesi*, 3 Ağustos 1970.

Taşer, Dünder, “Hain Var”, *Devlet Gazetesi*, 17 Ağustos 1970.

Taşer, Dünder, “Solcular ve Atatürkçülük”, *Devlet Gazetesi*, 31 Ağustos 1970.

Taşer, Dünder, “Kurtarıcı Gençlik”, *Devlet Gazetesi*, 7 Eylül 1970.

Taşer, Dünder, “Batılılaşmak”, *Devlet Gazetesi*, 19 Ekim 1970.

- Taşer, Dünder, “Tutarsızlık Salatısı”, *Devlet Gazetesi*, 11 Ocak 1971.
- Taşer, Dünder, “Kabinayı Bekleyen Güçlükler”, *Devlet Gazetesi*, 12 Nisan 1971.
- Taşer, Dünder, “27 Mayıs’ın Düşündürdükleri”, *Devlet Gazetesi*, 31 Mayıs 1971.
- Taşer, Dünder, “Çelişkiler”, *Devlet Gazetesi*, 20 Mart 1972.
- Taşer, Dünder, “Kurs Açalım”, *Devlet Gazetesi*, 1 Mayıs 1972.
- Taşer, Dünder, “Şartlanma”, *Devlet Gazetesi*, 15 Mayıs 1972.
- Taşer, Dünder, “Demokrasi İsterük!...”, *Devlet Gazetesi*, 12 Haziran 1972.
- Taşer, Dünder, “.....”, *Devlet Gazetesi*, 26 Haziran 1972.
- Taşer, Dünder, “‘Ayşe’ ‘Töre’ Oluyor”, *Töre Dergisi*, S 25, Haziran 1973.
- Taşer, Dünder, “Gençlik”, *Töre Dergisi*, S 49, Haziran 1975.
- Taşer, Dünder, “Romantizme Dair”, *Töre Dergisi*, S 37, Y 6, Haziran 1974.
- Taşer, Dünder, “Önsöz”, *Yeni Ufuklara Doğru*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1976.
- Taşer, Dünder, “Türklük ve Geleceği”, *Ölümünün 27. Yılında Dünder Taşer’in Hatırasına Armağan*, Haz. Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998.
- Taşkıran, Cemalettin, “Atatürk, Cumhuriyet ve Milli Kimlik”, *Erdem AKMD*, C XI, S 32, TTK Yayınları, Ankara Eylül 1998.
- Tatlısu, Kübra, “Milli Birlik Komitesi İçinde Çıkan İkilem ve General Cemal Madanoğlu-Alparslan Türkeş İlişkisi”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 1, Y 14, 2021.
- Tayfur, Ünal, “Hocam Seyyid Ahmet Arvasi’nin Karakteri”, *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvasi*, Haz. Hüdavendigar Onur, Uyanış Yayınları, İstanbul 2012.
- Tercüman Gazetesi*, 1 Ocak 1989.
- Toprak, Eyüp, “Dünder Taşer’de Milliyetçilik ve Milli Hâkimiyet Düşüncesi”, *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, C 2, S 1, Nisan 2020.

Torun, Yılmaz, “Siyasal Bir İdeoloji Olarak Milliyetçilik ve Türkiye’deki Yansıması: Ziya Gökalp ve Türkçülük/Turancılık”, *Turkish Studies Social Sciences*, S 13/26, 2018.

Töre Dergisi, “Milli Görüş Üzerine ALPARSLAN TÜRKEŞ’le Bir Konuşma”, S 53, Y 7, Ekim 1975.

Tuncel, Gül, “Öğretmenlerin Kendi Eğitim Felsefelerini İnşa Etmeleri Üzerine”, *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S 10, 2004.

Tuncer, Hüseyin, “3 Mayıs Türkçülük Hadisesi, Irkçılık- Turancılık Meselesi”, *Türk Yurdu*, S 357, Y 106, 2017.

Tunç, Volkan, “Van Milletvekili İbrahim Arvas’ın Biyografisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki Faaliyetleri”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6 (2), 2019.

Turan, Erol, “Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği”, *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçik Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, S 1, 2011.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Başbuğ”, 2021.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Millet”, 2022.

Türkiye Gazetesi, 1 Ocak 1989.

Türkkan, Reha Oğuz, “44 Olaylarında Doğrular, Yanlışlar”, *Türk Yurdu*, C 22, S 178, Haziran 2002.

Türkkan, Reha Oğuz, “Türk Anaları! Sizden Bekliyoruz!”, *Bozkurt*, S 1, Y 1, Mayıs 1939.

Uruş Alper, Gönültaş Hale, “Aktütün: Kimsesiz, garip ve yapayalnız bir karakol”, *Vatan*, 5 Ekim 2008.

Uzun, Mustafa İsmet, “Zapsu, Abdürrahim (1890-1958)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 44, İstanbul 2013.

Uzun, Turgay, “Türk Siyasal Yaşamında MHP”, *Türk Yurdu*, C 31, S 289, 01 Eylül 2011.

Ülken, Hilmi Ziya, “Tanzimat Devrinde Türkçülük”, *İstanbul Kültür Dergisi*, S 54, 1956.

Yahnici, Yasemin, “Dündar Taşer’i Anlayabilmek”, *Ölümünün 27. Yılında Dündar Taşer’in Hatırasına Armağan*. Haz. Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998.

Yalçiner, Yılmaz, “Olurmuş”, *Töre*, S 16, Y 4, Eylül 1972.

Yavan, Mehmet Kürşad, “Hüseyinzade Ali (1864-1940)”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019.

Yavaşca, Kerem, “Ahmet Ağaoğlu”, *Türk Milliyetçiliği Portreler*, Ed. Şenol Durgun, A Kitap Yayınları, Ankara 2019.

Yeni Ufuk Dergisi Yayın Kurulu, “Türk Milliyetçiliğinin Yılmaz Savunucusu Dündar Taşer”, *Yeni Ufuk Dergisi*, 25 Mayıs 2015.

Yıldız, Ahmet, “Kemalist Milliyetçilik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2, Kemalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Yılmaz, Alperen, “Dündar Taşer’i Yaşat Ki ‘Büyük Türkiye Rüyası’ Yaşasın”, *Yeni Ufuk Dergisi*, 15 Haziran 2012.

Yılmaz, Murat “Mümtaz Turhan”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 5, Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

Yılmaz, Murat, “Dündar Taşer”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

Yurdagör, Metin, “İ’lâ-yi Kelimetullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 22, İstanbul 2000.

Yuvalı, Abdulkadir, “Atatürk, Millet ve Milletleşme”, *ERDEM*, S 31, 1998.

Zhang, Jingqiu, “Benedict Anderson”, *History in the Making*, C 9, Ocak 2016.

Zeybek, Namık Kemal, “Ahmet Yesevi’den Dündar Taşer’e”, *Türk Yurdu*, C 22, S 178, Haziran 2002.

Tezler

Akbulut, Seyhan, *Lozan Konferansı Sürecinde İsmet Paşa*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2019.

Aslan, Ayşe Yağmur, *Milliyetçi Bir Entelektüel Olarak Durmuş Hocaoglu’nda Devlet ve Siyaset Düşüncesi*, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2020.

Aygördü, Üzeyir, *Dündar Taşer’in Hayatı ve Fikirleri Üzerine Bir İnceleme (1925-1972)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2021.

Çatak, Muzaffer, *Dündar Taşer’in Fikir Hayatı*, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2009.

Habibullayev, İlhan, *Hüseyinzade Ali Bey (Turan) Hayatı ve Fikirleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

Hocaoglu, Durmuş, *Descartes’in Fizik Anlayışı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1986.

Hocaoglu, Durmuş, *Tekil Lineer Sistemler İçin Geliştirilen Bir Transformasyonun Yorumu Üzerine*, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988.

Hocaoglu, Durmuş, *Türk-İslam Düşüncesi ve Modern Fizikte Kosmos*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1994.

Kızılyar, Barış, *Sultan Galiyev, Galiyevizm ve Türkiye’deki Türkçü-Turancı Düşüncelerin Karşılaştırılması*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018.

Macit, Rabia, *Durmuş Hocaoglu ve Modernleşme*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Olgun, Erhan, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nde Ondörtler Olayı, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2016.

Özyalçın, Elif Tuğçe, *Türk Milliyetçiliğinin Çağdaş Düşünürü Nevzat Köseoğlu Hayatı ve Fikirleri*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.

Elektronik Kaynaklar

Arvasi, Seyit Ahmet, “Ülkücünün Ahlakı”, <https://www.yeniufukdergisi.com/2019/11/28/ulkucunun-ahlaki/>, (Erişim Tarihi 11.11.21), 28 Kasım 2019.

Ayvazoglu, Beşir, “Büyük kaybımız: Durmuş Hocaoglu”, <https://www.timeturk.com/tr/makale/besir-ayvazoglu/edebi-ve-hatti-ile-ali-alpaslan.html>, (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

Batirer, Dilara, “Vestfalya Antlaşması”, <https://www.tuicakademi.org/vestfalya-antlasmasi/>, (Erişim Tarihi 26.05.2022), 21 Mart 2014.

Cartwright, Mark, “Sör Thomas More”, Çev. Ezgi Nur Yılmaz, <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-18889/sor-thomas-more/>, (Erişim Tarihi 17.12.21), 23 Nisan 2020.

Çelebi, Berat, “Türk Ocağı Durmuş Hocaoglu Anma Konuşması”, *Üsküdar Çevresi: Türk Ocağı Durmuş Hocaoglu Anma Konuşması (V: 1.2)*, (uskudarcevresi.com), (Erişim Tarihi 17.06.2021), 2014.

Çoştı, Kamil, “Seyyid Ahmet Arvasi(d. 15 Şubat 1932 / ö. 31 Aralık 1988)”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/arvasi-seyyid-ahmet>, (Erişim Tarihi 17.08.2021), 29.08.2019.

Damdam, Emin, “Durmuş Hocaoglu ile Mülakat”, <http://www.eskisehirturkocagi.org/makaleler/alintiyazilari/durmus-hocaoglu-ile-mulakat-dr-durmus-hocaoglu/>, (Erişim Tarihi 20.06.2010), 2018.

Durmuş Hocaoglu, “Yeni, Yenileşme ve İlerleme Üzerine Bir Kritik”, *Çerçeve Dergisi*, S 39, Haziran 2006, <https://www.tarihistan.org/yeni-yenilesme-ve-ilerleme-uzerine-bir-kritik-durmus-hocaoglu/16578/>, (Erişim Tarihi 13.06.22).

Durmuş Hocaoglu Resmi Web Sitesi, <http://www.durmushocaoglu.com/>, (Erişim Tarihi 13.06.22).

Etkinlik Bilgileri, “*Vatan Müminin Seccadesidir Vefatının 9. Yılında Durmuş Hocaoglu*”, <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/eventcalendar/anma-gecesi/17/vatan-muminin-seccadesidir-vefatinin-9-yilind/3584>, (Erişim Tarihi 24.12.21).

Görücü, Çağdaş, “*Tek Parti Döneminde Halkçılık ve Sosyal Politika: Solidarizm ve Korporatizm Kavramları Çerçevesinde 1936 İş Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme*”, <https://www.calismatoplum.org/makale/tek-parti-doneminde-halkcilik-ve-sosyal-politika-solidarizm-ve-korporatizm-kavramlari-cercevesinde-1936-is-kanunu-hakkinda-bir-degerlendirme>, (Erişim Tarihi 29.01.22) 2017/3 (54).

Hanson, Marilee, “*Act of Supremacy*”, <https://englishhistory.net/tudor/act-of-supremacy/>, (Erişim Tarihi 17.01.22), February 16, 2017.

Hocaoglu, Durmuş, “*Küresel Etnik Problemlere Bir Örnek Olmak Üzere Amerika'nın İspanik Mes'elesi*”, http://www.durmushocaoglu.com/data/yazipdf/DHocaoglu_693_Amerikanin_Ispanik_Meselesi.pdf?rnd=1645347952, (Erişim Tarihi 02.11.2021), (15.07.2007).

Hocaoglu, Durmuş, “*Türkiye, ya 'Büyük Türkiye' Olacak ya da Yok Olacak!...*”, <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar2/262-t%C3%BCrkiye,-ya-b%C3%BCy%C3%BCk-t%C3%BCrkiye-olacak-ya-da-yok-olacak>, (Erişim Tarihi 16.11.21), Eylül 2006.

Karacaoğlu, Mehmet Önder, “*GERÇEK BİR AYDIN PORTRESİ: DURMUŞ HOCAOĞLU*”, <https://www.dogrulus.com/index.php?142=yazi&id=897/GERCEK-BIR-ALIM-PORTRESI-DURMUS-HOCAOGLU.html/897>, (Erişim Tarihi 27.02.2022).

Kılıç, Abdullah, “*Durmuş Hocaoglu'nu Sevenler Lütfen Okuyunuz!*”, <https://www.oncevatan.com.tr/durmus-hocaoglu8217nu-sevenler-lutfen-okuyunuz-makale,26642.html>, (Erişim Tarihi 04.03.2022), 9 Kasım 2010.

“KOCAY’dan Evvel Giden Ahbaba Vefa Programı”, <https://www.dunyabizim.com/havadis/kocavdan-evvel-giden-ahbaba-vefa-h15707.html>, (Erişim Tarihi 24.12.21).

“Lord Chancellor”, <https://www.britannica.com/topic/lord-chancellor>, (Erişim Tarihi 21.05.2022).

Merdamert, Hakverdi Murat, “Bir Model Şahsiyet Olarak Durmuş Hocaoglu”, <https://www.mirhaber.com/?artikel,981>, (Erişim Tarihi 01.03.2022), 26 Ekim 2010.

New World Encyclopedia, “Johann Gottfried von Herder”, https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Johann_Gottfried_von_Herder, (Erişim Tarihi, 22.01.22).

New World Encyclopedia, “Frederic Bartlett”, https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Frederic_Bartlett, (Erişim Tarihi 15.04.2022).

Oran, Baskın, “Verdiğimiz Huzursuzluk İçin Özür Dileriz”, <https://baskinoran.com/verdigimiz-huzursuzluk-icin-ozur-dileriz/>, (Erişim Tarihi 16.05.2022), 14 Aralık 2008.

Öksüz, İskender, “13 Haziran 1972: Dünder Taşer’i Anarken.../ Prof. Dr. İskender Öksüz”, <https://www.ulkuyaz.org.tr/13-haziran-1972-dunder-taseri-41-yil-sonra-anarken/>, (Erişim Tarihi 20.05.2022), 13 Haziran 2015.

Özda, Barış, “Avrupa Parlamentosu’nun Aldığı Kararların Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri”, <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/avrupa-parlamentosunun-aldigi-kararlarin-turkiye-avrupa-birligi-iliskilerine-etkileri/>, (Erişim Tarihi 21.08.21), Marmara Üniversitesi 2021.

Özgürel, Avni, “Tuzağın Eşiğinde Türkiye (4)”, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/avni-ozgurel/tuzagin-esiginde-turkiye-4-788943/>, (Erişim Tarihi, 16.05.2022), 16. 08. 2006.

Peace of Westphalia, <https://www.britannica.com/event/Peace-of-Westphalia>, (Erişim Tarihi 26.05.2022).

“Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu”, <https://www.ttk.gov.tr/onceli-baskanlar/yusuf-halacoglu/>, (Erişim Tarihi 15.04.2022).

“RégisDebray”,[https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095705831#:~:text=OVERVIEW-,R%C3%A9gis%20Debray,-\(b.%201940\),](https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095705831#:~:text=OVERVIEW-,R%C3%A9gis%20Debray,-(b.%201940),) (Erişim Tarihi 15.04.2022)

Resch, Richard J., “Renan, Ernest’, *Encyclopedia of Religion*”, <https://www.encyclopedia.com/people/history/historians-european-biographies/ernest-renan>, (Erişim Tarihi, 23.01.22), 1987.

Seyyid Ahmet Arvasi, <https://www.biyografya.com/biyografi/15423>, (Erişim Tarihi 13.06.22).

Seyyid Ahmet Arvasi Mezarı Başında Anıldı, <https://www.haberler.com/haberler/seyyid-ahmet-arvasi-mezari-basinda-anildi-11593494-haberi/>, (Erişim Tarihi 13.06.22).

Seyyid Ahmet Arvasi, <https://ihvanforum.org/konu/seyyid-ahmed-arvasi-15-02-1932.106701/>, (Erişim Tarihi 13.06.22).

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, “Lizbon Antlaşması”, <https://www.mfa.gov.tr/lizbon-antlasmasi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi 19.05.2022).

“Vefatı Ardından Yazılan Yazılar (Yazara Göre Alfabetik Sıra İle)”, <http://www.durmushocaoglu.com/cenaze.asp#cenaze>, (Erişim Tarihi 04.03.2022).

“Yayın Organına Göre Yazılar (Toplam 705 Yazı)”, <http://www.durmushocaoglu.com/dh/yazilar.asp>, (Erişim Tarihi 4.03.2022).

Yılmaz, Ercan, “Durmuş Hocaoglu Vefat Etmiş”, <https://www.dogrulus.com/yazi/887/PORTRELER/DOC.-DR.-DURMUS-HOCAOGLU-VEFAT-ETMIS.html>, (Erişim Tarihi 27.02.2022).

Yiğit, Mustafa, “Bir Dava ve Fikir Adamının Arkasından...”, <https://www.memleket.com.tr/bir-dava-adami-12699yy.htm>, (Erişim Tarihi 25.02.2022).

EKLER

EK 1: Dündar Taşer'in Vefatı Ardından Yayımlanan Bir Yazı.¹²⁶³

DEVLET — 26 Haziran 1972 — Sayfa 12

Taşer için ne dediler?

Dündar Taşer

Ben; bir ağabeyim, bir gerçek dostumun kaybettiğini olmanın acısı içindeyim. Yürüyün o kadar yarıyor ki, doğru düştür düşünüyorum bile. Yalnız hatıralar, ölümleri, sevdiğim bir yere, arkadaşların sözlerinde, kelimelerinde. İşte bu yüzden; zaman zaman duyup da, mahasunu hiç hissetmediğim bir söz, «O ölmeli yaşıyor» sözünün sonuna erdim.

Evet, O ölmeli yaşıyor, hem de Ömü dilerken, isterken, ask sık düşündüğüm gibi, son ki:

«Baş eğmez edebiyat dünyayı dön için Allah'ın tevekkülünde filmadınız» diyerek.

Emine İşınsu Öksüz

Emsallerinden Ayı Adam

Türkiye'de politikacı, yazar ve düşünür en bol bulunan şeylerdendir. Rahmetli Dündar Taşer de politikacı, yazar ve düşünürdü, ama benzerlerinden farklı idi. Lâtincede «Ephrosyn Unom» diye bir sözcük vardır, bu emsallerinden ayrı demektir. Dündar Taşer de böyle emsaliye nazaran mümtaz bir yaratılışdaydı. Türk Milletine faydası olmayan politikacı, düşünürün veya yazarın adını değildi. Her davranışının temelinde ve hedefinde memnun olduğu yüce milletinin menfaati bulunurdu. Türk Milletiyle ilişkisi anlayışını hiç bir zaman sulandırmaması, sağlam fikri yapısı faydalı bilgi hazinesiyi ve kuvvetli emekleriyle günün modası ve esen rüzgârların tesirinde kalmamıştı; hakikatleri ortaya koyarken Türk milletine faydası ile birlikte, memnuniyetini sağlardı. Mükemmelen bir devlet adamının örneği, geleceğimize millet devlet içinde sunacaktır.

Nur içinde yatan Cenâb-ı hak ona büyük ödülü maaşve mükâlatı çoktan vermiştir. Ben büyük milletimin kadetene yarıyorum, ona hürmet vaaaden eder yetmiş bir evlâdım kaybetmiştir. Tanrı Türk'ü korusun, İnşallah pek çok Dündar Taşer'ler yetecektir.

Gün Sazak

Büyük Kaybımız...

Ağabeylerin ağabeyi, Merhum Dündar ağabeyim! O, büyük bir büyükle küçük küçük uğruşuna en büyüktü. Sağlam bir şahsiyeti yıkılmaz bir ahlak, çekilmez insan ile gönülleri fethetmişti. Rahmetli son derece dürüst ve adaletli, şahsi menfaatinden ziyade yüce milletinin menfaatini ön plâna alarak davranmaktan ölmüş uğruşuna çalışırdı. Bütün gayesi, imarına çalıştığı kalenin burcuna hayranını dikip dalgalandırma güverci seyretnmekti. Kuvvetli manevi, cismani zekası ve ikna edici ifa deriyse, bulundukça mecliste büyüklüğünü kabul ettirirdi. Subutlarında daima mütevazı uhapı ve büyük kütürüyle de çevresine zık tı-tardı.

Böylece büyük insanın tam vucutlu çağın da aniden aramızdan ayrılıp, memleket için büyük kayıp olduğu kadar, sevilen ve sayılanları

Dündar Taşer, İsviçre'de bulunduğu günlerde

aramızda izini kaynağı olmuştur. Büyük Taşer, maddi değışile maddi büyük Türkçü, büyük milliyetçi olarak, büyük dava adamı olarak kalplerimizde yayacak, yine ağabeylerin ağabeyi olarak kalacaktır. Rahı sadolsun.

Dr. Şuayip Üşenmez

Bir Oğuzun Ölümü

Zamansız ve gerçekten çok acı bir kayıp. Dündar Taşer'in vefatını, kısaca, böyle ifade etmek mümkün. Gerçi, ilâhi takdir kimse bilmemez ve daha boş olmayı, kimse bilemez. Ama, takdir Tanrı'nın; fakat bu takdir karşısında aşmak, şaşırıp kalmak, elem ve keder duymak, hatta ağlamak düşünen insanın insaniyetidir. Takdir ilâhi, takdire boyun eğmek begerlidir.

Dündar Taşer, bugünün Türkiye'sinde çok aranan, çok ilgiyle dayanan bir aydın kişi idi. O, yurdumun, milletimin tarihini pek iyi bildirdi. Sadece bilmele de kalmaz, tarihteki olayları, benzerleri ile mukayese ederek, zamanın o olayların ıstıbsatle müşahade ve tefhüs ederek, sekkam ve sağıduşunun süğecinden geçirecek değerkendirdi; günümüze ışık tutan sağlam sonuçlara varırdı. Taşer'in, millet ve yurt çarlarında ne aldanmasına, ne de aldatılmasına imkân vardı.

O, gerçek ve soylu bir Türk'tü; Türkmen'di; Oğuz'du. Türk'ün ismini, evherini çok iyi temsil ederdi. Türk'ün binlerce yıl önceden gelen ve İslâmî mîna değerkıyla beslenen imimiz ahlâkı, onun kişiliğinde, dipdiri idi; elle tutulur, göke görüldü dermede candı idi.

Dündar Taşer'in zamansız vefatı, çok basit ve maddi bir kaza kurbanı idi, beşer idrâkının kolay kolay idrâk, ıstıh ve kabul edemiyeceği bir kaderdir. Bu acı kayıp, kendisi ile aynı ülküyü paylaşanların, ilâk yofundaki çabalarını her halde, daha da artırarak, güçlendirecektir.

Dündar Taşer, kabrin nûr, mekânı cennet olsun...

M. Zeki Sofuoğlu

Rahmet ve Mağfaret dileğiyle

Merhumu hatırlayınca hımmen aklına Yahya Kemal Beyatı'nın şu mısrası geliyor.

«Ne harabi ne harabattıymın
Kökü mazide olan atıymın.»

İşte bu mızeralardaki mânâsı merhum Dündar beyin her halinde görmek mümkündür. Millet kültürü öf ve ananeyle veldan Türkün olan her peye bağılı idi. Gerçekten inan abdestiydi. Türk tarihinin tabiihi tam bir Türk gütiyle tarihçilere de pes dedirtecek o şahane usula böyle yapardı. Yerli ve yabancı tarihçilerin yazdığı çok sayıda Türk tarihi okudum ama, ondan dinlediğim tarih başkaydı. Türk kültürünü ve hayatını, hele divan edebiyatını merhumun ağzından dinlemek, insanı rüyalar âlemine, o müteşşen günlerle kadar götürürdü. Yavuzla çölleri aşırır, Kanunıyla Viyana'ya götürür, Bakiye şir yazardı. Üstüba şahane, mümtaz gerçekten kuvvetliydi. Bir gün merhum, ben ve üç buukuku arkadaş sohbet ediyorduk. Mevzu yine Türkten açılmıştı, saatler akıp gitmiş bize bir an gibi gelmişti. Geç vakit ayırdık. Hukukçu arkadaşlar hayretleri içinde kalmışlardı. Evet öyle bir kıymetten haberdar değildiler. Ama kim haberdardı ki, onlar olsun? Her milliyetçi gibi müteşşat idi; gösterişten uzak, sade bir hayatı yapardı. Yirmi gün önce olmuştu bu sohbet... Nihayet 13 Haziran salı günü olan oldu. Her fani gibi dünyadaki nasibi bitmiş. «Dün» emri ilâhi onu alıp ebedi âleme götürmek üzere aramızdan almıştı. O sili için dostları için büyük bir kayıptı. MHP'de dolduramaz bir boşluk burakmıştı. Fakat bunların da ötesinde Türk Milleti kaybı uğradı. Ama elden ne gelir böyün çökmeden gayret? Rahmet diler, ruhunu şad ederiz. Makâmı cennet olsun.

Mehmet Doğan

Dündar Bey

Sayın Dündar Taşer'i çok iyi tanır ve severim. Ölümüne çok üzıldim. O, akıllı ve gerçek bir Türk Milliyetçisi idi. Büyük Atatürk'ün genç ilçe hitabesine uyarak Türkiye Cumhuriyetini ve Devletini yakmak isteyene karşı cephe almış ve mücadele etmiştir. Bu, her Türk insanına düşen ve en başta gelen kutsal bir vazifedir. Memleket öyle bir durumda düşebilir ki fedakârlıklar takdir edilmeyebilir. Buna rağmen Dündar Taşer, vazifelerin en büyüğü olan Vatan vâzifesi yerine getirilmiştir. Ne Mutlu onun gibilerine.

Prof. Dr. Cengiz Uluçay

Emir Allahın...

Ölüm, o atış doha, volkan gibi adama hiç yakışmaz.

Er veya geç hepimiz öleceğiz. Kimimiz şöyle, kimimiz böyle olacaktır. Bizlere de Dündar Bey gibi olmak ve gönlüllere gönlüllük kımet olma...

Dündar Bey gerçek dava adamlarının alın yazısını taşıyordu. Milletinde cihetli biazasına değeri kadar değil, bilili ile yaşıyordu. Sevgide alabildiğine cömertti. Fakat atırahını de-

¹²⁶⁴ Devlet, 26 Haziran 1972, s. 1.

Ahmet Arvasî vefat etti

Türkiye gazetesi yazarlarından eğitimci, fikir adamı S.Ahmet Arvasî, dün sabah Erenköy'deki evinde geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etti.

1932 yılında Doğubeyazıt'ta doğan S.Ahmet Arvasî, Van'ın köklü ailelerinden Arvasîler'e mensuptur. S.Ahmet Arvasî, uzun yıllar öğretmenlik yaparak, yazılar yazarak, konferanslar vererek Türk gençliğinin yetişmesine hizmet etmiş, Türk milli eğitimine binlerce öğretmen kazandırmıştır.

Arvasî'nin eserlerinden bazıları şunlar:

“Kendini Arayan İnsan, Türk-İslâm Ülküsü, Diyalektikimiz ve Estetikimiz, Doğu Anadolu Gerçeği, Eğitim Sosyolojisi.”

Merhumun cenazesi yarın öğle vakti Fatih Camii'nde kılınacak namazdan sonra Edirnekapı aile kabristanlığına defnedilecek.

¹²⁶⁶ Tercüman, 1 Ocak 1989.

HOCAOĞLU VEFAT ETTİ

MARMARA Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yard. Doç. Dr. Durmuş Hocaoglu vefat etti. Alınan bilgiye göre, önceki gece evinde geçirdiği kalp krizi sonucu 62 yaşında hayatını kaybeden Hocaoglu, dün Bostancı Kuloğlu Camii'nde ikindi vakti kılınan cenaze namazının ardından Karacaahmet Mezarlığı'nda toprağa verildi.

DURMUŞ HOCAOĞLU

1948 yılında Bayburt'ta dünyaya gelen Durmuş Hocaoglu 1974 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Elektrik Mühendisi olarak mezun oldu. 1982 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Fizik Bölümü'ne öğretim görevlisi olarak giren Hocaoglu, 1986 yılında aynı üniversitede "Tekil Lineer Sistemler İçin Geliştirilen Bir Transformasyonun Yorumu Üzerine" adlı tezi ile fizik alanında yüksek lisansını tamamlarken, aynı yıl İstanbul Üniversitesi'nde "Descartes'ın Fizik Anlayışı" adlı tezi ile felsefe alanında yüksek li-

sans yaptı. Hocaoglu, 1994'te de "Türk-İslam Düşünce Tarihinde Modern Fizik'de Kozmos" isimli teziyle de doktorasını tamamladı. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fizik Bölümü öğretim üyesi olan Yard. Doç. Dr. Durmuş Hocaoglu, Fizik Felsefesi, Bilim Felsefesi, Tarih ve Siyaset Felsefesi alanlarında çalışıyordu. "Devletçilik Bumerangı", "Düşük Şiddetli Devrim ve Bir Entelijansiya Kritiği" ve "Laisizm'den Milli Sekülerizm'e" adlı 3 kitabı ile çok sayıda makalesi bulunan Hocaoglu, 3 çocuk babasıydı. ■ AA

¹²⁶⁷ Milli Gazete, 25 Ekim 2010, s. 10.

EK 6: Durmuş Hocaoglu Anma Programı İlanı

VEFATININ ALTINCI SENE-İ DEVRİYESİNDE

DURMUŞ HOCAOĞLU

KONUŞMACILAR

oturum başkanı **Ali AKYILDIZ**
Ali KABACA
Tahsin GÖRGÜN
Tuğrul HOCAOĞLU

1 Aralık Perşembe
17.00
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Altunizade Yerleşkesi Konferans Salonu

Felsefiyat Kulübü

29 MAYIS

DR. DURMUŞ HOCAOĞLU'NU ANMA PROGRAMI

*“Değerli yazar, felsefeci ve akademisyen
Dr. Durmuş Hocaoglu’nu anma
programımıza davetlisiniz.”*

1. OTURUM - 19.00-20.00

“Durmuş HOCAOĞLU’nun
Hayatı, Fikirleri ve Eserleri”
Moderatör: Uğur DEMİR
Konuşmacılar: Gültekin YILDIZ
Ayşe Yağmur ASLAN
Rabia MACİT

2. OTURUM - 20.00-21.00

“Hatıralarla Durmuş HOCAOĞLU”
Moderatör: Okan YEŞİLOT
Konuşmacılar: Nedim ÜNAL
Erhan AFYONCU
Osman SEZGİN

24 Ekim Cumartesi
19.00 – 21.00
Youtube üzerinden **Canlı Yayın!**
usbudarbelediyesi

USBUDAR BELEDİYESİ
www.uskudar.bel.tr / 444 0 875

İgi ki USBUDAR var!
(Hilmi Türkmen)
BELEDİYE BAŞKANI

usbudar
KÜLTÜR-SANAT

LAİSİZM'DEN MİLLÎ SEKÜLERİZM'E

Dr. Durmuş Hocaoglu

Azık ve kıymetli dostum, arkadaşım,
pek saygıdeğer Ali Karaca kardeşim;
İslâm - Türk dünyasının asırlardan
beri süregelen ve kronikleşen kan
kaybini mukamaya çalışan her vatan evlâ-
dı, yani her "millî aydın", kanaatimce, şu
soruyu mutlaka kendisine sormalıdır: "Biz
nerede hata yaptık?". Bu sorunun mütem-
mimi de, yine nâcizâne kanaatimce, şu
olmalıdır: "Doğru" bildiği her şeyden, hiç
olmama bir kere şüphe etmek! Ben, muh-
gayri haddim, bu soruyu kendime sor-
dum ve doğru bildiğim her şeyden şüphe
ettim. Varmış olduğum sonuçlar beni ür-
pertti: Bizler, "doğru" diye bildiğimiz şeyle-
rin köhr efsanijetinin kalın bir geleneğin
dan ibaret olduğunu göremiyoruz. Sonu-

yen: Bizler, "dünya"yı aşağılıyoruz. O halde,
bu paze kazınakla işe baslamalıyız. Ve sime
unotmamalıyız: Dünyaya sirtin döner, dün-
ya da sirtin döner. Gördüm ki "Kitob" bize
"dünyaya hükmet!" diyor. Dünya'dan uzak
durduğumuz, "dünya hükümleri"nin pençesine düşme-
mizi istae etti ki, bunun elin semptomu, vülger
ve liempen bir "batıllaşma", despotik bir "laisizm"
dmuştur. Öyleyse, "Kitob", yeri vakyolunmuş
gi'bi okumakla ne dünyaya hükmetmeliyiz. Ey
Müslüman Türk! Birinci hedefin, dünyaya
zaptetmektir, ileri!

SELÇUK YAYINLARI
Eskişehir yolu çıkışı 5. km. No. 122
06520 Söğütözü - Ankara
Tel : (0.312) 286 95 00 - 286 98 88
Fax : (0.312) 285 01 68

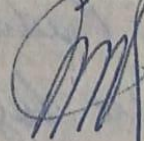
Birinci Baskı: Eylül 1995

Baskı: Kent Basımevi
(0.212) 528 08 15

ISBN-975-95466-6-3

D. Hocaoglu

16 ekim/1995

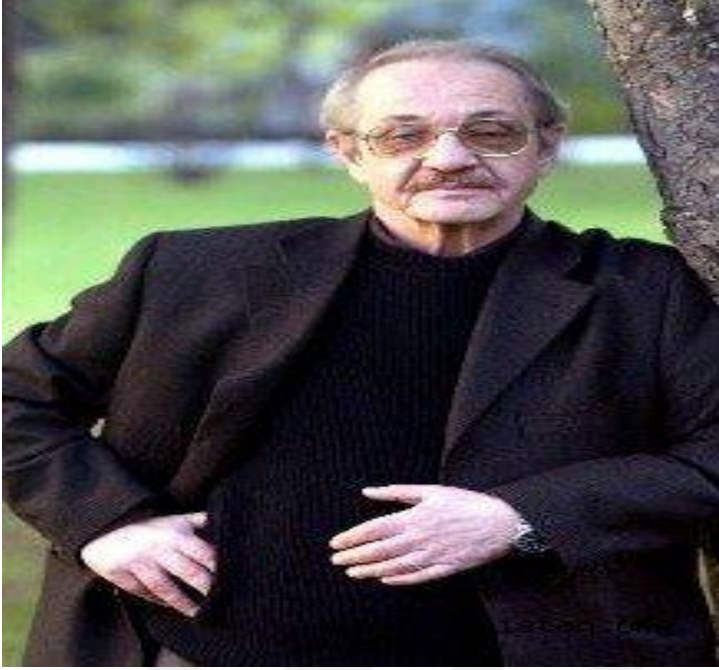

EK 8: Eresin Otel’de KOCAV Vakfı’nın 11 Nisan 1996 Tarihinde Düzenlediği Tanışma Yemeğine Ait Bir Fotoğraf (Sol baştan Durmuş HOCAOĞLU, Dr. Öğretim Üyesi Ali KARACA, Diş Hekimi Mehmet ERCAN).¹²⁶⁸

¹²⁶⁸ Fotoğraf, Dr. Öğretim Üyesi Ali KARACA’dan alınmıştır.

EK 9: Durmuş Hocaoglu'nun Fotoğrafları.

1269

1270

¹²⁶⁹ Durmuş Hocaoglu, “Yeni, Yenileşme ve İlerleme Üzerine Bir Kritik”, *Çerçeve Dergisi*, S 39, Haziran 2006, <https://www.tarihistan.org/yeni-yenilesme-ve-ilerleme-uzerine-bir-kritik-durmushocaoglu/16578/>, (Erişim Tarihi 13.06.22)

¹²⁷⁰ Durmuş Hocaoglu Resmi Web Sitesi, <http://www.durmushocaoglu.com/>, (Erişim Tarihi 13.06.22).

EK 10: Ahmet Arvasi'nin Fotoğrafları.¹²⁷¹

¹²⁷¹ Seyyid Ahmet Arvasi, <https://www.biyografya.com/biyografi/15423>, (Erişim Tarihi 13.06.22).

EK 11: Dündar Taşer'in Fotoğrafları.¹²⁷²

¹²⁷² Aygördü, *a.g.t.*, s. 338-353.

EK 12: Dünder Taşer'in Kabri.¹²⁷³

EK 13: Ahmet Arvasi'nin Kabri.¹²⁷⁴

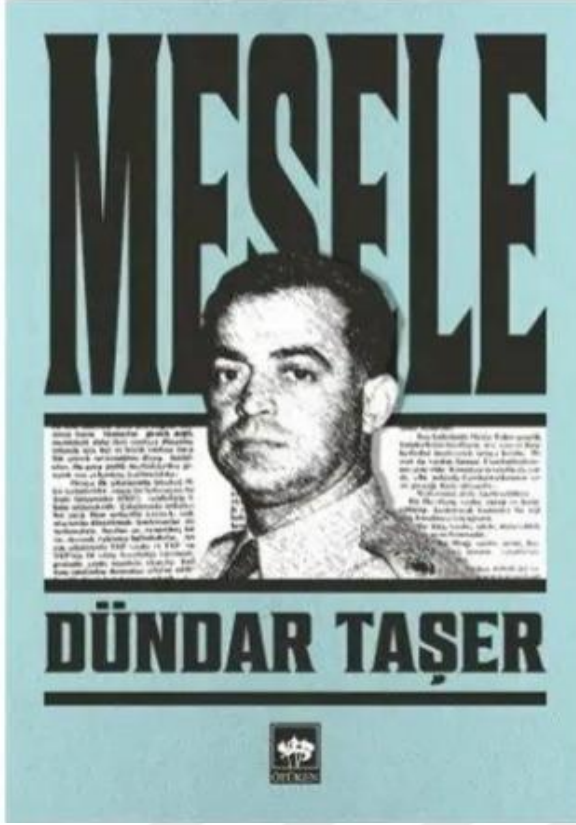
1275

¹²⁷³ Aygördü, *a.g.t.*, s. 352.

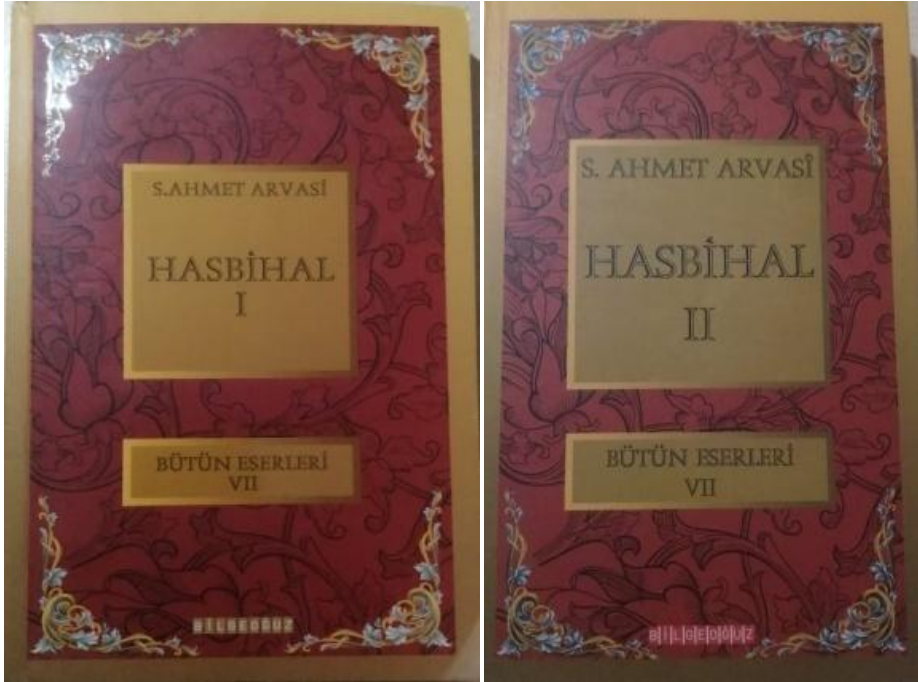
¹²⁷⁴ Seyyid Ahmet Arvasi Mezarı Başında Anıldı, <https://www.haberler.com/haberler/seyyid-ahmet-arvasi-mezari-basinda-anildi-11593494-haberi/>, (Erişim Tarihi 13.06.22).

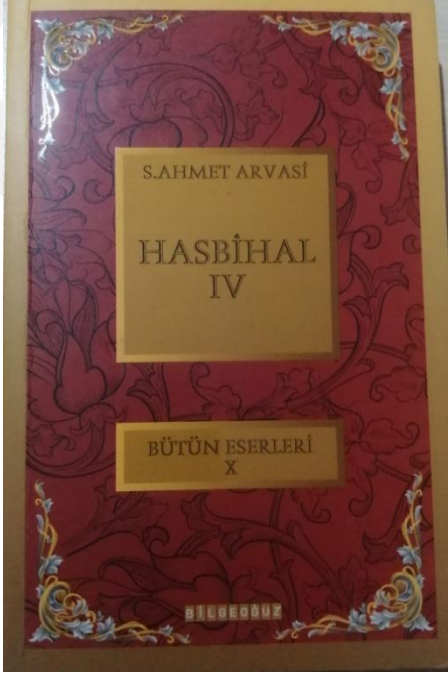
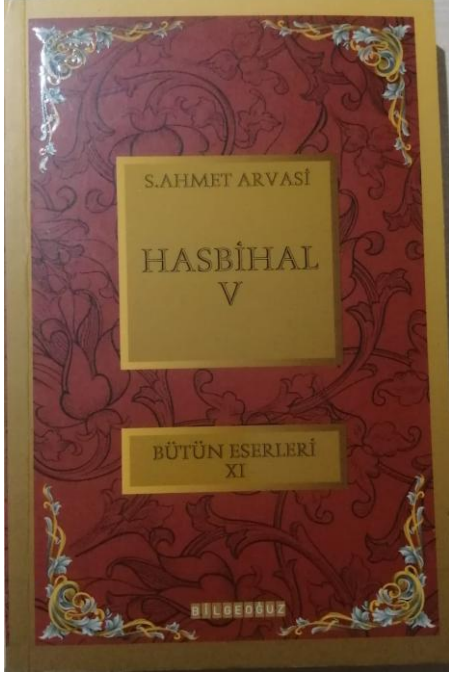
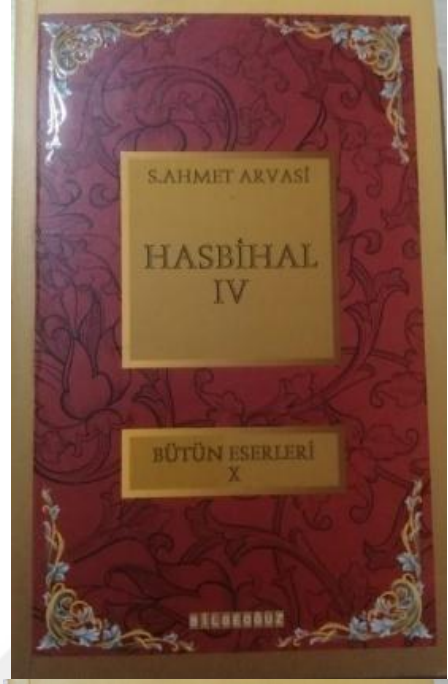
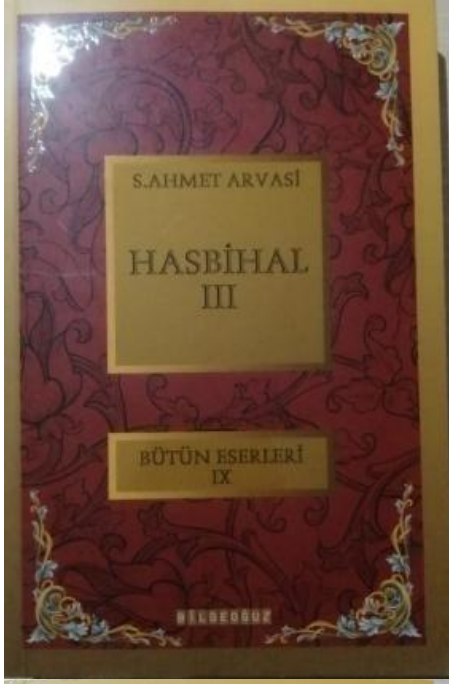
¹²⁷⁵ Seyyid Ahmet Arvasi, <https://ihvanforum.org/konu/seyyid-ahmed-arvasi-15-02-1932.106701/>, (Erişim Tarihi 13.06.22).

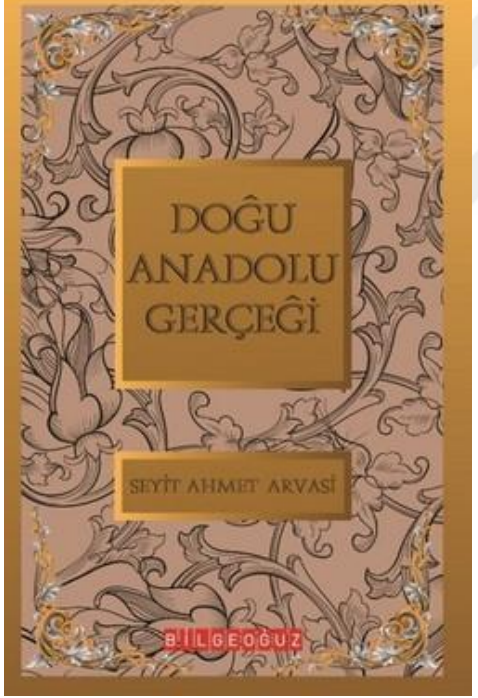
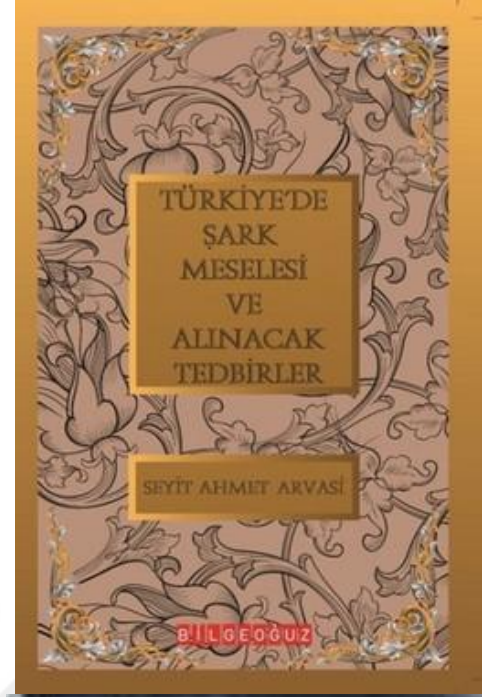
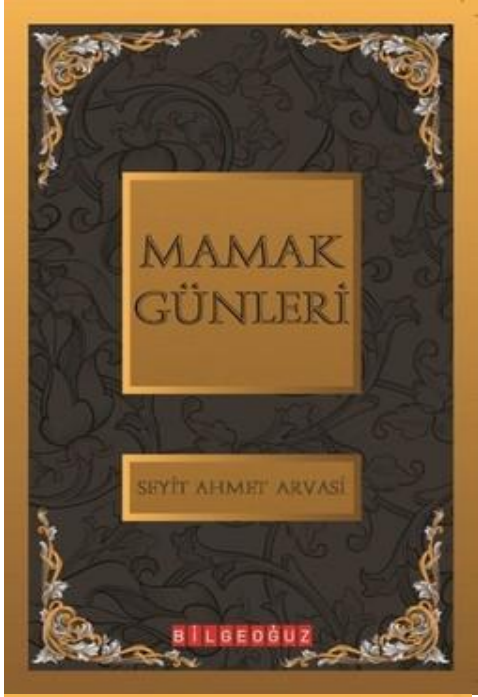
EK 14: Dündar Taşer'in Eseri

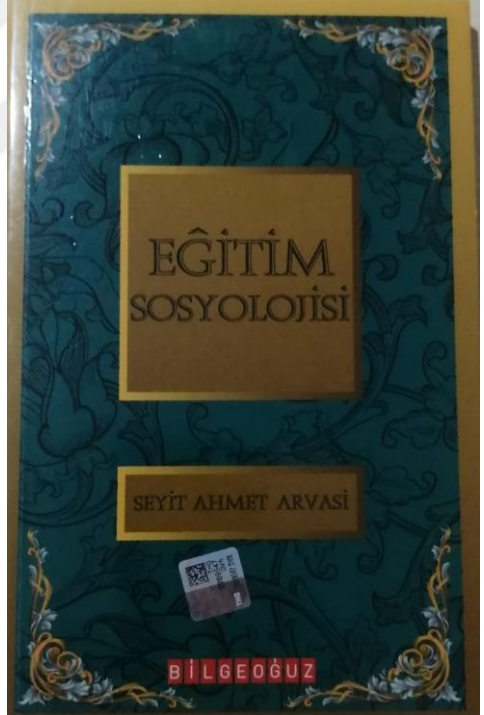
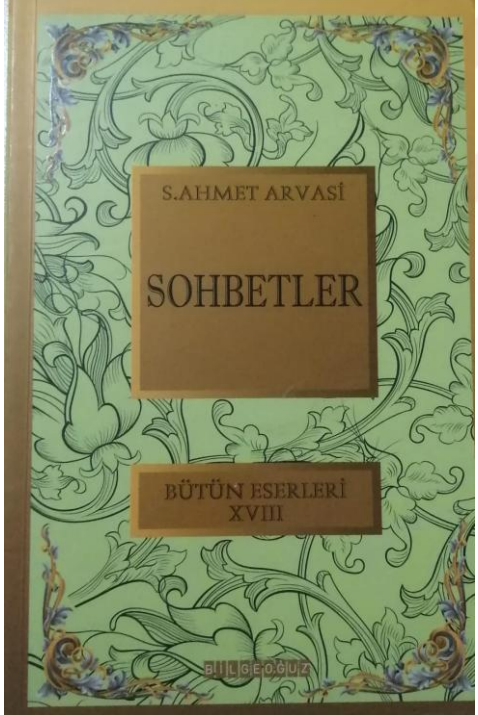
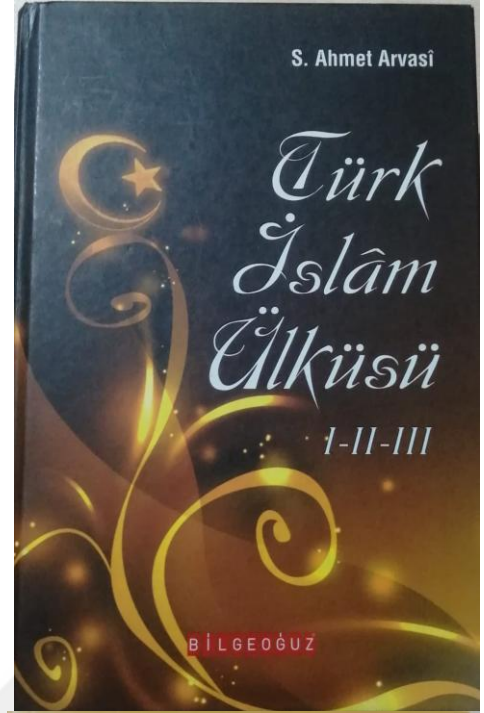
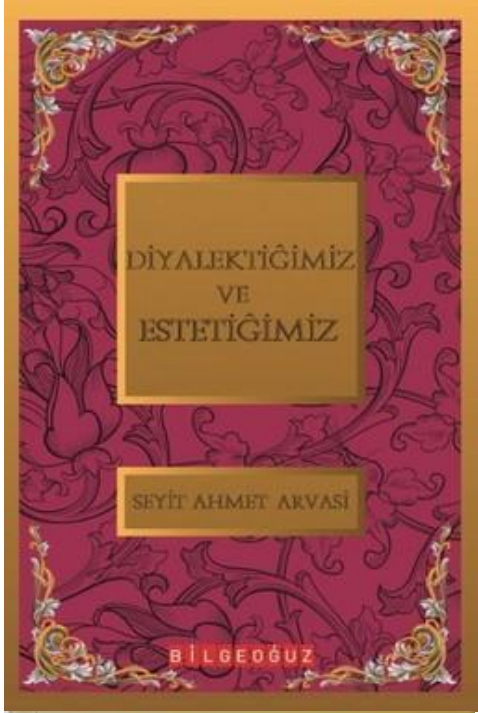

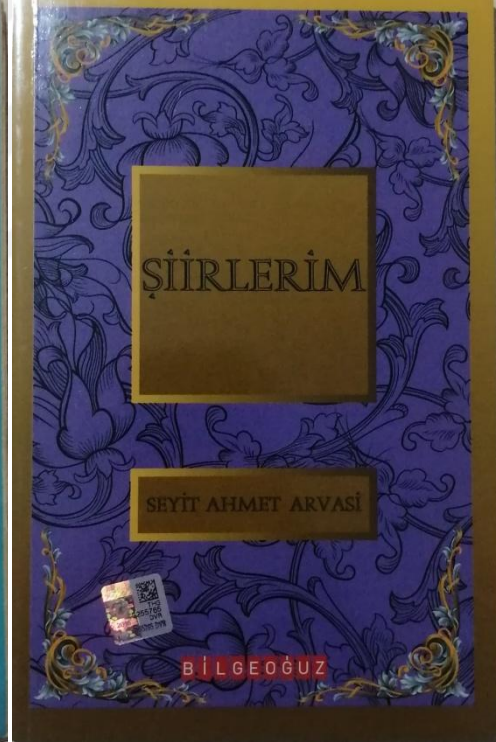
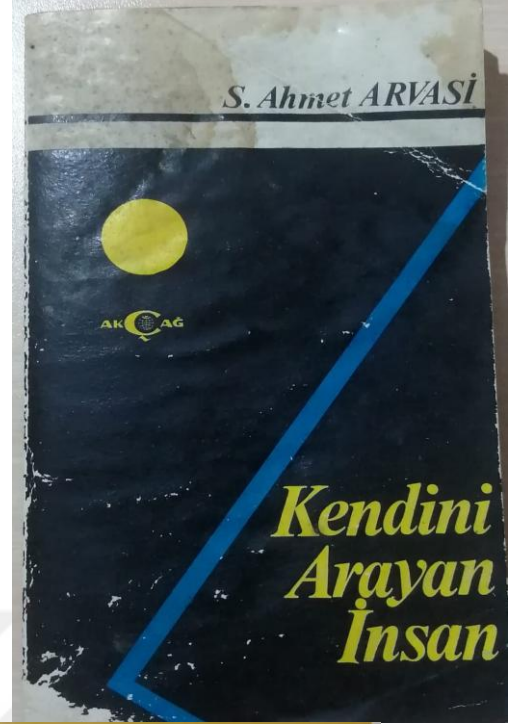
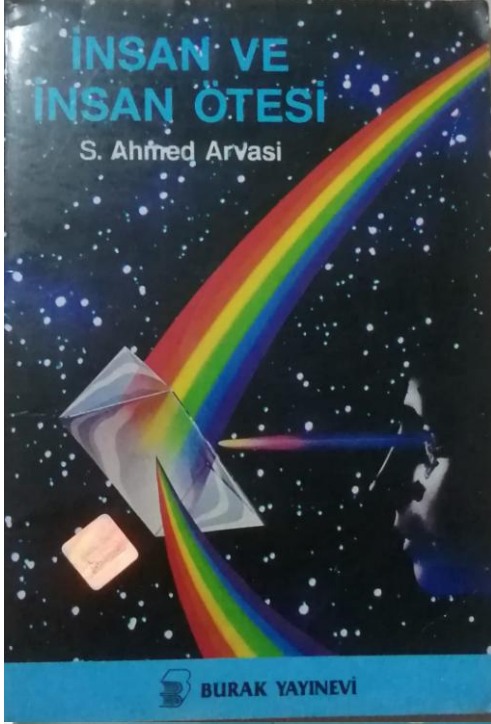
EK 15: Ahmet Arvasi'nin Eserleri

EK 16: Durmuş Hocaöglu'nun Eserleri

